INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIŢESCU"

TEZAUR

Volumul III

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIŢESCU"

TEZAUR

1990

vol. III

Centrul de Informare
şi Documentare Economică

Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC
Prezentare grafică, machetare şi tehnoredactare: Luminiţa LOGIN
Redactor: Aida SARCHIZIAN
Coperta: Nicolae LOGIN
Culegere text: Ortansa CIUTACU, Carmen DIŢULESCU,
Tamara BĂILEŞTEANU, Mirela AGAPI, Miruna MAYER

Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin Institutului Naţional de Cercetări Economice
"Costin C. Kiriţescu". Reproducerea, fie şi parţială şi pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-135-3

INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE “COSTIN C. KIRIŢESCU”

TEZAUR

1990

vol. III

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
volumul III

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 6/1990

I. RAMURI ALE ECONOMIEI NAŢIONALE: AGRICULTURA

1. Viitorul agriculturii şi agricultura viitorului în România (Dan MORARU) 5
2. Consideraţii privind formele de proprietate şi organizare economico-socială în agricultură, în perioada de tranziţie spre economia de piaţă (Constantin BOLOCAN) 10
3. Tipologia comunităţilor rurale (Elena BECA) 14
4. Tendinţe demografice şi socioculturale ale comunităţilor rurale (Violeta FLORIAN) 16
5. Stabilirea noilor funcţii de planificare pe toate treptele organizatorice în condiţiile trecerii la o economie de piaţă în agricultură (dr. Dumitru TUDORACHE, Radu PATACHI) 20
6. Perfecţionarea planificării financiare în strategia dezvoltării agriculturii (dr. Dumitru TUDORACHE) 26
7. Acţiunea preţurilor în condiţiile tranziţiei agriculturii spre o economie de piaţă (Radu PATACHI, dr. Dumitru TUDORACHE, Anca BERINDEI, Dan MORARU, Camelia TOMA, Mircea NICOLAU) 31
8. Contribuţii privind perfecţionarea activităţii de cercetare în domeniul preţurilor produselor agricole (dr. Dumitru TUDORACHE, Radu PATACHI, Anca BERINDEI, Dan MORARU, Camelia TOMA, Mircea NICOLAU) 44
9. Descentralizarea activităţii de investiţii în agricultură în scopul utilizării raţionale a resurselor interne şi a capitalului străin (dr. Dumitru TUDORACHE, Radu PATACHI) 52
10. Gestiunea economică a exploataţiilor agricole (Cornelia SCUTARU) 56

II. FINANŢE

INSTITUTUL DE FINANŢE, PREŢURI ŞI PROBLEME VALUTARE

Convertibilitatea monedei naţionale – cerinţe şi posibilităţi de implementare (Nicoliţa ANTONESCU) 64

III. MODERNIZAREA PRODUCŢIEI

INSTITUTUL DE ECONOMIE NAŢIONALĂ

1. Fundamentarea acţiunilor de modernizare a producţiei unităţilor economice (Romeo CONSTANTIN) 78
2. Cadru metodologic privind elaborarea, fundamentarea, urmărirea şi realizarea acţiunilor de organizare a producţiei 79

IV. CERCETAREA ŞTIINŢIFICĂ

INSTITUTUL DE FINANŢE, PREŢURI ŞI PROBLEME VALUTARE

Modalităţi pentru stimularea capacităţii creative în general şi a cercetării ştiinţifice în special (Rodica BĂLĂNESCU, Carmen CORDUNEANU) 94

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 7/1990

I. ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE SPRE O ECONOMIE DE PIAŢĂ

1. Economia de piaţă în strategia dezvoltării economico-sociale a României (Gheorghe MANEA) 109
2. Probleme actuale ale atragerii capitalului străin în România (Doina RĂCHITĂ) 121
3. Dezvoltarea economică în profil teritorial în România 126

II. RAMURI ALE ECONOMIEI NAŢIONALE

a. AGRICULTURA

1. Entropia în agricultură (Cornelia SCUTARU) 137
2. Funcţia antientropică a cercetării ştiinţifice şi a tehnologiei în agricultură (Dumitru DUMITRU) 140
3. Sistem de evaluare a entropiei producţiei agricole (Dinu GAVRILESCU, Cornelia SCUTARU) 147
4. Efectul intensificării agriculturii asupra randamentului energetic (Costul intervenţiei antientropice) 150

b. CONSTRUCŢII DE MAŞINI

Idei privind strategia dezvoltării construcţiei de maşini româneşti în perspectivă (Maria CARTAS, Aurelian RĂDULESCU) 153

III. CERCETAREA ŞTIINŢIFICĂ

Dezvoltarea biotehnologiilor în România, comparativ cu alte ţări şi tendinţe de evoluţie în acest domeniu (Gheorghe MANEA) 156

IV. LEGISLAŢIE ECONOMICĂ

Analiza legislaţiei referitoare la investiţiile de capital străin, în vigoare în România până la edictarea Decretului-lege nr. 96/1990 (Cristina BUMBAC) 166

V. EXPERIENŢE INTERNAŢIONALE

INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAŢIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE

1. Sistemul bancar în Grecia (dr. Alexandru MIHĂILESCU, Constantin ROTARU) 180

2. Economia mondială în 1989 şi perspectivele pentru 1990 194

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 8/1990

PROMOVAREA RELAŢIILOR DE PIAŢĂ

1. Trecerea la economia de piaţă - Scurte observaţii şi propuneri (dr. Aurel IANCU) 205

2. Funcţionarea economiei şi restructurarea producţiei (Lucian CROITORU) 213

3. Preliminarii la procesul de privatizare în industrie (dr. Vasile BOGDAN, Lucian CROITORU, dr. Aurel IANCU, dr. Alexandru MIHĂILESCU, dr. Petru ROTARU) 235

4. Formarea preţurilor şi concurenţa în condiţiile tranziţiei la economia de piaţă (dr. Alexandru MIHĂILESCU) 243

5. Probleme ale atragerii capitalului străin în vederea restructurării industriei româneşti (Gabriela CONDOPOL) 251

6. Utilizarea creditelor externe în realizarea schimbărilor structurale din economie - potenţial şi limite (Vasile VIEZUINĂ, Mihaela CIMPOEAŞU) 255

7. Puncte de vedere privind descentralizarea economiei şi autonomia unităţilor (dr. Corneliu RUSSU) 261

8. Organizarea şi funcţionarea întreprinderii şi asociaţiei de întreprinderi în condiţiile trecerii la economia de piaţă (dr. Corneliu RUSSU, Vasile DAN, Ruxandra ISAIC MANIU, Daniel MĂRGUŞ) 274

9. Cerinţe actuale pentru reducerea ciclului cercetare–dezvoltare–proiectare–investiţii (Roxana BOB) 286

10. Probleme actuale şi de perspectivă ale forţei de muncă (Christina SUCIU) 289

11. Realităţi şi perspective privind ocuparea forţei de muncă în contextul restructurării economiei româneşti (Aura SUTARU)..... 294
12. Probleme ale protecţiei sociale în procesul de trecere la economia de piaţă (Stela POPESCU)..... 299
13. Necesitatea elaborării unei strategii de protecţie a mediului înconjurător în România (Gheorghe MANEA)..... 304
14. Modelul existenţial în societatea industrială: muncă–habitat–timp liber–călătorii (Anca PETROVICI)..... 308

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 9/1990

I. RESTRUCTURAREA RAMURILOR INDUSTRIALE

INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAŢIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE

1. Probleme ale revizuirii raporturilor intersectoriale (Lucian Liviu ALBU)..... 317
2. Modalităţi de sprijinire de către stat a restructurării capacităţilor de producţie în industrie (Ileana FARMACHE)..... 320
3. Aspecte privind rolul guvernului şi al unor pârghii şi instrumente economice în implementarea strategiei de restructurare a ramurilor industriale (Elena PELINESCU)..... 326
4. Problematica, conţinutul şi modul de abordare a strategiilor de ramură în condiţiile trecerii la o economie de piaţă (Olga MIHĂESCU)..... 343
5. Deconstrucţia economiei (Mihail GONDOŞ)..... 348
6. Punerea în valoare a resurselor naturale luând în considerare avantajul comparativ (dr. Viorica RĂDUCANU)..... 356
7. Restructurarea economică şi eficienţa exploatării resurselor minerale (dr. Viorica RĂDUCANU, dr. Ecaterina DEACONESCU, Elena COJOCARU, Rodica MIROIU, Florina POPA, Doina ZAFIU, Marius BULEARCĂ, Angela FILIP)..... 360
8. Recuperarea şi utilizarea resurselor energetice secundare refolosibile (Cristian SIMA)..... 368
9. Restructurarea industriei textile şi a confecţiilor (Mihai STOICA, Nona CHILIAN, Mariana Vania, Mihaela PĂRĂLUŢĂ)..... 370
10. Probleme ale restructurării industriei alimentare (Elena GHEORGHIU, dr. Silvia MARINESCU-PAŞOI, Dorin SAVU)..... 374
11. Probleme economice ale creşterii calităţii ofertei la unele produse alimentare de origine vegetală (Doina TĂTARU)..... 378

12. Cerinţe privind conţinutul strategiei naţionale de restructurare a industriei metalurgice rezultând din analiza premiselor existente în România şi a tendinţelor de pe plan mondial (Teodor POPESCU) 385
13. Elemente determinante în procesul de restructurare şi reorientare a industriei chimice româneşti (Nicoleta HORNIANSCHI) 391

II. CALITATEA VIEŢII

INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂŢII VIEŢII

Unele consideraţii privind calitatea vieţii populaţiei vârstnice în România (Cornel ALECSE, Hilde PUWAK)..... 396

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 10/1990

I. *PROBLEME ALE TRANZIŢIEI ROMÂNIEI SPRE ECONOMIA DE PIAŢĂ*

1. Productivitatea socială a muncii în România (Analiză comparativă cu 119 ţări) (dr. Constantin GRIGORESCU)..... 405
2. Regimul valutar ca instrument al procesului de restructurare a economiei româneşti (Ramona ANDRU)..... 421

II. CALITATEA VIEŢII

1. Diagnoza calităţii vieţii – date preliminare (dr. Ioan MĂRGINEAN, Gheorghe SOCOL)..... 430
2. Strategii economice de creştere a calităţii vieţii (Bogdan IATAN)..... 450
3. Transformarea modurilor şi a stilurilor de viaţă sub impactul trecerii la economia de piaţă (Laura URSE)..... 456

III. FORŢA DE MUNCĂ – VENITURI

1. Consideraţii cu privire la veniturile individuale în economia de piaţă (Gabriel MĂŢĂUAN, Radu VRÂNCEANU)..... 460
2. Coordonate ale stabilirii salariului minim în anul 1990 (Maria POENARU, Maria MOLNAR) 467

IV. TURISM – SERVICII

1. Capitalul străin – sursă importantă pentru modernizarea bazei turistice din România (dr. Gheorghe BARBU)..... 487
2. Aspecte privind sfera serviciilor în condiţiile unei economii concurenţiale (Mariana STANCIU)..... 490

INDEX DE AUTORI..... 495

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE

NR. 6/1990

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

CUPRINS

I. RAMURI ALE ECONOMIEI NAŢIONALE: AGRICULTURA

1. Viitorul agriculturii şi agricultura viitorului în România (Dan MORARU)..... 5
2. Consideraţii privind formele de proprietate şi organizare economico-socială în agricultură, în perioada de tranziţie spre economia de piaţă (Constantin BOLOCAN)..... 10
3. Tipologia comunităţilor rurale (Elena BECA)..... 14
4. Tendinţe demografice şi socioculturale ale comunităţilor rurale (Violeta FLORIAN)..... 16
5. Stabilirea noilor funcţii de planificare pe toate treptele organizatorice în condiţiile trecerii la o economie de piaţă în agricultură (dr. Dumitru TUDORACHE, Radu PATACHI)..... 20
6. Perfecţionarea planificării financiare în strategia dezvoltării agriculturii (dr. Dumitru TUDORACHE)..... 26
7. Acţiunea preţurilor în condiţiile tranziţiei agriculturii spre o economie de piaţă (Radu PATACHI, dr. Dumitru TUDORACHE, Anca BERINDEI, Dan MORARU, Camelia TOMA, Mircea NICOLAU)..... 31
8. Contribuţii privind perfecţionarea activităţii de cercetare în domeniul preţurilor produselor agricole (dr. Dumitru TUDORACHE, Radu PATACHI, Anca BERINDEI, Dan MORARU, Camelia TOMA, Mircea NICOLAU)..... 44
9. Descentralizarea activităţii de investiţii în agricultură în scopul utilizării raţionale a resurselor interne şi a capitalului străin (dr. Dumitru TUDORACHE, Radu PATACHI)..... 52
10. Gestiunea economică a exploataţiilor agricole (Cornelia SCUTARU)..... 56

II. FINANŢE

INSTITUTUL DE FINANŢE, PREŢURI ŞI PROBLEME VALUTARE

Convertibilitatea monedei naţionale – cerinţe şi posibilităţi de implementare (Nicoliţa ANTONESCU)..... 64

III. MODERNIZAREA PRODUCŢIEI

INSTITUTUL DE ECONOMIE NAŢIONALĂ

1. Fundamentarea acţiunilor de modernizare a producţiei unităţilor economice (Romeo CONSTANTIN)..... 78
2. Cadru metodologic privind elaborarea, fundamentarea, urmărirea şi realizarea acţiunilor de organizare a producţiei 79

IV. CERCETAREA ŞTIINŢIFICĂ

INSTITUTUL DE FINANŢE, PREŢURI ŞI PROBLEME VALUTARE

Modalităţi pentru stimularea capacităţii creative în general şi a cercetării ştiinţifice în special (Rodica BĂLĂNESCU, Carmen CORDUNEANU)..... 94

I. RAMURI ALE ECONOMIEI NAŢIONALE: AGRICULTURA

1. Viitorul agriculturii şi agricultura viitorului în România

Dan MORARU

Ce linii se conturează pentru agricultura românească a anilor 1990?

Iată o întrebare la care nu putem oferi deocamdată un răspuns în măsură să ne satisfacă pe deplin, tocmai pentru că nu dispunem de argumente suficiente. Cercetătorii din domeniul economiei agrare îşi propun să studieze fundamentarea restructurării agriculturii şi a gândirii economice agrare pe baza criteriilor de rentabilitate şi eficienţă, în concordanţă cu restructurarea în perspectivă a economiei naţionale. Rezultatele gândirii în domeniul economiei agrare pot şi trebuie să potenţeze deciziile şi măsurile ce se vor lua în vederea restructurării agriculturii. Existând premisele schimbării de poziţie a cercetării economice, din spatele deciziei în faţa acesteia, este de aşteptat dispariţia rolului justificativ, de susţinere şi argumentare „ştiinţifică a unor decizii deja luate la nivelul conducerii statului".

În ceea ce priveşte viitorul agriculturii româneşti şi agricultura viitorului în România, apreciem că fiecare dintre cele două abordări metodologice are limitele ei.

Viitorul agriculturii poate fi scrutat şi prognozat studiind corelaţiie populaţie-cerere-producţie. Agricultura viitorului va putea fi o ramură viabilă (rentabilă şi eficientă corelând termenii resurse-tehnologie-producţie).

Aruncând o privire critică asupra scenariilor şi prognozelor elaborate până în prezent şi îmbinând cele două metodologii, vom obţine o abordare metodologică multidimensională, economică-socială-tehnologică-ecologică.

Înainte de a prezenta fiecare dimensiune în parte, trebuie arătat că disponibilitatea noastră faţă de posibilităţile mari oferite de ştiinţa economică trebuie totuşi temperată prin prudenţă şi chiar o doză de scepticism, pentru că multe dintre posibilităţile interesante se vor putea dovedi iluzorii.

Pentru a duce cunoaşterea mai departe este nevoie atât de o deschidere către noi perspective, cât şi de dorinţa de a pune întrebări dificile.

- În ceea ce priveşte dimensiunea economică, aceasta ar putea fi succint definită prin: relaţiile dintre agricultură şi celelalte ramuri ale economiei naţionale; tendinţele în schimbarea locului şi rolului agriculturii în economia naţională şi economia mondială; metodologia determinării costurilor şi principiile formării preţurilor; organizarea şi conducerea pieţei interne prin

intervenţii prudente în raporturile dintre furnizorii producătorilor – producătorii agricoli şi consumatori; un complex de măsuri cu scop de catalizator asupra relaţiei cerere-ofertă, pentru a nu permite apariţia de contradicţii de tip antagonist; studiul temeinic al oportunităţii prezenţei la export pe pieţele internaţionale; tendinţele producţiei şi ale comerţului internaţional pentru produse agricole de bază; foarfecele preţurilor; autonomia alimentară şi diviziunea internaţională a muncii; sistemele de finanţare a agriculturii; raporturile dintre eforturile naţionale şi colaborarea economică internaţională.

- Dimensiunea socială presupune studiul problemelor legate de: paritatea veniturilor şi calitatea vieţii producătorilor agricoli; sistemele de securitate socială; asigurarea ridicării nivelului calităţii vieţii prin acţiuni de planificare socială vizând habitatul, educaţia, certitudinea veniturilor, familia, emanciparea individului, participarea şi drepturile reale de decizii.
- Prin dimensiunea tehnologică ne vom putea forma o imagine mai clară asupra agriculturii viitorului din ţara noastră.

Din acest punct de vedere, tendinţele evoluţiei agriculturii, pe termen scurt sau mai lung, pot fi influenţate cercetând: resursele disponibile şi limitele lor actuale; potenţarea resurselor prin aplicarea rezultatelor cercetării ştiinţifice şi introducerea progresului tehnic într-un mod echilibrat, raţional; maşinismul, utilizarea produselor chimice, a progresului genetic; calificarea şi utilizarea forţei de muncă; procesul de producţie agricolă ca proces de transformare a materiei şi energiei; creşterea sau descreşterea conversiei pe traseul proceselor tehnologice prin progresul tehnic.

- Dimensiunea ecologică a fost, din păcate, cea mai neglijată, fiind deci necesară reconsiderarea ei.

Înscrierea agriculturii pe drumul către o nouă etică ecologică este posibilă luând în considerare pe de o parte interdependenţele cu mediul, iar pe de altă parte influenţa produselor agroalimentare asupra sănătăţii consumatorilor.

În această idee, vor trebui legiferate urgent acţiuni concrete privind:

- determinarea gradului de infiltrare a nitraţilor în pânza de apă freatică;
- eliminarea focarelor de infecţie create în perimetrul complexelor zootehnice;
- determinarea necesarului real de alocare a factorilor pe zone de producţie, în vederea prevenirii unei utilizări agresive;
- controlul riguros al produselor agroalimentare, pentru a putea determina cu precizie concentraţia substanţelor chimcie sau a hormonilor;
- legiferarea unor standarde naţionale de consum, în care să se încadreze, din punct de vedere al concentraţiei produselor chimice, atât hrana destinată animalelor, cât şi produsele alimentare comercializate.

Restructurarea agriculturii şi a gândirii în domeniul economiei agrare incită la reflecţii prospective. Discutând pe aceste coordonate, se poate aprecia că România va putea să acţioneze în viitor pentru dezvoltarea sa între următoarele limite: interdependenţa între economia generală şi agricultură pe traseul sinuos al reformelor; găsirea unui sistem economic care să fie în acelaşi timp deschis şi eficace.

Dintre multiplele obiective ale restructurării economiei naţionale (implicit a agriculturii), cel care se conturează cu cea mai mare intensitate îl constituie stimularea dezvoltării economice. Atingerea acestui obiectiv va avea drept consecinţă firească satisfacerea treptată a trebuinţelor în raport de resursele de care dispune economia naţională şi deci, în această succesiune, se va putea obţine o îmbunătăţire reală a nivelului de trai al întregii societăţi.

În privinţa multiplicităţii obiectivelor, concepţia modernă în privinţa restructurării agriculturii este mult mai complexă şi mai tehnică decât concepţia clasică, care constă în elaborarea politicii şi aplicarea ei. Ţările nu pot urmări un scop unic şi exclusiv, ci o serie de obiective, ierarhizate în mod divers, după caz. Tendinţa este de a atinge mai multe obiective simultan şi nu unul după altul, pentru a evita ca fiecare dintre ele să acţioneze asupra următoarelor ca o frână. În consecinţă, definind o politică, problema nu este de a înseria obiectivele în ordinea importanţei, ci de a decide până în ce punct trebuie împins fiecare dintre ele. Diversele obiective au o greutate politică mai mică sau mai mare, după cum este şi puterea de care dispun partizanii lor. Combinaţia optimă constituie din punct de vedere ştiinţific subiectul modificărilor, în măsura în care evoluează condiţiile politicii economice şi sociale.

Atât în ţările occidentale, unde s-au luat decizii de politică economică pentru a consolida sistemul exploataţiilor familiale, cât şi în ţările socialiste care au aplicat măsuri de descentralizare şi stimulare a iniţiativei particulare, s-au căutat soluţii privind punctul de echilibru între obiectivele propuse. Nici în ţările dezovltate nu au putut fi depăşite toate problemele de inegalitate în privinţa averilor, a condiţiei sociale şi a puterii.

În momentul de faţă, în ţara noastră cele două forţe principale care îşi exercită acţiunea în favaoarea înfăptuirii restructurării agriculturii sunt, în primul rând, necesitatea creşterii disponibilităţilor alimentare naţionale şi lipsa de interes a producătorilor de bază şi tendinţa lor de a părăsi agricultura. Este posibil ca acţiunea de restructurare a agriculturii, de natură să producă în aceste direcţii rezultate strict pozitive, să fie mai dificil de realizat decât s-a crezut, şi aceasta nu neapărat pentru că agricultura constituie un subiect nevralgic, cât datorită dificultăţilor reale generate pe plan administrativ şi economico-financiar.

Astfel, pe traseul restructurării, aspectele pozitive şi negative se pot echilibra dacă se încearcă evaluarea capacităţii actuale de schimbare a societăţii româneşti şi implicit a agriculturii ei.

Sub dubla presiune a mediului internaţional şi a dinamicii societăţilor avansate, apar necesare profunde şi inevitabile transformări. Deoarece actualele reguli româneşti de acţiune pot permite aceste schimbări, întrebarea care se pune este - în mod necesar - supusă unei reflecţii privind viitorul, care să încerce propunerea răspunsurilor celor mai judicioase. Modelul economic al socialismului, datând din perioada de stagnare, nu a permis manifestarea liberă a concurenţei, excluzând-o din principiile sale de asigurare a dinamicii sociale.

De fapt, în condiţiile gândirii care a guvernat brutal practica economică de până acum, din ţara noastră, aprecierile în favoarea concurenţei erau considerate hazardate, cu toate că mulţi economişti au considerat că este un fenomen posibil şi în socialism, apreciind totodată că ar putea avea un impact pozitiv asupra eficienţei mecanismului economic.

Restructurarea în curs a modificat fundamental modul de abordare a acestui concept, oferindu-ne posibilitatea să gândim pe coordonate noi problemele privind piaţa, legea valorii şi raporturile bani-marfă. Recunoaşterea caracterului lor obiectiv semnifică o concepţie realistă despre contradicţiile inerente ale oricăror mărfuri, adică între costul consumului şi valoarea lui, între munca colectivă şi munca individuală, între munca concretă şi munca abstractă.

Recunoaşterea necesităţii obiective a exigenţei concurenţei este foarte importantă din punct de vedere teoretic, dar nu este totul. Practic, trebuie să fie create o serie de posibilităţi care să permită, pe de o parte, o dezvoltare de factură normală a agriculturii, iar pe de altă parte, să aibă o acţiune nondistructivă, creativă.

În condiţiile actuale, în economia românească, posibilităţile oferite concurenţei demarează modest, dar se deschid, acesta fiind aspectul cel mai important, care ar putea avea ca efect abolirea dictatului total al producătorilor din amontele agriculturii.

Făcând aici referire directă la unităţile furnizoare de produse industriale pentru agricultură, chiar dacă acestea au dubluri în ţară, sunt protejate de concurenţă printr-o puternică cuirasă, fiecare dintre ele văzându-şi garantată comercializarea articolelor fabricate. Aceste produse au fost impuse utilizatorilor agricoli, care erau obligaţi să le accepte la preţuri fixe, foarte avantajoase pentru producători (furnizori). Se înţelege că în aceste condiţii de monopolism nu a putut fi vorba nici de progres tehnic, nici de calitate şi nici de diminuarea costurilor.

Revitalizarea - în problema dotării cu echipamente - impune un ansamblu de măsuri, între care, în primul rând, trebuie abandonat principul cumpărărilor (dotărilor) impuse, utilizatorul agricol, rezervându-şi dreptul de a decide ce are nevoie.

Economiile care au stimulat spiritul concurenţial au demonstrat faptic că scepticismul consumatorilor duce numai la produse de calitate. S-ar putea ca acesta să fie motivul pentru care unele guverne, biserici şi şcoli nu au dat

dovadă de prea mult zel în încurajarea gândirii critice, respectivele instituţii ştiind că şi ele sunt vulnerabile.

În noile condiţii, concurenţa trebuie să se implanteze larg în economie, pentru a deveni o forţă creatoare, nondistructivă, transformându-se treptat într-o normă de gestiune.

Trecerea la comerţul liber este recomandabil să se facă începând cu reforma preţurilor, care să includă nu numai modificarea nivelurilor, cât mai ales principiul formării lor.

Această tendinţă este favorizată de o circumstanţă care poate fi apreciată ca extrem de importantă: dezvoltarea economiei româneşti se proiectează în viitor pe bazele unei pieţe nonspontane, ale unei pieţe eventual chiar aliată cu planul de stat. Planul se va adresa, într-o nouă manieră, tuturor întreprinderilor, indiferent de forma de proprietate şi le va stimula să concureze pentru a ocupa un loc în acest palier al economiei unde le sunt asigurate unităţilor de vârf, cu rezultate foarte bune, atât resursele, cât şi desfacerea produselor realizate.

Acum, în această perioadă incandescentă, cea mai importantă acţiune o constituie stăpânirea schimbării sociale. Aceasta înseamnă să permiţi societăţii să accepte şi să orienteze transformările inevitabile şi să nu le suporte fără să vrea.

Printre numeroasele tipuri de acţiune se pare că pot fi scoase în evidenţă două mari variante:

- schimbarea regulilor de acţiune;
- încadrarea în regulile de acţiune prin experimentare.

Schimbarea regulilor de acţiune se poate face provocând crize controlate, plecând de la ipoteza că actualul sistem social-economic nu poate fi modificat şi deci este necesar să fie anihilat în toate domeniile în care sunt de dorit transformări profunde.

Puterea, până nu demult concentrată în vârful ierarhiei, este redistribuită fără ca rolurile respective ale diferiţilor factori ai activităţii sociale sau politice să fie definite cu precizie. Aceste zone de incertitudine socială provoacă conflicte între partenerii sociali, indivizi, grupuri sau organizaţii, care sunt obligate în mod progresiv să înveţe să închege noi relaţii mai complexe, făcând să alterneze contrastele, negocierea, cooperarea, toate acestea fără să apeleze la tutela unei autorităţi superioare sau la directivele unei reglementări restrictive.

Acesta îl constituie principiul „uceniciei instituţionale”, adică al unei pedagogii a libertăţii, a responsabilităţii şi a iniţiativei.

Această descriere teoretică are drept ilustrare concretă actuala redistibuire a puterii politice.

A doua strategie propusă în vederea restructurării constă în a nu da piept cu modelul de organizare.

În agricultură s-ar putea proceda la experienţe limitate şi suple, mai degrabă decât la reforme globale. Generalizarea ar veni după aceea, când un anumit număr de experienţe reuşite ar putea să permită trecerea la o lege comună. În aceste condiţii, schimbarea nu ar fi decât consacrarea ipotezelor verificate, precum în ştiinţă unde legile nu sunt decât formularea experienţelor reuşite.

În domeniul economiei agrare, aş spune că ştiinţa este obligatoriu să însemne mai curând un mod de gândire decât un volum de cunoştinţe.

2. Consideraţii privind formele de proprietate şi organizare economico-socială în agricultură, în perioada de tranziţie spre economia de piaţă

Constantin BOLOCAN

Proprietatea este elementul fundamental care caracterizează un sistem economic. În agricultură, pământul este principalul mijloc de producţie, fiind totodată suportul şi baza vieţii în general. El este limitat şi nereproductibil, ceea ce îi conferă un caracter special. Ca obiect al economiei de piaţă, pământul poate fi tratat ca o marfă cu caracter special, cu grad scăzut şi limitat de marfitate.

Pământul este avuţia naţională, ca şi subsolul, pădurile şi alte resurse materiale de interes global, indiferent de forma de proprietate şi tipurile de gospodării care-l administrează.

Definirea conceptului proprietăţii asupra pământului este o problemă pe cât de majoră pe atât de complexă, generată de conflictul acut şi permanent între interesele publice şi cele private.

În decursul timpurilor s-a încercat, în repetate rânduri, a se atenua acest conflict, procesul durând zeci şi sute de ani.

Decizia în această privinţă trebuie să fie rodul unor judecăţi profunde în timp, materializate într-o lege specială a pământului consfinţită de noua Constituţie a ţării. Dreptul de proprietate trebuie recunoscut şi apărat de lege. Proprietarul, după discernământul său, conduce, foloseşte şi dispune de bunurile sale conform legii.

Strategia reconstruirii agriculturii în contextul economiei de piaţă va promova pluralismul formelor de proprietate.

În agricultură, în perioada următoare vor apărea noi forme de proprietate şi organizare care vor coexista cu cele actuale (radical structurate), urmând ca în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat să se producă o eliminare nedirijată a celor neviabile.

Forme de proprietate şi organizare existente în agricultură

Bazat pe formele de proprietate existente asupra pământului (de stat, cooperatistă, particulară – Legea nr. 59/1974) şi a mijloacelor de producţie, sunt organizate şi funcţionează următoarele tipuri de unităţi:

a) unităţi agricole de stat (întreprinderi agricole de stat; staţiuni de mecanizare a agriculturii; întreprinderi de execuţie şi exploatare a lucrărilor de îmbunătăţiri funciare; unităţi de producere şi industrializare a produselor agricole vegetale şi animale; institute şi staţiuni de cercetare şi producţie agricolă; întreprinderi mecanice pentru agricultură şi de transport centralizat, alte unităţi de stat);

b) cooperative agricole de producţie;

c) asociaţii economice intercooperatiste;

d) asociaţii economice de stat şi intercooperatiste.

În zona necooperativizată există gospodării ţărăneşti bazate pe proprietatea particulară asupra pământului şi a mijloacelor din gospodărie, iar în zonele cooperativizate există gospodării ţărăneşti bazate pe un drept de proprietate limitat asupra terenului aferent casei de locuit, anexelor gospodăreşti, curţii, precum şi al grădinii din jurul casei şi pe un drept de folosinţă îndelungată asupra pământului (loturi de până la 5000 mp sau 2500 mp).

În vederea formării noilor structuri agrare, se pot avea în vedere următoarele principii:

- pământul este principalul mijloc de producţie de care este legată în mod direct prosperitatea fiecărui individ şi a naţiunii în ansamblu;
- în anumite situaţii, şi în anumite limite, în baza unor reglementări speciale, pământul poate să fie înstrăinat prin acte juridice între vii, precum şi prin moştenire (deci poate avea regimul juridic al unei mărfi);
- pluralismul formelor de organizare în agricultură să fie limitat prin lege (să se bazeze pe libera iniţiativă a producătorilor);
- crearea cadrului necesar pentru descentralizarea şi autonomia unităţilor agricole şi a producătorilor agricoli particulari.

Evoluţia agriculturii către privatizare şi trecerea la economia de piaţă, asigurându-se un nivel ridicat al producţiei, o stabilitate şi creştere a prosperităţiii producătorilor se poate face în mod gradual numai în baza noii Constituţii a ţării şi a unor legi speciale, fundamentale, cum sunt: legea proprietăţii asupra pământului, legea întreprinderii, legea asocierii, legea societăţilor pe acţiuni, legea arendării, de natură să creeze cadrul legislativ necesar.

Proprietatea de stat şi formele ei de organizare

Proprietatea de stat, fiind exponenta intereselor publice, aflată în administrarea unităţilor de stat (întreprinderi agricole de stat, staţiuni de mecanizare a agriculturii şi alte unităţi de stat) şi care deţin în prezent 21% din fondul

funciar şi 75% din fondurile fixe ale agriculturii, poate funcţiona sub următoarele forme actuale, concomitent cu cele privatizate:

a) forma actuală – restructurată economic, bazată pe autonomia de gestiune şi rentabilitate economică (legea întreprinderii);

b) forma arendativă – întreprinderea poate arenda o parte din suprafaţă şi mijloacele de producţie unor întreprinzători particulari sau colectivi care prezintă garanţii economice, prin aceasta realizându-se siguranţa şi constanţa profiturilor unităţii arendatoare, riscul asumându-şi-l arendaşul (legea arendei);

c) forma societăţilor pe acţiuni cu capital autohton sau străin – în calculul acţiunilor se prevăd mijloacele de producţie ale întreprinderilor, mai puţin valoarea pământului (legea societăţilor pe acţiuni).

În ceea ce priveşte staţiunile pentru mecanizarea agriculturii, acestea pot funcţiona în forma actuală, prestând servicii în executarea lucrărilor mecanizate pe bază de contract (legea contractelor) sau ca unităţi de service specializate pe reparaţii şi lucrări grele, în ipoteza că tractoarele şi maşinile agricole sunt vândute la unităţi agricole sau producătorilor particulari.

Proprietatea cooperatistă şi formele ei de organizare

În prezent, proprietatea cooperatistă deţine 51% din fondul funciar şi 21% din fondurile fixe ale agriculturii. Restructurarea acestei forme de proprietate trebuie să se bazeze pe renaşterea simţului de proprietate al ţăranilor din acest sector.

Se întrevăd mai multe posibilităţi cu privire la formele de organizare pe baza proprietăţii cooperatiste:

a) adunarea generală a cooperatorilor poate hotărî ca pământul să rămână în proprietatea cooperativei, relaţia între cooperatori şi cooperativă schimbându-se în mod fundamental, în sensul că întreaga producţie agricolă realizată (uzufructul) constituie proprietatea cooperatorilor, care hotărăsc destinaţia producţiei;

b) adunarea generală poate hotărî atribuirea unor suprafeţe de pământ în proprietatea membrilor cooperatori pe baza unor criterii ce urmează să fie stabilite în legea pământului (exemplu: munca depusă, participarea cu mijloace de producţie în cooperativă, capacitatea de a lucra pământul împreună cu familia ce locuieşte în sat etc.).

Prin lege se pot stipula unele reglementări privind: suprafaţa (nu mai mult de….), înstrăinarea (după un număr de ani), modul de utilizare (fără schimbarea destinaţiei şi cu dreptul retragerii titlului de proprietate).

În unele cazuri, atribuirea poate cuprinde toată suprafaţa cooperativei - iar producătorii reîmproprietăriţi să poată opta pentru orice altă formă de asociere sau nu;

c) adunarea generală poate hotărî arendarea unor suprafeţe de teren agricol şi a altor mijloace de producţie, pe termen mediu sau lung, unor întreprinzători particulari sau colectivi;

d) adunarea generală poate hotărî transformarea cooperativei agricole în societate pe acţiuni. În procesul de individualizare a capitalului social pe acţiuni, se prevăd două variante: una care include numai valoarea fondurilor fixe şi circulante şi alta care include şi valoarea pământului. Acţionarii pot fi: membrii cooperatori sau, dacă se hotărăşte, persoane fizice sau juridice (cu capital autohton sau străin în cadrul şi condiţiile prevăzute de lege);

e) în cadrul aceleiaşi unităţi cooperatiste pot coexista toate formele enumerate (exemplu: atribuirea în proprietate a pământului, însoţită de crearea unei societăţi pe acţiuni în zootehnie, pomicultură, viticultură, legumicultură etc.).

Toate formele de organizare a producţiei funcţionează pe baza autonomiei de gestiune prin legea întreprinderii. Legea asocierii trebuie să prevadă condiţiile de asociere prin adoptarea unui statut propriu şi specific, care să protejeze producătorii agricoli.

Pentru a apăra interesele cooperatorilor, cooperativele se pot asocia în uniuni sau federaţii.

Proprietatea particulară şi formele ei de organizare

Exploataţiile agricole bazate pe proprietatea particulară (deţin în prezent 28% din fondul funciar şi 4% din fondurile fixe) sunt orientate spre activitatea de subzistenţă şi comercială, valorificarea producţiei fiind la libera alegere a producătorului.

Acest tip de exploataţii se pot asocia în forme clasice de cooperare pentru:

- aprovizionare cu mijloace de producţie;
- producţie şi prelucrare;
- desfacerea producţiei.

Indiferent de modalitatea adoptată în reconstrucţia agriculturii şi orice formă de proprietate se va impune, vor avea ca principiu autonomia, în scopul obţinerii producţiei agricole atât pentru consum, cât şi pentru valorificarea ca marfă pe piaţă. Fără marfă (producţie) nu putem vorbi de economie de piaţă. În ce condiţii şi cantităţi se va obţine marfa (cât şi cum?) vor stabili legile pieţei.

Statul va putea orienta producţia agricolă în scopul satisfacerii cerinţelor agroalimentare ale populaţiei, numai prin pârghii economico-financiare (preţuri, impozite, credite, subvenţii, investiţii). Statul va avea, printre altele, rolul de a sprijini producţia agricolă (producătorii) prin crearea condiţiilor de procurare a factorilor de producţie, de derulare a procesului productiv, de creare a infrastructurilor la sate etc.

Soluţionarea problemei agrare în acest context îşi găseşte ecou în îmbinarea intereselor proprietăţii publice cu cele private.

3. Tipologia comunităţilor rurale

Elena BECA

Stabilirea unei tipologii a comunităţilor rurale presupune realizarea unei imagini a specificului ruralului ca mediu socioeconomic.

Considerat în mod tradiţional drept context geografic şi social pentru agricultură, mediul rural se asociază astăzi cu diversitatea activităţilor care constituie economia rurală şi care include pe lângă agricultură, mica industrie şi serviciile.

Schimbările structurale ale economiei rurale au fost pentru ţara noastră răspunsuri la necesităţi de ordin economic, dar şi social, cum ar fi acelea de a asigura surse de venituri neagricole pentru forţa de muncă cu timp parţial în agricultură şi de a asigura produse şi servicii necesare populaţiei rurale.

Realizarea tipologiei comunităţilor rurale porneşte de la o simplificare a realităţii pe care o reprezintă acestea, în scopul perceperii mai bune a caracteristicilor care diferă între comunităţi, dar le oferă în acelaşi timp posibilitatea relevării nuanţate a specificului conţinutului rural.

Informaţia cuprinsă în tipologia comunităţilor rurale urmează să fundamenteze politica agricolă, care trebuie să ţină cont atât de varietatea economiei rurale, cât şi de interesele economice şi sociale pe care le întruchipează ruralul în ansamblul transformărilor societăţii care îl înglobează. În felul acesta, concepţia despre restructurarea activităţilor din mediul rural se va putea îngloba în preocupările mai generale de natură socială, ca acelea de securitate alimentară, protecţia mediului înconjurător sau ocuparea forţei de muncă.

În acelaşi timp, structurile ruralului vor putea fi luate în considerare în modul în care se vor pune problemele legate de veniturile agricole în perspectiva trecerii economiei de la plan la sistemul de piaţă.

Scoţând în evidenţă raporturile actuale dintre agricultură şi celelalte componente ale economiei rurale, tipologia va putea sugera posibilitatea îmbunătăţirii articulării între agricultură şi alte politici cu impact asupra economiei rurale. O abordare globală este necesară pentru a lua în consideraţie interdependenţa care există între subsectoarele economiei rurale şi conceperea posibilităţilor ce se pot oferi dezvoltării acestora în paralel cu dezvoltarea agriculturii.

Cu atât mai mult cunoaşterea diferenţierilor ruralului va fi necesară, cu cât se preconizează o descentralizare a activităţii şi în plan teritorial, ceea ce ar corespunde cu o creştere a orizonturilor populaţiei rurale, şi o intervenţie

adecvată în funcţie de posibilităţile şi nevoile legate de un anume specific al comunităţii rurale.

Pentru elaborarea tipologiei comunităţilor rurale, avem în vedere studierea unor variabile ce se referă la cadrul fizic-geografic al comunităţilor, populaţia, specificul economic şi caracteristici ale calităţii vieţii.

Cadrul fizic va fi descris de variabile ce vor privi zona geografică, întinderea comunităţii şi a zonelor de producţie agricolă din cadrul acesteia, densitatea populaţiei, cadrul locuit.

Variabilele demografice privind populaţia totală, populaţia pe grupe de vârstă şi sexe, reflectând fenomenele naturale specifice: natalitate, mortalitate, îmbătrânire, divorţialitate, evoluţie numerică, vor da o imagine a structurii şi dinamicii demografice a comunităţii.

Specificul economic se va contura prin stabilirea proporţiilor activităţilor agricole şi neagricole ce se desfăşoară pe teritoriul aparţinând comunităţii, precum şi a modului în care se implică populaţia în aceste activităţi.

La aceste aspecte se vor adăuga cele legate de dimensiunea veniturilor şi a utilităţilor sociale de care dispune comunitatea.

Studierea acestor variabile va permite stabilirea importanţei diferitelor sectoare ale economiei agrare, atractivitatea economică a comunei, dinamismul său economic. În ceea ce priveşte agricultura, se va putea stabili măsura importanţei şi ca activitate principală a populaţiei din comunităţile rurale, la fel ca şi rolul său ca ocupaţie anexă pentru o parte a populaţiei.

Tipologia va rezulta din modul în care interacţionează între ele diversele variabile, interacţiune a cărei modalitate şi intensitate se va stabili prin metode matematice.

Gruparea comunităţilor are în vedere asemănarea lor din punct de vedere economic şi social. Vor fi luate în considerare caracteristicile tuturor comunelor de pe teritoriul ţării.

Rezultatele vor putea constitui un punct de referinţă peste câţiva ani când se va dori cunoaşterea modului în care a evoluat ţara în general şi diversele ei regiuni rurale.

Ele vor putea fi repere, în acelaşi timp, pentru politica economică care are în vedere omul şi bunăstarea sa, ca şi politica privind amenajarea teritoriului, cu scopul de a oferi un cadru şi o calitate a vieţii capabile să asigure dezvoltarea personalităţii într-un mediu organizat la scară umană.

Obiectivele majore ale asigurării condiţiilor de viaţă socioeconomică în teritoriu sunt:

- dezvoltarea socioeconomică a diverselor zone geografice ale ţării;
- îmbunătăţirea generală a calităţii vieţii;
- buna gospodărire a resurselor naturale şi protecţia mediului înconjurător;
- utilizarea raţională a teritoriului.

Ideea de a dezvolta toate zonele ţării nu trebuie să meargă în sensul egalizării condiţiilor social-economice, ci în acela al dezvoltării maxime a fiecăreia dintre comunităţi pornind de la nivelul actual şi resursele ce vor putea fi mobilizate. În acelaşi timp, toate măsurile de acest fel trebuie să aibă în vedere situarea comunităţilor rurale peste un anumit prag al subdezvoltării. Ideal este ca aceste măsuri de afirmare a comunităţilor umane în plan economic şi social să ducă la o nouă solidaritate, pe măsura nevoilor actuale, care va da sens întregii comunităţi rurale în ansamblul societăţii.

Această solidaritate trebuie să includă principiul creşterii iniţiativei personale a locuitorilor rurali, iniţiativă care va putea duce la schimbarea situaţiei actuale, având o deschidere cu caracter economic şi social.

Definirea specificului ruralului ca mediu social şi economic ce va rezulta din întreaga tipologie rurală va putea constitui şi un mijloc de raportare la cealaltă parte a societăţii globale – urbanul.

Înfruntarea dramatică între aceste două medii bazate pe un anumit tip de relaţie economică poate fi atenuată în măsura în care vom asista la o luare la cunoştinţă a faptului că spaţiul rural are o valoare în sine, ca deţinător de resurse naturale care îi asigură o importanţă pe termen lung ca mediu înconjurător.

Specialiştii au prevăzut că trecerea societăţii de la economia centralizată pe bază de plan la economia de piaţă va trebui să beneficieze de o veritabilă revoluţie în conştiinţă. Mentalităţile vor trebui schimbate, de natură să integreze ideile de răspundere individuală, de succes, de economie, de diferenţe, de disparităţi, de inegalităţi.

Tipologia comunităţii rurale româneşti ne va oferi posibilitatea să stabilim diferenţieri la ora actuală. Unele dintre ele vor măsura dificultăţile cu care astăzi se confruntă ruralul.

În ceea ce priveşte diferenţierile de mâine ale acestui mediu social şi economic, sperăm ca, datorită politicii adecvate, acestea să se constituie în măsuri ale bunăstării.

Societatea românească de astăzi îşi propune să dea o şansă fiecăruia: ruralului – de a şi-o fructifica pe a sa, de a deveni un cadru de viaţă capabil să o ducă mai departe, asociindu-se mai mult cu natura şi folosind cunoştinţele pe care i le va oferi ştiinţa despre procesele ireversibile care pot însemna, în funcţie de opţiuni, un vad pentru mai multă viaţă sau o barieră în calea ei.

4. Tendinţe demografice şi socioculturale ale comunităţilor rurale

Violeta FLORIAN

Procesele globale fundamentale demografice şi sociale din mediul rural au fost cooperativizarea, industrializarea şi modificarea suprastructurii instituţionale. Prin acţiunea lor convergentă s-au transformat organizarea socială, structura populaţiei active, situaţia economică a sectorului agricol; s-a modificat structura socioprofesională; au fost generate noi relaţii sociale, noi modele de comportamente; au fost schimbate natura şi cuprinderea raporturilor sociale locale.

Analiza stării demografice actuale se impune prin necesitatea abordării tendinţelor deja existente, prin nevoia evaluării cu rigurozitate ştiinţifică a etapei procesului şi fenomenului demografic (care, în prezent, cuprind populaţia rurală). Cunoaştem că o structură pe sexe şi vârste a locuitorilor rurali apare astăzi dezechilibrată, cu aspecte ce relevă disproporţii demografice între sexe, între grupe mari de vârstă, între populaţia tânără, adultă şi bătrână; se ştie, de asemenea, că procesele caracterizante pentru populaţia societăţii rurale sunt feminizarea, îmbătrânirea şi pierderea „stocului de învăţământ". În continuare se impune cuantificarea implicaţiilor demografice şi socio-economice ale procesualităţii comunităţilor rurale, evaluarea, în termeni precişi, a potenţialului demografic şi deci, implicit, a stabilităţii demografice a societăţii rurale.

În acest punct, cunoaşterea ştiinţifică ar trebui să se oprească atât asupra tendinţelor actuale demografice, cât şi asupra proiectării unor volume demografice dezirabile, a ceea ce numesc demografii „populaţie optimă", definită ca populaţie care asigură în mod optim realizarea unui obiectiv predeterminat. Investigarea ştiinţifică a stării demografice rurale permite un diagnostic riguros al situaţiei demografice, al profunzimii crizei demografice şi al formelor de manifestare a acestui tip de criză, identificarea dezechilibrului demografic pentru toate subpopulaţiile specifice comunităţilor rurale şi al contradicţiilor existente între sfera demografică a societăţii rurale şi celelalte domenii: economic, social, cultural. Un asemenea tip de abordare circumscrie şi analiza extinsă a implicaţiilor disfuncţionalităţilor demografice rurale în mecanismul de integrare a zonelor rurale în societatea globală şi la nivelul întregii societăţi; cunoaşterea naturii şi conţinutului efectelor directe/imediate, a modalităţilor şi tipurilor de difuziune a lor poate elucida ştiinţific problematica naturii şi amploarei tendinţelor fenomenelor/proceselor induse de starea demografică a comunităţii rurale.

Evaluarea potenţialului demografic al societăţii rurale constituie şi un pretext ştiinţific pentru continuarea demersului cognitiv prin elaborarea unor prognoze demografice. În acest context, se pot proiecta:

- populaţia rurală iniţială pe ani de vârstă;
- populaţia activă din mediul rural;
- numărul gospodăriilor rurale.

Pentru fiecare categorie proiectată se impune formularea a 2-3 variante, în scopul facilitării formulării unei politici rurale viabile, deoarece astfel se pun la dispoziţia factorului decident date referitoare la condiţiile necesare pentru realizarea unui anumit număr al populaţiei, cuantumul investiţiilor necesare, consecinţele economice, sociale, educaţionale, sanitare ale fiecărei variante a populaţiei proiectate.

Analiza aspectelor sociale, pornind de la structura şi stratificarea existente în mediul rural, permite detaşarea unei tendinţe majore, cu statut de caracteristică esenţială: cea a deschiderii permanente către societatea globală. Această fluiditate socială deosebită, care a permis implicarea comunităţii rurale în toate procesele macroeconomice/macrosociale, a generat apariţia unei suite de fenomene şi procese sociale: transformarea modelului cultural prin juxtapunerea valorilor rurale la cele urbane, schimbarea structuralităţii şi funcţionalităţii gospodăriei şi familiei rurale, proliferarea stratului profesional al locuitorilor cu status ocupaţional dublu, eludarea structurii participative specifice economiei centralizate etc. Studierea acestor tendinţe în grade diferite de concretizare, atât la nivelul comunităţii, cât şi cel al individului, este necesară pentru stabilirea diagnosticului social al zonelor rurale, a proporţiilor şi naturii exacte ale crizei sociale rurale şi pentru elaborarea strategiilor politice specifice comunităţilor.

Un posibil proces, dezirabil pentru dezvoltarea echilibrată raţională este modernizarea rurală, cunoaşterii ştiinţifice revenindu-i sarcina de a stabili care sunt principalii factori purtători de modernizare care acţionează la nivel comunitar/individual potenţând capacităţile proprii de organizare a vieţii rurale şi orientările de valoare. Modernizarea în această accepţie este privită ca o tendinţă globală de transformare societală, iniţiată de eforturi deliberate ale conducerii politice, economice, orientată către obiective cum ar fi:

- industrializarea şi forme înrudite de dezvoltare economică;
- schimbarea calitativă a procesului educaţional;
- lărgirea participării politice;
- creşterea rolului mass-media.

Modificările tehnice şi economice, concretizate în schimbarea „mediului agricol" prin apariţia procesului de integrare circular activă a industriei cu agricultura, vor antrena transformări sociale, asigurându-se astfel o funcţionalitate adecvată spaţiului agricol. Obiectivele studiului ştiinţific al tendinţelor de schimbare în sensul modernizării agriculturii s-ar putea constitui în:

- transformări structurale ale forţei de muncă – tendinţe în compoziţia resurselor de muncă, în participarea şi utilizarea lor, în structura timpului de muncă;

- modificările structurilor sociologice ale forţei de muncă;

- efectele modernizării agriculturii asupra securităţii sociale şi sănătăţii agricultorilor;

- transformări orgnanizaţionale şi de conducere ale producţiei agricole, muncii în agricultură: formarea unui sistem economic de integrare, procesul de adaptare a gospodăriei ţărăneşti în sistemul agricol (redimensionarea tipurilor de economie de producţie şi a economiei domestice în funcţie de modalităţile de cooperare cu sistemul integrator), transformările procesuale necesare trecerii de la conducerea participativă la autoconducere.

Modificările socioeconomice induse de procesul modernizării se vor concretiza în apariţia unor organizaţii axate pe descentralizare. Ca tendinţe se vor manifesta modificări funcţionale ale habitatului rural:

- funcţia economică, schimbată atât prin creşterea numărului de persoane cu statusuri sociale multiple, cât şi prin transformări esenţiale determinate de participarea reală la activităţile economice pentru amenajări colective;
- funcţia de circulaţie: modernizarea căilor de acces şi a mijloacelor de circulaţie, fără de care nu se poate concepe progresul în agricultură, conferă noi dimensiuni spaţiului rural;
- funcţia de locuire: redimensionări ale spaţiilor utile şi rezidenţiale, paralel cu reorientări ale percepţiei spaţiilor de locuit şi anexelor gospodăriilor ţărăneşti;
- funcţia de recreere: înfiinţarea unor structuri, sisteme destinate nu numai locuitorilor rurali, necesare petrecerii civilizate a timpului liber, ceea ce ar determina o revalorificare a posibilităţilor multiple deţinute de societatea rurală.

Ca o tendinţă, sociologic interesantă prin implicaţiile ei, este transformarea conţinutului funcţiilor familiilor rurale: familia rurală va continua să evolueze spre tipul de familie conjugală, tendinţă eludată doar printr-o politică socială puternic favorizantă pentru mediul rural; conţinutul funcţiilor economice ale familiei rurale se va îmbogăţi prin optimizarea funcţiei de valorificare care, de fapt, va constitui modul concret de racordare a gospodăriei ţărăneşti la economia de piaţă; în continuare, funcţia de socializare va reveni sistemului educaţional exterior gospodăriei rurale şi nu va tinde la încălcarea valorilor tradiţionale menite să asigure reproducţia simbolică a universului rural, ci se va orienta spre formarea de cunoştinţe şi practici specific urbane.

La nivelul proiecţiei sociale, sau mai corect a unei dezirabilităţi în sensul creării unui model raţional, echilibrat pentru economia rurală, ca tendinţă socială majoră ar fi organizarea umană a tuturor structurilor şi sistemelor economice, tehnice, administrative etc. în sensul capacitării factorilor determinanţi: factorul intermediar, cultura. La acestea se adaugă, ca document important al matricei determinante, structura societăţii globale.

Se impune această perspectivă pentru că în mediul rural nu este cazul perfecţionării, îmbunătăţirii modelelor actuale de organizare, fiind nevoie de crearea de noi modele de organizare social-umană. Certitudinea necesităţii găsirii a noi forme de organizare, structural diferite de cele prezente, creează nevoia prognozei sociale, deci a proiectării a noi moduri de organizare pentru economia rurală, socială a comunităţilor rurale.

5. Stabilirea noilor funcţii de planificare pe toate treptele organizatorice în condiţiile trecerii la o economie de piaţă în agricultură

dr. Dumitru TUDORACHE
Radu PATACHI

În etapa actuală de dezvoltare a economiei româneşti, care în mod treptat va deveni o economie de piaţă, principala problemă care ar trebui să preocupe factorii de conducere constă în a ridica prin orice mijloace puterea de cumpărare a populaţiei, iar pe de altă parte să adapteze producţia fiecărei ramuri puterii de cumpărare generale, lăsând cererea şi oferta să-şi producă liber efectele. Cu cât puterea de cumpărare a consumatorilor va fi mai mare, iar raportul dintre producţie şi puterea de cumpărare mai mic, cu atât mai repede se va produce armonizarea schimburilor pe piaţă pe principii economice. Deci trecerea la economia de piaţă va fi accelerată pe măsură ce preţurile mărfurilor oferite se acomodează cu preţurile mărfurilor cerute. Obiectivele de mai sus pot fi realizate şi prin perfecţionarea sistemului de planificare.

Planificarea financiară nu mai poate fi considerată în viitor un instrument al conducerii administrative. În interesul major al trecerii la economia de piaţă, planificarea trebuie să renunţe la atributul de dirijare exagerată şi forţată a fenomenelor şi proceselor economice. Planificarea capătă noi funcţii, deoarece ea devine preponderent orientativă, pierzându-şi caracterul imperativ.

Trecerea la economia de piaţă restrânge conţinutul şi sfera planificării. Astfel, în primul rând, ea nu mai este imperativă, ci indicativă, mai ales în afara unităţilor economice de stat. De asemenea, unele funcţii ale planificării s-au restrâns ca mod şi sferă de acţiune, cum ar fi funcţia de conducere. Evident că, pe măsură ce descentralizăm conducerea, planificarea reprezintă în mai mică măsură un instrument al acesteia. După părerea noastră, rămâne valabilă realizarea conducerii şi prin plan, prin buget, prin realizarea deciziilor de plan, dar sfera ei se restrânge, căpătând un caracter orientativ şi indicativ. Bugetul de venituri şi cheltuieli rămâne un instrument al conducerii şi pentru faptul că prin el se îndeplineşte o altă funcţie a acesteia şi anume controlul, dar se exercită numai asupra câtorva domenii restrânse, referitoare la fixarea

resurselor de producţie, preţurile de plan orientative, destinaţiile principale ale beneficiilor.

În acelaşi timp, este necesară sublinierea faptului că activitatea de planificare nu poate fi eliminată în perioada de tranziţie şi nici odată cu generalizarea economiei de tranziţie. Chiar dacă ar fi să luăm în considerare, cu titlu de exemplificare, preţurile, care sunt cele mai puternic legate de economia de piaţă, şi în primul rând de jocul ofertei şi al cererii, planificarea mai are un rol major în aplicarea lor. Astfel, o liberalilzare totală a preţurilor, mai ales în perioada de tranziţie, ar avea efecte total negative asupra forţei de cumpărare a populaţiei şi asupra veniturilor consumatorilor în general. Ca urmare, prin plan se fixează unele preţuri forme pentru produsele agricole realizate de întreprinderile agricole de stat şi care contribuie la limitarea amplitudinii oscilaţiei preţurilor produselor agricole de pe piaţa liberă. Mecanismul de plan contribuie (în cazul exemplului de mai sus) la reducerea escaladării preţurilor şi deci a inflaţiei. Totuşi subliniem că, în viitor, funcţia de conducere a planificării se va transforma tot mai mult în funcţie de coordonare şi îndrumare. Se va păstra, de asemenea, funcţia de previziune a planificării. Dacă ar fi să rămânem în domeniul preţurilor produselor agricole, este necesar să se prevadă prin plan unele activităţi, domenii, sectoare, care se vor dezvolta, iar altele care vor intra în dificultate în privinţa cererii de consum şi a eficienţei economice. Pe baza evoluţiei din ultimii ani, cât şi a unor studii de marketing, se poate stabili prin plan o convergenţă a ofertei cu cererea. Deci planificarea este cea care stabileşte un diagnostic asupra nivelului global al cererii şi ofertei, asupra menţinerii la un nivel ridicat a producţiei cu un mare număr de utilitate şi eliminării unor produse inutile sau necompetitive. Evident că aceste previziuni ale planului, în condiţiile trecerii la economia de piaţă, prezintă un grad mai mare de probabilitate faţă de acţiunea planului într-o economie bazată pe metode administrative excesive. Funcţia de prevedere a planificării se mai poate realiza şi prin încheierea de contracte de plan cu unităţile agriculturii de stat. În acest sector, influenţa statului fiind mai mare, se poate prognoza cantitatea de produse agricole ce trebuie realizate într-un an sau altă perioadă de timp, astfel încât să fie satisfăcută rezerva de stat sau nevoile stricte de consum, ori să se respecte condiţiile de rentabilitatea minimă şi de competitivitate pe piaţa externă.

Planificarea va avea în continuare funcţia de acumulare şi dezvoltare. Şi această funcţie va suporta însă adaptările aplicării economiei de piaţă în agricultură. Dacă în economia excesiv planificată se cunoştea pe o perioadă destul de lungă mărimea fondului de dezvoltare, obiectivele ce se vor realiza în anul de plan, resursele repartizate pentru investiţii noi şi creşterea producţiei (în acest din urmă caz ne referim la acumulările pentru mijloace circulante, deci pentru producţie), într-o economie de piaţă nu mai este nevoie să se indice nivelul beneficiului utilizat pentru acumulare, dar pot fi date unele procente orientative care să fixeze cota-parte cu aceste destinaţii. De asemenea, prin

bugetul statului pot fi stabilite orientativ subvenţiile şi alocaţiile destinate agriculturii. Aceste cheltuieli bugetare pentru agricultură sunt parte componentă a unui plan financiar care este chiar bugetul statului. Dar pe lângă faptul că aceste sume destinate acumulărilor şi dezvoltării agriculturii sunt stabilite în sumă fixă prin plan, în clasificaţia cheltuielilor bugetare sunt prevăzute şi destinaţiile principale pe care le capătă aceste fonduri (combaterea bolilor şi epizootiilor, amendamente, import de animale de rasă etc.).

Planificarea, îndeosebi cea financiară, îşi menţine şi funcţia de stabilire şi păstrare a echilibrului financiar şi bănesc. În noile condiţii în care se desfăşoară activitatea în agricultură, se pune însă problema în mod mult mai stringent de a se crea şi menţine acest echilibru şi deci asistăm la o modificare a acestei funcţii. Înainte de Revoluţia din Decembrie 1989, echilibrul financiar şi bănesc în agricultură era precar. Astfel, cheltuielile erau, în întreprinderile agricole, mai mari decât veniturile şi deci se lucra cu pierderi, necesarul de fonduri şi mijloace era mai mare decât resursele, sumele de plată mai mari decât încasările, obligaţiile mai mari decât creanţele. Aplicarea unei economii de piaţă la nivelul agriculturii trebuie să ducă la schimbări esenţiale în modul de manifestare a acestei funcţii. Într-o economie de piaţă şi chiar de tranziţie, unităţile agricole trebuie să lucreze numai cu beneficii şi deci veniturile vor fi mai mari decât cheltuielile. Această latură majoră a echilibrului financiar va antrena întronarea echilibrului financiar şi sub alte aspecte (de exemplu, având beneficii, exploataţiile agricole vor avea mai multe resurse decât necesarul de fonduri şi creanţe mai mari în comparaţie cu obligaţiile). Tot legat de manifestarea concretă a acestei funcţii în condiţiile trecerii la economia de piaţă, se poate aprecia că producătorii agricoli vor avea venituri mai mari (şi datorită sporirii preţurilor produselor agricole) şi vor participa deci în mai mare măsură la creşterea vitezei de circulaţie a banilor, ceea ce va avea urmări pozitive asupra echilibrului monetar din întreaga economie.

Funcţia planificării de rentabilitate şi eficienţă prezintă, de asemenea, un alt conţinut în condiţiile trecerii agriculturii la economia de piaţă. Ea se realizează în strânsă legătură cu manifestarea concretă a altor funcţii, cum ar fi, de exemplu, cea de echilibru financiar şi bănesc. Într-adevăr, obţinerea unor venituri mai mari decât cheltuielile duce la realizarea de beneficii, care la rândul lor stau la baza rentabilităţii tuturor produselor agricole. Şi această funcţie se manifestă şi se realizează în mare parte prin preţuri, prin sporirea lor în cazul produselor agricole, astfel încât să acopere cheltuielile de producţie şi să se realizeze şi venit net. Desigur, este necesar să se reţină că într-o economie de piaţă scade rolul acestei funcţii a planificării faţă de perioada dinainte de Revoluţie. În economia de piaţă, gradul de rentabilitate şi deci de eficienţă este determinat, în cea mai mare măsură, de raportul dintre oferta şi cererea solvabilă a populaţiei. Deci rentabilizarea se realizează prin economia de piaţă şi nu în primul rând prin plan. Dar este firesc ca, prin bugetele de venituri şi cheltuieli, exploataţiile agricole să-şi prevadă beneficii şi deci

rentabilitatea, iar prin planificare operativă să indice chiar soluţii ce trebuie aplicate în acest scop.

Funcţia de control a planificării se restrânge mult ca sferă de cuprindere şi ca intensitate, acţionând în sens indicativ mai ales în exploataţiile din agricultura de stat. Funcţia de control se exercită totuşi întrucâtva în toate exploataţiile agricole prin buget, ca plan financiar principal, atâta timp cât el se întocmeşte în aceste unităţi. Aceasta şi pe motivul că prin buget se poate controla dacă veniturile se încasează la nivelul indicatorilor de plan, dacă au fost utilizate resursele băneşti cele mai apropiate şi mai ieftine, dacă există o corelaţie raţională între gestiunea de plan şi de contabilitate.

Într-o economie de piaţă, planificarea îndeplineşte şi funcţii noi, care o fac în continuare utilă pentru desfăşurarea normală a activităţilor de producţie, de desfacere şi de investiţii în exploataţiile agricole.

Planificarea va avea în viitor funcţia de informare asupra producţiei pieţei interne şi externe a dezvoltării agriculturii. Această funcţie decurge tocmai din schimbarea radicală în conţinutul planificării şi anume transformarea ei din imperativă în indicativă. Cu alte cuvinte, planul nu mai devine lege odată cu trecerea lui în faza de execuţie, ci are un caracter orientativ, adică de informare asupra unor evoluţii ale proceselor şi fenomenelor economice fundamentale, pe baza căreia proprietarii şi conducătorii exploataţiilor agricole iau unele decizii prin care îşi fixează sarcinile de producţie, de desfacere, de repartiţie. La nivelul exploataţiilor agricole, de mare însemnătate sunt informaţiile de plan cu privire la evoluţia pieţei, cererea de mărfuri de natură agricolă, oferta orientativă pe sortimente, evoluţia veniturilor consumatorilor şi a preţurilor, măsura în care aceste informaţii sunt utile pentru stabilirea unui grad de rentabilitate medie, minimă sau ridicată.

Funcţia de informare a planificării presupune, în manifestarea ei concretă, şi existenţa unor informaţii privind corelaţiile multiple care trebuie să se menţină între planul de producţie şi cel financiar. Astfel, se înscriu în planul de producţie încă foarte multe date (numai că ele nu mai sunt fixate de la centru, ci fundamentate de către fiecare exploataţie agricolă) cu privire la suprafeţele de teren pe categorii de folosinţă, efectivele de animale pe specii, categorii şi grupe, producţiile medii şi totale, modul concret de valorificare (la stat prin preţuri fixe, la alte unităţi de valorificare sau firme prin preţuri de învoială, pe piaţa liberă la preţuri ce se formează pe baza cererii şi ofertei), baza materială, forţa de muncă şi mijloacele băneşti de care dispune unitatea. Pe baza indicatorilor înscrişi în planul de producţie, bugetul de venituri şi cheltuieli foloseşte informaţiile acestuia şi îşi elaborează propriul său sistem de indicatori financiari (venituri, cheltuieli, beneficii, fonduri, credite, dobânzi, impozite şi taxe, prime de asigurare, fond de retribuţie etc.). Corelaţia complexă şi fundamentată a indicatorilor din cele două planuri economice conferă încă o dată planificării funcţia de informare. Aceasta se manifestă şi în procesul centralizării informaţiilor de plan pe sectoare şi pe întreaga ramură a

agriculturii. Această activitate de centralizare a indicatorilor de plan la nivelul agriculturii nu trebuie confundat cu centralismul birocratic existent în trecut. Este necesară această însumare globală a datelor de plan pentru agricultură pentru a fixa orientativ la nivelul economiei naţionale contribuţia acestei ramuri la crearea venitului naţional, la satisfacerea nevoilor de consum ale populaţiei, la asigurarea cu materii prime pentru unele industrii. Pe de altă parte, funcţia de informaţie a planificării poate contribui la dezvoltarea mai rapidă a agriculturii, comparativ cu alte ramuri ale economiei naţionale, scoţând în evidenţă fondurile bugetare de care are nevoie agricultura în perioada de plan, baza tehnico-materială cu care trebuie să fie înzestrată în aceeaşi perioadă, creditele necesare pe principalele destinaţii (obiecte ale creditării).

Funcţia de informare a planificării financiare se manifestă şi în activitatea de sesizare a agenţilor economici cu privire la piaţa externă a produselor agricole (preţuri pe piaţa internaţională, taxele de import, nivelul primelor de export, producţiile la principalele culturi sau specii de animale, debuşeele de desfacere a produselor agricole româneşti, perioadele de export şi partenerii care oferă cele mai mari avantaje). Funcţia de informare a planificării poate fi concretizată la un nivel ridicat de utilitate şi eficienţă numai în condiţiile în care planificarea însăşi se bazează pe serioase studii de marketing intern şi internaţional.

Funcţia de evidenţiere a planificării

În principal, planificarea se fundamentează pe cifre, calcule, situaţii existente pe o perioadă precedentă de mai mulţi ani. De aceea, planificarea cuprinde evidenţieri de situaţii, dezechilibre, corelaţii între ramuri, între produse, între preţurile diferitelor produse agricole. Prin planificare se evidenţiază, de pildă, obiectivele mari ale dezvoltării agriculturii, cât şi premisele şi acţiunile ce trebuie să fie întreprinse pentru a realiza aceste obiective de producţie şi financiare. De exemplu, prin planurile anuale se evidenţiază doar volumul total al veniturilor şi cheltuielilor şi eventual desfacerea lor pe cele patru trimestre, iar prin planurile operative se proiectează fluxul încasărilor şi plăţilor pe perioade mult mai scurte, adică săptămânal, decadal sau pe perioadele de recoltare. Evidenţierea prin plan a fluxului încasărilor oferă posibilitatea conducerii exploataţiilor agricole de a cunoaşte fondurile băneşti de care vor putea dispune într-o anumită perioadă pentru achitarea unor obligaţii către terţi. Funcţia de evidenţiere a planificării le oferă exploataţiilor agricole posibilitatea să fie riguroase în fixarea unor obligaţii ce urmează a fi asumate în viitor.

Prin planificare se evidenţiază principalele resurse şi modul concret de alocare. Dar din datele de plan se pot face unele judecăţi de valoare cu privire la eficienţa economică a utilizării acestor fonduri, de exemplu pentru anumite variante sau obiective de investiţii. Manifestarea concretă a funcţiei de evidenţiere a planificării contribuie la descoperirea unor imobilizări de fonduri de investiţii, la delimitarea unor obiective rentabile.

Funcţia de evidenţiere se manifestă în mod diferit la nivelul treptelor organizatorice. Considerăm că la nivelul exploataţiilor agricole, funcţia de evidenţă îşi va găsi principala sferă de manifestare în viitor, pentru că aici sistemul informaţional şi sarcinile de producţie şi financiare sunt mai bine conturate, pe când la nivelul verigilor intermediare şi al Ministerului Agriculturii şi Industriei Alimentare au caracter orientativ aproape în întregime.

Funcţia de fundamentare a planificării are un conţinut cu totul nou într-o economie de piaţă şi chiar în perioada de tranziţie. Un exemplu este semnificativ în acest sens. Şi în economia excesiv centralizată se punea problema fundamentării sarcinilor de plan, dar nu se putea aplica efectiv, pentru că mai presus de aceasta, unităţile agricole trebuiau să ţină seama de indicatorii lansaţi de la centru.

În aprecierea funcţiei de fundamentare a planificării este necesar să facem distincţie între manifestarea ei la nivel macroeconomic, faţă de cel microeconomic.

La nivel macroeconomic, funcţia de fundamentare are în vedere în primul rând unele direcţii majore ale dezvoltării agriculturii. Astfel, Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare trebuie să fundamenteze problema complicată şi complexă a alocării şi repartizării resurselor de investiţii atât pe subramuri şi sectoare ale agriculturii, cât şi în profil teritorial. De asemenea, la nivel central se fundamentează, se determină pe baze ştiinţifice dacă unele obiective în construcţie mai trebuie finanţate în continuare sau se renunţă la ele, ca urmare a lipsei de eficienţă. Tot la nivelul unor organisme centrale, cum ar fi Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare şi Banca pentru Agricultură şi Industrie Alimentară, se fundamentează necesarul de credite pentru agricultură, pe principalele ei sectoare şi pe trimestre. Desigur că mai sus au fost prezentate doar unele exemple ale fundamentării de decizii de plan, dar important de reţinut este faptul că într-o economie de piaţă, la nivel macroeconomic se fundamentează doar unele aspecte majore care ţin de politica economică în agricultură.

La nivelul exploataţiilor agricole, fundamentările de plan au o sferă mult mai mare de aplicare. Astfel, este vorba în primul rând de fundamentarea tuturor indicatorilor înscrişi în planul de producţie şi în bugetul de venituri şi cheltuieli. De asemenea, întocmirea de norme şi normative orientative, elaborarea de devize de cheltuieli, fixarea unor norme de personal ţin de aplicarea consecventă a funcţiei de fundamentare a planificării, ca şi determinarea pe baza calculelor de plan de producţie a unor producţii medii şi totale, a numărului de tractoare şi de animale din fiecare exploataţie agricolă.

Planificarea financiară prezintă deci noi trăsături, noi funcţii în perioada de trecere la economia de piaţă. Reducerea treptată a rolului planului în favoarea pieţei nu presupune diminuarea funcţiilor acestuia, ci numai delimitarea mai clară şi descentralizarea aplicării concrete a lor.

6. Perfecţionarea planificării financiare în strategia dezvoltării agriculturii

dr. Dumitru TUDORACHE

I. Deficienţe şi limite în planificarea financiară din agricultură

În urma înfăptuirii Revoluţiei democratice de la 22 Decembrie 1989, toate sectoarele şi domeniile vieţii economico-sociale sunt supuse unor transformări majore. În viaţa economică, aceste transformări au la bază trecerea la o economie de piaţă care va avea drept urmare creşterea eficienţei şi îndeosebi a laturii sale – rentabilitatea.

În cadrul marilor transformări ce trebuie aduse în activitatea economico-financiară, un loc deloc de neglijat îl deţine planificarea economică, indiferent că este vorba de cea de producţie sau financiară. De asemenea, trebuie să pornim de la ideea de bază a menţinerii planificării financiare. Nu putem fi de acord cu părerile privind reducerea rolului planificării. În toate economiile moderne instrumentul planificării este tot mai mult utilizat. Problema se pune nu de a abandona planificarea sau de a o menţine, ci cum să utilizăm acest puternic instrument, în ce măsură, pe baza căror principii economice, care să fie sfera de cuprindere, subsistemul indicatorilor, reducerea masivă a indicatorilor de planificare al căror nivel este stabilit, centralizat. De asemenea, o economie de piaţă presupune, printre altele, studierea aprofundată a mecanismului cerere-ofertă, care poate intra în contradicţie cu mecanismul planificării economico-financiare în măsura în care acesta nu este argumentat şi fundamentat ştiinţific. De pildă, fundamentarea planului în viitor ar putea însemna tocmai o studiere amplă, pe o perioadă mare de timp, a raportului dintre cerere şi ofertă.

Procesele de producţie şi economico-financiare din agricultură necesită şi ele o îmbunătăţire radicală chiar începând din acest moment. Este vorba de perfecţionarea formelor şi tipurilor de proprietate, de raporturile de muncă, de perfecţionarea bazei tehnico-materiale şi a tehnologiilor, a formelor de organizare şi retribuire a muncii, de dirijarea investiţiilor pe obiective, de conducerea agriculturii şi a unităţilor ei, de privatizare acolo unde este posibil.

O mare parte a problematicii agriculturii implică relaţii, procese şi fenomene de ordin financiar. Astfel, perfecţionarea sistemului de preţuri, fundamentarea costurilor, asigurările, investiţiile (ca fonduri şi ca eficienţă), impozitele şi taxele, rentabilizarea tuturor subramurilor şi produselor agriculturii, creditele, rezultatele financiare, subvenţiile, echilibrul venituri-cheltuieli, resurse – necesar, încasări-plăţi, creanţe-obligaţii, planificarea financiară reprezintă aspecte care în mod obligatoriu cad sub incidenţa unor serioase modificări viitoare.

Planificarea financiară, ca parte componentă importantă a planificării economice în general, cunoscuse o dezvoltare relativă în ultimii ani. Dar ea nu servea intereselor agriculturii şi nici unităţilor sale sau salariaţilor acestora. Agricultura a fost aservită şi sub raportul planificării financiare, unor interese ale dictaturii, care vizau o industrializare forţată.

Printr-o înţelegere obtuză a dezvoltării cu orice preţ a industriei, agricultura a fost nevoită să cedeze în fiecare an o mare parte a venitului net creat aici, să practice permanent o politică de preţuri defectuoasă, neacoperitoare, un sistem de impozite şi taxe care o dezavantaja. De asemenea, redistribuirea venitului naţional în defavoarea agriculturii avea loc şi prin practicarea unor preţuri foarte mari pentru: maşinile agricole, instalaţiile şi îngrăşămintele chimice necesare agriculturii. Astfel, multă vreme, sectorul CAP, pe lângă preţurile de producţie foarte mari pe care trebuia să le accepte pentru maşini agricole şi îngrăşăminte, mai suporta şi impozit pe circulaţia mărfurilor, care reprezenta tot o parte a venitului net al agriculturii şi care în mod normal trebuia să rămână la dispoziţia lor.

Toate aspectele enumerate mai sus, cât şi altele, se regăseau şi în procesul planificării financiare şi în bugetul de venituri şi cheltuieli. Printre principalele deficienţe ale planificării financiare în agricultură, menţionăm:

1.centralizarea excesivă şi din punctul de vedere al nivelului unor indicatori valorici, cum ar fi valoarea producţiei marfă, nivelul veniturilor, cheltuielilor şi rezultatelor financiare. Practic, de pildă, bugetele de venituri şi cheltuieli ale cooperativelor agricole de producţie nu erau elaborate de unităţile titulare, ci de Direcţia Agricolă Judeţeană, pe baza multor indicatori primiţi de la Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare;

2. fărâmiţarea planificării financiare, prin întocmirea unor documente anexe, fişe, pentru unele activităţi care nu necesitau un volum aşa mare de muncă şi care nu mai foloseau la nimic după ce erau întocmite şi aprobate;

3. fundamentarea insuficientă a indicatorilor bugetului la nivelul fiecărei întreprinderi agricole sau al subdiviziunilor de producţie. Astfel, datorită producţiilor medii planificate nerealist, erau supradimensionate şi veniturile fiecărei unităţi. De asemenea, normativele financiare, care erau considerate baremuri maxime de cheltuieli, nu erau diferenţiate, deşi condiţiile de producţie erau foarte diverse în agricultură. Ca atare, se creau diferenţe mari între cheltuielile planificate şi cele efective şi deci planurile financiare nu erau realiste;

4. datorită lipsei de fundamentare a indicatorilor de plan, nivelul lor din faza de execuţie a bugetului era departe de a reflecta fidel realizarea planului. Practic, faza de excuţie a planificării financiare era ruptă de fundamentarea, elaborarea şi aprobarea bugetului de venituri şi cheltuieli. Deci faza de execuţie era deficitară, în primul rând prin faptul că era cu totul altceva decât planul, iar în al doilea rând nu era urmărită permanent. Practic, faza de execuţie a bugetului trebuia să se confunde, în parte, cu înregistrarea veniturilor şi

cheltuielilor în evidenţa operativă şi contabilă. Or, în această privinţă, erau rămâneri în urmă.

5. analiza şi controlul îndeplinirii bugetului de venituri şi cheltuieli erau inexistente ca faze ale planificării financiare. Dacă bilanţul contabil făcea obiectul unor analize uneori destul de minuţioase la sfârşitul trimestrelor şi anului, nu acelaşi lucru se petrecea cu modul de îndeplinire a bugetului, ceea ce crea posibilitatea încălcării unor metodologii şi principii ale planificării financiare;

6. era foarte mult neglijată planificarea costurilor de producţie şi a amortizării fondurilor fixe. Astfel, acele calculaţii de plan ale costurilor, fie că nu erau deloc fundamentate, fie că aveau la bază norme, normative, baremuri şi devize unice pe ţară şi vechi, care nu mai contribuiau prin nimic la raţionalizarea cheltuielilor sau rentabilizării produselor şi unităţilor agricole;

7. metodologia de planificare financiară era învechită şi nu se baza pe o teorie ştiinţifică adecvată. De exemplu, în cadrul cheltuielilor cu forţa de muncă erau incluse şi elemente de venit net, cum ar fi impozite şi taxe, prime de asigurare etc.

II. Posibilităţi de perfecţionare a planificării financiare în agricultură

Date fiind schimbările majore intervenite în întreaga agricultură, considerăm că sub raportul planificării financiare este necesar să se acţioneze în următoarele direcţii:

1. autonomia planificării financiare să reprezinte unul din principiile de bază ale acestei laturi complexe a activităţii economice. În acest sens, să aibă prioritate aspectele legate de cerere şi ofertă, cât şi de rentabilitate, şi în nici un caz indicatorii lansaţi de la Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare sau de la alt nivel central, deşi principiul autonomiei planificării presupune în mod obligatoriu renunţarea la centralizarea excesivă şi chiar la orice centralizare a deciziei de planificare;

2. restructurarea subsistemului indicatorilor de planificare financiară, astfel încât aceştia să reflecte restructurarea agriculturii şi a priorităţilor acestei ramuri, poziţia nouă a ei în contextul dezvoltării generale a economiei româneşti. Astfel, este necesară introducerea unor noi indicatori şi renunţarea la alţii. De exemplu, vor dispărea din planificarea financiară indicatori ca: restituirea către societate a fondurilor avansate anterior, contribuţia oamenilor muncii cu părţi sociale, beneficiile repartizate oamenilor muncii în conformitate cu părţile sociale, indicatorii ce privesc repartizarea beneficiilor la principalele fonduri, creditele speciale, avansurile băneşti, producţia netă etc. În acelaşi timp, este necesară introducerea unor noi indicatori ca venitul net, dobânda, fondul de rulment, fondul de rezervă pentru mijloacele circulante, soldul operaţiunilor curente, fondurile întreprinderii, veniturile acţionarilor, capitalul

autohton şi străin care participă în fiecare unitate agricolă (acolo unde este cazul);

3. având în vedere că în viitor va creşte rolul gospodăriilor ţărăneşti individuale, fie şi măcar prin suprafeţele de pământ date în plus ţăranilor, cât şi prin desfiinţarea unor cooperative agricole din zonele de deal şi de munte, se impune introducerea unor bugete de familie şi a unei evidenţe contabile simple care să reflecte latura financiară a activităţii acestor gospodării. În principal, aceste activităţi şi îndeosebi bugetele de familie vor avea rolul să reflecte veniturile şi cheltuielile unei gospodării ţărăneşti, resursele pentru producţie şi pentru investiţii (inventar agricol, animale etc.) pe care acestea le au şi trebuie să le completeze cu credite bancare şi subvenţii;

4. simplificarea metodologiei de planificare financiară, folosirea unor produse simple şi suple de elaborare a bugetelor de venituri şi cheltuieli. Este vorba, în primul rând, de utilizarea numai cu titlu orientativ a unor indicatori, norme şi normative. De asemenea, fără să se încalce fundamentarea ştiinţifică a cifrelor de plan, se impune renunţarea la unele anexe şi structuri greoaie, care complicau inutil execuţia bugetului;

5. să devină obiectiv de bază în planificarea financiară realizarea resurselor necesare şi a veniturilor în condiţiile celor mai mici cheltuieli posibile. Cu alte cuvinte, dezvoltarea viitoare a agriculturii şi inclusiv planificarea financiară trebuie să păstreze în continuare principiile gestiunii, autofinanţării şi eficienţei, evident într-o altă viziune decât cea de până la Revoluţie. Şi în cele mai dezvoltate economii de piaţă se pune problema echilibrului dintre venituri şi cheltuieli, resurse şi necesar, încasări şi plăţi. Dacă avem în vedere însă principiul „suveran” al eficienţei şi deci al rentabilităţii, este neapărat necesar ca acest echilibru să fie privit complex nu ca o egalitate între venituri şi cheltuieli, ci ca o depăşire a cheltuielilor de către venituri, pentru că numai aşa pot fi acumulate fonduri;

6. se impune reflectarea în mai mare măsură a creditelor bancare sau de altă natură (cooperatiste, de exemplu) în bugetul de venituri şi cheltuieli al fiecărei unităţi agricole. Agricultura are nevoie de mult mai multe fonduri pentru dezvoltare decât până acum. Or fondurile proprii şi cele bugetare (subvenţiile) sunt limitate. Apelarea în mai mare măsură la creditele bancare oferă o mai mare flexibilitate în utilizarea tuturor fondurilor, iar pe total economie naţională, o imobilizare mai mică a acestora;

7. planificarea şi dirijarea investiţiilor spre obiective productive şi cu un grad ridicat de eficienţă economică. Încă din faza de planificare este necesară dirijarea fondurilor de investiţii spre obiective care să contribuie la recuperarea rapidă a cheltuielilor, la realizarea unui volum mare de produse agricole. Decizia de planificare a investiţiilor trebuie să aparţină numai producătorului agricol (colectiv sau individual);

8. îmbunătăţirea circulaţiei băneşti în întreaga economie, prin creşterea caracterului marfar al produselor agricole mai cu seamă în cazul micii producţii.

Mica producţie agricolă nu mai poate fi concepută ca până acum peste 50 de ani, când ţăranii îşi produceau aproape tot ce aveau nevoie în propria gospodărie. El va trebui să vândă şi să cumpere mult, pantru a putea contribui la creşterea vitezei de circulaţie a banilor şi mai ales pentru a-şi crea sumele necesare diverselor plăţi pe care le implică o agricultură de piaţă.

Cele de mai sus au cuprins numai prezentarea sumară a unor aspecte ce vizează îmbunătăţirea în viitorul apropiat a planificării financiare în agricultură, ceea ce va avea urmări pozitive asupra fundamentării reorganizării acestei ramuri de bază a economiei naţionale.

III. Îmbunătăţirea raportului plan-piaţă în agricultura românească

Înainte de Revoluţia din Decembrie 1989, nici statul, nici unităţile agricole, şi cu atât mai puţin producătorii agricoli individuali nu au reuşit să-şi îndeplinească rolul în ancorarea agriculturii în mai mare măsură în circuitul valorilor materiale din economie. Principala cauză a rămânerii în urmă a agriculturii sub raportul schimbului de valori materiale a fost producţia agricolă, slabă din punct de vedere cantitativ şi calitativ. Se impune valorificarea superioară. Acest lucru se poate realiza cu ajutorul instaurării economiei de piaţă.

Economia de piaţă nu poate fi realizată decât după o perioadă de tranziţie de mai mulţi ani, în care fenomenele de piaţă se nasc şi se dezvoltă concomitent cu menţinerea unor elemente ale organizării şi conducerii economice pe bază de plan. Şi în cazul agriculturii, restructurarea economică presupune o anumită evoluţie a raportului plan-piaţă, în sensul conlucrării celor două laturi pe perioada tranziţiei şi transformarea în final a pieţei în cadru hotărâtor al desfăşurării activităţii economice. Deci întărirea rolului pieţei trebuie să se facă în detrimentul planului, a cărui importanţă scade, dar nu se va ajunge la eliminarea acestuia ca instrument al dirijării unor fenomene şi procese economice. Intervenţia statului în agricultură este încă multă vreme necesară şi acest lucru se poate realiza şi cu ajutorul pârghiei planificării financiare.

Rolul pieţei devine din ce în ce mai mare în dirijarea dezvoltării agriculturii, dar **planul mai are încă multe rezerve de luat în consideraţie.** În perfecţionarea permanentă a raportului plan-piaţă, o mare contribuţie revine pârghiilor economico-financiare, care sunt utilizate şi în activitatea de planificare financiară. Printre acestea amintim preţurile, impozitele şi taxele, investiţiile, subvenţiile, costurile de producţie, beneficiile şi repartizarea lor, rentabilitatea producţiei, creditele, asigurările. Cele mai multe dintre aceste pârghii aparţin, de fapt, atât planului cât şi pieţei. În perioada de tranziţie, de exemplu, planul financiar se elaborează având la bază preţurile la care este valorificată producţia agricolă şi care sunt încă fixate de către stat sau cel puţin parţial dirijate. Nu se pune problema, într-o primă etapă, de a trece în mod abrupt la formarea liberă a preţurilor agricole de piaţă. Planificarea preţurilor agricole

poate ţine seama în perioada de tranziţie în mai mică măsură de piaţă, prin fixarea unui nivel mai ridicat al acestora, pentru a se ajunge la creşterea puterii de cumpărare a producătorilor agricoli. Dar această sporire a preţurilor prin plan contribuie tocmai la accelerarea circuitului valorilor din economie, deci la **accentuarea caracterului de piaţă al acesteia,** la dezvoltarea pieţei ca mecanism global şi atotcuprinzător al economiei după organizarea perioadei de tranziţie.

Investiţiile sunt dirijate pe grupe de obiective prin bugetul de venituri şi cheltuieli. În măsura în care sunt orientate spre investiţii productive, spre obiective ce favorizează anumite culturi sau categorii de animale, care dau produse la care cererea este foarte mare, această orientare a investiţiilor, deci planul, contribuie, de asemenea, la dezvoltarea pieţei. Utilizarea în mult mai mare măsură a subvenţiilor şi creditelor poate da un foarte mare impuls dezvoltării producţiei agricole şi deci dezvoltării economiei de piaţă în cadrul acestei ramuri şi a acesteia în cadrul economiei naţionale.

La rândul ei, piaţa influenţează întregul sistem de planificare financiară, nivelul indicatorilor acesteia. Astfel, prin jocul cererii şi ofertei, care se va instala ca factor de bază al stabilirii preţurilor, datele de plan vor fi mai elastice, mai puţin cuprinzătoare şi se vor referi la perioade mai scurte. Influenţa plan-piaţă nu poate fi decât reciprocă.

7. Acţiunea preţurilor în condiţiile tranziţiei agriculturii spre o economie de piaţă

Radu PATACHI, dr. Dumitru TUDORACHE
Anca BERINDEI, Dan MORARU,
Camelia TOMA, Mircea NICOLAU

1. Reorientarea agriculturii şi sistemul preţurilor

Necesitatea restructurării agriculturii româneşti decurge chiar din esenţa Revoluţiei noastre democratice, care a desfiinţat barierele în desfăşurarea unei activităţi moderne în toate structurile economico-sociale. Evoluţia economică generală spre o economie liberă de dogme, doctrine, centralizare excesivă, spre o economie de piaţă, presupune punerea în practică a acestor principii, mai ales în ramurile hotărâtoare ale producţiei materiale, printre care şi agricultura.

În cadrul restructurării şi modernizării agriculturii, pârghiile economico-financiare îşi vor spori contribuţia în primul rând în direcţia transformării agriculturii într-o ramură foarte rentabilă şi prosperă, bazată pe economia de piaţă. În acest sens, va scădea foarte mult rolul proceselor şi fenomenelor

dirijate, conduse administrativ şi va creşte importanţa pieţei libere sau mai puţin dirijate. Astfel, Lionel Stoleru, secretarul de stat al Planului din Franţa afirma: „Astăzi, diagnosticul este clar şi fără nici o ambiguitate: economia de piaţă a câştigat şi economia dirijată a pierdut; în definitiv, nici o apropiere nu poate exista între economia dirijată şi economia de piaţă: e vorba de două raţionalităţi fundamental distincte, chiar fundamental opuse".

Desigur că trecerea la o economie de piaţă nu se poate face dintr-o dată sau rapid, ci avându-se în vedere o perioadă de tranziţie în care elementele de plan şi de dirijare se vor împleti cu cele de piaţă, în mod inevitabil, mai cu seamă ca urmare a unor structuri economice moştenite şi care au fost astfel concepute şi conturate în practică încât să folosească metodele centralizate de organizare şi conducere.

În această perioadă de tranziţie, agricultura trebuie să realizeze o ruptură faţă de vechile forme de organizare şi conducere, faţă de centralizarea excesivă, făcând în acelaşi timp loc reformelor democratice, liberalizării treptate a economiei, restructurării economiei în sensul punerii pe primul plan a principiului rentabilităţii şi eficienţei.

În cadrul eforturilor de restructurare a agriculturii în contextul unei economii de piaţă, un rol major revine preţurilor, componentă hotărâtoare a pârghiilor economico-financiare. De altfel, întregul mecanism de piaţă al economiei se poate realiza în primul rând prin preţuri, acestea constituind o convergenţă a tuturor fenomenelor şi proceselor economice mai importante. Aplicarea unui nou sistem de preţuri presupune eliminarea treptată a tendinţei de dirijare excesivă a acestora. Aceasta nu se poate realiza printr-o politică de preţuri centralizată, care nu mai poate constitui pentru viitor o soluţie viabilă. Este necesară înlăturarea posibilităţii de falsificare continuă a tendinţelor naturale specifice economiei de piaţă.

În viitorul apropiat, preţurile produselor agricole mai pot fi încă dirijate şi pe căi administrative, având în vedere situaţia economică grea de după Revoluţie. În acest moment nici nu se pune problema să trecem abrupt la formarea liberă a preţurilor la piaţă. În principal, în perioada imediat următoare, conducerea, dirijarea proceselor şi a fenomenelor economice, este necesar să aibă în vedere ridicarea nivelurilor preţurilor produselor agricole, realizarea unui regim de favoare pentru acestea. Numai în acest fel se poate înfăptui un regim de armonizare economică a tuturor produselor agricole cu celelalte preţuri.

În abordarea complexă a mecanismului preţurilor trebuie avut în vedere dezechilibrul creat într-o perioadă îndelungată între preţurile produselor agricole şi cele industriale. Acest dezechilibru s-a produs şi ca urmare a intervenţiei masive a statului în stabilirea nivelului preţurilor, ajungându-se la compromiterea intereselor fundamentale ale vieţii economice.

În etapa actuală de dezvoltare a agriculturii româneşti, este posibilă şi chiar necesară o oarecare dirijare a preţurilor, dar aceasta trebuie să se concretizeze în principal în reducerea cheltuielilor exagerate din agricultură

(unde acestea există) şi sporirea preţurilor produselor agricole la producător. În această ordine de idei, considerăm că preţul de livrare a produselor agricole va fi dirijat, în etapa de tranziţie spre economia de piaţă, de costurile de producţie, deci de preţul de cost. Evident că în această situaţie nu se mai pune problema ca statul să dicteze, să reglementeze, să dezorganizeze diferite sectoare şi ramuri ale economiei naţionale, ceea ce a făcut să crească instabilitatea şi contradicţiile.

Dirijarea prin preţuri a activităţii din agricultură, mai concret, preţurile produselor agricole, contribuie la creşterea puterii de cumpărare a producătorilor agricoli. Dar acest deziderat nu a putut fi realizat, întrucât preţurile produselor altor ramuri au crescut într-un ritm mai mare decât preţurile produselor agricole, aşa încât intenţia de dirijare prin preţuri a avut acţiune contrară. Dacă corelaţia preţurilor produselor industriale cu cele ale produselor agricole ar fi fost fundamentată în trecut din punct de vedere ştiinţific, situaţia economică a întregii ţări ar fi fost mult mai înfloritoare, iar dezechilibrele s-ar fi diminuat în cea mai mare parte. Din datele înscrise în unele documente centralizate, reiese că indicele preţurilor produselor agricole a crescut mult mai puţin decât indicele preţurilor produselor industriale. Această situaţie nefavorabilă pentru agricultură s-a datorat şi unor situaţii conjuncturale în ceea ce priveşte cererea şi oferta unor produse agricole vizavi, a fenomenului inflaţionist, care nu a fost nici studiat şi nici urmărit în practica noastră economică.

Ponderea mare a exportului produselor agricole ar fi trebuit de asemenea să aibă o acţiune favorabilă asupra preţurilor produselor agricole, în sensul creşterii lor. Exportând – înainte de Revoluţie – o cantitate mai mare de produse agricole, pe piaţa internă rămâneau mai puţine asemenea mărfuri, oferta era mai mică decât cererea. Dar în loc să se producă o majorare firească, prin lege (cu atât mai mult într-o economie dirijată şi centralizată excesiv), preţurile produselor agricole s-au majorat foarte puţin faţă de altele şi faţă de preţurile de vânzare cu amănuntul. Aşa s-a ajuns la o situaţie cu totul în afara principiilor economice anume că preţurile primite de producătorii agricoli (unităţi agricole sau individuali) erau de câteva ori mai mici decât preţurile de vânzare cu amănuntul şi mai ales decât preţurile de pe piaţa liberă.

În etapa imediat următoare de dezvoltare a agriculturii noastre, apare ca stringentă şi realizarea unei corelaţii mai raţionale între preţurile produselor agricole şi cele din amontele şi avalul agriculturii. Avem în vedere că în trecut preţurile produselor industriale necesare agriculturii erau mult prea mari, iar pentru sectorul cooperatist s-a introdus şi impozitul pe circulaţia mărfurilor, ceea ce încărca foarte mult costurile produselor agricole şi făcea aproape imposibilă realizarea unei situaţii financiare de rentabilitate. De asemenea, practicarea unor preţuri mari de către industria alimentară, faţă de preţurile produselor agricole (care aici deveneau materia primă) a însemnat alte dezechilibre şi posibilitatea preluării de către industrie a unei mari părţi a venitului net creat în agricultură. Deci este necesară eliminarea urgentă a

practicării unor preţuri mici pentru produsele agricole şi mari pentru industria care are legături cu agricultura.

2. Preţurile în perspectiva perfecţionării raportului plan-piaţă

În perspectiva trecerii la o economie de piaţă, este necesar să luăm în consideraţie, în mod obligatoriu, existenţa unei perioade de tranziţie. Nici în această perioadă de tranziţie şi nici în perioada de după instalarea unei economii de piaţă, planul şi piaţa nu trebuie să se considere că s-ar exclude reciproc şi definitiv. Încă din acest moment, în dezvoltarea economică, inclusiv a agriculturii, este nevoie de luarea în consideraţie a unor elemente de piaţă, alături de menţinerea planului ca instrument major (încă) al dirijării complexului economic naţional. Dar dacă înainte, planul ţinea seama în mică măsură de mecanismul pieţei, în viitor el va fi elaborat numai în condiţiile în care studiul pieţei devine un instrument de fundamentare a acestui plan, indiferent că el se referă la economia naţională, la agricultură ca ramură sau la o unitate economică sau produs. Deci, într-o primă etapă de dezvoltare economică a agriculturii, piaţa este considerată un instrument de planificare.

La rândul ei, piaţa exercită o puternică influenţă asupra planului. În procesul execuţiei şi al realizării sarcinilor de plan, numai la piaţă se poate cunoaşte în ce măsură acesta a fost fundamentat în mod realist, adică în ce măsură a corelat resursele de care dispune întreprinderea cu necesarul de consum productiv sau individual. În acest fel, piaţa reprezintă şi un important instrument de control asupra planului şi, de la o activitate „subordonată" planului (care până acum a fost atotputernic faţă de alte pârghii şi instrumente economice), devine un important mijloc de dirijare a activităţii economice, inclusiv a producţiei materiale a agriculturii. Numai manifestându-se, cu ajutorul economiei de piaţă, ca un studiu al cererii şi ofertei şi în mod permanent, dar şi printr-o viziune multianuală, planificarea poate să-şi aducă în continuare o contribuţie relativ mare la satisfacerea nevoilor societăţii ca nivel şi structură.

În viitorul apropiat, planul trebuie mai mult legat de piaţă în contextul realizării dezideratului major al economiei noastre, deci şi al agriculturii şi anume, sporirea substanţială a eficienţei economice şi a rentabilităţii. Dacă în socialism criteriul eficienţei se punea global, nediferenţiat, iar pentru agricultură el nici nu se realiza în practică decât accidental, într-o economie bazată pe principii democratice, eficienţa economică este privită complex şi din punctul de vedere al producătorului agricol particular, al comerţului şi al bugetului statului. Această eficienţă economică poate fi dirijată şi prin preţ, pe baza cererii şi ofertei, prin intermediul pieţei. A nu ţine seama de principiile şi preceptele economiei de piaţă, înseamnă a construi variante ale unei eficienţe economice forţate, un sistem de concepere şi planificare, prognozare a

eficienţei care se va prăbuşi la cele mai mici fluctuaţii ale preţurilor, ale cursului monedei naţionale, ale influenţei negative a comerţului internaţional.

Raportul plan-piaţă trebuie privit în viitorul apropiat şi din punctul de vedere al intereselor diferite ale structurilor economico-sociale. Este vorba în primul rând de diversificarea întreprinderilor, a producătorilor, a formelor de proprietate. Dar diversificarea formelor de organizare a producţiei presupune şi interese tot mai diferite. Aceste interese pot fi în contradicţie cu prevederile planului, ele se stratifică şi pot deveni mai apropiate într-o economie de piaţă care se înfăptuieşte treptat şi care astfel elimină supremaţia planului în conducerea economiei. Interesele diferite apar în mod inevitabil şi în legătură cu nivelul eficienţei economice. De pildă, producătorul agricol are interesul realizării unei rentabilităţi maxime pentru produsele pe care le valorifică. Dar introducerea fenomenelor de piaţă, în principal a cererii populaţiei şi a ofertei altor producători agricoli, limitează rentabilitatea sau îi conferă un grad mai mare (când oferta este mică, iar cererea mare). Interese contrare apar întotdeauna între producătorul agricol, unităţile comerciale de desfacere a produselor agricole şi consumatorii acestor produse. Ele sunt diminuate însă mai uşor în condiţiile unei economii de piaţă (sau cu elemente de economie de piaţă pentru început), când se poate ajunge la un echilibru de interese prin sporirea competenţei producătorului agricol şi creşterea substanţială a veniturilor consumatorilor, cât şi prin organizarea eficientă a comerţului cu produse agricole. Problema aceasta poate fi rezolvată în mare parte tot prin utilizarea pârghiei preţurilor. Astfel, practicarea unor preţuri mici la produsele agricole înseamnă în timp sărăcirea producătorilor agricoli şi imposibilitatea acestora de a-şi spori contribuţia la circuitul valorilor materiale din economie, la creşterea caracterului marfar al producţiei şi deci la consolidarea pieţei. Preţurile mari presupun, în schimb, venituri mari ale consumatorilor de produse agricole, venituri mari ale ţărănimii, care în acest fel cumpără mult mai multe produse industriale, atât pentru satisfacerea consumului individual la un standard de viaţă ridicat, cât şi prin procurarea bazei tehnico-materiale necesare agriculturii şi deci a modernizării ei. Se poate afirma că interesele membrilor societăţii pot fi orientate în aceeaşi direcţie în primul rând prin utilizarea pârghiilor financiare, cum ar fi preţurile, creditele, impozitele şi taxele, sistemul şi nivelul salariilor.

Se va pune problema deci, în viitor, nu în primul rând a influenţării unui plan al dezvoltării agriculturii, ci ca aceste planuri să fie operative, realiste, elastice, astfel încât să reflecte cerinţele economiei de piaţă, evoluţia sistemului de preţuri şi a altor pârghii financiare, cererea şi oferta, participarea produselor agricole la comerţul naţional şi internaţional. Pentru aceasta este nevoie de perfecţionarea planificării economice în general şi, în primul rând, de elaborarea unui buget de venituri şi cheltuieli mult îmbunătăţit, care să reflecte în mai mare măsură indicatorii ce caracterizează economia de piaţă, caracterul lor orientativ şi elastic. Acest buget ar trebui să reflecte în mai mare măsură

pârghile financiare utilizate şi, în primul rând, preţurile ca instrument al desfăşurării economiei de piaţă, rolul mecanismului preţurilor în dirijarea producţiei agricole, a veniturilor producătorilor agricoli şi chiar în fixarea nivelului de dezvoltare şi modernizare a agriculturii prin creşterea sau restrângerea volumului fondurilor băneşti destinate acestui scop.

Schimbarea în viitor a raportului dintre plan şi piaţă în favoarea ultimei va contribui şi la îmbunătăţirea circulaţiei mărfurilor şi banilor. În condiţiile slăbirii atribuţiilor planificării centralizate, nu se mai pot planifica atâtea stocuri de materiale sau mărfuri, or acestea pot avea caracter orientativ, ceea ce înseamnă reducerea imobilizărilor de fonduri şi deci sporirea eficienţei economice generale. De asemenea, fondurile băneşti ale producătorilor agricoli (individuali sau unităţi agricole) vor fi imobilizate o perioadă mai scurtă fie în valori materiale, fie în disponibil la bancă, tocmai datorită imprimării unui caracter mai elastic al folosirii pârghiilor financiare, a preţurilor în primul rând.

3. Factorii ce influenţează preţurile produselor agricole

În formarea preţurilor produselor agricole, în perioada imediat următoare, de o deosebită importanţă este stabilirea unui raport raţional între plan şi piaţă. Planul este încă prezent în aproape întreaga activitate de stabilire a preţurilor produselor agricole. Această situaţie nu mai poate continua în viitor. Nu mai poate fi neglijat rolul relaţiilor de piaţă în formarea preţurilor din agricultură. Odată cu sporirea autonomiei întreprinderilor, întregul sistem de indicatori economico-financiari va fi perfecţionat, pentru că producătorii agricoli sunt tot mai mult supuşi relaţiilor de piaţă. Cu atât mai mult preţurile produselor agricole sunt influenţate de relaţiile de piaţă, cu cât ele sunt fixate la produsele de natura bunurilor de consum, a căror desfacere se realizează în mai mare măsură la piaţă, printr-o relaţie directă între producător şi consumator.

În abordarea factorilor ce influenţează preţurile produselor agricole, este necesar să fie avute în vedere funcţiile preţurilor, măsura în care acestea se manifestă în condiţiile actuale de restructurare a economiei şi agriculturii noastre.

În primul rând, capătă noi dimensiuni funcţia preţurilor de măsură a cheltuielilor sociale de producţie. În economia noastră, în situaţia actuală, considerăm că preţul este, în continuare, expresia bănească a valorii, deci o altă exprimare a acesteia decât munca socială încorporată în marfă şi care are drept măsură cheltuielile sociale de producţie. Cu ajutorul preţurilor se stabileşte nivelul indicatorilor ce caracterizează întreaga activitate economică. Aceasta şi pentru că funcţia preţurilor de măsură a cheltuielilor se mai numeşte şi de calcul, evidenţă şi planificare. Preţurile produselor agricole stau la baza unor multiple şi complexe calcule de fundamentare a tuturor indicatorilor,

sarcinilor şi cifrelor de plan şi a dărilor de seamă, de stabilire a situaţiei financiare finale, de repartizare a rezultatelor financiare.

Până în prezent, preţurile din agricultură nu au reflectat decât în parte cheltuielile sociale din această ramură, motiv pentru care au fost micşorate în mod artificial eforturile producătorilor agricoli, aportul lor la crearea venitului naţional şi a valorilor materiale din economie. Acest lucru a avut urmări negative sub raportul stimulării agriculturii şi a producătorilor agricoli în obţinerea de producţii mai mari şi în desfăşurarea unei activităţi rentabile.

În condiţiile în care tona de produs agricol avea un preţ de livrare care nu reflecta cheltuielile cu munca socială, nu putea reflecta, implicit, obţinerea unui venit net care să se concretizeze în beneficiul întreprinderii şi în venitul net cuvenit statului sub diverse forme. Dar acest venit net se realiza efectiv dacă avem în vedere condiţiile şi resursele de producţie şi faptul că venitul net suplimentar trebuie să se concretizeze şi într-o rentă diferenţială, deci să fi avut un nivel mai mare, care să-i fi asigurat unităţii agricole respective o rentabilitate mai mare decât cea medie pe ramură.

Tot datorită preţurilor la care era evaluată întreaga producţie agricolă şi care nu reflectau până în prezent decât o parte a cheltuielilor sociale efectuate, scăzuse în mod artificial şi nejustificat ponderea agriculturii în produsul social (11-13%) şi în venitul naţional (15-18%). În viitor, preţurile produselor agricole vor reflecta cheltuielile sociale, deci cantitatea de muncă depusă în agricultură, ceea ce va asigura recunoaşterea socială a acestei munci şi deci o rentabilitate normală pentru toate subramurile şi produsele agriculturii.

Preţurile produselor agricole au şi funcţia de cointeresare a producătorilor agricoli. Pe această funcţie trebuie pus un accent deosebit în viitor, în scopul creşterii veniturilor unităţilor şi producătorilor agricoli individuali. Preţurile determină în mare măsură nivelul veniturilor şi al cheltuielilor din agricultură. De pildă, de preţurile la care sunt înregistrate elementele de cheltuieli depinde în mare măsură şi nivelul general al cheltuielilor şi deci diferenţa dintre venituri şi cheltuieli, diferenţă care revine, în principal, producătorilor agricoli. Dacă preţurile produselor agricole cresc, în condiţiile în care cheltuielile rămân relativ stabile, producătorii agricoli sunt stimulaţi în mai mare măsură. Realizarea funcţiei de stimulare asigură deci o îmbinare a intereselor producătorilor agricoli cu cele ale consumatorilor şi ale întregii societăţi, în condiţiile în care asistăm la o sporire generală a veniturilor.

În perioada de tranziţie de la economia planificată şi centralizată la cea de piaţă, rămâne în vigoare funcţia preţurilor de recuperare a cheltuielilor de producţie. Chiar în condiţiile în care elementele de piaţă îşi asumă un loc şi un rol tot mai mare sau devin preponderente, este necesar ca nivelul preţurilor produselor agricole să fie astfel stabilit încât să recupereze toate cheltuielile ocazionate de realizarea produselor şi să ducă la obţinerea unui venit net corespunzător.Într-o economie de piaţă, această funcţie acţionează şi mai ferm, pentru că aici nerecuperarea cheltuielilor înseamnă faliment. Mai mult

decât într-o economie excesiv planificată, exercitarea acestei funcţii a preţurilor într-o economie de piaţă presupune o folosire raţională, bazată pe un regim sever de economii, atât a mijloacelor de producţie, cât şi a forţei de muncă. Rezultă că, pentru a se asigura realizarea funcţiei de recuperare a cheltuielilor prin preţuri, este necesar ca în toată agricultura să se folosească raţional, atât fondurile, cât şi toate capacităţile de producţie.

Într-o economie de tranziţie şi mai ales de piaţă, considerăm că scade până la dispariţie rolul funcţiei de redistribuire a unei părţi din venitul net creat în agricultură. Este foarte important pentru restructurarea şi dezvoltarea agriculturii româneşti să nu se mai pună sub nici o formă problema preluării venitului net din agricultură pentru industrie sau alte ramuri. Se menţine această funcţie numai în măsura în care este vorba de contribuţia agriculturii la formarea veniturilor generale ale statului, adică ale bugetului (prin impozite, taxe, prime de asigurare, dar nu în ultimul rând prin preţuri, de aceea s-a şi utilizat expresia „scade până la dispariţie" funcţia de redistribuire).

Modul concret de manifestare a funcţiilor preţurilor este direct legat de factorii ce influenţează preţurile. De exemplu, funcţia de recuperare a cheltuielilor de producţie se îmbină cu acţiunea costurilor ca factor de influenţare a nivelului preţurilor. Factorii şi funcţiile preţurilor nu mai pot fi abordate izolat, ci în strânsă corelaţie. De asemenea, în condiţiile actuale este necesar să se elimine imobilismul şi rigiditatea preţurilor, să se pună accent pe elasticitatea lor, pentru că numai în acest fel ne putem apropia în mod treptat de economia de piaţă. Aşa-zisa stabilitate a preţurilor nu poate fi decât parţială în condiţiile în care factorii de influenţare a preţurilor acţionează mai intens, iar economia este de tranziţie şi va fi de piaţă. Până la Revoluţia din Decembrie 1989, aşa-zisa elasticitate a preţurilor se realiza greoi, de regulă prin reaşezări de preţuri care se efectuau la perioade relativ mari (10-15 ani). În perioada de tranziţie a economiei noastre, vor fi necesare în continuare reaşezări de preţuri, dar ele vor trebui să fie mult mai operative şi nu vor cuprinde în mod obligatoriu toate ramurile, ci o ramură, grupe de produse şi produse.

În elaborarea unui sistem de preţuri raţional şi echilibrat în perioada imediat următoare, este necesar să se ţină seama de următorii factori principali de influenţă:

1. creşterea productivităţii muncii are o influenţă pozitivă asupra nivelului preţurilor, în sensul scăderii lor sau măcar al menţinerii unui nivel raţional. Evident că în condiţiile apariţiei inflaţiei, creşterea productivităţii muncii are rolul nu atât de reducere a preţurilor (acest lucru este foarte greu de realizat şi de stăpânit), cât de frânare a creşterii galopante a lor. Având în vedere nivelul foarte scăzut al productivităţii muncii în agricultura ţării noastre, sporirea ei rapidă în continuare se impune cu stringenţă şi sub raportul influenţării pozitive a sistemului şi nivelului preţurilor. Creşterea productivităţii muncii duce în modul cel mai direct la reducerea costurilor de producţie, ceea ce dă posibilitatea fixării unor preţuri nu prea mari la produsele agricole. Dar pentru

început, avem în agricultură o productivitate scăzută a muncii şi preţuri mici la produsele agricole. Se impune deci o corelaţie mai raţională între cele două pârghii, pentru a se sprijini şi pe această cale restructurarea şi dezvoltarea viitoare a agriculturii;

2. nivelul costurilor de producţie influenţează asupra preţurilor în condiţiile în care costurile reprezintă cheltuieli individuale, zonale sau medii pe produs, iar preţurile reflectă valoarea, deci cheltuielile sociale de producţie, adică inclusiv venitul net creat în agricultură. Reducerea costurilor de producţie în agricultură oferă posibilitatea recuperării mai uşoare a tuturor cheltuielilor prin preţuri şi realizării unei rentabilităţi superioare;

3. cererea şi oferta vor influenţa tot mai mult preţurile produselor agricole. Acest fenomen se va produce tot treptat, pe măsura introducerii economiei de piaţă şi în agricultură. Actualmente, planul mai are încă un rol important în fixarea preţurilor. Este necesar să se menţină şi acest instrument de dirijare a nivelului şi comportamentului preţurilor, cu atât mai mult într-o primă etapă de dezvoltare a agriculturii, când este încă o penurie de produse agricole, deci o ofertă mai mică decât cererea. În acest caz, jocul liber cerere-ofertă ar duce la o creştere foarte rapidă a preţurilor produselor agricole, ceea ce ar crea dezechilibre economice;

4. mărimea şi modul de includere a rentei funciare influenţează şi ea nivelul preţurilor produselor agricole. Evident, în condiţiile actuale, când nu se urmăreşte distinct cuantumul rentei în totalul venitului net şi nici măcar nu avem o modalitate de calcul a acesteia, nivelul preţurilor poate fi mai redus. În condiţiile în care în viitor renta funciară va fi cuantificată, iar nivelul ei va fi destul de ridicat în cadrul venitului net total creat în agricultură, aceasta va conduce într-o perioadă la creşterea preţurilor produselor agricole;

5. inflaţia înseamnă şi creşterea galopantă a preţurilor, pe fondul unei deteriorări serioase a circulaţiei băneşti în economie şi în principal al scăderii puterii de cumpărare a monedei naţionale. Acest fenomen, cu profunde urmări negative pentru întreaga economie, apare îndeosebi ca urmare a unei mase monetare prea mari pe piaţă, în condiţiile inexistenţei acoperirii în mărfuri a acesteia. Preţurile exprimându-se valoric (în bani) şi existând mai mulţi bani decât mărfuri, se oferă un preţ mai mare pentru aceeaşi marfă;

6. preţurile produselor agricole sunt influenţate şi de nivelul celorlalte preţuri din economie şi îndeosebi de cele ale ramurilor şi produselor de care agricultura şi producătorii agricoli au nevoie. Dacă se practică preţuri mici la produsele agricole, agricultura, unităţile agricole, ţăranii şi muncitorii din agricultură sunt săraci, ei nu pot cumpăra prea multe produse de pe piaţă pentru consumul individual sau pentru cel productiv. Întrucât influenţele sunt în lanţ, se ajunge la o oarecare majorare a preţurilor produselor agricole. De asemenea, dacă preţurile la tractoare, maşini agricole, inventar, îngrăşăminte etc. sunt mari, ele influenţează costurile agricole în sensul majorării lor şi deci

şi preţurile produselor agricole vor fi mari, în condiţiile în care ele au rolul de recuperare şi de asigurare a unei rentabilităţi medii sau minime;

7. preţurile de pe piaţa mondială de produse agricole influenţează asupra celor din România, în cazul în care realizăm exporturi agricole. În condiţiile în care pe piaţa mondială preţurile agricole sunt joase, sunt dezavantajaţi exportatorii noştri de produse agricole, care pot fi inclusiv unităţile agricole şi producătorii individuali. În această situaţie, se poate merge fie pe subvenţionarea la export a diferenţelor de preţ, fie pe menţinerea unui nivel relativ scăzut al preţurilor produselor agricole pe piaţa internă.

Rezultă că factorii de influenţă a preţurilor produselor agricole acţionează foarte complex şi în interdependenţă, iar intensivitatea şi ponderea lor diferă în perioada de tranziţie comparativ cu economia de piaţă.

4. Mecanismul formării preţurilor în agricultură

Mecanismul formării preţurilor produselor agricole este un proces extrem de complex, pentru că ţine seama de întreaga dezvoltare economico-socială a unei ţări, ba mai mult, şi de situaţia preţurilor şi a productivităţii muncii pe plan mondial, de stările conflictuale şi conjuncturale. În scopul fundamentării ştiinţifice a mecanismului formării preţurilor, este necesar să fie studiate foarte multe procese şi fenomene economice şi în primul rând preţurile, pornind de la conceptele teoretice şi evoluţia preţurilor în întreaga economie, în particular în agricultură.

Pentru agricultură, mecanismul formării preţurilor prezintă unele particularităţi legate în principal de următoarele:

- aplicarea diferită a legilor şi legităţilor economice, îndeosebi a teoriei valorii;
- influenţa factorilor naturali asupra costurilor de producţie şi deci asupra preţurilor produselor agricole;
- utilizarea mai mare a produselor agricole, ceea ce le creează o situaţie favorizantă în formarea preţurilor, în sensul fixării acestora la un preţ mai ridicat decât altele şi chiar decât valoarea mărfurilor pe care le exprimă;
- renta funciară;
- perisabilitatea produselor agricole;
- sezonalitatea producţiei agricole;
- structura consumului de produse agricole pe zone, centre populate şi grupe de populaţie;
- preţurile practicate de alte ramuri şi sectoare cu care agricultura are relaţii directe de cumpărare – vânzare (amonte şi aval);

- politica economică de preţuri, care a acţionat în ultimii 45 de ani numai în sens negativ pentru agricultură, adică în sensul fixării acestora la un nivel mai mic comparativ cu situaţia din alte ramuri.

În această etapă de dezvoltare a agriculturii noastre, este nevoie de stabilirea organizată a preţurilor prin îmbinarea acţiunii legii valorii cu elemente de plan, de decizie financiară. Elementul de plan este necesar să fie menţinut în formarea preţurilor, pentru că se menţine nevoia ca preţurile să fie stabilite şi înainte ca procesul de producţie să aibă loc. Încă nu se poate merge pe manifestările spontane ale pieţei libere, pe autoreglarea mecanismului preţurilor. Pentru o primă perioadă de tranziţie este necesară lărgirea competenţelor unităţilor agricole şi a organelor locale, iar pe măsura echilibrării resurselor cu necesarul, a cererii şi ofertei, se va putea trece la economia de piaţă.

În formarea preţurilor produselor agricole ţinem seama de corelarea sarcinilor producţiei cu nevoile de consum productiv şi individual. Tocmai de aceea relaţia dintre costuri şi preţuri este directă, chiar dacă este influenţată de cerere şi ofertă. Cu alte cuvinte, raportul costuri-preţuri este direct numai în măsura în care produsele se realizează la piaţă (în procesul de vânzare).

Punând la baza formării preţurilor, costurile de producţie, avem în vedere nu un raport static, cantitativ, ci unul de dependenţă, de cauzalitate. Preţul produselor agricole trebuie să se fixeze legic, la un asemenea nivel care să asigure recuperarea cheltuielilor şi realizarea acumulărilor, acestea din urmă asigurând reproducţia lărgită, stimularea producătorilor agricoli, contribuţia agriculturii la formarea veniturilor bugetului statului.

În agricultură este necesar să pornim la acţiunea complexă de formare a preţurilor având drept bază costurile cele mai ridicate. Această posibilitate apare tocmai pentru că în condiţiile în care pământul este limitat ca întindere, sunt luate în cultură şi terenuri slabe, întrucât şi produsele obţinute pe acestea au desfacerea asigurată. Deşi cultivarea terenurilor slabe presupune cheltuieli individuale mult mai mari, totuşi şi ele îşi află recunoaşterea socială pe piaţă, în procesul valorificării produselor agricole prin preţuri. Dar pentru aceasta este necesar ca şi producătorii agricoli cu terenurile cele mai slabe să aibă condiţii medii de muncă şi de înzestrare tehnică, astfel încât să realizeze o productivitate a muncii apropiată de cea medie pe ramuri.

Fixarea preţurilor produselor agricole în funcţie de condiţiile de pe terenurile cu fertilitatea cea mai slabă se referă la produsele primare ale agriculturii, adică la ceea ce produce direct pământul. Dar, de exemplu, cerealele sau furajele influenţează şi randamentele şi preţurile produselor zootehnice, întrucât constituie un element principal în cadrul costurilor produselor animaliere. Privită sub această înlănţuire de influenţe, formarea preţurilor produselor agricole are repercusiuni inclusiv asupra preţurilor produselor din industria alimentară şi uşoară (preţul grâului reprezintă principalul element de cost pentru produsele planificabile). Deci, formarea preţurilor produselor obligă

în primul rând la fundamentarea economică a acestora, ceea ce acum se poate realiza numai cu ajutorul costurilor.

În al doilea rând, preţurile produselor agricole trebuie să fie fixate astfel încât să stimuleze creşterea producţiei agricole. Stabilirea unor preţuri stimulatorii, care să asigure recuperarea cheltuielilor individuale ale fiecărei unităţi agricole sau ale producătorilor individuali şi o rentabilitate raţională determină luarea în cultură şi extinderea de la un an la altul a produselor respective. Dimpotrivă, determinarea şi fixarea unor preţuri care nu acoperă cheltuielile de muncă efective, reduc producţia sau chiar elimină cultura respectivă.

În formarea preţurilor produselor agricole în etapa imediat următoare, se porneşte de la ideea fundamentală că acestea reprezintă valoarea mărfurilor, expresia lor bănească. Preţurile exprimă deci valoarea produselor agricole obţinute şi valorificate de către unităţile agricole şi producătorii individuali.

În anii trecuţi, s-a încercat elaborarea unei metodologii de fixare a preţurilor agricole în funcţie de costurile medii pe ramură sau pe zone, la care se adaugă un beneficiu. Dar practic, nu s-a calculat niciodată un cost mediu pe ţară al unui produs agricol şi nivelul acestuia era fixat arbitrar. De asemenea, beneficiul calculat nu asigură o rentabilitate normală nici la produse, nici în unităţile agricole şi nici pe total agricultură.

În viitor, considerăm că formarea preţurilor produselor agricole trebuie să pornească de la costurile individuale sau zonale ale produselor agricole la care să se adauge un beneficiu care să asigure o rentabilitate minimă. În această situaţie, producătorii agricoli sunt stimulaţi în reducerea cheltuielilor de producţie, în aşa fel încât să sporească beneficiile şi deci rentabilitatea. De asemenea, această metodă ar da posibilitatea diferenţierii ratei rentabilităţii în funcţie de eforturile proprii. Folosirea acestei metodologii de formare a preţurilor şi deci de fixare a lor la un preţ relativ ridicat (pe baza costurilor produselor agricole pe terenurile cu fertilitatea cea mai slabă), ar da posibilitatea intrării agriculturii în competiţia dezvoltării mai rapide, chiar în comparaţie cu alte ramuri ale economiei naţionale şi a pregătirii ei pentru o economie de piaţă.

5. Preţurile şi rentabilitatea în agricultură

Formarea preţurilor contribuie în modul cel mai direct la stabilirea gradului de rentabilitate pe ramuri, subramuri şi produse, constituind un indiciu cu privire la oportunitatea menţinerii sau a eliminării din procesul de producţie a unor produse sau culturi agricole. Prin nivelul lor, preţurile - alături de costuri şi de randamentele la hectar şi pe cap de animal - constituie o pârghie de bază în creşterea permanentă a eficienţei economice în agricultură.

Preţurile implică perfecţionarea unor metodologii, metode şi instrumente de lucru, cum ar fi:determinarea necesarului de mijloace circulante, utilizarea

unor soluţii şi variante de investiţii mai ieftine, care să asigure un beneficiu sporit. În felul acesta, preţurile constituie o pârghie principală în elaborarea unor calcule de optimizare a activităţii şi rezultatelor financiare în orice exploataţie agricolă.

Formarea preţurilor produselor agricole este în directă legătură cu determinarea beneficiului pe produs agricol. Cu atât mai mult, în viitor este necesar să se aibă în vedere faptul că beneficiul constituie sursa principală pentru acumulările agriculturii, pentru dezvoltarea şi modernizarea ei. În toate procesele privind planificarea, determinarea, repartizarea şi utilizarea beneficiului, preţul este puternic reprezentat, atât în costurile de producţie (elementele lui cuprind materii prime şi materiale, combustibil etc. înregistrate în contabilitate la preţurile de cumpărare), cât şi în preţurile la care se realizează produsele fiecărui producător agricol şi care stabilesc de fapt volumul beneficiului.

Sistemul preţurilor, atât prin funcţiile, cât şi prin nivelul lor, are menirea de a stimula utilizarea mult mai raţională decât în anii trecuţi, a resurselor materiale, băneşti şi de muncă. Preţul poate să-şi îndeplinească acest rol în creşterea eficienţei economice, întrucât, ca expresie bănească a valorii, el are funcţia de măsurare a cheltuielilor sociale de producţie încorporate în valorile de întrebuinţare de natură agricolă. Or, preţul măsoară în primul rând cheltuielile materiale ca parte componentă a costurilor. În această parte a costurilor şi deci şi a preţurilor, contează nivelul pe elemente al cheltuielilor materiale care se înregistrează ca atare (în costuri) la anumite preţuri în funcţie de provenienţă (de exemplu, materii prime de natură agricolă sau neagricolă), din producţia proprie sau din afara exploataţiei agricole. Evident că, în condiţiile în care materiile prime şi materialele nu sunt utilizate cu maximă eficienţă, dacă nu se evită risipa, costurile sunt mai ridicate şi diferenţa dintre preţurile produselor agricole şi costuri este mai mică şi deci şi partea de venit net din care se reia reproducţia lărgită, în principal pe calea beneficiului rămas în cadrul exploataţiei agricole.

Prin perfecţionarea sistemului şi a nivelului preţurilor, încât acestea să exprime tot mai exact cheltuielile sociale de producţie, raporturile valorice dintre produsele din aceeaşi grupă sau care pot avea utilizări asemănătoare în producţie se îmbunătăţesc permanent. Numai în acest fel preţurile pot să-şi manifeste rolul de element al creşterii eficienţei economice în agricultură.

Aportul la creşterea eficienţei economice a activităţii din agricultură poate fi realizat numai dacă în întreaga economie există un sistem de preţuri fundamentat, adică în stare să ofere oricărei exploataţii agricole (care lucrează în condiţii normale de dotare, organizare, salarizare, activitate financiară), posibilitatea acoperirii cheltuielilor de producţie şi obţinerii de beneficii.

În concluzie, considerăm că sistemul preţurilor produselor agricole constituie o pârghie dintre cele mai importante în transformarea economiei de plan în economie de piaţă, în rentabilizarea întregii agriculturi româneşti.

8. Contribuţii privind perfecţionarea activităţii de cercetare în domeniul preţurilor produselor agricole

**dr. Dumitru TUDORACHE, Radu PATACHI,
Anca BERINDEI, Dan MORARU,
Camelia TOMA, Mircea NICOLAU**

1. Conducerea prin preţuri a restructurării agriculturii

Rolul preţurilor va fi foarte mare şi într-o viitoare economie de piaţă în agricultură, dar nu putem neglija existenţa unei perioade de tranziţie de câţiva ani de la economia condusă centralizat, dictatorial, la una liberă, bazată pe principii economice, nu pe metode administrative. În această perioadă de tranziţie, este necesar ca mecanismul formării şi funcţionării preţurilor să se bazeze atât pe principiile şi preceptele economiei planificate şi deci dirijate, cât şi pe cele ale economiei de piaţă. În acest context, cercetarea va aborda o multitudine de aspecte legate de:rolul preţurilor, mecanismul formării lor, factorii de care sunt influenţate, corelaţiile preţurilor cu alte fenomene, procese şi categorii economice, modelarea şi fixarea lor, conducerea prin preţuri a agriculturii, contribuţia lor la creşterea eficienţei economice globale a agriculturii.

Întregul mecanism de piaţă al economiei se poate realiza în primul rând prin preţuri, acestea constituind o convergenţă a tuturor fenomenelor şi proceselor economice mai importante. În perioada de tranziţie, preţurile produselor agricole mai pot fi încă parţial dirijate. Nu se pune problema să trecem în mod abrupt la formarea liberă a preţurilor de piaţă. În principal, se pune problema ca dirijarea economiei să aibă în vedere sporirea preţurilor produselor agricole, realizarea unui regim de favoare pentru acestea. Acestea în primul rând pentru că până în prezent, preţurile produselor agricole erau mai mici decât valoarea acestor produse. Numai ridicând nivelul preţurilor produselor agricole se poate ajunge la o armonizare economică.

Dirijarea prin preţuri a activităţii din agricultură, mai concret sporirea preţurilor produselor agricole, contribuie la creşterea puterii de cumpărre a producătorilor agricoli şi la accelerarea valorilor din economie, deci la accentuarea caracterului de piaţă al acesteia

Rolul preţurilor produselor agricole în restructurarea agriculturii trebuie abordat şi sub raportul corelării mai raţionale a acestora cu preţurile industriale din amontele şi avalul agriculturii. De exemplu, industria alimentară utiliza preţuri la produsele agricole prelucrate, de câteva ori mai mari decât cele de preluare de la producătorii agricoli, ceea ce influenţa negativ chiar structurile agricole, în sensul că unităţile agricole nu mai dispuneau de venit net pentru: reproducţia lărgită, modernizare, intensificare.

2. Conducerea prin preţuri a agriculturii în perspectiva perfecţionării raportului plan-piaţă

Planul şi piaţa nu se exclud reciproc nici în perioada de tranziţie, nici în cea de funcţionare a economiei de piaţă în agricultură. Chiar din acest moment este nevoie de luarea în consideraţie a unor elemente de piaţă, alături de menţinerea planului ca instrument major al dirijării complexului economic naţional în etapa imediat următoare. În viitor, planul va fi elaborat numai în condiţiile în care studiul pieţei devine un instrument de fundamentare a acestuia, indiferent dacă el se referă la întreaga economie, la agricultură sau la o unitate agricolă sau produs. Deci, pentru perioada de tranziţie, piaţa este considerată instrument de planificare. Numai la piaţă se poate cunoaşte în ce măsură planul a fost fundamentat. Rezultă că piaţa apare şi ca un instrument de control asupra planului.

Planul trebuie legat mai mult de piaţă şi în contextul realizării deziderатului major al economiei în perioada actuală şi anume sporirea substanţială a eficienţei şi rentabilităţii. Această eficienţă poate fi fixată şi dirijată şi prin preţ, pe baza cererii şi ofertei prin mecanismul pieţei.

Conducerea prin preţuri capătă valenţe noi în cadrul raportului plan-piaţă, care trebuie privit în viitorul apropiat şi din punctul de vedere al intereselor diferite ale unităţilor agricole. Este vorba de diversificarea formelor de întreprindere, a producătorilor, a formelor de proprietate, ceea ce presupune şi interese tot mai diferite. Aceste interese pot fi în contradicţie cu prevederile planului, ele se stratifică şi pot deveni mai apropiate într-o economie de piaţă care se înfăptuieşte treptat şi care astfel elimină supremaţia planului în conducerea agriculturii. Conducerea prin preţuri este necesară şi în legătură cu nivelul eficienţei economice. De pildă, producătorul agricol are interesul realizării unei rentabilităţi maxime pentru produsele pe care le valorifică, ceea ce se poate realiza şi cu ajutorul preţurilor, prin luarea unor decizii fundamentate în funcţie de costuri, valoare, valoare de întrebuinţare, cerere şi ofertă.

Rezultă că în viitor se va pune problema nu în primul rând a influenţării prin plan a dezvoltării agriculturii, ci ca aceste planuri să fie operative, realiste, elastice, astfel încât să reflecte cerinţele economiei de piaţă, evoluţia sistemului de preţuri, cererea şi oferta.

Este nevoie de elaborarea unui buget de venituri şi cheltuieli mult îmbunătăţit, care să reflecte în mai mare măsură indicatorii ce caracterizează economia de piaţă, caracterul orientativ şi elastic.

Pentru a cunoaşte sistemul complex al preţurilor este nevoie de cunoaşterea aprofundată a funcţiilor lor, a căror acţiune se modifică substanţial în noile condiţii. Astfel, capătă noi dimensiuni funcţia preţurilor de măsură a cheltuielilor sociale de producţie. În principal, în economia de tranziţie, preţul este în continuare expresia bănească a valorii. Această funcţie se mai numeşte

şi de calcul, evidenţă şi planificare. În acest sens, se poate afirma că preţurile stau la baza unor multiple şi complexe calcule de fundamentare a tuturor indicatorilor de plan şi de dări de seamă.

Funcţia preţurilor de cointeresare a producătorilor agricoli va acţiona de fapt abia în viitor, înainte fiind practic inexistentă în agricultura ţării noastre. Aceasta pentru că preţurile determină nivelul veniturilor producătorilor agricoli. Realizarea funcţiei de stimulare asigură deci o îmbinare a intereselor producătorilor agricoli cu cele ale consumatorilor.

Funcţia de recuperare a cheltuielilor de producţie acţionează de asemenea cu mult mai multă rigurozitate în economia de tranziţie şi în cea de piaţă. Practic, în agricultură nu se urmărea ca preţurile produselor agricole să acopere cheltuielile de producţie. De multe ori ele se stabileau arbitrar, avându-se în vedere „interese majore ale economiei naţionale".

Şi funcţia de redistribuire a unei părţi din venitul net are o acţiune cu totul diferită. Pentru a se ajunge la o agricultură modernă, eficientă şi competitivă, într-un viitor apropiat este nevoie să se renunţe total la ideea ca o parte a venitului net al agriculturii să fie redistribuit industriei. Dimpotrivă, într-o primă perioadă, agricultura trebuie să primească subvenţii bugetare, care pot avea drept resursă şi venitul net creat în alte ramuri.

3. Mecanismul formării preţurilor în agricultură

Acest mecanism concret al formării preţurilor produselor agricole va ocupa locul central în abordarea sistemului de preţuri. Pentru aceasta, este nevoie în primul rând de o investigare a evoluţiei preţurilor în agricultură, îndeosebi în perioada ultimilor ani, dar se vor efectua şi studii referitoare la experienţa pozitivă în acest domeniu a României dintre cele două războaie mondiale.

În etapa actuală de dezvoltare a ţării noastre, când economia şi categoriile economice se bazează în mare parte pe teoria valorii, a rentabilităţii, un accent aparte va fi pus pe stabilirea unei corelaţii raţionale între efect şi efort în agricultură. De aici se poate trece direct la formarea preţurilor produselor agricole, având în vedere două variante fundamentale şi anume:

- formarea preţurilor agricole pe baza costurilor de producţie sau a preţului de cost;
- formarea preţurilor agricole pe baza cererii şi ofertei, în perspectiva trecerii totale la economia de piaţă.

În funcţie de cele două variante, va fi dezvoltată în acest sens şi problematica preţurilor. Astfel, fundamentarea formării preţurilor pe costuri necesită aprofundarea calculaţiei costurilor, a metodologiei de calculaţie, a factorilor de influenţă a lor, a căilor de reducere a acestora, încât să se poată ajunge la un nivel raţional al preţurilor, care să nu afecteze în prea mare măsură veniturile

consumatorilor. În acest sens, o mare însemnătate pentru realizarea unor costuri reduse este decizia de cost, care se referă îndeosebi la opţiunile pentru constituirea şi utilizarea fondurilor de producţie şi a forţei de muncă.

Aplicarea unui nou sistem de preţuri presupune eliminarea treptată a tendinţei de dirijare excesivă a economiei, a mecanismelor ei cele mai complexe. În susţinerea afirmaţiei pornim de la faptul că preţurile reflectă raporturi economice ce se stabilesc între unităţi economice, între acestea şi stat, între ele şi populaţie în calitate de consumatori, între diferite persoane fizice. Deci raporturile de preţuri au implicaţii multiple, complexe în toate fenomenele şi procesele economice la nivel micro şi macroeconomic.

Într-o economie de piaţă, rolul preţurilor creşte, pentru că acestea sunt o categorie economică a producţiei de mărfuri, care se manifestă în esenţă ca atare în procesul schimbului. Exprimând valoarea unei mărfi şi deci echivalentul ei în procesul schimbului, preţul este un element component al pieţei. În acest fel, preţurile influenţează toate fenomenele de piaţă.

În economia noastră, care în momentul de faţă traversează o perioadă de tranziţie, cât şi într-o viitoare economie de piaţă, preţurile au rolul de a asigura rentabilitatea întreprinderilor şi a produselor şi în acelaşi timp de a stimula dezvoltarea economică în acele ramuri care prezintă o importanţă mai mare. Preţurile contribuie la utilizarea cât mai economică a resurselor de muncă, materiale şi băneşti, la sporirea productivităţii muncii, la îmbunătăţirea calităţii produselor. Realizând obiectivele amintite, se ajunge la preţuri care contribuie la o rentabilitate superioară.

În economia de piaţă, preţurile produselor agricole prezintă şi rolul major de a influenţa şi orienta cererea de mărfuri a populaţiei în raport de consum. Într-o economie de piaţă, preţurile influenţează, în mai mare măsură decât într-una planificată centralizat, nu numai condiţiile de producţie, dar şi pe cele din circulaţie, îndeosebi cererea şi oferta, raportul dintre ele. Cu ajutorul unui sistem raţional şi stimulativ de preţuri se poate realiza un echilibru între cerere şi ofertă, prin creşterea continuă a ofertei de produse agricole. O ofertă mai mare de produse agricole afectează puterea de cumpărare a populaţiei în sens pozitiv, pentru că se ajunge la o reducere a preţurilor când există abundenţă. Rezultă că sporirea substanţială a producţiei agricole este unul din factorii de bază ai stabilirii unui echilibru raţional între cerere şi ofertă şi ai creşterii puterii de cumpărare de produse agricole şi agroalimentare.

Eliberarea unei noi concepţii a preţurilor în economia românească şi deci în agricultură nu se poate face fără o fundamentare ştiinţifică pe baza acţiunii legii valorii. Acest lucru se poate realiza mai uşor în condiţiile unei economii de piaţă, unde acţiunea legii valorii se manifestă direct, plenar, pentru că nu mai intervin elemente subiective în fixarea preţurilor (fixarea arbitrară a acestora de către conducerea de stat, planificarea excesivă, ideea unicităţii preţurilor, deci a nediferenţierii lor nici în funcţie de condiţiile de producţie şi nici de ofertă şi cerere). De exemplu, în economia socialistă, aşa-zisa lege a dezvoltării planice

proporţionale dirija în cea mai mare măsură nivelul preţurilor, acesta fiind fixat aprioric, prin plan, fără să mai ţină seama de condiţiile concrete în care se vindeau produsele şi de schimbările intervenite între momentul producţiei şi cel al desfacerii. Prin plan, preţurile produselor agricole erau astfel fixate, încât această ramură să-şi aducă o contribuţie de seamă la stabilirea raportului general între acumulare şi consum. Ponderea mare a acumulării în totalul venitului naţional se datora şi faptului că preţurile produselor agricole erau fixate sub valoarea efectivă a acestor produse, ceea ce crea posibilitatea preluării unei părţi mai mari din venitul net al agriculturii decât îi revenea drept obligaţie acestei ramuri, de a contribui la satisfacerea nevoilor general economice, inclusiv de creştere economică.

Într-o economie de piaţă, preţurile pot fi concepute în mai mare măsură în funcţie de cerinţele specifice acţiunii legii valorii. Astfel, ele apar mai clar ca măsurător al valorii mărfurilor. Chiar dacă această funcţie apare în contextul acţiunii libere a cererii şi ofertei, faptul că factorii de ordin subieciv sunt eliminaţi sau limitaţi în acţiunea lor (de exemplu acţiunea planului, a deciziei de plan financiar asupra preţurilor) conferă legarea în mai mare măsură a preţurilor de valoarea mărfurilor. Şi într-o economie de piaţă preţurile oscilează în jurul valorii lor, uneori chiar foarte mult, tocmai pentru că intervine jocul cererii şi ofertei. Dar nu putem vorbi de o rupere a preţurilor de valoare, aşa cum se proceda în economia de plan centralizată, când, de multe ori, preţurile erau fixate în funcţie de alte interese (dirijarea consumului către anumite produse, atragerea venitului net din agricultură în foarte mare măsură pentru industrializare, ruperea preţurilor de costurile de producţie şi a produselor agricole brute de cele ale industriei alimentare şi uşoare care prelucrau sumar produsele agricole).

Tot acţiunea legii valorii conferă preţurilor funcţia de instrument de circulaţie a mărfurilor. Într-o economie de piaţă, producţia de mărfuri se extinde faţă de situaţia din timpul economiei centralizate de plan, inclusiv forţa de muncă redevine marfă sau este considerată ca atare. Circulaţia mărfurilor se face în mai mare măsură la piaţă, deci prin preţuri, întrucât se intensifica schimbul valorilor materiale din economie. Agricultura participă şi ea în mai mare măsură la acest schimb al valorilor. Deci preţul este un instrument mai des folosit pentru că sporeşte caracterul marfar al producţiei agricole.

Dacă la baza preţurilor produselor agricole stă valoarea, nu este mai puţin adevărat că, într-o economie de piaţă, confruntarea liberă a cererii şi a ofertei este asigurată şi de luarea în consideraţie în mai mare măsură a valorii de întrebuinţare. În general, într-o economie modernă se pune accent pe măsura în care produsele satisfac anumite nevoi concrete. Economia de piaţă, având la bază cererea şi oferta, impuneau cu atât mai mult luarea în consideraţie, la fixarea preţurilor, a valorii de întrebuinţare a produselor. Legătura se face de altfel în mod indirect şi anume prin intermediul cererii şi ofertei. Dacă mărfurile au o valoare de întrebuinţare foarte mare, cum ar fi, de

exemplu, produsele de strictă necesitate, iar oferta este mai mică decât cererea de consum a populaţiei, preţurile pot depăşi cu mult valoarea lor. Este adevărat că, fiind produse de strictă necesitate, ele nu pot fi vândute la un preţ mult peste valoare şi în aceste situaţii intervine statul, căruia îi revine şi în economia de piaţă un rol major în dirijarea preţurilor, în stabilirea unor corelaţii care să ducă la crearea unui sistem raţional de preţuri.

Având în vedere că aproape toate produsele agricole sunt de strictă necesitate, considerăm că în formarea unei concepţii noi, fundamentate asupra preţurilor, ar trebui admisă o deviere de la mecanismul general al formării acestora pe baza valorii mărfurilor. Propunem ca preţurile produselor agricole, atât în economia de tranziţie, cât şi în cea de piaţă să se stabilească în primul rând în funcţie de valoarea de întrebuinţare şi în mai mică măsură de valoarea mărfurilor. Deci propunerea nu presupune o rupere a preţurilor de valoarea produselor agricole, ci trecerea acestora pe locul doi în cadrul factorilor ce influenţează nivelul acestor preţuri. Mai concret, valoarea de întrebuinţare mai mare a produselor agricole în comparaţie cu altele, conferă dreptul de a fixa preţurile produselor agricole la un nivel mai mare decât valoarea lor, în cea mai mare parte a cazurilor şi situaţiilor.

Piaţa, jocul cererii şi ofertei vin în sprijinul acestei propuneri, întrucât de regulă oferta de produse agricole este mai mică decât cererea şi deci preţurile au un nivel mai ridicat.

Dar preţul mai ridicat al produselor agricole apare ca justificat într-o economie de piaţă (de altfel şi până acum, numai că nu se ţinea seama de acest lucru) şi ca urmare a unor particularităţi de producţie agricolă. Ca urmare a faptului că pământul este principalul mijloc de producţie şi este limitat totuşi ca întindere, este necesar să fie luate în cultură (sau utilizat pentru furajarea animalelor) şi terenurile mai slabe din punct de vedere al fertilităţii şi productivităţii. Deci preţurile produselor agricole nu se mai pot constitui având la bază costurile medii pe ramură (aşa cum de fapt numai teoretic s-a pus problema până acum), ci costurile de producţie cele mai ridicate, realizate pe terenurile cu randamentele cele mai scăzute. Evident că în această situaţie, adică pornind de la costurile cele mai ridicate şi ajungându-se la un preţ de producţie care să asigure o rentabilitate medie produselor agricole, acest preţ este mai ridicat. Este vorba deci de preţul de producător, care nu implică neapărat şi sporirea preţului la consumator, deci în procesul acţiunii dintre cerere şi ofertă pe piaţă. Necondiţionarea strictă a preţului pe piaţă de preţul la producător se poate realiza fie prin micşorarea diferenţei dintre preţul de vânzare cu amănuntul şi preţul de producţie, fie prin subvenţionarea de către stat a unităţilor comerciale de desfacere a produselor agricole sau a consumatorilor. De altfel, nici nu este necesară utilizarea celei de-a doua metode (subvenţionarea), întrucât până în prezent se practicau preţuri foarte mici la producătorii agricoli şi destul de mari la consumator (preţuri de vânzare cu amănuntul), diferenţa asigurând un grad de rentabilitate nefiresc de mare

unităţilor de valorificare a produselor agricole sau venituri ale bugetului statului prin impozitul pe circulaţia mărfurilor asupra bunurilor de consum, care uneori era foarte mare.

Din cele de mai sus, considerăm că se poate desprinde concluzia că instaurarea unei economii de piaţă trebuie să aibă în vedere pentru agricultură, în primul rând sporirea substanţială a preţurilor de producţie, prin fundamentarea lor pe o altă bază (utilitatea mai mare, valoarea de întrebuinţare şi costurile cele mai ridicate) şi manifestarea plenară a rolului pieţei, a cererii şi ofertei pentru preţurile de vânzare cu amănuntul, caz în care poate exista şi o intervenţie a statului (mai ales în perioada de tranziţie), în principal prin acordarea de subvenţii unităţilor de valorificare sau consumatorilor. Considerăm că numai privite din această perspectivă, preţurile produselor agricole sunt stabilite pe principii economice.

Stabilirea preţurilor pe principii economice mai presupune şi realizarea de corelaţii de preţuri dintre anumite grupe de mărfuri din economie. Aceasta pentru că într-o economie de piaţă nivelul preţurilor se reflectă în general în recunoaşterea socială a muncii membrilor societăţii, indiferent de ramura sau domeniul în care lucrează. În cazul produselor agricole, preţurile trebuie corelate în primul rând cu cele din industria alimentară şi uşoară, cu cele ale ramurilor producătoare de mijloace de producţie din agricultură. În acest context, se poate pune încă o dată problema acordării unei importanţe mai mari valorii de întrebuinţare şi utilităţii produselor agricole. Mai mult, se poate dovedi şi pe această cale că până acum nu a existat o corelaţie logică între aceste preţuri. Dimpotrivă, nu numai că nu se stabilează preţuri mai mari, ci mai mici chiar decât ar fi trebuit să fie fixate strict în funcţie de valoarea acestor produse. În condiţiile economiei de piaţă, corelaţiile se multiplică şi trebuie să cuprindă cât mai multe grupe de produse. Este firesc să fie aşa, pe măsură ce la realizarea produselor agricole concură tot mai multe domenii de activitate şi produse (insectofungicide, îngrăşăminte, maşini agricole mai complexe, gradul de prelucrare, importul, caracteristicile de consum, apariţia altor produse similare etc.).

Elaborarea unei concepţii asupra sistemului de preţuri formate pe baza cererii şi ofertei, într-o viitoare economie de piaţă, nu poate fi abordată fără să se ţină seama de creşterea substanţială a productivităţii muncii sociale. Luarea în considerare a productivităţii muncii, a necesităţii creşterii ei continue, va da posibilitatea fixării unui nivel raţional al preţurilor, a unor corelaţii între preţuri, pe baza principiilor economice. Respectarea principiilor economice, în cazul de faţă, presupune fixarea unor preţuri relativ scăzute în agricultură, de îndată ce productivitatea muncii în această ramură creşte substanţial. Această sporire a productivităţii muncii face posibilă reducerea costurilor produselor agricole şi fixarea preţurilor lor de producţie, luând în consideraţie în mai mică măsură drept bază costurile cele mai ridicate şi utilitatea mai mare a acestor produse agricole. Productivitatea ridicată a muncii va face posibilă asigurarea rentabi-

lităţii tuturor produselor agricole, fără să se mai apeleze la factorii „favorizanţi" de care s-a amintit mai sus. Dar această creştere a productivităţii muncii în agricultură se va realiza într-o perioadă de mai mulţi ani, iar până atunci, nivelul preţurilor produselor agricole trebuie susţinut de costurile cele mai ridicate şi de valoarea de întrebuinţare mai mare a acestor produse.

Controlul de către stat al preţurilor produselor agricole se menţine, atât în perioada de tranziţie, cât şi în economia de piaţă. Este adevărat că rolul lui scade în contextul stabilirii preţurilor tot mai mult în funcţie de raportul dintre cerere şi ofertă. Înainte de Revoluţia din Decembrie 1989, controlul preţurilor era considerat o afacere de stat şi intra în atribuţiile mai multor organisme şi instituţii centrale şi locale. Menţinându-se planul şi dirijarea, în mare parte, a sistemului de preţuri (mai ales în perioada de tranziţie) de către stat, este normal să se exercite şi în continuare un control.

Controlul statului asupra preţurilor se manifestă indiferent dacă acestea sunt stabilite de către organele centrale sau sunt preţuri formate pe piaţă -în funcţie de cerere şi ofertă -, ori preţuri la produsele agricole exportate şi importate. Evident că formele şi sfera controlului, cât şi gradul lui de intensitate sunt diferite. În principal, controlul de către stat al preţurilor se referă la stabilirea, modificările şi aplicarea corectă a sistemului de preţuri.

În viitor, unul din obiectivele majore ale controlului exercitat de către stat îl reprezintă evitarea dezechilibrelor ce se pot produce între preţurile produselor agricole şi cele ale produselor industriale. Şi sub forma controlului considerăm că trebuie promovată ideea de „favoare" pentru produsele agricole de a avea stabilite preţuri relativ ridicate. Aceasta pentru că agricultura nu ar putea să devină o ramură de bază a economiei naţionale în situaţia că preţurile ar fi mai mici, deci veniturile acestei ramuri ar fi de asemenea modeste, nu s-ar putea efectua investiţii, producătorii nu ar fi stimulaţi să rămână şi să muncească în această ramură.

Într-o economie de piaţă, controlul preţurilor nu se mai face în mod administrativ. Se ţine seama şi în această privinţă de faptul că preţurile sunt dirijate şi deci controlate de legea cererii şi ofertei şi deci rolul statului se reduce mult sub acest raport. O intervenţie masivă a statului sub aspectul controlului preţurilor ar putea compromite interesele fundamentale ale vieţii economice în general şi ale economiei de piaţă în special. Totuşi, rolul controlului statului poate fi în continuare menţinut, în sensul respectării adevărului elementar conform căruia preţul de vânzare este dictat, într-o economie sănătoasă, de nivelul preţului de cost, ţinând seama de cerere şi ofertă.

9. Descentralizarea activităţii de investiţii în agricultură în scopul utilizării raţionale a resurselor interne şi a capitalului străin

dr. Dumitru TUDORACHE
Radu PATACHI

Restructurarea şi modernizarea agriculturii româneşti nu pot fi realizate fără o substanţială sporire a fondurilor de investiţii. Afirmaţia se bazează pe ideea că forma de exploatare empirică a pământului trebuie lăsată pe seama trecutului. În politica de investiţii, rolul statului rămâne încă destul de mare, dat fiind rolul agriculturii în întreaga economie românească şi existenţa perioadei de tranziţie. Intervenţia statului în efectuarea investiţiilor în agricultură nu trebuie să fie o continuare a descentralizării excesive care caracteriza întreaga economie înainte de Revoluţia din Decembrie 1989. Într-o economie de piaţă şi chiar de tranziţie, intervenţia statului este necesar să fie considerată ca libertate îndrumată din punct de vedere al ramurilor şi unităţilor economice. Se exclude deci intervenţia statului-jandarm, adică dictatura intervenţionistă, dar nici nu se poate merge pe anarhia unei libertăţi haotice.

Descentralizarea activităţii de investiţii în agricultură este strâns legată şi de diversificarea formelor de proprietate. Sub acest raport, şi modul de constituire a resurselor, şi execuţia şi recuperarea fondurilor avansate pentru obiectivele de investiţii se diversifică şi se descentralizează. Astfel, pentru o exploataţie agricolă particulară, resursele de investiţii sunt constituite, în principal, din venituri proprii şi credite bancare, pe când întreprinderile agricole de stat sunt finanţate în principal de la buget şi din fondul de amortizare. În anumite condiţii, de exemplu cele oferite de perioada de tranziţie spre economia de piaţă în care ne găsim, gospodăria ţărănească mică apare într-o situaţie mai favorabilă sub raportul fondurilor fixe, deci al investiţiilor ce se fac pe unitatea de suprafaţă (ha).

Desigur că într-o agricultură cu circa 3 milioane de exploataţii agricole mici, cum avem în ţara noastră - în anul 1990 şi în următorii -, descentralizarea investiţiilor se realizează de la sine. Acest lucru nu exclude însă elaborarea unui program unitar şi aplicat perseverent pentru crearea şi dezvoltarea rapidă a unui inventar agricol de natura fondurilor fixe pentru fiecare gospodărie ţărănească, cu atât mai mult pentru fiecare asociaţie sau cooperativă în care producătorii agricoli se vor uni. Existenţa unui program unitar de investiţii nu trebuie confundată cu centralizarea, ea este un ajutor pe care statul îl acordă micilor producători agricoli, care nu au încă puterea de discernământ şi de adaptare la condiţiile actuale. Dar fărâmiţarea agriculturii este oricum incompatibilă cu centralizarea activităţii de investiţii sub toate aspectele ei, iar programul unitar de care s-a amintit mai sus are un caracter pur orientativ în

cazul micilor exploataţii agricole, referindu-se la principalele categorii de mijloace fixe necesare a fi create şi repartizate acestui gen de unităţi agricole.

Descentralizarea activităţii de investiţii în agricultură cuprinde următoarele laturi principale: resursele de finanţare; proiectarea; execuţia obiectivelor de investiţii; intervenţia statului şi controlul; recuperarea fondurilor consumate pentru investiţii; repartiţia fondurilor fixe pe forme de exploataţii agricole; urmărirea eficienţei economice a obiectivelor de investiţii.

Descentralizarea resurselor de investiţii se poate realiza în primul rând la nivelul unităţilor agricole de stat prin repartizarea unei părţi mai mari din beneficii pentru investiţii şi restrângerea finanţării bugetare directe prin alocaţii şi subvenţii. În ultimii ani, aproape totalitatea investiţiilor din întreprinderile agricole de stat erau finanţate direct de la bugetul statului, cu toate că legislaţia financiară (Legea investiţiilor, nr.9/1990) stipula folosirea subvenţiilor bugetare numai pentru investiţii noi şi dezvoltări importante. Aceasta şi pentru faptul că beneficiile erau foarte mici şi nu se putea constitui fond propriu de dezvoltare economică. De asemenea, fondul de amortizare nu se utiliza la nivelul fiecărei întreprinderi agricole, ci în mod centralizat, adică redistribuit de către trusturile judeţene sau Departamentul Agriculturii de Stat.

Deci descentralizarea resurselor de investiţii se poate realiza prin:

- constituirea unui fond de acumulare din beneficii, prin sporirea substanţială a acestora şi reducerea vărsămintelor pe care unităţile agricole erau nevoite să le facă la bugetul statului. Această reducere este în avantajul fondului de acumulare pentru investiţii, care trebuie să se creeze la nivelul fiecărei exploataţii agricole;

- folosirea în întregime a fondului propriu de amortizare pentru finanţarea investiţiilor din fiecare unitate agricolă şi eliminarea centralizării acestuia la nivelul departamentului;

- reînfiinţarea unor fonduri de investiţii la nivelul unităţilor agricole de stat sau al trusturilor judeţene pentru obiective de mică mecanizare, care se concretizează în investiţii de mici dimensiuni, care necesită fonduri mici, dar cu eficienţă ridicată;

- utilizarea în mai mare măsură a creditelor bancare pentru investiţii în condiţiile diversificării obiectivelor creditării la Banca pentru Agricultură şi Industria Alimentară şi înfiinţarea unor bănci particulare şi a unor cooperative de credit; utilizarea acestor credite ar urma să se facă fără impunerea de către organele centrale a unui plafon de credite pentru unităţile agricole şi pentru trusturile judeţene;

- posibilitatea utilizării unor resurse locale de investiţii, cum ar fi participarea lucrătorilor din unitate prin cote de participaţie, acţiuni, forţă de muncă;

- crearea şi dezvoltarea unor cooperative de credit şi bănci locale, care să pună la dispoziţia exploataţiilor agricole mici fonduri pentru procurarea unor

maşini şi tractoare agricole, înfiinţarea unor plantaţii, realizarea unor sisteme locale de irigaţii, construirea de grajduri, depozite etc.;

- participarea cu fonduri a primăriilor la realizarea unor obiective agricole de investiţii (amenajarea islazurilor, pajiştilor, amendarea unor terenuri, executarea unor lucrări de îmbunătăţiri funciare, procurarea unor animale de rasă şi utilizarea lor drept matcă pentru ameliorarea şeptelului comunei, indiferent de felul exploataţiilor);

- utilizarea unor capitaluri străine direct în unele unităţi agricole, fără să mai fie nevoie de centralizarea lor la nivelul guvernului, al Ministerului Agriculturii şi Industriei Alimentare sau al băncilor.

Şi proiectarea obiectivelor de investiţii poate fi descentralizată. Înainte de Revoluţie s-a mers pe linia reducerii exagerate a tipurilor de proiecte de execuţie, iar acestea erau executate la nivel central doar de câteva institute de proiectare. În viitor, proiectarea poate fi descentralizată prin elaborarea unor proiecte-tip de către specialiştii din unităţi (mai ales pentru obiective mici) sau de către unele unităţi teritoriale ale conducerii şi îndrumării agriculturii. Aproape în aceeaşi măsură poate avea loc şi descentralizarea execuţiei obiectivelor de investiţii. În condiţiile în care are loc o descentralizare a producţiei, se impune executarea unor obiective de investiţii de proporţii mai reduse. În aceste cazuri se poate folosi în mai mică măsură regia proprie decât antreprenorul general şi deci apare posibilitatea executării obiectivelor de către unităţile agricole sau organe locale specializate.

Considerăm că odată cu descentralizarea resurselor şi proiectării, intervenţia statului este mai mică, inclusiv prin reducerea sarcinilor de control ale unităţilor centrale care răspund de agricultură. Organele centrale vor avea în viitor mai mult sarcini de îndrumare şi coordonare, controlul fiind o atribuţie de bază a organelor financiar–bancare specializate şi a specialiştilor din unităţile agricole, sub forma controlului preventiv. Evident că în cazul exploataţiilor agricole particulare intervenţia şi controlul de stat asupra investiţiilor sunt aproape inexistente, deci nu se poate vorbi de o centralizare sau descentralizare. Intervenţia statului este prezentă doar prin aprobările pentru obiectivul de investiţii realizat prin creditele acordate de băncile de stat şi prin impozitele şi taxele percepute la obiectivul de investiţii realizat.

În economia de piaţă, repartizarea fondurilor fixe pe exploataţii agricole nu se mai face centralizat, prin aşa-zisa „repartiţie guvernamentală”. Vor fi puse la dispoziţia producătorilor agricoli toate grupele de fonduri fixe şi mai ales inventarul agricol, maşini şi tractoare, animale de mare randament, mijloace de transport pentru produsele agricole. De asemenea, în condiţiile în care şi agricultura merge în mai mare măsură spre privatizare, urmărirea eficienţei economice a obiectivelor de investiţii este o problemă în primul rând a fiecărui producător agricol, pentru că, dacă aceasta nu se realizează, el va fi eliminat de pe piaţă.

Descentralizarea activităţii de investiţii în agricultură creează posibilităţi mari de utilizare mai raţională a resurselor interne şi a capitalului străin. Dacă, de exemplu, exploataţiile agricole mici dintr-o comună sunt unite într-un sindicat sau o asociaţie, sporesc resursele de investiţii apelându-se la taxele de înscriere, cotizaţiile anuale, beneficiile asociaţiei sau sindicatului, subvenţiile primite de la stat. Odată cu restructurarea agriculturii noastre, toate organismele de îndrumare şi conducere a agriculturii vor milita pentru o politică raţională de investiţii, adică pentru crearea acelor obiective care să ducă la realizare de valoare netă, deci să ofere recuperări mai mari decât cheltuielile necesare. Atragerea unor capitaluri străine şi repartizarea acestora pe obiective de investiţii sunt legate de rentabilitatea pe termen lung a investiţiilor. În acest sens, se poate vorbi de aşa-zisa productivitate a capitalului, care în epoca modernă înseamnă realizarea obiectivului de investiţii în condiţiile obţinerii celei mai mari valori nete actualizate. Important pentru exploataţiile agricole este stabilirea unor proporţii optime între fondurile proprii şi capitalul străin, ştiut fiind că acesta din urmă este purtător de dobândă. În cazul în care conducătorul exploataţiei agricole se decide să sporească resursele pentru investiţii, el este obligat să-i asigure pe acţionari de garantarea sumelor avansate printr-o rată ridicată a recuperării.

Capitalul străin pentru agricultură va fi obţinut de către exploataţiile agricole de la bănci de stat sau particulare, de la organisme financiare specializate, de la Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare şi Banca Europeană din licitarea unor obiective de investiţii pentru agricultură prezentate de România în străinătate (executarea unor sisteme mari de irigaţii, mari construcţii zootehnice şi plantaţii etc.), cât şi prin participaţiile directe ale unor societăţi, companii, persoane particulare la realizarea obiectivelor de investiţii.

Utilizarea capitalului străin pentru investiţii în exploataţiile din ţara noastră implică anumite obligaţii contractuale, care au drept clauză principală efectuarea unor plăţi periodice ca urmare a utilizării acestor fonduri, cât şi restituirea capitalului la anumite termene şi în anumite condiţii. De regulă, contractul pentru folosirea capitalului este poliţă. Aceasta pentru că, în general, dreptul de a utiliza banii altuia se realizează cu un anumit preţ. Acest preţ al capitalului străin diferă în funcţie de situaţia existentă pe piaţa internaţională.

Capitalul propriu-zis atras din exterior pentru investiţii în exploataţiile agricole se deosebeşte de creditele străine acordate de bănci sau de alte persoane fizice şi juridice. Reconstituirea capitalului nu este condiţionată de scadenţe obligatorii. Cel care a investit capitalul într-o exploataţie agricolă poate primi dividende. Restituirea capitalului nici nu este obligatorie, acesta putând să participe pe o durată nedeterminată la realizarea producţiei şi a investiţiilor agricole. Participarea capitalului străin la investiţiile exploataţiilor are loc, de regulă, prin emiterea şi cumpărarea de acţiuni, iar pe baza acestora proprietarii acestui capital primesc dividende. Aceste dividende au în vedere

beneficiul realizat de exploataţiile agricole, dar ele trebuie să se găsească la un nivel care să-i satisfacă pe acţionari şi să ţină seama de un anumit preţ de piaţă pe care îl are capitalul. Dacă sumele din dividende nu prezintă garanţia unor venituri avantajoase, proprietarii capitalului pot vinde acţiunile în orice moment la anumite preţuri.

În utilizarea capitalului străin pentru investiţiile în agricultura noastră, este bine să reţinem că, în general, proprietarii capitalului nu vor investi în întreprinderi care nu asigură garanţii reale pentru recuperarea acestui capital şi obţinerea de profit. Trebuie să se înţeleagă că deţinătorii de capital străin au întotdeauna de ales între mai multe variante de investiţii. De aceea, numai crearea unor exploataţii agricole cu un mare grad de rentabilitate poate atrage capitalul străin, pentru că numai în acest fel, după acoperirea tuturor cheltuielilor, rămâne un mare volum de beneficii, din care în primul rând se recuperează treptat capitalul investit, iar deţinătorii lui primesc şi un „preş" al utilizării acestuia.

10. Gestiunea economică a exploataţiilor agricole

Cornelia SCUTARU

Restructurarea agriculturii în contextul descentralizării economiei şi al evoluţiei ei către economia de piaţă implică existenţa unui nou tip de exploataţie agricolă, pe deplin responsabilă din punct de vedere economic. Aceasta înseamnă evoluţia exploataţiei agricole către o autonomie juridică şi financiară reală, care să-i permită luarea unor decizii fundamentale în activitatea sa, începând cu redimensionarea structurii de producţie, utilizarea forţei de muncă şi negocierea salariilor, stabilirea unor relaţii directe cu alte întreprinderi autohtone sau străine.

Mutarea centrului decizional la nivelul exploataţiei agricole impune două condiţii: una asupra mediului economic în care funcţionează aceasta, legată de relaţiile în care se află cu întreprinderi similare din amonte şi aval, ca şi cu organizaţiile financiar-bancare, care trebuie să fie reglementată legal, alta asupra întreprinderii însăşi, a modului său de gestiune economică. Indiferent de forma de proprietate, de tipul de organizare, de orientarea producţiei spre piaţă sau autoconsum, de formele de cooperare, asociere sau integrare la care participă, de mărimea sa, indiferent dacă este o exploataţie agricolă familială sau lucrează cu forţă de muncă salariată, scopul gestiunii economice, atât în perioada de tranziţie, cât şi într-o economie de piaţă este acela de a găsi formele de activitate care fac ca activitatea exploataţiei să fie rentabilă. Rentabilă din punct de vedere economic, al utilizării forţei de muncă şi al energiei.

În condiţiile actuale, agricultura cunoaşte o relativă descentralizare a nivelului decizional, fapt ce se reflectă implicit la nivelul exploataţiilor agricole prin creşterea autonomiei decizionale a acestora. Economia este un organism viu, în plină evoluţie şi această evoluţie este dirijată, prin cadrul legal constituit, de reglementările în vigoare. Acestea menţin vechile forme de proprietate, proprietatea de stat şi cooperatistă, alături de proprietatea particulară şi permit apariţia unor forme noi mixte, create prin asociere, cooperare, integrare. Un factor nou în agricultură este acordarea loturilor în folosinţă şi reglementările care creează cadrul legal al apariţiei unor exploataţii agricole de subzistenţă cu eventuale disponibilităţi pentru piaţă, ce funcţionează în aceleaşi condiţii cu gospodăriile ţărăneşti existente. Măsurile de încurajare a micii producţii agricole (preţuri, credite) dau posibilitatea apariţiei şi funcţionării unui nou tip de exploataţie familială, care funcţionează într-un domeniu hibrid al economiei: parţial în economia de plan, care se situează în amonte şi acţionează prin preţurile la furnizorii de input-uri, parţial în economia de piaţă, care se situează în aval şi acţionează prin preţurile produselor agricole comercializate pe piaţa liberă. În aceeaşi situaţie se află toate întreprinderile agricole, indiferent de forma de proprietate, în momentul în care încearcă să-şi vândă produsele pe piaţa liberă.

Economia de piaţă se bazează pe pluralismul formelor de proprietate şi pe pluralismul pieţelor: existenţa pieţei de mărfuri şi de servicii, existenţa pieţei de capital, care presupune posibilitatea circulaţiei hârtiilor de valoare şi a concurenţei fondurilor bancare, existenţa pieţei forţei de muncă, care presupune stabilirea salariilor prin negociere între proprietar şi salariat.

Momentul în care ne aflăm este cel al formării pieţei de mărfuri. Din acest motiv, abordarea problematicii gestiunii exploataţiilor agricole din ţara noastră trebuie făcută evolutiv, pe domenii, în funcţie de gradul de liberalizare al pieţei naţionale.

La nivelul întreprinderii, existenţa unei economii de piaţă înseamnă concurenţă la nivelul furnizorilor, deci al tuturor input-urilor în procesul de producţie şi la nivelul clienţilor, al output-ului activităţii întreprinderii. Aceasta presupune posibilitatea negocierii preţurilor de cumpărare ale factorilor şi mijloacelor de producţie, a preţurilor de vânzare ale produselor agricole, precum şi drepturi nerestrictive de a folosi mâna de lucru şi de a negocia salariile, de a intra în relaţii directe, inclusiv de import/export cu alte întreprinderi, de a acumula şi a-şi dezvolta activitatea aşa cum crede de cuviinţă.

O reformă economică la nivel naţional presupune un cadru legal care susţine şi garantează agenţilor economici posibilitatea de acţiune. Ne aflăm în plină reformă economică şi nu putem ignora structurile vechi, care se bucură de avantajul unui cadru legal pe care noile decrete îl remodelează cu prudenţă. Apare necesitatea elaborării unor legi fundamentale în sistemul legislativ al ţării:

- o lege care să reglementeze proprietatea, nu numai proprietatea asupra pământului, ci şi asupra mijloacelor de producţie;

- o lege care să reglementeze rolul întreprinderilor în economie, să stabilească şi să delimiteze autonomia lor din punct de vedere juridic şi financiar, drepturile şi limitele în care întreprinderea poate negocia preţurile şi salariile, poate face comerţ în interior şi în exterior, poate dispune de rezultatele activităţii sale, fie pentru a acumula şi investi, fie pentru a asigura producătorilor un anumit standard de viaţă;

- de asemenea, este necesară o nouă lege a cooperaţiei, care să permită nu numai libera asociere a producătorilor sau a consumatorilor în funcţie de necesităţile activităţii lor proprii, dar care să reglementeze eventuala desfiinţare a unor forme cooperatiste existente sau care s-au constituit în condiţiile noii legi;

- reglementarea creditelor, a oricăror împrumuturi, a dobânzilor, a circulaţiei hârtiiilor de valoare (în cazul în care legea va permite constituirea societăţilor pe acţiuni) trebuie făcută printr-o lege care să dirijeze întreaga activitate bancară;

- comerţul exterior nu poate fi lăsat să funcţioneze nici el în vechile tipare, sunt necesare reglementări precise ale limitelor şi drepturilor întreprinderilor de a face import sau export de produse, servicii etc.;

- planificarea trebuie şi ea reglementată printr-o nouă lege a planului: descentralizarea economiei nu se poate face păstrând vechile relaţii de planificare şi trecerea la un mod de planificare indicativă sau strategică implică răspunderi esenţiale în faţa puterii executive, a guvernului, care în timpul perioadei sale legislative trebuie să ştie şi să ia acele măsuri economice care permit realizarea obiectivelor strategice ale planului indicativ. În acest sens, guvernul dispune de pârghii economice pe care le poate implica direct în activitatea economică: subvenţii, preţuri, dobânzi, impozite, taxe etc.

Legislaţia actuală este un hibrid între vechea legislaţie, care a fost un cadru adecvat pentru o economie centralizată, totalitară şi noile măsuri legislative, care urmăresc liberalizarea economiei în unele direcţii, dar o neglijează în altele, ceea ce micşorează efectul legilor care permit liberalizarea.

Agricultura se află în faţa apariţiei unor noi structuri agrare, care ridică importante probleme de economie rurală, una din cele mai acute fiind aceea a organizării şi rentabilităţii exploataţiilor agricole.

Se prefigurează, cel puţin pentru perioada de tranziţie, existenţa mai multor tipuri de exploataţii agricole, bazate pe diferite forme de proprietate, pe orientarea diferită a producţiei şi consumului, pe forme diferite de cooperaţie şi asociere.

Continuă să funcţioneze, într-un cadru legal puţin modificat, întreprinderile agricole bazate pe proprietatea de stat, fie asupra pământului (întreprinderile agricole de stat, cele ale ministerelor şi ale unor organizaţii de

stat sau obşteşti), fie asupra mijloacelor de producţie (staţiunile de mecanizare a agriculturii). Întreprinderile agricole bazate pe proprietatea cooperatistă (cooperativele agricole de producţie care nu au fost desfiinţate prin atribuirea loturilor de teren date în folosinţă) şi asociaţiile intercooperatiste, precum şi cele mixte (asociaţiile economice de stat şi cooperatiste) sunt, de asemenea, forme de organizare viabile în contextul economic actual.

Există, de asemenea, gospodăriile particulare ale ţăranilor din zonele necooperativizate, ca şi gospodăriile bazate pe loturile care au fost date în folosinţă îndelungată în primăvara acestui an. Ele se bazează pe o anumită formă de proprietate particulară asupra pământului şi mijloacelor de producţie, reglementată de Legea fondului funciar şi de Decretul nr. 42/29 ianuarie 1990, cu privire la unele măsuri pentru stimularea ţărănimii. Acordarea loturilor în folosinţă este deocamdată un experiment care ar putea avea un efect important asupra pieţei libere ţărăneşti de mărfuri, prin creşterea bruscă a ofertei de produse agricole, în măsura în care celelalte verigi economice vor reuşi să creeze condiţii favorabile desfăşurării muncilor agricole (staţiunile de mecanizare agricolă, ale căror tarife de plată pot fi prohibitive pentru ţăranii săraci, posibilitatea procurării îngrăşămintelor, seminţelor de calitate, relaţiile cu băncile şi condiţiile nou create de creditare a micilor producători etc.).

Este posibil, dacă legea va permite şi va sprijini, să apară firme sau societăţi agricole bazate pe acţiuni, precum şi diverse forme de asociere, cooperare şi integrare a producătorilor agricoli, orientate fie pentru dezvoltarea producţiei, fie pentru dezvoltarea serviciilor şi comercializării, a cooperativelor de credit etc.

Activitatea de producţie a întreprinderilor agricole, în funcţie de forma de proprietate, poate fi orientată spre constituirea rezervelor de stat şi vânzare (întreprinderile bazate pe proprietatea de stat); vânzare sau vânzare şi subzistenţă (cele bazate pe proprietatea cooperatistă sau particulară), subzistenţă (cele particulare sau bazate pe loturile date în folosinţă).

Poate că acum este momentul să încercăm a redefini rolul agriculturii în economia naţională. Pentru această perioadă dificilă, cred că rolul agriculturii este de a asigura existenţa producătorilor şi hrana întregii populaţii.

Nu este vorba de un monopol al producătorilor asupra consumatorilor sau invers. A asigura existenţa producătorilor agricoli înseamnă că exploataţiile agricole, indiferent de forma de proprietate, trebuie să funcţioneze la un anumit nivel de rentabilitate economică, care să permită obţinerea unor beneficii pe baza cărora să se asigure un standard de viaţă acceptabil pentru producătorii agricoli, precum şi fondurile necesare pentru acumulare în vederea investiţiilor de dezvoltare a activităţii exploataţiei. Pentru a asigura hrana întregii populaţii, este necesară creşterea producţiei şi diversificarea ei, atingerea unui nivel calitativ care să satisfacă cerinţele populaţiei.

Pentru realizarea acestui deziderat, este necesar, în primul rând, ca activitatea întreprinderilor agricole să se desfăşoare eficient din punct de vedere economic.

Gestiunea economică a exploataţiei agricole înseamnă a conduce în aşa fel încât în orice condiţii de evoluţie a mediului economic exterior să se realizeze:

- rentabilitatea economică a producţiei agricole;
- un nivel de viaţă acceptabil pentru producători;
- posibilitatea de a acumula şi de a investi pentru dezvoltarea exploataţiei.

Instrumentele gestiunii economice sunt cele contabile, contabilitatea agricolă (simplă sau dublă), bugetul exploataţiei, iar pentru cele de stat şi cooperatiste şi planul de venituri şi cheltuieli. În condiţiile în care la nivelul economiei naţionale se elaborează un plan indicativ de desfacere a strategiilor şi obiectivelor generale de evoluţie a economiei, deci în condiţiile descentralizării, planul de producţie, venituri şi cheltuieli al întreprinderii agricole devine un instrument al gestiunii economice, în condiţiile autonomiei marilor înterprinderi agricole bazate pe proprietatea de stat sau cooperatistă. Micile exploataţii familiale pot funcţiona fără o planificare riguroasă a activităţii de producţie, folosind numai instrumentele contabile pentru gestiunea economică. Acest lucru nu este posibil pentru marile întreprinderi, care trebuie să coordoneze activitatea mai multor ferme sau sectoare de producţie, să asigure aprovizionarea la timp a tuturor sectoarelor, desfacerea produselor în condiţii avantajoase etc.

De aceea, vom face o distincţie netă între gestiunea economică a marilor întreprinderi agricole, bazate pe proprietatea de stat sau cooperatistă asupra pământului şi mijloacelor de producţie şi micile exploataţii agricole familiale, ale căror necesităţi sunt dirijate de şeful exploataţiei (în general capul familiei).

Descentralizarea economiei şi a planificării mută nivelul decizional la întreprindere. Dar marea întreprindere păstrează o structură ierarhică şi decizională, determinată de structura ei organizatorică pe ferme şi compartimente, în care atribuţiile de informare/decizie sunt destul de precis delimitate în cadrul vechilor forme de organizare. Acestea se păstrează atâta timp cât se păstrează vechile structuri şi reglementări legale. Ele sunt determinate de forma de proprietate şi de mărimea şi complexitatea întreprinderii. Schimbarea pe care o aduce trecerea la economia de piaţă este aceea că întreprinderea, având personalitate juridică, lucrează în condiţii de autonomie economică. Răspunderea ei pentru toate deciziile luate se reflectă în aceea că statul nu mai intervine pentru a salva întreprinderile care lucrează în pierdere. Ca măsuri generale de susţinere a agriculturii, statul poate folosi pârghiile economice, dar nu pentru a proteja o anumită întreprindere sau formă de proprietate, ci pentru a dirija evoluţia agriculturii în direcţiile stabilite de plan. Punerea tuturor formelor de proprietate, în definitiv a tuturor întreprinderilor, în condiţii de

deplină egalitate în faţa legii, este esenţială pentru însănătoşirea relaţiilor agricole. Întreprinderile falimentare trebuie să fie desfiinţate, indiferent de forma de proprietate. Ele nu fac decât să împovăreze economia cu procese de producţie neeficiente, care acumulează pierderile de timp.

Micile exploataţii agricole bazate pe proprietatea privată pot fi încurajate în contextul general prin măsuri economice care vizează întreaga agricultură sau numai sectorul particular, având în vedere puterea economică mică a acestora. În acest ansamblu de măsuri intră acordarea creditelor cu dobânzi reduse pe termen scurt pentru realizarea producţiei, pe termen mediu sau lung pentru extinderea exploataţiei, cumpărarea unor produse agricole pentru rezervele de stat la preţuri minime garantate (care să asigure depăşirea costurilor de producţie), aplicarea unor taxe sau prime de încurajare pentru a-i determina pe producători să se orienteze spre dezvoltarea anumitor culturi sau să renunţe la altele etc.

Revenind la problema gestiunii economice, atât pentru micile exploataţii agricole, cât şi pentru marile întreprinderi, este necesar să existe servicii regionale de expertiză contabilă şi diagnoză, care să ofere servicii de consulting în domeniul gestiunii economice, indicând care sunt pârghiile asupra cărora poate acţiona întreprinderea (exploataţia agricolă) pentru a-şi îmbunătăţi starea economică.

Analiza economică a întreprinderii agricole se axează pe principalele domenii de gestiune economică:

- gestiunea producţiei (structura de producţie şi modificarea ei, astfel încât să ducă la obţinerea unui profit cât mai mare);
- gestiunea input-urilor productive (căutarea unor tehnologii de producţie mai eficiente, atât din punct de vedere economic, cât şi energetic), modalităţi de aprovizionare de la sursă, pentru a obţine preţuri cât mai scăzute;
- gestiunea forţei de muncă (stabilirea salariilor în funcţie de rezultatele muncii astfel încât să asigure stimularea producătorilor şi cointeresarea lor în realizarea producţiei);
- gestiunea output-ului (producţia-marfă destinată vânzării – găsirea pieţelor de desfacere, sesizarea oportunităţii desfacerii, în scopul obţinerii unui profit cât mai mare);
- probleme de marketing legate atât de aprovizionarea cu materii prime, cât şi de desfacerea producţiei, organizarea unui sistem informaţional eficient privind sursele şi pieţele, preţurile şi oportunităţile de vânzare/cumpărare;
- contabilitatea activităţii (cheltuieli şi costuri de producţie, valoarea producţiei marfă, venit brut şi venit net, beneficiul activităţii de producţie şi rentabilitatea acesteia).

Gestiunea economică utilizează un sistem informaţional axat pe principalele nivele decizionale ale întreprinderii. Fluxul de informaţii trece de la un compartiment la altul şi serveşte la fundamentarea deciziilor în principalele

domenii de activitate. Într-o întreprindere mare, complexă, pot exista suprapuneri de informaţii, întârzieri, baraje informaţionale etc., ceea ce justifică proiectarea unui sistem informaţional al gestiunii economice a întreprinderii bazat pe computerizare.

În micile exploataţii, sistemul informaţional este practic inexistent, toate informaţiile privind activitatea exploataţiei fiind cunoscute şi vehiculate de fermier, şeful exploataţiei. Aici nu poate fi vorba de descentralizarea deciziilor, întrucât există un singur nivel decizional, al fermierului, care nu are nevoie decât să-şi ordoneze informaţiile de care dispune. Contabiliatea simplă sau bugetul exploataţiei este un instrument eficient de gestiune economică pentru acest tip de exploataţii. Cu ajutorul ei se poate evalua costul de producţie al exploataţiei, venitul ei brut, venitul net şi beneficiul pentru a stabili rentabilitatea exploataţiei.

Deşi fermierul nu are nevoie de un sistem informaţional special pentru a-şi ţine contabilitatea exploataţiei, el are nevoie de informaţii privind mediul economic exterior, pieţele de aprovizionare şi desfacere, preţurile la care se cumpără şi se vând factorii de producţie şi produsele agricole. În acest scop, fermierul poate apela la bazele de date teritoriale organizate ca un sistem informaţional „exterior" aflat la dispoziţia tuturor fermierilor şi a întreprinderilor dintr-o anumită zonă. Reglementarea relaţiilor cu astfel de sisteme se poate face prin plata unor cotizaţii lunare sau anuale, un fel de abonamente la centrele respective de informaţii. Aceste centre se pot organiza în scopul oferirii unor servicii de consulting pentru micile exploataţii agricole, prin care fermierului i se poate da răspuns la întrebarea: ce să cultive, cum să cultive pentru a câştiga, pentru a nu avea pierderi?

Delimitarea tipurilor de servicii informatice oferite explotaţiei agricole cuprinde:

- servicii informatice generale, oferite tuturor exploataţiilor agricole dintr-o anumită zonă, bazate pe:
    a. baza de date, ce conţine informaţii tehnico-ştiinţifice generale, condiţii de mediu şi condiţii economice (cerere, ofertă, preţuri);
    b. aplicaţii informatice cu caracter general care pot fi utilizate de exploataţiile de un anumit tip dintr-o zonă geografică;
- servicii informatice specifice, realizate eventual la cerere, bazate pe modele şi aplicaţii informatice specifice pentru rezolvarea unor anumite domenii din gestiunea economică a exploataţiei agricole;
- servicii informatice pentru acoperirea unor cerinţe urgente, operative de informare.

În ceea ce priveşte marile întreprinderi agricole, acestea pot apela la serviciile unor asemenea centre informatice, dar au în acelaşi timp posibilitatea de a se dota cu tehnică de calcul adecvată. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că există în ţară întreprinderi agricole de stat care şi-au procurat microcal-

culatoare şi şi-au creat propriile oficii de calcul. În aceste întreprinderi, ca şi în cele care au posibilităţi de dotare cu tehnică adecvată de calcul, proiectarea unui sistem informaţional-cadru se bazează pe realizarea unor aplicaţii informatice pentru domenii de gestiune specifice, care utilizează baze de date create pe baza activităţii întreprinderii şi programe standardizate pe:

- problema evidenţei fondului funciar şi a fertilităţii pământului (programe de calcul a notelor de bonitate, crearea unei baze de date privind evoluţia în timp a fertilităţii solului ca urmare a lucrărilor efectuate şi a utilizării lui, simularea evoluţiei sale ca răspuns la executarea anumitor lucrări);
- problema evidenţei tehnologiilor de producţie, a consumurilor de resurse aferente, randamente la hectar, cheltuieli, costuri de producţie, beneficii, rentabilitate (programe de calcul a tehnologiilor, baze de date privind evoluţia preţurilor şi tarifelor, modele pentru simularea rezultatelor ce se pot obţine prin introducerea unor tehnologii noi);
- problema randamentelor la hectar ale diferitelor culturi, în funcţie de fertilitatea solului (baze de date privind randamente obţinute pe o perioadă de 10 ani în întreprindere, extrapolarea acestora în condiţii date);
- problema asolamentelor de producţie şi a rotaţiei culturilor (simularea unor tipuri de asolamente în funcţie de condiţiile concrete ale întreprinderii pentru alegerea unei rotaţii raţionale a culturilor);
- problema rentabilităţii energetice a culturilor şi a analizei energetice a activităţii întreprinderii (baze de date şi model de analiză energetică pentru depistarea activităţilor energointensive din întreprindere);
- problema forţei de muncă, a salarizării şi utilizării eficiente a acesteia;
- problema aprovizionării cu materii prime a întreprinderii;
- problema desfacerii producţiei agricole în condiţii avantajoase;
- sistemul financiar-contabil.

Am parcurs numai o parte din problemele pe care le poate rezolva un sistem informatic la nivelul întreprinderii prin aplicaţii specifice. Unele din acestea sunt elaborate în condiţiile legislaţiei trecute, dar problemele de bază rămân şi aceste aplicaţii pot fi reactualizate în noile condiţii. Altele trebuie să fie rezolvate acum şi, în sfârşit, vor apărea probleme noi, specifice economiei de piaţă.

Ne propunem o strategie evolutivă de proiectare a sistemului informatic, în sensul că sistemul informatic este proiectat şi dezvoltat în etape succesive, pe măsura identificării cerinţelor reale ale gestiunii economice, întrucât numai astfel se asigură dezvoltarea firească, naturală a sistemului, în concordanţă cu cerinţele gestiunii economice a exploataţiilor agricole într-o economie aflată în continuă schimbare, precum şi în concordanţă cu evoluţia tehnicilor şi tehnologiilor informatice.

II. FINANŢE

Convertibilitatea monedei naţionale – cerinţe şi posibilităţi de implementare

Nicoliţa ANTONESCU

1. Avantaje şi implicaţii decurgând din practicarea convertibilităţii monetare

Convertibilitatea monetară este o categorie specifică economiei de piaţă; în esenţă, ea reprezintă capacitatea (însuşirea) legală a unei monede de a putea fi schimbată cu o altă monedă, în mod liber, prin vânzare/cumpărare pe piaţă, în condiţiile în care nu există restricţii privind suma de schimbat, scopul schimbului şi calitatea de rezident sau nerezident a celui care efectuează schimbul.

Adoptarea convertibilităţii monedei naţionale este un proces obligatoriu precedat de un anumit grad de dezvoltare şi stabilitate economică, fiind totodată, ea însăşi, o premisă indispensabilă, pentru ca economia ţării să se poată încadra, din punct de vedere al eficienţei, în diviziunea internaţională a muncii, în concordanţă cu condiţiile sale şi respectând cerinţele pieţei mondiale. Această relaţie biunivocă îşi relevă punctele de acţiune în avantajele şi implicaţiile ce decurg din funcţionarea mecanismului convertibilităţii, între care se înscriu:

a) avantajul lărgirii şi multilateralizării schimburilor economice cu străinătatea, o monedă convertibilă putând fi utilizată pe orice piaţă, cu posibilităţi (mai) mari de folosire a tendinţelor conjuncturale de pe piaţa mondială şi deci de creştere a eficienţei operaţiunilor economice externe;

b) convertibilitatea poate constitui un instrument mai obiectiv pentru aprecierea eficienţei activităţii de comerţ exterior şi o pârghie de influenţare, prin intermediul cursului valutar, a echilibrului economic intern şi a balanţei de plăţi externe. Indiferent de forma sa, convertibilitatea realizează legătura directă şi nemijlocită între economia internă şi exterior, cursul valutar fiind instrumentul de bază al acestui mecanism. De aici, şi necesitatea stabilirii unui curs real al leului faţă de celelalte valute, bazat pe puterea reală de cumpărare a monedei noastre naţionle, ceea ce implică apropierea preţurilor de valoare şi facilitează comensurarea directă a rentabilităţii exportului şi importului, simplificând calculele de eficienţă;

c) prin convertibilitatea monedei noastre naţionale se va da un impuls creşterii competitivităţii produselor româneşti, întrucât deţinătorii străini de solduri în lei convertibili, proveniţi din plăţi efectuate de noi furnizorilor externi, vor manifesta exigenţă faţă de aspectul, performanţele tehnice şi preţul mărfurilor oferite;

d) amplificarea relaţiilor economico-financiare cu străinătatea va determina orientarea mai bine fundamentată în dezvoltarea cu prioritate a sectoarelor cele mai eficiente, ale căror produse sunt solicitate la export, căutându-se soluţii optime pentru adaptarea rapidă la cerinţele şi condiţiile pieţei externe.

Convertibilitatea – de un anumit grad, care corespunde cel mai bine fiecărei economii naţionale – are importanţă nu numai sub raportul creşterii eficienţei şi îmbunătăţirii structurii relaţiilor de export-import, ci şi pentru influenţa sa asupra propriei pieţe interne. La nivelul acesteia se receptează semnalele privind disproporţiile apărute în economie, se reliefează real tendinţele de modificare a structurilor economice, dar aceasta numai în măsura în care funcţia banilor – de măsură a valorii – acţionează cu exactitate, iar preţurile reflectă deopotrivă raporturile preţurilor interne şi internaţionale;

e) nu în ultimul rând, convertibilitatea monedei naţionale a unei ţări reprezintă un element de prestigiu economic al acesteia.

Funcţionarea convertibilităţii realizează, aşa cum s-a mai spus, o deschidere largă spre exterior, cu elemente pozitive recunoscute şi benefice pentru economia naţională, dar ea poate induce totodată fenomene negative cu implicaţii defavorizante pentru o economie insuficient consolidată, aşa cum este şi cea a ţării noastre în momentul de faţă, când eforturile sunt concentrate în direcţia restructurării şi reorientării spre principiile economiei de piaţă. Între aceste posibile implicaţii, se pot reţine:

a) diversificarea exagerată sau specializarea prea strânsă a producţiei de mărfuri în funcţie de cererile deţinătorilor străini de monedă naţională, ceea ce practic, în condiţiile de faţă, ar fi greu de realizat sau s-ar realiza cu consecinţe defavorabile economiei noastre;

b) convertirea obligatorie a sumelor în monedă naţională într-o altă valută. Se ştie că sfera de acţiune a valutei convertibile depăşeşte limitele pieţei interne, ieşind (deseori) de sub puterea de influenţare a ţării ce o emite, devenind de fapt marfa pieţei mondiale, la un preţ supus variaţiilor acesteia. În ipoteza nesatisfacerii cererii externe de mărfuri, preschimbarea soldurilor de lei externi în alte valute va exercita presiuni asupra rezervelor noastre valutare. Presupunând că nu este posibilă satisfacerea, la un moment dat, a cererii de preschimbare a unor valori în monedă naţională, în dolari de pildă, statul va fi silit să achiziţioneze această cantitate de pe piaţa internaţională, deoarece, conform legilor de funcţionare a convertibilităţii, el este obligat să satisfacă orice solicitare de schimbare a monedei naţionale. Cererea mare de dolari va determina majorarea preţului acestei monede, silind ţara cumpărătoare să

plătească o cantitate mai mare de monedă naţională, ceea ce în final reprezintă o devalorizare pentru ea;

c) existenţa şi asigurarea unui curs real şi unic al monedei naţionale pentru toate operaţiunile comerciale şi necomerciale; absenţa acestuia sau imposibilitatea garantării lui, poate afecta serios funcţionarea mecanismului convertibilităţii;

d) cotarea monedei naţionale pe pieţele valutare poate atrage necesitatea unor intervenţii din partea statului, atunci când trebuie susţinut cursul propriei monede şi, astfel, se apelează la rezervele valutare. Sporirea riscurilor valutare implică în acelaşi timp întărirea clauzelor asiguratorii în toate tranzacţiile internaţionale;

e) posibilităţilor reduse de prevenire a implicaţiilor de ordin negativ, ca şi absenţei condiţiilor cerute de funcţionarea în împrejurări normale a mecanismului convertibilităţii monetare, li se adaugă unele greutăţi existente în prezent în economia noastră.

Confruntarea directă a economiei naţionale cu piaţa externă, rezultată din introducerea convertibilităţii monetare, produce însemnate mutaţii la nivelul tuturor articulaţiilor din structura economică, financiară, valutară şi chiar socială. Simpla declarare a adoptării convertibilităţii monedei naţionale, ca urmare a unei decizii administrative, nu poate reprezenta garanţia implementării ei, fiind necesară şi recunoaşterea pe plan internaţional a convertibilităţii declarate.

Una din condiţiile de bază, alături de cele ce vor fi prezentate ulterior, ale introducerii şi funcţionării convertibilităţii presupune absenţa monopolului valutar şi a monopolului de stat asupra comerţului exterior, activitate care se va baza, ca şi întreaga economie internă, pe mecanisme de piaţă, cu instrumente proprii de politică economică. Elasticizarea monopolului valutar şi a monopolului comerţului exterior poate duce la implementarea unor elemente proprii economiei de piaţă legate de lărgirea ariei de utilizare a monedei naţionale în operaţiunile cu străinătatea şi care, în final, să înlesnească introducerea mecanismului convertibilităţii, treptat, chiar înainte de a fi declarată adoptarea practică a acestuia.

Până în momentul de faţă, între primii paşi în direcţia creării premiselor trecerii la convertibilitate se înscriu:

a. facilităţile valutare acordate cetăţenilor români şi respectiv, drepturile acordate unor sectoare de activitate (este vorba de mica industrie, cooperaţie, industrie uşoară, turism, presă, învăţământ) de a utiliza o parte din valuta încasată din operaţiuni de comerţ exterior pentru efectuarea de importuri necesare producţiei şi alte cheltuieli destinate extinderii relaţiilor cu străinătatea;
b. acordarea dreptului micilor întreprinzători de a efectua operaţiuni cu străinătatea;

elaborarea unei noi legislaţii privind cadrul juridic pentru atragerea capitalului străin prin crearea de societăţi mixte şi pentru investiţii în România, inclusiv cu capital străin în proporţie de 100%;
renunţarea la cursul oficial al leului, paralel cu unificarea cursului comercial cu cel necomercial şi stabilirea, de la 1 februarie 1990, a cursului de schimb la 21 lei/dolar şi 17 lei/rublă.

În economia noastră, în condiţiile intenselor căutări pentru formularea celor mai potrivite căi şi mijloace de restructurare a complexului economico-financiar, social şi politic la nivelul întregii societăţi, existenţa unor greutăţi majore împietează în mod direct asupra posibilităţii deciziilor clare în unele domenii, inclusiv în cel care vizează rolul monedei naţionale pe plan internaţional. În acest context, declararea convertibilităţii leului românesc este contracarată de absenţa unui fond de mărfuri competitive pe piaţa internaţională sub raportul performanţelor tehnice, de calitate şi preţ ca şi de absenţa unor posibilităţi certe de a se realiza acest lucru într-o perioadă relativ scurtă; totodată, nu poate fi eludată situaţia rezervelor valutare, apreciate, în momentul de faţă ca insuficiente pentru a putea garanta intervenţia imediată şi fără riscuri prea mari în susţinerea mecanismului convertibilităţii. De fapt, se poate aprecia că sistemul de organizare şi desfăşurare practică a activităţii de comerţ exterior, ca şi sistemul valutar-financiar în perioada de pregătire a trecerii la convertibilitate trebuie să fie astfel gândite încât să-şi propună, ca obiectiv de acţiune, convertibilitatea. În această perioadă de preconvertibilitate se pot pregăti soluţiile pentru a răspunde condiţiilor ce se cer îndeplinite pentru ca adoptarea mecanismului convertibililtăţii monetare să nu fie abordată (numai) ca o problemă tehnico-organizatorică, ci ca un act decizional major.

2. Premise ale trecerii la convertibilitatea monedei naţionale

O privire sumară în „istoria" funcţionării convertibilităţii relevă faptul că, datorită unor obstacole, prezente atât în perioada de pregătire a adoptării acestui mecanism, cât şi pe parcursul acţiunii sale, multe ţări s-au reţinut de la asemenea hotărâre, iar altele, care au făcut acest lucru, s-au văzut silite să introducă, pe parcurs, unele restricţii în domeniul comerţului exterior şi al transferurilor ocazionate de tranzacţii curente. Această apreciere poate fi considerată un argument în favoarea ideii că adoptarea convertibilităţii monedei naţionale trebuie să ţină seama de îndeplinirea acelor premise fără de care economia ţării poate fi expusă unor implicaţii ce ar surveni pe parcurs şi ale căror consecinţe negative ar crea daune mai mari decât ar putea exista în absenţa convertibilităţii.

Trecerea la convertibilitatea monedei naţionale presupune, astfel, crearea unor condiţii economice, monetar valutare şi organizatorice, între care se înscriu:

a) realizarea unei economii naţionale eficiente, competitivă sub raportul productivităţii muncii, calităţii produselor, performanţelor tehnice şi nivelului costurilor de producţie. În perspectiva imediată şi în cea pe termen lung, soluţia acestei probleme majore o reprezintă economia de piaţă, cu principiile ce-i sunt proprii, cu un sector particular dezvoltat şi cu întreprinderi de stat competitive. Poate primul pas în această direcţie trebuie să-l reprezinte un pachet de măsuri concertate, menite să înlăture centralizarea excesivă a mecanismului economic, în structură şi în fiecare din articulaţiile sale. Disproporţiile dintre ramurile economiei naţionale şi în interiorul acestora la nivelul sectoarelor au afectat profund nivelul general al economiei noastre, ca dimensiune şi eficienţă.

Trecerea la economia de piaţă impune descentralizarea întregii activităţi economice, inclusiv aceea privind schimburile de bunuri şi servicii cu străinătatea; Decretul nr. 54/1990 privind organizarea şi desfăşurarea unor activităţi economice pe baza liberei iniţiative a fost însoţit de elaborarea normelor privind condiţiile de autorizare de astfel de activităţi în domeniul comerţului exterior, ceea ce înseamnă, practic, apariţia unui sector particular de comerţ exterior. Aceasta reprezintă o breşă semnificativă în monopolul statului asupra comerţului exterior, care însă nu este sinonimă cu dispariţia intervenţiei statului în acest domeniu; renunţarea la instrumentele administrative şi înlocuirea lor cu instrumente economice va menţine rolul statului în sprijinirea exportului prin diferite forme (subvenţii, subsidii, prime de export, scutiri de impozite, cursuri de schimb preferenţiale ş.a.), ca şi în reglarea şi controlul importului pentru protejarea producţiei interne (prin taxe vamale protecţioniste sau prohibitive, suprataxe, impozite, restricţii cantitative ş.a.);

b) asigurarea şi menţinerea relativ stabilă a unei puteri de cumpărare reale a monedei naţionale, prin garantarea acesteia cu un fond de mărfuri şi servicii diversificate şi competitive în exterior, ca preţ şi performanţe calitative;

c) stabilirea şi respectarea unui curs de schimb real, utilizat pentru toate operaţiunile de comerţ exterior. Acesta ar putea reprezenta astfel indicatorul de apreciere şi cuantificare a eficienţei activităţii economice cu străinătatea.

Stabilirea unui curs de schimb real şi introducerea efectivă a acestuia în decontarea operaţiunilor de comerţ exterior, prestaţii de servicii internaţionale, a operaţiunilor comerciale pentru realizarea de aport valutar, a activităţii de cooperare economică internaţională, a tranzacţiilor de capital şi a operaţiunilor necomerciale va putea îngădui reglarea economiei sub raportul eficienţei.

În cifre absolute, după date recent comunicate, subvenţiile totale acordate pentru activitatea de comerţ exterior au totalizat, numai în ultimii trei ani, aproximativ 100 de miliarde de lei.

Deşi extrem de scurtă, perioada de la începutul acestui an a marcat o tendinţă vizibilă de schimbare a orientărilor în politica economică privind activitatea de comerţ exterior. Astfel, s-a renunţat la multitudinea de cursuri de revenire a căror stabilire şi adaptare permanentă cerea o muncă imensă;

decontarea în lei către producătorii mărfurilor pentru export se face, în prezent, la preţul intern complet de export rezultat din preţurile şi tarifele legale în vigoare. Deoarece modalitatea actuală de decontare menţine, în continuare, necesitatea regularizării diferenţelor dintre sumele plătite unităţilor producătoare de mărfuri pentru export (sau, respectiv, încasate de la beneficiarii importurilor) şi sumele decontate de BRCE pe baza cursurilor de schimb în vigoare, cu fondul de diferenţe, considerăm că aceasta reprezintă numai o formă temporară, care nu răspunde cerinţei de eficientizare reală a activităţii de comerţ exterior; subvenţionarea în continuare a comerţului exterior, ca rezultat al faptului că unele mărfuri, obiect al exportului, au cursuri care se abat serios de la nivelul cursului de schimb, reprezintă un impediment major în pregătirea condiţiilor pe care le presupune trecerea la convertibilitate.

Nivelul de 21 lei/dolar stabilit în prezent pentru cursul de schimb, deşi mai mare decât nivelul cursului utilizat până de curând, nu reflectă totuşi un curs real, el nu respectă raportul dintre productivitatea muncii sociale din ţara noastră comparativ cu alte ţări, fiind necesară reaşezarea corespunzătoare a preţurilor interne printr-o reformă de substanţă; în determinarea nivelului cursului de schimb ar trebui să se ţină seama de costurile reale de producţie pentru mărfurile destinate exportului şi de preţurile internaţionale pentru mărfurile provenite din import, pentru a nu se produce distorsiuni în aprecierea ulterioară a eficienţei. În stabilirea nivelului de 21 lei/dolar s-a pornit de la cursurile mediii de revenire realizate la export în ultimii trei ani, dar trebuie făcută menţiunea că, la nivelul anului 1989, multe din cursurile de revenire la exportul unor ministere sau la produse cu pondere în export, s-au situat peste acest nivel. Dacă la stabilirea unui curs de schimb real s-ar lua în calcul o pondere mai mare din produsele larg solicitate la export şi care realmente fac obiectul exportului nostru în cantităţi mari, atunci mărimea cursului de schimb s-ar ridica peste nivelul de 21 lei/dolar. Este adevărat, calcularea unui astfel de curs, după opinia specialiştilor, ar determina un nivel mult mai ridicat, ceea ce înseamnă că un număr mai mare din mărfurile destinate exportului s-ar putea încadra în gradul de eficienţă astfel stabilit, ţinând seama de actualele condiţii de preţuri externe şi interne. Dar, totodată, ridicarea valorii cursului de schimb va însemna creşterea costurilor pentru materiile prime şi materialele din import. Prin utilizarea cursului de schimb real stabilit se pot elimina subvenţiile la export şi import, iar politica financiar-valutară şi de comerţ exterior a statului s-ar putea exercita prin utilizarea unor pârghii fiscale şi financiar-bancare (scutiri sau reduceri de taxe şi impozite pentru exportul produselor ce prezintă interes deosebit pentru economie; restituirea totală sau parţială a taxelor vamale pentru materiile prime, materialele, piesele de schimb sau subansamblele importate ce urmează a se utiliza în producţia destinată exportului; prime de export pentru unele categorii de exporturi; credite de prefinanţare şi finanţare, în lei şi în valută, în condiţii favorabile, pentru activităţi purtătoare de venituri în valută). Nu trebuie omis nici cursul practicat astăzi pe piaţa neoficială, care

tinde să se apropie de 130-140 lei/dolar şi care, în condiţiile trecerii la convertibilitatea monedei naţionale, ar afecta grav exportul românesc, ieftinind artificial preţul mărfurilor şi ar determina epuizarea totală a ofertei de mărfuri pe piaţa internă;

d) o altă condiţie indispensabilă în pregătirea trecerii la convertibilitatea monedei naţionale este existenţa unui sistem de preţuri interne prin care să se asigure îmbinarea cerinţelor pieţei libere cu nivelul costurilor de producţie şi, în final, apropierea acestora de nivelul şi corelaţiile preţurilor internaţionale. Reforma sistemului de preţuri, condiţie majoră nu numai în pregătirea adoptării convertibilităţii, ci pentru însăşi realizarea trecerii României la economia de piaţă, se legitimează prin elementele de ordin negativ care marchează sistemul de preţuri încă în vigoare, între care preponderenţa caracterului administrativ, centralizat şi rupt de contactul cu piaţa şi impulsurile acesteia; acţiunea monopolului producătorului în condiţiile unei penurii generalizate şi constante de mărfuri; intervenţia statului pentru acoperirea dezechilibrelor dintre costuri şi rezultatul final al activităţii de producţie şi export; creşterea disproporţiei dintre masa monetară în circulaţie şi masa bunurilor de consum şi servicii, fenomen accentuat în ultima perioadă de timp din motive cunoscute. În aceste condiţii, racordarea preţurilor interne la preţurile pieţei mondiale şi posibilitatea de a ţine pasul cu evoluţia acestora din urmă a întâmpinat şi întâmpină numeroase impedimente care, în final, explică practicarea sistemului de menţinere a diferenţelor nefavorabile din activităţile de export, subevaluarea importurilor pentru producţie şi investiţii, cu reflectarea acestui fenomen în nivelul costurilor interne şi în diferenţele notabile dintre preţurile interne şi preţurile pieţei mondiale.

Reforma fundamentală a preţurilor interne se poate efectua însă, în ansamblul ei, numai pe măsură ce au loc modificări de esenţă, în interiorul procesului economic de producţie, prin înlăturarea anomaliilor de ordin administrativ şi introducerea şi respectarea cerinţelor pieţei, ale legii cererii şi ofertei. În această direcţie, în ultimele luni s-au adoptat unele măsuri de primă necesitate în sensul liberalizării treptate şi al adaptării unor preţuri şi tarife la noile cerinţe ale economiei şi ale populaţiei. Este vorba de reducerile de preţuri pentru energia electrică, termică şi gaze naturale, ale tarifelor la telefoane şi la unele produse care, în mediul rural, aveau adaosuri la preţ; majorările preţurilor de contractare şi achiziţie ale produselor agricole, cu efecte favorabile la nivelul producătorilor agricoli; renunţarea la sistemul preţurilor de producţie cu rentabilităţi limitate, diferenţiate în funcţie de destinaţia produselor; adoptarea principiului formării libere a preţurilor pentru unele categorii de produse şi servicii (produsele vândute direct de către producători pe piaţă şi produsele şi serviciile realizate pe baza liberei iniţiative în diverse forme). Nu trebuie omis însă faptul că tot în această perioadă au apărut şi unele elemente noi de presiune asupra nivelului preţurilor, adâncind dezechilibrele sectoriale, cum ar fi raportul dintre masa de numerar în circulaţie şi oferta de bunuri de consum,

pe de o parte datorită măsurilor care au favorizat satisfacerea unor revendicări, iar pe de altă parte nivelului scăzut al producţiilor obţinute.

În implementarea deciziei de trecere a economiei noastre pe principiile economiei de piaţă, un loc distinct şi esenţial revine sistemului de preţuri, care va trebui să abandoneze vechile criterii privind rolul administrativ al statului în acest domeniu. După opinia specialiştilor, această trecere ar fi preferabil să se realizeze, în condiţiile ţării noastre, printr-o dezangajare treptată, pe etape, a statului prin rolul său în mecanismul de decizie asupra stabilirii preţurilor şi nu prin abandonarea bruscă şi totală a sistemului preţurilor centralizate, aducându-se ca argument major necesitatea pregătirii condiţiilor minime pentru liberalizarea preţurilor. Menţinerea sub controlul statului a preţurilor pentru unele din produsele de bază din economia naţională, ca şi acordarea, în continuare, de subvenţii la intern pentru aceste produse, ar fi în măsură să tempereze explozia preţurilor în procesul de liberalizare a acestora. În mecanismul de funcţionare a pieţei, asigurarea echilibrului cerere-ofertă presupune creşterea producţiei de bunuri şi menţinerea ei la niveluri care să determine asigurarea necesarului – cu posibilitatea de alegere – şi înlăturarea monopolului producătorilor prin diversificarea acestora. Prin introducerea unor mecanisme financiar-monetare cu rol de reglare asupra proceselor şi fenomenelor economice, ca şi prin controlul asupra masei monetare în circulaţie, pentru a împiedica presiunea asupra preţurilor, se pot evita consecinţele nedorite de ordin social.

În absenţa creşterii producţiei şi a stabilizării unei producţii suficiente, orice liberalizare a preţurilor atrage după sine majorarea vertiginoasă a acestora, fenomene inflaţioniste cu efecte negative asupra valorii monedei naţionale şi defavorabile procesului de trecere la convertibilitate. Desigur, procesul de liberalizare a preţurilor implică tendinţa şi chiar creşterea reală a acestora, fenomen care se atenuează numai pe măsura creşterii fondului de marfă pus la dispoziţia pieţei;

e) acoperirea masei monetare cu mărfuri şi servicii, realizarea, astfel, a controlului masei monetare excedentare, proces definit în literatura economică din unele ţări ca o „convertibilitate internă” sau „convertibilitatea în mărfuri” a monedei naţionale (o altă accepţiune dată acestei noţiuni se referă la posibilitatea rezidenţilor unei ţări de a schimba nelimitat sume din moneda naţională în altă valută), ar putea fi considerată între primele condiţii de ordin financiar necesare în adoptarea convertibilităţii monetare şi care, totodată, determină întărirea puterii de cumpărare a monedei naţionale.

Ţinând seama de deteriorarea accentuată a raportului dintre cantităţile de mărfuri aflate pe piaţă şi masa monetară la populaţie, pentru a se evita declanşarea unui proces inflaţionist de proporţii, între primele măsuri s-ar înscrie aceea vizând restrângerea cantităţii suplimentare de bani, fără acoperire în mărfuri şi servicii şi care, pe de o parte, se explică prin măsurile recent hotărâte de majorare a salariilor, restituire a părţilor sociale, iar pe de

altă parte, prin nerealizarea, decât parţială, a programelor de producţie. Calculele specialiştilor demonstrează această deteriorare a raportului prezentat, prin următoarea relaţie: în 1965, pentru fiecare leu aflat în circulaţie existau pe piaţă mărfuri în valoare de 2,45 lei; în februarie anul curent, pentru 1 leu în circulaţie erau mărfuri în valoare de 0,61 lei. Dacă se iau în calcul şi economiile la CEC, valoarea agregată a sumelor băneşti aflate la populaţie deteriorează şi mai mult raportul, acesta tinzând spre 0,10 lei mărfuri pentru 1 leu în circulaţie la dispoziţia populaţiei;

f) sistemul bancar, financiar, de credit şi fiscal actual se cere a fi restructurat pentru a se adapta mecanismului economiei de piaţă, prin diversificarea lui şi crearea unei reţele de bănci comerciale, cu atribuţii de profil. Este necesară separarea şi delimitarea atribuţiilor băncii centrale de cele ale băncilor specializate şi, nu în ultimul rând, pregătirea unor specialişti în domeniul financiar, bancar şi, în general, al instituţiilor specifice economiei de piaţă. În acest domeniu ar fi de un real folos asistenţa Fondului Monetar Internaţional, organism de specialitate al ONU, care ar putea susţine elaborarea unor programe adecvate condiţiilor proprii fiecăreia din ţări şi ar asigura supravegherea în sensul încadrării în cerinţele articolului VIII al Statutului;

g) organizarea şi funcţionarea unei pieţe valutare naţionale, cu structuri instituţionale adecvate, bursă de valori, oficii valutare de schimb sau de intermediere, prin care se pot efectua operaţiuni de vânzare-cumpărare de valută, la cursurile ce se vor forma liber, pe baza cererii şi ofertei. Deşi, poate, în mod normal ar fi fost potrivită o trecere treptată spre această formă, începând cu o piaţă valutară la care să participe, la început, numai persoane juridice, iar negocierea valutelor să fie supravegheată de Banca Naţională a României, pentru a nu interveni deformări majore în raportul valoric dintre monede, în prezent realitatea a devansat încercări îndelung rămase în faza de simple discuţii teoretice. Dar nici în prezent, crearea cadrului organizatoric pentru piaţa valutară nu este suficient, el presupunând o bază materială efectivă, cu un control iniţial, asupra fondurilor valutare ce intră în trafic şi asupra liberalizării ce o presupune;

h) existenţa unor posibilităţi de menţinere a stabilităţii monedei naţionale, prin mecanisme de intervenţie pe pieţele valutare. Cotarea monedei naţionale pe pieţele valutare atrage după sine riscul unor modificări bruşte ale cursului şi, deci, necesitatea intervenţiei statului în susţinerea propriei monede. În această situaţie, ar putea exista, alături de măsurile ce decurg din clauzele asiguratorii împotriva deprecierilor monetare, unele posibilităţi de convenire în susţinerea reciprocă, în caz de nevoie, a cursului valutar al monedelor;

i) nivelul şi structura rezervelor internaţionale, balanţa comercială şi balanţa de plăţi, prin rolul şi gestionarea lor, au efecte importante în funcţionarea mecanismului convertibilităţii monetare. Condiţia ideală în această problemă ar presupune creşterea rezervelor internaţionale ale unei ţări până la

nivelul care să asigure efectuarea neîntreruptă a plăţilor externe şi să permită intervenţiile, în caz de necesitate, pe pieţele financiare pentru stabilitatea cursului.

Practica internaţională relevă că, în general, nivelul rezervelor internaţionale ale unei ţări este menţinut astfel încât să poată garanta acoperirea importurilor pe o perioadă de aproximativ 5-7 luni. România, după aprecierile specialiştilor în domeniul valutar, nu dispune în prezent de rezerve internaţionale în măsură suficientă pentru a garanta intervenţii în apărarea eficientă a propriei monede de fluctuaţiile internaţionale şi nu este pregătită să poată acoperi importul într-o măsură comparabilă cu cea existentă în ţări cu monedă convertibilă sau chiar în unele ţări în curs de dezvoltare. Se estimează că, pentru România, ar fi nevoie de un volum de aproximativ 4-5 miliarde de dolari rezerve internaţionale, sumă care, în condiţiile actuale ale economiei noastre, este puţin probabil a se putea asigura, dată fiind situaţia precară a economiei, a balanţei comerciale şi de plăţi, ca şi orientările pe termen scurt în acest domeniu.

Fiind una din premisele esenţiale ale trecerii la convertibilitate, consolidarea rezervelor internaţionale se constituie într-o preocupare permanentă, chiar şi în condiţiile creşterii obligaţiilor de plăţi internaţionale ale ţărilor. Între funcţionarea fără prejudecăţi a mecanismului convertibilităţii şi situaţia balanţei comerciale şi a balanţei de plăţi a unei ţări se constituie o relaţie de influenţare directă, un excedent al balanţei comerciale reprezintă o potenţială sursă de alimentare a rezervelor internaţionale, iar o corectă gestionare a obligaţiilor de plăţi către străinătate evită intrarea economiei în incapacitate de plată. Datoria externă, în mod firesc, ar trebui să nu ducă la împovărarea unei ţări, dacă efectul pozitiv al împrumutului contractat este mai mare decât costul acesteia; serviciul datoriei externe nu poate să depăşească o parte socotită rezonabilă din încasările din export (apreciată de specialişti la aproximativ 1/5 din acestea) şi, în nici un caz, să nu diminueze rezervele internaţionale ale ţării. Nu trebuie omisă situaţia în care s-a aflat, nu cu multă vreme în urmă, ţara noastră, constrânsă prin hotărâri arbitrare să restituie, într-un termen deosebit de strâns, şi cu urmări resimţite în domeniul vieţii sociale, împrumuturi a căror lipsă de eficienţă este de acum recunoscută. Nu este lipsită de interes nici structura creditelor contractate, în funcţie de termenul de restituire, subliniind faptul că, în situaţia actuală a României, sunt preferabile creditele externe pe termen mediu şi lung pentru dezvoltarea economică, prin investiţii şi modernizări tehnologice. Considerată ca o perioadă cu totul de excepţie, perioada actuală nu trebuie (nu poate) să fie semnificativă pentru contractarea unor credite pe termen scurt, în special pentru importul de bunuri de consum; această orientare nu ar fi favorabilă procesului de pregătire a premiselor necesare trecerii la convertibilitate care presupune o dezvoltare reală a economiei şi consolidarea acesteia;

j) conjunctura internaţională, care poate favoriza adoptarea convertibilităţii monetare.

3. Aprecieri privind posibilitatea adoptării convertibilităţii monedei noastre naţionale. Concluzii

Se afirmă în mod curent şi aproape unanim că trecerea la o convertibilitate a monedei naţionale nu poate avea ca (singură) bază un act normativ, nu poate fi rezultatul unei hotărâri administrative, ci trebuie să reprezinte o măsură firească, decurgând din crearea condiţiilor materiale pe care funcţionarea ei le presupune. Este tipic în acest sens exemplul Angliei şi al URSS[1].

Între economia unei ţări şi instaurarea şi funcţionarea convertibilităţii există un proces de intercondiţionare: pe de o parte, trecerea la convertibilitate şi menţinerea ei sunt condiţionate de existenţa anumitor premise economice şi financiar-monetare, iar pe de altă parte, existenţa convertibilităţii determină şi alimentează procesele evolutive în economia şi în finanţele ţării.

Aşa cum s-a subliniat mai înainte, în mod firesc, convertibilitatea trebuie să fie precedată de o perioadă de stabilitate economică, înţelegând prin aceasta atingerea şi consolidarea unor performanţe economice. În ceea ce priveşte România, care în momentul de faţă se află în faţa unor profunde schimbări în orientarea economică, orice demers în sensul adoptării mecanismului convertibilităţii monetare trebuie corelat cu procesul de reformă şi cu starea reală a economiei, cu implementarea elementelor proprii unei economii de piaţă, care poate favoriza introducerea convertibilităţii şi, prin măsuri judicios elaborate şi aplicate, poate asigura funcţionarea ei cu cât mai puţine riscuri. Trecerea României la economia de piaţă va asigura cadrul în care se va restrânge, până la limite raţionale, sectorul de stat şi intervenţia statului în economie, paralel cu existenţa unei pluralităţi de forme de proprietate, asigurându-se autonomie reală agenţilor economici, promovarea iniţitivei şi concurenţei acestora, dar şi măsuri de protecţie socială. Dintre multiplele opinii exprimate în legătură cu modalitatea

[1] După cel de-al Doilea Război Mondial, Anglia a fost prima ţară care şi-a declarat moneda convertibilă, la 15 iulie 1947, în aplicarea unei clauze a acordului prin care SUA acorda acesteia un împrumut; după numai cinci săptămâni, la 21 august 1947, Anglia a fost silită să suspende convertibilitatea lirei, datorită neîndeplinirii condiţiilor economice şi monetare cerute de restabilirea convertibilităţii depline în cadrul tranzacţiilor curente – balanţa de plăţi s-a încheiat cu un deficit masiv, piaţa Londrei fiind în imposibilitatea de a răspunde cererilor de dolari în schimbul lirei sterline.
URSS, în anul 1924, a introdus în mod arbitrar convertibilitatea rublei şi, în consecinţă, în decurs de trei zile, din tezaurul statului s-au pierdut 250 tone aur, ceea ce a determinat anularea imediată a deciziei.

de trecere la economia de piaţă susţinem, ca fiind mai apropiată de condiţiile economice şi sociale proprii ţării noastre, trecerea treptată, dar categorică, cu măsuri şi decizii ferme şi nu oscilante, în toate domeniile de activitate materială şi spirituală. În acest cadru ar urma să se înscrie şi modalitatea de trecere la convertibilitatea monedei naţionale, o convertibilitate care să răspundă cel mai bine situaţiei actuale şi de perspectivă a României, evitându-se consecinţele unei treceri-şoc.

Până în prezent, deşi o perioadă scurtă de timp, s-au întreprins măsuri şi s-au formulat unele direcţii care pot fi considerate primii paşi în crearea premiselor cerute de adoptarea convertibilităţii monetare; chiar dacă unele din acestea sunt deocamdată numai prevederi legislative sau opinii susţinute de specialişti în domeniu şi nu elemente concrete în activitatea economică sau financiar-valutară – ele constituie baza legală permisivă sau de orientare pentru implementarea lor în practică. Este vorba despre:

- efectuarea unor breşe în monopolul comerţului exterior, prin promovarea descentralizării acestei activităţi, lărgirea drepturilor în ceea ce priveşte structura organizatorică a unităţilor de profil, ca şi dreptul de a efectua activităţi de comerţ exterior acordat şi altor persoane juridice şi fizice decât societăţilor cu capital de stat, inclusiv societăţilor mixte constituite pe teritoriul românesc;

- elasticitatea monopolului valutar, prin acordarea unor facilităţi cetăţenilor români în deţinerea de valută şi prin dreptul unor sectoare de activitate de a utiliza, parţial, valuta încasată din operaţiuni de comerţ exterior – mica industrie, cooperaţie, industria uşoară, turism, presă, învăţământ – pentru efectuarea de importuri necesare producţiei şi alte cheltuieli pentru extinderea relaţiilor cu străinătatea;

- dreptul de a gestiona valuta obţinută din export poate fi acordat, gradat şi diferit, pentru unităţile de stat şi pentru întreprinzătorii particulari, prin stabilirea unor cote procentuale ce pot rămâne la dispoziţia lor, cote a căror mărime urmează a se stabili după considerente economice fundamentate, ţinând seama de necesităţile acestora de import, dar şi de necesităţile statului privind acoperirea necesităţilor în valută;

- crarea unui alt cadru juridic care reglementează regimul de constituire a societăţilor mixte şi dreptul de investiţii în România, inclusiv cu capital străin în proporţie de 100%;

- unificarea cursului comercial cu cel necomercial, stabilirea la 1 februarie 1990 a cursului de schimb de 21 lei/dolar.

Cu toate imperfecţiunile privind nivelul la care a fost stabilit cursul de schimb, remarcate în cuprinsul lucrării, această măsură reprezintă un element favorizant în relevarea (aprecierea) mai corectă a raportului dintre moneda noastră naţională şi alte valute, dar încă departe de formula optimă;

- înlăturarea unor anomalii existente în sistemul de preţuri, prin măsuri care au vizat liberalizarea treptată şi adoptarea unor preţuri şi tarife la noile

cerinţe ale economiei şi ale populaţiei. Este vorba de reducerea preţurilor la unele produse ca energia electrică, termică şi gaze naturale, a tarifelor la telefoane, majorarea preţurilor de contractare şi achiziţie ale produselor agricole, în medie cu 46%; renunţarea la sistemul de preţuri de producţie cu rentabilităţi diferite pentru produsele destinate exportului; adoptarea principiului formării libere a preţurilor pentru produsele agroalimentare, pe care producătorii le vând direct pe piaţă şi pentru produsele şi serviciile realizate pe baza liberei iniţiative, în întreprinderi mici, asociaţii cu scop lucrativ, asociaţii familiale sau de către persoanele fizice în mod independent.

Deşi notabile, aceste măsuri şi orientări economice, financiar-valutare şi de preţuri sunt numai un început; nu trebuie omise fenomenele negative care se menţin, unele din ele chiar accentuându-se şi care, scăpate de sub control, pot afecta grav procesul de restructurare a economiei şi pot atrage noi greutăţi în condiţiile în care adoptarea convertibilităţii monetare s-ar hotărî înaintea asigurării premiselor presupuse de funcţionarea fără implicaţii a acestui mecanism. În această ordine de idei, reamintim problema surplusului de masă monetară şi pericolul declanşării unei inflaţii galopante, reducerea drastică a rezervelor internaţionale, intrarea monedei naţionale în circuitul unor speculaţii destabilizatoare asupra cursului său şi, în consecinţă, descurajarea exporturilor ş.a.

În această situaţie, s-ar putea concluziona, fără rezerve, că pentru România, posibilitatea adoptării nonconvertibilităţii monedei naţionale nu reprezintă o problemă imediată, implementarea acestui mecanism trebuind să aibă loc în paralel cu avansarea procesului de reformare structurală economică, valutară şi chiar socială. Condiţiile economiei româneşti şi posibilităţile de realizare a premiselor necesare justifică orientarea spre o trecere în etape succesive, relativ apropiate în timp, la convertibilitatea monedei noastre naţionale. Dintre formele de convertibilitate pe care aceasta le îmbracă practic[1], apreciem că, în condiţiile ţării noastre, nu poate fi luată în considerare o convertibilitate completă, respectiv înlocuirea nelimitată a valutei naţionale prin oricare altă valută, la cererea unităţilor economice sau a instituţiilor din ţară sau străinătate, pentru orice gen de operaţiuni şi pentru orice persoană, rezident sau nerezident. Din acest punct de vedere, pentru început, se poate lua în considerare, atunci când vor fi realizate premisele cunoscute, o formă de convertibilitate limitată pentru tranzacţii curente, cu excluderea operaţiilor speculative şi limitată numai la nerezidenţi (rezidenţi străini). În acelaşi timp, apreciem ca necesară o supraveghere a cantităţii de monedă naţională aflată în posesia deţinătorilor externi şi cererea condiţiilor de asigurare a eventualelor

[1] În funcţie de sfera de cuprindere a operaţiunilor (plăţi curente de comerţ exterior, servicii, venituri din proprietăţi sau activităţi, transferuri de capital) şi în funcţie de statutul persoanelor care solicită convertirea sumelor respective (rezidenţi sau nerezidenţi).

cerinţe de preschimbare a acestor solduri (în mărfuri sau alte valute, pentru a se putea cunoaşte şi interveni în circulaţia monedei naţionale pe piaţa externă).

Însumarea, pe de o parte, a tuturor elementelor noi care au intervenit în sistemul economic, valutar, de comerţ exterior şi de preţuri, prin măsuri legislative sau economice de ordin practic, alături de altele, de mai mare sau mai mică anvergură, cum ar fi posibilitatea introducerii decontării în lei sau utilizarea monedei noastre naţionale pentru unele categorii de plăţi la nivelul societăţilor mixte ş.a., pe de altă parte, a cerinţelor impuse de funcţionarea fără riscuri majore a mecanismului convertibilităţii monetare, duce la aprecierea favorabilă a primelor măsuri, considerate ca paşi în direcţia ruperii sistemului rigid şi ultracentralizat, bazat pe monopolul exclusiv asupra relaţiilor cu exteriorul şi a regimului valutar, dar şi la aprecierea lucidă a riscurilor pe care le implică o etapizare necorespunzătoare a măsurilor privind adoptarea convertibilităţii monedei naţionale.

III. MODERNIZAREA PRODUCŢIEI

1. Fundamentarea acţiunilor de modernizare a producţiei unităţilor economice

Romeo CONSTANTIN

În strategia de dezvoltare a unităţilor economice un rol deosebit îl ocupă modernizarea producţiei.

Incluzând cu deosebire aspectele de înnoire şi perfecţionare a produselor, dar şi a mijloacelor de muncă, a tehnologiilor, a organizării, a pregătirii forţei de muncă etc., modernizarea producţiei, prin caracterul său continuu şi rapid, constituie unul din mijloacele principale de propulsare a activităţii unităţilor pe coordonatele eficienţei economice.

Scopul modernizării ca factor principal de organizare şi conducere a producţiei este ridicarea nivelului tehnic şi calitativ al întregii activităţi economice, care să ducă la o creştere a gradului de flexibilitate şi de adaptabilitate al întreprinderii la cerinţele pieţei interne şi externe, la sporirea capacităţii de promovare a noului, la utilizarea factorilor de producţie şi la creşterea eficienţei, aspecte care se constituie, totodată, în premise ale dezvoltării intensive.

Cercetările efectuate în întreprinderile, centralele industriale şi ministerele din ramura construcţiilor de maşini au arătat că modernizarea concepută în perioada 1986-1989 nu a îndeplinit şi nu putea să îndeplinească rolul de ridicare economică a unităţilor. Cauzele eşecului „programelor de perfecţionare a organizării şi de modernizare a producţiei" întocmite în această perioadă au fost: caracterul lor formal, necorelarea cu sarcinile de producţie, numărul mare de obiective care vizau în principal nevoile imediate, dispersând forţele unităţilor, o fundamentare tehnică şi economică necorespunzătoare, neasigurarea condiţiilor minime de realizare a lor, precum şi disiparea răspunderii în realizarea şi gestiunea lor. La toate acestea se adaugă lipsa unei metodologii care să stea la baza elaborării programelor, ceea ce a creat numeroase confuzii şi denaturări privind aprecierea utilităţii, calităţii şi eficienţei măsurilor, aspecte care au contribuit la accentuarea caracterului lor formal.

Acţiunea de modernizare a producţiei în condiţiile descentralizării şi autonomiei întreprinderilor nu constituie o obligaţie impusă pentru unitatea economică, ci ea trebuie să reprezinte o necesitate izvorâtă din nevoile de funcţionare, în condiţii de rentabilitate şi eficienţă şi a cerinţelor de menţinere a produselor la un anumit nivel de competitivitate.

În aceste condiţii, calitatea politicilor de modernizare depinde de modalităţile de alegere a obiectivelor care trebuie să răspundă strategiei de

dezvoltare imediată şi de perspectivă a întreprinderii, ele rezultând dintr-o analiză riguroasă a activităţii proprii, vizavi de cerinţele pieţei.

Multiplicitatea efectelor pe care le antrenează şi complexitatea analizelor combinatorii pe care le implică, presupun că alegerea acţiunilor de modernizare să se facă în funcţie de un complex de criterii de selectare şi ierarhizare, pe baza cărora să fie amplu fundamentate ţinând seama de toate efectele economice (pozitive şi negative), ca şi de eforturile necesare pentru realizarea lor.

Neajunsurile semnalate, ca şi nevoia realizării unor programe de modernizare cât mai bune şi cu efecte economice reale, ne-au determinat ca, pe baza cercetării experienţei acumulate la numeroase unităţi economice, să proiectăm „un cadru metodologic" de elaborare, fundamentare şi realizare a acţiunii de modernizare, care să servească pentru buna orientare a acestei activităţi la nivelul întreprinderilor. El este rezultatul analizei experienţei acumulate de numeroase întreprinderi din ramura industriei construcţiilor de maşini şi a industriei electrotehnice, înscriindu-se ca o concluzie a cercetărilor efectuate în acest domeniu.

2. Cadru metodologic privind elaborarea, fundamentarea, urmărirea şi realizarea acţiunilor de organizare a producţiei

I. Aspecte generale

În sistemul autonomiei activităţii economice a întreprinderilor, acţiunea de modernizare a producţiei constituie mijlocul principal de organizare şi conducere care asigură condiţiile necesare înfăptuirii obiectivelor strategice de dezvoltare imediată şi de perspectivă.

Multiplele modificări ce survin în activitatea întreprinderilor, ca urmare a cerinţelor determinate de schimbările ce intervin în condiţiile economice şi tehnice, trebuie să confere modernizării producţiei nu numai un caracter permanent, ci şi o anumită supleţe, rezultată din orientarea sa în pas cu tendinţele ce se manifestă pe plan mondial, aliniind produsele şi mijloacele sale de muncă la nivelul ultimelor rezultate ale cercetării ştiinţifice şi tehnice.

Acţiunea de modernizare a producţiei trebuie să se bazeze pe o amplă analiză a întregii activităţi economice şi de producţie, în consens cu strategia de dezvoltare a unităţii. Punând în evidenţă principalele probleme care trebuie rezolvate în vederea funcţionării eficiente şi a creşterii competitivităţii întreprinderilor în perioada imediată şi în perspectivă, această analiză presupune selectarea în programul de modernizare a obiectivelor pe baza

efectelor economice şi cheltuielilor ce sunt necesare pentru aplicarea lor în practică.

Elaborate în această viziune, programele de modernizare vor cuprinde un ansamblu de măsuri bine fundamentate şi selectate pe etape (pe ani) cu întreaga succesiune de faze – de la cercetare şi până la aplicarea în practică.

În funcţie de orizontul de timp al fiecărei acţiuni de îmbunătăţire a activităţii, programele de modernizare vor avea două părţi distincte şi anume:

a) o parte cu obiective imediate în care se vor cuprinde acţiunile care se impun a fi realizate într-un interval de timp relativ scurt (până la un an) şi care solicită resurse mici, ce pot fi acoperite, de regulă, din fondurile proprii ale întreprinderilor;

b) o parte în care sunt selectate măsuri care se referă la strategia de perspectivă a unităţilor a căror realizare se desfăşoară pe o perioadă de 1-2 ani şi care, pentru a fi înfăptuite, presupun eforturi ce pot depăşi posibilităţile unităţilor, fiind nevoie să se apeleze şi la alte surse, cum sunt creditele de stat sau fonduri de la alte întreprinderi interesate în realizarea acestor acţiuni.

II. Modul de selectare a obiectivelor din programele de modernizare

Problemele selectate în programele de modernizare, sub aspect formal, reprezintă un portofoliu de acţiuni care condiţionează dezvoltarea prezentă şi viitoare a unităţilor în condiţiile autonomiei lor economice şi funcţionale. Efectele obţinute trebuie să constituie, atât sub aspect tehnic, dar mai ales economic, un adevărat salt calitativ în domeniul producţiei, care să contribuie nemijlocit la ridicarea gradului de competitivitate şi obţinerea unui înalt nivel de eficienţă.

Acest deziderat este asigurat printr-o amplă şi riguroasă fundamentare tehnico-economică care să se facă potrivit unui sistem de criterii convergente, care să ţină seama de cele mai importante şi definitorii aspecte ale modernizării producţiei, sintetizate în dezvoltarea intensivă şi eficientă.

Criteriile care trebuie să stea la baza selectării şi fundamentării riguroase a măsurilor ţinând seama de obiectivele dezvoltării economice, precum şi de nevoile şi resursele fiecărei unităţi economice sunt prezentate în continuare.

1. Criteriul eficienţei fiecărei acţiuni şi a producţiei în ansamblu, care, în condiţiile autogestiunii economice a întreprinderilor, constituie criteriul fundamental de selectare a măsurilor. Acest criteriu are în vedere nivelul efectelor economice ale aplicării măsurii respective în unitate, precum şi la beneficiari, eforturile ce trebuie făcute pentru realizarea şi aplicarea fiecărei măsuri şi eficienţa economică a acestora.

2. Criteriul utilităţii, prin care se ţine seama de modul în care fiecare obiectiv de modernizare răspunde nevoilor stringente de funcţionare eficientă a întreprinderilor, contribuind la dezvoltarea lor economică şi tehnică, atât în

prezent, cât şi în perspectivă. Examinarea măsurilor în această viziune permite şi o ierarhizare a acţiunilor de modernizare, în funcţie de ordinea de prioritate a nevoilor.

3. Criteriul oportunităţii asigură aprecierea perioadei optime de realizare a fiecărui obiectiv de modernizare, potrivit nevoilor de funcţionare şi dezvoltare a unităţilor, în strânsă corelaţie cu posibilităţile de asigurare a condiţiilor economice şi financiare de înfăptuire şi aplicare a lor.

4. Criteriul proporţionalităţii ţine seama de echilibrul dintre nevoile şi posibilităţile de realizare a obiectivelor de modernizare de către fiecare unitate în parte şi garantează o repartizare echitabilă a resurselor pentru rezolvarea obiectivelor de modernizare pe principalele domenii de activitate.

Selectarea măsurilor după aceste criterii, la care se pot adăuga şi altele specifice, trebuie să confere acţiunii de modernizare un caracter ştiinţific, servind astfel dezvoltării economice a unităţilor.

III. Gruparea măsurilor de modernizare a producţiei pe domenii de activitate şi direcţii de acţiune

Cuprinderea cât mai completă a întregii arii problematice urmărite prin programele de modernizare, precum şi orientarea cât mai precisă a unităţilor economice în această direcţie implică structurarea programelor pe nouă domenii, omogene din punct de vedere al naturii măsurilor selectate şi al direcţiilor de acţiune, astfel:

1. realizarea de produse noi şi modernizate;
2. introducerea de tehnologii noi şi modernizate;
3. realizarea şi dotarea cu mijloace fixe noi, precum şi modernizarea celor existente;
4. îmbunătăţirea activităţii de gospodărire a resurselor materiale;
5. creşterea calităţii produselor şi perfecţionarea controlului tehnic de calitate;
6. perfecţionarea organizării producţiei;
7. perfecţionarea organizării muncii şi pregătirea forţei de muncă;
8. măsuri de perfecţionare a conducerii producţiei şi a altor activităţi în cadrul unităţii;
9. măsuri preluate de la alte unităţi economice pentru aplicarea lor în producţie.

În vederea asigurării unei clarificări mai bune şi a unei încadrări cât mai exacte a măsurilor, fiecare domeniu este divizat pe un număr de probleme care se referă la principalele aspecte ce formează conţinutul acestora, probleme care pot fi completate şi cu alte elemente caracteristice ramurii de activitate sau unităţii respective.

Primul domeniu cuprinde două aspecte principale:

1.1. realizarea şi introducerea de produse noi;

1.2. realizarea şi introducerea de produse modernizate.

- Produsul nou este acel produs care se fabrică pentru prima dată în ţară, este realizat pe baza unor principii tehnice noi, are caracteristici tehnice şi economice superioare, concretizate în performanţele funcţionale obţinute, iar efectele economice pe care le generează sunt superioare atât pentru unitatea producătoare, cât şi pentru beneficiari.

În cazul în care produsul, în forma respectivă, nu constituie o marfă, ci numai un subansamblu sau agregat, se creează o subgrupă separată, care se consideră ca o perfecţionare a produsului final.

- Produsul modernizat reprezintă produsul existent în fabricaţie şi care, prin modificările aduse parametrilor tehnico-funcţionali şi calitativi, are performanţe tehnico-economice superioare faţă de forma iniţială a produsului. Produsul modernizat răspunde, totodată, mai bine la cerinţele unităţilor beneficiare, atât în sensul condiţiilor de exploatare, cât şi sub aspectul calităţii şi fiabilităţii, contribuind la obţinerea unor sporuri substanţiale de producţie marfă cu un consum mai redus de resurse.

Sunt considerate modernizate acele produse la care circa 30-40% din caracteristicile de bază sunt îmbunătăţite, asigurând obţinerea unor efecte economice care să depăşească în mod substanţial eforturile materiale şi financiare de realizare şi aplicare a lor.

Cel de-al doilea domeniu se detaliază pe trei probleme şi anume:

2.1. realizarea şi introducerea de tehnologii noi;

2.2. realizarea şi introducerea de tehnologii modernizate;

2.3. modernizarea fluxurilor tehnologice.

a. Tehnologiile noi sunt cele care se aplică pentru prima dată în economie, la care ansamblul proceselor, metodelor, procedeelor şi operaţiunilor folosite pentru obţinerea unui anumit produs sau grupă de produse sunt principial noi. Ele trebuie să ducă la îmbunătăţirea formelor, dimensiunilor, proprietăţilor fizico-chimice, reducerea consumurilor şi perfecţionarea dispunerii spaţiale a materiilor prime şi materialelor în vederea obţinerii unui anumit produs.
b. Tehnologiile modernizate constituie acele tehnologii care sunt utilizate în procesul de fabricaţie, cărora le sunt îmbunătăţite substanţial metodele, procedeele şi operaţiile de fabricaţie a unui produs sau grupă de produse, din care se obţin efecte însemnate în direcţia creşterii calităţii, reducerii consumurilor, scurtării ciclului de producţie etc., asigurând astfel sporirea eficienţei economice.

c. Modernizarea fluxurilor de fabricaţie reprezintă acţiunea prin care se realizează o schimbare în succesiunea operaţiilor de prelucrare, ca urmare a unor modificări în structura capacităţii, în organizarea producţiei şi a muncii, în cadrul unor tehnologii existente, în scopul trecerii la un nou tip de prelucrare a unui produs etc.

Măsurile cuprinse în această grupă pot avea ca efecte economice creşterea capacităţii de producţie, realizarea de produse noi şi modernizate, reducerea costurilor de fabricaţie, utilizarea unor noi materii prime şi materiale sau utilizarea de înlocuitori în condiţiile menţinerii sau creşterii calităţii produselor rezultate.

Domeniul al treilea cuprinde:

3.1. realizarea şi dotarea cu mijloace fixe noi, care include măsuri prin care se realizează mijloace fixe noi pentru dotarea proprie a unităţii, prin efortul său propriu care nu intră în profilul de fabricaţie şi care în general nu mai este produs în economia noastră, precum şi achiziţionarea prin comandă a unui mijloc fix necesar producţiei;

3.2. modernizarea mijloacelor fixe existente ce duce la perfecţionarea şi modernizarea mijloacelor fixe din dotarea unităţii prin automatizarea acestora, introducerea unor dispozitive electronice, modificarea unor principii de funcţionare etc., în vederea creşterii parametrilor tehnico-funcţionali, ridicării calităţii prelucrării reperelor realizate, în condiţiile menţinerii sau reducerii consumurilor de energie electrică, combustibil, s.d.v.-uri ş.a., solicitate de funcţionarea mijlocului fix respectiv.

Cel de-al patrulea domeniu este alcătuit din:

4.1. îmbunătăţirea gospodăririi materiilor prime şi materialelor, care presupune creşterea gradului de utilizare a resurselor materiale, eliminarea rebuturilor, folosirea de înlocuitori, reducerea consumurilor etc., în condiţiile menţinerii şi chiar creşterii calităţii produselor realizate;

4.2. îmbunătăţirea utilizării combustibililor şi energiei urmăreşte economisirea de combustibil şi energie, folosirea energiilor secundare, folosirea energiilor neconvenţionale etc., contribuind la creşterea eficienţei economice.

Al cincilea domeniu se referă la:

5.1. creşterea calităţii produselor ce cuprinde acele măsuri care au ca obiectiv ridicarea parametrilor tehnico-economici ai unor produse (care nu reprezintă totuşi o acţiune de natura celor din prima grupă de măsuri, ci prin utilizarea, de exemplu, a unor materiale de calitate mai bună), îmbunătăţirea utilizării produselor în scopul creşterii eficienţei economice la producător, precum şi în exploatare la beneficiar;

5.2. modernizarea mijloacelor tehnice de controlul calităţii cuprinde obiective de modernizare specifice fiecărei unităţi care se referă la perfecţionarea mijloacelor tehnice de control al calităţii producţiei (mijloace tehnice de control de mare precizie etc.);

5.3. îmbunătăţirea controlului tehnic de calitate ce vizează măsurile de îmbunătăţire a metodelor, tehnicilor, formelor de verificare, începând cu documentaţia tehnică, continuând cu materiile prime şi materialele, reglajul maşinilor, utilajelor şi instalaţiilor, până la realizarea produsului finit şi recepţia acestuia de beneficiar.

Domeniul al şaselea cuprinde măsuri referitoare la:

6.1. perfecţionarea organizării producţiei unor locuri de muncă, ateliere, secţii de producţie sau a întreprinderii în ansamblu, vizează măsuri care privesc îmbunătăţirea structurii de producţie şi concepţie;

6.2. îmbunătăţirea pregătirii tehnice, debitării şi pregătirii materiilor prime şi materialelor cuprinde măsurile de îmbunătăţire a componenţei, structurii şi amplasării utilajelor, precum şi a circuitului de mişcare a materiilor prime, a materialelor, subansamblelor şi produselor finite;

6.3. perfecţionarea sistemului de programare şi lansare a producţiei priveşte aspectele de specializare, cooperare, combinare şi concentrare a producţiei din propria unitate;

6.4. perfecţionarea urmăririi realizării producţiei include obiectivele care se referă la urmărirea, înregistrarea, sortarea şi depozitarea produselor finite.

Cel de-al şaptelea domeniu cuprinde măsurile privind:

7.1. îmbunătăţirea utilizării timpului de muncă şi creşterea pe această cale a productivităţii muncii în vederea eliminării întreruperilor din activitatea personalului muncitor, ce ţin de îndemânarea, experienţa şi gradul de pregătire ale fiecărui lucrător în parte;

7.2. ridicarea pregătirii forţei de muncă se referă la creşterea nivelului de pregătire (cunoaştere), sporirea calificării (care presupune cunoştinţe suplimentare privind, de exemplu, componenţa şi principiile de funcţionare a mijloacelor fixe cu care un muncitor lucrează), policalificarea (calificarea în mai multe meserii, de regulă, înrudite sau apropiate) etc.;

7.3. perfecţionarea sistemului de normare a muncii vizează adaptarea normelor de muncă la condiţiile de lucru în continuă schimbare ale fiecărui muncitor în parte (inclusiv în cazul când se aplică şi alte măsuri de perfecţionare a organizării şi de modernizare care au ca efect reducerea timpului de lucru).

În acest domeniu mai pot fi incluse şi măsurile care au ca scop perfecţionarea în domeniile diviziunii muncii din unitate, cooperării în muncă, organizării locului de muncă, organizării muncii în schimburi, protecţiei muncii etc.

Domeniul opt înglobează acele măsuri cu caracter specific fiecărei unităţi, care se referă, în special, la aspectele de perfecţionare a procesului de conducere a producţiei, prin utilizarea unor tehnici, metode şi instrumente moderne de conducere, precum şi perfecţionarea sistemului informaţional, care nu au fost cuprinse într-unul din domeniile prezentate anterior.

Ultimul domeniu, al nouălea, se referă la acele măsuri de modernizare a producţiei preluate de la alte unităţi (şi care pot fi aplicate cu bune rezultate în unitatea proprie) sau din import. Acest domeniu poate avea mai multe aspecte, în funcţie de natura măsurilor preluate şi aplicate.

IV. Identificarea şi cuantificarea efectelor, eforturilor şi eficienţei aplicării măsurilor de modernizare a producţiei

Măsurile din programul de modernizare pentru fiecare unitate economică aduc o multitudine de efecte de natură tehnică, economică, socială care influenţează desfăşurarea activităţii proprii, precum şi nivelul rezultatelor pe care le obţine.

Prin efect economic se înţelege aportul util obţinut ca urmare a aplicării unei măsuri de modernizare a producţiei, reflectat direct în rezultatele economice finale ale întreprinderii. El rezultă din comparaţia între situaţia existentă înainte şi după aplicarea unei măsuri în etapa de elaborare şi fundamentare, cât şi în cea de aplicare în producţie.

Cuantificarea efectelor economice se realizează cu ajutorul unui sistem de indicatori prin intermediul cărora sunt măsurate atât rezultatele cantitative dar, mai ales, calitative generate de fiecare acţiune în parte şi de programul de modernizare în ansamblu.

Concomitent cu determinarea influenţelor aduse de măsurile din programul de modernizare, se vor stabili în mod obligatoriu toate cheltuielile făcute pentru realizarea şi aplicarea acţiunii (de la selectare şi până la aplicarea în producţie) în vederea determinării eficienţei economice. Este vorba de cheltuielile de cercetare ştiinţifică şi de introducere a progresului tehnic, cheltuieli de investiţii, cheltuieli de modernizare cu ocazia reparaţiilor capitale şi cheltuielile trecute pe costuri (consumuri de materii prime, materiale, forţă de muncă, uzura fondurilor fixe folosite la realizarea măsurii etc.).

Măsurile de modernizare a producţiei, prin natura şi destinaţia lor, au efecte şi asupra activităţii economice a unităţilor beneficiare (în cazul produselor noi şi modernizate, al tehnologiilor, al calităţii produselor etc.) care trebuie de la bun început apreciate în mod distinct.

Indicatorii de cuantificare a efectelor, a eforturilor şi eficienţei aplicării măsurilor din programul de modernizare la nivelul unităţii care le realizează sunt următorii:

1. spor de producţie marfă;
2. reducerea cheltuielilor totale şi a cheltuielilor materiale de producţie (şi, eventual, raportarea lor la sporul de producţie marfă obţinut prin programe şi la producţia marfă totală);
3. spor de beneficiu brut;
4. economia relativă de personal;

5. spor de productivitate a muncii;

6. valoarea materiilor prime şi a materialelor recuperate şi refolosite;

7. cheltuieli totale necesare pentru realizarea şi aplicarea măsurii;

8. eficienţa economică a măsurii;

9. reducerea consumului de metal (în unităţi naturale pe principalele categorii specifice unităţii);

10. reducerea consumului de energie electrică (kwh);

11. reducerea consumului de combustibil convenţional (tcc);

12. reducerea altor consumuri importante pentru unitatea sau ramura respectivă.

Indicatorii de măsurare a efectelor economice şi a cheltuielilor de aplicare, întreţinere şi exploatare ce pot fi generate la unităţile beneficiare sunt următorii:

1. economii ca urmare a diferenţei de preţ dintre produsul nou realizat şi cel pe care îl înlocuieşte;

2. economii ca urmare a reducerii cheltuielilor de exploatare şi întreţinere, comparativ cu produsul pe care îl înlocuieşte;

3. sporul de producţie posibil de realizat ca urmare a creşterii capacităţii de producţie.

Întrucât numeroase măsuri de modernizare a producţiei pot genera acelaşi gen de efecte economice, datorită naturii specifice, precum şi modului concret de acţiune a măsurilor, calculul efectului respectiv se realizează în mod diferit.

V. Modalităţi specifice de calcul al unor indicatori de măsurare a efectelor economice generate de diferite grupe de măsuri

5.1. Pentru unitatea care realizează şi aplică măsurile.

5.1.1. Calculul sporului de producţie marfă (DQ_m).

5.1.1.1. În cazul măsurilor din grupa „produse noi şi modernizate”, efectul se determină pe baza relaţiei:

$$DQ_m = P_1 \cdot Q_1 - P_q \cdot Q_o$$

unde: P_1, P_o – preţul produsului nou sau modernizat şi preţul produsului înlocuit.

Q_1, O_o – producţia fizică la produsul nou sau modernizat şi la produsul înlocuit.

Acest efect economic se poate obţine în trei situaţii:

a) când preţul şi producţia fizică la noul produs sunt diferite de cele ale produsului înlocuit, cu condiţia ca atunci când preţul produsului nou (P_1) sporeşte, acesta să se realizeze într-o proporţie mai mică sau cel mult egală cu creşterea valorii de întrebuinţare, astfel ca:

$$P_1.Q_1 > P_o \cdot Q_o$$

b) prin modificarea volumului producţiei realizate, pe baza relaţiei:

$$DQ_m = P_o \cdot (Q_1 - Q_o)$$

c) prin modificarea preţului, având în vedere condiţiile specifice la pct.a. pe baza relaţiei:

$$DQ_m = Q_o \cdot (P_1 - P_o)$$

5.1.1.2. În cazul aplicării unor tehnologii noi şi modernizate, sporul de producţie se poate obţine prin:

a) spor de capacitate (DCA) astfel că:

$$DQ_m = DCA$$

b) creşterea timpului de prelucrare (DQp) şi/sau reducerea perioadei de staţionare a maşinilor, utilajelor, instalaţiilor (DQs), pe baza relaţiei:

$$DQm = DQp + DQs,$$

unde; $DQs = Tp1 - Tpo / N \cdot W$

$$DQ = (Ts1 - Tso) \cdot R$$

Tpo, Tp1 – timpul de prelucrare înainte şi după aplicarea măsurii respective;

Tso, Ts1 – timpul de staţionare înainte şi după aplicarea măsurii respective;

N – numărul mediu lunar de ore pe care le prestează un muncitor;

W – productivitatea muncii;

R – randamentul utilajului;

c) creşterea productivităţii muncii, pe baza relaţiei:

$$DQm = (W1-Wo). No,$$

unde: Wo, W1 – productivitatea muncii înainte şi după aplicarea măsurii respective;

No – numărul de personal muncitor.

5.1.1.3. În cazul realizării şi dotării cu maşini, utilaje şi instalaţii noi şi modernizarea celor existente, sporul de producţie marfă se determină pe baza relaţiei:

$$DQm = (R1 - Ro) \cdot Tp,$$

unde: Ro, R1 – randamentul maşinii, utilajului sau instalaţiei vechi şi a celei noi (modernizate).

Tp – timpul mediu lunar de prelucrare pe o maşină, utilaj sau instalaţie.

5.1.2. Calculul reducerii cheltuielilor totale de producţie (DC), ca urmare a aplicării măsurii, se obţine:

5.1.2.1. În cazul măsurilor din prima grupă, reducerea cheltuielilor se determină prin relaţia:

$$DC = C1Q1 - CoQo,$$

unde: CoC1 – costul unitar de producţie la produsul vechi şi cel nou sau modernizat.

QoQ1 – producţia fizică pentru produsul vechi şi cel nou sau modernizat.

5.1.2.2. În cazul măsurilor din grupa a treia, reducerea cheltuielilor se determină pe baza relaţiei:

$$DC = Dr + Dd + Df + De + Dm,$$

unde: Dr – valoarea reducerii rebuturilor prin aplicarea măsurii;

Dd – valoarea reducerii deşeurilor ca urmare a aplicării măsurii;

Df – economii datorate utilizării în mai mare măsură a materiilor prime şi materialelor refolosibile;

De – economia de energie şi combustibil.

Dm - economia de cheltuieli cu munca vie.

5.1.3. Efectul de reducere a cheltuielilor materiale se va determina asemănător cu cele menţionate mai sus la pct.5.1.2.

5.1.4. Reducerea nivelului cheltuielilor totale la 1000 lei producţie marfă (DCR) se determină pe baza relaţiei:

$$DCR = DC / QM \cdot 1000,$$

unde: DC – reducerea cheltuielilor totale de producţie, ca urmare a realizării şi aplicării măsurii determinată pe baza celor menţionate la pct.5.1.2.

QM – valoarea producţiei marfă la locul de aplicare a măsurii.

5.1.5. Reducerea nivelului cheltuielilor materiale la 1000 lei producţia marfă se calculează asemănător cu cele menţionate la pct.5.1.4.

5.1.6. Sporul de beneficiu brut (DB) obţinut prin aplicarea unei măsuri se calculează astfel:

5.1.6.1. În cazul primei grupe, pe baza relaţiei:

$$DB = DQm \cdot b + DC,$$

unde: b – ponderea medie a beneficiului în valoarea producţiei marfă a unităţii.

5.1.6.2. În cazul grupei a patra de măsuri, pe baza relaţiei:

$$DB = DC$$

5.1.7. Creşterea productivităţii muncii (DW) ca efect al aplicării măsurilor cuprinse în prima grupă se determină pe baza relaţiei:

$$DW = E.W + DQm / N ,$$

unde: E – economia relativă de personal ca urmare a aplicării măsurii respective.

W – productivitatea muncii medii la nivelul subunităţii de producţie unde se aplică măsura.

N – numărul mediu de personal muncitor din subunitatea de producţie unde se aplică măsura.

5.1.8. Economia relativă de personal, în cazul măsurilor din prima grupă, se determină pe baza relaţiei:

$$E = T1 – To / N,$$

unde: To, T1 – timpul de prelucrare pentru produsul vechi şi cel nou (modernizat).

N – numărul mediu lunar de ore pe care le prestează un lucrător.

5.2. Indicatori de măsurare a efectelor ce pot apare la unităţile beneficiare şi care se vor stabili de producător, în vederea alegerilor şi realizării unor măsuri utile atât pentru acesta, cât şi pentru beneficiar.

5.2.1. Spor de producţie marfă *(DQ_mb),* ca urmare a realizării măsurilor din grupa a doua şi a treia se determină pe baza relaţiei:

$$DQ_mb = (r1 – ro) . T,$$

unde: R1, ro – randamentul valoric al mijloacelor fixe preluate şi la cele înlocuite.

T – timpul maxim disponibil.

5.2.2. Economii ca urmare a realizării unor măsuri din prima grupă.

5.2.2.1. Reducerea cheltuielilor pentru achiziţionarea unui produs (de către beneficiar) ca urmare a realizării unor măsuri din prima sau a cincea grupă – *DCb* – (la producător), se determină pe relaţia:

$$DCb = (p1Q1 – poQo),$$

unde: *P1Po* – preţul produsului nou (modernizat) şi respectiv înlocuit, livrat unităţii beneficiare.

Q1, Qo – cantitatea din produsul nou (modernizat) şi cel înlocuit, livrată unităţii beneficiare.

5.2.3. Reducerea cheltuielilor de întreţinere şi exploatare *(DEb*) ca urmare a preluării unor produse ce reprezintă rezultatul final al aplicării unor măsuri din grupele 1,2,3,5 se determină pe baza relaţiei:

$$DEb = C1 – Co,$$

unde: *C1, Co* – nivelul cheltuielilor de exploatare şi întreţinere a mijloacelor fixe din dotare înainte şi după preluarea noului produs (care pentru unitatea beneficiară reprezintă o maşină, utilaj, instalaţie, tehnologie etc.).

VI. Cheltuieli pentru realizarea şi aplicarea unei măsuri de modernizare

Cheltuielile pentru realizarea măsurilor de modernizare a producţiei reprezintă întregul efort făcut pentru înfăptuirea şi aplicarea fiecărui obiectiv din program. Ele includ cheltuielile de cercetare şi introducere a progresului tehnic, aferente programului şi fiecărei măsuri în parte, cheltuielile de investiţii (dacă este cazul, cheltuielile făcute pentru modernizarea maşinilor, utilajelor, instalaţiilor cu ocazia reparaţiilor capitale, precum şi cheltuielile care se trec pe costurile de producţie (generate de consumurile de materii prime, materiale, energie, combustibili, forţa de muncă pentru realizarea şi aplicarea fiecărei măsuri etc.).

a) Cheltuielile de cercetare ştiinţifică, dezvoltare tehnologică şi introducere a progresului tehnic cuprind eforturile făcute pentru:

- documentaţii tehnice, licenţe, modele ce servesc exclusiv la realizarea de produse sau tehnologii noi sau modernizarea celor existente în anul respectiv;

- realizarea studiilor tehnico-economice, a proiectelor tehnice de execuţie etc., executate în unităţi de cercetare ştiinţifică şi inginerie tehnologică specializate sau de către colectivul de cercetare din unitatea proprie.

Când proiectele realizate prin contract de unităţile de cercetare au fost modificate şi refăcute din vina unităţilor de cercetare, cheltuielile respective vor fi suportate integral de acestea;

- execuţia prototipurilor, încercarea şi omologarea lor, ca şi a altor materiale, instrumente sau dispozitive folosite la executarea prototipurilor;

- pregătirea şi experimentarea în producţie a unui procedeu tehnologic, pregătirea tehnologică, proiectarea şi execuţia s.d.v.-urilor, omologarea seriei zero.

Cheltuielile cu executarea produselor din seria zero nu se încadrează în aceste prevederi, fiind suportate din costurile curente de fabricaţie;

- adaptarea unor maşini, utilaje, instalaţii, reamplasarea şi reorganizarea fluxurilor existente (aspect impus de aplicarea unei noi tehnologii sau modernizarea celei existente) etc.

b) Cheltuielile de investiţii vor cuprinde:

- valoarea devizului general de investiţii;

- cheltuielile ocazionate de realizarea şi punerea în aplicare a obiectivului de investiţie.

c) Cheltuielile care se includ în costurile de producţie se referă la:

- aplicarea în producţie a unei măsuri care a fost realizată în anul anterior sau preluată de la alte unităţi:

- modificările şi perfecţionările produselor sau tehnologiilor, mijloacelelor fixe existente şi care nu se includ în grupele precedente (pct.a sau b).

d) Cheltuielile ce se fac cu ocazia reparaţiilor capitale privesc eforturile făcute pentru modernizarea maşinilor, utilajelor, instalaţiilor ce se realizează odată cu efectuarea reparaţiilor capitale la acestea.

Cheltuielile pentru realizarea şi aplicarea măsurilor din programul de modernizare vor fi însumate pe fiecare măsură, grupă şi la nivelul programului în ansamblu pentru a oferi o imagine reală a eficienţei şi calităţii acestora.

VII. Eficienţa economică

Eficienţa economică a măsurilor din programul de modernizare va fi determinată ca raport între efectul economic potenţial sau efectiv (comensurat prin indicatorul „spor de beneficiu brut”) şi eforturile (cheltuielile) totale pentru

realizarea şi aplicarea lor (determinate prin indicatorul „cheltuieli totale pentru realizare şi aplicare”).

VIII. Modul de elaborare şi fundamentare a programului de modernizare

1. Unul din aspectele importante care constituie premisa elaborării şi fundamentării programului de modernizare este modul de selectare şi fundamentare a măsurilor.

Selectarea măsurilor, pe baza criteriilor amintite, trebuie să asigure obţinerea unui salt calitativ în activitatea unităţii şi să participe, prin efectele pe care le generează, la realizarea nemijlocită a obiectivelor economice, rezultatele sale regăsindu-se însumate în cele finale.

2. Pentru fiecare măsură din programul de modernizare se întocmeşte o „fişă de fundamentare şi urmărire”.

În fişa de fundamentare şi urmărire vor fi trecute efectele anticipate iniţial şi corecturile rezultate din parcurgerea etapelor precedente includerii măsurii în program (de exemplu, se vor include modificările ce pot apărea în faza de cercetare, proiectare, realizarea prototipului etc.).

În cazul în care o măsură presupune şi alte măsuri ce condiţionează realizarea ei, iar efectele lor sunt comune, se vor evita dublele înregistrări de efecte, cheltuielile pentru realizarea şi aplicarea lor fiind însă însumate (de exemplu, realizarea unui produs nou se face cu o tehnologie nouă, pe o nouă capacitate, ceea ce nu înseamnă că acelaşi efect-spor de producţie marfă să fie trecut la trei măsuri din trei grupe diferite).

Când unele măsuri aduc şi efecte „negative”, ele vor fi specificate şi se vor scădea din efectele totale.

Efectul economic al măsurilor din programul de modernizare se calculează în două momente:

a) în momentul elaborării programului şi selectării măsurilor, estimările făcute reprezentând „efectul potenţial”;

b) în momentul realizării şi aplicării măsurii, ca „efect real”. Fac excepţie măsurile la care rezultatele se determină după atingerea parametrilor proiectaţi.

În ambele ipostaze, calculul este obligatoriu, întrucât rezultatele în cele două cazuri sunt diferite.

Calculul efectului real se determină de cel care o va prelua în gestiune împreună cu o comisie special constituită la nivelul unităţii respective.

Fişele de fundamentare şi urmărire a măsurilor se vor întocmi de comisia de modernizare, se vor păstra de aceasta şi se va urmări periodic stadiul lor de realizare.

În fiecare fişă se va menţiona responsabilitatea executării măsurii şi beneficiarul din unitate care preia măsura realizată în gestiunea proprie.

Fişele, în totalitatea lor, vor fi analizate şi aprobate de întreaga comisie de modernizare, căreia îi revine responsabilitatea pentru realizarea şi aplicarea acestora în bune condiţiuni.

Programul de modernizare aprobat este înaintat tuturor subunităţilor de producţie, precum şi compartimentelor funcţionale în vederea corelării acestuia cu cifrele de plan.

IX. Determinarea gradului de realizare a măsurilor şi a programului de modernizare, a contribuţiei acesteia la obţinerea rezultatelor economice

1. Gradul de realizare a programului de modernizare se stabileşte prin raportul dintre numărul de măsuri şi fiecare din efectele realizate la numărul şi efectele potenţiale (antecalculate).

Întrucât efectul realizării şi aplicării măsurii este calculat pentru o lună, efectul total pentru perioada de raportate se determină pe baza relaţiei:

$E = E_s .L$, unde:

E – efectul total al realizării şi aplicării măsurii până la data raportării;

E_s – efectul lunar al aplicării măsurii;

L – numărul de luni în care s-au obţinut efecte în anul respectiv până la data raportării.

2. Stabilirea contribuţiei programului de modernizare la obţinerea rezultatelor economice se face, de asemenea, în două momente corespunzătoare celor două etape principale – de elaborare şi realizare.

a) Contribuţia programului de modernizare la fundamentarea programului de producţie se face prin raportul dintre efectele potenţiale la creşterea (sau reducerea în cazul cheltuielilor) sarcinilor de plan.

a.1) Ponderea în sporul planificat al producţiei marfă (PPM), pe baza relaţiei:

$$PPM = DQ_m / Q_1 – Q_o \times 100,$$

unde: DQ_m – sporul de producţie marfă ca efect potenţial (antecalculat) al aplicării măsurilor din programul de modernizare;

Q_1 - producţia marfă planificată în anul respectiv;

Q_o – producţia marfă realizată în anul anterior.

2) Ponderea în reducerea planificată a cheltuielilor totale de producţie (PRC), pe baza relaţiei:

$$PRC = DC / C_1 – C_o . I_q \times 100,$$

unde: DC – reducerea potenţială a costurilor de producţie ca urmare a aplicării măsurilor cuprinse în programul de organizare şi modernizare;

C_1 – costurile de producţie planificate în anul respectiv;

C_o – costurile de producţie realizate în anul anterior.

3) Ponderea în reducerea cheltuielilor materiale de producţie se determină asemănător ca la pct. anterior.

4) Ponderea în sporul total planificat de beneficiu brut (PB) se determină pe baza relaţiei:

$$PB = DB / B_1 – B_o \times 100,$$

unde: *DB* – sporul de beneficiu brut ca efect potenţial al aplicării măsurilor din programul de modernizare;

B_1 – beneficiul brut planificat;

B_o – beneficiu brut realizat în anul anterior.

5) Ponderea în creşterea planificată a productivităţii muncii (PW), pe baza relaţiei:

$$PW = DW / W_1 – W_o \times 100,$$

unde: *DW* – creşterea productivităţii muncii ca efect potenţial al aplicării măsurilor din programul de modernizare;

W_1 – productivitatea muncii planificată în anul respectiv;

W_o – productivitatea muncii realizată în anul anterior.

b) Contribuţia la realizarea planului se determină prin raportul între efectul obţinut prin aplicarea măsurilor şi creşterile (sau reducerile în cazul cheltuielilor) obţinute faţă de nivelurile realizate în anul anterior la indicatorii economico-financiari corespunzători la nivel de unitate.

Calculele în cazul contribuţiei la obţinerea rezultatelor sunt asemănătoare cu cele privind aportul la fundamentarea sarcinilor de plan, prezentate anterior la punctele 1-5.

Atât în cazul măsurilor, cât şi al programului în ansamblu, din efectele totale vor fi scăzute efectele „negative”. De exemplu, în cazul reducerii costurilor de fabricaţie se va ţine seama de consumurile suplimentare care pot apărea prin aplicarea măsurii respective, datorită creşterii volumului de producţie realizată.

X. Aspecte finale

1. Măsurile din programul de modernizare se consideră aplicate la omologarea măsurii respective, după care trec la gestiunea beneficiarului (la locul de muncă, ateliere, secţie, compartiment, unitate economică etc.).

2. Documentaţia în legătură cu măsura de modernizare a producţiei se păstrează de comisia tehnică până la realizarea şi aplicarea unei noi măsuri care o înlocuieşte pe prima.

IV. CERCETAREA ŞTIINŢIFICĂ

Modalităţi pentru stimularea capacităţii creative în general şi a cercetării ştiinţifice în special

Rodica BĂLĂNESCU
Carmen CORDUNEANU

Potenţialul creativ existent, individualizat sau colectiv, constituie capacitatea creativă a poporului, transpusă într-o sumă de eforturi originale şi unice, o sursă de cunoştinţe, pricepere, experienţă şi inventivitate, care, datorită valorii sale economice este singura sursă de progres autohton care poate să aducă beneficii ţării.

Printre factorii care pot stimula sau frâna creativitatea identificăm: politica statului în domeniul cercetării ştiinţifice, componenţe şi flexibilitatea structurilor organizaţionale, mărimea colectivelor şi autonomia personalului creativ, accesul la informaţii şi fluxurile informaţionale, dimensionarea resurselor umane şi financiare alocate, precum şi stimularea personalului, acceptarea riscului ca factor de stimulare etc.

Factorii mai sus menţionaţi influenţează în egală măsură şi activitatea la cercetare ştiinţifică, care, prin natura sa, înlătură empirismul, constituind un agent decisiv al progresului.

În nucleele de cercetare existente în economie, respectiv institute specializate, institute de învăţământ superior şi unităţi economice, sub presiunea autofinanţării s-au neglijat adevăratele răspunderi care le reveneau, au influenţat negativ în direcţia reducerii potenţialului creativ.

Astfel, situaţia în care a fost adusă ştiinţa în ţara noastră este jalnică, lipsesc mijloacele de informare, de calcul şi de comunicare, a fost falsificată scara valorilor, fiind oprimate valori autentice, s-au interzis contractele internaţionale de colaborare tehnico-ştiinţifică, multe fonduri băneşti au fost orientate spre obiective nejustificate, hazardate sau chiar imposibil de realizat, fără să fi prezentat vreo eficienţă reală pentru economie.

În timp ce o parte a activităţilor de cercetare sunt axate pe generarea şi extinderea cunoştinţelor fundamentale, altă parte pe extinderea tehnologiei legată, şi aceasta, de extinderea cunoaşterii ştiinţifice, dar şi pe evaluarea fezabilităţii, activităţile din sfera dezvoltării au ca obiectiv realizarea (fizică) de produse noi, de procese de producţie, aplicarea tehnologiei în scopul realizării de produse modernizate sau noi, conform cerinţelor funcţionale solicitate de beneficiar.

Plecând de la sfera globală a activităţilor de cercetare-dezvoltare, care cuprinde cercetarea fundamentală, cercetarea aplicativă şi dezvoltarea, se

impune o analiză a caracteristicilor acestora şi interacţiunile, respectiv influenţele reciproce dintre acestea, pentru o bună fundamentare a modalităţilor de stimulare, considerate ca fiind necesare.

Astfel, în elaborarea unei politici de stimulare a acestor activităţi, trebuie să se aibă în vedere că cercetarea fundamentală pură este generatoarea cercetării fundamentale orientate şi a celei aplicate, ultimele două constituind potenţialul ştiinţific care influenţează sfera economicului în mod direct, imposibil de realizat fără aportul cercetării pure.

Pentru stabilirea unei strategii politice în activitatea de cercetare-dezvoltare, statul trebuie să pornească de la evaluarea resurselor umane şi financiare existente, de la cerinţele şi potenţialul ştiinţific-tehnic existent, determinând priorităţile care trebuie acordate domeniilor specifice ale cercetării ştiinţifice, responsabilităţile care le revin ministerelor, institutelor specializate, instituţiilor de învăţământ superior şi unităţilor economice, mijloacele necesare stimulării activităţilor şi dezvoltării, menţinerii colaborărilor şi schimburilor de informaţii, în condiţiile în care pe fondul proprietăţii de stat apare descentralizarea economică şi noi forme de proprietate.

Se ridică o serie de întrebări: sunt sau nu nucleele actuale structuri care să contribuie la stimularea creativităţii şi a cercetării ştiinţifice pentru dezvoltarea ştiinţei şi introducerea progresului tehnic sau acestea ar trebui structurate? Care ar fi sursele de finanţare? Care sunt modalităţile de stimulare a rezultatelor activităţilor colectivelor? Care sunt măsurile imediate de acţiune asupra cadrului legislativ existent?

Am arătat anterior că mecanismul autofinanţării, prin modul de funcţionare, a făcut ca institutele specializate de cercetare şi colectivele de cercetători din institutele de învăţământ superior să se îndepărteze de la scopul iniţial care le revenea. Totodată, activitatea acestora era îndreptată prioritar spre cercetări aplicative, dezvoltări şi microproducţie.

În acest context, vom căuta să creionăm un posibil **mod de organizare** a nucleelor de cercetare, care să contribuie la impulsionarea activităţii de cercetare-dezvoltare şi în funcţie de care să se poată prefigura modalităţile de stimulare a acestei activităţi.

Vom analiza, în continuare, modul în care ar putea fi stimulată activitatea de cercetare-dezvoltare în contextul evoluţiei şi cerinţelor ştiinţifico-tehnice contemporane prin **măsuri organizatorice,** astfel ca această activitate să se desfăşoare în cadrul unor nuclee bine ancorate în cerinţele vieţii economice şi sociale a ţării, precum şi colaborării internaţionale.

Institutelor specializate de cercetare le revine sarcina revederii programelor de cercetare, astfel încât întregul potenţial de cercetare de care dispun să fie utilizat în scopul desfăşurării unor activităţi cu obiective al căror rezultat prezintă importanţă pe plan mai larg, pentru dezvoltarea ştiinţei şi tehnologiei la nivel naţional. Acestea trebuie axate preponderent pe cercetare

fundamentală pură, orientată, precum şi pe cea aplicativă, în funcţie de natura obiectului de activitate şi de subordonare a acestora.

Interesul primordial în formarea unor institute independente din punct de vedere ştiinţific este cel al statului, fapt pentru care fondurile necesare acestora trebuie asigurate integral din resurse bugetare, iar activitatea desfăşurată – sub formă de programe – trebuie aprobată de către guvern (aici intră cele din sfera cercetării fundamentale pure şi orientate). În afara acestor institute, o altă categorie de institute, ale căror programe vizează cerinţe pentru diferite domenii de activitate vor fi subordonate ministerelor de resort şi finanţate de către acestea din resurse constituite la dispoziţia lor (sfera cercetării aplicative).

Rezultatele cercetărilor acestor institute în urma valorificării licenţelor, brevetelor etc. devin monopol de stat, acesta putând să decidă ca o cotă de maximum 50% din valoarea veniturilor realizate să rămână la dispoziţia institutelor, iar restul constituind venit bugetar.

Veniturile astfel constituite la nivelul institutelor respective urmează ca, în condiţiile acordării unor autonomii reale, să poată fi utilizate pentru extinderea activităţii, înfiinţarea de filiale specializate etc. sau utilizate pentru stimularea imediată a colectivelor de cercetare. Utilizarea resurselor rămâne, deci, a fi stabilită în această concepţie de politica pe care fiecare institut o adoptă, fiind necesar a se insista pe stimularea în munca de cercetare.

Institutele de învăţământ superior, prin potenţialul cadrelor didactice, trebuie să devină focare în care locul cercetării aplicative şi al celor de natura dezvoltărilor şi microproducţiei să fie luat de cercetarea fundamentală pură şi de cea orientată, pentru aceasta din urmă asigurându-se condiţii de laborator pentru exprimentare şi testarea rezultatelor.

Pentru stimularea acestor activităţi, se impune a se acţiona pe două canale, respectiv:

- un canal bugetar pentru finanţarea cercetărilor fundamentale pure, rezultatele obţinute şi valorificarea acestora constituind monopol de stat, o cotă parte din veniturile realizate (30%) atribuindu-se colectivului de cercetare;

- un canal de resurse provenite de la unităţile economice (pentru finanţarea cercetărilor fundamentale orientate), care să se poată concretiza fie sub forma contractelor încheiate între institute de învăţământ superior şi unităţi, fie mai flexibil, prin finanţarea de către un grup de unităţi a unor programe de cercetare, rezultatele obţinute revenind unităţilor finanţatoare cu titlu de proprietate exclusivă; în acest caz, valorificarea rezultatelor de către alte organisme economice decât cele care au asigurat finanţarea cercetării poate fi realizată numai cu acordul unităţilor finanţatoare.

Lucrările obţinute prin valorificarea rezultatelor cercetării constituie venituri impozabile în relaţiile cu statul, restul rămânând la dispoziţia organismelor finanţatoare. Acestea pot decide asupra părţii destinate dezvoltării activităţii de

cercetare în continuare şi a cotei de stimulare a colectivelor care au participat la elaborarea cercetărilor.

Acestea ar contribui la obţinerea de venituri suplimentare pentru personalul didactic, la degrevarea statului de o parte a cercetării fundamentale orientate, la înfăptuirea unui prim pas în direcţia unei autonomii universitare, iar în domeniul financiar la obţinerea unor venituri bugetare care, ulterior, să fie redistribuite pentru finanţarea cercetărilor fundamentale pure.

Centre proprii de cercetare

Pentru valorificarea potenţialului de cercetare-dezvoltare de care dispun unităţile economice, este necesară crearea unor nuclee de cercetare proprii, specializate, al căror obiectiv principal este diversificarea produselor şi dezvoltarea tehnologiilor existente şi, în secundar, crearea de noi tehnologii. Aceasta întrucât activitatea de cercetare-dezvoltare la nivelul unităţilor trebuie să fie rapidă, flexibilă, să dea dovadă de iniţiativă şi să fie capabilă de a genera un număr mare de idei novatoare privitoare la obiectul de activitate.

Compartimente proprii de cercetare, în cazul unităţilor economice mari, se pot organiza la nivelul acestora; în condiţiile unor unităţi economice cu acelaşi profil de fabricaţie, obiective şi interese în acest sens, poate interveni asocierea lor pentru crearea de centre comune de cercetare, atât pentru a face faţă cheltuielilor necesare, cât şi concurenţei în condiţiile economiei de piaţă.

Fiind ancorate şi integate în unităţile economice, centrelor proprii de cercetare le revine sarcina de a identifica rapid necesităţile concrete ale producţiei, obiectivele lor vizând dezvoltarea pe termen scurt şi nu orientări de perspectivă, care - datorită schimbărilor conjuncturale ale pieţei - ar face ca din punct de vedere financiar cheltuielile făcute să se transforme în pierderi.

Fiind centre proprii de cercetare ale unităţilor economice, stimularea colectivelor rămâne a fi stabilită în funcţie de rezultatele, posibilităţile şi politica de dezvoltare a unităţilor în condiţiile în care vor apărea forme mixte de proprietate. Aceasta va fi influenţată de politica de stimulare promovată de stat în institutele sale şi va tinde să fie egală sau chiar să o depăşească pentru a nu pierde şi respectiv a atrage angajaţi cu un ridicat potenţial creativ.

Aceasta va duce, în final, nu numai la apariţia unor forme diverse de stimulare, dar şi la creşterea potenţialului creativ, la eliminarea sterilului din activitatea de cercetare-dezvoltare.

Colaborările internaţionale în activitatea de cercetare se impun ca necesare nucleelor de cercetare preconizate, datorită implicaţiilor revoluţiei ştiinţifice şi tehnice în activitatea economico-socială a tuturor statelor, interdependenţei apărute între economiile naţionale ale acestora, concurenţei reciproce pe piaţa internaţională, precum şi altor factori.

În scopul realizării programelor de interes naţional care vizează probleme de perspectivă trebuie să se recurgă la înţelegeri interguvernamentale, prin care statele implicate desemnează institutele colaboratoare şi condiţiile de colaborare. Acestea sunt utile în domenii vizând ştiinţele fizice şi biologice, explorarea sistemului solar, biotehnologiile, utilizarea energiei solare, domeniul nuclear, conservarea mediului şi a resurselor, roboţi industriali etc.

Această posibilitate de cercetare, deschisă pentru colective axate pe domenii de vârf, poate duce la impulsionarea activităţii, datorită concurenţei care apare între diferite colective pentru a putea participa la colaborare cu rezultatele benefice pentru toţi.

Un alt mijloc de natură a contribui la stimularea (sau diminuarea) creativităţii în activitatea de cercetare-dezvoltare este cel legat de mărimea colectivelor şi autonomia personalului creativ.

Deşi singura sursă posibilă de idei este creativitatea individului se impune a se lua în considerare şi pe cea a grupului creativ.

Un grup creativ optim nu trebuie să fie nici prea mic, nici prea mare, dimensiunea optimă situându-se între 5-10 membri care lucrează la acelaşi program sau la programe complementare, care vizează obiective unice din care pot să apară obiective colaterale în urma schimbului reciproc de informaţii.

Autonomia personalului creativ vizează aspectul libertăţii depline de gândire şi acţiune în cadrul unui program sau obiectiv propus, fără urmărirea excesivă a ideii de bază şi eliminării de idei, oricât de nonconformiste ar fi în raport cu ideile şi cunoştinţele unanim acceptate, în cadrul unui program flexibil de lucru, care să elimine teoria şi practica eronată a realizării activităţii de cercetare în cadrul unui program rigid de opt ore zilnic. Aceasta pe considerentul că, pe lângă cele opt ore zilnice, munca de cercetare necesită multe alte ore de studii, de disponibilitate sufletească şi intelectuală, iar o idee cu un înalt conţinut ştiinţific sau tehnic poate fi emisă o dată, de mai multe ori sau niciodată. Atunci care este probabilitatea ca asemenea idei să apară exact în cadrul celor opt ore rigide de lucru?

Accesul la informaţii şi fluxuri informaţionale îşi manifestă rolul stimulator sau de frână, întrucât lipsa de informaţii în activitatea de cercetare-dezvoltare este exact ca lipsa de resurse în activitatea productivă.

Informaţiile şi schimburile informaţionale contribuie la eliminarea timpilor morţi, cu ajungerea la concluzii exprimate în teorii, concepţii, tehnologii etc. deja cunoscute, elimină timpul pierdut şi cheltuieli de resurse cu parcurgerea unor direcţii de mult enunţate şi experimentată de alţii şi eventual abandonate.

Existenţa fluxurilor de informaţii între diferite institute este necesară în acelaşi timp şi pentru asigurarea interacţiunilor dintre cercetarea fundamentală pură şi respectiv orientată şi cea fundamentală şi dezvoltarea în toate direcţiile, în condiţiile unui cadru juridic care să asigure protecţie informaţiei.

Astfel, utilizarea în mod gratuit de informaţii conţinute în brevetele de invenţii şi certificatele de inovator de către orice unitate economică interesată, fără plata vreunei taxe, considerăm că a fost una dintre cele mai nestimulative decizii privind activitatea de cercetare-dezvoltare.

Dimensiunea resurselor umane şi financiare alocate şi stimularea personalului

Sub impulsul accelerării progresului ştiinţifico-tehnic contemporan, efortul în scopul stimulării şi impulsionării activităţii de cercetare-dezvoltare în toate ţările devine tot mai costisitor, dar rentabil.

Pentru a ne apropia de nivelurile atinse în diferite domenii de activitate din alte ţări sau chiar pentru a deveni competitivi, va trebui ca alocarea resurselor umane şi financiare să fie bine diferenţiată pe domenii de cercetare, în funcţie de caracterul prioritar al acestora pentru stadiul actual al economiei, cât şi cel de perspectivă.

Astfel, pentru anumite domenii de activitate, sumele necesare pentru desfăşurarea propriu-zisă a activităţii de cercetare-dezvoltare cresc şi vor creşte continuu, datorită gradului ridicat de complexitate a programelor.

În acelaşi timp, trebuie să se aibă în vedere că se impune o distincţie între cheltuielile necesare şi cele privind drepturile angajaţilor, întrucât o politică eronată în acest domeniu poate duce la scăderea potenţialului uman de cercetare al unei ţări prin atragerea acestuia în alte ţări, migrarea angajaţilor cuprinşi în cercetarea fundamentală spre cea aplicativă sau vizând dezvoltarea şi invers, migrarea spre aparatul productiv din raţiuni economice ale individului.

Apare, deci, necesitatea asigurării unei politici de salarizare stimulativă în întreaga reţea de cercetare-dezvoltare.

Nivelul de salarizare din acest domeniu de activitate trebuie să ţină cont de minimum doi factori: nivelul de salarizare din alte ramuri de activitate şi rata inflaţiei. Asigurarea unor niveluri superioare de salarizare a personalului angajat în cercetare comparativ cu cel direct productiv, actualizarea salariilor în funcţie de rata inflaţiei sunt măsuri care se impun pentru menţinerea celor mai buni specialişti în activitate un timp cât mai îndelungat, cu atât mai mult cu cât - datorită gradului ridicat de uzură psihică şi apariţiei fenomenului de neglijare a altor aspecte socioumane - poate apărea la un moment dat migrarea spre activităţi cu un grad mai ridicat de timp liber şi cu venituri mai mari.

Revenind la introducerea flexibilităţii programului de lucru, trebuie să arătăm că menţinerea unui program rigid şi acordarea de venituri suplimentare pentru lucrul suplimentar este mai greoi pentru angajaţi, mai costisitor pentru stat şi unităţile finanţatoare şi mai puţin eficient (va apărea o tendinţă artificială de creştere a numărului de ore pentru sporirea veniturilor, dar cu o scădere a intensităţii muncii) decât adoptarea programului flexibil de lucru.

Acordarea acestuia, alături de stimularea angajaţilor în funcţie de complexitatea programelor de cercetare şi termenul predării acestora este mai eficientă, atât pentru angajaţi, cât şi pentru organul finanţator.

Disponibilităţile bugetare, mai ales în perioada de restricţii în acest domeniu, ridică problema finanţării activităţilor de cercetare a instituţiilor ale căror programe sunt de interes guvernamental, pentru care sursa principală şi chiar unică este canalul bugetar.

Pentru stabilirea necesităţilor privind finanţarea, este necesară evaluarea cheltuielilor implicate în realizarea programelor institutelor de cercetare, dar această evaluare, deşi constituie o acţiune necesară, este dificil de realizat, căci se aplică ştiinţei şi tehnologiei şi orice decizie pare restrictivă în acest domeniu care poate avea implicaţii nebănuite asupra realizărilor ştiinţifico-tehnice din ţară.

Realizarea unui program de cercetare ridică probleme de decizie nu numai pentru elaborarea acestuia din punct de vedere ştiinţific, dar şi pentru asigurarea resurselor necesare în momentul în care se constată că cele artificiale prevăzute devin insuficiente. Orice lipsă de resurse poate duce la abandonări sau întârzieri în realizarea programului, cu influenţe şi consecinţe de neprevăzut asupra economiei ţării. Elaborarea unor indicatori este necesară, dar aceştia nu trebuie să fie nici prea sintetici, nici prea numeroşi şi nici uniformizaţi pentru toate institutele de cercetare, întrucât între obiectivele acestora există o diferenţiere de obiect şi de resurse care trebuie asigurate pentru realizarea programelor. În concluzie, indicatorii care trebuie elaboraţi, trebuie individualizaţi pe tipuri de cercetare (fundamentală, aplicativă) sau dezvoltare.

În domeniul cercetării fundamentale şi aplicative, finanţarea de către stat şi ministerele coordonatoare trebuie să excludă, chiar în perioada de austeritate bugetară şi criză economică, tendinţa de a favoriza cercetarea pe termen scurt, în contul unor beneficii imediate care s-ar obţine, neglijând-o pe cea de perspectivă, căci astfel s-ar ajunge la sacrificarea ştiinţei fundamentale, singura capabilă să producă mutaţii puternice în economie.

Strategia de finanţare a cercetării fundamentale şi aplicative trebuie să contribuie atât la creşterea reală a cunoştinţelor, cât şi la dezvoltarea industriei şi a cerinţelor sociale, deci trebuie să se urmărească utilitatea cercetătorului astfel încât munca depusă să fie satisfăcătoare şi de calitate, să reprezinte un potenţial de natură a impulsiona, în domenii diverse de activitate, introducerea progresului tehnic.

În acest scop, se impune evaluarea internă a cerinţelor cercetării în institute, urmărindu-se măsurarea necesităţilor umane, materiale şi investiţionale aferente pentru realizarea fiecărui program, respectiv, atât fondurile de bază alocate acestora, cât şi resursele suplimentare solicitate pe parcursul derulării programelor în funcţie de cheltuielile reale (dar aceasta presupune ca la buget să existe rezerve bugetare, în cazul finanţării de stat).

Pentru activităţile de dezvoltare, unităţilor trebuie să li se asigure posibilitatea de a decide asupra nivelului de fonduri alocate, în funcţie de cerinţele pieţei, de obiectivele care se impun a fi realizate pentru asigurarea competitivităţii pe piaţă şi obţinerea de beneficii.

Stabilirea unor procente prin sistemul legislaţiei destinat constituirii de fonduri pentru dezvoltarea la dispoziţia unităţilor sau subvenţionarea acestora de către stat, considerăm că va fi stimulativă, numai în cazul în care dimensionarea acestora va ţine seama de un cumul de factori: interesul unităţii, cerinţele pieţei, posibilităţile financiare etc.

Stimularea rezultatului muncii de creaţie, indiferent de modul concret de materializare, nu poate avea un caracter uniform în condiţiile unor forme diverse de proprietate, ci acestea se vor baza pe principii stimulative diferenţiate, care să corespundă intereselor economiei naţionale, ale unităţilor economice (de stat, private) şi ale individului.

De regulă, invenţia şi respectiv inovaţia se realizează în cadrul activităţii, având un caracter de invenţie de serviciu, autorul fiind individual, iar titularul-institutele, unităţile economice, respectiv organele finanţatoare.

De aceea, stimularea în perspectivă a inovaţiilor şi invenţiilor va trebui să fie diferenţiată pentru institutele finanţate de la buget, pentru cele finanţate de ministerele economice şi pentru centrele proprii ale unităţilor economice, nu atât în ceea ce priveşte cuantumul, cât şi din punct de vedere al sursei de finanţare. În contextul unei întreprinderi proprietate privată, stimularea inventatorului va fi influenţată de politica de stimulare practicată de unităţile de stat, dar nu în măsură hotărâtoare; aceasta va rămâne la aprecierea acţionarilor, fiind influenţată de valoarea invenţiei şi valoarea profesională a angajatului şi va urmări nu în ultimul rând menţinerea angajaţilor valoroşi.

Se ridică problema dacă stimularea să se efectueze în mai multe trepte sau nu.

Prin aceasta înţelegem acordarea unor premii la depunerea documentaţiei în vederea brevetării, acordarea unei cote părţi din valoarea brevetelor realizate şi vândute altor institute şi respectiv unităţi economice, ceea ce presupune eliminarea din legislaţie a gratuităţilor utilizării noii invenţii realizate într-un domeniu de activitate de o unitate de către unităţile din ţară, precum şi eliminarea stimulării în funcţie de eficienţa economică antecalculată.

Stimularea angajaţilor care realizează invenţii şi inovaţii de serviciu, după obţinerea brevetului, respectiv a certificatului, s-ar putea realiza diferenţiat, stabilindu-se niveluri valorice pe grade de dificultate ştiinţifică şi tehnică, renunţându-se la actuala metodologie.

Stimularea materială prin mai multe pârghii şi trepte (salarii, cotă parte din valoarea invenţiei realizate şi vândute, premii la depunerea documentaţiei, premii diferenţiate pe grade de dificultate), prin cumulare ar contribui la creşterea interesului angajatului, la o stimulare reală.

Nu ar fi lipsită de importanţă, în acest domeniu, experienţa altor ţări în acest domeniu vast al modalităţilor multiple de stimulare a creativităţii şi a rezultatelor muncii de creaţie.

În acet sens, sistemul de cointeresare materială a cercetătorilor şi proiectanţilor reprezintă un factor care influenţează în sensul difuzării rapide a progresului tehnic în economie.

Stimularea iniţiativei personale, dorinţei şi efortului de introducere a noului, de realizare a unor cercetări sau proiectări de „înaltă ţinută" reprezintă o cale importantă de asigurare a participării active, plină de dăruire a personalului din activitatea de CS-DT la realizarea de produse şi tehnologii competitive.

În acest context, avem în vedere crearea unui sistem de stimulare materială individuală şi colectivă format din: fonduri de stimulare, atât a muncii de creaţie, cât şi a activităţii de asimilare a produselor şi tehnologiilor (se includ părţi din beneficiu pentru premierea participanţilor direcţi la introducerea noutăţilor tehnice); diverse recompense acordate atât individual, cât şi colectiv celor care contribuie la introducerea noutăţilor tehnice (mărimea acestora se poate asigura din fondul de salarii sau din fondul de premiere constituit în acest scop); constituirea fondurilor valutare proprii la unităţile de cercetare şi inginerie tehnologică din veniturile în valută, ca urmare a valorificării la export a documentaţiilor, studiilor etc., precum şi din încasările valutare pentru asistenţă acordată beneficiarilor externi. Din acest fond valutar propriu se pot acorda stimulente materiale inovatorilor care au contribuit la crearea şi sporirea respectivelor venituri valutare; o formă de stimulare materială principală a cadrelor de cercetare ştiinţifică şi tehnologică o poate constitui adaosul diferenţiat la salariul de bază legat de îndeplinirea unei sarcini concrete, avându-se în vedere indicatori sau criterii (creşterea productivităţii muncii ca urmare a scurtării termenelor de execuţie a obiectivelor de progres tehnic şi reducerea cheltuielilor de cercetare-dezvoltare prevăzute iniţial pentru obiectivele respective). În acest caz, o parte din economia efectiv obţinută la cheltuielile de cercetare se poate trece la fondul de salarizare, în vederea acordării adaosurilor respective.

Acestui sistem de stimulare materială i se poate adăuga şi un sistem de stimulare morală, cuprinzând:

- acordarea de titluri onorifice sau diplome de onoare inovatorilor pentru obiective cu grad de noutate şi originalitate pe plan mondial şi care prezintă o eficienţă deosebită pentru economia naţională;

- folosirea numelui inovatorului pentru produsul sau tehnologia realizată.

În concluzie, stimularea materială presupune un sistem flexibil de aprecieri, dar şi o simplificare a aprobărilor necesare, pe fondul creşterii autonomiei şi răspunderii întreprinderii în condiţiile unei viitoare economii de piaţă.

Acceptarea riscului ca factor de stimulare şi nu de frână a activităţii

Orice cercetare presupune un risc, nu se poate obţine o schimbare fără existenţa acceptării acestuia. Riscul este legat de timpul utilizat şi de costurile implicate în studierea fenomenelor, proceselor din diferite domenii de activitate. El trebuie acceptat şi înţeles ca o necesitate. Nu se poate realiza nimic nou dacă nu se acceptă ideea că noul presupune timp investit în idei şi pentru realizarea unor lucrări care până la urmă nu în totalitatea lor se dovedesc a fi viabile.

Multe idei inovatoare şi sugestii întâmpină rezistenţă pentru că sunt în antiteză cu valorile şi convingerile conducătorilor de programe sau cu cunoştinţele unanim recunoscute sau acestea pot fi abandonate dacă costurile sunt prea mari, deoarece necesită studiu mai aprofundat ori sunt prea greu de implementat. Se pot pierde, astfel, idei valoroase dacă se întâmpină rezistenţă considerând că ideea apărută nu face parte din programul iniţial, fiind în afara subiectului de bază, nu intră în obiectul de activitate al unui institut, ideea este prea teoretică sau considerându-se că e prea devreme a se dezvolta sau aprofunda. Asemenea bariere pot constitui o frână a creativităţii şi eliminarea lor prin neasumarea riscului continuării cercetării poate duce la rezultate neaşteptate şi neeficiente pentru unităţi şi pentru economia ţării, luată în ansamblu.

Diminuarea sau majorarea riscului în acest domeniu depinde foarte mult de comportamentul de gândire al cadrelor de conducere care promovează creativitatea, de disponibilităţile acestora de a prelua riscurile subordonaţilor.

Riscul se exprimă în costuri şi ca urmare minimalizarea riscurilor în munca de creaţie presupune limitarea libertăţii de exprimare şi experimentare, în speranţa eliminării unor costuri. Dar cu ce efecte? Neacceptarea riscului poate duce la suprimarea din start a unor idei, care la prima vedere par irealitate, neconforme cu modul de gândire acceptat, cu implicaţii majore asupra ştiinţei şi tehnicii sau poate duce la concluzia că ideile s-au dovedit într-adevăr eronate. Deci, conducătorii care încurajează creativitatea acordând o libertate apreciabilă subordonaţilor, asumându-şi un risc în această direcţie pot obţine rezultate mai benefice decât cealaltă categorie, chiar dacă rezultatele nu sunt imediate, ci se vor contura în timp. De aceea, pentru acceptarea riscului nu trebuie eliminată premisa că orice idee trebuie discutată, analizată cu discernământ şi intuiţie, nu în mod foarte analitic, ci în puncte mari, în scopul sprijinirii şi nu al combaterii nihiliste. Se impune deci o flexibilitate a gândirii şi deciziei rapide pentru a sprijini ideile apărute, fără a insista asupra eventualelor erori apărute pe parcurs, care pot conduce la inhibiţie şi frânarea entuziasmului. În acelaşi timp, având în vedere că rezultatele în cercetare sunt târzii faţă de alte domenii de activitate, trebuie acţionat pentru crearea unui climat de stimulare a libertăţii de a gândi, de creare a unui climat de încredere, de acceptare a nerăbdării cercetătorului, de acordare a diverselor stimulente,

inclusiv de comunicare cu specialiştii din afară, de recunoaştere publică a valorii personale, chiar de acceptare a unui comportament mai ciudat, a spiritelor creatoare.

Sub aspect financiar, relaţia dintre risc şi rentabilitatea actului de creaţie, în cazul strategiei de cercetare-dezvoltare, nu trebuie redusă la relaţia cost-beneficiu, întrucât:

- programele cele mai creative pot asigura cele mai bune beneficii, dar implică şi cele mai mari riscuri;
- programele mai puţin riscante au o probabilitate mai mare de beneficiu, dar o valoare globală mai mică.

Deci, gradul de risc acceptat influenţează alocarea resurselor pentru activitatea de cercetare-dezvoltare şi, implicit, contribuie la stimularea sau diminuarea potenţialului creativ.

Considerăm necesară constituirea unui fond de risc, iar neutilizarea parţială sau integrală a acestuia să constituie o pârghie de stimulare a colectivelor, prin acordarea de premii din fondul neutilizat.

În acest context, la alocarea de resurse băneşti necesare activităţii de creaţie, trebuie să se aibă în vedere elementele de risc, astfel încât să fie finanţate eventualele deficite care pot apărea din încheierea fără rezultate a unei cercetări sau acoperirea unor cheltuieli suplimentare ivite pe parcurs.

„Fondul de risc” se poate constitui atât la unităţile de cercetare, cât şi la unităţile beneficiare ale obiectivelor de inovare, având ca surse beneficiul, încasările din valorificări (pentru cercetări aplicative) şi de la bugetul statului pentru riscurile aferente cercetărilor fundamentale.

În contractul de cercetare trebuie să se prevadă expres cazurile în care unitatea de cercetare, ca executant, răspunde de riscul produs şi, respectiv, cazurile în care răspunde beneficiarul.

Un alt mijloc de stimulare a muncii de creaţie îl reprezintă şi modul de acordare a creditelor. Unul din aspectele la care ne referim este cel al operativităţii şi simplificării operaţiilor de creditare, considerând utilă, înfiinţarea unor bănci profilate pe finanţarea cercetărilor ştiinţifice şi dezvoltarea tehnică cu care unităţile de cercetare şi inginerie tehnologică pot încheia direct contracte, iar la sumele solicitate să se perceapă dobânzi mici, cu termene elastice de rambursare, în funcţie de valorificarea obiectivelor respective.

În vederea democratizării şi promovării eficienţei în activitatea de CS–DT, sistemul de finanţare şi cointeresare materială şi morală trebuie să aibă un rol important.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE

NR. 7/1990

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

CUPRINS

I. ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE SPRE O ECONOMIE DE PIAŢĂ

1. Economia de piaţă în strategia dezvoltării economico-sociale a României (Gheorghe MANEA) 109
2. Probleme actuale ale atragerii capitalului străin în România (Doina RĂCHITĂ) 121
3. Dezvoltarea economică în profil teritorial în România 126

II. RAMURI ALE ECONOMIEI NAŢIONALE

a. AGRICULTURA

1. Entropia în agricultură (Cornelia SCUTARU) 137
2. Funcţia antientropică a cercetării ştiinţifice şi a tehnologiei în agricultură (Dumitru DUMITRU) 140
3. Sistem de evaluare a entropiei producţiei agricole (Dinu GAVRILESCU, Cornelia SCUTARU) 147
4. Efectul intensificării agriculturii asupra randamentului energetic (Costul intervenţiei antientropice) 150

b. CONSTRUCŢII DE MAŞINI

Idei privind strategia dezvoltării construcţiei de maşini româneşti în perspectivă (Maria CARTAS, Aurelian RĂDULESCU) 153

III. CERCETAREA ŞTIINŢIFICĂ

Dezvoltarea biotehnologiilor în România, comparativ cu alte ţări şi tendinţe de evoluţie în acest domeniu (Gheorghe MANEA) 156

IV. LEGISLAŢIE ECONOMICĂ

Analiza legislaţiei referitoare la investiţiile de capital străin, în vigoare în România până la edictarea Decretului-lege nr. 96/1990 (Cristina BUMBAC) 166

V. EXPERIENŢE INTERNAŢIONALE

INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAŢIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE

1. Sistemul bancar în Grecia (dr. Alexandru MIHĂILESCU, Constantin ROTARU) 180
2. Economia mondială în 1989 şi perspectivele pentru 1990 194

I. ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE SPRE O ECONOMIE DE PIAŢĂ

1. Economia de piaţă în strategia dezvoltării economico-sociale a României

Gheorghe MANEA

Literatura de specialitate din ţara noastră se îmbogăţeşte continuu cu materiale în care se abordează dezvoltarea economică în perspectivă, trecerea la economia de piaţă, conţinutul şi etapizarea perioadei de tranziţiei, redresarea şi restructurarea economiei naţionale etc. În cele ce urmează se va încerca articularea acestor consideraţiuni – exprimate, în special, în articolele publicate în *Tribuna economică*, prezentate drept concepte ale Institutului Naţional de Cercetări Economice sau reieşite din discuţiile purtate în cadrul Grupului pentru Dialog Economic din Bucureşti – pe schema logică (simplificată mult, evident) de elaborare a unei strategii de dezvoltare economică (figura nr.1).

1. În ce ceea priveşte definirea obiectivelor social-politice – bază pentru stabilirea obiectivelor strategice ale economiei – sunt formulate următoarele propuneri:

- Conform concepţiei Institutului Naţional de Cercetări Economice /1/, obiectivul principal este „satisfacerea efectivă, în măsură crescândă, a nevoilor materiale şi spirituale ale populaţiei, în condiţiile valorificării superioare a potenţialului creativ al oamenilor, a potenţialului productiv acumulat, a resurselor naturale existente, precum şi ale realizării unei economii dinamice, competitive”.
- Obiectivele derivate sau independente /2/ se referă la realizarea bunăstării oamenilor, crearea reacţiei în sistemele economico-sociale, realizarea stabilităţii sociale, reintegrarea ţării în circuitul internaţional de valori, asimilarea libertăţii şi democraţiei etc.

Observaţii la aceste formulări /3/ privesc necesitatea unui conţinut mai potrivit categoriei respective, lăsând obiectivele economice („satisfacere a nevoilor materiale”) să fie incluse în următoarea etapă strategică. Autorul prezentului material optează /3/ - ca obiectiv social-politic – pentru crearea feed-back-ului în sistemele politic şi social: evoluţia acestor sisteme (şi evident, conducerea lor) să se facă pe baza inteligenţei sociale şi nu a celei personale. Aceasta s-ar identifica cu libertatea şi ar reprezenta asimilarea democraţiei în viaţa socialpolitică a ţării.

Figura 1

Schema elaborării strategiei de dezvoltare economico-socială

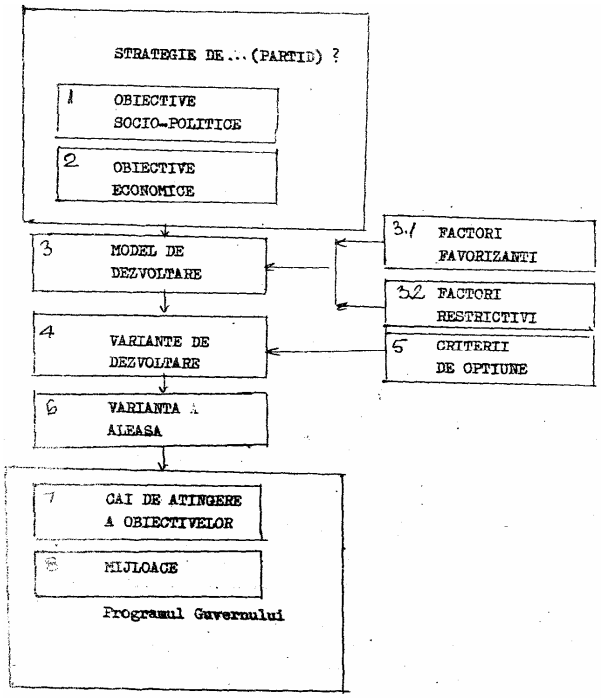

2. Obiectivele economice vizează, îndeosebi, restructurarea economiei în funcţie de resursele proprii, rentabilitatea şi eficienţa activităţii economice /4/. Acestea pot fi detaliate, ca de exemplu: minimizarea consumului industrial de resurse, amplificarea activităţii serviciilor, redresarea agriculturii şi a zootehniei, creşterea economică stabilă, starea ecologică normală, încadrarea eficientă în comerţul mondial, dezvoltarea ramurilor şi activităţilor prioritare etc. /2/.

Există şi propunerea /3/, ca principalul obiectiv în prima etapă strategică (cea a redresării sau tranziţiei) să fie adaptarea economiei naţionale – ce va include toate formele de proprietate – la funcţionarea în regim de autofinanţare, economia solvabilă fiind baza de pornire pentru următoarea etapă de dezvoltare.

Privită la nivel microeconomic, această cerinţă va duce – ca efect negativ – la ieşirea din competiţia economică a unităţilor care nu-şi pot asigura autonomia financiară (fără a exclude intervenţia statului cu subsidii, în unele cazuri), cerinţă care pare a acţiona ca generatoare de tensiuni sociale. Pentru evitarea şomajului, falimentului întreprinderilor (în general, întreprinderi de mici dimensiuni), trebuie studiată concepţia japoneză conform căreia întreprinderile

falimentare nu dispar, ci sunt reconvertite la un alt profil de activitate, statul şi marile întreprinderi ajutând efectiv acest proces.

3. La alegerea modelului de dezvoltare, opiniile şi propunerile specialiştilor sunt nuanţate şi prudente. Prudenţa provine din faptul că până în prezent lipseşte o teorie a trecerii de la economia cu planificare centralizată la economia de piaţă /5/. Lipsa acestui precedent a fost menţionată şi în lucrările Institutului Internaţional de Finanţe din aprilie 1990, care atrage atenţia asupra riscului care poate apărea la abordări de modele de tranziţie nepotrivite condiţiilor particulare, cu efecte dramatice asupra numărului şomerilor, destabilizării economice, afectării nivelului de trai etc.

Conceperea unui model nou, adaptarea sau preluarea unuia existent /3/ par a se lovi de o barieră conceptuală dificil de depăşit în momentul de faţă, nu numai la noi în ţară, dar şi în ţările vecine. Se impune stabilirea unui suport teoretic – pe alte baze decât cele pe care le-am cunoscut – pentru conceptele operaţionale ale proiectării unui model de dezvoltare.

Dintre modelele de economie cunoscute (economia de piaţă, socialist, optimal, mixt-dual, liber, social-liberal etc.) se optează în lucrările INCE /4/ pentru economia optimală. Economie dual㠄, liberă şi social-liberală apar, de asemenea, ca tipuri preconizate de unii specialişti /6/; alţi autori, ca şi majoritatea platformelor-program ale partidelor politice preconizează modelele economiei de piaţă ca determinant pentru redresarea şi dezvoltarea ulterioară a economiei româneşti. În accepţia economiei de piaţă, organizarea şi funcţionarea se realizează prin mecanismul pieţei în cadrul unui regim liberal (legislativ, instituţional, politic etc.), bazat pe proprietatea privată şi fără acţiuni constrictive ale statului /7/.

Se atrage atenţia /7/ că economiile occidentale sunt economii mixte, în care mecanismele obiective ale pieţei se interpenetrează cu unele mecanisme care sunt concepute de agenţii economici în care statul, devenit el însuşi agent economic independent, apare ca un element al reproducţiei sociale.

Nu este neglijat nici modelul dezvoltării economicosociale a României din anii 1938-1940, care ar putea da sugestii pentru alegerea unui model în perioada actuală. Alegerea între modelele tipice perioadei industriale sau celei postindustriale suscită, în egală măsură, interesul specialiştilor privind viitorul economiei româneşti /3/.

3.1 Normal că la alegerea unei variante de dezvoltare potrivită ţării noastre trebuie ţinut seama de toţi factorii care favorizează sau infirmă una sau alta dintre variante, sau impun în final conceperea unui model propriu de dezvoltare[1].Ca factori pozitivi, în procesul de redresare a economiei româneşti

[1] La alegerea unui model propriu de dezvoltare economică trebuie avute în vedere riscurile legate de implementarea lui în practica economică. Experimentul în activitatea economică nu este indicat /8/ deoarece este costisitor, presupune o perioadă relativ lungă de testare, iar aspectele sociale nu sunt, întotdeauna, extrapolabile.

pe baza unor modele care să se apropie de cele ale pieţei libere se enumeră: hărnicia populaţiei rurale, lipsa datoriilor externe, potenţialul de inteligenţă creatoare a poporului român, climatul general-european aflat sub incidenţa procesului de integrare /9/, existenţa unui potenţial productiv însemnat şi a unei infrastructuri de producţie care trebuie luată în seamă în orice variantă de dezvoltare.

Factorii restrictivi ai dezvoltării sunt mai bine detaliaţi şi puşi în evidenţă pentru a da contur eforturilor care trebuie făcute pentru diminuarea acţiunii acestora. Se consideră că procesul descentralizării conducerii economiei se loveşte de existenţa birocraţiei, cadrul economic actual rămâne vechiul cadru specific economiei totalitare centralizate /10/. Alte dificultăţi privesc: nivelul scăzut al bazei tehnico-materiale caracterizate prin tehnologii vechi sau învechite; structură disproporţională pe sectoare şi ramuri de activitate; concurenţa pe piaţa mondială nu poate fi susţinută la toate produsele exportate; dificultatea de a disloca rapid sistemul de distribuire a beneficiului la nivelul centralei, ramurii; neconvertibilitatea monedei etc. /11/.

În categoria factorilor negativi se înscriu şi:

- lipsa resurselor materiale şi energetice care s-ar putea dovedi esenţiale în deplasarea alegerii spre economia de piaţă, care înlesneşte accesul la resursele străine;
- criza accentuată din economia României, la care se adaugă criza conceptuală pe planurile politic, economic, social, ştiinţific, tehnologic /3/.

Este interesant de relevat existenţa unui decalaj uman, care se traduce prin diferenţa dintre volumul cunoştinţelor tradiţionale ale populaţiei şi problemele noi, complexe cu care este confruntată aceasta la scară naţională şi internaţională /12/, decalaj care poate fi regăsit chiar în psihologia percepţiei unor noţiuni; privatizarea, de exemplu, este legată strâns, în înţelegerea multor muncitori, de pierderea locului de muncă înainte de a se întrevedea posibilitatea unui câştig mărit.

Intrarea societăţii noastre într-un mediu de concurenţă va conduce la evidenţierea şi impunerea competenţelor şi valorilor. Cine va dovedi mai multă competenţă profesională, capacitate organizatorică, de conducere şi inventivitate va câştiga competiţia. Evident că în condiţiile liberei concurenţe bunăstarea nu va fi egală pentru toţi: incapabilii şi leneşii vor fi triaţi şi vor rămâne în urmă. Va avea loc selecţia naturală a valorilor şi competenţelor – garanţie a evoluţiei ulterioare.

Nu trebuie neglijată, în alegerea variantei de dezvoltare, calitatea echipei de decizie, ca şi cunoaşterea realităţii şi aprecierea corectă a riscurilor. Deoarece cei mai eficienţi competitori ai campaniei electorale (prezumtivii legiuitori) nu sunt (sau nu vor fi) în mod necesar şi cei mai competenţi proiectanţi ai procesului de restructurare socială şi economică, se propune /13/ dezbaterea variantei de dezvoltare cu cercuri largi de specialişti, pentru a fi

astfel valorificat capitalul de cunoştinţe, inteligenţă şi ingeniozitate de care dispune naţiunea.

4. Numărul variantelor posibile de dezvoltare pare destul de mare, îngreunând sarcina celor care elaborează strategia de dezvoltare economico-socială a ţării şi explică astfel eforturile (nu întotdeauna cu finalitatea dorită) care se fac în economiile ţărilor vecine de trecere de la economia centralizată la cea de piaţă. Devine şi mai evidentă această dificultate dacă avem în vedere că pentru economia de piaţă se regăsesc, în procesul istoric al evoluţiei, următoarele modele: neoclasic, keynesist, instituţionalist, al dezechilibrelor inerente (care conferă normalitatea funcţionării economiei), libertian, cu mecanism cu corectare (altul decât mecanismul pieţei).

Aceste modele teoretice /14/ se regăsesc la baza unor tipuri concrete de economie de piaţă ca, de exemplu, tipul anglo-saxon (bazat pe o doctrină neoliberală), economia socială de piaţă (care se inspiră din social-democraţia contemporană), tipul nordic (keynesist), economia paternalistă de piaţă (cu aplicaţii în Japonia), economia de piaţă orientală, tipul finlandez, al Coastei de Fildeş etc.

- Opţiunea spre economia de piaţă presupune cunoaşterea trăsăturilor actuale ale acesteia şi identificarea lor cu cele ale modelului propus. Dintre aceste trăsături se remarcă /14/ următoarele:
- economia multipolară, din punctul de vedere al centrelor de activitate;
- economia descentralizată (deciziile se iau la nivelul unităţii economice, întreprinderea se situează în centrul de activitate economică);
- statul exercită o intervenţie indirectă şi globală;
- profitul reprezintă mobilul agenţilor economici şi obiectivul central al întreprinderii.

5. Diversitatea variantelor de dezvoltare propuse pentru România în literatura de specialitate se poate explica şi prin faptul că un model nou nu este simplu de conceput şi nici altul cunoscut uşor de adaptat. Se poate observa că în modelele propuse nu a fost luat în considerare criteriul economic şi nici cel al eforturilor corespunzătoare: în cât timp se face tranzacţia, cât costă, cine suportă eforturile financiare, care sunt implicaţiile sociale /15/?

Răspunsul la aceste întrebări este îngreunat şi de faptul că economia care se doreşte a se realiza este de tip normativ şi nu predictiv; ultimul ar permite extrapolarea unei dinamici anterioare /16/. După criteriul proprietăţii, sectorul public va avea o pondere încă mare în totalul formelor de proprietate, influenţând mecanismele pieţei.

După criteriul timpului economic, se apreciază /4/ că pentru stabilizarea sistemului economic sunt necesari 3-5 ani, iar pentru reconstrucţia economică (când se va asigura pluralitatea formelor de proprietate, simplificarea căilor de conducere a economiei, obţinerea produselor de calitate etc.) alţi 5-8 ani, deci un total de 8-13 ani pentru edificarea modelului normat. Ne apropiem astfel de

durata uzuală a proiectării unei strategii de 15-20 ani, durată care se măreşte continuu, ajungând la 60-100 ani, în cazul pădurilor, 100 ani şi peste pentru refacerea mediului înconjurător, 25-50 ani pentru epuizarea unei resurse naturale şi promovarea celor de substituţie etc.

Orizontul strategiilor de dezvoltare economico-socială a ţării trebuie să ţină seama de cel prevăzut în programele internaţionale de colaborare (de pildă, în domeniul protecţiei mediului înconjurător), al alianţelor, uniunilor etc. Cel mai greu este de făcut legătura între durata mandatului electoral al unui partid (guvern) şi cel al strategiei de dezvoltare naţională. O soluţie la această problemă de esenţă teoretică şi practică poate fi nominalizarea unei instituţii statale de elaborare a unor strategii extrapolitice (MITI, în Japonia), partidelor politice rămânându-le sarcina stabilirii tacticii de realizare a acestor strategii. Instituţii apolitice naţionale sau internaţionale (ultimele mai ales în domeniul bancar) de tipul organismelor ONU (a se vedea conceptul dezvoltării durabile din raportul întocmit sub conducerea lui Brundtland) pot fi, de asemenea, implicate în elaborarea de strategii de dezvoltare.

6. Varianta de model de dezvoltare prezentată în cele mai multe materiale publicate este cea a economiei de piaţă, aceasta asigurând desfăşurarea întregii activităţi economice pe bază de pârghii economico-financiare, a căror reglare este făcută în funcţie de raportul cerere-ofertă, în scopul unei anumite finalităţi sociale, care trebuie să fie cea a bunăstării individului.

Economia de piaţă presupune piaţa mărfurilor şi serviciilor, a capitalului, a forţei de muncă (figura nr. 2). În acest model, statul reprezintă un centru autonom de decizie pentru realizarea unor obiective de interes general. Este vorba de faptul, demonstrat în practică, că piaţa este un instrument ineficient de aprovizionare a societăţii cu bunuri şi servicii care nu îmbracă forma de mărfuri (educaţie, asistenţă medicală, servicii publice etc.). În acest caz /17/, statul are un rol de centru autonom de decizie pentru realizarea unor obiective de interes general. El poate fi, de asemenea, un agent economic independent şi un partener pentru capitalul privat, având la bază acţiuni directe şi indirecte ca producător, ca vânzător ori cumpărător.

În economia de piaţă, statul îşi asumă rolul de suport legislativ al economiei, agent de reorganizare tehnică şi tehnologică a activităţii, factor de depăşire a unor fenomene economice regresive etc.

În orice formă de abordare a procesului trecerii spre economia de piaţă, se pune în evidenţă unul dintre mecanismele sale de bază, şi anume concurenţa /11/ care presupune:

- autonomia totală a întreprinderilor /7/;
- fabricarea celor mai rentabile produse de fiecare întreprindere în parte;
- intrarea în concurenţă cu întreprinderi similare, câştigând cele care se impun prin calitate, competenţă, eficienţă;

– existenţa pe piaţa mondială a monopolurilor care controlează, într-o mare măsură, piaţa.

Figura 2

Elemente esenţiale ale economiei de piaţă

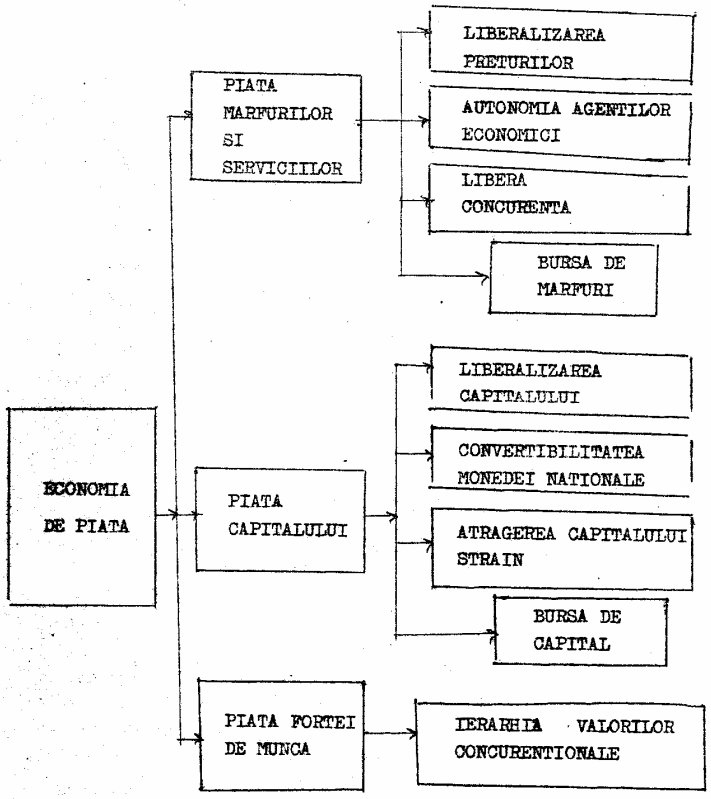

În ceea ce priveşte conceptul de economie optimală, acesta este definit ca starea unei economii realizabile în condiţii normale, în care tendinţa spre optim se înregistrează ca urmare a obiectivelor dezvoltării /16/. Economia optimală funcţionează pe baza planului optim: ea stabileşte cel mai eficient program de producţie pentru un sector dat al cererii finale ţinând seama de unele restricţii (de tipul resurselor, de exemplu).

Aşa cum a fost descrisă în literatura economică anterior, economia optimală are ca trăsătură definitorie eficienţa (eventual, maximă)în realizarea unei funcţii obiective stabilite exogen, legată de obicei, de bunăstare sau de consum. Acestor două caracteristici de bază li se mai adaugă câteva, care fie sunt implicite (de pildă, echilibrul structural rezultă automat din planul optim), fie sunt greu de cuantificat şi urmărit în practică (echilibrul ecologic, echitatea socială, democraţia în adoptarea deciziilor).

Abordarea normativă – regăsită sub forma modelului economiei optimale – este considerată inevitabilă într-o economie care porneşte de la o situaţie de grave dezechilibre şi care este lipsită de mecanisme de autoreglare eficiente. Este posibil ca abordarea normativă să fie completată cu una prospectivă, care să se concentreze pe identificarea tendinţelor istorice obiective care se fac simţite în procesul dezvoltării economice pentru a permite, în perspectivă, renunţarea la sistemul de reglare administrativ, birocratic.

Consideraţii asupra economiei optimale /3/ atrag atenţia că aceasta nu s-a concretizat până acum în practica economică, rămânând un model teoretic.

7. Implementarea variantei alese presupune identificarea căilor şi mijloacelor cele mai potrivite acestui scop. Printre căi se enumeră realizarea pieţei mărfurilor şi serviciilor, a pieţei capitalului, a pieţei forţei de muncă (figura nr.2), cu scopul de a contura astfel modelul economiei de piaţă – dacă această variantă este dorită. Dacă modelul ales este cel al economiei optimale, trebuie ţinut seama că aceasta presupune:

- autonomia deplină de acţiune economică a persoanelor fizice sau juridice /16/;
- conducerea tuturor unităţilor care funcţionează pe baza proprietăţii de stat sau de grup de către reprezentanţi aleşi în mod liber;
- acces liber la resursele de dezvoltare (umane, financiare, informaţionale etc.);
- circulaţia liberă a mărfurilor şi persoanelor .

Dintre punctele - cheie ale economiei de piaţă, formarea pieţei mărfurilor şi serviciilor presupune liberalizarea preţurilor (libera iniţiativă), autonomia agenţilor economici, libera concurenţă dintre diferitele forme de proprietate. Pluralismul formelor de proprietate este varianta cea mai des întâlnită în practica economică, dar în care preponderent este sectorul privat, format ca atare, sau prin descentralizarea (parţială sau totală) a economiei. Privatizarea devine, astfel, procesul cu implicaţii în plan politic şi social, de trecere a unor valori materiale din proprietatea de stat în proprietatea particulară (prin arendare, vânzare directă sau acţiuni, concesionare /18/ etc.).

Ca prim efect al privatizării, se aşteaptă desfiinţarea practicilor monopoliste, reducerea producţiei în ramuri şi întreprinderi material şi energointensive şi, evident, apariţia liberei iniţiative cu tot ce se aşteaptă pozitiv de la aceasta, ca de exemplu: amplificarea activităţii economice, competitivitatea produselor şi serviciilor, creşterea bunăstării oamenilor[1] etc., dar şi cu apariţia efectelor negative, ca falimente, şomaj.

Este interesant de urmărit propunerile referitoare la ce nu se privatizează în economia noastră (există însă, şi opţiuni de privatizare totală, în unele

[1] Existenţa proprietăţii private sau privatizarea nu duce în mod direct la bunăstare: în Polonia, de exemplu, agricultura este, în cea mai mare parte, privatizată, rezultatele economice sunt, însă slabe /19/.

platforme-program ale partidelor politice, în luările de cuvânt ale unor lideri politici etc.) şi anume:

- energia, siderurgia, transportul, sistemul bancar, domeniile industriale de vârf, inclusiv cele militare /20/;
- resursele naturale care prezintă , de altfel, un pronunţat caracter critic, prin declinul rezervelor /15/;
- unităţile cu eficienţă socială (învăţământ, ocrotire socială, cultură, sport) sau cu eficienţă ecologică /21/.

Menţinerea unui sector public /22/ în economia României ar asigura obţinerea de către stat a unui volum mai mare de venituri (de exemplu, prin monopolul tutunului, alcoolului), ar putea contribui la ocrotirea bogăţiilor naturale, la realizarea şi dezvoltarea unor sectoare vitale pentru economie care, altfel, cer volume mai mari de investiţii, dificil de asigurat de către investitorii particulari; ar proteja sectorul de apărare naţională, ar contribui la dezvoltarea unor sectoare care aspiră la difuzarea progresului tehnic în economie, ar da garanţia ocrotirii sociale.

Economia de piaţă presupune concurenţă şi competitivitate, iar competitivitatea va fi câştigată de întreprinderile care dovedesc cea mai mare capacitate de conducere organizatorică şi de inventivitate, indiferent de forma de proprietate[1] în care se vor afla acestea /24,25/. Forma de proprietate este fundamentală din punct de vedere economic, dar ea ne apare ca fiind derivată din punct de vedere social. Rezolvarea acestei neconcordanţe rămâne în sarcina celor care stabilesc obiectivele social-politice ale dezvoltării şi rolul acordat proprietăţii în modelul de dezvoltare economică ales.

Nu pot fi încheiate consideraţiile făcute privind trecerea la economia de piaţă prin crearea pieţei mărfurilor şi serviciilor fără a se menţiona pachetele de măsuri corespunzătoare liberalizării preţurilor, descentralizării conducerii unităţilor /17/, liberei concurenţe, măsuri dintre care se evidenţiază înfiinţarea bursei de mărfuri, a instituţiilor de pregătire managerială, de recalificare profesională etc.

Piaţa capitalului, o altă cale de realizare a economiei de piaţă, presupune măsuri care să ducă la liberalizarea capitalului, la convertibilitatea monedei, la atragerea capitalului străin[2] (inclusiv prin creşterea zonelor libere prevăzute cu

[1] După revista „The Economist" /23/, privatizarea în ţările Europei de Est ar trebui să înceapă cu stabilirea faptului că numai guvernul central este proprietarul întreprinderilor şi, ca atare numai el are dreptul de a le privatiza. Întreprinderile de stat ar putea să se transforme în corporaţii particulare cu acţiuni transferabile. În aceste corporaţii să nu se practice autoconducerea, deoarece aceasta duce la creşterea salariilor şi îndepărtarea întreprinderii de pieţele externe.

[2] Pentru perioada de tranziţie de la economia centralizată la economia de piaţă se propune /23/ acordarea unor ajutoare (de tipul celor din Planul Marshall), anularea unor datorii (cele 117 mld. dolari – datorii ale ţărilor din Europa de Est, nu inspiră încredere investitorilor străini). În accepţiunea Institutului Naţional de Finanţe,

infrastructura corespunzătoare). Bursa de valori se înscrie ca o măsură necesară în acest program complex.

Se estimează că penetrarea capitalului străin va contribui prin crearea de societăţi mixte la modernizarea infrastructurii industriale, la promovarea produselor româneşti pe pieţele străine, iar prin investiţii directe de capital, la implementarea unităţilor cu tehnică de vârf /4/.

În rambursarea creditelor şi răspuns la investiţiile de capital ar trebui ţinut seama de organizarea formelor de valorificare a inteligenţei tehnice româneşti (transformată în resursă a dezvoltării), stimulată şi fertilizată de contactul direct cu informaţiile tehnice la zi, cu posibilitatea de a fi pusă în valoare şi eficient valorificată în interes personal şi al firmelor partenere pe piaţa brevetelor licenţelor, *know-how-ului*, asistenţei tehnice, consultingului, programelor pentru calculator etc. /17/.

Piaţa forţei de muncă va determina seturi complexe de măsuri /26/ care să prevadă adaptarea personalului la noile condiţii de lucru în care competitivitatea, eficienţa, valoarea personală devin hotărâtoare la asigurarea personalului pentru noile profesii sau la reconversia profesională a personalului disponibilizat, ca urmare a restructurării economice sau ieşirii din competiţie a unor unităţi economice nerentabile.

În încheiere, se pot observa următoarele:

a. S-a încercat să se „îmbrace" schema logică a elaborării unei strategii de dezvoltare socioeconomică cu propunerile făcute de specialiştii români – prezentate în literatura de specialitate -, observându-se preocuparea pentru relevarea principalelor componente şi etape ale unei strategii de dezvoltare la nivel naţional.

Cu excepţia lucrărilor Institutului Naţional de Cercetări Economice /2,4,7,/ care sunt derivatele unei acţiuni concertate, lucrările din literatura economică reprezintă opinii de autor, ceea ce face ca „densitatea" propunerilor şi argumentelor trecerii la un nou model de dezvoltare să nu fie omogenă la nivelul ansamblului schemei din figurile. nr.1 sau 2.

b. Interesant de observat că la obiectivele strategice înscrise în platforma-program a partidului de guvernământ – în cazul unei coaliţii – sunt de aşteptat corectări (compromisuri) care duc la modificarea strategiei iniţiale.

Elaborarea strategiei de dezvoltare economico-socială de către partidul de guvernământ presupune conducerea întregii ţări de către o minoritate (uzual, un partid politic reprezintă o minoritate raportată la totalul populaţiei), ceea ce nu mai poate fi acceptat, dată fiind experienţa anterioară din ţara noastră.

împrumuturile viitoare se propune a se face de către firme particulare şi nu de către guverne; înfiinţarea unei bănci pentru Europa de Est este considerată ca un instrument financiar eficient.

S-a menţionat şi faptul /3/ că ţările stabile economic nu au nevoie de o strategie de dezvoltare a ansamblului economiei, ci numai de strategii ale unor aspecte derivate, care conjunctural se impun atenţiei autorităţilor statale (criza energetică, programele spaţiale, controlul poluării, programele militare, reducerea şomajului etc.). În schimb, pentru perioadele de tranziţie de la un model economic la altul /5, 15, 22/ se impune elaborarea unei strategii, sistemul trebuind, pe baza acestuia, să-şi refacă structura şi comportamentul. Antrenarea specialiştilor şi obţinerea consensului naţional la această strategie rămân încă deziderate, fără soluţii clare în această etapă.

Orizontul strategic nu este armonizat cu durata mandatului electoral, ceea ce duce la ideea ca, în perspectivă, principalele trăsături strategice ale dezvoltării social-economice a ţării să fie stabilite de o instituţie apolitică de specialitate, iar programul, tactica, să fie aprobate şi detaliate de guvern /3/.

c. Organizaţiile şi instituţiile guvernamentale viitoare, în sarcina cărora va sta elaborarea noii strategii de dezvoltare a ţării, pot găsi interlocutori interesanţi şi interesaţi printre cei citaţi în lucrarea de faţă, ca şi între cei care din diferite motive (imputabile autorului) s-au exprimat în scris dar nu au apărut în prezenta lucrare.
d. Rămân aspecte importante de clarificat încă, mai ales în stabilirea variantei propuse pentru dezvoltare, alegerea căilor de realizare a variantei şi succesiunea şi interdependenţa măsurilor impuse pentru concretizarea lor în practica economică.

Nu ar fi poate lipsită de interes – ideea promovată în cadrul şedinţelor Grupului pentru dialog economic – realizarea unui graf al tuturor măsurilor necesare trecerii la noul model de dezvoltare, cu reliefarea tuturor conexiunilor, incidenţelor, inclusiv cu legislaţia actuală (extrem de complicată) pentru a găsi (cu ajutorul calculatorului) drumuri critice raţionale, de a se putea aprecia eforturile necesare, duratele etapelor parţiale şi ale întreg procesului, stabili priorităţile, succesiunea abrogării, amendării sau elaborării de noi acte legislative, corespunzătoare parcurgerii etapelor strategice.

Bibliografie

/1/ Institutul Naţional de Cercetări Economice (INCE), *Caiet de lucru nr. 2*, 1990, p. 3, 78-80;

/2/ Nicolae Costake, *Economia României la răscruce*, în Tribuna economică nr. 12/23 martie 1990, p. 2-3;

/3/ Referatele 1-10 prezentate în perioada martie-mai 1990 în cadrul Grupului pentru dialog economic. Opiniile prezentate în lucrare aparţin membrilor grupului ca, Andrei Vela, G. Haşeganu, Marius Halmaghi, Pompiliu Grigorescu, Ioan Cristescu, Dana Seiciu, Mărguş Daniel, Gheorghe Manea etc.;

/4/ I.N.C.E., *Caiet de lucru nr. 1*, 1990, p 3, 7, 56, 82;
/5/ A. Iancu, *Trecerea la economia de piaţă: elemente strategice /I/,* în Tribuna economică nr. 12/23 martie 1990, p. 21-22;
/6/ *Tranziţia spre economia de piaţă /II/*, în Tribuna economică nr. 16/20 aprilie 1990, p. 19-21;
/7/ Sorica Sava, Eufrosina Ionescu, *Economia de piaţă contemporană; concept şi trăsături. Model teoretic de economie de piaţă. Tipuri concrete de economie de piaţă*, în Probleme economice nr. 7, 1990, I.N.C.E., p. 5-19;
/8/ Eugen Topală, *Experiment economic ?* în Tribuna economică nr. 16/20 aprilie 1990, p. 5;
/9/ E. Prahoveanu, *Tranziţia la o economie de piaţă*, în Tribuna economică nr. 13/30 martie 1990, p. 2;
/10/ E Prahoveanu, *Libera iniţiativă în economie,* în Tribuna economică nr. 8/21 februarie 1990, p. 5;
/11/ Ioan Mihai, *Planul, poziţia de monopol şi mecanismele concurenţiale,* în Tribuna economică nr. 13/30 martie 1990, p. 20-21;
/12/ Sultana Sută-Sălăjan, *Nevoia de cultură economică,* în Tribuna economică nr. 13/30 martie 1990, p. 19-20;
/13/ Pavel Câmpeanu, *Iscodind viitorul*, în Revista 22, nr. 10, p. 19;
/14/ *Trecerea spre economia de piaţă /I/,* în Tribuna economică nr. 15/13 aprilie 1990, p. 20-22;
/15/ A. Iancu, *Trecerea la economia de piaţă: elemente strategice /II/,* în Tribuna economică nr. 13/30 martie 1990, p. 17-18;
/16/ George Georgescu, *Particularităţi naţionale în procesul restructurării,* în Tribuna economică nr. 11/16 martie 1990, p. 19-21;
/17/ Gh. Manea, în Tribuna economică nr. 16/20 aprilie 1990, p. 24-25;
/18/ Mircea Coşa, *Libera iniţiativă şi privatizarea*, în Dimineaţa, 21 martie 1990;
/19/ E. Prahoveanu, *Reflecţii despre economia de piaţă,* în Tribuna economică nr. 6/9 februarie 1990, p. 22-23;
/20/ I.D., Adumitrăcesei, *Competiţia economică stimulativă,* în Tribuna economică nr. 16/20 aprilie 1990, p. 5-6;
/21/ Lucian Croitoru, *Mecanismul economic concurenţial,* în Tribuna economică nr. 15, 16 din aprilie 1990, p. 23-26;
/22/ A. Iancu, *Trecerea la economia de piaţă: elemente strategice /III/,* în Tribuna economică nr. 14/5 aprilie 1990, p. 22-23;
/23/ The Economist, 13 ianuarie 1990;
/24/ Aurel Dumbravă, *Economia de piaţă şi organizarea microeconomică,* în Tribuna economică nr. 13/30 martie 1990, p.11;
/25/ Corneliu Russu, *Pledoarie pentru conducerea cu competenţă în economie*, în Tribuna economică nr. 2/12 ianuarie 1990, p.3;
/26/ Daniel Mărguş, *O nouă lege a întreprinderii,* în Tribuna economică nr. 16/20 aprilie 1990, p. 15-16.

2. Probleme actuale ale atragerii capitalului străin în România

Doina RĂCHITĂ

Interesul crescând pentru această formă de cooperare Est-Vest s-a datorat cristalizării ideii că atragerea capitalurilor străine reprezintă o modalitate deosebit de importantă care poate contribui la sporirea resurselor materiale şi financiare, în vederea modernizării economiei româneşti, implicit pentru trecerea de la „economia penuriei" la „economia ofertei". Atragerea investitorilor străini nu este un scop în sine, ci un pas pe care dorim să-l facem pentru accelerarea trecerii la economia de piaţă.

Prin această modalitate se asigură:

a. accesul la fonduri valutare, în condiţiile în care avantajele obţinute prin atragerea de investiţii directe sunt comparativ mai mari decât cele asigurate prin contractarea de noi împrumuturi pe pieţele de capital;
b. accesul la tehnologiile de vârf, pe care putem să le obţinem şi să le implementăm mai rapid decât în cazul unor contracte clasice de licenţă sau de *know-how*;
c. accesul la un management modern şi crearea propriilor manageri competenţi;
d. accesul mai uşor pe pieţele vestice, cu ajutorul reţelelor de distribuţie şi al politicilor de promovare ale partenerului străin;
e. crearea unor noi locuri de muncă şi demonopolizarea economiei, în cazul în care investiţiile străine nu constau din preluarea unor activităţi deja existente;
f. orientare de dată relativ recentă (1988), care vine în completarea obiectivului aproape exclusiv urmărit înainte, de promovare a exporturilor proprii, este efectul general de antrenare asupra economiei naţionale, modernizarea şi dinamizarea acesteia, ridicarea calităţii produselor şi serviciilor.

Se ştie că structura şi calitatea necorespunzătoare a ofertei de mărfuri este una dintre cauzele neconvertibilităţii monedei naţionale, a cursurilor de schimb stabilite unilateral şi nerealist; în acest sens, impactul pozitiv pe care societăţile comerciale îl au asupra producţiei poate fi un factor de scurtare a duratei de parcurs până la crearea posibilităţilor reale de convertibilitate a leului. Desigur, problema poate fi pusă şi invers: obţinerea convertibilităţii ca una dintre condiţiile pentru o mai largă deschidere a economiei.

Cadrul juridic al societăţilor comerciale a cunoscut în ultimii ani importante modificări şi completări, în direcţia stimulării active a investiţiilor externe directe în economia ţărilor est-europene, adaptându-se continuu schimbării

condiţiilor concrete socioeconomice. Ca rezultat, ponderea cooperării prin societăţi mixte în volumul total al schimburilor Est-Vest a evoluat între 2, 9 şi 17%, în perioada 1975 -1985; numărul acestor societăţi a crescut de la 43 în 1980, la 850 în 1987 (din care 700 în Polonia). În prezent, se apreciază că există în jur de 2000 de societăţi comerciale în Europa de Est (în URSS, numai din 1987 până în prezent au fost create circa 1000). La sfârşitul anului 1986, capitalul social total investit era de 500 mil. $ participare străină, cu o cifră de afaceri totală pe an de 1,5 mld. $. Investiţia medie de capital/firmă variază în funcţie de ţară, România situându-se din acest punct de vedere pe primul loc, cu 8 mil. $ (faţă de Polonia – 0,045 mil $ sau Ungaria – 0,4 mil $)[1].

Privind retrospectiv, putem constata că, alături de Iugoslavia şi Ungaria, România a fost una dintre primele ţări est-europene care în anul 1971 a fixat cadrul juridic şi instituţional necesar pentru constituirea şi activitatea societăţilor mixte cu capital străin[2]. S-au creat mai multe societăţi mixte cu sediul în România sau în străinătate. Explicaţia dimensiunii de ansamblu reduse a fenomenului şi a stopării în continuare a acestui proces, după o primă perioadă de avânt, trebuie căutată atât în sfera mecanismelor care au acţionat la nivel micro şi macroeconomic, cât şi în sfera mediului legislativ existent.

Partenerii străini s-au adaptat greu la condiţiile economiei româneşti, în principal din cauza cadrului legislativ intern rigid şi inflexibil, a centralizării excesive, a compatibilităţii reduse între cele două forme ale relaţiilor de proprietate (privată şi de stat). În practică, societăţile mixte, deşi au beneficiat de abilitarea legală, nu au acţionat, de regulă, în mod direct pe piaţa externă, ci prin intermediul întreprinderilor româneşti specializate de comerţ exterior, apărând, aşadar, ca participanţi indirecţi la activitatea de comerţ internaţional, cu efecte de îngreunare a activităţii. Actele normative elaborate şi aprobate în anul 1990 corectează această situaţie, stipulând că aprovizionarea şi desfacerea se pot realiza în mod direct.

Sistemul de producţie nu a suficient de flexibil pentru a corespunde exigenţelor şi vitezei schimbărilor de pe pieţele vestice; a existat şi o neconcordanţă între obiectivele partenerilor: astfel, partenerul local a dorit o cât mai bună ocupare a forţei de muncă, tehnologii de vârf, plata în produsele rezultate, lipsa riscurilor, toate acestea în detrimentul profitabilităţii. De altfel, chiar pornind de la etimologia expresiei folosite în literatura economică străină, „joint venture", în care „joint" = asociere, îmbinare, iar „venture" = aventură, risc, societatea comercială a fost definită ca o reunire sub o formă instituţională de conducere în comun, administrarea resurselor financiare şi partajare în comun a riscurilor.

---

[1] Sursa: Joint Ventures as a Form of International Economic Cooperation, United Nations Centre of Transnational Corporations, New York 1989.

[2] Legea nr. 1/1971, Decretele nr. 424 şi 425/1972.

Dorind să ne aliniem tendinţei, manifestate pe plan internaţional, de creştere a ponderii acestei forme moderne de cooperare, noua reglementare de care dispunem elimină o serie de prevederi existente în vechea legislaţie, care nu mai corespund imperativelor prezentului. Astfel, participarea unei firme străine la formarea capitalului social al societăţii comerciale poate fi de 100%; asocierea se poate face după propriile criterii ale partenerilor, inclusiv cu persoane fizice române; se reduc formalităţile de constituire; se acordă o serie de facilităţi fiscale suplimentare: scutirea de taxe vamele a aportului în natură al părţii străine, scutirea de impozitul pe beneficiu, pe durata primilor doi ani în care se realizează venituri, şi opţional reducerea impozitului pe beneficiu cu 50% în următorii trei ani, impozite reduse cu 50% pentru cota de beneficiu reinvestită în aceeaşi societate sau în altă societate cu participare română.

Nu putem totuşi să nu ne punem o serie de întrebări legate de modul cel mai adecvat de conducere, organizare şi funcţionare a acestor firme, astfel încât impactul asupra economiei naţionale să fie pozitiv, de asemenea, asupra ponderii pe care poate să o deţină capitalul străin în economia noastră, pentru a menţine un control naţional firesc şi necesar asupra acestuia (după unele calcule, în1985, de exemplu, mărimea optimă a volumului anual al intrărilor de capital străin ar fi trebuit să fie de 260-300 mil. $/an). Perfecţionarea organizării şi conducerii societăţilor comerciale – deşi, pe viitor, în condiţiile descentralizării, creşterii autonomiei verigii de bază şi reducerii rolului statului, aceste aspecte vor trebui să intre în sfera atribuţiilor exclusive ale partenerilor, stabilite prin contractul de societate şi statut – nu poate fi analizată totuşi în mod izolat faţă de problematica perfecţionării cadrului economico-organizatoric şi juridic al relaţiilor cu partenerul străin, ca aparţinând domeniului stimulării investiţiilor străine directe de capital.

În ceea ce priveşte proporţia deţinerii capitalului social, până nu demult poziţia ţărilor în curs de dezvoltare a fost de a deţine cel puţin 51% din acesta, în ideea obţinerii controlului şi poziţiilor - cheie în conducerea societăţilor comerciale. Totuşi, pentru a atrage capitalul străin, politicile în acest domeniu au fost flexibile, permiţând o participare majoritară a capitalului străin în industrii prioritare sau orientate spre export. Cu toate că procentul din capitalul social deţinut este un aspect important, obţinerea efectivă a controlului şi conducerii societăţii este mult mai de dorit. Practica a demonstrat că deţinerea majorităţii capitalului social de către ţările-gazdă nu a condus, în mod automat, la controlul operaţiilor societăţilor comerciale, nu a putut influenţa deciziile critice. Partenerii străini, chiar cu o minoritate din capital, au reuşit să exercite controlul efectiv nu numai prin numărul de voturi în Consiliul de administraţie sau în Comitetul de direcţie, deci prin puterea de decizie derivată din capitalul investit, ci, mai ales, prin furnizarea de tehnologii, *know-how*, servicii tehnice şi manageriale, ţările-gazdă fiind puternic dependente de aceste input-uri. Rezultă că cea mai importantă, dar anevoioasă şi grea cale de a contracara controlul efectiv al partenerului străin este dezvoltarea propriilor structuri

manageriale, tehnologice şi de marketing. Până atunci însă, chestiunea controlului trebuie privită din două puncte de vedere: la nivel de societate comercială şi la nivel naţional, dar mai ales la nivelul microeconomic, având în vedere accentul care, în mod obiectiv, se pune acum pe descentralizarea şi liberalizarea activităţilor economice. Astfel, prin statut ar putea fi stipulate următoarele condiţii:

- posibilitatea numirii directorilor autohtoni în conducere, indiferent de cota de capital deţinută (ceea ce nu exclude şi posibilitatea numirii directorilor străini în aceleaşi condiţii, eventual prin concurs) şi stipularea clauzei că aceştia pot fi înlocuiţi numai cu acordul ţării gazdă;
- deciziile-cheie privind investiţiile, programul de producţie, preţurile de vânzare, contractuale, distribuirea profiturilor se vor lua cu acordul comun al directorilor ambelor părţi;
- deciziile foarte importante, cum ar fi: schimbarea profilului de activitate, a scopului propus etc. se vor lua cu acordul guvernului;
- distribuirea responsabilităţilor în cadrul organizării conducerii ar putea fi făcută astfel: deciziile operaţionale privind activitatea de zi cu zi vor fi luate de partenerul autohton, iar deciziile strategice, în legătură cu dezvoltarea generală de ansamblu de către partenerul străin;
- menţionarea dreptului de veto al ambilor parteneri, în anumite probleme.

La nivel macroeconomic, acţiunea statului în direcţia controlului societăţilor comerciale s-ar putea materializa în:

- aspecte legislative generale şi specifice referitoare la investiţiile directe de capital străin;
- delimitarea scopurilor în care acestea pot fi constituite, condiţii mai avantajoase, pentru domeniile prioritare;
- sistemul specific de impozitare;
- stabilirea la niveluri orientative de atins (volumul exportului, volumul forţei de muncă, termene).

În ceea ce priveşte problemele referitoare la organizarea aprovizionării-desfacerii producţiei de bunuri şi servicii ale societăţilor comerciale, din legislaţia română a reieşit că aprovizionarea se realizează, de regulă, de pe piaţa internă şi numai ca excepţie din import; de asemenea, desfacerea se efectuează, de regulă, pe piaţa externă, şi numai ca excepţie la intern. Asemenea îngrădiri şi reglementări nu-şi mai găsesc justificarea, trebuind chiar încurajate intenţiile acestor firme de a-şi valorifica produsele sau serviciile pe piaţa internă. Acestea ar putea contribui la:

- atragerea mai multor investitori străini faţă de cei care vizau până acum doar penetrarea pe terţe pieţe sau pe propria lor piaţă;

- stimularea creşterii eficienţei economiei româneşti, datorită „duşului rece” al concurenţei cu produse străine;
- creşterea cantitativă şi calitativă a ofertei de mărfuri, cu efect imediat asupra stopării tendinţelor inflaţioniste;
- implementarea unui sistem mai raţional de preţuri.

O măsură care ar putea fi luată în vederea facilitării relaţiilor cu exteriorul ar fi crearea de noi „zone libere” şi amplasarea societăţilor comerciale în aceste zone (teritorii pe care statul le declară ca nefiind supuse regimului vamal, care sunt exceptate de la aplicarea prevederilor legislaţiei tarifare). Asemenea măsuri au fost deja luate în Ungaria, Iugoslavia, Polonia, URSS, Bulgaria şi chiar China („zone speciale”).

În problema formei juridice de organizare a societăţilor comerciale, legea română prevede că se pot înfiinţa societăţi pe acţiuni şi societăţi cu răspundere limitată (legislaţia RDG, de exemplu, prevede posibilitatea existenţei, pe lângă aceste două tipuri, a societăţilor comerciale în nume colectiv şi a societăţilor în comandită). Din context reiese însă că acţiunile societăţilor comerciale nu pot fi decât normative – deci cele în care numele titularului figurează atât pe titlu, cât şi în registrul de acţionari ai societăţii existente, iar cesiunea lor este opozabilă societăţii (şi în general terţilor) numai dacă numele noului titular este menţionat în registrul societăţii şi pe acţiune. Aceasta presupune existenţa a două clauze:

- clauza de agrement (cesiunea acţiunilor nu se poate face decât cu aprobarea adunării generale a asociaţilor, conform prevederilor contractului de societate şi statutului);
- clauza de preemţiune sau „first refusal clause” (în ipoteza că unul dintre asociaţi intenţionează să cedeze acţiunile sale unui terţ, ceilalţi au dreptul prioritar de a le cumpăra, în cadrul unui anumit termen).

Rezultă de aici că societăţile comerciale pe acţiuni nu sunt niciodată „anonime”, ele având posibilitatea să cunoască în orice moment în mâna cui se află acţiunile lor. În dreptul român există deci o tendinţă de apropiere între regimul juridic al acţiunilor şi cel al părţilor sociale şi, în consecinţă, între societatea pe acţiuni şi societatea cu răspundere limitativă. În viitor, va trebui stimulată înfiinţarea de societăţi anonime pe acţiuni, cu acţiuni „la purtător” (elementul „intuitu personae” este fără importanţă, acţiunile pot fi transmise liber terţelor persoane, nefiind necesară vreo autorizare din partea celorlalţi asociaţi). Acţiunile vor putea fi astfel negociate pe piaţă, impulsionând într-o oarecare măsură apariţia bursei de valori în România, prin credibilitatea mai mare pe care agenţii economici o vor acorda probabil acestor titluri de valoare şi inducând pe termen lung în economie următoarele efecte:

- formarea pieţei capitalurilor şi internaţionalizarea titlurilor de valoare;
- o mai raţională alocare a resurselor în economie, prin evaluarea automată a firmelor cotate;

- va constitui o sursă de fonduri necesare extinderii activităţii societăţilor comerciale;
- va constitui un plasament al fondurilor disponibile.

Luând în considerare ansamblul efectelor pozitive pe care investiţiile directe străine de capital, dacă sunt bine organizate şi conduse, le pot avea asupra economiei naţionale, şi implicit, asupra nivelului de viaţă al populaţiei, mai enumerăm, în continuare, câteva elemente stimulative:

- simplificarea formalităţilor de constituire, aprobare şi înregistrare, reducerea duratei până la începerea efectivă a activităţii. Se ştie că investitorii străini se orientează spre programe de producţie în care cheltuielile se recuperează rapid, având în vedere tendinţa generală de scurtare a vieţii economice a produselor;
- participarea financiară a asociaţilor la capitalul social să nu fie neapărat efectuată în totalitate la înfiinţare, înlesnindu-se participarea în anumite proporţii şi prin creditare – aici se va pune problema apariţiei unor noi instituţii de creditare sau a adaptării la noile cerinţe ale celor deja existente;
- adoptarea unui sistem gradual de impozitare a profiturilor realizate de societăţile comerciale, în funcţie de interesele specifice economiei naţionale – impozite mai mici în domenii de interes prioritar, impozite mai mari în domenii de importanţă secundară; prelungirea perioadei de scutire de impozit pentru proiectele de investiţii de maximă importanţă.

Fără îndoială însă că nu trebuie să absolutizăm rolul pe care societăţile comerciale ar putea să-l aibă în relansarea economiei naţionale şi nu trebuie să ne aşteptăm la un miracol pe care acestea ar putea să-l producă. Să nu uităm că în economie acţionează şi alţi factori, uneori perturbând-o, în sensul stagnării sau chiar al regresului. De asemenea, nu trebuie neglijat „rolul efortului propriu" (expresie aproape compromisă), dar mai ales al calităţii acestui efort, modul în care ne vor reorganiza munca, întreprinderile, sistemul de relaţii dintre ele, modul şi timpul în care ne vom elabora pachetul de legi pentru trecerea la economia de piaţă.

3. Dezvoltarea economică în profil teritorial în România

Abordarea problemelor referitoare la strategia de dezvoltare economică în profil teritorial nu poate fi disociată de strategia generală de restructurare, reorganizare şi dezvoltare a economiei româneşti, pe criteriile eficienţei şi rentabilităţii. În acest sens, opinăm că trebuie să se plece de la:

- dimensiunea resurselor (umane, materiale, financiare etc.);

- dezechilibrele din structura economiei naţionale (dezechilibre atât ale structurii pe ramuri, cât şi în profil teritorial);
- rămânerea în urmă a multor sectoare de activitate şi cu precădere a agriculturii şi serviciilor, precum şi eficienţa necorespunzătoare a acestora şi a altor sectoare;
- gradul de satisfacere a nevoilor economiei naţionale, inclusiv a consumului populaţiei în momentul actual şi în perspectivă;
- particularităţile şi specificul fiecărei unităţi administrativ-teritoriale, ţinând seama, mai ales, de zona geografică în care se află (câmpie, deal, munte), tradiţii etc.

Din aceste considerente, elaborarea unor „modele" ale dezvoltării economice în profil teritorial apare deosebit de dificilă, cu atât mai mult cu cât trebuie plecat de la actualele structuri. De aceea, apreciem că este necesară, în formularea unor teze care să prefigureze dezvoltarea teritorială a economiei, parcurgerea următoarelor faze sau etape:

a. formularea unui ansamblu de concepte care să definească condiţiile sau stările dorite (imaginea de perspectivă);

b. observarea stărilor actuale;

c. generarea unor decizii şi programe de acţiune corective pentru a se ajunge la situaţia dorită, avându-se în vedere specificitatea modelului românesc.

Realizarea unei economii optimale în România necesită structurarea programelor pe trei niveluri temporale (imediate, pentru o perioadă de 3-5 ani acceptată ca perioadă de tranziţie şi de perspectivă), precum şi pe principalele ramuri ale producţiei materiale.

- I. În acest context, în categoria măsurilor generale cu caracter imediat ar intra:
  1. Elaborarea unei legislaţii corespunzătoare pentru autonomia reală a unităţilor administrativ-teritoriale. Aceasta ar conduce la:
     - îmbinarea, la nivelul unităţilor administrativ-teritoriale de bază, a strategiilor de autosusţinere cu amplificarea acţiunilor de cooperare pe baza criteriilor de calitate şi eficienţă;
     - stimularea liberei iniţiative a unităţilor administrativ-teritoriale în dezvoltarea unor meşteşuguri tradiţionale şi a unor activităţi industriale specifice, reglarea producţiei urmând a se face prin funcţionarea legilor pieţei libere;
     - elaborarea unor strategii şi modele proprii de dezvoltare, care să aibă în vedere particularităţile şi potenţialul economico-social real al fiecărei unităţi administrativ-teritoriale, precum şi necesităţile imediate şi de perspectivă, cu luarea în considerare a dinamicii raportului om-mediu;

- renunţarea la „orientarea” şi „îndrumarea” centrală în dezvoltarea economico-socială în profil teritorial şi eliminarea structurilor birocratice, a paralelismelor şi obstacolelor în calea cooperării directe dintre diferitele componente ale structurii teritoriale a producţiei;
- mai echitabilă repartizare a veniturilor rezultate din activităţile desfăşurate în teritoriu, prin sporirea cotei părţi din venituri care rămâne la dispoziţia bugetelor locale şi pe această bază susţinerea unor programe proprii de dezvoltare şi modernizare a unor ramuri productive, dezvoltarea edilitar-gospodărească, a prestărilor de servicii, promovarea turismului etc.;
- elaborarea unei legislaţii mai cuprinzătoare şi mai realiste în ceea ce priveşte asociaţiile productive din agricultură.

2. Elaborarea unei legislaţii care să permită finanţarea şi chiar autofinanţarea unităţilor administrativ-teritoriale, care ar viza:
   - îmbunătăţirea sistemului de impozite şi taxe datorate bugetelor locale;
   - introducerea impozitului progresiv pe veniturile realizate de către persoanele care lucrează în întreprinderile privatizate sau pe cont propriu;
   - introducerea de taxe şi impozite pentru veniturile din producţia agricolă realizată pe loturile în folosinţă atribuite ţăranilor şi persoanelor salariate care locuiesc la sate.
3. Evaluarea corectă şi reală a potenţialului economic al fiecărei unităţi administrativ-teritoriale, atât sub aspectul resurselor (materiale, umane, financiare etc.) existente actualmente, cât şi în perspectiva pe termen mediu şi lung, a gradului de utilizare a acestora, în funcţie de zona geografică şi natura resurselor utilizate şi utilizabile.
4. Revizuirea principiilor politicii de repartizare a forţelor de producţie în teritoriu în funcţie de opţiunile de la nivelul economiei naţionale.
5. Susţinerea, cel puţin pentru o perioadă de 1-2 ani, a creşterii rapide a producţiei agroalimentare, prin:
   - asigurarea de facilităţi persoanelor care doresc să revină în mediul rural pentru a lucra în agricultură (atribuirea de loturi în folosinţă îndelungată, credite pentru procurarea de inventar agricol, material săditor etc.);
   - stimularea locuitorilor din mediul rural prin sistemul de preţuri (în cazul vânzării produselor către stat), precum şi instituirea unui sistem de salarizare adecvat pentru cei care lucrează în agricultura de stat (cu toate drepturile şi obligaţiile care decurg din aceasta);

- restructurarea industriei producătoare de utilaje şi inventar agricol, pesticide, îngrăşăminte etc. şi orientarea producţiei spre acea sistemă de maşini de mare flexibilitate care să asigure efectuarea întregii game de lucrări pe suprafeţe mai mici, în condiţii de calitate şi eficienţă.

6. Stabilirea condiţiilor economice concrete şi a mijloacelor de reglare, în vederea îmbinării obiectivelor dezvoltării naţionale cu cele regionale.
7. Dezvoltarea prioritară a ramurilor legate direct de utilizarea resurselor teritoriale din domeniul agriculturii şi economiei forestiere, turismului, transporturilor şi telecomunicaţiilor.

II. Măsuri cu caracter imediat în dezvoltarea ramurilor producţiei materiale.

Cât priveşte dezvoltarea industriei în profil teritorial, considerăm că sunt necesare măsurile referitoare la:

a. restructurarea industriei din punct de vedere al ramurilor care deservesc agricultura, comerţul, serviciile, prin orientarea producţiei către asigurarea nevoilor interne (cu prioritate), şi numai după aceea pentru export;
b. menţinerea şi consolidarea sectoarelor celor mai eficiente, bazate pe tehnologii de vârf, cu o dotare corespunzătoare şi eliminarea treptată a tuturor activităţilor şi produselor nerentabile sau energointensive;
c. orientarea producţiei către acele sectoare care asigură valorificarea superioară a resurselor interne de materiale şi forţă de muncă (mecanică fină, electronica, chimia de sinteză de mic tonaj etc.), şi care prin ele însele asigură efectul de antrenare a celorlalte ramuri;
d. elaborarea unei noi legislaţii privind „planificarea" unităţilor, astfel încât să se asigure autonomia reală a întreprinderilor industriale;
e. îmbunătăţirea raportului dintre producţia fizică efectiv realizată şi producţia pieselor de schimb, eventual prin construirea din fondurile proprii, a unor unităţi de mici dimensiuni, dotate corespunzător, specializate pe producţia de piese de schimb;
f. stoparea încadrării oarecum forţate a forţei de muncă în unităţile actuale, deoarece dacă în plan social individual aceasta creează satisfacţie, se dereglează balanţa capacitate-forţă de muncă-resurse de la nivelul întreprinderilor, cu consecinţe imprevizibile atât în planul calităţii producţiei, cât şi al eficienţei realizate. În acest sens, întreprinderile trebuie să dispună de autonomie deplină în stabilirea numărului şi structurii salariaţilor necesari şi

a nivelului de salarizare a acestora (care trebuie să fie suplu şi semnificativ);

g. pentru excedentele de capacitate existente în întreprinderile mari, este necesar să se colaboreze cu firmele străine care ar urma să asigure baza materială necesară, cât şi desfacerea producţiei; credem însă că nu este indicat a se apela la credite masive din exterior, având în vedere posibilităţile reduse ale economiei noastre de achitare a acestora din exportul unor produse manufacturate competitive pe piaţa externă;
h. desfiinţarea centralelor industriale care, după opinia noastră, constituie o frână în dezvoltarea întreprinderilor, personalul acestora urmând să revină, proporţional, la întreprinderile componente, pentru a fi folosit în organizarea unor compartimente de marketing, consulting şi management etc., pentru orientarea producţiei spre o calitate superioară, competitivă, capabilă să facă faţă concurenţei interne şi externe;
i. dezvoltarea, într-o concepţie nouă, bazată pe libera iniţiativă, a industriei mici şi artizanale, înţelegând prin aceasta atât unităţile de mici dimensiuni, cu strictă specializare, care să devină subfurnizori ai unor ansamble sau piese pentru marile unităţi, cât şi acelea care valorifică materiile prime şi materialele locale, precum şi tradiţiile artei noastre populare;
j. evaluarea volumului resurselor necesare pentru efectuarea diferitelor modificări ale structurii de producţie şi stabilirea priorităţilor teritoriale în cazul repartizării diferitelor tehnologii;
k. determinarea exactă a capacităţilor de producţie pe total şi la diferite niveluri, concomitent cu evaluarea corectă a volumului producţiei (în strânsă corelare cu posibilităţile de desfacere în ţară şi străinătate), aceasta asigurând un minim de rentabilitate;
l. efectuarea reviziilor tehnice şi a reparaţiilor conform normelor, scoaterea din folosinţă şi înlocuirea (acolo unde este posibil) a utilajelor şi instalaţiilor cu grad mare de uzură fizică, care nu mai prezintă siguranţă în funcţionare;
m. în industria uşoară, acolo unde unele întreprinderi au deja un prestigiu câştigat pe piaţa externă, este necesară adâncirea cooperării până la livrarea sub firmă comună a anumitor sortimente, cu respectarea normelor internaţionale de calitate şi competitivitate;
n. activitatea de cercetare ştiinţifică să fie organizată la nivel naţional, dar cu corespondenţe în profil teritorial, de ramură sau chiar unitate economică, cu specialişti în domeniile de activitate preponderente din sectorul respectiv; întărirea compartimentelor

proprii de concepţie, atragerea spre cercetare a personalului calificat, în vederea conlucrării strânse dintre aceste compartimente;

o. înfiinţarea de asociaţii de tip nou, ca organe colective ale producătorilor de mărfuri, care să se constituie în grupări economice puternice pentru promovarea politicii tehnologice, comerciale şi sociale unice a unităţilor economice componente.

În anii dictaturii s-a pus accent pe dezvoltarea mai puternică a industriei faţă de agricultură. Aceasta a creat un dezechilibru între oraş şi sat, o criză economică şi socială puternică. De aceea, se impune o restructurare profundă a agriculturii, o strategie a dezvoltării acestei ramuri care să se înscrie pe linia realizării obiectivelor imediate şi de perspectivă ale întregii ţări şi, implicit, în profil teritorial. În acest scop, în profil teritorial, strategia dezvoltării agriculturii trebuie să aibă la bază următoarele principii:

1. Atragerea în circuitul economic a tuturor terenurilor agricole şi a tuturor resurselor de muncă din mediul rural. Se va urmări ca întregul fond funciar al zonei, ţinând seama de condiţiile concret pedoclimatice, să fie valorificat superior şi să asigure produsele agroalimentare pentru populaţia zonei şi materii prime pentru industrie. În acest scop, trebuie să se asigure o estimare exactă a forţei de muncă rurale din zonă şi a celei care poate fi atrasă din mediul urban, a bazei tehnico-materiale existente în zona agricolă, a localităţilor şi populaţiei rurale din zonă.

2. Dezvoltarea tuturor ramurilor de producţie vegetală şi animală care dispun de condiţii naturale favorabile, în vederea utilizării depline şi eficiente a forţei de muncă din mediul rural, precum şi a celor care vor reveni temporar în localităţile părăsite.

3. Realizarea pluralismului formelor de proprietate (cooperatistă, de stat, mixtă, particulară), care să conducă la forme moderne de organizare a producţiei de piaţă; înfiinţarea de unităţi cooperatiste, de stat, mixte, particulare, prestatoare de servicii de producţie în mediul rural etc.

4. Implementarea în mediul rural a caracteristicilor de viaţă urbană, prin modernizarea procesului de producţie agricolă, dezvoltarea specificului fiecărei localităţi rurale din zonă.

Pentru atingerea acestor scopuri, considerăm necesare următoarele măsuri:

a. În vederea redresării imediate a agriculturii ca element fundamental al relansării economiei naţionale, se impune mai întâi: reevaluarea exactă a producţiei obţinute la toate culturile şi a stocurilor existente în fiecare unitate economică şi chiar administrativ-teritorială, în vederea constituirii bazei reale de date pentru activitatea de viitor, evaluarea exactă a efectivelor de animale pe categorii, cât şi recalcularea balanţelor furajere, corelarea strictă a efectivelor cu posibilităţile de furajare.

b. Importante schimbări se impun în sistemul de conducere şi organizare a agriculturii, mai ales pentru reorientarea structurii pe plan central şi local, pe principiul rentabilităţii fiecărui produs.

Se au în vedere renunţarea la unele culturi cu randament scăzut şi ocuparea terenurilor cu culturile care se pretează cel mai bine la condiţiile de sol, climă, umiditate etc.

a. Perfecţionarea sistemului de organizare a conducerii fiecărei unităţi agricole (IAS, CAP, forme de cooperare etc.), prin acordarea unei depline autonomii în întocmirea planurilor de producţie care să ţină seama de condiţiile concrete din fiecare zonă a ţării, autonomie reală în aprovizionarea, producerea şi comercializarea produselor.
b. Pentru întreaga agricultură din ţara noastră, mai precis pentru fiecare sector al acestei ramuri, se impune revizuirea tuturor tehnologiilor care s-au dovedit a nu fi dintre cele mai bune şi introducerea acelora stabilite de specialişti pe baza principiului competenţei profesionale, şi care s-au dovedit rentabile, corespunzător condiţiilor concrete din fiecare zonă pedoclimatică, în parte.
c. În vederea stimulării unităţilor agricole, cât şi a producătorilor particulari, se impun revizuirea şi actualizarea preţurilor de contractare şi achiziţie pentru produsele agricole, stabilirea lor pe baze reale în scopul redresării agriculturii noastre şi pentru îmbunătăţirea aprovizionării populaţiei.
d. În vederea stimulării micilor gospodării ţărăneşti, pot fi date în folosinţă loturi de teren arabil, dar care pot fi lucrate fără a folosi forţă de muncă străină.

De asemenea, considerăm că şi persoanele care doresc să se întoarcă în sat de la oraş trebuie să beneficieze de această măsură, găsindu-se o formulă de compensare a folosinţei terenului respectiv. Totodată, ar fi oportun ca deţinătorii de terenuri date în folosinţă să-şi poată valorifica produsele la preţuri stabilite în funcţie de cerere şi ofertă.

a. Vânzarea către producătorii agricoli particulari a unor maşini şi utilaje, seminţe şi material săditor, îngrăşăminte etc.; acordarea de credite pentru producţie; organizarea unor legături de cooperare în anumite sectoare ale producţiei agricole între gospodăriile ţărăneşti, între acestea şi cooperativele agricole de producţie.
b. În vederea reducerii numărului navetiştilor şi creării condiţiilor favorabile de reîntoarcere a acestora în agricultură, se impune luarea unor măsuri stimulative pe termen de 1-2 ani în ceea ce priveşte salarizarea, concediul etc., în felul acesta obţinându-se

şi noi locuri de muncă în mediul urban. Totodată, aceştia se vor transforma din consumatori în producători direcţi de produse agricole. Această măsură îşi găseşte eficacitatea, în special, în zonele teritoriale cu potenţial agricol ridicat.

c. Menţinerea Asociaţiilor economice intercooperatiste, având în vedere atât gradul superior de organizare a acestora, cât şi rentabilitatea sporită faţă de cooperativele agricole; baza lor tehnico-materială este de nivel relativ ridicat, putând fi mult îmbunătăţită cu puţine eforturi.

Pentru revitalizarea acestor asociaţii se impune luarea unor măsuri, cum ar fi: repartizarea în proprietatea lor a mijloacelor mecanice din cadrul staţiunilor de mecanizare; autonomie în stabilirea planurilor de producţie şi în desfacerea produselor, atât la intern, cât şi la extern; dreptul acestor asociaţii la obţinerea de valută din producţia dată la export.

În domeniul investiţiilor şi construcţiilor, printre măsurile imediate necesare a fi luate opinăm pentru :

- descentralizarea deciziilor privind alocarea resurselor de investiţii şi restrângerea sferei de imixtiune a statului în deciziile investiţionale ale unităţilor de producţie;
- orientarea investiţiilor productive spre procurarea de utilaje şi tehnologii care să îmbunătăţească şi să modernizeze dotarea actuală a întreprinderilor, comparativ cu dotările de pe plan mondial;
- renunţarea la investiţiile şi construcţiile gigant şi orientarea fondurilor spre unităţi de mici dimensiuni;
- revizuirea documentaţiilor tehnice şi a fundamentării tehnico-economice la investiţiile în curs de realizare, pentru a se asigura eventualele corecţii înaintea finalizării acestora;
- remodelarea structurii producţiei de construcţii şi orientarea acesteia spre realizarea obiectivelor prioritare din domeniile energetic, al construcţiilor de locuinţe, al reţelei de drumuri etc.

În domeniul transportului şi telecomunicaţiilor se impun ca măsuri cu caracter imediat:

- îmbunătăţirea reţelei de drumuri şi a transportului de mărfuri şi pasageri, mai ales în mediul rural, prin înfiinţarea de trasee optimizate care să asigure legarea tuturor localităţilor ţării cu centrele de judeţ sau cu oraşele şi centrele polarizatoare, astfel încât să fie posibilă atât libera circulaţie a persoanelor, cât şi îmbunătăţirea aprovizionării tuturor localităţilor;
- modernizarea parcului de maşini (în transportul auto) şi a parcului de vagoane (în transportul feroviar) având în vedere atât gradul avansat de uzură a acestora, cât şi amplificarea, în perspectivă, a fluxurilor de

materiale care trebuie să fie transportate ca urmare a liberalizării pieţei produselor agroalimentare;

- descentralizarea activităţii de transport auto prin reorganizarea actualei structuri bazată pe întreprinderile specializate şi dotarea unităţilor productive (mai ales din agricultură) din mediul rural cu mijloace proprii de transport;
- modernizarea reţelei telefonice şi de comunicaţii prin sporirea fondurilor de investiţii destinate telecomunicaţiilor, avându-se în vedere fluxurile sporite de informaţii şi standardele existente în alte ţări.
- În domeniul comerţului, ca măsuri imediate, propunem:
- desfiinţarea actualelor Direcţii comerciale judeţene care se constituie ca intermediar între unităţile comerciale cu ridicata şi amănuntul;
- lărgirea autonomiei unităţilor comerciale specializate şi posibilitatea încheierii de contracte directe atât cu furnizorii din ţară, cât şi din străinătate (în contrapartidă);
- îmbunătăţirea reţelei de unităţi, mai ales în mediul rural, astfel încât să se asigure satisfacerea cerinţelor populaţiei, în special la produsele agroalimentare şi bunurile de folosinţă îndelungată;
- trecerea la privatizarea unei părţi a reţelei comerciale actuale, în alimentaţia publică şi comerţul cu amănuntul şi stabilirea unei legislaţii corespunzătoare în acest sens, întrucât actuala lege nu precizează modalităţile de finanţare şi creditare, garantarea creditelor etc.;
- facilitarea legăturilor directe între producători şi cumpărători, prin reînfiinţarea magazinelor proprii de prezentare şi desfacere, atât a produselor industriale, cât şi a produselor agricole;
- organizarea unei reţele dense de case de comenzi, atât în domeniul comerţului cu produse agroalimentare, cât şi în domeniul produselor de larg consum (confecţii, tricotaje etc.);
- înfiinţarea, pe lângă marile pieţe din municipii şi oraşe, a unor miniabatoare pentru sacrificarea animalelor producătorilor individuali, în condiţii de igienă şi sub stricta supraveghere a medicilor veterinari;
- înfiinţarea, în cadrul unităţilor, a unor compartimente specializate în studii de marketing şi promovarea vânzărilor.

În domeniul prestării serviciilor pentru populaţie, se impun ca măsuri imediate:

- diversificarea serviciilor şi sporirea reţelei prestatoare;
- privatizarea acestui sector, mai ales în mediul rural, cu tratarea diferenţiată a diferitelor categorii de servicii;
- organizarea unei reţele specializate de unităţi pentru asigurarea pieselor de schimb necesare în procesul de reparare şi întreţinere a

bunurilor de folosinţă îndelungată (autoturisme, maşini de spălat, frigidere, televizoare etc.).

III. Măsuri în perioada de tranziţie (2-5 ani)

a. Reorganizarea administrativ-teritorială a ţării, având în vedere tradiţiile existente, autonomia unităţilor administrativ-teritoriale, particularităţile şi specificul diferitelor zone geografice (câmpie, deal, munte), potenţialului economicoproductiv al fiecărei zone şi înfiinţarea unor structuri intermediare între judeţe şi comune (de tipul plaselor) care să polarizeze activitatea a 5-6 comune, cu o infrastructură corespunzătoare.
b. Restructurarea formelor de proprietate prin sporirea ponderii proprietăţii private, după cum urmează:
c. sectoarele care prin natura lor sunt de interes naţional vor rămâne în proprietatea statului (industrie specială, transporturi, telecomunicaţii);
d. unităţile din celelalte sectoare vor fi privatizate, în funcţie de mărimea capitalului, prin sistemul societăţilor pe acţiuni, astfel încât cel puţin 51% din acestea să rămână în proprietatea statului, restul de 49% urmând, în proporţii egale, să revină întreprinderilor din ţară şi din străinătate;
e. unităţile de mai mici dimensiuni (cu un capital de până la 10-15 milioane de lei) ar putea fi în întregime privatizate, prin emiterea de acţiuni care ar urma să fie vândute în proporţie de 51-70% cetăţenilor români, şi restul cetăţenilor sau firmelor din străinătate.

Întrucât populaţia ţării nu dispune de fondurile necesare, opinăm pentru înfiinţarea unor bănci de credit cu capital mixt (român şi străin) care să crediteze, în condiţii avantajoase şi cu garanţiile de rigoare, populaţia din ţară.

a. În sectorul comerţului interior şi serviciilor pentru populaţie, să se treacă la privatizarea totală, după modalităţile prezentate mai sus.
b. Elaborarea unor noi legislaţii a unităţilor industriale în funcţie de forma de proprietate, astfel încât să se asigure libera iniţiativă a întreprinderilor, în toate domeniile de activitate.
c. Orientarea producţiei spre acele forme de organizare care să permită o flexibilitate sporită a acesteia în adaptarea la cerinţele de calitate şi competitivitate impuse de penetraţia capitalului străin în economia românească şi deschiderea producţiei spre piaţa externă.
d. Introducerea în conducerea şi organizarea producţiei a unor forme şi metode noi, bazate pe studii de marketing, management etc.
e. Liberalizarea activităţii întreprinderilor în domeniul asocierii pe principii economice şi teritoriale, contracte directe pentru procurarea de materii prime, materiale etc., atât cu întreprinderile româneşti, cât şi cu cele străine.

f. Lichidarea monopolului unor producători asupra unor subramuri ale producţiei şi încurajarea investiţiilor de întreprinderi mici şi mijlocii, mai ales în domeniul industriilor alimentare şi producătoare de bunuri de larg consum (textile, încălţăminte, confecţii etc.).
g. Accelerarea introducerii progresului tehnic în toate ramurile producţiei materiale, prin lărgirea pe baze economice a colaborării întreprinderilor cu unităţile de cercetare-proiectare specializate, revizuirea atitudinii şi a ordinii de prioritate pentru dezvoltarea şi modernizarea diferitelor ramuri ale industriei, accentul urmând a fi pus pe ramurile şi subramurile de vârf (electronică, electrotehnică, mecanică fină etc.).
h. Atenuarea tendinţelor de urbanizare oarecum forţată prin reorientarea investiţiilor către mediul rural şi către zonele cu potenţial material şi uman insuficient valorificat.
i. Construirea sistemului pieţei libere pentru toate produsele.
j. Renunţarea la gigantism, în special în domeniul zootehniei, experienţa dovedind că asemenea unităţi ridică mari probleme din punct de vedere al aprovizionării cu nutreţuri şi al degradării mediului ambiant.
k. Refacerea şeptelului de animale; importuri de rase în funcţie de zonele climatice; respectarea, în cea mai mare măsură a tehnologiilor de creştere specifice raselor respective.
l. Crearea unor asociaţii agricole locale (unităţi cooperatiste, de stat şi particulare), care să aibă activitate complexă, de producţie, prelucrare, prestări servicii, comercializare etc.
m. Reorganizarea judicioasă în teritoriu a învăţământului, în funcţie de necesităţile de forţă de muncă din economie.
n. Dotarea corespunzătoare a unităţilor de cercetare, creşterea aportului cercetării ştiinţifice la rezolvarea problemelor agriculturii.
o. Dotarea corespunzătoare a unităţilor de mecanizare a agriculturii, cu maşini şi instalaţii moderne, de mare randament.

II. RAMURI ALE ECONOMIEI NAŢIONALE

a. Agricultura

1. Entropia în agricultură

Cornelia SCUTARU

Privită ca ansamblu de procese tehnologice dirijate în scopul obţinerii producţiei, agricultura este consumatoare de energie şi se supune, ca oricare fenomen fizic în care intervine energia, legilor (principiilor) termodinamicii. Primul principiu al termodinamicii, cunoscut şi sub denumirea de Legea conservării materiei şi energiei, este aplicabil sistemelor închise şi afirmă că într-un sistem închis cantitatea totală de materie şi energie nu se modifică. Formulat tot pentru sisteme închise, al doilea principiu al termodinamicii introduce noţiunea de entropie. În sens intuitiv entropia măsoară degradarea energiei într-un sistem închis. Primul principiu afirmă conservarea energiei totale într-un sistem închis, fără ca acesta să excludă posibilitatea transformării energiei dintr-o formă în alta. Al doilea principiu afirmă că orice transformare de energie se face cu pierderi, cu randamente subunitare. Mai mult decât atât, al doilea principiu afirmă imposibilitatea recuperării acestor pierderi şi stabileşte un sens de desfăşurare în timp a proceselor de transformare a energiei, afirmând că toate procesele în care are loc transformarea energiei dintr-o formă în alta, degradarea energiei (entropia) creşte. Al treilea principiu al termodinamicii vine să întărească cel de-al doilea principiu, afirmând că entropia nu poate lua niciodată valoarea zero, deci că pierderile de energie într-un proces de transformare nu pot fi anulate, ele există şi au valoare pozitivă, oricare ar fi procesul la care se referă. Cu alte cuvinte, randamentele de transformare ale oricăror procese de acest tip sunt strict subunitare şi nu ating niciodată valoarea 1.

Sistemele deschise pot schimba (primi sau ceda) cu mediul înconjurător nu numai materie şi energie, ci şi entropie. În acest caz apare un flux de entropie între mediu şi sistem, care dă naştere în interiorul sistemului unor transformări reversibile, în sensul că pot fi anulate dacă schimburile sistemului cu mediul se inversează. Aceste schimbări provoacă însă în interiorul sistemului alte transformări care, de data aceasta, sunt ireversibile, adică antrenează o scădere de randament, pierderi de energie care nu pot fi readuse în sistem printr-o inversiune a sensului de funcţionare.

Un sistem deschis este supus influenţelor mediului exterior şi, la rândul său, influenţează mediul. Astfel, dacă în sistemul respectiv au loc procese cu

un grad ridicat de entropie, cum poate fi, de exemplu, un complex de creştere a animalelor, care elimină un volum mare de dejecţii, depozitarea acestora se face undeva în apropiere, provocând poluarea mediului înconjurător. În acest caz, fluxul de entropie are loc de la sistem spre mediul înconjurător.

Dacă analizăm sistemul apelor subterane dintr-o anumită regiune, acestea pot fi poluate cu nitraţi de la îngrăşămintele azotoase împrăştiate pe terenul agricol. Fluxul de entropie este, în acest caz, de la mediu către sistem.

Deci variaţia entropiei totale a unui sistem deschis este independentă de direcţia timpului, semnul său depinzând de sensul şi volumul schimburilor dintre sistem şi mediu.

În accepţie biologică, un organism viu este un sistem deschis care are permanente schimburi cu mediul. Aceste schimburi au loc în ambele sensuri şi anume, organismul cedează sau primeşte, în funcţie de necesităţile proprii, materie şi energie. Evident, fără aceste schimburi cu mediul, organismul moare.

Deci variaţia entropiei totale a unui organism viu depinde de sensul şi volumul schimburilor dintre sistem şi mediu. Ea are două componente şi anume, entropia externă care reprezintă fluxul de entropie dintre organism şi mediu şi care poate fi pozitivă sau negativă (negentropia) în funcţie de aceste schimburi şi entropia internă a organismului (plantă sau animal), a cărei sursă sunt procesele ireversibile care se petrec în interiorul său, adică cele care antrenează o scădere de randament, pierderi. Componenta externă în cazul unui organism viu este de regulă negativă, organismul pentru a trăi are nevoie de negentropie, absorbţia de entropie împingând-ul către moartea biologică. Componenta internă într-un organism viu are sensul unei produceri de entropie, şi este întotdeauna pozitivă. Entropia totală însă poate fi pozitivă dacă organismul nu absoarbe din mediul înconjurător suficientă negentropie pentru a anula efectul producerii interne de entropie şi negativă dacă, dimpotrivă, organismul absoarbe din mediu o cantitate de negentropie care să anihileze producerea internă de entropie şi s-o depăşească.

Ca orice proces de producţie, agricultura consumă energie fosilă: combustibili pentru maşini, electricitate pentru irigaţii, energie termică pentru uscarea cerealelor sau pentru încălzirea grajdurilor, precum şi energie înglobată în îngrăşăminte, pesticide, sămânţă, furaje etc.

Spre deosebire de alte ramuri, agricultura este consumatoare de energie solară: prin procesul de fotosinteză, plantele consumă cca 1-2% din energia solară care ajunge pe Pământ şi o transformă, cu un randament de 0,5-1,0%, în energie biochimică – biomasa vegetală – care este utilizată în alte cicluri biologice. Pe baza acestui consum natural de energie solară, plantele asigură în mod spontan menţinerea vieţii pe Pământ. De fapt, prin intermediul radiaţiilor solare şi al transformărilor care se produc în cadrul producţiei vegetale, sistemul nostru planetar are un caracter deschis, viaţa de pe planeta noastră alimentându-se cu energie de la soare. Cu cât omenirea va şti să folosească o

parte cât mai mare din energia solară, cu atât viaţa se va dezvolta într-o proporţie mai mare. Agricultura este un proces conştient, dirijat de om în scopul obţinerii unei cantităţi cât mai mari de biomasă. În acest scop, se aleg soiuri cu randamente fotosintetice cât mai ridicate, care sunt capabile să folosească energia solară într-un procent crescut. De asemenea, se folosesc mijloace de intensificare a producţiei agricole: mecanizare, chimizare etc., cu scopul de a ajuta plantele să folosească energia solară cu randamente maxime, cât mai apropiate de potenţialul lor biologic. Folosirea acestor mijloace de producţie create de om care reflectă un consum de energie fosilă, serveşte la creşterea producţiei agricole, deci la o mai bună utilizare a energiei solare.

Agricultura este, în acelaşi timp, o ramură care produce energie şi anume sub o formă specifică, de energie biochimică, ca urmare a proceselor de fotosinteză, care poate fi exprimată sub aspect energetic. În acelaşi timp, agricultura este mare consumatoare de energie şi sub acest aspect se încadrează în acţiunea generală a legii entropiei. În lucrarea *Legea entropiei şi procesul economic*, N. Georgescu-Roegen, aplicând legea entropiei la procesele economice, pe care le identifică ca procese ireversibile, consideră că energia potenţială a universului scade în permanenţă, prin degradarea ei în energie latentă care nu mai poate fi recirculată. „Omul – susţine autorul – a devenit un agent geologic a cărui putere creşte odată cu influenţa sa asupra mediului natural. Căci legea entropiei, care este astăzi la fel de bine stabilită ca legea gravitaţiei universale, ne învaţă că atât materia, cât şi energia pot fi utilizate o singură dată”.

Raportul între energia produsă şi energia consumată în agricultură indică puterea de conversie energetică a agriculturii, măsura în care intensificarea producţiei agricole reuşeşte să ridice nivelul producţiei agricole – rentabilitatea „energetică”.

Viaţa plantelor este condiţionată de procesul de fotosinteză. Din energia solară care ajunge pe Pământ, cca 30% este reflectată de atmosferă, 10-15% este absorbită de atmosferă, 5-10% este reflectată de sol, 20% se pierde în procesul de evaporare a apei, şi abia 1% este utilizată de plante în procesul de fotosinteză. Randamentul fotosintetic al plantelor obişnuite şi al arborilor este foarte scăzut. O plantă adultă poate transforma radiaţia solară în materie vegetală cu un randament de cca 1-2%. O plantă tânără nu poate utiliza la fel de bine energia solară, astfel încât randamentul pe toată durata vieţii unei plante este de cca 0,5-1%.

În acest sens, fotosinteza este unul din cele mai entropice procese. Faptul că foloseşte însă energia solară, inepuizabilă şi gratuită la scară umană, ne determină să considerăm fotosinteza un proces antientropic relativ (la nivelul plantelor). În circuitul ecologic, biomasa este utilizată parţial, la rândul ei, ca hrană pentru animale şi om. Aceasta reprezintă o sursă de energie pentru toate procesele vitale de pe Pământ.

Ca activitate conştientă, dirijată de om în scopul obţinerii unor producţii ridicate, agricultura utilizează acest proces natural, fotosinteza, căutând să-l intensifice prin toate mijloacele, de la utilizarea unor soiuri de productivitate ridicată, până la creşterea alocărilor de factori cum sunt îngrăşămintele, folosirea maşinilor şi tractoarelor agricole etc.

Rezultatul acestor măsuri este creşterea producţiei şi, implicit, creşterea randamentului fotosintetic al plantelor cultivate.

2. Funcţia antientropică a cercetării ştiinţifice şi a tehnologiei în agricultură

Dumitru DUMITRU

Formele de acţiune şi de manifestare ale celei de-a doua legi a termodinamicii – legea entropiei – şi raporturile dintre aceasta şi dezvoltarea socială, deşi au fost descoperite de mai mult de un secol, au început să fie studiate şi să devină „cap de afiş" în prezent, când se pun, cu deosebită acuitate, problemele relaţiilor dintre resurse şi creşterea economică.

Comunicarea de faţă nu-şi propune să dea soluţii, ci doar să schiţeze un nou mod de abordare pornind de la interpretarea acţiunii legii entropiei şi implicaţiile acesteia în dezvoltarea sistemului agroalimentar. Implicarea unei legi naturale în dezvoltarea societăţii sau unui sector al activităţii sociale este plin de mari riscuri de interpretare, în cazul în care legea naturală este identificată cu legile sociale. Definirea acestor raporturi este însă de natură să deschidă noi orizonturi şi variante sau ipoteze de acţiune umană pentru folosirea eficientă a unei legi naturale în interesul dezvoltării societăţii.

Elucidarea acestor relaţii implică soluţionarea unor probleme privind nu numai formele de manifestare a legii entropiei în diferitele verigi ale producţiei sectorului agroalimentar, ci şi metodologiei privind calculul bilanţului entropic şi, pe aceste baze, desprinderea alternativelor de acţiune şi organizare socială pentru folosirea acestei legi în creşterea producţiei agroalimentare şi a eficienţei ei economice.

Acest mod de abordare în viziunea metodologiei dialecticii materialiste ne dă posibilitatea unei analize a interdependenţelor şi interacţiunilor dintre o lege a naturii şi acţiunea conştientă a omului.

Privit în evoluţia istorică a societăţii, procesul social de producţie se caracterizează printr-o tendinţă de reducere continuă a resurselor materiale şi de forţă de muncă – sau, altfel spus, de muncă socială – pe unitatea de produs final util satisfacerii nevoilor de existenţă materială şi spirituală a omului. Această reducere nu are loc însă în mod linear, ci printr-o creştere a interdependenţelor şi complexităţii proceselor economico-sociale.

Odată cu dezvoltarea şi adâncirea diviziunii sociale a muncii, producţia agroalimentară s-a compartimentat tot mai mult, atât în sensul diversificării ei, cât şi în cel al sporirii diferitelor activităţi care concură la obţinerea produsului final. Legăturile şi combinaţiile dintre aceste compartimente au evoluat corespunzător nivelului general de dezvoltare a societăţii. În condiţiile actuale ale afirmării revoluţiei tehnico-ştiinţifice, procesul producţiei agroalimentare capătă o serie de caracteristici noi, care se vor accentua în perspectivă.

Caracteristica generală a acestui proces constă în creşterea gradului de specializare a producţiei, în desprinderea din agricultură a unor activităţi de prelucrare a lor de ramurile din amontele şi din avalul agriculturii.

Economia agroalimentară este formată din cinci subsisteme:

1. industriile care produc mijloace de producţie pentru agricultură, industria alimentară, circulaţia mărfurilor şi prelucrarea casnică;
2. producţia agricolă propriu-zisă, ca ramură (în principal) producătoare de materii prime;
3. industriile de prelucrarea materiilor prime alimentare;
4. comerţul cu produse agroalimentare,
5. prelucrarea casnică.

Pentru a produce bunuri de consum alimentar, societatea antrenează şi transformă diferite forme ale materiei şi energiei. În mod sintetic, tabloul general al procesului producţiei agroalimentare poate fi exprimat ca un raport între consumul energetic şi produsul alimentar care intră în consumul final. Comensurarea în consum de energie şi rezultatul energetic final dau posibilitatea cunoaşterii şi acţionării în fiecare subsistem pentru a creşte gradul de convertibilitate, reducând în final entropia.

Figura nr. 1

În producţia agroalimentară, un rol esenţial îl are energia solară, sub forma luminii şi a căldurii. Punctul de plecare îl constituie producţia vegetală. Datorită fotosintezei, substanţele anorganice asimilate de plante din mediul înconjurător se transformă în substanţe organice.

Energia solară acţionează nu numai asupra biomasei vegetale, ci are influenţe directe sau indirecte şi în celelalte subsisteme ale procesului producţiei agroalimentare (industria de prelucrare, circulaţia mărfurilor, inclusiv în prelucrarea casnică).

Pentru producţia agroalimentară, o importanţă hotărâtoare o are intensificarea fotosintezei, care este determinată de cantitatea de energie solară absorbită de frunzele plantei. Potrivit datelor Institutului Meteorologic, în ţara noastră radiaţia totală este de circa 120 K cal/cm^2/an. Pe această bază se pot determina orientativ cantitatea totală de energie solară pe teritoriul ţării noastre şi cea maxim posibilă pentru producţia vegetală.

Randamentul fotosintezei fiind de numai 1%, doar circa 88 milioane de Kcal pot trece, maximum, din fluxul solar în biomasă datorită asimilaţiei clorofiliene, ceea ce echivalează cu o producţie posibilă de masă vegetală uscată de circa 20-25 tone/ha[1]. Întrucât nu se consumă decât între 1 şi 2% din cantitatea de radiaţii primite, rezultă posibilităţi inepuizabile de creştere a producţiei agricole prin folosirea energiei solare.

În sectorul agroalimentar se utilizează, din aceeaşi grupă de energie exterioară sistemului, energia hidraulică, energia eoliană, ultima prezentând importante perspective.

În ceea ce priveşte consumul de energie fosilă, tendinţele cele mai dinamice le înregistrează consumul de petrol, de gaze naturale, energie electrică, metal şi cărbune.

Schematic, fluxul de energie şi conversiunile în sistemul agroalimentar ar putea fi prezentate astfel:

Figura nr. 2

Acest grafic are menirea de a ne introduce în universul conversiunii energetice din sistemul agroalimentar, sistem de o mare complexitate şi care ridică numeroase probleme metodologice şi de stabilire a unor legături tehnologice şi economice eficiente.

Vom începe, în primul rând, cu subsistemul producţiei vegetale care utilizează în proporţia cea mai ridicată energia solară, precum şi importante cantităţi de energie fosilă şi umană, el constituind şi subsistemul primar pentru întregul sistem agroalimentar. Din toate formele de substanţă şi energie utilizate, vom stărui numai asupra energiei comerciale, urmând ca celelalte forme de energie să fie cuantificate ulterior.

În producţia vegetală din ţara noastră are loc un intens proces de folosire a energiei fosile, energia umană şi cea animală fiind într-o scădere rapidă. Are loc o pătrundere rapidă a maşinismului şi a chimiei, ca principale direcţii ale progresului tehnico-ştiinţific contemporan. Producţia vegetală a crescut în mod continuu, producându-se însă o serie de schimbări cantitative în raportul dintre consumul de energie comercială şi cantitatea de energie biologică obţinută în biomasa vegetală.

Din aceste date rezultă o concluzie de primă importanţă pentru subiectul abordat şi pentru activitatea practică: producţia vegetală acţionează antientropic, dintr-o unitate energetică intrată rezultatul final constituindu-l un multiplu de unităţi energetice. Chiar dacă am lua în calcul şi energia umană şi cea animală utilizată, raportul este favorabil energiei obţinute. Aceasta se

[1] Vezi dr. doc. D. Teaci, Ecological Conditions (climatic and edafic, for wheat growth and yield), p. 9.

datorează în primul rând utilizării energiei solare, precum şi a energiei fosile existente în sol.

După cum se ştie, o altă „maşină vie" din sistemul agroalimentar o constituie animalele, care transformă energia din biomasă vegetală în energie biologică animală, în procesul de producţie, pe măsura trecerii la sisteme intensive, utilizându-se cantităţi tot mai mari de energie fosilă. Producţia animală se obţine însă prin transformarea unui multiplu de unităţi biologice vegetale într-o unitate biologică animală, coeficientul de convertibilitate variind în funcţie de specie, rasă, sistem de exploatare etc. Tendinţa generală care se manifestă, ca urmare a progresului tehnico-ştiinţific, constă în îmbunătăţirea coeficientului de convertibilitate.

Tabelul nr.1

Evoluţia coeficientului de convertibilitate a producţiei vegetale în producţia animală

$\times 10^{12}$ Kcal

	1950	1960	1970	1975	1980	1990
Producţia animală	3,37	4,96	6,63	9,05	14,97	22,8
Consumul energetic vegetal	19,91	28,50	37,77	51,02	44,41	124,25
Coeficientul de convertibilitate	0,169	0,174	0,176	0,177	0,177	0,184
Consumul de energie vegetală pentru o unitate energie animală	5,91	5,75	5,70	5,64	5,64	5,45

Îmbunătăţirea, deşi semnificativă, se datorează atât schimbării structurii specifice, cât şi folosirii unor mase superioare şi extinderii sistemelor de exploatare de tip industrial. Se consumă, totuşi, circa 6 unităţi energetice pentru a obţine o unitate biologică animală. Din punctul de vedere al conversiunii energetice, animalele acţionează entropic, irosind o importantă cantitate de energie înmagazinată în biomasă vegetală.

Tabelul nr. 2

Evoluţia coeficientului de convertibilitate energetică în producţia agricolă totală

$\times 10^{12}$Kcal

	1950	1960	1970	1975	1980	1990
Coeficientul de convertibilitate energetică	1,23	1,69	2,75	3,32	4,78	5,47

Pe măsura creşterii cantităţii de energie fosilă utilizate în producţia vegetală şi a sporirii ponderii producţiei animale în producţia agricolă totală, coeficientul de conversiune energetică se înrăutăţeşte. Aceasta are serioase implicaţii în ceea ce priveşte eficienţa consumului energetic şi ameliorarea acestor raporturi necesită soluţii integrate (de ordin biologic, tehnic, organizatoric etc.), care să stea la baza unor alternative privind structurile viitoare ale producţiei de materii prime agricole.

Dezvoltarea economică de ansamblu, schimbarea structurii populaţiei ca urmare a procesului de urbanizare, determină o creştere a gradului de prelucrare a produselor alimentare; proporţia produselor care intră direct în consumul uman se reduce considerabil, agricultura devenind din ce în ce mai mult o ramură producătoare de materii prime.

Industria alimentară se impune tot mai mult ca o activitate economică indispensabilă ca subsistem a lanţului agroalimentar .

Progresul tehnic realizat de industria şi chimia alimentară a dus la emiterea tezei potrivit căreia soluţionarea problemei alimentaţiei în ţările în curs de dezvoltare ar putea avea loc nu prin diada producţie vegetală-producţie animală, ci producţie vegetală-industrie alimentară. Această teză se bazează pe faptul că randamentul de conversiune a substanţelor vegetale de către industria alimentară este superior conversiunii făcute de animale. Acestei teze i se aduc serioase obiecţii, întrucât diada nu poate fi făcută numai din surse vegetale, fără o serie de aminoacizi conţinuţi numai în produsele animale.

Industriile de prelucrare, deşi înnobilează materiile prime, ele, în esenţă, nu creează elemente nutritive noi, în schimb, consumă importante cantităţi de energie.

Tabelul nr. 3

Evoluţia coeficientului de convertibilitate energetică în industria alimentară

$\times 10^{12}$ Kcal

	1950	1960	1970	1975	1980	1990
Producţia industriei alimentare	0,82	3,16	5,11	6,64	7,44	8,11
Consumul de energie	16,78	19,4	23,3	26,4	29,57	32,23
Coeficientul de convertibilitate energetică	0,048	0,163	0,219	0,251	0,252	0,252
Consumul de energie pentru o unitate energetică obţinută prin prelucrare în industria alimentară	20,4	6,14	4,56	3,98	3,97	3,96

Ca urmare a perfecţionării tehnologiilor în industria şi chimia alimentară, a schimbării surselor energetice utilizate, s-a îmbunătăţit considerabil coeficientul de convertibilitate energetică. Cu toate acestea, nu putem să nu ne oprim asupra faptului că se consumă aproape 4 Kcal pentru 1 Kcal de produs alimentar. Mai mult, industria alimentară consumă o serie de substanţe energetice nereînnoibile, din ce în ce mai scumpe şi mai rare, cum sunt petrolul şi gazele naturale, fiind în acelaşi timp şi un mare consumator de energie electrică.

Produsul agricol sau produsul alimentar prelucrat nu ajunge la consumator direct, ci prin intermediul comerţului. Pe măsură ce se schimbă structura populaţiei, în sensul creşterii populaţiei urbane, al schimbărilor produse de însăşi organizarea agriculturii, consumul direct de produse agroalimentare, fără intermediul comerţului, este din ce în ce mai redus. Între producător şi consumator intervine transportul, depozitarea, desfacerea cu amănuntul. Toate aceste activităţi necesită importante consumuri energetice, fără a adăuga substanţă produselor agroalimentare.

Tabelul nr. 4

Evoluţia coeficientului de convertibilitate energetică în comerţul de produse agroalimentare

$\times 10^{12}$ Kcal

	1950	1960	1970	1975	1980	1990
Volumul circulaţiei mărfurilor agroalimentare	0,90	2,16	3,88	5,07	6,86	8,31
Consumul de energie	1,24	4,00	6,63	9,19	10,29	11,22
Coeficientul de convertibilitate	0,73	0,54	0,58	0,55	0,67	0,74
Consum energ./unit.	1,38	1,85	1,71	1,81	1,50	1,35

Cu toate progresele realizate în comerţul cu produse agroalimentare, consumurile energetice se menţin la un nivel ridicat, cheltuindu-se între 1,3-1,8 unităţi energetice pentru o unitate energetică de produs agroalimentar.

Dacă la toate acestea adăugăm şi consumul casnic pentru produsele agroalimentare, coeficientul de convertibilitate energetică se înrăutăţeşte şi mai mult.

Făcând un calcul final, deşi incomplet, privind evoluţia coeficientului energetic al întregului sistem agroalimentar din ţara noastră, obţinem următoarea tendinţă:

Tabelul nr. 5

Evoluţia coeficientului de convertibilitate energetică în sistem agroalimentar

x 10^{12} Kcal

	1950	1960	1970	1975	1980	1990
Produsul alimentar la consumator	17,45	19,69	22,21	23,36	25,02	28,14
Consumul energetic	40,18	59,72	96,58	125,33	200,90	272,42
Coeficientul de convertibilitate	0,43	0,33	0,23	0,19	0,12	0,10
Consum/unitate (Randament energetic)	2,3	3,03	4,35	5,37	0,03	9,68

Tendinţa acestor indicatori am putea-o caracteriza ca îngrijorătoare. Dacă ea se menţine, vom ajunge aproximativ la nivelul actual de convertibilitate din SUA, unde, potrivit unor calcule făcute de economiştii americani, cu 10 unităţi calorice fosile se obţine 1 unitate biologică de consum alimentar. Cu titlu orientativ, noi ne situăm, în prezent, aproximativ la nivelul de convertibilitate din Franţa[1].

Deşi suntem conştienţi că datele pe care le-am prezentat nu măsoară cu exactitate fenomenele, nu ne îndoim asupra tendinţelor de până acum şi a celor viitoare, dacă se vor menţine actualele tipuri de progres tehnic în diferitele subsisteme ale sistemului agroalimentar.

Pentru găsirea soluţiilor şi organizarea unor acţiuni concertate pe toate verigile sistemul agroalimentar, este necesar să dispunem de instrumente metodologice de comensurare a consumului energetic şi a efectelor obţinute. Aceasta ar necesita elaborarea unui sistem de indicatori prin care să se exprime energia cheltuită şi rezultatele obţinute pe întregul sistem agroalimentar. În acest scop, noi propunem un sistem de indicatori care să fie utilizaţi pentru început în cercetarea ştiinţifică, urmând ca după verificările necesare să fie introduşi şi în practica de planificare.

Opţiunea majoră de viitor va fi trecerea la un sistem de organizare integrată pe întregul sistem agroalimentar. Pentru acesta, sunt necesare cercetări care să fundamenteze factorii şi tendinţele procesului de integrare şi care să fundamenteze pe etape prognozele sistemului şi formele de organizare a integrării sistemului agroalimentar. Acest sistem viitor pe care l-am putea caracteriza ca „antientropic", ar putea constitui una din cele mai importante soluţii ale schimbării în direcţia obţinerii maximului de producţie agroalimentară

[1] Vezi: L. Malassis, Représentation et évaluation du système agroalimentaire français; Etude du CHEMA: L'activité agricole et l'énergie, No. 404, 408.

cu un minim de consum energetic. Concentrarea cercetărilor biologice, tehnice, economice şi sociale pentru realizarea acestui obiectiv final ar putea să asigure acea „corelaţie de aur", în care legea entropiei şi-ar reduce efectele, apropiindu-le de prima lege a termodinamicii, legea conservării materiei şi energiei.

3. Sistem de evaluare a entropiei producţiei agricole

Dinu GAVRILESCU, Cornelia SCUTARU

Entropia producţiei agricole

Controversa susţinută asupra definirii conceptului de entropie, în accepţia sa economică, specific agriculturii duce în prezent la cristalizarea unei definiţii din ce în ce mai frecvente, definiţie care se poate enunţa astfel:

Entropia, ca legitate economică, se manifestă în sfera de influenţă şi de interacţiune a unui grup de sisteme şi se desfăşoară dincolo de „graniţele" procesului economic determinate convenţional. Ea reprezintă masa pierderilor înregistrate într-un sistem, menţinerea la parametrii iniţiali necesitând „inputuri"din alte sisteme. Din punctul de vedere al procesului economic, agricultura se comportă ca sistem debuşeu de „negentropie", iar din punct de vedere al sistemelor sursă, ca un „furnizor" activ de entropie.

În ceea ce priveşte cazul particular al producţiei agricole, se impune evaluarea cât mai atentă a sistemului de producţie prin analiza factorilor de intensificare, prin stabilirea agresivităţii fiecărui factor, prin modelarea unui sistem tehnologic intensiv, capabil să asigure maximum de producţie în condiţiile diminuării degradării mediului ambiant şi protecţiei eficiente a acestuia. O încercare în acest sens, pornind de la indicatorii economici convenţionali, corectaţi cu evaluarea entropică a culturii, a condus la rezultate interesante. Astfel, la cultura porumbului, rentabilitatea convenţională este diminuată de efectul entropic asupra solului atingând chiar pragul de nerentabilitate efectivă. Efectul entropic a fost estimat în acest caz pe baza însumării cheltuielilor necesare refacerii fertilităţii terenului exploatat de această cultură. Volumul cheltuielilor pentru un hectar, respectiv echivalentul de compensare a efectului entropic, a oscilat zonal între 1500-3200 lei. În cazul leguminoaselor perene, situaţia se inversează, acestea potenţând fertilitatea şi aducând în sol de această dată un aport pozitiv estimat zonal între +200 lei şi +2800 lei.

Entropia proceselor economice în agricultură

Acceptarea caracterului de generalitate al entropiei, ca o însuşire legică a tuturor sistemelor, conduce implicit la recunoaşterea caracterului complex al acestui concept sistemic, la o manifestare distinct specifică, diferenţiată în multe familii de sisteme. Pentru sistemele economice considerate ca sisteme

deschise, manifestarea legii entropiei prezintă o modalitate de exprimare deosebit de complexă, legată de natura acestor procese a căror desfăşurare este puternic diferenţiată , atât prin apartenenţa lor la diferite sfere macro-economice, dictate sau influenţate de sistemele sociale, de specificul fiecărui tip de proces economic (industrial, agricol, comercial etc.), cât şi de nivelul de intensificare existent care caracterizează sistemul economic ca stare.

Un aspect de o deosebită importanţă, manifestat într-o dinamică impresionantă, îl reprezintă impactul pe care îl realizează din ce în ce mai puternic în economie informatica, tendinţa acesteia de a influenţa calitativ totalitatea vieţii economice şi sociale. În acest scop, se profilează posibilitatea ca informatica, principal vector al progresului tehnic, să poată contribui substanţial la dimensionarea şi în final la controlul aspectelor entropice ale dezvoltării.

În ceea ce priveşte procesul economic din agricultură, acesta va fi tratat specific ca un proces de producţie agricolă de factură biologică şi tehnică în contact permanent şi intercondiţionat cu mediul înconjurător.

Dacă procesul economic, în general, este considerat ca: „desfăşurarea în timp şi spaţiu a fenomenelor economice, transformările succesive cantitative şi calitative intervin în starea acestora datorită contradicţiilor interne şi influenţei exercitate de procesele economice cu care intră în relaţii de interdependenţă”, iar procesul de producţie ca: „activitatea socială în care oamenii, cu ajutorul mijloacelor de producţie, exploatează, modifică şi adaptează elementele naturii, asigurând totodată echilibrul om-natură în vederea satisfacerii trebuinţelor omeneşti”, procesul agricol îl definim ca „un proces de producţie în care principalele mijloace de producţie – pământul şi animalele – reprezintă sisteme vii şi care are caracteristic faptul că prin fotosinteză acumulează energie solară, creează materie vie şi în care desfăşurarea însăşi a procesului de producţie este condiţionată în timp şi spaţiu de ciclurile biologice, precum şi de dispersarea teritorială”.

Desfăşurarea ciclurilor producţiei agricole având la bază specificitatea biologică şi ambientală este caracterizată prin intervenţia organizată a omului, intervenţie caracterizată prin tehnologie. Impactul tehnologic şi efectul perfecţionării tehnologiilor în producţia agricolă este definit ca un element dinamic, manifestând o permanentă tendinţă de a-şi majora ponderea în cadrul complexului de participări care caracterizează procesul producţiei agricole.

Astfel, pe măsura intensificării producţiei, creşte ponderea elementului tehnologic în obţinerea produsului final, aspect care defineşte o creştere accelerată a aspectului entropic al acestui proces, a agresivităţii lui asupra sistemelor adiacente, în special asupra celor ambientale.

Aceste aspecte au dus la necesitatea abordării entropice a proceselor agricole, la cuantificarea influenţelor diferitelor sisteme participante, urmărindu-se o posibilitate mai riguroasă de abordare a efectului de corecţie a măsurilor de atenuare a implicaţiilor negative ale producţiei agricole intensive.

În cadrul acestor particularităţi, procesele de producţie din agricultură, care prezintă un grad înalt de interferenţă cu mediul ambiant, necesită permanent corecţii. Datorită obiectivelor de satisfacere din ce în ce mai îndestulătoare a necesarului alimentar, producţia agricolă tinde să crească permanent, creşterea producţiei de biomasă dezvoltându-se pe seama creşterii negentropiei, respectiv prin transferul entropiei în sistemele adiacente, de regulă sistemele sursă care aparţin materiei moarte sau unor sisteme vii defavorizate.

Sfera de acţiune a legii entropiei în producţia agricolă

Producţia agricolă evaluată din prisma entropiei produse provoacă perturbaţii în cvasitotalitatea sistemelor naturale. Necesitatea practică, elaborarea unor indicatori economici având un caracter pragmatic, a impus, de asemenea, o structurare a sistemelor participante. În demersul de evaluare a acestei probleme, s-a urmărit în principal delimitarea unor sisteme care au o participare directă sau un efect puternic orientat către producţia agricolă.

La realizarea producţiei agricole concură în mod direct sisteme sau grupe de sisteme care au o participare influentă. Astfel, energia solară provenind din sistemul solar reprezintă, din punct de vedere al unui sistem economic al societăţii omeneşti, o resursă inepuizabilă. În aceeaşi postură se găseşte sistemul florei spontane şi într-o măsură însemnată ecosistemul, incluzând sistemul climatic în cadrul căruia circuitul global al apei are o poziţie de primă importanţă. În acest context, se evidenţiază existenţa interdependenţelor cu procesul de producţie agricolă.

În cazul delimitării sferei de acţiune a legii entropiei în producţia agricolă, în vederea elaborării unui sistem de indicatori economici se au în vedere următoarele sisteme: sistemul mediului (solul, apa, sistemele atmosferei); sistemul biologic; sistemul tehnologic; sistemul de organizare şi conducere; sistemul introducerii progresului tehnic; sistemul politicilor economice.

Modul de conexiune a diferitelor sisteme este reprezentat de configuraţia fluxului entropic al acestor sisteme având finalitate în producţia agricolă.

Sistemul politicilor comerciale este considerat ca un sistem extrem de influent (director) şi are în prezent o puternică încărcătură entropică, pe care o transmite masiv tuturor sistemelor.

În concluzie, nivelul de abordare a problemei elaborării unui sistem de indicatori pentru entropia proceselor productive din agricultură este al unui studiu de oportunitate. În acest caz, inventariind şi delimitând domeniul comensurat, am propus clasificarea prezentată. Având la bază faptul că pentru entropia biologică şi tehnologică există în prezent metodologii de calcul, ne-am propus lărgirea domeniului de abordare în cazul acestor sisteme, precum şi elaborarea unor metodologii pentru toate domeniile pe care le-am convenit ca reprezentative pentru entropia producţiei agricole. În acest sens, prezentarea

fluxului entropic al sistemelor principale care concură la realizarea producţiei agricole creează o imagine de ansamblu asupra dinamismului acestui fenomen – aproape deloc aparent – şi permite o localizare a zonelor intensificate unde intervenţiile negentropice sunt cele mai eficiente.

Avem în vedere o adâncire a prezentului studiu şi o elaborare amănunţită a tuturor indicatorilor şi o aplicaţie exemplificativă.

4. Efectul intensificării agriculturii asupra randamentului energetic (Costul intervenţiei antientropice)

Cornelia SCUTARU

În agricultură, omul intervine cu factori tehnologici de intensificare, care au ca efect creşterea producţiei. Comensurarea în termeni energetici a efortului de intensificare a agriculturii şi a rezultatului obţinut permite analiza eficienţei energetice a acestui efort. În acest sens, raportul dintre cantitatea de energie obţinută şi cantitatea de energie cheltuită pentru aceasta, adică randamentul energetic al culturii respective, dă măsura efectului entropic sau antientropic al producţiei agricole. Când vorbim de efect antientropic, trebuie să precizăm că organismele vii, ca sisteme deschide, preiau din mediul înconjurător energie sub forme specifice pentru a supravieţui. În interiorul organismului, atât timp cât el însuşi păstrează vitalitatea, acţiunea aceasta este antientropică. El trăieşte însă pe seama mediului înconjurător, ceea ce face ca în exterior, acţiunea organismului viu să fie entropică. Plantele preiau energie solară şi diferite substanţe din sol. Dacă nu evaluăm cheltuiala de energie solară, dat fiind că aceasta este oricum risipită în spaţiu, consumul celorlalte resurse este rentabil, în sensul că planta înmagazinează mai multă energie decât a consumat (diferenţa fiind energia solară). Astfel, randamentele energetice, adică raportul între producţia obţinută şi cea consumată, ale plantelor sunt, în general, supraunitare şi putem spune că producţia vegetală are un efect antientropic în ansamblul economiei. Aceste randamente au valori diferite de la plantă la plantă, în funcţie de nivelul producţiei medii şi de tehnologia folosită. Astfel, dacă la grâu randamentul energetic are valori medii cuprinse între 3,4 şi 4,4, la porumb el poate atinge 6,3. Dintre plantele tehnice, randamentul culturii de floarea-soarelui are o variaţie foarte redusă (între 3,1 şi 3,4) în decursul timpului, ceea ce denotă o sensibilitate scăzută la tehnologia folosită şi alocările de factori (singurul factor ce poate schimba randamentul fiind cel genetic), în timp ce la sfecla de zahăr randamentele sunt cuprinse între 3,3 şi 6,2, ceea ce indică posibilităţi serioase de sporire a efectului antientropic prin schimbarea tehnologiei şi alocării sporite de factori.

Din cauza aportului energetic scăzut, legumele de câmp, şi în special de seră şi răsadniţe, sunt printre puţinele culturi care au randament energetic subunitar (cuprins între 0,2 şi 0,5). În acest caz, ca şi în alte cazuri similare, trebuie analizat şi aportul proteic sau vitaminic. Dintre plantele furajere, lucerna are randamentul energetic cel mai ridicat – poate ajunge la 11 unităţi obţinute la unitatea de energie consumată, având în acelaşi timp şi un aport proteic ridicat şi o puternică acţiune antientropică asupra solului în care este cultivată.

În ceea ce priveşte animalele, deşi importantă pentru creşterea lor, energia solară nu mai este convertită direct în energie biologică, metabolismul animal având un mecanism biochimic diferit de procesul de fotosinteză. Un rol important îl joacă în acest caz furajele şi celelalte componente ale hranei. Acestea, fiind obţinute cu un anumit consum de energie fosilă, metabolismul animal fiind la rândul lui un proces cu randament scăzut, producţia animală are în general randamente energetice subunitare, fiind un factor de creştere a entropiei mediului.

Intervenţia antientropică în agricultură s-a manifestat constant prin accentuarea procesului de intensificare a producţiei agricole. Aceasta are efect puternic asupra creşterii producţiei vegetale, care determină de fapt evoluţia randamentului energetic al agriculturii. Cifrele arată că agricultura noastră se află în pragul rentabilităţii energetice maxime; numai o schimbare radicală a fondului genetic sau a tehnologiilor aplicate poate duce la creşterea rentabilităţii energetice, deci la o depăşire temporară a acţiunii legii entropiei. Astfel, orice creştere suplimentară a producţiei trebuie plătită cu investiţii de energie suplimentară.

Pentru a scoate în evidenţă principalele aspecte ale cheltuielilor care se fac cu introducerea în circuitul agricol a factorilor alocaţi, se pun unele probleme legate de costul intervenţiei antientropice, în sensul stabilirii efortului cu care se obţine energia biochimică produsă de agricultură. În acest scop, au fost analizaţi indicatorii:

a) raportul cheltuielilor totale la consum total de energie, care ne dă o imagine asupra evoluţiei costului mediu al energiei consumate în agricultură, atât ca energie directă, cât şi ca energie înglobată în factorii de intensificare a agriculturii, cum sunt îngrăşămintele, pesticidele, mecanizarea etc.;

b) raportul cheltuielilor totale la energie produsă, care ne dă evoluţia costului mediu al fiecărei unităţi energetice produse de agricultură, indiferent dacă provine din producţia vegetală (grâu, porumb, sfeclă de zahăr etc.) sau din producţia animală (carne, lapte, ouă);

c) raportul producţiei globale la energia produsă, care ne dă un preţ mediu la care se obţine fiecare unitate energetică produsă în agricultură;

d) raportul producţiei globale la energie consumată, care ne dă o evaluare a productivităţii globale a fiecărei unităţi energetice utilizate în producţia agricolă, fie ca energie consumată direct (carburant, energie electrică, forţă de tracţiune animală, forţa de muncă manuală), fie ca energie

consumată indirect, fiind înglobată în produse ca îngrăşăminte, maşini şi tractoare agricole, furaje etc.

Analiza raportului între factorii alocaţi şi rezultatele din agricultură atestă că, în această ramură pe ansamblul ei, în special în producţia vegetală, apar fenomene cu caracter antientropic. Deşi fenomenul de intensificare a agriculturii, prin creşterea mijloacelor alocate şi implicit a consumurilor de energie neconvenţională, duce la creşterea producţiei agricole, el îşi atinge destul de repede pragul de rentabilitate, astfel că se impune dirijarea acestuia în sensul obţinerii unor randamente energetice superioare. Producţia vegetală este sensibilă la creşterea alocărilor de factori. Fiecare cultură reacţionează în mod specific, în funcţie de potenţialul său biologic, astfel încât intervenţia trebuie făcută diferenţiat pe culturi şi pe zone.

Producţia animală are alte caracteristici. Bazându-se pe metabolismul animal, expresie directă a potenţialului biologic, ea reacţionează mai puţin prompt la creşterile de factori alocaţi.

Atât timp cât hrana animalelor este asigurată la un nivel care depăşeşte simplul nivel de subzistenţă, animalul produce, dar nivelul maxim al producţiei sale este repede atins. Orice creştere a cantităţii de hrană peste acest nivel nu mai dă un spor de producţie. De aceea, randamentele energetice ale producţiei animale se menţin constante în timp.

Costul procesului de intensificare a agriculturii este de fapt costul intervenţiei antientropice. El poate fi măsurat global prin evaluarea costului unei unităţi de consum energetic. Evaluat ca un consum total de energie, care include atât energia direct consumată în procesul de producţie, cât şi energia înglobată în alocările specifice de factori, consumul energetic are o evoluţie crescătoare. Costul unei unităţi energetice consumate prin factorii alocaţi specifici procesului de intensificare are o tendinţă de scădere, mai ales în producţia vegetală. Analiza diferenţiată a acestor costuri pe culturi şi produse animale, corelată cu analiza costului unei unităţi energetice produse, indică culturile sau produsele animale la care procesul de intensificare a dat rezultate, ca şi cele unde nu se pot obţine rezultate decât prin schimbarea fondului genetic sau intervenţii de altă natură decât tipul obişnuit de tehnologie.

b. Construcţii de maşini

Idei privind strategia dezvoltării construcţiei de maşini româneşti în perspectivă

Maria CARTAS, Aurelian RĂDULESCU

Industria constructoare de maşini a României trebuie să fie privită în etapa actuală ca una dintre ramurile de bază chemate să participe la refacerea economiei naţionale, ca fiind în măsură să asigure o mare parte din mijloacele de producţie necesare pentru înzestrarea tehnică a celorlalte sectoare de activitate, precum şi pentru participarea în continuare a ţării noastre la schimburile internaţionale în domeniu.

Destinată iniţial (la începutul perioadei postbelice) satisfacerii necesităţilor economiei naţionale, industria constructoare de maşini din România şi-a adresat ulterior produsele exportului. Ea a început cu realizarea şi apoi cu desfacerea la export a categoriilor şi a tipodimensiunilor de produse de tehnicitate mai redusă şi a continuat în asimilarea treptată şi progresivă a unor produse de complexitate mai ridicată.

Creşterea cantitativă a producţiei ramurii a fost însoţită însă de o diversificare excesivă a ei pe produse şi tipodimensiuni, determinând risipirea efortului naţional în domeniu. Ca rezultat, progresele obţinute în cadrul ramurii nu s-au ridicat la nivelul scontat şi nu au corespuns, în cele mai multe dintre cazuri, posibilităţilor concrete existente în cadrul economiei naţionale.

Comparativ cu exportul de profil al altor ţări comparabile, exportul românesc de produse ale industriei constructoare de maşini este în prezent dezavantajat pe pieţele internaţionale de mărfuri, date fiind particularităţile lui legate de:

a. structura ofertei de export;
b. nivelul tehnic şi calitativ al produselor exportate;
c. strategia de comercializare.

Întrucât România dispune de o serie întreagă de capacităţi de producţie în domeniul construcţiei de maşini, precum şi de o anumită tradiţie de export pentru o serie de produse ale ramurii, apreciem că este posibil şi oportun ca România să participe în continuare la schimburile internaţionale în domeniu.

Evoluţia exportului românesc de produse ale industriei constructoare de maşini nu este, în general, limitată din punctul de vedere al capacităţii de absorbţie a pieţei internaţionale, întrucât România deţine o pondere minimă subunitară în exportul mondial în domeniu, iar perspectivele pieţei internaţionale indică o creştere a cererii externe de maşini şi utilaje.

La determinarea opţiunilor privind dezvoltarea şi orientarea pe termen mediu şi lung a producţiei ramurii în România, din punctul de vedere al posibilităţilor de export, este necesar să se ia în consideraţie unele orientări, care decurg din tendinţele conturate pe piaţa mondială a produselor industriei constructoare de maşini şi anume:

Măsuri pe termen mediu şi lung

1. Restructurarea ofertei româneşti de produse ale industriei constructoare de maşini în vederea alinierii acestora la tendinţele structurale ale cererii mondiale şi a apropierii de structura exporturilor altor ţări comparabile ca nivel de dezvoltare cu ţara noastră, dar care realizează valori medii unitare, per total export, superioare. Aceasta presupune: majorarea ponderii grupei „aparatajului de înaltă tehnicitate" (echipamente şi sisteme pentru tehnica electronică de calcul, componente electronice şi în special cele destinate tehnicii de calcul, echipamente electronice de uz industrial, echipamente de telecomunicaţii, aparatură de măsură şi control, aparatură optică etc.); dezvoltarea în ritmuri superioare a exportului românesc de produse din grupa de „bunuri de larg consum" (aparatură electronică pentru public, aparatură electrocasnică, autoturisme etc.); realizarea unei politici de creştere diferenţiată pe tipuri de produse a exportului în cazul tuturor celorlalte categorii de produse ale ramurii, avându-se în vedere condiţiile interne de producţie, necesarul de dotare a economiei naţionale, competitivitatea produselor româneşti şi tradiţia de export a României pe pieţele produselor respective. Din această grupă, menţionăm în mod deosebit: motoarele şi generatoarele electrice, aparatajul de joasă tensiune, echipamentul electric de distribuţie, tractoarele, maşinile-unelte, utilajul petrolier, maşinile şi utilajele pentru industriile specializate (chimică, minieră, siderurgică, alimentară, materialul rulant de cale ferată, navele maritime comerciale, utilajul de transport autoutilitar etc.).

2. Modernizarea radicală a unora dintre maşinile şi utilajele româneşti aflate în prezent în fabricaţie, în scopul alinierii la parametri tehnico-economici proprii produselor concurenţei oferite pe piaţa internaţională.

3. Elaborarea unei strategii vizând dezvoltarea fabricaţiei unor anumite categorii de maşini şi utilaje româneşti de înaltă calitate, în serii scurte, procesul de producţie caracterizându-se printr-un înalt grad de flexibilitate în privinţa adaptării la solicitările beneficiarilor externi.

4. Tipizarea pieselor şi subansamblelor în scopul creşterii gradului lor de interşanjabilitate.

5. Intensificarea activităţii de cercetare-dezvoltare ca factor de realizare a progresului tehnic.

6. Iniţierea unor acţiuni de cooperare şi specializare internaţională în cercetare, producţie şi comercializare.

7. Intensificarea exportului de subansamble, componente şi piese, fie în cadrul unor acţiuni de cooperare şi specializare internaţională, fie destinate să aprovizioneze liniile de montaj realizate de ţara noastră în străinătate.

8. Orientarea crescândă către oferte de export în „pachete" complexe.

Măsuri pe termen scurt

1. Executarea produselor în strictă conformitate cu proiectele tehnice.

2. Întărirea controlului de calitate pe toate fazele procesului de producţie.

3. Îmbunătăţirea tehnologiilor de fabricaţie (introducerea de sisteme flexibile de producţie, calculatoare pentru conducerea proceselor de producţie etc.) în scopul creşterii productivităţii muncii şi al nivelului calitativ al produselor.

4. Ameliorarea nivelului calitativ al subansamblelor furnizate de industriile orizontale.

5. Restructurarea reţelei externe de comercializare şi service.

6. Practicarea unei activităţi de reclamă adecvată concurenţei internaţionale.

7. Amplificarea ofertei de servicii, consulting, engineering etc.

8. Omologarea internaţională a produselor româneşti din domeniul construcţiilor de maşini.

III. Cercetarea ştiinţifică

Dezvoltarea biotehnologiilor în România, comparativ cu alte ţări şi tendinţe de evoluţie în acest domeniu[1]

Gheorghe MANEA

În ansamblul ştiinţelor actuale, biologia are o poziţie importantă datorită ritmului intens de dezvoltare a cercetării fundamentale, în special în biologia moleculară şi celulară, în genetică, microbiologie, ecologie, care a condus la sporirea considerabilă a cunoştinţelor asupra proceselor de bază ale vieţii şi a impulsionat cercetarea aplicativă, cu deosebire în domeniul biotehnologiilor care oferă posibilităţi variate şi complexe de a produce substanţe şi compuşi esenţiali pentru viaţa şi creşterea nivelului de trai al oamenilor (anexa nr. 1).

1. Promovate relativ recent, ca urmare a cercetărilor biologice din ţara noastră, biotehnologiile se regăsesc în programul de cercetări aplicative ale Institutului de Ştiinţe Biologice Bucureşti, axat pe următoarele domenii şi probleme:

a) Industria

- Identificarea, selectarea şi crearea prin tehnici clasice şi de inginerie genetică de noi surse de microorganisme producătoare de substanţe utile (proteine, enzime, antibiotice, vitamine, hormoni, polizaharide etc.).
- Elaborarea de tehnologii pentru prelucrarea materiilor prime existente, a M.R.R.-urilor de natură biologică care pot conduce la surse noi de materii prime şi produse.
- Obţinerea de gaze combustibile pe cale microbiană.
- Elaborarea metodelor şi realizarea de preparate biologice active imobilizate, cu aplicaţii în industria de biosinteză şi chimico-farmaceutică.

b) Agricultura

- Perfecţionarea şi utilizarea metodelor de inginerie genetică pentru crearea de noi tipuri de microorganisme cu calităţi superioare şi plante de cultură.

[1] Prezentul material se referă la contribuţia adusă în domeniul biotehnologiilor de către Institutul de Ştiinţe Biologice Bucureşti (ISBB); la conturarea întregului domeniu trebuie adăugată şi contribuţia altor institute ca: Institutul de Energetică Chimică şi Biochimică, Institutul de Cercetări şi Proiectări pentru Epurarea Apelor Reziduale, Institutul de Chimie Alimentară, Institutul de Cercetări Chimico-Farmaceutice etc.

- Diversificarea şi utilizarea culturilor de celule şi ţesuturi vegetale „În vitro”, în vederea înmulţirii vegetative intensive a plantelor şi sporirii producţiei vegetale.
- Obţinerea de proteine prin valorificarea masei algale şi a unor plante acvatice.
- Realizarea de noi produse pe bază de colagen cu utilizări în medicina veterinară şi zootehnie.
- Realizarea de produse şi tehnologii de combatere biologică a dăunătorilor agricoli şi forestieri.

c) Ocrotirea sănătăţii

- Elaborarea de noi metode şi preparate de diagnostic şi tratament (enzime, substanţe, principii active).

d) Protecţia mediului înconjurător

- Evidenţierea caracteristicilor ecosistemelor acvatice şi terestre şi stabilirea mijloacelor de valorificare superioară a resurselor lor.
- Intensificarea acţiunilor de valorificare complexă (hidrologică, agrosilvică etc.) a zonelor acarstice.
- Efectuarea monitoringului ecologic şi crearea băncii de date corespunzătoare.
- Reconstrucţia ecologică a terenurilor degradate.

Potrivit prevederilor acestor programe, Institutul de Ştiinţe Biologice Bucureşti a demarat activitatea productivă, producând sau asigurând tehnologiile de fabricaţie pentru substanţe necesare economiei naţionale şi ocrotirii sănătăţii. O parte din principalele produse, redate în dinamică în anexa nr. 2, au avut ca scop testarea consumatorilor potenţiali în perspectiva viitoarei producţii industriale a cărei capacitate trebuie să asigure cantităţi de produse prognozate de ordinul miilor de tone anual.

Acest salt cantitativ este justificat nu numai de necesarul de produse biotehnologice şi de disponibilitatea materiilor prime din ţara noastră, dar şi de practica mondială în domeniu. De exemplu, în Japonia şi SUA, aplicaţiile industriale ale biotehnologiilor se concretizează în produse ce pot ajunge, ca volum, de ordinul milioanelor de tone anual (anexa nr.3).

Nivelul calitativ al produselor realizate după tehnologiile ISBB se aliniază, în general, la cele similare, reprezentative pe plan mondial, cum este cazul hidrolizatelor de colagen şi biomasei de spirulină (produse cu multiple utilizări) sau reprezintă noutăţi în domeniu ca, de exemplu, progescolul, medicolul şi carpiconul. Aceste produse originale dovedesc capacitatea creatoare a personalului din cercetare, justeţea programelor de cercetare şi, în acelaşi timp, se constituie ca premise pentru dezvoltarea, în continuare, a domeniului biotehnologiilor, prin încadrarea României în comerţul mondial de biotehnologii şi de produse ale acestora.

2. Structura producţiei – în formare, pe măsura implementării în industrie a tehnologiilor elaborate de cercetarea biologică, urmăreşte, în prezent, cele patru domenii principale după care este orientată activitatea de cercetare din România şi anume: industria, agricultura, ocrotirea sănătăţii şi protecţia mediului înconjurător. Pentru comparaţie, ca orientare generală, structura producţiei poate fi sesizată şi după numărul institutelor cu profil de cercetare-dezvoltare din domeniul biotehnologiei din Japonia, care sunt implicate în programe de cercetare ce urmăresc următoarele domenii de aplicaţie: chimie - 76 institute, industria alimentară – 33, medicină, farmacie – 30 etc. (anexa nr.4).

Structura tehnologiilor este tipică fiecărei ţări, fiind impusă de disponibilul de resurse şi de necesarul de produse ale biotehnologiilor. Informativ, o asemenea structură poate fi intuită după numărul de teme de cercetare aferente fiecărui tip de tehnologie în Japonia (ţară care, în perioada 1983-1987, a obţinut bioproduse în valoare de 50 miliarde dolari) şi care sunt, în ordinea importanţei, ierarhizate astfel: tehnologii ce folosesc microorganisme (aproximativ 20% din totalul temelor de cercetare), enzime (11,7%), procese fermentative (11,3%), fuziunea celulelor (8,6%) etc.

3. Tendinţele în dezvoltarea biotehnologiilor sunt comune tuturor ţărilor care au abordat acest domeniu, ele urmărind amplificarea cercetărilor şi extinderea aplicaţiilor industriale. Este evident că, în perspectivă, rolul şi importanţa biotehnologiilor vor creşte, acestea vor completa, înlocui sau dezvolta tehnologiile clasice, vor modifica conceptul de materie primă şi vor deveni unul din elementele de promovare a noului în aproape toate domeniile de activitate.

Biotehnologiile s-au dovedit capabile să rezolve cerinţe de produse alimentare, de materii prime pentru industrie, să sporească producţia agricolă, să contribuie la reconstrucţia ecologică a mediului înconjurător, să crească randamentele în zootehnie, să protejeze sănătatea oamenilor. Este normal deci ca prognozele întâlnite în literatura de specialitate să prevadă ritmuri susţinute de creştere a produselor biotehnologiilor până în anul 2000. Astfel, conform prognozei efectuate de Biotech 83 (primul Congres Internaţional de Biotehnologie), valoarea produselor obţinute cu ajutorul biotehnologiilor va creşte de la 180 milioane dolari (realizate în anul 1985) la 19 miliarde dolari în anul 1990 şi la 43 miliarde dolari în anul 2000. După altă prognoză, valoarea producţiei ar putea atinge, la orizontul anului 2000, aproape 65 miliarde dolari.

4. Dezvoltarea biotehnologiilor în ţara noastră, în perspectivă, este impulsionată de:

- necesitatea schimbării bazei de materii prime a unor industrii care, în prezent, sunt profilate numai pe consum de resurse neregenerabile (chimie, petrochimie) şi aducerea în circuitul productiv, ca resurse alternative, a celor regenerabile (de tipul biomasei, de exemplu). Declinul rezervelor de ţiţei şi gaze naturale va trebui să fie compensat prin promovarea biotehnologiilor ce vor oferi industriei, ca materii

prime, metanol, etanol, hidrogen, gaz metan etc. şi care pot prelua funcţia resurselor neregenerabile;

- cerinţele creşterii factorului de extracţie a ţiţeiului din zăcământ şi valorificării ţiţeiului rămas în strat, după extracţia acestuia;
- necesitatea reconstrucţiei ecologice a mediului înconjurător afectat de activităţi economice (ape eutrofizate sau contaminate chimic, halde de deşeuri, sol contaminat cu produse petroliere etc.);
- imprimarea, în continuare, a caracterului intensiv dezvoltării agriculturii, ceea ce impune asigurarea de elemente nutritive, de mijloace de protecţie a recoltelor, de material genetic, de tehnologii de valorificare a produselor agricole pe alte baze decât cele convenţionale, care se dovedesc fie poluante, fie energointensive;
- avantajele biotehnologiilor care permit desfăşurarea unor procese industriale în lanţ, astfel încât subprodusele aferente unei tehnologii să servească drept materie primă altei tehnologii;
- contribuţia pe care România trebuie s-o aducă la realizarea unor cercetări importante în cadrul direcţiei prioritare „Dezvoltarea accelerată a biotehnologiilor" din cadrul „Programului de colaborare tehnico-ştiinţifică a ţărilor membre ale CAER până în anul 2000" şi valorificarea rezultatelor obţinute de celelalte ţări participante la program;
- derularea unui program PNUD (beneficiar fiind Institutul de Energetică Chimică şi Biochimică Bucureşti) intitulat „Produse chimice din biomasă", care urmăreşte obţinerea de produse chimice din biomasă.

5. Ca urmare a acţiunii acestor factori favorizanţi ai dezvoltării cercetărilor biologice şi biotehnologiilor, la nivelul ICEBIOL se propune, în perspectivă, extinderea activităţii de cercetare şi de realizare de produse ale biotehnologiilor, după cum rezultă în tabel.

La amplificarea activităţii de cercetare (creşterea cu 370% a numărului temelor de cercetare în anul 2010 faţă de anul 1990) producţia biotehnologiilor urmează să ajungă la valoarea de 1 miliard lei în anul 2000 şi 2,5 miliarde lei în anul 2010 în întreaga economie naţională.

Eforturile corespunzătoare evoluţiei activităţii de cercetare biologică şi biotehnologică (redată în tabel) se referă atât la completarea, modernizarea şi extinderea bazei materiale, cât şi la perfecţionarea organizării prin creşterea numărului institutelor specializate, a filialelor acestora, orientate pe subdomenii de activitate. Numărul personalului cu studii superioare urmează să se dubleze în anul 2010, comparativ cu anul 1990, iar structura acestuia se va îmbunătăţi din punctul de vedere al gamei de specialităţi, ceea ce va impune sarcini sporite învăţământului superior de a-şi adapta, în perspectivă, profilul de învăţământ la noile cerinţe ale biologiei şi biotehnologiilor.

Pentru reuşita programelor de cercetare şi implementare rapidă a tehnologiilor elaborate în economia naţională, se consideră necesară organizarea

băncilor de date, orientate pe principalele subdomenii de cercetare. Infrastructura acestora trebuie realizată la nivel calitativ competitiv, astfel ca cercetarea ştiinţifică şi dezvoltarea în domeniul biotehnologiilor, în perioada 2000-2010, să se alinieze la nivelul celei reprezentative pe plan mondial.

Prognoza cercetării ştiinţifice, producţiei şi resurseor necesare dezvoltării biotehnologiei în România în perioada 1995-2000 (2010)

	U/M	Plan 1990	Prognoze:		
			1995	2000	2010
A. CERCETARE					
Total teme de cercetare din care:	nr.	96	143	229	356
- cercetare fundamentală	nr.	19	31	43	75
- cercetare aplicativă	nr.	77	112	186	280
Tehnologii elaborate	nr.	17	30	55	96
Brevete înregistrate	nr.	20	30	75	110
Export de tehnologii	nr.	-	12	20	38
B. PRODUCŢIE	mil. lei				
Microproducţie	mil. lei	-	-	5	50
Producţie realizată în unităţi industriale	mil. lei	-	100	1000	2500
C. RESURSE					
Institute specializate de cercetare	nr.	4	5	8	12
Filiale	nr.	2	4	10	18
Personal-total din care:	persoane	802	1550	2000	3000
- cu studii superioare	persoane	446	825	1218	1950
Dotare tehnico-materială[x]					
- lei	mil. lei	4	18	120	210
- valută	mil. dolari	1,3	3,2	15	50
Baze de date	nr.	-	4	6	15
- fonduri pentru baze de date:					
lei	mil. lei	-	12	40	65
valută	mil. dolari	-	2	15	27

Nota: – exclusiv dotarea unităţilor industriale.
Sursa: ISBB, 1988.

Anexa nr. 1

Principalele direcţii de aplicare a biotehnologiilor actuale şi unele produse obtenabile prin aceste tehnologii

Tehnologii	Industria chimică de bază şi purtători de energie	Industriile: - farmaceutică - cosmetică şi medicină	Industria agroalimentară	Bioexploatarea ţiţeiului şi minereurilor	Combaterea poluării mediului
FERMENTAŢII	Etanol şi derivaţi:	- Antibiotice	- Acid citric		- Separarea uraniului (din apele reziduale)
	- acetaldehidă	- Aminoacizi	- Acid fumaric		- Separarea unor metale (Hg, Sc, Te, Fd, Pt, Au, Th)
	- etilenă	- Alcaloizi	- Aminoacizi (acizi glutamici, lizină)		- Depoluarea hidrocarburilor
	- butanol	- Vitamine	- Nucleotide		- Epurarea rezidiilor industriale din industriile de celuloză, siderurgie, perochimie etc.
	- izopropanol	- Hormoni	- Proteine furajere		
	- octanol	- Enzime	- Băuturi şi sucuri alimentare		
	- acid acetic	- Nucleotide	- Izoglucoză (fructoză de porumb)		
	- acid propionic	- Steroizi	- Biopesticide		
	- oxid de etilenă	- Reactivi de diagnostic	- Activanţi digestivi		
	- butadienă	- Bioinsecticide			

Tehnologii	Industria chimică de bază şi purtători de energie	Industriile: - farmaceutică - cosmetică şi medicină	Industria agroalimentară	Bioexploatarea ţiţeiului şi minereurilor	Combaterea poluării mediului
	Acetonă – butanol				
	Fenoli, crezoli				
	Derivaţi benzoici				
	Furfurol				
	Biopolimeri				
	Enzime				
	Biogaz				
	Biocarburanţi				
	Chimizarea biomasei				
CULTURI DE CELULE; RECOMBINĂRI GENETICE	- Pigmenţi	- Hormoni	- Proteine	- Mărirea gradului de recuperare a zăcămintelor prin catalizarea unor surse bacteriene care reactivează sondele existente	
	- Solvenţi	- Vaccinuri	furajere	- Separarea fierului, cuprului, uraniului	
	- Steroizi modificaţi	- Interferon	alimentare		
	- Antioxidanţi	- Insulina	- Plante fixatoare de azot		
	- Fotoproducerea de hidrogen	- Somatostatina (hormon de creştere)	- Arome, condimente		
	- Conversia energiei solare	- Cardiotonice	- Coloranţi		
		- Antiinflamatoare etc.			

Anexa nr. 2

Produse obţinute prin procesele biotehnologice elaborate de Institutul de Ştiinţe Biotehnologice Bucureşti şi prognoza producţiei pentru anii 2000 şi 2010

Nr. crt.	Denumirea produsului	UM	1985	1987	2000	2010
1.	Hidrolizate de colagen	t	0,3	0,7	1,5	2
2.	Lavacol	hl	3	40	50	100
3.	Mediocol	hl	5	15	40	50
4.	Progescol	mii buc.	0,6	12	200	300
5.	Carpion	kg	-	300	3000	5000
6.	Biomasa Spirulina	kg	300	300	300	300
7.	Biopolimer Xanthan	kg (brut)	-	250	mii de tone	
		kg (purificat)	-	0,5	mii de kg	
8.	Biopolimer Schizofilan	kg (brut)	-	50	mii de tone	
		kg (purificat)	-	25	mii de kg	
9.	Preparate enzimatice proteolitice şi celulozolitice	kg (brut)	-	450	mii de tone	
		kg (purificat)	-	25	sute de kg	

Sursa: date ISBB 1988.

Notă: prognoza producţiei, elaborată de specialişti din ISBB pe perioada 2000-2010 are în vedere disponibilitatea surselor de materie primă şi potenţialul de consum al economiei naţionale.

Anexa nr.3

Unele aplicaţii industriale ale biotehnologiilor în Japonia şi SUA

Ţara	Produsul	UM	Nivelul producţiei	Materia primă utilizată	Sursa bibliografică
Japonia	Sake- băutură alcoolică	hl	27 mil.[x]	orez	Sasson A.: Biotehnologiile – sfidare şi promisiuni, Ed. Tehnică, Bucureşti, 1988.
	Pastă proteică din soia (miso)	t	700000[x]	soia	
	Sos proteic din soia (shoyn)	hl	12 mil.[x]	soia	
	Aminoacizi	t	85000[x]		
	Total produse ale biotehnologiilor (96 firme furnizoare) pe perioada 1983-1987	mrd. $	50[xx]		
SUA	Sirop de fructoză	t	1970 - 200000	porumb	Raicu P., Badea E.M.: Cultura de celuloză şi biotehnologiile moderne, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică Bucureşti, 1986.
		t	1980 - 800000	porumb	
		mil. t	1985- 5-6	biomasă	
			1990 - 30	(cereale, deşeuri celulozice)	

Notă: x – anul 1980.

Notă: xx – valoarea anuală a produselor biotehnologiilor reprezintă 5% din PNB al Japoniei echivalent cu valoarea producţiei industriei echipamentelor electrice grele sau ale materialelor electronice.

Notă: Biotehnologiile pot rezolva probleme la nivel naţional (de alimentaţie, de asigurare a unor materii prime petrochimice etc.), valorificând resurse locale, regenerabile.

Anexa nr. 4

Numărul institutelor de cercetare-dezvoltare în domeniul biotehnologiilor din Japonia şi principalele domenii de activitate a acestora

- număr -

Domeniul de specializare						
	Medicină	Chimie	Celuloză fibre hârtie	Industria alimentară	Alte domenii	Total
Institute existente	23	60	13	30	31	157
Institute în curs de dezvoltare	5	4	-	2	1	12
Institute ce intenţionează să abordeze cercetarea biologică	2	12	3	1	13	31
TOTAL	30	76	16	33	45	200

Sursa: "Biotechnology equipment," Mini-Report nr. 3, Jetro Japonia, septembrie 1984.
Notă: cele 157 institute private cu activitate de cercetare-dezvoltare în domeniul biotehnologiilor în anul 1982 aveau alocat un fond de 47 mld. yeni pentru activitatea lor, asigurată de un personal de 4000 persoane. Anual, fondurile de cercetare au crescut cu 20%, iar numărul cercetătorilor din domeniu cu 12%.

IV. LEGISLAŢIE ECONOMICĂ

Analiza legislaţiei referitoare la investiţiile de capital străin, în vigoare în România până la edictarea Decretului-lege nr. 96/1990

Cristina BUMBAC

Conform Legii nr. 1/1971 şi Decretelor nr. 424 şi 425/1972, singura formă de participare a capitalului străin la activitatea productivă sau comercială din România a fost crearea de societăţi mixte, cu participare de capital român de minimum 51%.

Societatea mixtă (SM) este acea societate comercială în care capitalul social este format din aporturi ale întreprinderilor româneşti şi aporturi ale partenerilor străini. Sub aspect juridic, SM îmbracă forma uneia dintre societăţile comerciale, şi anume de societate pe acţiuni sau de societate cu răspundere limitată.

Posibilitatea legală a înfiinţării SM în ţara noastră a fost creată prin Legea nr. 1/1 martie 1971 privind activitatea de comerţ exterior, de cooperare economică şi tehnico-ştiinţifică (art. 58-60). Statutul juridic al SM care funcţionează în România a fost stabilit prin Decretul nr. 424/2 noiembrie 1972 pentru constituirea, organizarea şi funcţionarea societăţilor mixte în România, completat cu Decretul nr. 425/2 noiembrie 1972 ale cărui dispoziţii reglementează impozitul pe beneficiile societăţilor mixte constituite pe teritoriul României.

SM din România sunt societăţi comerciale, deoarece potrivit Codului Comercial Român (art. 77), societăţile comerciale sunt cele care, potrivit actului constitutiv, au ca obiect exerciţiul unor activităţi calificate de lege ca fapte obiective de comerţ aşa cum sunt acestea enumerate în art. 3, 5 şi 6 din Codul Comercial. În privinţa SM cu răspundere limitată, însăşi legea arată că acestea au ca obiect acte şi fapte de comerţ (art. 1, alin. 1 Decretul nr. 424/1972).

Legea privitoare la SM derogă de la dreptul comun în materie (Codul Comercial) sub două aspecte:

1. dintre societăţile comerciale reglementate de Codul Comercial, legea SM nu reţine decât forma de societate pe acţiuni;

2. consacră o nouă formă de societate comercială, şi anume societatea cu răspundere limitată.

Societatea pe acţiuni (société anonyme, Joint Stock Company, Aktiengesellschaft) este acea societate comercială în care cotele de participare ale asociaţiilor sunt reprezentate prin titluri numite acţiuni, iar fiecare acţionar este ţinut numai de a vărsa cota-parte; obligaţiile societăţii sunt garantate în

mod limitat numai de patrimoniul societăţii şi fiecare asociat răspunde numai în limita aporturilor lui.

Societatea cu răspundere limitată este acea societate comercială ale cărei obligaţii sociale sunt garantate numai cu patrimoniul social (răspunderea este deci limitată), iar asociaţii, în număr limitat, răspund numai cu cota lor de capital; capitalul social este divizat în părţi sociale care nu sunt negociabile, iar administrarea se face de către un administrator.

Cele două tipuri de societăţi comerciale prezintă, pe lângă garanţiile juridice solide şi avantaje economice considerabile: limitarea riscului în caz de activitate nerentabilă (inclusiv faliment), posibilitatea constituirii societăţii cu un număr mic de asociaţi, obligativitatea creării unei rezerve menite să acopere pierderile de capital şi să ajute societăţii în împrejurimi defavorabile, unele facilităţi de ordin fiscal şi contabil ş.a.

SM de persoane juridice române au sediul (sediul principal în cazul în care ar avea mai multe sedii) în România, iar potrivit normelor de drept internaţional privat român legea lor naţională (lex societas) este legea română. Conform art. 3 decret 424/1972, legea română cârmuieşte capacitatea de folosinţă şi capacitatea de exerciţiu a SM, modul de constituire a organelor de conducere şi execuţie, modul de dizolvare, lichidare etc.

Conform art. 1 alin. 2 Decret nr. 424/1972, la stabilirea obiectului de activitate al unei SM trebuie să se aibă în vedere orientările şi direcţiile dezvoltării economico-sociale ale României, prevedere ce împiedică SM să desfăşoare o activitate economică contrară intereselor României.

Art. 8 Decret nr.424/1972 prevede că SM sunt ţinute să întocmească programe cincinale şi anuale de activitate economică şi financiară, prevederi la care trebuie să se renunţe în cazul unei economii de piaţă, sau a cărei imperativitate poate fi atenuată în cazul opţiunii pentru o economie mixtă[1].

Participanţii. În conformitate cu prevederile art. 5 alin. 1 al Decretului nr.424/1972, pot participa (din partea română) la constituirea SM una sau mai multe unităţi economice cu personalitate juridică, şi anume: centrale industriale sau unităţi asimilate acestora – combinate, trusturi, grupuri de întreprinderi, de fabrici sau de uzine – întreprinderi de producţie industrială sau agricolă, institute de cercetare şi proiectare sau *engineering*, întreprinderi comerciale, precum şi alte organizaţii economice, cu condiţia ca acestea să aibă, potrivit legii, atribuţii de comerţ exterior şi de cooperare economică cu străinătatea. Legea introduce în acest caz două restricţii: una referitoare la unitatea economică de bază care poate participa la constituirea unei SM (persoană juridică) şi a doua referitoare la obligativitatea legală de a avea atribuţii de comerţ exterior. Aceste două restricţii trebuie reevaluate, deoarece introduc restricţii de ordin economic. În funcţie de noua definire a unităţii economice şi a atribuţiilor acesteia, precum şi în funcţie de gradul de privatizare a economiei

[1] Prevedere modificată prin Decretul-lege nr. 96/1990.

naţionale, prevederile legale trebuie să fie mai largi, cu posibilităţi mai mari de participare a persoanelor juridice şi fizice.

Din partea străină pot participa la SM atât persoane juridice cât şi fizice, iar în privinţa persoanelor juridice legea menţionează: una sau mai multe organizaţii economice, societăţi sau întreprinderi străine, cum sunt cele industriale, comerciale, financiar-bancare, de construcţii, de transporturi şi de prestări de servicii (art. 5 alin. 2 al Decretului nr. 424/1972). Din acest punct de vedere, legea nu limitează participarea străină la constituirea SM în România.

Art. 4 al Decretului nr.424/1972 prevede că, în toate cazurile, capitalul trebuie să aibă o participare română de cel puţin 51%; în ceea ce priveşte participarea străină, nu există o limită minimă, ci numai una maximă de 49%. Această limitare serveşte scopuri politice dependente de fiecare etapă de dezvoltare a ţării. Din punct de vedere economic, această prevedere se justifică în măsura în care „economicul dictează politicul".

Constituire. Dintre formele avute în vedere, cea mai indicată pentru o SM ar fi societatea cu răspundere limitată, datorită avantajelor pe care le prezintă. Decretul nr. 424/1972 unifică însă unele formalităţi pentru ambele tipuri de societate, iar pe de altă parte, lasă părţilor posibilităţi largi de a dispune cu privire la organizarea şi funcţionarea societăţii, în limitele dispoziţiilor legale.

Procedura de constituire este prevăzută în mod amănunţit şi se reduce în esenţă la un aviz al unor activităţi şi la un memoriu de fundamentare care trebuie să cuprindă: datele necesare privind societatea (denumirea, sediu, formă juridică, obiect, durată, capitalul social şi aporturile asociaţi etc.), părţile contractante, fondurile necesare constituirii şi funcţionării SM, aspecte economico-financiare, conducerea societăţii şi controlul acesteia, fundamentarea tehnico-economică etc.

Constituirea societăţii se face printr-un act constitutiv, care este contractul de societate şi în care se cuprinde, ca parte integrantă, şi statutul (art. 10 alin. 2 al Decretului nr. 424/1972). În contractul de societate se află cuprinse toate elementele esenţiale pentru constituirea societăţii, iar în statut, pe lângă aceste elemente, se cuprind şi normele referitoare la organizarea şi funcţionarea societăţii.

Contractul de societate şi statutul se fac prin înscrisuri separate. Forma scrisă este cerută ad *probationem* (art. 88, Cod Comercial).

Publicitate şi autorizaţii. Pe lângă condiţiile de publicitate prevăzute pentru societăţile comerciale în genere, legea prevede: Consiliul de Stat aprobă constituirea unei SM pe baza unui aviz cu caracter obligatoriu; aprobarea Consiliului de Stat, împreună cu un extras din contractul de societate şi statut, se publică în Buletinul Oficial (actualmente Monitorul Oficial), după care se procedează la înregistrarea societăţii (înmatriculare) la ministerele de resort. Din momentul în care societatea este înscrisă în registrul respectiv de la Ministerul Finanţelor, ea dobândeşte personalitate juridică (art. 18, Decret nr.

424/1972). Modificarea contractului de societate şi a statutului se face, la propunerea asociaţilor, după aceeaşi procedură şi cu aceleaşi aprobări ca şi în cazul constituirii societăţii (art. 19, Decret nr. 424/1972). Formalităţile prevăzute pot fi simplificate în funcţie de aparatul administrativ ce va fi constituit. Modificarea contractului trebuie să se facă după aceeaşi procedură pentru a se evita ca prin modificări succesive să se denatureze scopul iniţial pentru care a fost constituită SM.

Cuprinsul contractului de societate

- Denumirea societăţii – părţile au deplină libertate de alegere.
- Forma juridică a societăţii: societate pe acţiuni (SAR) sau societate cu răspundere limitată (SRL); o precizare cu privire la naţionalitatea societăţii este inutilă, deoarece o societate constituită şi având sediul în România este o societate română (art. 240, Cod Comercial).
- Sediul – indicarea sediului prezintă importanţă din punct de vedere juridic. Trebuie indicate şi sediile sucursalelor şi ale reprezentanţelor SM.
- Durata societăţii şi posibilitatea de prelungire, dacă se convine în acest sens.
- Obiectul, adică felul şi natura afacerilor; precizarea scopului este necesară, deoarece potrivit art. 34 al Decretului nr. 31/1954 cu privire la persoanele fizice şi persoanele juridice, o societate nu poate face operaţii valabile decât în limitele acestui scop (principiul specialităţii persoanelor juridice).
- Capitalul social subscris şi suma capitalului vărsat.

Fără o subscriere integrală a capitalului, societatea nu se poate constitui. Legea nu prevede un plafon minim obligatoriu al capitalului social, aşa cum nu prevede nici Codul Comercial Român. Tot astfel, nu se prevede prin lege partea din capitalul social subscris care ar urma să fie vărsat la constituirea societăţii. Drept urmare, teoretic părţile pot decide după cum cred de cuviinţă. În realitate, după ce au decis asupra cuantumului capitalului social ce urmează a fi subscris, părţile prevăd vărsarea unei sume din capitalul social, necesară pentru ca societatea să-şi poată începe activitatea. Această parte din capitalul social trebuie vărsată, mai înainte de înregistrarea societăţii la Ministerul Finanţelor. Această prevedere legală asigură pe terţi contra riscului înfiinţării unor SM fictive, care nu dispun de capitalul necesar unei activităţi economice eficiente.

În ceea ce priveşte componenţa capitalului social, acesta se poate prezenta sub mai multe forme:

a) Aport în numerar sau aport financiar, care se face în valuta convenită de către părţi şi se exprimă ca atare în contractul de societate. Pentru partenerul străin, valoarea în valută convertibilă este aceea a cursului oficial de

schimb în vigoare la momentul transferului în România a participării sale financiare. Deoarece nici o valută nu se află la adăpostul riscurilor impuse de fluctuaţii, există interese de a prevedea posibilitatea unor măsuri menite să subvină acestei situaţii şi să salveze astfel valoarea exporturilor. Aportul financiar se depune în cont la BRCE, pe numele şi la dispoziţia SM.

b) Aport în natură: materiale, utilaje, instalaţii etc. Legea introduce o limitare: există bunuri care pot fi aduse numai de către partea română: echivalentul dreptului de folosinţă a terenului pe durata de funcţionare a societăţii (în cazul în care echivalentului dreptului de folosinţă a terenului nu a fost cuprins în aportul părţii române, SM urmează să plătească statului român chirie pentru această folosinţă – art. 14 al Decretului nr. 424/1972 bazat pe art. 7 din Constituţie), clădirea societăţii, căi de acces, lucrări de construcţii civile, mobilier, utilităţi etc. Această limitare apare ca firească ţinând cont de faptul că sediul SM este în România.

Legea nu prevede ca utilajele şi maşinile să fie neapărat noi. Dacă nu sunt noi, la evaluarea lor se ţine seama de valoarea reală de la momentul aportării lor, de vechime şi de amortismentele efectuate.

Evaluarea aporturilor se face, pe cât posibil prin referire la cursul internaţional, fără să se perceapă taxe vamale sau alte taxe interne. De altfel, întrucât în dispoziţiile cuprinse în Decretul nr. 424/1972, printre taxele la care sunt supuse bunurile aportate nu figurează şi taxele indirecte, aceasta constituie o măsură menită să incite investiţiile de capital străin.

c) Aport în drepturi de proprietate industrială (brevete de invenţie, licenţe, mărci de fabrică, know-how etc.). Brevetele aduse de către partenerii străini sunt în prealabil depuse, în numele lor, în România, înainte de a le face aport la capitalul social al SM.

Legea nu prevede nici o procedură pentru evaluarea aportului; drept urmare, părţile vor cădea de acord cu ocazia întocmirii contractului de societate. Se poate recurge şi la experţi pentru evaluarea aporturilor. Se recurge la o procedură contradictorie, fiecare parte pronunţându-se asupra aportului celeilalte părţi. Practic, pentru SM constituite pe teritoriul României se instituie însă un control strict al autorităţilor statale chemate să avizeze şi să aprobe constituirea acestor societăţi, limitându-se astfel libertatea părţilor asociate.

Cât priveşte natura juridică a drepturilor societăţii asupra bunurilor din patrimoniu, această problemă prezintă un interes deosebit deoarece, potrivit normelor dreptului socialist, organizaţiile socialiste de stat nu au asupra bunurilor ce le-au fost încredinţate decât un drept de administrare directă. Acest drept nu este opozabil statului, care poate să redistribuie bunurile respective. În aceste condiţii, o întreprindere de stat română care constituie împreună cu un partener străin o SM, nu poate transmite societăţii astfel constituite decât administrarea directă, deoarece ea este titulară numai a unui atare drept. O asemenea soluţie nu poate fi admisă, deoarece este în contradicţie cu însăşi finalitatea SM, care, spre a-şi realiza scopul, trebuie să

aibă drepturi depline asupra bunurilor ce constituie patrimoniul lor. Ori, dacă statul român rămâne mai departe liber să redistribuie bunurile pe care organizaţiile de stat le-au adus drept contribuţie la capitalul social al SM, nu mai există nici o garanţie cu privire la normala funcţionare a SM şi la relaţiile sale de credit pe piaţă. Ca urmare, ar trebui reglementată această situaţie astfel încât drepturile societăţii mixte să fie opozabile tuturor, inclusiv statului român (*ega o nes*).

Contractul de societate trebuie să mai arate:

- modul de alcătuire a bilanţurilor şi de calcul al beneficiilor;
- numele primelor organe de conducere (administratori, comitet de direcţie etc.), cu menţiunea care dintre ei au semnătură socială;
- numărul cenzorilor;
- puterile adunării generale, condiţii pentru validitatea deliberărilor şi a deciziilor;
- data la care începe să existe şi cea când încetează societatea;
- autorizaţiile de funcţionare;
- publicitatea ce trebuie să se facă actului constitutiv (publicare într-un act oficial, înregistrare, afişare).

Acţiuni sau părţi sociale. Capitalul este reprezentat prin părţi sociale, care se prezintă diferit după cum forma juridică a societăţii este societate pe acţiuni sau societate cu răspundere limitată.

În cazul unei societăţi pe acţiuni, în act se prevede numărul total de acţiuni, precum şi numărul de acţiuni atribuit fiecăruia dintre asociaţi. Acţiunile sunt nominative, deoarece există interes de a se şti în mâinile cui se află capitalul SM.

Societăţii i se recunoaşte un drept de preemţiune în cazul unei cesiuni autorizate a părţilor sociale, după cum un atare drept poate fi recunoscut fiecăruia dintre asociaţi. De altfel, numai sub drept de preemţiune se poate autoriza o cedare de părţi sociale, deoarece în toate cazurile trebuie să se păstreze procentul de 51% de participare a părţii române la capitalul social.

Organizarea SM. Legea lasă pe seama acordului părţilor întreaga organizare a vieţii şi activităţii societăţii. Astfel, adunarea generală, formată din totalitatea asociaţilor (sau a acţionarilor) este organul suprem, care decide asupra chestiunilor celor mai importante ale societăţii. Ea acţionează fie ca adunare generală, fie ca adunare generală extraordinară; statutul trebuie să cuprindă indicaţii cu privire la atribuţiile fiecăruia şi la modul cum se iau deciziile (quorum şi voturi) deoarece legea nu se preocupă de reglementarea în concret a atribuţiilor adunării generale. Legea menţionează numai o regulă generală potrivit căreia părţile, de comun acord, pot prevedea în statut chestiunile în privinţa cărora este necesară unanimitatea voturilor adunării generale, şi care probleme necesită o majoritate specială pentru ca apoi, pentru toate celelalte probleme, să se aplice regula majorităţii simple.

Există probleme reglementate imperativ de lege, în toate sistemele de drept şi acestea se referă la:

- constituirea unei rezerve sociale;
- obligaţia de a se proceda la autofinanţare;
- ţinerea contului SM în valută convertibilă;
- modalităţile de amortizare a bunurilor SM supuse uzurii;
- păstrarea, în toate cazurile, a unei participări autohtone de cel puţin 51% la capitalul social.

Există de asemenea unele limite impuse atribuţiilor adunării generale, peste care nu se poate trece. Acestea se referă la drepturile intangibile şi inderogabile ale asociaţilor, şi anume:

- dreptul la beneficii şi de a participa la împărţirea finală a patrimoniului social, drept esenţial al acţionarului;
- dreptul de a lua parte la administrarea societăţii;
- dreptul de a controla gestiunea şi de a lua atitudine împotriva deciziilor generale, când aceste decizii sunt contrare actului constitutiv, statutului sau legii (art. 230, Cod Comercial);
- dreptul la egalitate de tratament, care se traduce prin interzicerea deciziilor care ar avantaja pe unii asociaţi faţă de alţii.

În afara acestor situaţii, adunarea generală poate să ia orice decizii cu privire la activitatea societăţii.

Funcţionarea SM. Conform art. 21 al Decretului nr. 424/1972, întreaga activitate a SM de producţie are drept scop realizarea unor obiective economice ale căror produse sunt destinate exportului. Ca urmare, vânzările produselor SM pe piaţa internă sunt considerate export pentru SM şi import pentru întreprinderea română beneficiară. În ambele situaţii, operaţiunile implică obţinerea unor autorizaţii care încetinesc mult circuitul economic. Acest sistem implică şi alte neajunsuri. Prevederile legale referitoare la relaţiile SM cu ICE sunt foarte dezavantajoase pentru societatea mixtă. În primul rând, pentru a primi autorizaţia de export, SM trebuie în prealabil să facă oferta către ICE specializată, pentru ca în cazul în care aceasta din urmă este interesată în vânzarea mărfurilor respective, să le achiziţioneze şi să le reexporte în nume propriu, indiferent de interesul particular al SM. Un alt dezavantaj evidenţiat în acest context îl reprezintă practica neloaială a ICE, care are în felul acesta acces la date şi poate face oferte în paralel. Mai mult, exporturile efectuate prin intermediul ICE nu îi sunt recunoscute SM ca exporturi efective, iar decontarea se face în valută de cont. Aceste restricţii impuse la exportul mărfurilor obţinute de SM sunt prevăzute în alte legi decât decretele 424 şi 425 din 1972, respectiv diferite acte normative cu aplicaţie pe plan intern, care asimilează în practică SM cu o întreprindere românească, supunând-o aceleiaşi legislaţii şi aceloraşi restricţii, inclusiv circuitul birocratic greoi.

Conform art. 22 al Decretului nr. 424/1972, aprovizionarea tehnico-materială a societăţii cu materii prime, materiale, piese de schimb etc. se face în condiţii de competitivitate, fie de la furnizori interni, fie din import. Formularea propusă în legislaţie este largă, lăsând câmp liber SM să achiziţioneze materiile necesare în funcţie de propriile interese dictate de indicatorii de eficienţă. În practică, aprovizionarea SM de pe piaţa internă se face pe bază de repartiţii, SM fiind şi în acest caz asimilată unei întreprinderi româneşti. În mod normal, SM nu ar trebui să se supună legii contractelor economice, ci să fie guvernată strict de Codul Comercial (raporturi de natură civilă). Un alt dezavantaj practic îl reprezintă intervenţia unei ICE din cauza decontării în valută. Ca urmare, la întreprinderea românească furnizoare, încasările în lei nu sunt trecute ca realizări la export, fapt ce micşorează mult interesul întreprinderii româneşti în furnizarea de mărfuri către SM. O altă consecinţă negativă o reprezintă umflarea artificială a preţurilor, deoarece în mărfurile livrate SM sunt incluse beneficiile întreprinderii furnizoare şi ale ICE. Ori, în condiţiile în care la SM preţurile de livrare sunt negociate după principiul costurilor de producţie recunoscute pe piaţa mondială, majorarea artificială a costurilor acţionează ca un factor de restrângere a competitivităţii SM pe pieţele externe.

Respectând prevederile Decretului nr. 424/1972, aprovizionarea cu materii prime din străinătate ar trebui să fie liberă, dar în practică SM trebuie să obţină autorizaţii de import; pentru eliberarea acestor autorizaţii este necesară negaţia furnizorilor interni că nu produc mărfurile respective. SM trebuie să prezinte de asemenea 3 oferte externe, fapt ce nu este întotdeauna posibil, deşi se poate obţine în mod practic marfa respectivă, chiar la preţuri avantajoase. Toţi aceşti factori restrictivi îngreunează aprovizionarea SM cu materii prime şi măresc costurile de producţie. De asemenea, formularea art. 23 al Decretului nr. 424/1972 impune restricţii: în cazuri justificate şi cu aprobarea Ministerului Comerţului Exterior şi Cooperării Economice Internaţionale se pot procura materii prime sau materiale pe calea importului, prin intermediul întreprinderilor române de comerţ exterior sau direct de la furnizorii externi.

Conform art. 21 al Decretului nr. 424/1972, încasările şi plăţile pe care SM le efectuează în cadrul raporturilor de aprovizionare tehnico-materială şi a raporturilor de valorificare a produselor, atât pe piaţa externă cât şi pe piaţa internă, se fac în valuta convenită de către părţi prin contractul de societate şi prin statut, cu excepţia plăţilor mărunte, precum şi a celor pentru aprovizionarea cu produse la care nu pot fi stabilite preţuri în valută şi care, deci, vor fi efectuate în monedă românească prin intermediul contului în lei, deschis la Banca Română de Comerţ Exterior.

Toate încasările şi plăţile în valută şi în lei se efectuează de către SM prin instituţiile bancare din România, la care societăţile îşi deschid conturi având drept de dispoziţie asupra disponibilităţilor din aceste conturi. Această dispoziţie restrictivă are în vedere protejarea intereselor statului român, permiţând în acelaşi timp controlul permanent al fondurilor SM astfel încât aceasta

să nu lezeze anumite interese ale părţii române (evaziunea fiscală, întrebuinţarea fondurilor în alte scopuri decât cele legal prevăzute în statut etc.).

SM are două conturi în bancă: unul în valuta convenită prin statut, cont alimentat cu aportul părţilor la capitalul social şi apoi din operaţii de export (din acest cont se fac plăţile pentru aprovizionarea cu materii prime din ţară sau din import) şi un cont în lei, care se alimentează prin schimbarea valutei şi din care se plătesc salariile, primele etc. Conform art. 28 al Decretului nr. 424/1972, pentru sumele depuse în cont la bănci se acordă dobânzi, iar virarea sumelor din contul în valută în contul în lei şi invers se efectuează la cursul stabilit pentru operaţii comerciale. Ca o consecinţă a acestor dispoziţii legale, apare obligativitatea pentru SM de a efectua toate decontările şi de a ţine contabilitatea în valută. Ca urmare, operaţiunile de aprovizionare/desfacere trebuie efectuate prin intermediul întreprinderilor de comerţ exterior (singurele abilitate în prezent să efectueze operaţiuni financiare în valută), cu toate consecinţele negative evidenţiate deja.

Conform art. 24 Decretul nr. 424/1972, toate plăţile SM în valută străină se efectuează numai din disponibilităţile proprii ale acesteia sau din împrumuturi. Contabilitatea operaţiilor economico-financiare ale SM se efectuează în moneda convenită de părţi, conform dispoziţiilor statului (art. 35 Decret nr. 424/1972).

Art. 27 prevede că în costurile de producţie se include şi amortizarea aferentă acelor elemente componente ale patrimoniului SM care, potrivit legii române, sunt considerate fonduri fixe, până la amortizarea integrală a valorii lor. Duratele şi cotele actuale anuale de amortizare a fondurilor fixe se stabilesc prin statut sau de către adunarea generală. Duratele de amortizare nu pot fi însă mai mari decât duratele de serviciu normate prevăzute din legile române. Partea neamortizată ca urmare a casării sau distrugerii fondurilor fixe, în măsura în care nu este recuperată pe calea asigurării, se include în cheltuielile de producţie sau de circulaţie. Dispoziţiile art. 27 introduc de asemenea o restricţie, în sensul că fondurile fixe sunt supuse practic amortizării conform legilor române şi normelor prevăzute în aceste legi, neţinându-se cont de faptul că SM poate dispune de anumite fonduri fixe care să nu-şi găsească echivalent în legislaţia română (prin performanţe tehnice sau de fiabilitate deosebite) şi care ar putea impune prin însăşi natura lor alte modalităţi de amortizare decât cele prevăzute în România. **Ar fi de dorit ca toate problemele referitoare la amortizarea fondurilor fixe să fie lăsate la dispoziţia SM, care le poate prevedea prin statut.**

Realizarea de beneficii în valută este scopul principal al activităţii desfăşurate de către SM. Pentru a se determina beneficiul net al societăţii, mai întâi se scad din beneficiul brut impozitele plătite în cursul exerciţiului respectiv, apoi, după deducerea din beneficiul brut a sumelor constituind fondul de rezervă, se obţine beneficiul net, care urmează să se repartizeze între asociaţi, proporţional cu aportul lor la capitalul social, precum şi pentru acoperirea

nevoilor de dezvoltare ale SM (art. 26, alin. 2). Se procedează astfel la o acţiune de autofinanţare. Modul de alcătuire a rezervei este prevăzut în statutul SM. Aceste dispoziţii legale suple sunt în practică mult îngrădite, prin împiedicarea nejustificată a transferului în străinătate a beneficiilor cuvenite partenerilor externi sau diminuarea artificială a acestor beneficii prin diverse modalităţi.

Controlul activităţii SM. Art. 30 al Decretului nr. 424/1972 prevede că asociaţii, în temeiul calităţii lor, pot să ceară administratorilor, în condiţiile prevăzute de statut, orice date şi informaţii cu privire la activitatea societăţii, la situaţia patrimoniului, a beneficiilor, a pierderilor, perspectivelor etc.

Alături de această modalitate, există şi un organ special de control al gestiunii SM, compus din cenzori; cenzorii sunt persoane fizice alese de către adunarea generală şi unul sau doi cenzori delegaţi ai Ministerului Finanţelor (art. 31). Prezenţa delegaţilor Ministerului Finanţelor se explică prin poziţia pe care statul român o are faţă de SM, garantând partenerilor externi transferul în străinătate al beneficiilor şi al altor drepturi ce li se cuvin. Cenzorii sunt organe de supraveghere şi de control.

Bilanţul, din punct de vedere economic, este un rezumat al conturilor din registre, iar din punct de vedere juridic oglinda situaţiei patrimoniale a SM. Dată fiind natura funcţiei cenzorilor, legile stabilesc, în genere, unele incompatibilităţi create din grija de a evita conflicte de interese şi de a asigura cât mai multă vigoare activităţii de control şi supraveghere.

Drepturile şi obligaţiile personalului SM sunt prevăzute în art. 32-35 ale Decretului nr.424/1972. SM stabileşte raporturi de muncă atât cu personalul român, cât şi cu personalul străin. Compoziţia mixtă a personalului angajat dă naştere la probleme de natură diferită.

Raporturile de muncă stabilite cu personalul român sunt raporturi obişnuite de drept intern în care ambele părţi ale raportului juridic sunt supuse dreptului român. Legea prevede că personalul român al SM se bucură de drepturile şi este supus îndatoririlor prevăzute de legile române referitoare la personalul unităţilor de stat. În cazul privatizării (parţiale sau totale) a economiei naţionale, aceste reglementări ar putea fi înlocuite cu cele referitoare la personalul firmelor particulare.

În condiţiile actualei legislaţii, întreaga activitate economică şi financiară a SM se evaluează în valută. Ca urmare, şi tarifele pentru personalul român, pe categorii de calificare şi funcţii, se stabilesc tot în valută, dar personalul român primeşte salariul în moneda românească (art. 32). În acest scop, SM transferă la banca cu care lucrează sumele rezultând din aplicarea tarifelor în valută corespunzătoare muncii prestate de către personalul român, iar banca pune la dispoziţia SM sumele, în moneda românească corespunzătoare drepturilor băneşti ale personalului român (art. 39). Ca urmare, există două state de plăţi, unul în valută şi unul în lei. Diferenţa între nivelurile celor două state de plată reprezintă un avantaj şi un aport valutar net în favoarea statului român, dar astfel se anulează avantajul iniţial al SM. S-ar putea renunţa la

prevederile acestor articole din Decretul nr. 424/1972, urmând ca şi personalul român să primească plata muncii în valută. Statul român ar putea să controleze nivelul veniturilor astfel realizate printr-un sistem judicios de impozite.

Raporturile de muncă stabilite de personalul străin sunt raporturi juridice care cuprind un element de extraneitate. Pentru a evita conflictele de legi şi ţinând seama şi de specificul SM, Decretul nr. 424/1972 cuprinde un număr de dispoziţii referitoare la statutul juridic al personalului străin angajat de către SM. Astfel, legea permite ca drepturile şi obligaţiile personalului străin să fie stabilite de conducerea SM. Se precizează că, în cadrul SM, personalul străin poate să îndeplinească funcţii de conducere, ceea ce constituie o derogare de la dispoziţiile Legii nr. 25/1969 privind regimul juridic al străinilor în România (care prevede că personalul străin al unităţilor economice române nu poate avea funcţii de conducere).

O altă dispoziţie specială se referă la dreptul pe care îl are personalul străin de a transfera, prin intermediul Băncii Române de Comerţ Exterior, sumele ce reprezintă salariul; partea ce se poate transfera este stabilită de către conducerea societăţii (art. 33). Sunt reglementate totodată şi raporturile juridice de asigurări sociale.

Participarea salariaţilor la conducerea SM. În dreptul român, prin Legea nr. 5/1978 se prevede participarea efectivă a salariaţilor la conducerea activităţii întreprinderii economice. Având în vedere statutul juridic al SM de societate comercială română şi caracterul de ordine publică al Legii nr.5/1978, dispoziţiile legii române privind constituirea şi funcţionarea adunărilor generale ale salariaţilor se aplică în mod corespunzător şi în cazul SM. Modul de lucru al organelor de conducere colectivă ale SM va fi determinat de către părţi şi prevăzut în statutul societăţii (art. 34 al Decretului nr. 424/1972).

Dizolvarea şi lichidarea SM. Art. 35 al Decretului nr. 424/1972 lasă părţilor deplină libertate cu privire la determinarea cazurilor şi a procedurilor de dizolvare a SM. Statutul SM prevede cazurile de dizolvare, care sunt în genere cele prevăzute în Codul Comercial (art 191): trecerea duratei de timp pentru care SM a fost constituită, realizarea obiectivului propus, renunţarea la obiectivul propus sau imposibilitatea realizării sale, orice fapt care împiedică în mod substanţial SM de a-şi realiza obiectivul activităţii sale, decizia asociaţiilor luată cu unanimitatea voturilor adunării generale, alte cazuri.

Lichidarea SM este de asemenea lăsată la libera dispoziţie a părţilor spre a fi reglementată prin statut, care va trebui să arate procedura de lichidare, obligaţiile şi răspunderile lichidatorilor, precum şi împărţirea între asociaţi a activului rezultat după efectuarea operaţiilor de lichidare (art. 36 al Decretului nr. 424/1972).

Actele de dizolvare şi de lichidare a SM sunt înregistrate la Ministerul Finanţelor şi la Ministerul Comerţului Exterior şi se publică în Monitorul Oficial (art. 37 al Decretului nr. 424/1972).

Soluţionarea litigiilor. Legea fixează o regulă generală potrivit căreia litigiile SM cu persoane fizice sau juridice române sunt de competenţa tribunalelor civile. Această dispoziţie constituie o regulă de drept comun. Legea acordă părţilor şi posibilitatea de a recurge, pentru soluţionarea unor litigii, la arbitraj.

În dreptul român există două feluri de arbitraje: 1) de drept comun, prevăzut în codul de procedură civilă şi 2) pentru litigii patrimoniale născute din raporturile de comerţ exterior intervenite între o organizaţie economică română şi persoane fizice sau juridice străine, ori între părţi care sunt toate străine, efectuat de către Comisia de Arbitraj de pe lângă Camera de Comerţ şi Industrie a României. În legătură cu SM legea nu prevede nici o restricţie, ceea ce înseamnă că părţile pot utiliza oricare dintre aceste două forme de arbitraj. Legea lămureşte însă dreptul de a recurge la arbitraj, punând în această privinţă două condiţii: 1) litigiile să izvorască din raporturi contractuale şi 2) raporturile contractuale în litigiu să fie legate între SM şi persoane juridice române; arbitrajul este exclus în raporturile cu persoane fizice române. Ca urmare, conform art. 38 al Decretului nr. 424/1972 litigiile dintre SM şi persoanele fizice române vor fi de competenţa instanţelor de drept comun din România.

În legătură cu litigiile ce se pot ivi între asociaţi în legătură cu executarea – şi deci şi cu interpretarea – contractului de societate, legea nu interzice calea arbitrajului. Deci părţile pot recurge la această cale, dat fiind faptul că, potrivit Regulamentului său, Comisia de Arbitraj de pe lângă Camera de Comerţ şi Industrie (CCI) a României are vocaţie generală spre a arbitra orice litigiu ce s-ar putea ivi din raporturi de comerţ exterior. **Introducerea unei clauze compromisorii în contractul de societate, în acest sens, ar da problemei o soluţie judiciară.**

Părţile din contractul de societate pot conveni ca şi litigiile născute din raporturile contractuale dintre SM şi orice alte persoane juridice române să fie soluţionate de către Comisia de Arbitraj de pe lângă CCI (conform art. 2 din Regulamentul privind organizarea şi funcţionarea Comisiei de Arbitraj, aprobat prin Decretul nr. 18/1976).

Cu privire la litigiile dintre SM şi o persoană fizică sau juridică străină, legea nu prevede nici o dispoziţie. Într-un asemenea caz, din cauza elementului de extraneitate, se vor aplica normele de drept internaţional privat spre a desemna instanţa competentă şi legea aplicabilă.

Garanţii şi înlesniri acordate de către stat

Sistemul de impozite. Legea prevede obligaţia asumată de statul român de a garanta funcţionarea SM constituite în România, precum şi de a garanta drepturile partenerilor străini. În acest scop, legea prevede pe de o parte, o obligaţie de ordin general în temeiul căreia statul român asigură funcţionarea SM în România (art. 60 alin. 1 din Legea nr. 1/1971), iar pe de

altă parte, o obligaţie cu privire la drepturile partenerilor străini cărora statul român le garantează transferul în străinătate a tuturor profiturilor realizate, a valorii cotelor de participare, transmise părţii române şi a drepturilor rezultând din repartiţia activului social în urma dizolvării şi lichidării, precum şi a altor drepturi ce li se cuvin (art. 7 al Decretului nr. 424/1972 şi art. 60 din alin. 2 al Legii nr. 1/1971).

Decretul nr.424/1972 reglementează impozitul pe beneficiile SM constituite pe teritoriul României. Conform acestui decret, impozitul anual asupra profiturilor SM este de 30%, calculat asupra profitului anului anterior celui în care se repartizează profiturile respective între asociaţii. Profitul impozabil este calculat ca diferenţă între suma totală a veniturilor încasate şi suma cheltuielilor efectuate pentru realizarea acestor venituri. Pentru determinarea beneficiului impozabil, se deduce din beneficiul anual fondul de rezervă, constituit potrivit contractului de societate şi statutului. Cât priveşte fondul de rezervă, luat în consideraţie pentru calculul profitului impozabil se admite o defalcare, în limita de 5% din profitul fiecărui an, până când fondul total al rezervei ajunge să reprezinte 35%, din capitalul investit (art. 2 alin. 3 al Decretului nr. 425/1972).

Legea dispune că se poate acorda o scutire de impozite pentru perioada de la momentul când a început realizarea venitului impozabil şi până la sfârşitul anului şi o reducere de 50% pentru următorii doi ani[1]. În cazul în care SM a început să realizeze venituri în cursul celui de-al doilea semestru al anului, scutirea de impozite se poate acorda şi pentru veniturile realizate în cursul primul semestru al anului următor (art. 3 alin. 2 din Decretul nr.425/1972).

Pentru partea de profit care urmează a fi investită pentru o perioadă de cel puţin 5 ani în aceeaşi societate sau în alte SM cu participare română, se acordă o reducere de 20%.

Profiturile transferabile în străinătate sunt supuse unui impozit de 10% (art. 13 alin 1 al Decretului nr. 425/1972).

Prevederile referitoare la impozitarea profiturilor SM, astfel cum sunt în prezent stabilite, nu fac nicio deosebire între SM în funcţie de domeniul de activitate. În acest sens, poate fi creat un cadru legislativ mai flexibil cu ajutorul căruia să fie atrase fondurile partenerilor externi în domenii prioritare sau de mare interes pentru economia noastră naţională, prin reduceri diferenţiate de impozite sau aplicarea de taxe diferite. Se pot acorda, de asemenea, facilităţi mai substanţiale în cazul reinvestirii unei părţi a profitului în cadrul economiei româneşti, mergându-se până la renunţarea totală la impozitul pe venitul reinvestit.

*

* *

[1] Prevedere modificată prin Decretul-lege nr. 96/1990.

Ca urmare a libertăţii lăsate părţilor de a prevedea o serie de aspecte în contractul de societate şi statut, se pune problema ce se întâmplă în cazul în care, pentru anumite situaţii, părţile nu au prevăzut nimic şi nici Decretul nr.424/1972 nu prevede vreo dispoziţie. În aceste cazuri, va trebui să se recurgă la legile comerciale române, deoarece SM sunt societăţi comerciale române, iar Codul Comercial conţine reglementări cu privire la societăţile comerciale, precum şi alte legi comerciale compatibile cu natura şi finalitatea SM. De asemenea, trebuie să se ţină seama de faptul că SM de pe teritoriul României sunt persoane juridice române; ca urmare, îşi găsesc aplicabilitate dispoziţiile legale referitoare la persoanele juridice reglementate prin Decretul nr. 31/1954 cu privire la persoanele fizice şi persoanele juridice.

V. EXPERIENŢE INTERNAŢIONALE
1. Institutul de Cercetare a Relaţiilor Interramuri şi a Structurilor Industriale

1. Sistemul bancar în Grecia

dr. Alexandru MIHĂILESCU
Constantin ROTARU

1. Structura sistemului bancar

În Grecia funcţionează următoarele 40 de instituţii bancare: Banca Greciei (banca centrală de emisiune); 31 de bănci comerciale, din care 12 greceşti şi 19 străine; 8 instituţii de credit specializate, din care 3 bănci de dezvoltare, Banca Agricolă a Greciei, Banca de Economii Poştale, Fondul de Depuneri şi Împrumuturi şi 2 bănci de credit.

Banca Greciei (Bank of Greece)

Banca Centrală a Greciei a fost creată în anul 1928 ca o societate pe acţiuni, aflată sub controlul statului. Partea principală a acţiunilor sale pe piaţa financiară aparţine grupărilor publice legale, iar o mică parte particularilor.

Fondată în Atena, Banca Greciei are o reţea de 28 de filiale, din care 25 sunt în principalele oraşe ale ţării. Ea promovează serviciile obişnuite ale băncilor centrale de emisiune, ca de exemplu:

- emisiunea exclusivă de bancnote;
- supervizarea şi controlul celorlalte bănci şi păstrarea unei părţi a lichidităţilor acestora;
- păstrarea conturilor statului, căruia, de asemenea, îi acordă avansuri şi credite;
- păstrarea rezervelor unităţilor publice;
- acordarea de împrumuturi întreprinderilor private, în ocazii speciale, în cazul în care băncile comerciale nu au capacitatea sau nu doresc să-şi asume eventualele riscuri financiare.

Banca Greciei finanţează băncile comerciale, în scopul păstrării rolului ei de „bancă a băncilor”, în următoarele moduri:

- efectuează redecontarea plăţilor sau acordarea de avansuri pentru executarea acestor plăţi;
- efectuează redecontarea bonurilor de tezaur, cu condiţia expresă ca acestea să fie folosite pentru investiţiile libere ale băncilor;

- autorizează supraîncărcările din conturile curente ale băncilor comerciale la Banca Greciei; în acest caz, băncile comerciale sunt impuse cu o taxă mai mare decât cea de redecontare.

Finanţarea băncilor comerciale de către Banca Greciei e limitată datorită creşterii masive a depozitelor acestora, care a dus la o rată înaltă a lichidităţilor băncilor comerciale.

Banca Greciei este administrată de un Consiliu General compus din 11 membri. Guvernatorul şi guvernatorul adjunct sunt numiţi de guvern, iar ceilalţi administratori sunt aleşi de către adunarea generală a acţionarilor, deşi alegerea lor este indirect influenţată de către stat.

Băncile comerciale

Formele variate de finanţare extra-bancară reprezintă, în Grecia, o parte mică din volumul activităţilor financiare din economia naţională. Sistemul bancar din Grecia e acela care promovează cea mai mare parte a împrumuturilor pentru finanţarea economiei naţionale. La rândul lor, băncile comerciale sunt elementul de bază al sistemului bancar elen, ca număr de instituţii, filiale şi cifră de afaceri.

Aşa cum s-a menţionat, în Grecia sunt 31 de bănci comerciale, din care 12 greceşti şi 19 străine ce şi-au înfiinţat filiale în ţară. Se poate menţiona şi existenţa a 13 reprezentanţe ale unor bănci străine.

A. Băncile comerciale greceşti

În prezent, în ţară funcţionează 12 bănci comerciale, din care cinci aparţin sectorului particular, patru (incluzând două bănci mari) sunt sub controlul statului, fără să fie în mod oficial naţionalizate, iar ultimele trei sunt instituţii afiliate băncilor de stat. Trebuie menţionat faptul că Banca Greciei Centrale (Bank of Central Greece) a fost preluată de Banca Agricolă a Greciei, adăugându-se astfel încă una la numărul băncilor supuse controlului statului, în timp ce Banca Cretei este pe cale de a fi încorporată sectorului public. Partea principală a acţiunilor băncilor aflate sub controlul statului este deţinută de organizaţiile publice legale reprezentate în Adunarea Generală a Acţionarilor de către Ministerul Finanţelor.

În cadrul general al regulilor creditării, fiecare bancă comercială aplică propria sa politică de credit, promovându-şi interesele în funcţie de tradiţiile şi obiectivele sale. Până de curând, partea principală a creditelor acestora era canalizată – pe baza reglementărilor administrative – spre sectorul secundar (manufacturi, mici producători, industrie mică). Finanţarea sectorului este destinată sprijinirii unei părţi din capitalul variabil şi a exporturilor şi implementării proiectelor de investiţii. Pe lângă descentralizarea gradată a sistemului de credit, au fost desfiinţate restricţiile în finanţarea construcţiilor şi comerţului. În consecinţă, toate tipurile de companii au acum sprijin financiar,

în condiţiile şi la termenele fixate în mod liber de aceste bănci. A devenit posibil pentru public, în general, să obţină credite de consum, în timp ce băncile sunt şi ele libere să-şi extindă operaţiile în domenii care, până acum, reprezentau terenul exclusiv al instituţiilor de credit specializate. Finanţarea se face, în principal, în monedă naţională (în drahme), însă – pentru programe de investiţii speciale – băncile pot acorda împrumuturi în valută obţinută de pe piaţa internaţională a capitalului. În alte cazuri, sprijinul în capital poate lua forma acţiunilor. Astfel, portofoliile multor bănci comerciale includ acţiuni ale întreprinderilor industriale şi de alte profiluri. Aşa cum s-a menţionat deja, partea cea mai mare a resurselor băncilor comerciale provine din depuneri particulare, a căror rată de creştere este deosebit de mare.

O caracteristică comună tuturor instituţiilor de credit din Grecia este ponderea mare a depunerilor din economii, în totalul depunerilor particulare, un fapt ce influenţează, din punct de vedere al lichidităţilor, programele financiare ale băncilor comerciale.

Când băncile comerciale acţionează ca „agenţi intermediari", serviciile lor includ, pe lângă cele tradiţionale (emitere de obligaţiuni bancare, mişcări de capital în ţară şi peste graniţă, acceptări de datorii şi cereri ale clienţilor), şi servicii oferite unor diferite grupări sociale – de exemplu vânzarea de timbre ale Asigurărilor Sociale (Social Security) şi plata unor pensii funcţionarilor civili în retragere. Toate băncile comerciale promovează, de asemenea, servicii de schimb ca, de exemplu, regularizarea preţurilor de import sau export ale produselor, cumpărarea şi vânzarea bancnotelor străine etc.

O imagine privind mărimea băncilor comerciale elene este dată de revista *The Banker*, care situează Banca Naţională a Greciei pe locul 124, iar Banca Comercială (Comercial Bank) pe locul 496 dintre primele bănci din lume, în anul 1987. Operaţiile cu amănuntul, destul de frecvente, se fac, de cele mai multe ori, în bani lichizi, fapt ce afectează costurile şi problemele funcţionale ale băncilor. Un program cert s-a realizat odată cu implementarea a trei reţele de calculatoare şi a unei serii de maşini automate de calcul specializate, precum şi cu instalarea a aproximativ 100 de terminale la punctele de schimb. Aceste reţele vor fi în curând lărgite. Întreaga problemă a fost tratată în conlucrare cu Sistemul Naţional Interbancar de Plăţi (National Interbank Payment System), folosindu-se cele mai noi tehnologii promovate în lume. Trebuie notat faptul că băncile comerciale elene au fost, în anul 1970, primele în Europa care şi-au instalat sisteme automate de facturat-contabilizat.

Activitatea internaţională a băncilor comerciale elene

În anul 1988, cinci bănci comerciale elene aveau sucursale în străinătate: Banca Naţională a Greciei, Banca Comercială a Greciei, Banca Macedoniei-Thraciei, Banca Cretei şi Banca Ioniană.

Banca Naţională a Greciei are de departe cele mai mari reţele de filiale şi bănci afiliate. Acestea din urmă sunt: Atlantic Bank of New York (din anul 1953), cu opt sucursale în New York; The South African Bank of Athens, în Johanesburg (din anul 1954), cu şapte sucursale în marile centre urbane şi financiare ale acestei ţări; Banque Nationale de Gréce-France, în Paris (din anul 1980) şi National Bank of Greece-Canada, cu patru sucursale (două în Montreal şi câte una în Toronto şi Vancouver).

În acelaşi timp, reţeaua sucursalelor bancare şi reprezentanţelor de peste graniţa include: un birou central şi două filiale la Londra, două birouri în Germania, unul la Rotterdam, un lanţ de 18 birouri în Cipru şi trei în Statele Unite. Mai există reprezentanţe în Bruxelles, Sydney şi Melbourne.

În scopul facilitării activităţilor financiare internaţionale, Banca Naţională a Greciei a înfiinţat, cu ajutorul lui Atlantic Bank of New York, International Banking Facilities, în New York, şi un Offshore Office, în Insulele Cayman.

Banca Comercială a Greciei a înfiinţat, la rândul său, o bancă afiliată, în RFGermania, în anul 1972, sub titlul de Crischishe Handelsbank, care apoi a devenit Commercial Bank of Greece (Germany). De asemenea, Banca Comercială a Greciei va deschide o reprezentanţă la Moscova şi îşi propune să înfiinţeze birouri în Marea Britanie, Cipru, Italia şi Asia de Sud-Est, precum şi la New York şi Anvers.

La fel ca celelalte bănci, Banca Macedoniei -Thraciei a deschis două reprezentanţe în RF Germania, iar Banca Cretei şi Banca Ioniană – câte o reprezentanţă la Londra.

În timp ce operează în exterior, băncile comerciale elene se adaptează, bineînţeles, la condiţiile pieţei locale. Scopul lor principal este de a sprijini pe conaţionalii stabiliţi peste graniţă, pe marinarii eleni şi pe oamenii de afaceri care sunt în relaţii de afaceri cu Grecia.

Băncile elene, în special cele mari, au introdus tehnologia modernă în operaţiile lor bancare internaţionale (legături cu sistemele Reuter şi Swift) şi întreprind iniţiative pe piaţa internaţională a capitalului, subscripţii, participarea la împrumuturi comune, chiar asumarea de responsabilităţi manageriale.

B. Băncile străine în Grecia

Băncile străine au început să-şi înfiinţeze filiale, în Grecia, la începutul anilor ’60, ca urmare a curentului tot mai puternic de internaţionalizare economică, cu scopul creării de întreprinderi mixte şi finanţării celei mai mari părţi a comerţului maritim etc. Acest fenomen a fost încurajat în anii ’60, printr-un cadru legislativ favorabil fondării şi funcţionării acestor bănci străine.

În scopul înfiinţării şi funcţionării sale în Grecia, filiala unei bănci străine trebuie să obţină autorizaţie de la Banca Centrală şi să importe un anumit volum de valută cu stoc de capital, echivalent cu 2 miliarde de drahme, sumă care trebuie să rămână în Grecia, fie ca depozit blocat, fie ca plată în avans.

Cadrul instituţional pentru funcţionarea băncilor străine în Grecia este acelaşi ca şi cel care reglementează activitatea băncilor elene. În orice caz, competitivitatea şi eficienţa băncilor străine sunt evident favorizate de apartenenţa lor la marile instituţii bancare internaţionale.

Depozitele băncilor comerciale străine reprezintă circa 4% din totalul stocurilor băncilor comerciale, procentaj ce va creşte, probabil, în perspectivă. Filialele băncilor străine din Grecia sunt interesate în realizarea acestei tendinţe de creştere.

Număr de angajaţi şi oficii ale băncilor greceşti la 31 iulie 1988

Bănci	Oficii	Angajaţi
1. Banca Naţională a Greciei	483	15.963
2. Banca Comercială a Greciei	288	7.151
3. Banca Ioniană-Populară a Greciei	170	3.307
4. Banca de Credit	116	3.127
5. Banca Elenă Generală	79	1.748
6. Banca de Credit Comercial	22	572
7. Banca Pireului	12	242
8. Banca Atticii	14	343
9. Banca Cretei	77	1.276
10. Ergobank	48	1.089
11. Banca Macedoniei-Thraciei	41	1.153
12. Banca Greciei Centrale	13	504
TOTAL	1.363	36.475

Băncile străine ce operau în Grecia la 31 iulie 1988

Bănci	Oficii
1. American Express Bank Ltd	5
2. Citibank	12
3. Bank of America	1
4. Chase Manhattan	3
5. Bank of Nova Scotia	3
6. Grindlays Bank	2
7. Midland Bank	2
8. National Westminster	3
9. Algemene Bank Nederland	2
10. Royal Bank of Scotland Plc Ltd	1
11. Bank Sederat Iran	1

12. Barclays Bank	4
13. Arab Bank Ltd	1
14. Paribas	1
15. Société Generale	1
16. Crédit Commercial de France	2
17. Banque Nationale de Paris	1
18. Arab-Hellenic Bank SA	1
19. Banque Franco-Hellenique de Commerce International et Maritime SA	2

Instituţii de credit specializate

A. Bănci de dezvoltare

În Grecia funcţionează trei bănci de dezvoltare care acordă împrumuturi pe termen lung sectorului industrial. Cea mai importantă dintre ele este Banca Elenă de Dezvoltare Industrială (Hellenic Industrial Development Bank), bancă de stat fondată în anul 1964. Scopul ei, specificat în statut, este să promoveze dezvoltarea manufacturilor, a industriei mici, a construcţiilor de nave şi a turismului, conform principalelor programe guvernamentale de dezvoltare. În acest scop, creditul şi sprijinul acţionarilor au menirea să creeze, să extindă, să modernizeze şi să reorganizeze întreprinderi în sectoarele sus-menţionate. Clienţilor băncii le este oferită asistenţă tehnică şi organizatorică; capitalul străin este atras prin investiţii în Grecia; de asemenea, se asigură asistenţă pentru dezvoltarea pieţei capitalului în ţară.

Banca Elenă de Dezvoltare Industrială asigură, de asemenea, finanţări cu risc mare şi sprijină programele de dezvoltare regională, ce includ crearea de zone industriale, centre de industrie mică ş.a.

Celelalte bănci de dezvoltare sunt Banca de Investiţii (Investment Bank), creată în anul 1962, membră a Grupului Băncilor Comerciale (Commercial Bank Group) şi Banca Naţională de Investiţii pentru Dezvoltarea Industrială (National Investment Bank for Industrial Development), creată în anul 1963 şi controlată de Banca Naţională a Greciei. Ambele instituţii slujesc promovării dezvoltării industriei în ţară, dezvoltării pieţei capitalului; de asemenea, ele acordă împrumuturi pe termen lung pentru industrie, minerit, construcţii de nave etc.

B. Banca Agricolă a Greciei (Agricultural Bank of Greece)

Fondată în anul 1929, Banca Agricolă a Greciei oferă toate tipurile de credit sectorului agricol, sprijină şi supervizează cooperativele agricole. Tutelat de Ministerul Agriculturii, acest organism bancar răspunde de sprijinirea politicii agrare a statului grec. Are dezvoltată o reţea în toată ţara.

Trebuie menţionat faptul că Banca Agricolă a Greciei era, în anul 1987, pe locul 371, pe lista celor mai mari bănci din lume, întocmită de revista *The Banker*.

În fine, din anul 1986, această bancă are patru reprezentanţe în R F Germania şi a deschis o reprezentanţă similară şi în Australia.

C. Fondul de Depuneri şi Împrumuturi (Deposits &Loans Fund)

Creat în anul 1919, Fondul de Depuneri şi Împrumuturi operează sub controlul Ministerului Finanţelor. Păstrează şi administrează orice fel de depuneri ale diferitelor organizaţii publice. De asemenea, acordă împrumuturi funcţionarilor şi pensionarilor. Fondul de Depuneri şi Împrumuturi finanţează o mare parte a programului de investiţii publice.

D. Banca de Economii Poştale (Postal Savings Bank)

Înfiinţată în anul 1909, această bancă a început, practic, să funcţioneze 6 ani mai târziu. Serviciile publice făcute de această bancă se află sub controlul Ministerului Transporturilor. Depozitele sale sunt garantate de către stat. Banca de Economii Poştale operează printr-o reţea largă de oficii poştale din ţară. Primeşte depuneri şi oferă o dobândă care e cu 0,5% mai mare decât cea a băncilor comerciale. Aceste depuneri sunt utilizate pentru cumpărarea de obligaţii de stat sau pentru redepozitare la Banca Greciei.

Banca de Economii Poştale primeşte, de asemenea, şi alte depuneri, în aceleaşi condiţii ca şi băncile comerciale, oferă împrumuturi pe termen mediu şi lung întreprinderilor ce constituie organizaţii publice legale şi împrumuturi funcţionarilor şi pensionarilor din serviciile publice.

E. Bănci de credit

În prezent, în Grecia există două bănci de credit în funcţiune, Banca Naţională de Credit a Greciei (National Mortgage Bank of Greece), creată în anul 1927, şi Banca Naţională pentru Construcţii de Locuinţe (National Housing Bank), o instituţie mai mică.

Ambele bănci acordă împrumuturi pe termen mediu şi lung particularilor, întreprinderilor publice, organizaţiilor de caritate, întreprinderilor de servicii publice, pentru construcţia de locuinţe, hoteluri şi finanţarea programelor de construcţii.

Mai mult, Banca Naţională de Credit a Greciei are, începând din anul 1964, şi reprezentanţe peste graniţă. Reţeaua sa externă include, în prezent, 33 de reprezentanţe în 8 ţări.

Numărul de oficii şi angajaţii acestora la instituţiile de credit specializate, în anul 1988

Instituţii financiare	Oficii	Angajaţi
1. Banca Agricolă a Greciei	420	6.982
2. Banca Naţională de Credit a Greciei	47	1.061
3. Banca Elenă de Dezvoltare Industrială	9	812
4. Banca Naţională de Investiţii pentru Dezvoltarea Industrială	1	169
5. Banca de Investiţii	1	127
6. Banca Naţională pentru Construcţii de Locuinţe	1	75
7. Fondul de Depuneri şi Împrumuturi	4	...
8. Banca de Economii Poştale	906[x]	...
TOTAL	1.389	9.226

x – inclusiv 795 oficii poştale

2. Caracteristici ale sistemului bancar din Grecia

A. Marele grad de concentrare

Sistemul de credite, la nivel naţional, este coordonat în special de bănci, din moment ce, aşa cum s-a menţionat deja, nu sunt agenţii financiare intermediare, iar celelalte forme de piaţă financiară sunt încă de mică importanţă.

Sistemul bancar grecesc şi-a păstrat, din acest motiv, monopolul în coordonarea rezervelor naţionale.

În acest context, volumul tranzacţiilor bancare este coordonat de două mari bănci comerciale, Banca Naţională a Greciei şi Banca Comercială, ambele cu instituţiile bancare aferente. Astfel, cea mai mare parte din rezervele naţionale este administrată de două corporaţii bancare, acesta fiind un fenomen caracteristic Greciei, rar întâlnit în alte ţări. Aceleaşi lucruri se pot spune şi despre creditul oferit de aceste bănci.

B. Prezenţa puternică a statului

Statul grec, pe lângă intervenţiile obişnuite pe care le face în tranzacţiile bancare, controlează şi cea mai mare parte a activităţilor bancare din Grecia. Astfel, alături de Banca Centrală, care lucrează sub un control general al statului, Banca Agricolă a Greciei şi cea mai mare bancă de dezvoltare – Banca Elenă de Dezvoltare Industrială -, la fel ca şi Banca de Depuneri şi Împrumuturi şi Banca de Economii Poştale, se află, de asemenea, sub controlul statului. Statul controlează, de asemenea, două mari bănci comerciale – Banca Naţională a Greciei şi Banca Comercială – şi, prin acestea, instituţiile mai mici din sfera lor de influenţă, precum şi Banca Naţională de Credit şi Banca Elenă Generală.

C. Concentrarea geografică

O caracteristică a sistemul bancar elen este marea concentrare geografică. Toate băncile, la fel ca şi filialele băncilor străine, au sediile la Atena, Pireu şi Salonic, ceea ce reflectă concentrarea activităţilor financiare şi a afacerilor în aceste centre. Banca de Investiţii şi alte bănci de credit specializate au reprezentanţe şi în alte oraşe ale ţării.

Asociaţia Bancară Elenă (Hellenic Bank Association)

Aceasta a fost creată în anul 1928 şi are ca scop examinarea, protecţia şi promovarea intereselor profesionale ale membrilor săi. În timpul primilor ani de existenţă, aproape toate băncile din Grecia au fost membre ale Asociaţiei. Al doilea război mondial şi ocuparea ţării au dezmembrat Asociaţia, iar imediat după eliberarea Greciei ea a fost dizolvată.

Creditul bancar total al instituţiilor bancare

- mil. drahme -

Instituţia	31.12.1986	31.12.1987	31.07.1988
Banca Greciei	13.721	6.832	7.894
Băncile comerciale	1.543.831	1.706.004	1.809.927
Băncile agricole	733.523	854.328	908.625
Băncile de credit	268.979	301.753	327.308
Banca Elenă de Dezvoltare Industrială	142.096	183.101	210.599
Banca de Economii Poştale	557.453	653.434	718.050
Fondul de Depuneri şi Împrumuturi	89.446	99.120	103.443
Băncile de Investiţii	54.590	58.148	63.398

Asocierea la Piaţa Comună şi noua realitate economică care s-a ivit pentru activităţile bancare în anii ’60 au dus la renaşterea Asociaţiei Bancare Elene, care constituia o garanţie esenţială pentru participarea Greciei la Federaţia Bancară a Comunităţii Economice Europene.

Astfel, Asociaţia Bancară Elenă şi-a reînceput activitatea şi a stabilit relaţii cu Federaţia din CEE în anul 1964 şi, de atunci, a luat parte activă la cooperarea dintre băncile elene şi cele europene.

În anul 1980, Asociaţia Bancară Elenă a fost acceptată ca observator la Federaţia Bancară a CEE, iar după intrarea Greciei în CEE a devenit membru al acesteia.

Asociaţia Bancară Elenă promovează cooperarea între membrii săi, le examinează problemele şi intervine în numele lor în orice situaţie. Membrii Asociaţiei se împart în membri de drept şi membri asociaţi. Membrii fondatori ai Asociaţiei şi orice instituţie bancară din Grecia, care are personalitate juridică,

sunt membri de drept. Orice altă instituţie care nu îndeplineşte aceste condiţii poate fi membru asociat.

Afacerile Asociaţiei sunt conduse de Adunarea Generală, Consiliul Director, Comitetul Executiv şi Secretariatul General.

3. Cadrul legal

Toate instituţiile bancare din Grecia sunt supuse legislaţiei elene. Limita minimă a capitalului, în acţiuni, al unei bănci este determinată legal şi fixată de regulă la suma de 2 miliarde de drahme depuse pe loc.

O condiţie *sine qua non* a participării băncilor străine sau a particularilor la fondarea unei bănci este aceea ca partea lor din capitalul acesteia să nu depăşească 40% din total. Însă, această prevedere nu se aplică băncilor din cadrul CEE. Arab-Hellenic Bank este o excepţie de la această regulă, capitalul străin constituind 60% din total, iar cel elen numai 40%.

Mai mult, băncile create cu participarea capitalului străin trebuie să aibă în Consiliul Director o majoritate de cetăţeni greci cu domiciliul permanent în ţară.

În cele din urmă, instituţiile bancare sunt tutelate şi controlate de către Banca Greciei.

4. Politica monetară şi de credit

A. Autorităţile monetare

Pentru asigurarea unei coordonări cât mai eficiente în problemele de structură ale politicii economice, în anul 1987 a fost creat Consiliul de Cabinet. Acesta este compus din prim-ministru, care îl prezidează, viceprim-ministru, ministrul economiei naţionale, ministrul finanţelor şi ministrul comerţului interior. Competenţa şi jurisdicţia Consiliului de Cabinet pot fi modificate de către Consiliul de Miniştri. Liniile generale de politică economică sunt date de Consiliul de Cabinet, unde propunerile sunt făcute de către ministrul economiei naţionale. Aprobarea finală şi aplicarea deciziilor adoptate de guvern în domeniul monetar şi al creditului cade în sarcina Băncii Centrale.

Responsabile de aplicarea politicii monetare şi de credit, în cadrul Băncii Centrale, sunt trei comitete:

- Comitetul pentru problemele monetare şi de credit, compus din guvernator, adjunctul acestuia şi diferiţi directori departamentali din Banca Greciei. Sarcinile acestuia constau în:

a) aprobarea plafoanelor financiare ce decurg din programul monetar anual;

b) autorizarea achiziţiilor, în valută curentă sau cu clauză valutară, ca şi a serviciilor de import de capital;

c) autorizarea băncilor pentru investiţii în asigurări sau proprietăţi;

d) aplicarea de sancţiuni băncilor ce au încălcat regulile existente şi iniţierea de acţiuni împotriva persoanelor responsabile.

- Comitetul pentru valută; acesta este responsabil pentru autorizarea acordurilor de valută destinată plăţii serviciilor închiriate (arendate), a mişcărilor de capital, a utilizării depozitelor blocate şi a altor cereri.
- Comitetul pentru controlul încălcării regulilor creditării. Acesta impune sancţiuni întreprinderilor care au încălcat regulile de creditare existente.

B. Instrumente şi măsuri de politică monetară

Particularităţile sistemului monetar şi de credit elen – ca, de exemplu, lipsa unei pieţe monetare organizate, legată de o piaţă a capitalului încă insuficient dezvoltată, utilizarea limitată a cecurilor în tranzacţii şi faptul că băncile comerciale evită refinanţarea de către Banca Centrală – limitează eficienţa instrumentelor clasice de politică monetară şi de credit. În locul acestora, până recent, măsurile administrative erau destinate să limiteze volumul împrumuturilor şi avansurilor, la fel ca şi distribuirea lor în sectoarele productive, în concordanţă cu obiectivele stabilite de către stat. Până în anul 1987, de exemplu, rata dobânzii pentru depunerile şi creditele bancare acordate de către bănci era determinată de către Banca Greciei, cu rezultatul că această rată rămânea în urma condiţiilor apărute pe piaţă (pe perioade lungi de timp, rata dobânzii rămânea sub nivelul ratei inflaţiei), aceasta afectând stabilitatea monetară şi balanţa de plăţi.

O astfel de politică putea fi aplicată după cel de-al doilea război mondial, fiind determinată de prioritatea acordată unei creşteri economice rapide. Acest deziderat cerea ca orientarea fondurilor bancare disponibile să se facă în direcţia obiectivelor politicii economice, după cum urmează:

a. asigurarea distribuţiei fondurilor între sectorul public şi cel privat în proporţia dorită;
b. descurajarea finanţării întreprinderilor neproductive, pentru ca sprijinul financiar să fie acordat acelor activităţi considerate importante pentru dezvoltarea economică generală a ţării.

Schimbările rapide din economia ţării şi cele realizate la scară mondială au făcut ca sistemul intervenţiei administraţiei în domeniul monetar şi de credit să fie nu numai anacronic, dar şi un handicap pentru realizarea unor noi obiective şi priorităţi în economia Greciei. Recunoaşterea acestei situaţii a dus la introducerea unor serii de măsuri orientate spre modernizarea şi liberalizarea sistemului bancar elen. În prezent, Grecia se află într-o etapă de trecere de la controlul administrativ asupra sistemului bancar, la completa lui desfiinţare, în concordanţă cu cerinţele realizării unei pieţe europene integrate, după anul 1992.

Propunerile Comitetului pentru Reforma şi Modernizarea Sistemului Bancar

Propunerile finale ale Comitetului pentru Reforma şi Modernizarea Sistemului Bancar, denumit şi Karatzas Comittee (de la numele preşedintelui său), au fost publicate în anul 1987. Luând în considerare condiţiile actuale din sistemul bancar elen, ca şi necesitatea urgentă de reformare a acestuia, Comitetul a făcut propuneri care pot fi rezumate astfel:

a) Rata dobânzii depunerilor să fie mai mare decât rata inflaţiei;

b) Debitorii să plătească costul finanţării (de exemplu, ei trebuie să plătească dobânzi la credite, situate peste rata inflaţiei);

c) Încurajarea dezvoltării pieţei capitalului şi introducerea operaţiilor caracteristice bursei de schimb (Stock Exchange);

d) Să fie încurajată şi concurenţa între bănci, la fel ca şi cea de pe piaţa monetară, prin înfiinţarea unor noi instituţii bancare elene şi străine şi prin dezvoltarea celor existente. Funcţionarea sistemului bancar grecesc trebuie ajustată la noile condiţii ce decurg din statutul ei de membru al CEE;

e) Introducerea tuturor măsurilor destinate modernizării sistemului bancar trebuie făcută în etape, astfel încât să se evite apariţia unor probleme în activitatea băncilor şi a întreprinderilor;

f) Rolul Băncii Greciei trebuie să crească, iar condiţiile de operare ale băncilor de investiţii şi Băncii Agricole să fie îmbunătăţite;

g) În sfârşit, Comitetul a sugerat implementarea sistemului de colectare a informaţiilor financiare şi contabile şi aplicarea unor metode mai eficiente de control financiar.

5. Sistemul bancar grecesc în etapa de tranziţie

Aşa cum am menţionat, sistemul bancar grecesc traversează o perioadă de tranziţie spre liberalizarea sa deplină. Odată cu desfiinţarea sistemul „rezervă-rabat" care a funcţionat aproximativ 30 de ani, potrivit căruia nivelul ratei dobânzilor la împrumuturile bancare şi la avansuri era stabilit pe baza unor criterii nonbancare, băncile, începând de la 1 ianuarie 1989, sunt libere să-şi diferenţieze rata dobânzilor, în funcţie de lichidităţile şi siguranţa împrumuturilor.

Astfel, în prezent, multe din ratele dobânzilor şi avansurilor pot fi determinate liber de către băncile comerciale. În orice caz, aceste rate trebuie să se situeze peste două limite minime fixate de Banca Greciei, în contextul politicii sale monetare[1]. Singura rată a dobânzilor determinată încă de Banca

[1] Aceste limite sunt, în prezent, de 17% pentru creditele pe termen scurt, şi 16% pentru creditele pe termen mediu şi lung.

Greciei este aceea în legătură cu depozitele de economii ale băncilor, care, de asemenea, este dictată de raţiuni de politică monetară.

Odată cu liberalizarea ratei dobânzilor, a dispărut şi întregul sistem de reguli de creditare care, în ultimii ani, afecta funcţionarea sistemului bancar elen. Practic, nu mai există restricţii în activitatea financiară din comerţ, servicii şi construcţii, iar băncile comerciale se pot angaja în domenii ce erau până nu demult sub influenţa exclusivă a instituţiilor de credit. Mai mult, acestea din urmă, cum ar fi Banca Agricolă a Greciei, Banca Naţională de Credit, băncile de dezvoltare nu mai sunt finanţate preferenţial de către Banca Greciei. Acest fapt facilitează evident întărirea concurenţei între bănci.

În orice caz, liberalizarea sistemului bancar nu este încă completă. Mai există încă reguli care frânează administrarea liberă, în special a băncilor comerciale. Cea mai importantă piedică este aceea că băncile sunt obligate să investească din fondurile lor disponibile, în asigurări de stat, pentru finanţarea organizaţiilor publice sau a întreprinderilor, la fel ca şi acordarea de împrumuturi întreprinderilor mici şi mijlocii.

În ciuda acestor restricţii, sistemul bancar din Grecia a făcut, în mod evident, progrese rapide spre liberalizare, în direcţia realizării dezideratului privind crearea pieţei europene unite, începând din anul 1992.

Rata dobânzilor la împrumuturi bancare[1]

Tip de credit	febr. 1987	ian. 1988
Rata decontărilor la Banca Greciei	20,5	19
Depăşiri din conturile curente la Banca Greciei	22,5-27	22,5-27
Capital variabil		
Rata generală	20,5	22[2]
Industria mică, din fonduri speciale	17	17
Împrumuturi pe termen lung		
Rata generală	18	18,5
Industria mică, din fonduri speciale[3]	15	16
Agricultura		
Împrumuturi pe termen scurt	16-18	17-19
Împrumuturi pe termen lung	15	16
Împrumuturi pentru construcţii de locuinţe (neproductive)	4	22[4]

1 – Rate maxime
2 – Rate medii
3 – După 1987, rate minime
4 – Rate liber negociabile de la nivelul minim de 21,5%

6. Activităţile băncilor

Aproape toate băncile comerciale promovează activităţi bancare generale (universal banking), adică orice formă de servicii bancare, atât în sectorul privat, cât şi în cel public. Aşa cum s-a menţionat, acestea sunt principalele surse, fondurile lor provenind, în principal, din economiile publice.

Începând din anul 1980, băncile comerciale au primit permisiunea să administreze un anumit volum de valori în valută străină şi, din anul 1984, să acorde împrumuturi în valută, fie din propriile fonduri, fie din împrumuturi străine, să acorde credite pentru importul de materii prime şi echipament şi pentru activităţile de export.

Băncile comerciale acceptă depuneri în drahme şi în valută de la particulari ce locuiesc permanent în Grecia sau peste graniţă, de la organizaţiile publice sau de la alte instituţii de credit. Condiţiile fundamentale şi regulile de depozitare şi retragere sunt impuse de Banca Centrală, la care e transferată valuta depusă în anumite scopuri.

Ca şi în alte ţări europene, depunătorii sunt sub protecţia sectorului bancar. Mai mult, dobânzile la depuneri nu sunt taxate. Toate acestea, combinate cu deficitul sau lipsa de eficienţă a altor posibilităţi de investire a economiilor particulare, în Grecia fac ca depunerile să fie principala formă de acumulări lichide.

În orice caz, în efortul de modernizare a sistemului de credit, au apărut deja noi alternative pentru investirea economiilor.

Din anul 1987, băncile au dreptul să determine rata dobânzii pentru depunerile temporare, cum ar fi depunerile pentru cel puţin şapte zile. Singura rată a dobânzii fixată încă de Banca Centrală este aceea la depozitele de economii. Scopul menţinerii acesteia este de a se determina o scădere a ratei dobânzii sub un anumit nivel, iar această măsură este pe linia politicii generale antiinflaţioniste a guvernului. Chiar şi aşa, această măsură are un caracter trecător şi se aşteaptă desfiinţarea ei, odată cu reducerea deficitului sectorului public.

Majoritatea depunerilor la băncile comerciale sunt formate din economii particulare şi din depuneri temporare, în drahme. Ponderea depunerilor la vedere este mică, din moment ce utilizarea cecurilor ca mijloc de plată este limitată. În ultimii ani, a fost observată o tendinţă de creştere a depunerilor temporare. Băncile comerciale oferă orice fel de credit tuturor sectoarelor economice. Credit este, de asemenea, acordat instituţiilor şi organizaţiilor publice, în timp ce sume importante sunt canalizate, în sectorul public, pentru achiziţionarea de bonuri de tezaur şi obligaţiuni sau sunt puse la dispoziţia sectorului public sub formă de depuneri obligatorii sau opţionale la Banca Centrală.

Liberalizarea gradată a sistemului de credite a dus, de asemenea, la o creştere a concurenţei între bănci, în aproape toate domeniile de activitate bancară.

Concurenţa se aşteaptă să devină şi mai intensă, pe măsură ce noile măsuri, menite să contribuie la modernizarea sistemului bancar, vor începe să aibă efectele scontate. Mai mult, noile direcţii ale afacerilor bancare – ca închirieri, fabricări, speculaţii bancare – au fost introduse pentru creşterea gradată a beneficiilor economiei naţionale.

Sectorul bancar este apreciat ca fiind cel mai modern sector al economiei elene şi, din acest punct de vedere, capacitatea sa de a răspunde cerinţelor actuale este considerată deosebit de importantă pentru depăşirea crizei economice din Grecia.

2. Economia mondială în 1989 şi perspectivele pentru 1990[1]

Introducere

Scena politică mondială în anul 1989 a fost dominată de evenimente politice extraordinare. Relaţiile dintre supraputeri, precum şi structura politică în ţările Europei Răsăritene s-au schimbat dramatic. Aceste schimbări au avut implicaţii de o importanţă covârşitoare asupra economiei mondiale.

După cum se anticipa, dezvoltarea economică mondială a înregistrat o scădere în anul 1989, după o creştere susţinută în anul 1988. Încetinirea ritmului de creştere se remarcă în toate zonele lumii, dar diferenţiat: scăderea a fost relativ modestă în ţările dezvoltate şi în curs de dezvoltare, în timp ce ţările din Europa Răsăriteană au cunoscut o încetinire sensibilă a creşterii economice. Producţia pe locuitor a crescut semnificativ în ţările dezvoltate, dar în Africa şi America Latină reducerea a fost comună pentru toţi anii deceniului ’80.

Economiile ţărilor dezvoltate (cu economie de piaţă), care cunoscuseră cea mai lungă perioadă de expansiune după cel de-al doilea război mondial, au înregistrat în 1989 o oarecare încetinire, dar nu se poate vorbi de apariţia unor indicii de recesiune economică în anii următori.

Pentru economia mondială, în întregime, în 1990 se prognozează continuarea actualelor tendinţe. Probleme grave rămân însă de rezolvat ca, de exemplu, datoria externă a ţărilor în curs de dezvoltare, dobânzile înalte etc.

[1] Document al Departamentului pentru Probleme Economice şi Sociale Internaţionale al Secretariatului O.N.U. (D.I.E.S.A. – U.N.), ianuarie 1990.

1. Producţia mondială

Producţia mondială şi comerţul internaţional au continuat să crească în 1989, dar într-un ritm mai lent decât în anul precedent. Producţia mondială a crescut cu 3%, în comparaţie cu 4,4% în 1988. Comerţul internaţional, după o creştere extraordinară de 8,5% în 1988, a înregistrat o creştere de numai 6,5% în 1989.

Ţările dezvoltate cu economie de piaţă

Economiile ţărilor dezvoltate şi-au continuat şi în 1989 expansiunea, acesta fiind al şaptelea an de creştere neîntreruptă, dar procentul de creştere s-a redus de la 4,2% în 1988 la ceva mai mult de 3% în 1989. Dezvoltarea economică nu a fost însă uniformă: scăderi mai mari s-au înregistrat în SUA şi Canada. De exemplu, în SUA creşterea a fost de numai 2,7%, faţă de 4,4% în 1988. Pe de altă parte, ritmul de creştere al Japoniei s-a redus de la 5,7% în anul 1988, la circa 5%. Ritmul a fost în RFG de 4%, ceva mai mare decât în anul precedent. Economiile Angliei, Franţei şi Italiei au înregistrat creşteri puţin sub cele din anul precedent.

Susţinerea dezvoltării economice din ţările vest-europene şi Japonia s-a datorat în mare măsură „boom-ului" investiţional, proces care a început în anii din urmă şi a continuat şi în anul 1989. Aceste investiţii s-au datorat atât încrederii cercurilor de afaceri cât şi apropierii datei de formare a pieţei unice a CEE (1992). În Japonia, expansiunea investiţiilor s-a datorat în special creşterii cererii interne.

Creşterea economică din ţările dezvoltate a redus considerabil rata şomajului, deşi aceasta a rămas încă mare în unele ţări (de la 5% în SUA, la rate mai înalte în Europa Occidentală).

Expansiunea economică din aceste ţări a fost însă însoţită de o rată accelerată a inflaţiei. Preţurile bunurilor de consum au crescut în aproape toate ţările. Pe total ţări dezvoltate, preţurile au crescut într-un ritm de 4,7% pe primele luni ale anului, în comparaţie cu 3,3% în 1988 şi 4,7% în 1987.

Răspunsul macroeconomic în aceste ţări, la presiunile inflaţioniste, s-a produs prin măsuri de politică monetară; RFG şi Japonia au majorat rata dobânzii cu 1% şi respectiv 2%, iar politica creditului a rămas în permanentă observaţie în SUA şi în alte ţări.

Ţările în curs de dezvoltare

Ritmul creşterii economice în ţările în curs de dezvoltare s-a redus în 1989 cu excepţia ţărilor din Asia de Sus-Est, unde nu au fost însă realizate ritmurile din anul precedent. Ţările cu economiile orientate spre export au avut de suferit din cauza creşterii economice lente din ţările dezvoltate şi China, a reevaluării monedelor lor naţionale şi creşterii costului forţei de muncă. În unele

din aceste ţări, deteriorarea accesului la piaţa externă a fost contrabalansată de către creşterea cererii interne.

Deşi condiţiile climaterice în Asia de Sud au fost favorabile în 1989, se apreciază că producţia agricolă se situează sub nivelul anului precedent. Ca urmare, ritmul de creştere al produsul intern brut al Indiei a fost cu 2% mai mic în comparaţie cu anul 1988, situându-se la circa 6%.

În America Latină producţia a crescut modest în 1989, după o încetinire în 1988. Singurele ţări care au înregistrat ritmuri de creştere superioare anului precedent au fost Brazilia şi Mexic. Stagnarea înregistrată în America Latină s-a datorat în mare parte măsurilor de restructurare. Pentru majoritatea ţărilor din regiune, transferul masiv de resurse în contul datoriei externe rămâne principalul obstacol al dezvoltării economice.

Condiţiile economice în Africa rămân defavorabile. În 1989, producţia s-a situat la un nivel uşor superior celui din anul precedent. Aceasta a însemnat un declin în continuare al producţiei pe locuitor. Conflictele regionale şi cele interne au constituit principalele obstacole în calea progresului economic şi social al ţărilor africane. În special, conflictele din Etiopia şi din Sudan, la care se adaugă seceta prelungită din regiune, au făcut ca sute de mii de oameni să sufere de lipsa alimentelor.

Dependenţa economiilor ţărilor din Asia de Vest de piaţa internaţională a petrolului rămâne în vigoare. Preţurile petrolului au fost în medie cu circa 20% mai mari decât în 1988. Producţia ţărilor exportatoare de energie a crescut cu 2-3%, după o creştere neglijabilă în 1988. Această situaţie are o influenţă majoră asupra ţărilor vecine prin: scăderea importurilor ţărilor exportatoare de energie, micşorarea volumului de transferuri valutare de către muncitorii migranţi, reducerea volumului asistenţei financiare. Unele din ţările din regiune importatoare de energie, care au acumulat un mare volum de datorie externă, sunt în condiţii precare de plată.

Creşterea economică s-a redus în China în 1989 la circa 5%, unul dintre cele mai mici niveluri de creştere din anii ’80. Producţia industrială a crescut cu aproape 7%, faţă de circa 18% în 1988. Producţia agricolă probabil a crescut cu 4%. Serioase dezechilibre au fost observate în economie, iar inflaţia a crescut cu 25% în prima jumătate a anului. Încetinirea procesului dezvoltării în China a fost în principal rezultatul unor măsuri de politică economică: restrângerea masei monetare, ridicarea ratei dobânzii, reducerea volumului investiţiilor şi a salariului real. Toate aceste măsuri au dus la temporizarea ratei inflaţiei la circa 9% în luna octombrie 1989. Moderarea cererii interne în China şi impunerea de restricţii la import au determinat diminuarea importurilor, în timp ce exporturile au crescut. Cu toate acestea, scăderea drastică a încasărilor din turism şi majorarea plăţilor în contul serviciului datoriei externe au avut implicaţii deosebit de negative asupra balanţei conturilor curente a Chinei.

Europa Răsăriteană şi Uniunea Sovietică

Evenimentele politice din Europa Răsăriteană şi eforturile pentru introducerea de reforme politice şi economice au ocupat locul preponderent în activitatea guvernelor ţărilor din regiune. Producţia a crescut într-o proporţie modestă sau s-a redus, după ce a înregistrat 4% în 1988. Per total, ritmul de creştere este apreciat la 2,5%. Dezvoltarea industrială şi-a încetinit ritmul şi s-a redus considerabil în Bulgaria, RDG, Polonia şi URSS. Producţia agricolă realizată, deşi a fost cu 2% mai mare decât în anul precedent, nu a atins obiectivele de plan propuse.

Uniunea Sovietică şi aproape toate ţările din regiune se află într-un proces de schimbare a sistemelor lor politice şi economice cu scopul de a se baza în mai mare măsură pe mecanismele pieţei, dar structura care trebuie formată este încă în faza de dezbateri. În acest proces, au apărut însă probleme dificile, cum ar fi inflaţia şi nemulţumirea populaţiei. Un număr de schimbări şi politici de ajustare drastice sunt necesare a fi întreprinse simultan. Este nevoie, de asemenea, de asistenţă externă în vederea restructurării industriei, uşurării poverii datoriei externe şi stabilizării bugetelor guvernamentale.

2. Comerţul internaţional

După o creştere spectaculoasă în 1988, comerţul internaţional a sporit în 1989 cu 6,5%.

În cadrul negocierilor GATT au fost realizate unele progrese (runda Uruguay). Este remarcabil faptul că ţările participante la runda Uruguay şi-au reafirmat dorinţa de a încheia negocierile până la sfârşitul anului 1990. Un prim rezultat al negocierilor a fost acordul privind întărirea rolului GATT în reglementarea litigiilor între ţările participante. Mecanismul de revedere a politicilor comerciale iniţiat la începutul anului 1989 a început să funcţioneze, analizând politicile comerciale ale SUA, Australiei şi Marocului. URSS se află în faza de a fi acceptată ca observator la activitatea GATT, iar cererea Chinei de readmitere este în curs de examinare.

Cu toate acestea, în prezent eforturile pentru liberalizarea comerţului internaţional nu au realizat progrese, iar restricţiile cantitative continuă să fie proliferate. Tendinţa către bilateralism în relaţiile comerciale a continuat. Astfel, acordul comercial Canada - SUA a întărit relaţiile comerciale dintre doi principali participanţi la comerţul mondial.

În 1989, au fost remarcate şi alte acţiuni pentru crearea de blocuri comerciale. La reuniunea la nivel înalt a CEE din decembrie 1989 s-au făcut paşi importanţi pentru constituirea unei pieţe unice în 1992, în cadrul căreia comerţul şi capitalul vor circula liber, precum şi a unei entităţi monetare. Acordul dintre CEE şi Asociaţia Europeană a Liberului Schimb (AELS) pentru o

nouă liberalizare a circulaţiei mărfurilor, serviciilor, capitalurilor şi forţei de muncă, între cele două grupări economice era aproape finalizat, la sfârşitul anului 1989. În noiembrie 1989, membri ai guvernelor din 12 ţări din Zona Pacificului s-au întâlnit la Canberra pentru a discuta întărirea colaborării regionale, liberalizarea comerţului şi stabilirea unei poziţii comune la negocierile comerciale multilaterale. Deşi, în prezent, conferinţa asupra cooperării economice Asia - America intenţionează să nu se transforme într-un bloc economic, care să ia măsuri discriminatorii contra terţilor, cu timpul însă s-ar putea transforma într-un bloc economic.

Implicaţiile de mai sus asupra sistemului multilateral de comerţ nu sunt clare încă. Efectul dinamic al integrării regionale este resimţit adeseori şi de terţi, dar introducerea de noi discriminări în calea promovării comerţului va fi însoţită de noi tensiuni. În primul rând, dacă politicile comerciale urmează să fie convenite de câteva blocuri economice şi nu de către toate ţările membre GATT, atunci în sistemul comercial internaţional vor interveni noi tensiuni.

3. Datoria externă şi transferul net de resurse financiare

O îngrijorare majoră internaţională în anii ’80 a fost aceea că multe ţări în curs de dezvoltare au trebuit să-şi reducă în mod drastic cheltuielile interne şi, în special, investiţiile, pentru a acumula resurse financiare şi a le transfera în contul datoriilor. Ţările cele mai afectate sunt cele cu datorii mari şi cele cu venituri medii. Începând cu 1983, intrările nete de capital în aceste ţări au fost mai mici decât plăţile efectuate în contul dobânzilor la credite externe şi al profiturilor. În anul 1989, ţările debitoare cele mai îndatorate[1] au transferat în străinătate, în contul serviciului datoriei, mai mult de 40 la sută din încasările lor din export. Numai plăţile în contul dobânzilor au reprezentat circa 23%. Transferul net de resurse financiare din ţările cele mai îndatorate a crescut de la 33 miliarde dolari în 1988 la 37 miliarde dolari în 1989, adică aproape 4% din produsul lor intern brut.

Propunerile avansate, în luna martie 1989, de ministrul finanţelor al SUA (planul Brady) de a se veni în întâmpinarea ţărilor debitoare, prin reducerea datoriilor şi serviciului datoriei către băncile comerciale, au fost experimentate prin negocierile dintre Mexic şi 500 de bănci creditoare. Acordul realizat cu Mexicul este de aşteptat să diminueze datoria acestei ţări cu 35%, prin măsuri de reducere a datoriei, scăderea nivelului dobânzii şi acordarea de „noi credite”. Se apreciază însă că rezultatele nete ale acordului ar putea să fie mai mici, întrucât „noile credite” vor fi purtătoare de noi obligaţii de rambursare.

[1] Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, Columbia, Côte d’Ivoire, Ecuador, Mexic, Maroc, Nigeria, Peru, Filipine, Uruguay, Venezuela şi Iugoslavia.

Negocieri au urmat şi cu Filipine şi Costa Rica, dar până la sfârşitul anului 1989 nici un acord nu a fost finalizat şi validat.

Alte măsuri, printre care transformarea creditelor în acţiuni sau investiţii directe, anularea unor credite etc. au contribuit şi ele la uşurarea întrucâtva a volumului datoriei. Guvernele unor ţări ca Belgia, Canada, Franţa, RFG, şi SUA au anulat unele datorii ale unor ţări slab dezvoltate.

În concluzie, deşi există în prezent un pachet de politici pentru reducerea parţială a datoriei sau a serviciului datoriei, un mecanism internaţional cuprinzător de politici pentru rezolvarea crizei datoriilor ţărilor în curs de dezvoltare este departe de a fi complet.

4. Preţurile produselor de bază

Preţurile produselor de bază, fără energie, au crescut în prima parte a anului 1989, după ani de declin, dar în a doua jumătate a anului au început să scadă din nou. Reducerea s-a datorat în mare măsură scăderii drastice a preţurilor la cafea (aranjamentele de cote în cadrul acordului internaţional au fost suspendate) şi la cacao. Preţurile metalelor şi ale minereurilor au scăzut şi ele ca urmare a cererii relativ mici.

Comparate cu preţurile produselor manufacturate importate din ţările dezvoltate, preţurile produselor de bază au crescut în 1989, dar, în termeni reali, sunt încă cu 30% mai mici decât în perioada de vârf din anii 1979-1981.

Preţurile energiei, deşi fluctuante, au crescut. Preţurile medii ale ţiţeiului au fost cu circa 20% mai mari în 1989 decât în 1988 (printre cauze fiind şi reducerea exporturilor sovietice şi declinul producţiei în SUA).

5. Perspective pentru 1990

Economia mondială se pare că va intra într-o perioadă de încetinire, în condiţiile în care se va înregistra o mare diversitate în dezvoltarea unor zone ale ţării. Ultimele prognoze indică o creştere economică de sub 3% în ţările dezvoltate, în comparaţie cu o creştere de peste 3% în 1989. În unele din aceste ţări nu este încă exclusă recesiunea, în condiţiile menţinerii deficitului balanţei de plăţi americane. Relaxarea tensiunii dintre est şi vest oferă însă o mare posibilitate pentru reducerea cheltuielilor militare, care ar putea diminua deficitele chiar cu sume mai importante decât cele prevăzute cu câteva luni în urmă. Creşterea economică va fi modestă în ţările Americii Latine şi Africii. O creştere moderată se va înregistra în Asia de Sud-Est. În China nu este de aşteptat realizarea de ritmuri similare cu cele din anii ’80.

Pentru un număr important de ţări în curs de dezvoltare se pune problema dacă au capacitatea de a urma cursul reformelor pe care şi le-au propus, întrucât acestea sunt strâns legate de evoluţiile din economia mondială

şi progresul rezolvării crizei datoriilor. Este necesară o mai mare implicare a guvernelor ţărilor creditoare în negocierile pentru reducerea datoriilor externe şi crearea unei noi facilităţi internaţionale pentru restructurarea datoriilor, probleme ce trebuie să rămână pe agenda problemelor internaţionale. Prognozarea unei încetiniri a creşterii economiei mondiale va avea o influenţă negativă asupra preţurilor produselor de bază, care poate aduce noi dificultăţi ţărilor în curs de dezvoltare exportatoare de materii prime.

Existenţa unui sistem comercial deschis este o condiţie pentru expansiunea economiei mondiale. Runda curentă pentru negocierile comerciale multilaterale, care şi-a propus întărirea sistemului comercial multilateral, va intra într-o fază decisivă în 1990. Deşi au fost realizate unele progrese în negocierile comerciale (runda Uruguay), rămân însă multe probleme de depăşit.

Schimbările revoluţionare care au avut loc în Europa Răsăriteană şi în Uniunea Sovietică vor avea implicaţii profunde nu numai pentru aceste ţări, dar şi pentru restul lumii. Perspectiva încetării cursei înarmărilor a supraputerilor schimbă atât situaţia politică cât şi cea economică a întregii lumi. Următorii ani vor fi probabil ani de consolidare a tranziţiei către noile sisteme economice, strâns legate de economia mondială. Cereri noi, substanţiale, de resurse internaţionale vor fi făcute de ţările Europei Răsăritene.

Guvernele ţărilor în curs de dezvoltare se tem că aceste schimbări în situaţia internaţională vor reduce resursele şi atenţia de la problemele lor de dezvoltare. Este necesar ca ţările în curs de dezvoltare să primească asigurările necesare că cererile suplimentare de resurse de către ţările est-europene nu vor fi satisfăcute în dauna intereselor lor.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE

NR. 8/1990

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

CUPRINS

PROMOVAREA RELAŢIILOR DE PIAŢĂ

1. Trecerea la economia de piaţă - Scurte observaţii şi propuneri (dr. Aurel IANCU)..... 205
2. Funcţionarea economiei şi restructurarea producţiei (Lucian CROITORU) 213
3. Preliminarii la procesul de privatizare în industrie (dr. Vasile BOGDAN, Lucian CROITORU, dr. Aurel IANCU, dr. Alexandru MIHĂILESCU, dr. Petru ROTARU)..... 235
4. Formarea preţurilor şi concurenţa în condiţiile tranziţiei la economia de piaţă (dr. Alexandru MIHĂILESCU) 243
5. Probleme ale atragerii capitalului străin în vederea restructurării industriei româneşti (Gabriela CONDOPOL)..... 251
6. Utilizarea creditelor externe în realizarea schimbărilor structurale din economie - potenţial şi limite (Vasile VIEZUINĂ, Mihaela CIMPOEAŞU)..... 255
7. Puncte de vedere privind descentralizarea economiei şi autonomia unităţilor (dr. Corneliu RUSSU) 261
8. Organizarea şi funcţionarea întreprinderii şi asociaţiei de întreprinderi în condiţiile trecerii la economia de piaţă (dr. Corneliu RUSSU, Vasile DAN, Ruxandra ISAIC MANIU, Daniel MĂRGUŞ) 274
9. Cerinţe actuale pentru reducerea ciclului cercetare–dezvoltare–proiectare–investiţii (Roxana BOB) 286
10. Probleme actuale şi de perspectivă ale forţei de muncă (Christina SUCIU)..... 289
11. Realităţi şi perspective privind ocuparea forţei de muncă în contextul restructurării economiei româneşti (Aura SUTARU)..... 294
12. Probleme ale protecţiei sociale în procesul de trecere la economia de piaţă (Stela POPESCU)..... 299
13. Necesitatea elaborării unei strategii de protecţie a mediului înconjurător în România (Gheorghe MANEA)..... 304

14. Modelul existenţial în societatea industrială:
munca–habitat–timp liber–călătorii (Anca PETROVICI)..... 308

Materialele au fost elaborate în cadrul Institutului de Cercetare a Relaţiilor Interramuri şi a Structurilor Industriale.

PROMOVAREA RELAŢIILOR DE PIAŢĂ

1. Trecerea la economia de piaţă
- Scurte observaţii şi propuneri –

dr. Aurel IANCU

Discuţiile în presa de specialitate şi Programul guvernului român privind trecerea la economia de piaţă prevăd parcurgerea unei perioade de tranziţie în două etape principale: prima, pentru transformarea mecanismului economic iar cea de a doua, pentru restructurarea şi retehnologizarea ramurilor economiei naţionale. Acţiunile privind privatizarea, descentralizarea deciziilor, liberalizarea preţurilor, trecerea la convertibilitatea leului, transformarea relaţiilor financiare şi de credit, înfiinţarea unor instituţii şi instituirea unor pârghii economice noi adecvate fac parte din prima etapă şi constituie căi şi măsuri concrete de trecere la economia de piaţă.

În cadrul procesului de transformare a mecanismului economic apare necesitatea parcurgerii unui număr de trei faze importante. Prima o constituie elaborarea modelului conceptual – a fundamentelor economiei de piaţă – în cadrul căruia sunt formulate principalele trăsături ale viitorului obiect de referinţă (al evoluţiei acestuia în timp), elementele constitutive şi relaţiile dintre aceste elemente, precum şi modul de funcţionare a economiei de piaţă.

Modelul conceptual elaborat trebuie tradus sau codificat în termeni juridici sau normativi a căror aplicare devine obligatorie . Aceasta constituie cea de-a doua fază a trecerii la economia de piaţă. Elaborarea modelului reglementat (juridic) va constitui un act important pe linia detalierii sau desluşirii suplimentare a fundamentelor economiei de piaţă pentru a le face implementabile, ceea ce va însemna prima confruntare a acestora cu relaţiile existente în vederea transformării treptate a acestor realităţi.

După aceasta urmează cea de a treia fază reprezentând înfăptuirea propriu-zisă a economiei de piaţă. Este procesul real de eliminare a unor relaţii, instrumente şi categorii vechi, pe de o parte, şi de apariţie a altora noi, pe de altă parte, precum şi de transformare efectivă a unor elemente componente existente, în conformanţă cu noile principii ale economiei de piaţă. Apariţia şi consolidarea elementelor noi, specifice economiei de piaţă (ca de exemplu emiterea acţiunilor, înfiinţarea burselor etc.), transformarea unor relaţii, instrumente şi categorii existente în altele noi (sistemul de proprietate, sistemul valutar etc.), precum şi reajustarea şi acomodarea tuturor elementelor în noile condiţii ale economiei de piaţă necesită intervale de timp diferite în funcţie de politica adoptată şi de caracteristica unor factori cum sunt: complexitatea

elementelor (ca de exemplu, preţurile), disponibilul de resurse şi obstacolele sociale întâmpinate (ca de exemplu la privatizare).

Întrucât trecerea la economia de piaţă (la realizarea efectivă a modelului proiectat) va constitui un şir de acte sau acţiuni cu adevărat revoluţionare de tipul privatizării, trecerii la preţuri libere, descentralizării economiei ş.a. şi întrucât noul mecanism ce urmează a se crea trebuie să asigure economiei naţionale o funcţionare cu performanţă ridicată, se pun mai multe probleme de principiu ce merită să fie discutate şi aprofundate în continuare. Între aceste probleme vom lua în discuţie tocmai pe acelea a căror elucidare mai bună ar permite o explicitare suplimentară a sensului şi necesităţii unor schimbări şi ar pune într-o nouă lumină semnificaţia unor măsuri care să asigure minimizarea costurilor economice şi sociale ale trecerii la economia de piaţă. Acestea se referă la următoarele aspecte: 1. găsirea unor perioade optime ale fazelor de tranziţie la economia de piaţă; 2. exigenţe social-politice ale tranziţiei la economia de piaţă; 3. asigurarea trecerii la un nou echilibru în economie şi condiţiile de realizare a acestuia; 4. identificarea posibilităţilor de anihilare sau anulare a acţiunii forţelor inerţiale şi de frânare a trecerii la economia de piaţă; 5. asigurarea condiţiilor necesare de realizare a competiţiei între agenţii producători şi elaborarea unor reglementări antimonopoliste.

1. Perioade optime ale fazelor de tranziţie

Pornindu-se deci de la analiza critică a modului de funcţionare a economiei naţionale şi a întregii legislaţii economice existente, precum şi de la cunoaşterea principiilor, legilor economice şi a mecanismelor de funcţionare a economiilor naţionale dezvoltate, se elaborează modelul conceptual reprezentând principiile sau fundamentele economiei de piaţă. Aceste principii se codifică în limbajul juridic obţinând modelul reglementat, după care se trece la implementarea acestuia în vederea obţinerii noului model real de piaţă.

Schema de principiu a fazelor este redată în graficul de mai jos:

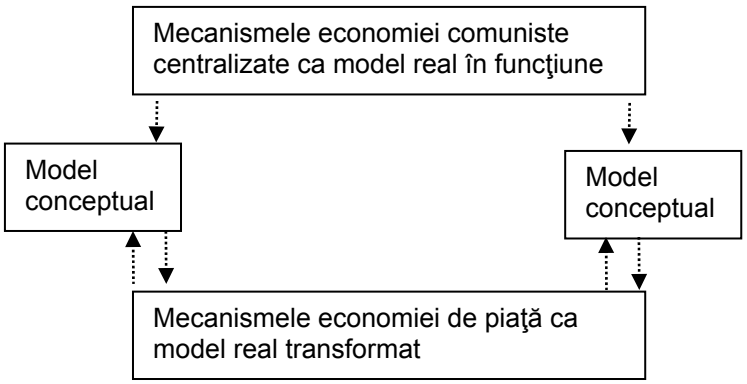

Fiecare fază necesită o anumită perioadă de timp. Considerând că, în liniile sale esenţiale, modelul conceptual a fost elaborat deja în prima parte a anului 1990, urmează cea de-a doua fază – elaborarea modelului reglementat în vederea aplicării sale. În program este prevăzută o eşalonare a elaborării cadrului legislativ până la sfârşitul anului 1992. Deşi unele porţiuni ale fazei a treia – implementarea diferitelor reglementări parţiale – au început să fie puse în operă încă din acest an, se poate totuşi considera că această fază – potrivit programului guvernamental – urmează să înceapă în mod deplin de abia din 1993.

În opinia mea, eşalonarea în timp a programului ar trebui revăzută ţinând seama de noile realităţi economico-sociale. În primul rând, este vorba de agravarea tot mai mult a situaţiei economice a ţării din următoarele cauze: accentuarea penuriei de resurse materiale şi energetice, restrângerea exporturilor din cauza calităţii necorespunzătoare a produselor şi lipsei de disciplină contractuală, deteriorarea disciplinei în muncă în unităţile economice (industrie, comerţ, transporturi etc.), perspectiva accentuării fenomenului de inflaţie datorită creşterii salariilor şi a masei monetare aruncate pe piaţă fără acoperirea necesară cu o masă corespunzătoare de bunuri şi servicii puse în comerţ.

La toate acestea se mai adaugă, în ultimul timp, dificultăţile economice izvorâte din relaţiile cu celelalte ţări ca urmare a deteriorării accentuate a imaginii politice a României pe plan internaţional în ce priveşte procesul de democratizare a ţării, ca urmare a evenimentelor din 13-15 iunie 1990.

În asemenea împrejurări, în legătură cu perioadele fazelor de tranziţie se pun două alternative: o grăbire a elaborării şi aplicării cadrului juridic şi, prin aceasta, obţinerea garanţiei de trecere a României la economia de piaţă, sau o amânare a aplicării noului cadru juridic până se realizează redresarea economiei. Întrucât experienţa din ultimele luni nu dă nici un semn că situaţia economică se va redresa ci, dimpotrivă, în noile condiţii, de care aminteam, situaţia se va agrava tot mai mult, singura soluţie raţională este de a elabora, până la sfârşitul acestui an, un pachet cuprinzător de legi pentru întregul complex al mecanismelor de piaţă. Elaborarea şi aplicarea în mod disparat şi treptat numai a unor segmente ale mecanismului economic nu se justifică întrucât procesele şi fenomenele economice sunt într-o strânsă interdependenţă. De exemplu, legiferarea privatizării în mod izolat nu este un lucru suficient. Ea necesită noi reglementări în domeniul relaţiilor contractuale, în cel al impozitelor şi taxelor, al sistemului de evidenţă, al reglementării în domeniul pieţei muncii, al investiţiilor şi pieţei capitalului, al preţurilor ş.a. De altfel, dacă avem în vedere faptul că economia naţională reprezintă un sistem de mare complexitate format dintr-un număr mare de agenţi economici şi cu multiple legături reciproce dintre aceştia, o anumită reglementare izolată (într-un singur domeniu practic) devine inoperantă sau se aplică cu multe îngrădiri sau restricţii şi în mod distorsionat.

Există un complex de măsuri sau căi de acţiune care pot avea un rol semnificativ în tranziţia la economia de piaţă. Totuşi cele cu rol fundamental dar şi mai dificile din punct de vedere economic şi social sunt cele privind privatizarea, demonopolizarea şi liberalizarea preţurilor. Dacă în cadrul programului de tranziţie va fi localizată atenţia spre aceste domenii fără neglijarea celorlalte, iar dacă acţiunile întreprinse vor fi bine corelate, viguros dirijate şi cât mai rapid realizate va exista garanţia trecerii la economia de piaţă. Este adevărat că trecerea rapidă va provoca la început şocuri mai puternice în economie şi în nivelul de trai, însă dacă vom socoti costul social al acestor şocuri pe întreaga perioadă de tranziţie, suma totală a unor asemenea costuri va fi mai redusă. Acest fapt ar trebui să fie explicat nu numai populaţiei ci şi acelor specialişti care propun o anumită tărăgănare a măsurilor. Dacă nu vom trece cât mai rapid şi pe un front larg la privatizare, la eliminarea monopolului statului (eventual şi pe calea asigurării concurenţei din partea firmelor străine pe piaţa internă) şi, mai presus de toate, dacă nu vom liberaliza cât mai rapid preţurile fără să aşteptăm înlăturarea premisei (care nici într-un caz, nu va dispărea în condiţiile economiei etatizate), apar în mod iminent pericolul ca starea economiei să se agraveze. Consider că liberalizarea lentă a preţurilor prin dezangajarea treptată a statului din procesul de formare a preţurilor la produsele şi serviciile sectorului privat pe măsura extinderii acestuia şi la o serie de produse, la care se relaxează dezechilibrele dintre cerere şi ofertă, precum şi realizarea unei reaşezări (reforme) a preţurilor la materii prime şi energie, paralele cu menţinerea, pentru o perioadă nedefinită, a unui control al statului asupra preţurilor la produsele esenţiale pentru nivelul de trai, toate acestea vor îngrădi într-o măsură considerabilă şi pentru o perioadă îndelungată, trecerea la economia de piaţă.

În acelaşi timp, este corectă afirmaţia că sistemul actual de preţuri conţine distorsiuni mari şi că o liberalizare bruscă ar avea efecte cu impact nefavorabil în întreaga economie prin propagarea unei mari dezordini în desfăşurarea proceselor economice. Totuşi, nu se poate împărtăşi opinia, exprimată de unii economişti, că efectele unor măsuri nu pot fi evaluate şi anticipate iar consecinţele ar consta neapărat într-o dezordine propagată în economie, imposibil de imaginat şi prevenit. Aici este nevoie mai mult decât oricând de a pune în ordine logica lucrurilor. Tot ce s-a făcut şi propune a se face în viitor în legătură cu reforma preţurilor la materii prime, combustibil şi celelalte produse de bază, cu formarea preţurilor pe baza liberei negocieri ş.a. are în vedere, în realitate, înlăturarea distorsiunilor, ca operaţie pregătitoare pentru trecerea la liberalizarea preţurilor.

Întrebarea este: de ce se adoptă soluţia periculoasă a tărăgănării lucrurilor? Cred că răspunsul îşi găseşte originea în metodele de lucru alese: folosirea metodei tradiţionale, aceea a tatonării sau a acţionării pas cu pas (trial and error). Astăzi, în conducerea economică, întocmai ca şi în alte domenii, nu se mai poate accepta folosirea uneltelor vechi de lucru. Cred că acele opinii

care exprimă liberalizarea imediată şi totală a preţurilor nu trebuie acuzate de lipsă de realism, aşa cum se sugerează uneori în presă; ele exprimă mai degrabă o atitudine responsabilă a unor specialişti care stăpânesc metode moderne de analiză şi conducere în domeniul economic şi întrevăd mai bine greutăţile economice ce vor surveni. Se poate afirma, cu toată certitudinea, că prin metodele economico-matematice (econometrice şi de simulare) se pot evalua distorsiunile din preţuri şi introduce preţuri noi într-un timp cât mai scurt. Cu asemenea preţuri corectate se poate şi trebuie să se înceapă liberalizarea. Acest lucru este foarte important, deoarece noul sistem de preţuri curăţat de distorsiuni introduce informaţiile reale despre starea resurselor (oferta în raport cu cererea) şi un calcul economic corect. Dar pentru a evita dezordinea ar trebui instituit un sistem de compensaţii din momentul liberalizării preţurilor care să dureze o perioadă de timp nu mai mare decât cea necesară restructurării.

Dar, aşa cum subliniam mai sus, acţiunea de liberalizare a preţurilor trebuie conjugată în timp, pe de o parte, cu cea de desfiinţare sau de contracarare a activităţii monopolurilor prin privatizare şi printr-o reglementare legală antimonopolistă iar pe de altă parte, cu acţiunea de lichidare a stării de penurie. Aşa cum se ştie, starea de penurie se va putea resorbi treptat urmând două căi principale: acţiunea pe care o vor provoca preţurile noi asupra cererii de produse şi servicii şi măsuri severe de însănătoşire a bugetelor unităţilor economice în condiţiile aplicării unei competiţii consecvente.

2. Exigenţe social-politice ale tranziţiei

Toate forţele sociale principale din ţara noastră au optat pentru trecerea la economia de piaţă. Orice tentativă a unora de a încerca o rămânere la economia planificată centralizată nu ar fi decât dovada unui conservatorism nejustificat cu urmări dramatice pentru poporul nostru tocmai în condiţiile când toate celelalte ţări europene caută noile căi de trecere la modernizare.

Atât presa partidului de guvernământ (F.S.N.) cât şi documentele oficiale guvernamentale ne dau asigurări că opţiunea de tranziţie la economia de piaţă este ireversibilă, iar studiile elaborate până în prezent şi toate concluziile cu caracter tehnic confirmă acest lucru. Deşi tipul de economie la care aspirăm nu a fost niciodată prezentat în mod clar şi cu suficiente detalii de către organele noastre reprezentative sau de către oameni influenţi decât doar sub forma unor referiri vagi la modelele de tip suedez, japonez sau austriac, totuşi în lista complexului de măsuri sunt cuprinşi pilonii de bază pe care ar urma să se sprijine în viitor reconstrucţia economiei noastre: privatizarea, descentralizarea activităţilor economice, liberalizarea preţurilor, restructurarea profundă a sistemului financiar, bancar şi monetar, punerea pe noi temelii a relaţiilor economice internaţionale. Aceşti piloni pot caracteriza, în opinia noastră, doar parţial tipul de economie. Pentru o caracterizare completă a acestuia ar trebui abordate şi clarificate multe alte aspecte care formează mediul social, cultural,

politic şi psihologic şi ingredientele fundamentale ale unei economii de piaţă: democratizarea vieţii economice şi sociale, libera iniţiativă a producătorilor prin desfiinţarea monopolurilor, şi, în primul rând, a celor de stat, crearea unei ambianţe politice, sociale şi culturale favorabile unei economii de piaţă, crearea şi cultivarea unui comportament adecvat economiei de piaţă atât la nivelul fiecărui individ, cât şi la cel al grupurilor sociale, crearea şi dezvoltarea unei infrastructuri economice, care să susţină implementarea principiilor economiei de piaţă (instituţiile financiare şi de credite, bursele de mărfuri, de valori şi de acţiuni, camerele de comerţ şi agricole), apărarea prin lege a tuturor formelor de proprietate şi măsuri energice, din partea statului, pentru sprijinirea dezvoltării proprietăţii private şi înlăturarea oricăror tentative de îngrădire a acesteia.

Devine tot mai clar că trecerea de la economia totalitară, centralizată la economia de piaţă impune exigenţe noi în legătură cu mediul social şi politic în care urmează să se deruleze relaţiile economice de piaţă. **Prima exigenţă se referă la dezvoltarea democratică a societăţii prin aplicarea consecventă a principiilor democratice la baza întregii vieţi sociale**. Libera iniţiativă a individului şi a tuturor agenţilor economici fără nici o îngrădire a acestora, libera comunicare şi exprimare a gândurilor şi informaţiilor, libertatea presei, libertatea de acţiune, în limitele legale, a tuturor organizaţiilor profesionale, politice etc. constituie garanţii fundamentale ale desfăşurării unei vieţi economice libere, în care se pot manifesta din plin, pe de o parte, iniţiativele şi aptitudinile individuale şi desfăşurarea unei competiţii loiale între producători, iar pe de altă parte, o atitudine de încredere şi respect în faţa consumatorului sau clientelei. În caz contrar – al lipsei de democraţie – îşi pot face loc cu uşurinţă intoleranţa, abuzurile şi actele de violenţă. Cu greu s-ar putea închipui declanşarea pe o scară tot mai largă a iniţiativei particulare în condiţiile în care indivizii sau grupurile de indivizi care au păşit pe calea acestei aventuri, pe de-o parte, ar fi ameninţaţi sau chiar agresaţi că vând cu preţuri prea mari, iar pe de altă parte, nu numai că ar întâmpina mari greutăţi cu aprovizionarea de materii prime şi energie şi mijloace tehnice, întrucât acestea sunt dirijate de stat, dar ar fi obligaţi să ţină o evidenţă mult prea complicată, tipică unei economii centralizate (aşa cum se petrec lucrurile astăzi).

A doua exigenţă se referă la **atitudinea generală predominantă în societate faţă de competenţă**. O economie de piaţă ce funcţionează în condiţiile revoluţiei ştiinţifice-tehnice trebuie să se bazeze, să preţuiască şi să atragă prin toate mijloacele elementele pregătite, talentate şi cu iniţiativă din societate. Cu cât o societate modernă dispune şi ştie să atragă în activitatea economică un număr cât mai mare de specialişti cu înaltă calificare în toate branşele de activitate şi pe cei mai pregătiţi şi talentaţi manageri cu atât societatea respectivă progresează mai rapid. Comunismul totalitar de fiecare dată şi-a luat şi continuă să-şi ia ca scut de apărare împotriva societăţii civile „clasa muncitoare”, pentru a o asmuţi împotriva celor mai capabile şi mai active

straturi ale populaţiei sau ale vârfurilor acestora, fie apelându-se la lozinca demonetizată a luptei de clasă, fie, mai nou, invocându-se povestea privind subminarea puterii de către elementele extremiste sprijinite de forţele de dreapta din străinătate. Asemenea procedee intră în contradicţie flagrantă cu exigenţele trecerii la o economie modernă de piaţă şi nu-şi mai găsesc un suport viabil într-o societate modernă. Într-adevăr, studiile sociologice şi politologice privind evoluţia structurii societăţilor moderne contemporane, efectuate de prof. S. Brucan şi de alţi politologi şi sociologi, arată un proces nu de omogenizare, ci de diferenţiere a diferitelor segmente ale societăţii, aşa încât, nu se mai poate vorbi astăzi de o clasă muncitoare omogenă şi majoritară în societate, ci de o diferenţiere a acesteia în grupuri socio-profesionale pe de o parte, necalificate şi cu calificare redusă, iar pe de altă parte, calificate şi înalt calificate, ultimul grup având o pondere tot mai mare. Grupurile socio-profesionale de muncitori calificaţi şi înalt calificaţi se apropie, prin nivelul de pregătire, informare, preocupări culturale şi mod de lucru, mai mult de intelectualitate decât de grupurile de muncitori necalificaţi sau cu calificare redusă. În agricultură, pe lângă o diminuare spectaculoasă a numărului populaţiei active, se observă şi aici o diferenţiere a acesteia după criteriul socio-profesional, sporind ponderea specialiştilor.

Însumând grupurile de specialişti, inclusiv muncitorii calificaţi şi înalt calificaţi din ramurile producţiei materiale cu cele din sectorul terţiar (ştiinţă, învăţământ, cultură etc.), rezultă că intelectualitatea capătă ponderea hotărâtoare în societăţile moderne. La aceasta trebuie adăugată şi latura calitativă a rolului său în destinele progresului ştiinţific, economic şi social. Pe de altă parte, datorită schimbărilor rapide în ştiinţă, în tehnică şi în condiţiile de trai şi aspiraţii, precum şi a accesului la informaţie, în zilele noastre se observă o puternică activizare a tineretului în ansamblul vieţii sociale şi o anumită opoziţie a acestuia faţă de generaţiile mai vechi, rămase mai tradiţionaliste sau reticente faţă de schimbări. Iată de ce atunci când se pune problema trecerii de la economia totalitară la o economie modernă, de piaţă, nu mai pot fi admise clişeele vechi, decât cu riscul unei grave compromiteri politice a autorilor lor. Baza economiei de piaţă trebuie să o formeze forţele progresiste din societate – în primul rând intelectualitatea în înţelesul său larg şi tineretul – cu care puterea trebuie să poarte un dialog şi care trebuie atrasă cu multă înţelegere şi atenţie, nu hulită, insultată şi ciomăgită. În caz contrar, se ajunge sigur la înstrăinarea lor şi, prin aceasta, la compromiterea totală a oricărei tentative de trecere cu adevărat la economia de piaţă şi de integrare în Europa.

A treia exigenţă se referă la **strategia de a acţiona împotriva acelor forţe care se opun implementării fundamentelor mecanismelor economiei de piaţă**. Atât în literatura economică, cât şi în Programul de tranziţie la economia de piaţă în România, nu sunt analizate în mod suficient obstacolele care vor fi întâmpinate în cursul trecerii la economia de piaţă aşa cum cer regulile oricărei strategii. Acest lucru apare cu atât mai necesar, cu cât această trecere afectează

nu numai relaţiile cu obiecte ci, în primul rând, relaţiile cu oameni (sociale) în cadrul cărora sunt prezente numeroase şi puternice interese personale şi de grup, care, deranjate, pot provoca reacţii puternice, greu de stăpânit şi contracarat, ceea ce ar putea pune în chestiune nu numai o mică întârziere sau o anumită distorsiune în aplicarea unor principii ale economiei de piaţă şi chiar şi o ratare a şanselor de trecere la economie de piaţă pentru o lungă perioadă de timp.

Pericolele eşecurilor de trecere efectivă (nu simulată) la economia de piaţă par iminente atâta timp cât vechea nomenclatură, vechile structuri organizatorice şi ale puterii economice, precum şi unele structuri politice, mai ales la nivel local, continuă să existe şi atâta timp cât vechiul personal coordonator şi de decizie din cadrul verigilor economice, inclusiv personalul fostei securităţi (mai ales în unităţile de comerţ exterior) continuă să activeze în punctele cheie ale economiei.

Este greu de presupus că un partizan şi susţinător fervent al economiei centralizate ar mai putea gândi şi găsi soluţiile necesare pentru a asigura funcţionarea în mod automat a unităţilor economice pe baza preţurilor libere de piaţă sau de a fi de acord cu privatizarea acestora. Dar nu numai neputinţa de a înţelege că economia ar putea funcţiona mai bine în condiţiile autonomiei depline de piaţă decât după sistemul comenzii administrative, ci şi interesele economice ale acestora îi determină să se opună pe diferite căi şi forme măsurilor reale de descentralizare, de autonomizare şi de privatizare a unităţilor economice. Cel mai bun exemplu este cel din agricultură, prin care pătura conducătoare din ramură caută să apere cu orice preţ sistemul actual de organizare, reînviind argumentele staliniste potrivit cărora numai exploatările agricole mari ar permite introducerea mecanizării şi obţinerea unor randamente superioare. Se fac asemenea afirmaţii ca şi cum până în prezent (adică circa 30 de ani) nu s-ar fi verificat suficient falimentul sistemului comunist de organizare a agriculturii în exploatări mari atât în România, cât şi în ţările vecine. Ne prefacem că nu ştim faptul că agricultura noastră (ca şi a altor ţări vecine) organizată pe principiile comuniste nu reuşeşte să hrănească populaţia şi, totodată, că ea lucrează mult mai scump decât agricultura din ţările din Vest unde predomină sistemul de organizare pe gospodării individuale ţărăneşti cu loturi relativ mici. Din păcate pătura conducătoare nu este dispusă să analizeze condiţiile de viaţă şi de muncă ale celor ce trudesc în agricultură şi să releve insuficientul interes în muncă al acestora. De asemenea, nu e dispusă să se întrebe ce-i determină pe ţăranii colectivişti să părăsească munca din agricultură pentru alte activităţi. Evident, aici se ascund interese economice egoiste de grup: de a menţine cu orice preţ vechile structuri şi de a respinge trecerea la sistemul de organizare propriu economiei de piaţă, primul pas pe această cale constituindu-l privatizarea.

Pentru a avea garanţia că tranziţia la economia de piaţă se va desfăşura cu succes, trebuie să se ia în considerare necesitatea creării unui mediu social, cultural, politic şi psihologic adecvat. Dacă în analizele şi soluţiile privind trecerea la economia de piaţă rămân strict în perimetrul tehnic şi economic al

fenomenelor şi proceselor şi nu se extind şi la perimetrul economico-social, psihologic şi politic, apare riscul de a nu sesiza în timp util şi a nu lua în calcul reacţia mediului sau obstacolelor reale ce stau în calea implementării fundamentelor economiei de piaţă.

2. Funcţionarea economiei şi restructurarea producţiei

Lucian CROITORU

În perioada de tranziţie la economia de piaţă, una din problemele de fond care se ridică este aceea a sporirii performanţelor structurale şi funcţionale ale sistemului economic. Aceasta presupune iniţierea şi susţinerea de către toţi agenţii economici a unor procese de transformare calitativă a structurilor economice, sociale, culturale etc. capabile să satisfacă noile exigenţe ale dezvoltării.

În domeniul structurilor economice cercetarea a acordat şi acordă încă o mare atenţie configuraţiei structurale a producţiei sociale, ştiut fiind că în funcţie de condiţiile concrete, structura producţiei constituie unul dintre factorii ce condiţionează nivelul şi structura consumului, nivelul eficienţei economice etc.

Din vasta problematică circumscrisă structurii producţiei, în acest studiu am considerat necesar să abordăm, din perspectiva creşterii eficienţei economice şi a calităţii, aspecte privind corelaţia dintre nivelul de dezvoltare economică şi structura pe ramuri şi subramuri a producţiei sociale, având în vedere că un nivel înalt de dezvoltare nu poate fi atins fără o funcţionare corespunzătoare a economiei.

Am analizat unele probleme privind această corelaţiei având în vedere că, în general, orice clasificare a producţiei trebuie să se bazeze pe clasificarea produselor şi serviciilor, fiind o generalizare a acesteia. O asemenea generalizare imprimă clasificării activităţilor o construcţie piramidală, astfel încât, spre baza piramidei, pe trepte succesive se realizează o detaliere tot mai adâncă a structurii activităţilor economico-sociale, prin care fiinţează, în fapt, nivelele agregate, ceea ce implică includerea în raţionamente şi analiză, atât a macrostructurii (nivelul cel mai general de agregare), cât şi a nivelelor de la baza piramidei (activităţile, grupele de produse şi produsele).

Această optică este utilă, dacă avem în vedere că distorsiunile economice funcţionale, pe care fiecare agent economic – de la micul meseriaş până la guvern – caută să le elimine, sunt, în general, de natură microeconomică, iar pe de altă parte, ceea ce nu este ne neglijat, sunt specifice ţărilor. Chiar dacă o serie de distorsiuni înregistrate relativ recent tind să aibă o natură macroeconomică (cum ar fi distorsiuni determinate de barierele tarifare – tarife, cote etc. – concepute în funcţie de specificul unor subramuri, sau de controlul preţurilor), esenţa distorsiunilor rămâne microeconomică.

Factorii modificărilor structurale şi reglarea structurii producţiei

Teoria economică a arătat că factorii fundamentali ai modificărilor structurale sunt urgenţa şi structura nevoilor, resursele, progresul tehnic în sens larg şi sistemul intereselor economice. Structura producţiei şi transformările pe care le suferă (pe ramuri, subramuri, produse etc.) rezultă atât din influenţele complexe directe ale factorilor fundamentali ai restructurărilor cât şi din influenţele factorilor derivaţi din corelaţiile şi interacţiunea celor fundamentali: productivitatea muncii, comerţul exterior, structura consumului etc. Una dintre modalităţile concret-nemijlocite prin care structura producţiei suferă modificări, o constituie acţiunea permanentă a fiecărui agent economic de a-şi adapta volumul şi structura ofertei la cerinţele formulate de consumatori, sau de a influenţa nevoile acestora prin inovare sau prin capacitatea de a crea iluzia inovaţiei, care impune noile produse. Totuşi, faptul că în general aceşti factori determină, în cadrul oricărei economii, modificările structurale (deci, inclusiv structura producţiei) nu explică de ce miliardele de acţiuni – unele convergente, altele divergente – conduc la o anumită configuraţie structurală sau calitate a producţiei, şi nu la alta. Aceasta reprezintă o problemă de importanţă deosebită dacă se are în vedere că nu orice configuraţie structurală sau calitate a producţiei determină cele mai mari efecte în economisire şi creştere. Diferenţa între efectele potenţiale şi cele efectiv realizate îndreaptă atenţia către modul de funcţionare a economiei, către flexibilitatea şi adaptabilitatea ei. Dacă performanţele realizate se abat de la cele potenţiale (pe care le presupunem determinabile), atunci o parte a diferenţei se datorează mecanismului de funcţionare a economiei. În consecinţă, o funcţionare mai performantă determină o configuraţie structurală a producţiei şi o calitate a acesteia care conduc la rezultate economice superioare.

Datorită interdependenţei dintre factorii fundamentali, orice dezechilibru sau şoc[1] puternic în cadrul unuia dintre ei se transformă în factor de restructurare în cazul în care elementele factorului (de exemplu petrolul în cadrul resurselor naturale) nu au răspunsuri flexibile la impulsuri. Factorii fundamentali ai restructurării interacţionează în sistemul pieţelor bunurilor şi serviciilor, pieţelor financiare, pieţei muncii et. De exemplu, într-un sistem economic în care pe piaţa muncii funcţionează un sistem rigid de indexare a salariilor la evoluţia preţurilor, orice şoc în preţuri (indiferent de cauzele care îl determină) va atrage mari dificultăţi în ramurile mari consumatoare de forţă de muncă, cum ar fi, de exemplu, industriile uşoare. Structura producţiei va suferi, la rându-i, modificări determinate pe de o parte, de tendinţele de contracţie a producţiei în aceste ramuri afectate, iar pe de altă parte, de forţele puse în mişcare prin politicile structurale, ale cursului de schimb sau tarifare pentru ajustarea structurală. Calitatea acestor politici, gradul lor de concordanţă cu realitatea, explică o altă parte a deficitului de performanţă.

[1] Avem în vedere nu numai caracterul exogen al şocului, ci şi o eventuală disproporţie între cererea şi oferta de factori de producţie, cum ar fi, lipsa capitalului în ţările în curs de dezvoltare.

Dacă în cele din urmă, în economie apare un dezechilibru între cerere şi ofertă, reflectat în creşterea deficitului extern, a presiunii inflaţioniste sau în încetinirea creşterii, reglarea structurii producţiei nu se face exclusiv prin acţiunile libere ale agenţilor economici. În general, reglarea priveşte tendinţa spre starea de echilibru pe termen lung. De obicei, dezechilibrele temporare nu sunt probleme deosebite decât în măsura în care gândirea este afectată de preconcepţii; de exemplu, cu greu se înţelege că ceea ce se construieşte este, pe termen scurt, sub semnul dezechilibrului. Din perspectiva înfăptuirii reglării în economie, nu se pune deci problema găsirii căilor şi metodelor de înfăptuire a echilibrului, ci aceea de a găsi mecanismele păstrării dezechilibrelor în limite care să permită progresul. Istoria demonstrează că funcţionarea economiei bazată pe piaţă (ca mecanism de reglare) poate realiza acest lucru. Dezechilibrele temporare nu antrenează procese de ajustare ca mecanisme ale reglării.

Dezechilibrele structurale (de exemplu deficitul intern sau extern) sunt expresii ale incapacităţii economiei de a menţine un echilibru pe termen lung. Datorită cauzelor care le produc – deficienţe intrinseci ale mecanismului de funcţionare a economiei sau o calitate slabă a politicii economice – înlăturarea dezechilibrelor presupune procese de ajustare structurală şi perfecţionări ale mecanismului economic.

În funcţie de gravitatea dezechilibrelor acumulate, dar şi de alţi factori[1], reglementarea unor pieţe (adică deteriorarea sau suprimarea mecanismelor competitivităţii de către politica economică) înfăptuită de către guvern din proprie iniţiativă sau ca urmare a activităţii diferitelor grupuri de presiune, are, aşa cum dovedeşte evoluţia pe termen lung, un caracter pulsatoriu, suferind extinderi şi contracţii. Aceasta explică de ce situaţia pieţei bunurilor şi serviciilor, ca determinantă a acţiunilor de reglare curentă (inclusiv a structurii producţiei) intervine, uneori, mai puţin decât reglarea instituită prin politica economică. Adâncind analiza, influenţele politicii asupra producţiei curente şi potenţiale nu se realizează exclusiv prin politica structurală ci, datorită interdependenţelor dintre pieţe, reglarea are loc, în mod complex, prin întrepătrunderea acţiunilor şi efectelor politicilor de management al cererii (politici monetare şi fiscale care modifică absorbţia) şi politicilor de finanţare externă (care afectează compoziţia absorbţiei şi structura producţiei interpretată ca bunuri comerciale şi bunuri necomerciale).

Din cele arătate, rezultă că reglarea economică, inclusiv reglarea outputului la nivel micro şi macro, depinde de mecanismul de funcţionare a economiei (M), de politica economică (PE) şi de mediul înconjurător (S), relativ la economia naţională. Dacă reglarea se exprimă ca diferenţă între nivelurile unui indicator care măsoară performanţa (P) (venit pe locuitor, calitatea vieţii etc.) atunci se poate scrie[2]:

---

[1] De exemplu progresul tehnic, care înlătură anumite bariere ce au existat la un moment dat şi care au atras crearea anumitor mecanisme, devenite inadecvate.

[2] Această funcţie este descrisă în T. Koopmans şi J.M. Montias, On the Description and Comparison System, în vol. Comparison of Economic System, A. Eckstein (ed.),

$$P = f\,(M, PE, S) \qquad (1)$$

Evident, se pot căuta o serie de funcţii diferite în raport cu variabilele alese să reprezinte mecanismul economic, politica economică şi mediul economic înconjurător. Asemenea variabile ar putea fi, de exemplu, gradul de egalizare a veniturilor personale sau ale corporaţiilor, sau gradul de flexibilitate pe piaţa forţei de muncă (m), raportul dintre subvenţii şi mijloacele acordate de către guvern prin compensaţie (pe) şi, respectiv, gradul de specializare internaţională a economiei naţionale (s):

$$P = f\,(m,pe, s) \qquad (2)$$

Determinarea unor asemenea funcţii presupune cercetări statistice detaliate.

O imagine parţială se poate, totuşi, forma. De exemplu, din tabelul 1, pentru unele ţări rezultă importante creşteri ale coeficienţilor de corelaţie între modificarea structurii producţiei şi rata de penetrare a importurilor. Pentru Japonia şi Austria este cert că aceste creşteri sunt datorate unui nou curs al politicii economice vizând slăbirea protecţiei pieţei interne împotriva concurenţei importurilor, pentru sporirea eficienţei şi competitivităţii. Noua orientare a politicii a adus bine cunoscute sporuri în performanţă.

Tabelul 1

Corelaţii între structura producţiei, rata de penetrare a importurilor şi structura cererii mondiale pe produs[1]

	Cererea mondială[2]			Rata de penetrare a importurilor[3]		
	1970-1975	1975-1980	1980-1985	1970-1975	1975-1980	1980-1985
S.U.A.	0,73	0,70	0,63	-0,46	-0,26	-0,25
Japonia	0,76	0,72	0,72	-0,28	-0,44	-0,43
R.F.G.	0,87	0,88	0,88	-0,33	-0,33	-0,38
Franţa	0,63	0,62	0,61	-0,65	-0,34	-0,33
Marea Britanie	0,65	0,63	0,56	-0,53	-0,44	-0,44
Italia	0,74	0,73	0,69	-0,34	-0,29	-0,17
Canada	0,53	0,50	0,53	-0,22	-0,38	-0,41
Australia	0,55	0,49	0,42	-0,25	-0,55	-0,53

Berkeley, California U. Press, 1971.

Având în vedere această funcţie, D. Dăianu a elaborat raţionamente consistente privind diferite aspecte ale ajustării balanţei de plăţi (vezi D. Dăianu, Teză de doctorat, Bucureşti, 1988, Biblioteca I.N.C.E.).

	Cererea mondială[2]			Rata de penetrare a importurilor[3]		
	1970-1975	1975-1980	1980-1985	1970-1975	1975-1980	1980-1985
Belgia	0,72	0,75	0,74	-0,56	-0,14	-0,25
Finlanda	0,32	0,27	0,23	-0,40	-0,65	-0,61
Norvegia	0,29	0,29	0,30	-0,22	-0,57	-0,50
Olanda	0,43	0,40	0,40	-0,43	-0,35	-0,32
Suedia	0,60	0,56	0,52	-0,68	-0,55	-0,54

***Sursa**: Economies en transition – l'ajustement structural dans les pays de l'OCDE, Paris, 1989.*

1. Pe baza grupării industriei prelucrătoare în 22 de ramuri. Cererea mondială este aproximată prin exporturile din OECD.

2. Coeficient de corelaţie între ponderea produsului „i" în totalul producţiei interne al unei ţări şi în totalul exporturilor OECD. Un coeficient egal cu 1 indică o corelaţie integrală iar un coeficient egal cu zero indică absenţa legăturii.

3. Coeficient de corelaţie între ponderea produsului „i" în producţia internă a unei ţări şi rata de penetraţie a importurilor produsului respectiv. Un coeficient egal cu -1 indică că ponderea produsului este invers proporţională cu rata de penetraţie a acestui produs, iar un coeficient egal cu zero indică absenţa corelaţiei.

În acest studiu vom analiza o serie de aspecte ale influenţelor pe care le exercită asupra structurii producţiei, a calităţii acesteia şi eficienţei: a) concepţia despre dezvoltare (de exemplu natura strategiei de dezvoltare, adică dezvoltarea axată pe diviziunea internă sau internaţională a muncii) şi politica economic; b) unele trăsături de fond ale mecanismului de funcţionare a economiei (sistemul de distribuire a veniturilor, gradul de socializare a proprietăţii, tipul conducerii şi controlului economic) şi c) condiţiile din dotarea cu factori şi posibilităţi de specializare internaţională (dimensiunea ţării, dotarea cu resurse, calificările, tehnologia etc.).

Concepţia privind strategia dezvoltării şi politica industrială

Nu este lipsit de importanţă să reamintim de rolul pe care îl joacă reprezentările sau imaginile pe care le avem asupra realităţii, în ceea ce priveşte restructurarea. În general, aceste imagini sunt procurate de ştiinţa economică. Spre deosebire de unele ştiinţe ale naturii (cu patern-uri tari), ştiinţa economică nu are putere predictivă prin care anticipează evenimente singulare sau evoluţia. Ştiinţele sociale caută, în principal, explicarea fenomenelor din aria lor de

cercetare[1]. Printre altele, în contextul explicaţiilor se încearcă deducerea normelor generale care, probabil, pot evita sau ajusta distorsiunile. Rapaport a arătat că o teorie are o putere explicativă cu atât mai mare cu cât probabilitatea a posteriori a unui eveniment este mai mare decât probabilitatea lui a priori. O serie de teorii au, însă, numai o rezonanţă explicativă[2], reuşind să integreze evenimente aparent nelegate (anterior) între ele. Numai legarea evenimentelor nu oferă putere explicativă. Dacă probabilitatea aposteriori şi cea apriori pot fi apreciate obiectiv, puterea explicativă poate fi transformată în criteriu obiectiv. Rezonanţa explicativă rămâne însă un criteriu subiectiv, înrădăcinat în simţirea că am înţeles un eveniment. În acest fel ştiinţa economică poate procura o anumită imagine asupra societăţii economice, care s-ar putea să nu corespundă realităţii. Pe de altă parte, imaginea creată de teorie (sau imaginile create) afectează în mod deosebit comportamentul şi modul în care diferiţi agenţi economici, legiuitorul, presa etc. interpretează problemele. Imaginea oferită şi înrădăcinarea simţământului de înţelegere determină normele de comportament, de acţiune, sistemul reglementărilor, volumul economiilor etc. Istoria economică oferă multe exemple în acest sens. După al doilea război mondial ţările dezvoltate au urmat o politică fondată pe teoria keynesiană care a susţinut pe plan teoretic extinderea şi consolidarea rolului guvernului în construcţia economică. Actualmente, această imagine despre rolul economic al guvernului este total schimbată. Tendinţa generală este de retragere, în anumite limite, a statului din economie. De asemenea, aproape 30 de ani, imaginea oferită de curba lui Philips prin care şomajul şi inflaţia sunt puse în corelaţie hiperbolică inversă, a stat la baza politicii economice. Viziunea economiştilor era că guvernele sunt fie pro creştere, fie antiinflaţie. Astăzi s-a înţeles că aceasta este o falsă dihotomie. Inflaţia redusă permite cea mai puternică şi sănătoasă creştere, infirmând curba Philips.

Asemenea imagini sau viziuni există şi în privinţa evoluţiei structurii producţiei, determinând profund concepţia şi politica economică a restructurării.

---

[1] În ştiinţa economică explicaţia şi predicţia nu sunt solidare (vezi Clara Dan, Testarea în disciplinele social umaniste, în Euristică şi structură în ştiinţă, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1978). Deoarece clauza caeteris-paribus este implicabilă (realitatea fiind permanent în devenire) precum şi din cauza faptului că între predicţie şi evenimentul care va avea loc poate apărea un efect nedorit (reflexivitatea prognozei), o teorie care oferă o bună explicaţie a evenimentelor (deci exprimă o lege generală căreia i se supun evenimentele) poate fi infirmată de practică. Din această cauză, în teoria economică explicaţia joacă un rol mai important decât predicţia. Totuşi, explicaţia nu constituie, prin sine, criteriu de adevăr deoarece aceleaşi fenomene pot fi integrate şi explicate de către mai multe teorii. Pentru a putea funcţiona, explicaţia trebuie sprijinită cu criterii suplimentare care să inducă noi discriminări în realitate.

[2] Anatol Rapaport, Explanatory Power and Explanatory Appeal of Theories, în Synthese, vol. 24, 1972.

De asemenea, ceea ce se crede despre contextul structural al producţiei afectează conţinutul reformei mecanismului economic (care, în final, va determina esenţial restructurarea producţiei).

Structură şi eficienţă

În opinia multor economişti, structura producţiei naţionale este corelată cu nivelul de dezvoltare. În concordanţă cu unele variante ale acestei idei, există o serie de factori (internaţionalizarea crescândă a forţelor de producţie etc.) care accentuează trăsăturile comune ale transformării structurale, adică drumul comun al dezvoltării. Deviaţiile de la acest drum pot fi apreciate ca măsuri ale dezvoltării şi perspectivelor unei ţări[1]. Din perspectiva restructurării producţiei, afirmarea nenuanţată a acestei corelaţii nu este de mare importanţă, orientând cercetările preponderent spre căutarea, stabilirea şi stimularea (în primul rând) a factorilor care determină trăsăturile comune ale transformărilor structurale (supralicitând, de exemplu, rolul legăturilor economice internaţionale, a internaţionalizării forţelor de producţie, a anumitor modele de structură etc. în explicarea procesului de devenire structurală), în detrimentul valorificării maxime a specificului fiecărei economii, adică în detrimentul specializării în conformitate cu însuşirile şi trăsăturile economice naţionale[2].

Chiar dacă sunt unele semne care permit aceste concluzii globaliste în ceea ce priveşte piaţa activelor, piaţa financiară şi monetară etc., în ceea ce priveşte structurile de ramură şi subramură („carcasa economiei") asemenea aspecte neagă însuşi momentul cheie al evoluţiei: restructurarea.

Legătura între nivelul unui indicator de performanţă relevant pentru nivelul dezvoltării, şi structura producţiei nu este decât parţial de tipul cauză-efect. Uneori, stadiilor înalte ale dezvoltării, le corespund macrostructuri asemănătoare, în timp ce, în majoritatea cazurilor, la aceeaşi configuraţie macro structurală se pot înregistra, şi chiar se înregistrează, niveluri substanţial diferite ale eficienţei şi calităţii (parametri esenţiali ai nivelului de dezvoltare).

---

[1] Vezi şi aprecierile lui Bélá Kadar, Structural Changes în the World Economy, Academia Kiado, Budapest, 1984.

[2] În acest fel se predicţionează, în fapt, o convergenţă structurală a economiilor în procesul de trecere la stadiile înalte ale dezvoltării, ca şi când legile generale ale evoluţiei structurale ar acţiona în forme neschimbate şi în condiţii identice iar explicarea şi predicţia fenomenelor pot fi elaborate pe baza modelelor nomologice deductive. Dimpotrivă, viaţa demonstrează că decidenţii trebuie să dea prioritate condiţiilor şi problemelor dominante, apreciate în raport cu însuşirile şi trăsăturile naţionale, în ansamblu. Condiţiile concrete de dezvoltare se modifică rapid, reducând eficacitatea şi importanţa normelor generale de acţiune. Accelerarea dezvoltării şi diversificarea surselor sale limitează posibilitatea folosirii experienţelor de politică economică, obţinute în condiţii sociale economice şi politice diferite, prin copierea unor modele de dezvoltare.

Acest mod de manifestare a legăturii obiective între structura şi nivelul şi caracterul dezvoltării permite şi concluzia, deosebit de rodnică pentru procesul de restructurare, conform căreia aceleaşi niveluri ale eficienţei şi calităţii producţiei sociale pot fi obţinute, în cadrul unor structuri de ramură şi subramură diferite, aducând în prim plan calitatea structurii producţiei.

Eficienţa producţiei sociale depinde deci de calitatea structurilor producţiei. Cu alte cuvinte, chiar dacă economia se caracterizează printr-o anumită proporţie interramuri, asemănătoare cu acelea ale altor economii (pentru care s-ar putea distinge trăsături comune ale dezvoltării), calitatea şi structura produselor fabricate (specializarea în interiorul ramurilor şi subramurilor), structurile tehnice şi consumul de factori de producţie îi definesc specificul.

Calitatea structurii producţiei este dată de gradul în care reflectă condiţiile definitorii ale economiei[1].

Din această perspectivă, problema principală a restructurării producţiei constă în adecvarea structurii actuale a producţiei la condiţiile concrete. Aceasta înseamnă modificarea structurii producţiei în conformitate cu dotarea naturală, cu dimensiunea pieţelor, cu sistemul de interese etc.

Politica economică gestionează dezechilibrele

Ponderea mare a unităţilor economice cu tehnologie învechită, a căror producţie nu a fost fondată în funcţie de criteriile eficienţei, împiedică admiterea competiţiei importatorilor.

Reaşezarea activităţii acestor întreprinderi pe criteriile eficienţei necesită o politică industrială adecvată condiţiilor concrete din România, care să ţină

[1] În opinia lui V. Pilat, calitatea structurii producţiei sociale este în funcţie de condiţiile definitorii – interne şi externe – ale ţării respective, implicit de concordanţa între modelul de structură adoptat şi cerinţele dezvoltării producţiei. Condiţiile definitorii sunt, în concepţia autorului, de două feluri: a) **relativ constante** şi b) **variabile**. Între condiţiile relativ constante V. Pilat include: dimensiunea resurselor umane, varietatea şi resursele naturale exploatabile din punct de vedere economic, gradul de dependenţă pe pieţele externe de aprovizionare cu resurse primare şi desfacere, condiţii de aprovizionare, tradiţii etc. Condiţiile variabile cuprind calitatea resurselor, rezervele de forţă de muncă, nivelul de organizare a producţiei şi a muncii, gradul de dezvoltare şi diversificare a producţiei sociale, contextul economic şi politic internaţional etc. Factorii relativ constanţi, iar în unele cazuri şi contextul extern determină, în mod obiectiv, două tipuri fundamentale de modele de structuri particulare: **modelul de structură fundamental integrală**, „cu o foarte largă (în raport cu nivelul de dezvoltare al ţării) diversificare a producţiei (structuri de ramură şi subramură în general complete)...”; **Modele de structură selectivă** orientate spre exterior, obiectiv caracteristic pentru ţările mici şi mijlocii, al căror modest potenţial economic le impune un înalt grad de integrare în diviziunea internaţională a muncii (vezi V. Pilat, Unele probleme ale calităţii structurii producţiei sociale, în Revista economică. nr. 39/1983, p. 17).

seama, în acelaşi timp, de experienţa internaţională în domeniul ajustărilor structurale. Experienţa variază de la o ţară la alta în funcţie de orientările precedente şi de natura problemelor cu care a fost confruntată puterea publică.

Alegerea politicii economice adecvate

Având în vedere experienţa mondială din ultimele două decenii s-ar putea aborda două orientări de fond în conceperea politicii industriale, cu remarca că nu există încă o experienţă a trecerii de la o economie „colectivistă", cu gestionare centrală a resurselor, la o economie de piaţă.

Prima se bazează pe o intervenţie relativ amplă a statului în economie şi are două componente fundamentale: una defensivă, de apărare a vechilor structuri productive, şi a doua, ofensivă, de promovare a industriilor noi, purtătoare ale progresului tehnic şi structural. Instrumentele dedicate acestor două componente sunt, în principal subvenţiile (pentru cercetări în ramurile şi domeniile afectate de criză, pentru crearea de noi locuri de muncă în ramurile promotoare ale progresului tehnic şi structural), barierele netarifare în siderurgie, textile şi alte ramuri afectate. Subvenţiile sunt sub formă directă, sau sub forma participării de capital, acordări de credite în condiţii preferenţiale, scutiri fiscale (reducerea fiscalităţii este o orientare mai nouă).

Politica structurală bazată pe intervenţia statului în formele amintite generează (în planul structurilor productive) lupta dintre industriile (sau întreprinderile) „dinamice" şi cele în declin în competiţia pentru obţinerea de subvenţii guvernamentale sub formă directă sau indirectă. Rentabilitatea industriilor în declin – şi chiar existenţa lor – este asigurată în mod frecvent de subvenţii de stat acordate în conformitate cu criterii sociale, selective etc. Subvenţiile ridică parţial nivelul costului producţiei interne (cu efecte inflaţioniste) şi parţial diminuează resursele bugetare care ar putea fi folosite pentru promovarea dezvoltării tehnologice din industriile pioniere. În cazul întreprinderilor nerentabile româneşti, subvenţionate în forme directe sau indirecte, problema se pune în mod diferit, datorită stării generale de penurie. Contrar a ceea ce dictează simţul comun (care nu este întotdeauna şi cel bun), eliminarea subvenţiilor va avea, mai probabil, ca efect, accentuarea presiunii inflaţioniste pe termen scurt, dacă nu este corelată cu alte măsuri indicate pentru absorbţia inflaţiei.

Transformarea structurală accelerată care însoţeşte schimbarea concepţiei autarhice va creşte numărul de probleme de acelaşi tip şi de ramuri şi subramuri care se vor confrunta cu ele, ceea ce face necesară, în cadrul acestei orientări a politicii structurale, selectarea ramurilor şi subramurilor ce trebuie să se dezvolte. Guvernanţii vor gândi că „diversificarea nu mai este o soluţie viabilă" iar organizaţiile vor spune că „e mai bine să ne restructurăm singuri decât să vină alţii să ne restructureze". În general sistemul de criterii ale selecţiei gravitează în jurul raţionamentelor elaborate în privinţa indicilor de

intensivitate, a lărgirii previzibile a pieţei şi importanţei economice relative a diferitelor subramuri din punct de vedere al folosirii forţei de muncă, al dezvoltării regionale şi al comerţului exterior.

Prin sistemul de criterii ale selecţiei, politica structurală bazată pe subvenţii (directe sau indirecte) asigură eliminarea unor şocuri în procesul trecerii la deschiderea structurală a economiei, dar slăbeşte competitivitatea şi eficienţa în economie şi întârzie procesul de transformare structurală.

Cea de-a doua concepţie, aplicată în diferite variante de ţările industrializate, mai ales în ultimii ani, reflectă o orientare nouă privind intervenţia statului în economie şi în privinţa restructurării. Deşi nu există evidenţe solide ale măsurilor pe care guvernele le iniţiază, cele existente ne permit formarea unei concepţii de ansamblu[1], cuprinzătoare pentru cazurile particulare. Obiectivele fundamentale puse în faţa politicii structurale sunt acelea de perfecţionare a mecanismului economic prin reactivarea mecanismelor pieţei şi prin realizarea unei mai mari flexibilităţi microeconomice (avându-se în vedere natura macroeconomică a surselor de ineficienţă). Activităţile orientate pentru realizarea scopurilor sunt polarizate în două direcţii: reducerea intervenţiei pe piaţa bunurilor şi serviciilor şi, în mod complementar, revigorarea (în cazul nostru este vorba de crearea) capacităţilor (capabilităţilor) de adaptare pe piaţa factorilor. Întregul proces de „regenerare economică" vizează sporurile în performanţe.

Instrumentele puse în slujba realizării acestor scopuri se acumulează de-a lungul a patru tendinţe: a) dereglementarea unor pieţe, adică eliminarea unor restricţii impuse de către guvern asupra unor domenii pe piaţa bunurilor şi serviciilor, prin care competiţia (concurenţa) era îngrădită sau suprimată; b) privatizări (decolectivizarea resurselor productive); c) reforma fiscală şi reducerea impozitelor[2]; şi d) reducerea subvenţiilor.

---

[1] Pe plan teoretic, conceptual, noua politică structurală, ca de altfel politica economică în general, se sprijină mult mai puţin pe teoria lui Keynes şi tot mai mult pe teoria lui Hayek (Individualism and Economic Order).

[2] Reforma fiscală este de dată mai recentă; esenţa acesteia constă în modificarea obiectului taxării, prin trecerea de la taxarea venitului la taxarea consumului. Utilizându-se un aparat matematic adecvat, o serie de aserţiuni teoretice au stimulat reforma, şi reciproc. Astfel de propoziţii sunt: trecerea de la taxarea venitului (salariilor) la taxarea consumului sporeşte economisirea; taxarea consumului este superioară taxării salariilor dacă obiectivul politicii de taxe este să maximizeze bunăstarea (bogăţia) individuală; taxarea venitului capitalului este superioară taxării consumului dacă obiectivul este să maximizezi bunăstarea sau evitarea riscului (vezi Hanuu Piekkola, Changing the Tax Base, Savings and Portofolio Allocation, Discussion Papers 283, Departament of Economics, University of Helsinki, 1989; Changing the Tax Base from Wage Taxation Towards Consumption, Discussion Papers 278, Departament of Economics, University of Helsinki, 1989).

Cele patru tendinţe ce prefigurează stimularea competitivităţii au particularităţi de aplicare, derivând din unele trăsături ale economiei româneşti: a) politica economică nu perfecţionează mecanismul economic, ca în ţările capitaliste industrializate, ci îl reformează creându-i noi componente; b) procesul dereglementărilor nu are aceeaşi semnificaţie ca pentru economiile de piaţă, întrucât câteva pieţe (piaţa capitalului, piaţa bunurilor de capital, bursa de valori etc.) urmează să se formeze. Pe de o parte va fi vorba de dereglementări pe piaţa bunurilor şi serviciilor, iar pe de altă parte de o reglementare liberală a viitoarelor pieţe şi activităţi; este strict necesar ca liberalizarea preţurilor (care nu ar trebui aplicată preţurilor la produsele alimentare de bază şi la locuinţe şi întreţinerea acestora) să fie precedată de crearea pieţei capitalurilor pentru a evita „explozia" inflaţiei; c) sectorul privat, în adevăratul sens al cuvântului, nu a existat şi este aproape inexistent; d) privatizarea este împiedicată de preconcepţii formate ani la rând şi de manifestarea timidă a spiritului de iniţiativă; neîncrederea este un factor puternic împotriva restructurării; e) majoritatea investiţiilor în întreprinderi noi au fost şi încă mai sunt finanţate în principal prin alocaţii (acordate în mod necompensatoriu) de la bugetul statului (peste 54% în 1988).

În raport cu situaţia concretă a României, o îmbinare între cele două concepţii va simplifica efectele „dureroase" în procesul deschiderii structurale a economiei. În acelaşi timp, procesul schimbării depinde de calitatea elaborării politicilor monetare, fiscale, de finanţare externă, şi de respectarea corelaţiilor obiective dintre acestea în condiţiile concrete din economia românească.

Restructurarea mecanismului economic şi implicaţii asupra structurii producţiei

Mecanismul economic exercită o influenţă deosebită asupra performanţei, putând accelera progresul tehnic, suplini dotarea naturală deficitară, armonia intereselor agenţilor economici etc.

În economia românească specificul funcţiei deficitului de performanţă (P = f(M, PE, S)) este dat de faptul că politica economică acţionează (sau ar trebui să acţioneze) pentru reforma mecanismului economic, şi nu pentru „perfecţionarea" sa pe vechile baze. Reforma va permite, ulterior, un mix mai eficient al înseşi politicii economice.

Corespunzător orientărilor din politica economică privind relansarea competitivităţii, modificările în structura mecanismului economic orientate spre creşterea performanţei sistemului sunt prezentate în tabelul 2.

Aceste schimbări în funcţionarea economiei influenţează profund proporţia dintre ramuri, calitatea producţiei, raportul dintre seriile mici şi seriile mari ale producţiei etc. Amânările în adoptarea măsurilor transformatoare are aşadar, ample efecte care frânează transformările treptate spre progres în structura producţiei.

Tabelul 2

Măsuri de politică economică şi implicaţii asupra mecanismului economic

Acţiuni de politică economică	Modificări în structura mecanismului economic
1. Dereglementarea pieţelor (inclusiv crearea pieţelor)	1. Modificarea raportului dintre mijloacele directe (administrative) şi cele indirecte (economice) prin restrângerea mijloacelor directe
2. Privatizare	2. Modificarea gradului de socializare a proprietăţii, promovarea mecanismelor şi criteriilor proprietăţii private
3. Reforma fiscală şi schimbări în utilizarea subvenţiilor	3. Crearea mecanismelor de diferenţiere a veniturilor

Trecerea de la conducerea administrativă, la conducerea economică şi restructurarea producţiei

Conducerea şi mai ales controlul de tip administrativ întâmpină mai puţine dificultăţi în cadrul producţiei de masă şi al producţiei relativ omogene, care se bazează în mică măsură pe cooperarea între industrii sau întreprinderi. Caeteris paribus, acest tip de conducere favorizează (şi a favorizat) crearea preponderentă a industriilor extractive şi energetice, industria chimică de mare tonaj, construcţiile de maşini, metalurgia grea etc., adică acele industrii unde variaţiile cererii au o mică influenţă pe termen scurt asupra producţiei. Variaţia relativ lentă pe termen scurt a cererii s-a reflectat în schimbarea corespunzător lentă a preţurilor, realizată la intervale de timp relativ mari, prin decizii administrative. Substituirea mecanismului preţurilor şi a cursului de schimb de către mijloacele directe în etapa de creare a industriilor amintite, a încurajat tendinţa neglijării instrumentelor economice. Acest tip de conducere nu permite înnoirea producţiei şi calculaţia economică corespunzător semnalelor de preţ (inexistente). De asemenea, aşa cum demonstrează analiza evoluţiei sistemelor cu planificare centralizată, controlul de tip direct întâmpină mai puţine dificultăţi acolo unde piaţa emite semnale slabe de preţ privind necesităţile de dezvoltare (ca în domeniile infrastructurilor industriale). Etapa de industrializare care a creat şi dezvoltat ramurile amintite şi infrastructurile aferente s-a încheiat de mult, fără ca sistemul conducerii macroeconomice să sufere transformări de fond. Dimpotrivă, succesul pe care îl vor avea ramurile progresului tehnic şi structural şi politica structurală aferentă, este condiţionat de reforma mecanismului de formare a preţurilor care să reflecte variaţiile pe termen scurt ale cererii pentru noile domenii apărute.

Conducerea de tip economic – în special utilizarea preţurilor şi a cursului de schimb ca mijloace de repartizare şi utilizare a resurselor – va trebui

promovată ferm pentru a permite desfăşurarea normală a cooperării între industrii şi întreprinderi, pentru a putea evalua alternativele cele mai eficiente de schimburi economice.

Reforma preţurilor nu va afecta imediat rentabilitatea în industriile în declin, şi deci nu va atrage modificări structurale imediate. După cum se ştie, în economia planificată centralizat, salariile au crescut aproximativ egal, indiferent de creşterile în productivitatea muncii. Acest lucru este posibil şi în economiile de piaţă: chiar pentru industriile care înregistrează o slabă creştere în productivitate, salariile pot urma ritmul creşterii economice datorită mobilităţii forţei de muncă şi creşterii presiunii politice a sindicatelor. Discrepanţa dintre productivitate şi salarii nu afectează în orice condiţii rentabilitatea industriilor în declin, adică unul dintre cei mai importanţi factori interni ai restructurării producţiei. Aceasta poate fi menţinută dacă industriile cu declin al productivităţii reuşesc să încarce costurile consumatorilor finali (prin creşterea preţurilor). Modificările structurale datorate declinului rentabilităţii încep atunci când transferarea poverii nu mai e posibilă, fie datorită schimbărilor în cererea internaţională, fie datorită penetrării rapide a competiţiei importurilor.

Promovarea conducerii cu ajutorul pârghiilor economice va înlătura acele instrumente administrative care împiedicau producţiile bazate pe serii mici de fabricaţie şi care vor înregistra o creştere a ponderii în totalul producţiei, comparativ cu producţiile de masă; de asemenea, aceasta va determina scăderea ponderii producţiilor relativ omogene şi totodată extinderea relaţiilor de cooperare între întreprinderi.

Conducerea macroeconomică se concretizează în intervenţiile pe piaţa muncii, pe piaţa bunurilor şi a serviciilor pe piaţa monetară şi financiară, utilizând diverse alte componente ale mecanismului economic. Analiza statistică a intervenţiei este dificilă, dar inventarierea unor experienţe într-un număr de ţări dezvoltate sau în curs de dezvoltare, demonstrează orientarea clară în sensul transformării mijloacelor intervenţiei statului în economie, în mijloace economice. Totuşi, chiar şi în cele mai avansate economii există încă o serie de instrumente care permit intervenţia directă. Încă de la începutul anilor ’80 se depun eforturi de limitare a acestor instrumente sau de eliminare a lor. Realizarea conducerii de tip economic vizează mai multe aspecte.

În primul rând, în condiţiile coexistenţei sectorului public şi a celui privat, problema promovării controlului indirect se pune, mai ales, în ceea ce priveşte eliminarea sau reducerea reglementărilor, ca mijloc de restricţionare a pieţelor. Între factorii care determină acest proces, progresul tehnic înlătură condiţiile care au făcut necesare reglementările şi eliminarea concurenţei. Efectul puternic indus de progresul tehnic este mai evident în ţările dezvoltate, în special, în domeniul serviciilor de transport şi telecomunicaţii, unde apariţia noilor tehnologii în anii ’70 şi 80 au determinat învingerea unor obstacole naturale, ceea ce a multiplicat posibilităţile de concurenţă între diferite modalităţi de realizare a serviciilor şi au redus efectele economiilor de scară, care făcuseră,

în trecut, necesare reglementările. Eliminarea restricţiilor, privind intrarea noilor competitori (eliminarea unor monopoluri), precum şi o serie de privatizări vor relansa competiţia. Aceste procese au avut şi au loc în Anglia, S.U.A., R.F. Germania, Japonia, Canada şi în Olanda, în mai multe domenii ale industriei.

În al doilea rând, o parte majoră a reformei pe piaţa bunurilor şi serviciilor care se desfăşoară, deja, în unele ţări dezvoltate şi care va trebui înfăptuită şi în România, o reprezintă vânzarea unor întreprinderi publice sectorului privat. Asemenea programe au fost iniţiate în Canada, Franţa, Japonia, Anglia etc. Privatizarea este o cale eficientă de extindere a conducerii macroeconomice cu mijloace indirecte, compatibilă cu cerinţele managementului microeconomic. Acolo unde privatizarea directă nu este posibilă din diferite motive (ceea ce se întâmplă şi în unele ţări cu economie de piaţă, cum ar fi, de exemplu, Noua Zeelandă), trebuie promovată schimbarea în filosofia conducerii întreprinderilor publice, după modelul întreprinderilor private; în cadrul acestora, rolul proprietarilor, conducerea strategică şi cea operativă reprezintă cadre diferite, bine definite[1].

Rolul proprietarilor este să definească statutul afacerilor, să stabilească obiectivele întreprinderii, să numească şi să demită comitetul de directori şi să aprobe conturile anuale şi plăţile dividendelor.

Strategia este asigurată de către directori, care decid în problemele planului, numesc, coordonează şi demit din funcţie pe şefii executivi.

Conducerea operativă este înfăptuită de către şefii executivi. Responsabilitatea lor este să conducă şi să dezvolte afacerile, în acord cu obiectivele stabilite.

În întreprinderile de stat, aceste roluri sunt formale, comitetul directorilor consumându-şi timpul cu obţinerea de aprobări de la ministere pentru investiţii, indiferent de mărimea lor, angajări, desfaceri de contracte de muncă, aprovizionare, nivelul salariilor, călătorii în străinătate etc. Schimbarea în filosofia conducerii, care să permită restructurarea necesară în structura producţiei, ar trebui să vizeze împărţirea rolului de proprietar între guvern şi firme private, înfăptuirea rolului strategic de către comitetul directorilor şi nu de către ministere sau centrale care transformă acest rol în superbirocraţie, şi realizarea conducerii operative de tip managerial. În esenţă, privatizarea şi schimbarea în filosofia conducerii converg către acelaşi mod de realizare a rolului strategic şi a celui operativ, atât în cazul proprietăţii private cât şi în cazul celei mixte sau publice.

În al treilea rând, chiar dacă conducerea microeconomică este realizată pe principii economice, accelerarea problemelor financiare în unele ramuri poate determina intervenţia de tip direct a guvernului. În siderurgie, de exemplu, costurile mai înalte ale materiilor prime şi ale salariilor, ca urmare a

[1] Vezi M.A. Ayub şi S.O. Hegstad, Management of Public Industrial Entreprises, în Research Observator nr. 2, Washington D.C., 1987.

şocului petrolier, precum şi declinul cererii ca urmare a competiţiei noilor exportatori sau a noilor materiale (în anii ’70) au determinat Piaţa Comună să răspundă prin controlul importurilor şi cartelării şi să continue cu reducerea capacităţilor de producţie în anii ’80. Deşi cotele de producţie au fost abolite, în prezent, câteva mijloace directe au rămas totuşi (restricţii bilaterale la export, restricţii la preţurile de import), demonstrând că mijloacele directe de control odată instaurate sunt dificil de eliminat, chiar şi în democraţiile cu tradiţie.

În industria României, unde controlul s-a exercitat covârşitor în mod administrativ, este posibil ca promovarea pârghiilor economice să întârzie. Aşa cum s-a arătat, există o anumită presiune în acest sens[1].

Gradul de socializare a proprietăţii şi modificări în structura producţiei

Un grad înalt de socializare a proprietăţii conduce la o creştere a părţii ramurilor capabile să folosească avantajul economiilor de scară, şi la o diminuare a ponderii activităţilor care se realizează, de regulă, pe scară mică în condiţiile micii proprietăţi individuale. Una din componentele restructurării va fi redefinirea şi reinstituirea importanţei activităţilor care, în mod obiectiv, se realizează la scară restrânsă, dar care condiţionează calitatea şi eficienţa în toate ramurile.

Scăderea gradului de socializare a proprietăţii (decolectivizarea resurselor) prin crearea de noi întreprinderi private, dar şi prin trecerea în proprietate privată a unor întreprinderi publice (de stat) va determina, în ansamblu, o creştere a ponderii activităţilor ce vor fi realizate pe scară mică. Dacă întreprinzătorii se vor orienta, încă de la început, către acele activităţi cu consum intens de forţă de muncă, ceea ce este destul de probabil având în vedere nivelul redus al surselor de capital necesar, rentabilitatea nu va fi afectată de scara producţiei, putându-se spera chiar că efectele negative în media eficienţei, rezultate din scăderea ponderii ramurilor şi subramurilor ce exploatează avantajele economiei de scară, vor fi compensate.

Nivelul eficienţei este influenţat, în cadrul ramurilor respective de raportul dintre întreprinderile publice şi cele private. În general, întreprinderile publice sunt acelea care sunt mai capital intensive decât cele private. Extinderea sectorului privat prin crearea de noi întreprinderi va produce, de aceea, o creştere a ponderii ramurilor şi subramurilor mai puţin capital-intensive. De exemplu, în Brazilia şi India, configuraţia industrială este aproape ca şi când industriile au fost împărţite în întreprinderi private şi publice în acord cu intensitatea capitalului. Totodată, partea pe care întreprinderile publice o deţin în valoarea adăugată este, în general, mult mai mică decât partea pe care o

[1] Vezi Criteriul selectivităţii în modernizarea structurilor economice, în Tribuna Economică nr. 7 şi 9/1990.

deţin în totalul investiţiilor. Aceasta va accentua, la începutul procesului privatizării, preferinţa pentru crearea de noi întreprinderi în ramurile industriei uşoare.

Capital intensivitatea mărită a întreprinderilor publice se explică în primul rând prin aceea că, în general, ele au fost construite pentru că cerinţele crescute de capital ale unor industrii metalurgice şi extractive ar fi fost prea dificil de suportat pentru o întreprindere privată. Pe de altă parte, odată construite, întreprinderile publice obţin mult mai uşor finanţări ieftine de la stat, ceea ce, evident, încurajează producţiile capital intensive (şi deci cu o eficienţă mai scăzută). Prin privatizarea întreprinderilor de stat se creează deci importante surse de creştere a eficienţei.

Gradul de diferenţiere a veniturilor şi implicaţii asupra structurii producţiei

Este clar că mecanismele de reglare a veniturilor fac parte din regulile „jocului". Majoritatea acestora şi a instrumentelor de repartiţie (taxe, impozite, alocaţii etc.) sunt orientate în conformitate cu un scop general ce ţine de filosofia sistemului economico-social. De mai mulţi ani, discuţiile referitoare la distribuirea veniturilor se concentrează, în conformitate cu problemele care au confruntat ţările capitaliste dezvoltate, asupra unor probleme de fond privind managementul cererii: în ce măsură reducerea decalajelor dintre venituri influenţează economisirea şi cererea; ce mijloace sunt mai adecvate pentru manipularea cererii? Dacă se insistă asupra reducerii impozitelor se accentuează inegalitatea distribuirii veniturilor, iar veniturile suplimentare se transformă în economii la cei mai bogaţi fără să sporească prea mult cererea; dimpotrivă, creşterea cheltuielilor publice pentru crearea de noi locuri de muncă, asistenţă etc., produce mai puţine economii, mărind cererea. Pe de altă parte, impozitele care reduc decalajele între venituri sunt eficiente în stabilizarea unui echilibru relativ între cerere şi ofertă şi contribuie la pacea socială.

În situaţia concretă a României problema poate fi analizată, în special, din perspectiva efectelor pe care diferenţierea veniturilor le are asupra ofertei şi structurii acesteia.

Astfel, la niveluri similare de dezvoltare, în sistemele sociale care fac eforturi pentru o mai egală distribuţie a veniturilor (ceea ce s-a stimulat pe toate căile în România) se înregistrează şi o pondere mai mare a produselor senzitive la preţ (elasticitatea mare în raport cu preţurile), care satisfac cererea de masă, realizate cu standarde şi tehnologii de o calitate inferioară. Promovarea consecventă pe o cale sau alta a egalizării veniturilor determina, în timp, o pondere crescută a produselor de o calitate inferioară. Aceasta este valabilă nu numai în cadrul ţărilor care dispun de largi pieţe de desfacere (care măresc ponderea producţiilor de masă) dar şi în cazul ţărilor mici. Dacă dimensiunea ţării implică lipsa unei pieţe de mărime adecvată, în cadrul economiei se vor promova mai mult industriile bazate pe prelucrarea pe verticală a materialelor produse în interior, dar mai puţin senzitive către scara

producţiei. De obicei, acestea necesită mai puţin capital, dar implică o forţă de muncă cu calificare peste medie, care, datorită eforturilor pentru o mai egală distribuţie a veniturilor, va fi obligată să-şi satisfacă o parte din nevoi cu produse realizate cu standarde şi tehnologii de o calitate scăzută, ceea ce se va transforma în factor drenator al iniţiativei şi creativităţii, afectând eficienţa.

Sistemul de impozite asupra veniturilor, practicat în Suedia este un bun exemplu în acest sens. Pentru a asigura un sistem dezvoltat de servicii publice în mod gratuit populaţiei, pentru a susţine o politică industrială închegată etc., în Suedia se practică unul dintre cele mai „scumpe" sisteme de impozite[1]. Suedezii consideră că nivelurile înalte ale impozitelor constituie unul dintre factorii principali ai tendinţei de scădere relativă a calităţii producţiei comparativ cu alte ţări cu niveluri apropiate de dezvoltare.

De asemenea, la niveluri similare de dezvoltare, în cadrul sectorului de servicii activităţile de asistenţă socială ocupă o pondere mai mare în sistemele care fac eforturi pentru o mai egală distribuţie a veniturilor.

În conformitate cu nevoile cu care se confruntă România, principala reformă care ar trebui realizată şi care s-ar înscrie, totodată, în tendinţa pe plan mondial, ar fi trecerea de la taxarea veniturilor la taxarea consumului. Aceasta va stimula economisirea chiar dacă sistemul de taxe şi impozite va fi reaşezat la niveluri scăzute, comparativ cu perioadele anterioare. Creşterea economisirii este strict necesară în derularea procesului de privatizare bazat pe cumpărarea de acţiuni şi va contribui la scăderea ratei dobânzii (în ipoteza creării pieţei capitalurilor) prin tendinţa de echilibrare a cererii de monedă naţională pentru investiţii. Stimularea economisirii va uşura presiunea cererii contribuind la instaurarea echilibrului cu oferta. Semnalele de preţ vor determina creşterea ofertei agregate prin orientarea investiţiilor sporite către ramurile asupra cărora presiunea cererii este cea mai mare. Taxarea consumului răspunde mai bine, după opinia mea, cerinţei realizării echilibrului structural între cerere şi ofertă prin stimularea ofertei, decât sistemele de taxare a veniturilor.

Dotarea cu resurse şi tendinţe ale specializării internaţionale

Obţinerea efectelor economice este foarte mult influenţată de înzestrarea cu resurse, dimensiunea pieţei, competiţia internaţională şi, deci, exclude posibilitatea creării unor structuri viabile identice şi universale, atât în ceea ce priveşte proporţiile dintre ramuri şi subramuri, cât şi, mai ales, în structura de produse a acestora. Fiecare structură industrială rezultă atât din influenţele complexe directe ale factorilor fundamentali ai restructurărilor, cât şi din influenţele

[1] Vezi şi A. Iancu, Modelul suedez: economie de piaţă cu o pronunţată orientare socială (I, II, III, IV), în Tribuna Economică nr. 21, 22, 23 şi 25; Gunnar Heckscher, The Welfare State and Beyond (Success and Problems În Scandinavia), University of Minnesota Press, Mineapolis, 1983.

factorilor derivaţi. Între aceştia, comerţul exterior a căpătat o importanţă deosebită, în special pentru economiile mici şi mijlocii. În condiţiile în care, în economia României se va condiţiona eficienţa activităţii de gradul de autonomie a agenţilor economici, importanţa comerţului exterior nu va rezida numai în procurarea unor resurse din import dar şi în aceea de mijloc de sporire a performanţelor, de economisire a muncii sociale, utilizabil de către oricare agent economic.

Comerţul exterior poate fi o cale de valorificare superioară a factorilor de producţie, numai dacă inserarea în economia mondială nu este arbitrară. În caz contrar, pe această cale se transferă venit naţional în străinătate. Din perspectiva relaţiilor de comerţ exterior, singura „reţetă" viabilă a modelării structurii este aceea a exploatării avantajelor comparative. Acestea pot fi exploatate cel mai bine prin relaţiile directe ale unităţilor economice cu exteriorul, după propriul interes, şi prin mijloacele de control economic promovate prin politica economică. Orientarea legăturii întreprinderilor cu exteriorul, pe baza estimării avantajelor comparative, precum şi calitatea politicii structurale de a interveni în sprijinirea procesului de specializare internaţională depind de posibilitatea estimării avantajelor comparative. Pentru ca estimarea să fie corectă, schimbările în modelul de formare a preţurilor (includerea raritătii) şi utilizarea unui curs de schimb activ, sunt strict necesare[1].

Dacă avem în vedere că în economia noastră atât cursul oficial, cât şi cursurile substitut ale acestuia au fost şi sunt artificiale, schimbările în mecanismul economic al formării preţurilor şi cursului de schimb vor determina importante modificări în distribuirea de până acum a resurselor, ceea ce va afecta puternic structura producţiei (ofertei) determinând presiuni sociale şi economice pentru o serie de sectoare.

Diversele funcţii ale cursului de schimb pot fi utilizate dacă în economie preţurile joacă roluri reale de repartizare a resurselor, orientând comportamentul agenţilor economici. Ca etapă a restructurării mecanismului economic, adoptarea cursului de schimb cu funcţii reale este concomitentă sau ulterioară modificării mecanismului preţurilor.

Opţiunea pentru un regim sau altul al cursului (cursuri fixe, fixe-ajustabile, flotante, manipulate) este dependentă de mai mulţi factori: rigidităţile structurale interne, structura producţiei, elasticitatea substituirii între bunurile comerciabile şi bunurile necomerciabile, proporţia bunurilor comerciabile în totalul cheltuielilor etc. Printre ţările în curs de dezvoltare foarte puţine operează nestingherite cu rate de schimb flotante. Mai indicate par, pentru aceste ţări, cursurile fixe ajustabile care produc modificări în preţuri când are loc modificarea lor, astfel încât să favorizeze creşterea exportului şi diminuarea importului prin intermediul elasticităţii preţurilor relative care satisfac condiţiile

[1] Privind regimul şi mecanismul cursului de schimb precum şi utilizarea acestuia ca instrument al politicii economice vezi D. Dăianu, op. cit., p. 25-32 şi 99-127.

Marshall-Lerner. Unul din dezavantaje îl constituie vulnerabilitatea sa faţă de atacurile de speculaţii, producând crize ale ratei de schimb[1].

În condiţiile concrete din România, concomitent sau după crearea noului mecanism al preţurilor, se vor petrece alte două procese strict necesare: a) trecerea de la sistemul cursurilor diferenţiate, la un curs unic. Această trecere este obligatorie pentru a evita eventuala scurgere speculativă a capitalului (capital flight) şi suprafacturarea importului sau subfacturarea exportului, care apar mai ales când există o largă diferenţiere între cursuri; b) realizarea liberalizării comerţului.

Cele două procese pun în discuţie problema nivelului cursului de schimb, deci problema deprecierii monedei naţionale. Aceasta depinde foarte mult de ritmul inflaţiei şi de persistenţa acesteia[2].

O largă depreciere generează creşterea preţurilor externe în termenii valutei interne şi astfel, preţurile bunurilor comerciabile relativ la bunurile necomerciabile; în acest fel, sectoarele care concurează importurile sunt protejate şi, în acelaşi timp, stimulate de nivelul mai ridicat al preţurilor. Pe de altă parte, creşterea în nivelul preţurilor tinde să se generalizeze şi reduce valoarea reală a valorilor financiare ale sectorului privat şi, de asemenea, venitul acelor factori a căror valoare nominală nu creşte proporţional cu deprecierea. În acest fel, apare restricţia limitei superioare a deprecierii, care dacă este prea ridicată în scopul unei protecţii sigure a ramurilor care concurează cu importurile, riscă să devină autoneutralizantă dacă determină toate sectoarele să încerce să protejeze veniturile reale de efectele inflaţiei.

Pentru o ţară care pe o perioadă relativ îndelungată înscrie în „palmaresul" ei o relativă stabilitate a cursului de schimb şi a preţurilor (România a realizat acest lucru prin mijloace directe de control), liberalizarea comerţului ar trebui însoţită de o depreciere moderată care ar putea evita şi o eventuală deflaţie nestimulatoare[3], în special pentru ramurile care produc bunuri necomerciabile. Dacă comerţul este liberalizat dintr-o dată (neetapizat), atunci este mai probabil să aibă sens o depreciere concomitentă; dacă liberalizarea are loc în etape, pe parcursul a câţiva ani, trecând de la restricţiile cantitative la tarife, atunci cel mai bun moment al deprecierii este prima reducere mai importantă în tarife, şi cât mai aproape de nivelul acesteia[4]. Deprecierea cu puţin mai mică decât reducerea tarifelor ar determina o scădere a preţurilor produselor care înlocuiesc importurile, ceea ce va antrena o anumită reorientare a resurselor către alte producţii. Totodată va apare o serie de stimulente pentru exportatori, ceea ce ar putea susţine noile orientări.

---

[1] Vezi Mohsin S. Khan, J.Saul Lizondo, Devaluation, Fiscal Deficits, and the Real Exchange Rate, The World Bank Economics Review, vol. 1, nr. 2.

[2] Vezi Michael Mussa, Macroeconomic Polic and Trade Liberalization: Some Guideliness, Research Observator 2, nr. 1, January 1987.

[3] Michael Mussa, op. cit.

[4] idem

Rolul politicii economice este să gestioneze dezechilibrele provocate de liberalizare în consens cu ideea relansării competitivităţii. Promovarea unor măsuri de politică industrială care să sprijine ajustarea structurii producţiei în procesul liberalizării face necesară evidenţierea specializării internaţionale a economiei şi a unor ramuri şi subramuri în mod relativ, prin comparaţie cu alte ţări. Această etapă metodologică de „surprindere" a specializării este posibilă după instituirea mecanismului de preţuri şi a cursului de schimb cu funcţii active. În funcţie de „sursele" de avantaj comparativ, pentru o anumită mulţime de parteneri se defineşte structura producţiei ca „produse" specifice (care desemnează avantajele comparative): produse cu mare intensitate a resurselor naturale, produse cu consum intens de forţă de muncă, produse cu intensitate mare a factorilor de scară, produse de înaltă tehnologie[1] etc. Pentru grupul de parteneri considerat, se calculează, pentru fiecare produs definit, mărimi relative de structură privind producţia, importul şi exportul:

$$S = \frac{i_j}{q_j} : \frac{I}{Q}$$

unde: i_j = cantitatea din produsul i produs, importat, sau exportat de ţara j;

q_j = producţia, totalul importurilor, sau respectiv totalul exporturilor din ţara j;

I = cantitatea totală din produsul i fabricată de toţi partenerii, importată sau exportată de toţi partenerii la un loc;

Q = producţia totală, importul total sau respectiv exporturile totale ale tuturor partenerilor.

Diferenţierile structurale se desprind cu claritate atunci când producţia, importul sau exportul, sunt analizate pornind de la grupuri alcătuite ţinând seama de „sursele" avantajului comparativ. Având la bază o grupare adecvată, tabelul 3 reflectă o diversitate a formelor de specializare a producţiei unor ţări dezvoltate. Aceasta relevă faptul că specializarea internaţională şi industrializarea pentru obţinerea avantajelor comparative, nu mai sunt caracteristici exclusive ale ţărilor mici. Dimpotrivă, S.U.A. sunt, de exemplu, în mod evident specializate în exportul produselor cu înaltă tehnicitate, în timp ce R.F. Germania şi Japonia sunt orientate spre exploatarea avantajelor economiei de scară, iar Italia şi Belgia spre obţinerea avantajelor din exportul produselor cu consum intens de forţă de muncă. Tocmai valorificarea deplină a condiţiilor şi factorilor specifici impune transformări ale structurii în sensul direcţiei de acţiune a factorilor care o condiţionează, determinând o creştere tot mai mare a rolului factorului conştient în dirijarea acestui proces.

[1] Acest nomenclator este propus în raportul OECD, Performance économique et ajustement structural, Paris, 1987.

Transformările structurale au loc permanent în economie, existând însă perioade de acumulare a anumitor condiţii în care acestea se petrec cu o viteză mai mare, aşa cum este cazul şi în perioada de restructurare a economiei.

Ajustarea permanentă, dar mai ales în perioada în care schimbarea condiţiilor economice, apariţia de noi cerinţe se înmulţesc, în vederea menţinerii sau amplificării unor performanţe anterioare, crearea altora, după criterii noi, pune şi problema de principiu a implicaţiilor determinate de schimbările structurii asupra ritmului creşterii economice[1]. Schimbările de structură vor conduce în România la o stagnare sau la o înviorare a creşterii economice ?

Între transformările structurale şi creşterea economică există o corelaţie directă. Modificarea structurală afectează ritmul de creştere, deoarece există întotdeauna diferenţe între ramuri şi subramuri în ceea ce priveşte posibilităţile fiecăreia de creştere a productivităţii muncii, ca de altfel şi în privinţa dinamicii cererii sau a coeficientului fondurilor. Modificările structurale au un efect de stimulare a creşterii economice, cu atât mai important, cu cât se promovează ramurile cu productivitatea ridicată, care contribuie substanţial la sporirea venitului naţional.

Tabelul 3

Structura producţiei, importului şi exportului[1]

A = Produse cu mare intensitate a resurselor naturale;
B = Produse cu consum intens de forţă de muncă;
C = Produse cu intensitate mare a factorilor de scară;
D = Produse puternic diferenţiate;
E = Produse de înaltă tehnicitate

	Produse	1970 - 1972					1984 - 1986				
		A	B	C	D	E	A	B	C	D	E
A	B	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
S.U.A.	Producţie	0,81	1,04	1,03	1,13	1,64	0,83	1,07	0,97	1,12	1,65
	Import	1,09	0,95	1,16	0,82	0,52	1,03	1,02	1,10	1,14	0,77
	Export	0,78	0,55	0,86	1,20	2,23	0,79	0,53	0,82	1,12	2,11
Japonia	Producţie	0,71	1,07	1,14	0,85	0,86	0,72	1,02	1,08	1,55	0,98
	Import	1,46	0,99	0,46	0,81	1,91	1,70	1,01	0,63	0,64	1,19
	Export	0,29	1,20	1,43	1,12	0,40	0,17	0,61	1,28	1,62	0,63

[1] Aşa cum arată G. Gogoneaţă, adâncirea diviziunii muncii şi a deplasării forţelor de producţie care o însoţesc este funcţie de timp şi amplificată de relaţiile spaţiale. Oscilaţiile produse într-o ramură a structurii economice de către impactul ei cu o inovaţie sau cu o criză, se transmit şi altor ramuri, întregii economii. Agenţii economici, forţele din ramura respectivă pun în mişcare, antrenează agenţii economici, forţele învecinate, care la rândul lor antrenează alte ramuri economice şi aşa mai departe. În acest mod, într-un interval de timp, iau naştere unde elastice, care iau alternativ forma unei compresiuni sau a unei expansiuni economice (vezi G. Gogoneaţă, Structurile economice, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 47.

A	B	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
R.F.G.	Producţie	0,68	1,17	1,09	1,34	1,31	0,64	1,20	1,17	1,27	1,34
	Import	1,14	1,26	0,87	0,81	0,91	1,18	1,14	0,85	0,86	1,11
	Export	0,49	0,94	1,16	1,32	0,84	0,67	0,97	1,17	1,09	0,86
Franţa	Producţie	1,03	0,96	0,92	1,04	1,22	1,00	0,94	0,91	1,09	1,31
	Import	0,94	0,84	1,00	1,11	1,26	1,14	1,05	0,98	0,93	1,05
	Export	0,98	1,15	1,09	0,79	1,03	1,10	1,05	1,07	0,76	1,11
Marea Britanie	Producţie	0,81	1,19	1,03	1,13	1,16	0,93	1,06	0,90	1,13	1,43
	Import	1,55	0,93	0,60	0,82	1,12	1,08	0,96	0,83	1,02	1,34
	Export	0,76	1,16	0,92	1,11	1,33	0,91	1,06	0,80	0,96	1,75
Italia	Producţie	0,76	1,21	1,05	1,04	1,31	0,78	1,47	1,01	1,13	0,99
	Import	1,14	0,79	0,94	1,02	1,08	1,35	0,74	0,95	0,85	1,03
	Export	0,77	1,82	0,80	1,10	0,68	0,89	2,40	0,71	0,97	0,60
Canada	Producţie	1,11	1,01	0,98	0,75	0,99	1,09	0,96	1,13	0,59	0,87
	Import	0,42	0,76	1,48	1,26	1,14	0,42	0,69	1,52	1,07	1,10
	Export	1,97	0,30	1,18	0,44	0,65	1,69	0,36	1,42	0,47	0,46
Australia	Producţie	1,06	1,07	1,02	0,81	0,80	1,07	1,31	1,01	0,64	0,81
	Import	0,53	1,04	1,08	1,34	1,54	0,68	0,93	0,93	1,35	1,37
	Export	3,35	0,52	0,50	0,22	0,29	3,51	0,63	0,58	0,18	0,38
Belgia	Producţie	0,81	1,00	1,34	0,82	0,89	0,82	1,07	1,32	0,71	1,04
	Import	0,89	1,25	1,04	0,91	0,93	1,13	1,21	1,11	0,65	0,72
	Export	1,05	1,39	1,26	0,51	0,51	1,33	1,49	1,17	0,44	0,59
Finlanda	Producţie	1,60	0,78	0,66	0,68	0,37	1,42	0,80	0,82	0,74	0,42
	Import	0,65	0,94	1,12	1,40	1,00	0,82	0,95	0,97	1,28	1,03
	Export	2,97	0,79	0,51	0,44	0,08	2,55	0,87	0,72	0,64	0,27
Olanda	Producţie	1,19	0,82	0,92	0,97	0,82	1,32	0,57	0,89	0,89	0,79
	Import	0,85	1,23	0,94	1,10	1,07	1,16	1,01	0,91	0,92	1,05
	Export	1,76	1,01	0,77	0,71	0,83	2,21	0,79	0,81	0,59	0,73
Norvegia	Producţie	1,42	0,80	0,86	0,64	0,54	1,38	0,67	0,78	1,01	0,51
	Import	0,76	0,99	1,30	0,99	0,76	0,78	1,15	0,99	1,16	1,00
	Export	2,29	0,43	1,02	0,47	0,21	2,28	0,43	1,10	0,51	0,37
Suedia	Producţie	1,02	0,86	0,97	1,13	1,09	1,00	0,86	1,02	1,14	0,87
	Import	0,88	1,07	0,95	1,19	1,03	0,86	1,04	0,94	1,19	1,09
	Export	1,44	0,59	0,96	1,07	0,60	1,52	0,74	0,94	0,98	0,68

1. Producţie: Raport între ponderea produsului „i" în producţia ţării „j" şi ponderea acestui produs în producţia celor treisprezece ţări OECD enumerate în tabel

Import: Raport între ponderea produsului „i" în totalul importurilor ţării „j" şi ponderea acestui produs în totalul importurilor realizate în zona OECD

Export: Raport între ponderea produsului „i" în totalul exporturilor ţării „j" şi ponderea acestui produs în totalul exporturilor OECD

Sursa: Economies en transition – l'ajustement structural dans les pays de l'OCDE, OCDE, Paris, 1989. Nu este nevoie de calcule economice pentru a afirma că modificările structurale sunt mai intens corelate cu ritmul creşterii în ţările în care, într-o anumită perioadă s-a desfăşurat (sau se desfăşoară) un proces de industrializare accelerată, în care principalele transformări structurale au avut loc între agregate largi (agricultură, industrie etc.), şi mai puţin corelate cu dinamica creşterii în ţările

mai avansate (fenomen evident, mai ales în ultimii ani), pentru care transformările cele mai importante se realizează (mai ales în ultimii ani) în cadrul ramurilor şi al subramurilor. Pentru ţările dezvoltate, slăbirea corelaţiei este explicată de către mulţi economişti în termenii modificărilor macrostructurilor, prin expansiunea serviciilor, dar influenţa acestora asupra declinului productivităţii muncii este discutabilă[1]*, mai ales în ultimii ani, când expansiunea a slăbit.*

Perfecţionările tehnice în cadrul ramurilor rămase în urmă fac ca diferenţele dintre ramuri şi subramuri în privinţa dinamicilor productivităţii muncii să se atenueze, astfel încât transformările structurale în cadrul ramurilor şi subramurilor (tot mai intense în economiile dezvoltate) să fie şi mai slab corelate cu sporul producţiei. În aceste condiţii, creşterea economică devine mai dependentă de modificările din cadrul cererii şi al ofertei. În mod corespunzător, realizarea unei creşteri economice eficiente va fi determinată şi de realizarea unor transformări structurale, în mai strictă concordanţă cu necesităţile de adaptare la cerere, sau, ceea ce este mult mai probabil, de competiţia existentă pe piaţa mondială (în multiple privinţe: calitate, noutate, preţ etc.) în domeniul ofertei structurale (uneori excedentare cererii) şi subramurilor din diferite ţări. În acest fel, pentru ţările dezvoltate sau cu nivel mediu de dezvoltare – în apropierea cărora se situează şi România – creşterea economică devine într-o măsură mai mare dependentă de stimularea şi realizarea unor transformări structurale, care ţin cont de transformările care au loc în economia mondială.

Chiar dacă transformările structurale se corelează mai puţin cu creşterea, câştigul aparţine calităţii sistemului economic.

3. Preliminarii la procesul de privatizare în industrie

dr. Vasile BOGDAN, Lucian CROITORU
dr. Aurel IANCU
dr. Alexandru MIHĂILESCU
dr. Petru ROTARU

Experienţa ţării noastre, ca şi cea acumulată în alte ţări, demonstrează că economia planificată este compatibilă doar cu un sistem politic de tip totalitar, în care predomină folosirea metodelor de conducere prin constrângere administrativă, sistem total compromis în prezent, datorită atât mijloacelor utilizate, cât şi lipsei sale de performanţe pe plan economic şi social.

[1] Vezi în acest sens B. Teodoriu, L. Croitoru, Evoluţia structurilor macroeconomice în procesul dezvoltării, în A. Iancu (coord.), Structura economiei şi sistemul industrial, Bucureşti, Editura Politică, 1986, p. 110-115.

Punerea cu acuitate a problemei privatizării, într-o astfel de economie, constituie expresia înţelegerii necesităţii de a fi lichidată contradicţia flagrantă dintre un sistem politic de tip democratic, aflat în curs de formare şi consolidare şi un sistem economic nedemocratic şi ineficient.

Procesul privatizării reprezintă componenta esenţială şi determinantă a procesului general de tranziţie de la economia planificată la cea de piaţă, potrivit consensului politic, exprimat deja în acest sens. Declanşarea şi înfăptuirea acestui proces care, prin amploarea şi implicaţiile sale, trebuie să conducă la o transformare radicală a sistemului economic, presupune o pregătire corespunzătoare, dar cât mai rapid realizată, în cadrul căreia este necesar ca, în primul rând, să fie definite principiile generale de fundamentare a procesului de privatizare, precum şi principalele probleme de soluţionat în vederea desfăşurării acestui proces în diferite domenii ale economiei naţionale, aspecte la care se face referire în cele ce urmează.

A. Principii generale de fundamentare a procesului de privatizare

Desfăşurarea procesului de privatizare va trebui să se bazeze pe principiile de funcţionare a economiei de piaţă care constau în:

a) statuarea dreptului egal la existenţă a diferitelor forme de proprietate;

b) asigurarea autonomiei agenţilor economici;

c) asigurarea funcţionării întregii economii pe baza liberei iniţiative a agenţilor economici şi a concurenţei dintre aceştia, ceea ce presupune crearea pieţelor libere şi interconectate pentru produse şi servicii, pentru toţi factorii de producţie (capital, forţă de muncă, resurse materiale şi energetice, informaţii etc.), a pieţei valutare ş.a.

În acest sens, este necesar a se acorda o atenţie deosebită unor probleme de fond, în abordarea cărora nu se poate vorbi de existenţa unei experienţe naţionale, şi anume atragerea capitalurilor autohtone şi străine în activităţi economice; crearea şi funcţionarea instituţiilor corespunzătoare (bănci comerciale, burse de valori, societăţi de asigurări etc.); crearea şi funcţionarea cadrului juridic şi instituţional de înfiinţare, funcţionare, lichidare şi dispariţie a firmelor; compensarea dezechilibrelor cantitative şi structurale dintre cererea şi oferta de locuri de muncă; crearea, dezvoltarea şi funcţionarea pieţei informaţiilor (ştiinţifice, tehnice, economice etc.); crearea şi funcţionarea sistemului de producţie socială (pensii, ajutoare de şomaj, asistenţă sanitară etc.);

d) intervenţia statului în economie se realizează numai prin pârghii economice, în raport cu cerinţele de orientare a activităţilor celorlalţi agenţi economici, pentru realizarea unor obiective economice şi sociale de interes general. În noile condiţii, rolul statului în conducerea economică se va modifica şi urmează să se manifeste cu precădere în domenii ca: ocrotirea bogăţiilor naţionale ale solului şi subsolului, producţia cu caracter strategic (armament, energie electrică şi termică etc.), precum şi în alte sectoare vitale ale econo-

miei. Chiar şi în cazul societăţilor comerciale cu capital integral de stat, responsabilitatea gestiunii întregului patrimoniu revine numai societăţilor respective, care acţionează pe piaţă în calitate de agenţi economici independenţi.

B. Principalele probleme de soluţionat în vederea privatizării în industrie

În esenţă, crearea şi dezvoltarea proprietăţii private în industrie se poate realiza prin înfiinţarea de noi societăţi comerciale private şi prin trecerea parţială sau integrală a unor întreprinderi din proprietatea de stat, în alte forme de proprietate. În condiţiile specifice economiei noastre naţionale, revitalizarea unor societăţi mixte existente (OLTCIT, Renk-Reşiţa ş.a.) constituie, de asemenea, o cale importantă de dezvoltare a proprietăţii private.

1. Crearea societăţilor comerciale private noi

În ultimul timp, a fost aprobat cadrul juridic care favorizează înfiinţarea şi funcţionarea de societăţi comerciale în industria mică şi prestări de servicii, precum şi cel privind atragerea de capital străin. În ansamblul său, cadrul legislativ trebuie să elimine restricţiile actuale privind numărul maxim de angajaţi, la nivelul unei societăţi comerciale, precum şi pe cele care afectează constituirea şi funcţionarea de societăţi comerciale private cu capital mixt (autohton şi străin). În prezent, procesul de constituire şi funcţionare a acestor societăţi este frânat de lipsa surselor autohtone de capital şi de procedurile greoaie de înregistrare.

Una din principalele căi de impulsionare a înfiinţării şi funcţionării acestor societăţi comerciale o reprezintă simplificarea procedurilor de aprobare a înfiinţării şi delegarea competenţelor, în acest domeniu, de la nivel central la nivel local. Organismele guvernamentale centrale urmează să stabilească numai regulile generale de constituire şi funcţionare şi să asigure controlul respectării acestora. Pe plan local, vor trebui create organisme specializate, în sarcina cărora va reveni efectuarea tuturor formalităţilor, astfel încât întreprinzătorul să se adreseze şi să obţină aprobarea necesară la o singură instanţă. În această direcţie, problemele perfecţionării cadrului legislativ şi instituţional vor trebui soluţionate cu prioritate încă din prima etapă, în curs de desfăşurare.

2. Privatizarea întreprinderilor industriale existente

Probleme deosebite vor trebui soluţionate în legătură cu privatizarea întreprinderilor de stat existente. Aceste probleme sunt de ordin legislativ, organizatoric, financiar etc., direcţiile de acţiune ce se preconizează în vederea soluţionării lor sunt prezentate în continuare, pornind de la situaţia existentă.

2.1. Situaţia actuală a întreprinderilor industriale din România

În anul 1988, în industrie funcţionau 2091 întreprinderi, cu un număr de 3606678 salariaţi, cu o putere instalată a motoarelor primare care acţionează direct utilajele de producţie şi a receptoarelor electrice de 36,9 GW, cu un consumanual de energie de 59805 GWh şi cu fonduri fixe, la valoarea de inventar, de 1566 miliarde lei.

În medie, în acelaşi an, mărimea întreprinderii industriale este caracterizată de următorii indicatori:

numărul de salariaţi	1724 persoane
puterea instalată	17,6 MW
consumul de energie electrică	28,6 GWh
fondurile fixe, la valoarea de inventar	750 mil. lei

Patrimoniul întreprinderilor industriale, în anul 1988, constituit din fondurile fixe (la valoarea de inventar) şi mijloacele circulante, se cifra la circa 2000 miliarde lei.

Prin prisma indicatorilor care caracterizează dimensiunea medie a unei întreprinderi industriale, ţara noastră înregistrează unul din cele mai înalte grade de concentrare a producţiei. Această situaţie se explică, pe de o parte, prin concentrarea de tip tehnologic, caracteristică unor ramuri industriale (îndeosebi siderurgiei, chimiei şi industriei alimentare). Pe de altă parte, a avut loc o concentrare organizatorică a producţiei, prin includerea într-o singură întreprindere cu personalitate juridică a unor unităţi mici, dispersate din punct de vedere teritorial, independente tehnologic (întreprinderi de subordonare republicană, constituite în urma preluării în anii ’70 a unor unităţi ale industriei locale, şi întreprinderi republicane sau locale, constituite în profil teritorial – exploatarea masei lemnoase, industrializarea cărnii, industrializarea laptelui, industria locală actuală, cooperaţia meşteşugărească etc.). Corespunzător acestor structuri tehnologice şi organizatorice, problemele privatizării vor trebui tratate în mod diferenţiat.

2.2. Probleme ale evaluării patrimoniului întreprinderilor industriale existente

Trecerea la privatizarea parţială sau totală a întreprinderilor industriale existente este condiţionată strict de evaluarea patrimoniului acestora, în vederea trecerii la încheierea tranzacţiilor de privatizare. Deopotrivă, evaluarea patrimoniului trebuie să prevadă şi transformarea efectivă a celorlalte întreprinderi existente în societăţi comerciale, în care statul rămâne unic acţionar.

Prin natura sa, procesul de evaluare este deosebit de complex şi de durată, ceea ce presupune urgentarea măsurilor de declanşare a acestuia.

Pentru aceasta, este necesar să se înfiinţeze o comisie naţională, care să elaboreze norme metodologice de stabilire a valorii patrimoniului, pe componente ale acestuia, ca bază de tranzacţie în procesul de privatizare, şi

să stabilească modul de organizare şi funcţionare a comisiilor constituite, în acest scop, la nivelul unităţilor economice.

La elaborarea normelor metodologice de evaluare a patrimoniului, trebuie avute în vedere o serie de principii şi criterii dintre care menţionăm următoarele:

a) îmbinarea judicioasă a obiectivelor privind protejarea avuţiei naţionale cu cele de stimulare a atragerii capitalului privat;

b) stabilirea valorii patrimoniului pentru tranzacţie care are la bază valoarea de inventar şi valoarea rămasă de bilanţ, nivelurile efective ale acestora putând fi modificate prin luarea în considerare a influenţei următorilor factori: diferenţe mari între modul de formare a preţurilor şi tarifelor care au stat la baza determinării valorii de inventar şi cel de formare a preţurilor bunurilor respective pe piaţa mondială, care pot genera atât supraevaluări, cât şi subevaluări; sistemul specific de amortizare a fondurilor fixe din ţara noastră, care a condus, în cele mai multe cazuri, la supraestimarea valorii rămase; existenţa unor decalaje semnificative în nivelul tehnic al mijloacelor de muncă din ţara noastră, în comparaţie cu cel existent pe plan mondial, atât ca rezultat al prelungirii artificiale a duratei medii de utilizare, cât şi al uzurii morale; supraevaluarea unor mijloace de muncă, generată de asimilarea forţată, pe plan naţional, a fabricaţiei acestora, ca rezultat al politicii de dezvoltare autarhică;

c) evaluarea unor mijloace de producţie care nu au avut preţuri, nefiind considerate mărfuri (în mod deosebit terenul aferent). Ar putea fi luate în considerare, ca repere, preţurile practicate într-o serie de ţări cu economie de piaţă;

d) opţiunea care se adoptă în funcţie de necesităţile şi interesele de accelerare a procesului de privatizare;

e) evitarea subevaluării patrimoniului pentru tranzacţie, în vederea prevenirii apariţiei unor dezechilibre în funcţionarea economiei;

f) o serie de alte criterii vor putea fi adoptate în funcţie de specificul domeniului industrial în cauză.

3. Opţiuni privind formele principale de organizare a proprietăţii şi alte căi de stimulare a iniţiativei libere

Pentru crearea condiţiilor generale necesare asigurării unei adevărate autonomii a întreprinzătorilor şi pentru creşterea iniţiativei şi răspunderii acestora, care în noile condiţii nu vor mai fi dirijaţi de stat prin metode administrative de comandă, ci exclusiv prin pârghii economice, **se impune transformarea tuturor întreprinderilor de stat în societăţi comerciale pe acţiuni**, de tipul regiilor publice autonome, în care, în faza iniţială, singurul acţionar este statul.

Societatea comercială de tipul regiei publice are autonomie economică şi organizatorică faţă de administraţia de stat, care se realizează prin: acoperirea cheltuielilor din veniturile proprii; realizarea conducerii colective prin consiliul de administraţie, comitetul de direcţie şi comisia de cenzori; stabilirea relaţiilor economice cu statul, pentru executarea oricăror produse, lucrări sau servicii, pe bază de comenzi şi contracte economice, care să fie asemănătoare cu acelea ale altor unităţi economice. Menţinerea în funcţiune a unor întreprinderi nerentabile, în mod firesc, trebuie interzisă, abaterea de la acest principiu fiind permisă doar ca execuţie, în caz de necesitate, numai atunci când statul are un interes deosebit în menţinerea în funcţiune a unor asemenea întreprinderi, pe baza unor hotărâri guvernamentale speciale, şi numai temporar, până se înfăptuiesc măsurile tehnice, economice şi organizatorice de redresare a acestora. Generalizarea constituirii de societăţi comerciale, pe principiul regiei publice autonome, în industria de stat, asigură premise favorabile pentru atragerea de capital privat autohton şi străin, care va conduce la crearea unor noi forme de proprietate în economia românească.

În esenţă, privatizarea actualelor întreprinderi de stat se poate face prin preluarea, în diferite forme şi proporţii, a patrimoniului acestora de către: întreprinderi naţionale private, persoane fizice din ţară sau din alte ţări sau de către firme străine. În funcţie de structura capitalului, noile societăţi comerciale care vor apărea se pot constitui astfel: cu capital autohton (exclusiv privat sau în combinaţie cu cel de stat); cu capital străin; cu capital mixt, adică autohton (privat şi de stat) şi străin.

În funcţie de modul de constituire a patrimoniului, societăţile comerciale vor putea fi de tipul: **societăţi pe acţiuni**, ale cărei obligaţii sunt garantate cu patrimoniul acesteia, iar asociaţii sunt obligaţi numai la plata acţiunilor lor; **societăţi în comandită simplă**, ale cărei obligaţii sunt garantate cu patrimoniul acesteia şi prin răspunderea solidară şi nemărginită a unuia sau mai multor asociaţi comanditaţi; **societăţi în comandită pe acţiuni**, al cărei capital este împărţit în acţiuni, iar obligaţiile ei sunt garantate prin patrimoniul acesteia şi prin răspunderea nelimitată şi solidară a asociatului sau asociaţilor comanditaţi; **societăţi cu răspundere limitată**, ale cărei obligaţii sunt garantate cu patrimoniul acesteia, iar asociaţii, în număr limitat, răspund numai cu cota lor de capital, acest tip de societate comercială fiind larg răspândit în practica mondială.

Deşi nu constituie forme de privatizare propriu-zisă (care implică simultan drepturile de dispoziţie, de folosinţă şi de uzufruct), în economia românească se pot introduce căi de stimulare şi de manifestare a liberei iniţiative, cum sunt:

a) **arendarea** (mandatariatul, închirierea) parţială sau totală a mijloacelor de producţie ale unei întreprinderi, pe care arendaşul le poate utiliza pe timp determinat, în vederea obţinerii unui profit. Din acest profit, arendaşul cedează proprietarului o parte, denumită arendă, care se plăteşte la termene fixe.

Calitatea de arendaş, mandatar sau închiriator se poate dobândi de către orice tip de societate comercială, care acţionează ca agent economic independent, dar nu poate avea dreptul de dispoziţie;

b) **concesionarea** unui bun obştesc acordat de guvern, pentru o perioadă determinată, unor persoane fizice sau unor societăţi comerciale, care îl pot utiliza în vederea obţinerii de profit. Concesionarul este obligat să achite o taxă prestabilită, care poate consta şi în investiţii ale acestuia în vederea dezvoltării şi modernizării patrimoniului încredinţat. După expirarea perioadei de concesionare, proprietarul îşi reia toate drepturile pe care i le conferă proprietatea în cauză. Şi în acest caz, concesionar poate fi orice tip de societate comercială, care, în cadrul contractului de concesiune, are dreptul de dispoziţie (subconcesionare, arendare etc.).

4. Direcţii de acţiune cu caracter general pentru stimularea procesului privatizării

Desfăşurarea procesului de privatizare a întreprinderilor industriale existente şi de creare a unor societăţi comerciale noi presupune acţiuni convergente în următoarele direcţii principale:

a) Constituirea surselor de capital

Referitor la capitalul autohton, sunt necesare următoarele acţiuni: atragerea disponibilităţilor financiare ale populaţiei, constituite, îndeosebi, din economiile băneşti depuse la CEC şi din numerarul aflat în circulaţie (trebui însă ţinut cont că, din acestea, partea principală este orientată de populaţie altor destinaţii); acordarea de credite de către stat în acest scop (la sursele curente de creditare, se pot adăuga şi sumele care vor rezulta din privatizarea unor întreprinderi de stat sau a unor părţi din acestea); acordarea de credite de către băncile comerciale private; stimularea reinvestirii profitului întreprinzătorilor autohtoni, prin sistemul avantajos de impozitare.

Disponibilităţile relativ reduse de capital intern privat fac obiectiv necesară atragerea, pe scară largă, a capitalurilor străine, în acest scop trebuie acţionat pentru: elaborarea unor reglementări clare, cu caracter de durată, care să permită investitorilor potenţiali evaluarea cu suficientă precizie a perspectivelor activităţii lor în economia românească; asigurarea de garanţii de ordin politic şi juridic, în vederea eliminării reticenţei investitorilor, în legătură cu riscul naţionalizării şi, deci, al imposibilităţii recuperării capitalului investit; acordarea de facilităţi financiare, în perioada iniţială, privind mărimea impozitelor pe venit, a taxelor vamale ş.a., inclusiv diferenţierea acestora pe sectoare ale economiei naţionale, în funcţie de interesele statului nostru şi de gradul de atractivitate al fiecărui sector pentru investitorii străini; încurajarea reinvestirii profitului obţinut în ţară de către întreprinzătorii străini, pentru capitalurile proprii; facilitarea constituirii de bănci de credit cu capital străin pe

teritoriul naţional; asigurarea condiţiilor necesare obţinerii de credite externe de către societăţile comerciale private.

De asemenea, stimularea atragerii capitalului străin va fi favorizată de: formarea liberă a preţurilor pe piaţa internă; trecerea la convertibilitatea leului; crearea unor zone cu condiţii preferenţiale, în care investitorii străini să poată constitui societăţi de producţie şi de comercializare; asigurarea stabilităţii sociale pentru creşterea credibilităţii economiei româneşti etc.

b) Pregătirea personalului managerial şi a întreprinzătorilor pentru cunoaşterea regulilor de funcţionare a societăţilor comerciale în condiţiile economiei de piaţă, prin forme variate, printre care: atragerea unor specialişti străini care să susţină cursuri în care să prezinte experienţa acumulată în conducerea unor societăţi comerciale din ţări cu economie de piaţă; restructurarea de fond a învăţământului superior economic pentru a răspunde cerinţelor cunoaşterii mecanismului de funcţionare a economiei de piaţă; participarea unor viitoare cadre de conducere la cursuri de pregătire şi chiar la activitatea unor societăţi comerciale din ţări cu economie de piaţă; atragerea unor cetăţeni străini de origine română care, odată cu investiţii de capital pe teritoriul ţării, vor putea contribui şi la propagarea cunoştinţelor acumulate în management, marketing, relaţii financiar-valutare etc.

c) Intensificarea preocupărilor pentru informarea populaţiei, în special a salariaţilor, cu privire la necesitatea obiectivă a trecerii la economia de piaţă şi la rolul privatizării în acest proces. Populaţia trebuie să fie permanent şi corect informată în legătură cu fenomenele specifice economiei de piaţă, pentru a putea acţiona ca agent economic în deplină cunoştinţă de cauză privind avantajele, riscurile şi mijloacele de diminuare sau de contracarare a efectelor negative ale acestuia. Accentul va trebui pus pe cunoaşterea regulilor de funcţionare a societăţilor comerciale şi a altor instituţii specifice economiei de piaţă. De asemenea, trebuie promovată concepţia potrivit căreia oricare cetăţean este un virtual întreprinzător, al cărui statut social va depinde direct de manifestarea iniţiativei sale libere. Trebuie, totodată, evidenţiat faptul că trecerea la economia de piaţă şi preponderenţa proprietăţii private vor fi însoţite de crearea unui sistem complex de protecţie socială pentru toţi cetăţenii ţării.

d) Revederea şi actualizarea Codului comercial al României

Prevederile acestuia vor trebui să permită funcţionarea în condiţii nediscriminatorii a tuturor societăţilor comerciale, inclusiv a celor necuprinse în vechea redactare (societăţile mixte cu răspundere limitată).

4. Formarea preţurilor şi concurenţa în condiţiile tranziţiei la economia de piaţă

dr. Alexandru MIHĂILESCU

În vederea tranziţiei la economia de piaţă, esenţa restructurării sistemului actual de preţuri trebuie să constea, potrivit concepţiei noastre, în schimbarea radicală a relaţiei existente, în prezent, între preţuri şi costuri, în sensul că nu costurile trebuie să mai fie elementul primordial, iar preţurile cel derivat, ci tocmai invers şi anume: preţurile să reprezinte elementele de bază ale aprecierii oportunităţii economice a fabricării diferitelor produse sau a aplicării unor măsuri tehnico-organizatorice menite a asigura reducerea costurilor de producţie, pentru situarea acestora sub nivelul preţurilor şi realizarea unei rentabilităţi corespunzătoare cerinţelor de desfăşurare, în continuare, a unei activităţi economice viabile.

Acceptarea ideii privind rolul determinant al forţelor pieţei, în orientarea procesului de dezvoltare economică, implică renunţarea completă la primatul viziunilor, criteriilor şi considerentelor extraeconomice asupra dezvoltării economiei, în favoarea criteriului eficienţei economice, care se află în strânsă legătură cu problema modului de formare a preţurilor. Experienţa acumulată în ultimele decenii, atât în ţara noastră, cât şi în alte ţări cu economie planificată, pune cu claritate în evidenţă inconsistenţa concepţiei conform căreia un anume for, existent la nivel central, ar putea aprecia şi hotărî ce trebuie produs, deci ce structuri de producţie trebuie să existe sau să fie create, în această concepţie preţurilor revenindu-le doar rostul de a asigura acoperirea costurilor de producţie şi realizarea unei anumite rentabilităţi (de fapt prestabilite în mod arbitrar). În schimb, în realizarea modificării structurilor de producţie şi, implicit, a celorlalte structuri economice, un rol deosebit de important îl pot îndeplini preţurile fundamentate din punct de vedere economic, care reflectă opţiunile formulate în mod liber de toţi agenţii economici interesaţi, deci ca expresie a manifestării unei autentice democraţii economice, condiţie esenţială a cunoaşterii şi afirmării cerinţelor autentice şi posibilităţilor reale de dezvoltare a economiei naţionale.

Dată fiind necesitatea formării de preţuri fundamentale din punct de vedere economic, prin mecanismul de echilibrare a cererii cu oferta, orice perturbaţie care afectează sistemul de preţuri, în sensul neasigurării echilibrului menţionat mai sus, induce astfel de deformări şi distorsiuni în toate relaţiile valorice şi în indicatorii economici, încât devine imposibilă aprecierea corectă a eficienţei economice în orice domeniu de activitate. Numai preţul care asigură echilibrul dintre cerere şi ofertă constituie un indiciu obiectiv cu privire la utilitatea socială a diferitelor produse realizate şi oferă baza de la care pornind se poate ajunge la aprecierea corespunzătoare a eficienţei economice. În acest context, menţionăm faptul că, dat fiind caracterul deschis al unei

economii moderne, ne referim, în cazul cererii, atât la consumul intern cât şi la export, iar în cazul ofertei, atât la producţia autohtonă cât şi la import.

Necesitatea asigurării, prin preţ, a echilibrului dintre cerere şi ofertă derivă atât din interesele beneficiarilor, cât şi din cele ale producătorilor. În ceea ce îi priveşte pe beneficiari, aceştia au interesul primordial de a avea acces, în orice moment, la întreaga gamă de bunuri şi servicii pe care societatea o poate pune la dispoziţia lor, ceea ce este posibil numai în cazul în care cererea solvabilă nu depăşeşte oferta efectivă, întrucât numai în această situaţie se asigură disponibilitatea pe piaţă a tuturor bunurilor şi serviciilor. În ceea ce îi priveşte pe producători, preţul de echilibru reprezintă un semnal deosebit de relevant pentru ei, cu privire la utilizarea socială a bunurilor şi serviciilor realizate, în raport cu care se poate acţiona asupra parametrilor activităţii desfăşurate. În cazul în care preţul se situează la un nivel relativ înalt, asigurând o rentabilitate mare, atunci veniturile obţinute prin practicarea preţului respectiv constituie o sursă abundentă a fondurilor necesare stimulării creşterii rapide şi considerabile a producţiei. În caz contrar, se acţionează în sensul restrângerii producţiei respective.

Pentru ca preţurile să se poată forma în raport cu „jocul" liber al cererii şi ofertei, este necesar ca piaţa pe care acestea din urmă se manifestă să fie cu adevărat liberă în cadrul unei economii în care concurenţa dintre producători să nu fie restricţionată dau denaturată, ca urmare a poziţiei de monopol a producătorilor.

În acest cadru, trebuie remarcat faptul că concurenţa nu reprezintă apanajul economiei de piaţă, ea manifestându-se şi în economia planificată. În economia de piaţă, sunt supuşi concurenţei producătorii, astfel încât ajung într-o situaţie economică mai avantajoasă cei care produc ceea ce trebuie, cum şi când trebuie, adică aceia care ştiu şi pot să răspundă, într-un mod operativ şi viabil din punct de vedere economic, la schimbările intervenite în nevoile sociale. Şi în economia planificată, agenţii economici sunt supuşi concurenţei, însă în calitatea lor de consumatori, deci tardiv, ceea ce determină dezvoltarea unor aptitudini legate doar de obţinerea şi nu de producerea bunurilor şi serviciilor necesare societăţii.

Concurenţa reprezintă „sufletul" şi „nervul" unei economii libere, întrucât ea determină pe producători să realizeze produse de o calitate cât mai înaltă, cu costuri cât mai reduse, într-o structură sortimentală corespunzătoare cerinţelor beneficiarilor. Astfel, concurenţa reprezintă un puternic factor al progresului tehnic şi economic, întrucât întreprinderile concurente se văd obligate să inoveze permanent şi să cunoască bine mediul economic în care activează. Concurenţa neîngrădită dintre întreprinderi – private sau publice – asigură consumatorilor posibilitatea alegerii între produse ofertate de diferiţi furnizori, ea constituind astfel factorul hotărâtor al unui comportament moderat al producătorilor în ceea ce priveşte practicarea de preţuri care să le permită

realizarea unui profit cât mai mare (obiectiv urmărit în mod normal de orice întreprindere).

Asigurarea condiţiilor necesare manifestării unei concurenţe libere nu exclude, ci, dimpotrivă, presupune un anumit tip de control şi de intervenţie ale statului. Dacă este lăsată fără control, activitatea pieţei poate degenera, în situaţia în care întreprinderile producătoare ajung la astfel de înţelegeri între ele, care au drept consecinţă împiedicarea consumatorilor de a beneficia de avantajele concurenţei. De asemenea, concurenţa poate să se intensifice într-o asemenea măsură încât să se autodistrugă în cadrul unui proces de concentrare a producţiei, generator de monopoluri.

Dintre aranjamentele care pot fi convenite între întreprinderi, având drept efect restricţionarea şi denaturarea concurenţei, menţionăm pe cele care: determină, în mod direct sau indirect, nivelul preţurilor sau alte condiţii ale schimbului; limitează sau controlează nivelul producţiei, pe cel al investiţiilor, precum şi dezvoltarea tehnologică a întreprinderilor respective; determină împărţirea pieţelor de desfacere şi a surselor de aprovizionare.

Ca expresie a importanţei deosebit de mari ce se acordă protejării concurenţei, în ţările cu economie de piaţă sunt legiferate diferite măsuri cu caracter antitrust, la a căror respectare veghează anumite organisme de stat special constituite. Scopul urmărit, prin aplicarea acestor măsuri, este de a fi împiedicat monopolul asupra producţiei şi comercializării produselor, prin stabilirea unor limite maximale referitoare la volumul vânzărilor sau la ponderea pe care o societate comercială sau o uniune de societăţi comerciale o poate deţine pe piaţa unui anumit produs.

Pentru a se ajunge în situaţia de a se putea practica preţuri determinate de interacţiunea cererii şi ofertei, este necesară autonomia unităţilor economice, în ceea ce priveşte alegerea liberă a furnizorilor şi beneficiarilor (atât din ţară, cât şi din afara acesteia). De asemenea, în acelaşi scop, este necesară folosirea unor modalităţi de contracarare a efectelor poziţiei de monopol a producătorului, cum ar fi corelarea preţurilor produselor realizate de producători unici din ţară, cu preţurile practicate, la aceleaşi produse, pe piaţa externă, astfel încât preţurile interne ale acestor produse exprimate în valută convertibilă, cu ajutorul unui curs de schimb valutar stabilit în mod realist (deci pe baza cererii şi ofertei de valută) – să nu fie superioare celor practicate pe piaţa externă.

O astfel de reglementare ar fi perfect justificată dacă se are în vedere faptul că, de regulă, producătorii unici din ţară sunt întreprinderi mari, în care sunt întrunite condiţiile tehnico-organizatorice necesare realizării unei înalte productivităţi a muncii şi a unui nivel relativ redus al cheltuielilor materiale, întreprinderi astfel concepute încât să permită fructificarea avantajelor ce decurg din seriile mari de fabricaţie şi din economia de scară în general. Dacă, în momentul începerii aplicării unei astfel de reglementări, practicarea unui astfel de preţ nu asigură rentabilitatea la producător, pe baza unei analize

riguroase se va aprecia oportunitatea subvenţionării temporare a producătorului, cu condiţia ca acesta, într-o perioadă cât mai scurtă de timp, să fie capabil, prin aplicarea unor măsuri tehnico-organizatorice adecvate, să ajungă în situaţia de a-şi rentabiliza activitatea, prin reducerea corespunzătoare a costurilor de producţie.

De asemenea, pentru evitarea poziţiei de monopol a unor producători interni unici, statul ar trebui să acorde unele facilităţi de import beneficiarilor produselor realizate, în ţară, de astfel de întreprinderi.

Ideea generală, în toate cazurile menţionate, este că trebuie asigurate condiţii pentru manifestarea unei concurenţe reale, în primul rând între producătorii interni ai aceloraşi produse, iar atunci când există producători unici aceştia trebuie puşi, prin preţurile practicate, în situaţia de a concura cu producători din afara ţării.

Soluţionarea problemei formării preţurilor trebuie să constituie apanajul vânzătorilor şi cumpărătorilor, al unităţilor economice partenere, aceste unităţi fiind, în cea mai mare măsură, nu numai profund interesate în rezolvarea echitabilă a acestei probleme, dar şi cele mai bune cunoscătoare ale condiţiilor de producere şi, respectiv, de utilizare a produselor respective.

În principiu, nu este de dorit intervenţia statului în formarea preţurilor. Statul trebuie să fie preocupat de problema evoluţiei preţurilor, dar intervenţia sa trebuie să se facă resimţită numai prin influenţarea nivelului cererii şi al ofertei, cu ajutorul unor instrumente economice (dobânzi la credite acordate producătorilor, licenţe de export, taxe vamale etc.), şi, mai ales, aşa cum s-a mai arătat, prin măsuri de protejare a concurenţei.

Statul trebuie să intervină direct prin restricţionarea creşterii exagerate a preţurilor numai în situaţii deosebite, când există riscul ca anumite perturbaţii de mare amploare din economia naţională, datorate unor cauze interne sau realizate ca reflex al unor mari deranjamente din economia mondială, să genereze o inflaţie galopantă. Într-un asemenea caz, se poate recurge la „îngheţarea" temporară a preţurilor, în corelaţie cu alte măsuri, în acelaşi timp, aplicate salariilor, creditelor, dobânzilor etc.

În încercarea de a se realiza o schimbare radicală de mentalitate şi de atitudine faţă de problema preţurilor, nu trebuie subestimat faptul că, în ultimele decenii, în ţara noastră, ca şi în alte ţări cu economie planificată, s-a format iluzia că pot fi practicate preţuri relativ mici şi stabile, fixate sau aprobate, de regulă, de către organisme de stat. Între consecinţele acestei politici de preţuri, menţionăm următoarele: în primul rând, un deficit din ce în ce mai pronunţat la un număr tot mai mare de produse şi, în al doilea rând, imposibilitatea resimţită de unii producători, care realizează mărfuri vandabile, de a-şi acoperi cheltuielile de producţie şi de a-şi crea fondurile necesare dezvoltării şi modernizării activităţilor respective, precum şi stimulării personalului muncitoresc.

Vom face unele consideraţii referitoare numai la cea de-a doua dintre consecinţele menţionate mai sus, fără a ne mai referi deloc la prima, deoarece

problema deficitului, în economia planificată, este bine cunoscută, ea fiind practic „trăită", în mod cotidian, nu numai de către agenţii economici dar şi de către fiecare cetăţean.

Astfel, se impune a fi subliniat un aspect esenţial: costurile diferitelor produse, realizate în diverse domenii ale economiei, au, în mod obiectiv, dinamici diferite, sub incidenţa unor factori ce acţionează cu intensităţi diferite, în funcţie de specificitatea condiţiilor în care se desfăşoară activitatea economică. De exemplu, în agricultură şi în industria extractivă rezultatele activităţii desfăşurate sunt puternic marcate de acţiunea factorului natural.

Această diferenţiere a ritmurilor de modificare a costurilor de producţie se explică, în principal, prin faptul că posibilităţile de asimilare a progresului tehnic, de creştere a productivităţii muncii şi de reducere relativă a cheltuielilor materiale nu sunt aceleaşi în diferite domenii ale economiei, precum şi prin aceea că trebuinţele sociale de diferite produse nu sunt nici imuabile şi nici nu evoluează liniar sau continuu în acelaşi sens (crescător sau descrescător). De asemenea, aceasta se explică şi prin aceea că, în epoca modernă, nici o economie naţională nu este izolată de restul economiei mondiale, ci, dimpotrivă, este, într-o măsură tot mai mare, conectată la ea, ceea ce înseamnă că cererea şi oferta de produse se află sub impactul transformărilor permanente – calitative şi cantitative – care se produc în economia mondială.

Fără a mai continua argumentarea complexităţii şi diversităţii situaţiilor posibile în economie, în ceea ce priveşte evoluţia efortului economic necesar obţinerii diferitelor produse, credem că este evident următorul aspect: în condiţiile unui centralism excesiv, caracteristic economiei planificate, „centrul" fie că nu este capabil să prelucreze şi analizeze o cantitate foarte mare de informaţii, fie că operează cu informaţii agregate, care „simplifică" şi „omogenizează" mult realitatea. Evident, în ambele cazuri, organul central de stat nu poate răspunde decât birocratic la cerinţele atât de complexe, diversificate şi dinamice ale vieţii economice, fără a putea să ţină seama – în suficientă măsură şi cu operativitate – de specificitatea condiţiilor în care se desfăşoară procesele economice în diferite domenii ale economiei naţionale.

Precizăm faptul că punerea problemei relaţiei dintre costuri şi preţuri nu înseamnă aderarea obligatorie la concepţia conform căreia preţurile trebuie să fie fundamentate pe costuri. Dimpotrivă, aşa cum am mai arătat, considerăm că, în această privinţă, este necesară o concepţie diametral opusă celei menţionate mai sus, în sensul că nu costurile trebuie să fie elemente de fundamentare a preţurilor practicate, ci preţurile, care asigură echilibrul dintre cerere şi ofertă, să reprezinte repere de apreciere a oportunităţii economice a modificării volumului şi structurii producţiei, precum şi a măsurilor orientate spre modernizarea proceselor de producţie respective, în măsura în care costurile de producţie la care se ajunge, în urma aplicării unor astfel de măsuri, sunt inferioare preţurilor la care produsele fabricate pot fi realizate (vândute).

Dacă ne referim, cu titlu de exemplu, la materiile prime şi materialele care în prezent sunt deficitare, trebuie menţionat faptul că este destul de larg răspândită părerea potrivit căreia statul ar trebui să ţină sub un control strict preţurile acestor produse. Ţinem însă să precizăm că, după părerea noastră, o astfel de politică de preţuri nu ar avea altă urmare decât accentuarea deficitului de astfel de produse, pe de o parte deoarece menţinerea unor preţuri relativ mici nu este de natură a determina pe beneficiari să se preocupe mai mult de aplicarea unor măsuri care să permită gospodărirea mai judicioasă a acestor resurse, iar pe de altă parte deoarece nu ar fi stimulaţi producătorii în creşterea volumului producţiei.

În mod evident, dacă se acceptă ideea unicităţii principiilor care stau la baza formării preţurilor, aceeaşi problemă se pune pentru orice domeniu, deci inclusiv pentru cel al bunurilor de consum. Opţiunea fundamentală, pentru acest domeniu, în ceea ce priveşte preţurile, este următoarea: ori se acceptă menţinerea situaţiei de până acum, constând în practicarea unor preţuri relativ mici şi stabile, care însă nu asigură echilibrul dintre cerere şi ofertă, menţinând sau chiar accentuând astfel fenomenul de deficit la produsele cele mai necesare populaţiei, preţuri care, în unele cazuri, nu sunt suficient de stimulative pentru producătorii acestor bunuri, ori se acceptă trecerea la o situaţie nouă, în care preţurile asigură echilibrul dintre cerere şi ofertă. Consensul social pentru cea de-a doua situaţie poate fi asigurat în condiţiile în care cumpărătorul va avea siguranţa că majorarea preţurilor la unele produse este însoţită de creşterea veniturilor sale, ca urmare a propriei activităţi desfăşurate şi a unei salarizări corespunzătoare, astfel încât, pe ansamblu, cantitatea de bunuri şi servicii de care va putea beneficia, în orice caz, nu se va reduce.

În prezent, pentru asigurarea premiselor necesare realizării echilibrului economic, care influenţează asupra stabilităţii sociale şi politice din ţară, este vitală înţelegerea faptului că, fără o schimbare fundamentală în concepţia privind formarea preţurilor în sensul arătat mai sus, nu se poate trece de la o economie a deficitului cronic şi tot mai acut, la o economie normală, de piaţă, în care este asigurată, în permanenţă, disponibilitatea efectivă a întregii game de bunuri şi servicii pe care societatea le poate pune la dispoziţia membrilor săi.

Considerăm că acceptarea celei de-a doua situaţii, dintre cele menţionate, depinde, în mod decisiv, de măsura în care populaţia este informată corect cu privire la posibilităţile reale ale economiei, care sunt cu atât mai limitate cu cât perioada de referinţă este mai scurtă, de a se asigura creşterea rapidă a ofertei (astfel încât aceasta să fie adusă la nivelul cererii), fără implicarea unor eforturi economice suplimentare, care, în cazul nerealizării de către producători şi a unor venituri pe măsura cheltuielilor de acoperit, sunt, practic imposibil de efectuat.

Menţinerea actualei situaţii, în ceea ce priveşte preţurile, este nejustificată nu numai din considerente strict economice, ci şi din cele de echitate

socială. Dacă se acceptă ideea că recunoaşterea contribuţiei oamenilor la dezvoltarea societăţii trebuie să se regăsească nu în posibilităţile oferite de sistemul de relaţii personale asigurate de o anumită poziţie socială sau în cele determinate de timpul consumat pentru căutarea şi apropierea produselor necesare, ci şi posibilităţile create de veniturile obţinute pe baza muncii prestate, atunci gradul de accesibilitate al produselor trebuie să decurgă din preţ şi nu din alte „argumente". Pentru societate nu ar trebuie să fie indiferent faptul că timpul liber este folosit în cadrul concurenţei legate de obţinerea bunurilor materiale şi serviciilor necesare subzistenţei sau în scopul refacerii şi potenţării forţei de muncă, al ridicării nivelului de cultură şi dezvoltării personalităţii umane, întrucât numai cea de-a doua direcţie de utilizare a timpului liber, dintre cele menţionate mai sus, corespunde obiectivului social fundamental al unei ţări ce aspiră la un nivel mai înalt de civilizaţie, constând în ridicarea calităţii vieţii, şi este, prin conexiune directă sau inversă, capabilă să asigure transformări înnoitoare şi în economie, inclusiv pe planul creşterii ofertei de bunuri şi servicii puse la dispoziţia societăţii.

La cele arătate mai sus, s-ar putea face obiecţia constând în aceea că, dată fiind situaţia actuală a pieţei, nu modificarea preţurilor ar fi problema care trebuie pusă, ci creşterea ofertei, a producţiei. Considerăm însă că o astfel de obiecţie nu ar fi îndreptăţită, datorită cel puţin următoarelor două considerente. În primul rând, trebuie precizat faptul că cerinţele exprimate de beneficiari, care în prezent sunt satisfăcute într-o măsură redusă, nu trebuie considerate ca fiind mărimi cu o determinare extraeconomică şi, deci, rupte de nivelul preţurilor lor; în prezent dimpotrivă, aceste cerinţe sunt puternic deformate tocmai datorită preţurilor practicate care nu au nici o fundamentare economică. În al doilea rând, creşterea producţiei până la nivelul cerinţelor, aşa cum acestea se manifestă în prezent, implică un efort economic pentru care trebuie să existe fonduri de finanţare corespunzătoare, care, în condiţiile autonomiei economice a întreprinderilor, nu pot fi constituite altfel decât din veniturile realizate, pe baza preţurilor practicate; pentru a creşte oferta, producătorii respectivi trebuie să fie stimulaţi, trebuie să dispună de fondurile necesare stimulării materiale a lucrătorilor şi realizării de investiţii, în special în vederea introducerii unor tehnologii şi a unor mijloace tehnice moderne, de înalt randament, ceea ce – aşa cum s-a mai arătat – implică necesitatea obţinerii de venituri corespunzătoare, derivate din practicarea unor preţuri şi tarife adecvate acestei necesităţi, la produsele la care oferta se situează sub nivelul cererii.

Desigur că modificările preţurilor bunurilor de consum afectează, în mod deosebit, anumite categorii ale populaţiei şi anume pe cele cu venituri mici. Însă interesele acestor categorii de oameni pot fi apărate prin asigurarea unor compensaţii şi ajutoare, constituite din sumele preluate la buget prin impozitarea normală a veniturilor suplimentare realizate de producători, tocmai ca urmare a majorării preţurilor de care aceştia din urmă beneficiază. În mod evident, aceste compensaţii şi ajutoare ar reprezenta doar o parte din veniturile

suplimentare ale producătorilor, cealaltă parte a acestor venituri constituind fondurile de stimulare a creşterii producţiei.

În acest cadru, considerăm că este deosebit de necesară înţelegerea corectă a situaţiei actuale şi anume că, cel puţin o anumită perioadă de timp, nu pot fi atinse concomitent obiectivele de a avea o piaţă bogată şi de a se practica preţuri relativ mici. În schimb este posibil ca, în perspectivă, dacă sunt operate modificări fundamentale în întreaga viaţă economică a ţării, folosindu-se un mecanism economic radical diferit de cel actual, să fie create premisele realizării şi menţinerii, prin mijloace specifice economiei de piaţă, a echilibrului dintre cerere şi ofertă, ceea ce se va reflecta într-o mai mare stabilitate a preţurilor, dar în condiţii diametral opuse celor actuale, în ceea ce priveşte disponibilitatea pe piaţă a produselor şi, implicit, posibilităţile de acces civilizat al beneficiarilor la întreaga gamă de produse realizate.

Referitor la viteza tranziţiei de la situaţia actuală la cea dezirabilă, în ceea ce priveşte formarea preţurilor, considerăm că este necesară acceptarea modalităţii constând într-o trecere rapidă, şi nu lentă (pe parcursul unui număr relativ mare de ani). În cazul acceptării de către factorul decizional a acestei modalităţi de tranziţie, ar trebui să se dispună studierea de către specialiştii practicieni, a implicaţiilor pe care o astfel de modalitate ar avea-o pe plan organizatoric şi juridic, precum şi pe planul instrumentelor financiare care ar trebui să fie utilizate în vederea asigurării relevării unei părţi din venitul net realizat şi, respectiv, subvenţionării unităţilor economice, în funcţie de situaţia lor financiară previzibilă, la care s-ar ajunge în cazul adoptării noului mod de formare a preţurilor. Evident că, în ceea ce priveşte subvenţionarea unor unităţi economice, ar trebui să se dispună de criterii suficient de clare care să permită aprecierea obiectivă a oportunităţii economice a unei astfel de subvenţionări, ţinându-se seama de faptul că restructurarea economiei naţionale, obiectiv considerat, în mod unanim, ca fiind absolut necesar a fi realizat, implică acceptarea necesităţii restructurării activităţii multora dintre unităţile economice existente, precum şi a posibilităţii falimentului acelor unităţi care, prin activitatea lor, generează pagube inacceptabile economiei naţionale.

Considerăm că, în privinţa formării preţurilor, nu este acceptabilă o tranziţie lentă, datorită, cel puţin, următoarelor două considerente. În primul rând, în situaţia în care tranziţia lentă s-ar materializa în coexistenţa unor diverse modalităţi de formare a preţurilor, aplicate unor diferite categorii de produse, în cazul fiecăreia dintre acestea făcându-se simţită, într-o măsură mai mare sau mai mică, intervenţia statului, în loc să se tindă spre descentralizarea deciziilor, aşa cum este de dorit, s-ar putea ajunge la o situaţie opusă celei preconizate. O astfel de evoluţie nedorită s-ar datora inerţiei sistemului economic existent, mentalităţii formate în timp şi chiar rezistenţei opuse de aparatul birocratic, care, prin însăşi natura sa, ca urmare a intereselor sale specifice, nu poate fi, în realitate, decât adversarul descentralizării deciziilor, al democratizării autentice a vieţii economice. În al doilea rând, pornind de la

ideea că succesul oricărui program de restructurare a economiei va depinde, în special în această etapă, în mod decisiv, de adeziunea maselor la un astfel de program, nu trebuie pierdut din vedere faptul că populaţia aşteaptă o modificare radicală a situaţiei din economie, posibil de înfăptuit numai printr-o schimbare de sistem, vizând deci ansamblul vieţii social-economice a ţării şi, implicit şi în mod deosebit, mecanismul de funcţionare a economiei naţionale.

5. Probleme ale atragerii capitalului străin în vederea restructurării industriei româneşti

Gabriela CONDOPOL

Dezechilibrele macro şi microeconomice – asimetria şi lipsa de flexibilitate a capacităţilor de producţie în raport cu cererea internă şi externă, predominanţa tehnologiilor uzate fizic şi moral, concentrarea excesivă a producţiei industriale, criza structurilor teritoriale şi a relaţiilor economice externe – generate de dezvoltarea autarhică, impun spre rezolvare adoptarea unei strategii de restructurare tehnică, pe ramură, organizatorică şi teritorială care să asigure premise favorabile procesului de privatizare.

Remediul acestor dezechilibre îl reprezintă crearea mecanismelor care să mobilizeze resursele necesare (capital, forţă de muncă, inteligenţă etc.) în baza unei strategii de dezvoltare selectivă care să răspundă semnalelor pieţei interne şi externe, să permită o mai bună valorificare a factorilor de producţie autohtoni.

Una din resursele cu rol deosebit în procesul de restructurare - înţeles complex, ca restructurare a relaţiilor de proprietate, a structurilor tehnice, de ramură etc. – o reprezintă investiţiile (capitalul) de provenienţă internă şi externă.

Pe de o parte nevoia de capital în vederea restructurării economice (industriei) nu poate fi satisfăcută numai pe baza economisirii interne, ci implică atragerea de economii străine, scop în care se conturează imperativul creării pieţei capitalurilor şi în România. Pe de altă parte, numai economiile sub formă valorică (savings) nu pot răspunde deplin şi imediat cerinţelor de restructurare a producţiei, de modernizare a tehnologiilor dacă nu iau forma capitalului fizic. Soluţia optimă reprezintă, în cazul României, atragerea de capital extern sub forma investiţiilor directe (societăţi mixte sau investiţii integral străine) care, în contradicţie cu creditele externe – şi acestea necesare susţinerii procesului de reformă – prin stabilitate şi implicaţii favorabile se materializează la nivel micro în: aport de capital; tehnologia modernă; asistenţă tehnică; management adecvat pieţei libere; informaţii şi experienţă în marketing; diversificarea producţiei pentru export; eventual reţeaua de distribuţie a partenerului.

Din perspectiva macro, investiţiile directe sprijină ramuri ale progresului tehnic şi structural, politica de ocupare a forţei de muncă în condiţiile creşterii productivităţii muncii, împletirea formelor de proprietate, implementarea unor politici compatibile cu „piaţa", redresarea veniturilor bugetare (lei, valută), echilibrarea balanţei de plăţi externe.

Ca răspuns la necesitatea atragerii de investiţii din străinătate, vor trebui create structurile şi oferite stimulente (economice, juridice şi fiscale) care să le încurajeze şi să le promoveze ţinând cont de:

a. experienţa României şi a celorlalte ţări est-europene, de dificultăţile întâmpinate şi de eşecurile suferite în acest domeniu precum şi de atitudinea, structurile şi cadrul legal oferite de ţări cu economie de piaţă;

îmbinarea intereselor potenţiale ale investitorului străin (dimensiunea pieţei, resurse naturale abundente, calitatea infrastructurii şi a factorilor de producţie care să ofere un avantaj economic şi juridic, aşezare geografică favorabilă exportului etc.) cu posibilităţile noastre de a răspunde favorabil, şi cu domeniile noastre de interes.

În ceea ce priveşte experienţa ţărilor est-europene – anterioară declanşării reformelor economice şi politice – considerăm necesar să subliniem obstacolele majore generale care au împiedicat integrarea reală a firmelor cu capital străin (societăţi mixte) în mecanismul economic centralizat. Este cazul unei incompatibilităţi dintre o firmă cu management „de piaţă" şi un sistem juridic dirijat, susţinută şi de decalajul de productivitate şi dinamism economic datorat nivelului general de dezvoltare şi susţinut de structurile economice centralizate.

Alegerea arbitrară a domeniului de activitate; lipsa unui sistem informaţional eficient în opţiune pentru un anumit partener; mecanism greoi de aprobare şi constituire a firmelor cu capital mixt; restrângerea la o participare minoritară a aportului partenerului străin, care să asigure luarea deciziilor de către statul gazdă, să limiteze autonomia societăţii să evite asumarea riscului extern, ceea ce împiedică posibilitatea de adaptare a firmei; absenţa unei infrastructuri financiare corespunzătoare desfăşurării normale a activităţii societăţii; impuneri fiscale pe profit ridicat (30-50%) – prin care statul urmărea să reţină la dispoziţia sa o parte cât mai mare din resursele financiare (valută) cu efect asupra reducerii veniturilor nete ale investitorului; condiţionarea şi restricţionarea repatrierii profitului; persistenţa unui grad ridicat de nesiguranţă pentru investitor, legat de protejarea şi garantarea investiţiilor de către statul gazdă (în numele suveranităţii); practicarea unui sistem de preţuri rigid, care împiedică adaptarea producţiei la fluctuaţiile pieţei, cu efecte dezastruoase pe planul calităţii şi eficienţei, sunt deci, câteva din dificultăţile întâmpinate de firmele cu capital străin în încercarea de a se adapta la sistemul economic din Europa de Est.

La problemele generale enunţate se pot adăuga câteva din cele observate în cazul particular al României care a oferit firmelor mixte tratamentul cel mai aspru, în condiţiile unei legislaţii aparent lejere (impozit pe beneficii 30%, scutiri de impozit în primii 2 ani, acces în majoritatea ramurilor economiei). Aici societăţile cu capital străin au avut de întâmpinat multiple obstacole: de la probleme de aprovizionare (mecanismul greoi, prin intermediul ICE - urilor – pentru aprovizionarea din ţară, datorită decontărilor în lei cu furnizorii şi în valută cu societatea; dezinteresul furnizorilor interni, din industria orizontală, în livrarea de produse obţinute cu eforturi superioare de calitate şi tehnologie, fără a fi remunerate corespunzător etc.) de decontare şi financiare practicarea unui mecanism de decontare sofisticat şi nestimulativ în relaţiile cu agenţii economici interni prin utilizarea monedei „de cont" – echivalent scriptic, fără acoperire în valută, utilizat pe piaţa internă; lipsa lichidităţilor necesare desfăşurării normale a activităţii, prin refuzul (impus) BRCE de a acorda societăţilor credit în valută – chiar la preţul pieţei mondiale – şi al băncilor occidentale de a recunoaşte garanţiile oferite de BRCE (confruntată cu probleme de bonitate) mergând până la asimilarea societăţilor mixte economice de stat interne, chiar în condiţiile în care aceasta a reprezentat încălcarea abuzivă a clauzelor contractuale (neacordarea scutirilor de impozite, dificultăţi ale partenerilor în recuperarea capitalului investit, asimilarea exagerată de subansamble – ca în cazul Oltcit).

Efectul a fost de paralizare a atitudinii partenerului străin, de frustrare a sa în raport cu activitatea societăţii de unde dezinteresul său pentru noi iniţiative şi compromiterea mediului economic oferit de România investitorilor potenţiali. Pe fondul unui refuz, la nivel naţional, de dialog cu exteriorul.

Dacă o serie de probleme au fost depăşite prin instituirea legilor privind libera iniţiativă şi noul regim al investiţiilor străine în România (Decretele 54 şi 96 din 1990) altele se menţin încă, fie datorită inerţiei (mecanismul de aprovizionare-desfacere prin ICE – uri şi cel de decontare cu monedă „de cont", în cazul societăţilor vechi), fie datorită situaţiei de „provizorat" economic şi legislativ, care nu poate fi depăşit decât o dată cu crearea structurilor şi adoptarea regulilor de piaţă (autonomia agenţilor economici, preţuri libere, piaţa capitalurilor, convertibilitatea leului).

Lipsa acestor condiţii limitează şi chiar împiedică desfăşurarea normală a activităţii firmelor cu capital mixt, creează suspiciune, face imposibilă şi chiar anevoioasă aplicarea dispoziţiilor noului decret (96/1990) – stabilirea de relaţii directe cu furnizorii interni, respectiv transferarea peste graniţă, în valută, prin schimb valutar, a beneficiilor anuale în lei cuvenite părţii străine, în limită de 8% din aportul financiar la capital, la cursul nerealist de 21 lei/$.

Restabilirea unui mediu propice, capabil să atragă investitorii străini, va trebui să răspundă unor criterii cu valoare generală pentru o ţară primitoare şi cu caracter specific unei ţări aflate în tranziţie către economia de piaţă, şi anume:

1. **Stabilitate politică, socială şi economică**, concretizată în opinii de politică economică ferme, acceptate la nivel naţional, capabile să asigure o piaţă comercială stabilă (lipsa inflaţiei) şi dinamism economic, necesar valorificării rapide a capitalului investit.
2. **Definirea şi declanşarea aplicării programului de privatizare** care să permită relaţii directe între agenţii economici, posibile prin demonopolizarea organizatorică şi a producţiei, prin asigurarea şi recunoaşterea autonomiei tuturor producătorilor.

Crearea pieţei capitalurilor (reţele de bănci, companii de asigurări, bursă de valori) este una din primele măsuri ale acestui program, care să determine: atragerea economiilor; orientarea fondurilor de investiţii spre cele mai eficiente domenii; constituirea creditului necesar desfăşurării normale şi dezvoltării activităţii de producţie şi servicii; eliminarea unităţilor falimentare sau cu rentabilitate scăzută; pătrunderea nerestricţionată în condiţii de eficienţă, a capitalului străin care reprezintă atât un aport financiar şi fizic, cât şi un instrument de promovare a schimbărilor structural-organizatorice necesare tranziţiei.

În cadrul aceluiaşi program trebuie prevăzută liberalizarea preţurilor, precum şi a celorlalte sisteme valorice (salarizare, impozitare, amortizarea capitalului fix, creditare) care să permită adaptarea firmelor la condiţiile pieţei şi stabilirea unui raport just între productivitate şi preţ – concomitent cu declanşarea măsurilor antiinflaţioniste.

Promovarea unei politici de convertibilitate a monedei naţionale – prin măsuri de sporire a competitivităţii structurii şi calităţii producţiei şi de întărire a rezervelor în devize – are caracterul de a încuraja investitorul străin, care capătă astfel garanţia recuperării în valută a beneficiarilor şi a aportului său de capital.

3. **Restrângerea intervenţiei guvernamentale** în activitatea economică (liberalizarea climatului economic) prin reducerea rolului statului la cel de arbitru (intervenţie prin pârghii economico-financiare) în domenii deschise capitalului extern. Această „detaşare” este posibilă numai în condiţiile creării cadrului legal şi instituţional în domeniul pieţei capitalurilor, a reţelei de instituţii, societăţi şi firme în stare să asigure impulsionarea, orientarea, medierea şi dezvoltarea investiţiilor (bănci comerciale, societăţi de asigurări, bursă de valori, centre de informare) pe fondul creării unui sistem informaţional eficient care să permită cunoaşterea partenerilor şi a mediului economic.

În aceeaşi ordine de idei, poate fi încurajată crearea de zone libere acolo unde există infrastructură corespunzătoare în care să fie construite întreprinderi noi, cu dotări speciale, cu implicaţii asupra echilibrului structurilor regionale şi a industriei orizontale.

4. **Oferirea unui regim juridic – fiscal favorabil**, ca să asigure, pe de o parte, protejarea şi garantarea investiţiilor de către statul gazdă – eliminarea nesiguranţei privind apărarea proprietăţilor, a pericolului naţionalizării, achiziţionării sau desfiinţării voluntare – iar pe de altă parte, un regim de impozitare stimulator pentru investitor, precum şi transferul nerestricţionat al profiturilor nete.

Rezolvarea tuturor acestor condiţii necesită un orizont mai larg de timp (în special problema convertibilităţii). Stimulentele oferite în perspectivă imediată vor trebui circumscrise strategiei de tranziţie, ţinând cont de dificultăţile inerente acestei perioade (de stagnare economică). Considerăm necesară urgentarea reformelor instituţionale (crearea pieţei capitalurilor, autonomia agenţilor economici etc., oferirea de garanţii juridice şi înlesniri fiscale).

6. Utilizarea creditelor externe în realizarea schimbărilor structurale din economie - potenţial şi limite -

Vasile VIEZUINĂ
Mihaela CIMPOEAŞU

Un prim pas înspre schimbări structurale de esenţă îl constituie, pe lângă reformele economice de până acum, elaborarea unor scenarii (concepţii, modele) în mai multe variante, temeinic fundamentate teoretic şi bazate pe numeroase exemplificări practice şi care să ilustreze în mod clar şi coerent obiectivele majore ce se potrivesc cel mai bine condiţiilor noastre specifice. Munca de selectare a acestora revine factorilor decidenţi, a căror responsabilitate este cu atât mai mare cu cât gradul de centralizare al deciziilor este mai înalt. Se impune o îmbinare realistă între experienţa Occidentului, învăţămintele rezultate din demersurile ţărilor est-europene (atât cele care au trecut la reforme radicale, cât şi cele care mai agonizează încorsetate de „ binefacerile planului"), dar şi de propria experienţă dureroasă consumată după demolarea sistemului economic interbelic şi realizarea „mirajului românesc".

Întrucât subiectul angajării sau al renunţării la credite este greşit să se pună tranşant printr-o abordare de genul da sau nu, cum la fel de greşit ar fi să se tergiverseze sine die darea unor răspunsuri clare asupra strategiei de urmat (între timp au şi fost contractate unele credite ca o suplimentare a ajutoarelor primite), este de dorit ca din setul de opţiuni avute la îndemână să fie alese cele care au fost confirmate de experimentele practice şi să se urmărească îmbunătăţirea lor continuă.

Înfăptuirea trecerii la sistemele economice de piaţă propriu-zise[1], restructurarea, modernizarea şi eficientizarea economiilor naţionale din ţările

[1] În literatura economică, fenomenul în sine a fost definit prin tranziţia la economia de piaţă particulară sau privată.

est-europene necesită o serie de eforturi, pentru a căror finalizare sunt necesare fonduri financiare importante. În acest context, o problemă ce se pune cu o deosebită acuitate priveşte rolul pe care ar urma să îl aibă creditele externe în realizarea acestui deziderat.

Pentru ajungerea din urmă a economiilor occidentale este nevoie de un volum important de investiţii, de un flux important de capital străin, care să permită achiziţionarea de tehnologii avansate pentru îmbunătăţirea radicală a proceselor de producţie a sistemului de comunicaţii etc. Se pune însă problema cât din acest capital să fie atras sub forma de investiţii directe de capital, care au avantajul de a-şi cointeresa investitorii în bunul mers al investiţiei şi cât prin credite externe, care datorită experienţei ţărilor în curs de dezvoltare privitoare la criza datoriei externe (dar nu numai), sunt privite cu reticenţă. Datoria externă în sine nu este un lucru negativ: capitalul extern poate spori resursele disponibile pentru proiecte de dezvoltare şi astfel să accelereze procesul dezvoltării. Totuşi, importul de capital poate fi privit ca neproblematic din perspectiva dezvoltării numai dacă folosirea capitalului în procesul de dezvoltare internă produce venituri mai mari decât costurile, aceste costuri incluzând şi serviciul datoriei, respectiv plăţile în contul capitalului şi a dobânzii aferente.

Din punct de vedere al balanţei de plăţi, serviciul unei datorii necesită un surplus (egal ca mărime) al exporturilor faţă de importuri (efect de transfer), pentru obţinerea valutei necesare. În teoria circulaţiei monetare, este necesar un surplus al economiilor faţă de investiţii (efectul bugetar), surplusul de economii rezervând o parte a producţiei curente pentru a fi disponibilizată, sub formă de surplus de export, pentru serviciul datoriei externe. Din acest motiv, datoria externă nu pune nici o problemă decât dacă – calculat pe întreaga perioadă de timp preconizată pentru rambursarea datoriei externe – duce la inducerea unei economii nete şi a unui surplus net de export (condiţia de profitabilitate). Doar în acest caz folosirea acestei modalităţi duce la asigurarea resurselor pentru serviciul datoriei externe. Dacă nu, atunci resursele pentru serviciul datoriei externe vor trebui să provină din surplusurile de producţie din alte domenii de activitate.

Deci, dacă investiţiile finanţate de aceste credite externe nu duc la o creştere a venitului naţional, mai mare sau cel puţin egal cu mărimea plăţilor în contul datoriei, atunci va rezulta un transfer net de resurse înspre ţările creditoare, astfel încât investiţiile vor scădea în perioada următoare sub nivelul care ar fi fost posibil de realizat prin eforturile proprii, datoria externă transformându-se astfel într-o frână în calea dezvoltării.

În general dintre ţările debitoare, cele încununate de succes sunt cele care şi-au sporit puternic ritmurile de creştere şi veniturile din investiţii prin îndreptarea către integrarea economiilor lor în economia mondială, împrumutând pentru a suplimenta fondurile interne, şi în unele cazuri, încurajând fluxuri mai largi de investiţii străine directe.

O altă problemă care se pune ar fi privitoare la care sector, public sau privat, ar urma să aibă prioritate în obţinerea de credite străine. Pe de altă parte, în ţările est-europene sectorul de stat deţine încă majoritatea în economie şi are o nevoie urgentă de noi investiţii, dispunând de utilaje şi tehnologii învechite, iar pe de altă parte, sectorul privat are nevoie de importante investiţii tocmai pentru a-şi mări ponderea în cadrul economiei, factor absolut necesar în procesul de trecere la o economie de piaţă liberă particulară şi de implementare a creşterii economice.

Astfel, după cum se arată într-un studiu de Ph. Kotler şi Dholakia, „creşterea economică este puternic corelată cu creşterea reală a creditului intern către sectorul privat şi cu ponderea creditului către acest sector în creditul intern total. Implicaţia este aceea că sectorul privat îşi foloseşte resursele financiare mai bine decât întreprinderile guvernamentale sau publice".

Deci, prioritatea acordării de credite către întreprinderile private ar duce, pe de o parte, la o înmulţire a acestora în întărirea rolului lor în economie şi, pe de altă parte, la o folosire mai eficientă a creditelor, o orientare a lor către investiţii ce răspund cerinţelor pieţei naţionale şi mondiale. Pentru aceasta însă este necesar ca statul să creeze întreprinzătorilor particulari condiţii favorabile obţinerii de credite externe, cu ajutorul cărora aceştia să-şi procure tehnologii avansate ce le-ar permite ieşirea pe piaţa mondială în condiţii de competitivitate. Aceste condiţii includ atât o legislaţie corespunzătoare, cât şi crearea unui sistem coordonat de garanţii şi asigurări între guvern, bănci, agenţii internaţionale de asigurări şi debitori, deoarece aceste condiţii constituie cerinţe absolut necesare pentru ca împrumuturile către sectorul privat să prolifereze, în situaţia în care acesta este slab dezvoltat şi nu prezintă singur suficiente garanţii pentru ca băncile să-şi asume riscul de a credita. În acest sens, guvernul ar putea obţine un credit în valută forte pe care apoi, prin Banca de Investiţii, să-l redistribuie spre sectorul privat, asigurând în prealabil o analiză atentă a investiţiilor şi acordând pe parcursul implementării acestora asistenţa necesară.

În cazul întreprinderilor din sectorul de stat, recurgerea la credite externe ar trebui să se facă în special pentru modernizarea utilajelor întreprinderilor ce produc mărfuri cu desfacerea pe piaţa mondială asigurată, ducând prin aceasta la o creştere a productivităţii muncii, beneficiile suplimentare astfel obţinute asigurând şi rambursarea datoriei contractate. Pentru întreprinderile „problematice" a căror eficientizare necesită un timp mai îndelungat, este de dorit să se folosească cu prioritate acţiuni de cooperare, nerecurgându-se la credite externe decât în mod complementar. Achiziţionarea din străinătate de echipamente, instalaţii complexe sau acţiunile de cooperare să aibă bază în principal licitaţia internaţională, ce asigură o executare economică şi eficientă a obiectivului respectiv. prin aceasta se urmăreşte limitarea la minimum a riscului ca aceste credite să fie folosite neeficient, ducând la o creştere importantă a

datoriei externe, cu efecte negative asupra balanţei de plăţi externe, fapt pe cât posibil de evitat, atât din motive economice, cât şi psihologice[1].

În ceea ce ne priveşte, s-a ajuns la recunoaşterea aproape unanimă a trecerii de la o economie exclusiv centralizată la una de tip diferit în care să coexiste mai multe forme de proprietate, capabile să genereze o concurenţă benefică pentru formele viabile şi de eliminare sau transformare pentru cele nesănătoase. Acest nou tip de economie în orice caz nu va putea fi cel puţin (într-o primă etapă) de piaţă liberă, cum s-ar putea crede la prima vedere, ci mai degrabă o economie de piaţă mixtă, de tranziţie de la proprietatea de stat către celelalte forme de proprietate, de la structurile vechi la cele noi, de la modul defectuos de funcţionare pe baza planului unic şi atotputernic la piaţa liberă, dar în anumite segmente şi faze, controlată încă de către stat. În acelaşi timp cu obţinerea ajutorului financiar din partea occidentului este necesar şi acordul naţional la restructurarea economică preconizată.

Etapa pe care o parcurgem reclamă concomitent cu stabilizarea politică şi transformările democratice autentice şi trecerea la rezolvarea unor urgenţe de natură economică. Schimbarea structurilor economice este una dintre aceste importante priorităţi. Întrucât deocamdată nu sunt posibile transformări radicale ale vechilor structuri, pot fi totuşi aduse unele îmbunătăţiri în economie şi, prin aceasta, este posibilă ameliorarea considerabilă a nivelului de trai. Această primă etapă ar fi trebuit să dureze până la alegeri sau, în tot cazul să fie încheiată până la sfârşitul anului în curs. În baza unor programe deja adoptate pe trimestrul I anul curent, se poate estima că, dacă acestea vor continua prin reducerea exporturilor unor produse alimentare şi petroliere şi creşterea importurilor e energie de materii prim, produse de consum în anul 1990 se va înregistra un deficit comercial de peste 1 miliard de dolari. În cazul în care exporturile pe care s-a scontat nu vor fi realizate deficitul va tinde chiar către 2 miliarde de dolari.

În etapa următoare, care trebuie profund şi competent gândită începând chiar de acum, pe o durată de câţiva ani, foarte probabil cam 2-3 ani, s-ar putea trece la schimbarea sistemului economic în România, bazat în principal pe privatizare (dar nu numai), liberalizarea preţurilor, circulaţie normală a mărfurilor, muncii şi capitalului, demonopolizarea comerţului exterior, convertibilitatea leului, asigurarea unor condiţii reciproc avantajoase, şi în acelaşi timp, concurenţiale, atât pentru mărfurile şi capitalurile străine, cât şi pentru cele româneşti, atât pe piaţa internă, cât şi pe cea externă. Toate acestea nu se pot realiza decât prin eliminarea subiectivismului unipersonal sau al unui grup restrâns (astfel s-ar înlocui o categorie de indicaţii cu alta), a

[1] În această perioadă de tranziţie în care sunt angrenate ţările est-europene este nevoie de sprijinul populaţiei la programul de reforme, deoarece o creştere a datoriei ar fi privită cu justificată reticenţă din perspectiva recentei experienţe dureroase privind lichidarea datoriei externe.

gigantismului şi consumurilor excesive, a falsităţii preţurilor şi a productivităţii muncii, a aberaţiei planului venit „de sus" prin eliminarea demersurilor făcute de guvern şi creşterea liberei iniţiative. În mare problemele sunt aceleaşi pentru toate ţările est-europene, însă „terapia" de urmat prezintă numeroase particularităţi. În Polonia pentru a se atrage atenţia asupra dificultăţilor strategia propusă a fost definită ca „program al ultimei şanse". Ţările din estul Europei care au iniţiat reforme orientate spre economia de piaţă privată precum Ungaria, Polonia şi Iugoslavia sunt cele care se confruntă cu o mare instabilitate economică. Polonia şi Iugoslavia au inflaţii galopante, iar împreună cu Ungaria se confruntă cu o gravă criză a datoriei externe. În R.D. Germană procesul de reformare a economiei priveşte stabilizarea sistemului economic şi iniţierea unei reforme.

În demersurile pentru conturarea noilor structuri economice luarea în considerare a experienţei altor ţări care au păşit înaintea noastră pe calea construirii unor economii de piaţă particulară prezintă o importanţă deosebită. În acest sens vom apela pentru exemplificare la două cazuri concrete.

Astfel, deşi ani în şir s-a afirmat că planul Marshall a revitalizat Europa de Vest, astăzi tot mai mulţi specialişti susţin că nu a oferit Occidentului un stimulent atât de puternic după cum s-a crezut şi că fluxul serios al fondurilor publice din străinătate a întârziat, mai degrabă, reformele economice, decât le-a promovat. Principalii beneficiari, Franţa (2,86 milioane dolari) şi Marea Britanie (2,69 milioane dolari), au fost ulterior confruntaţi cu crize periodice ale balanţei de plăţi în anii '50. În schimb R.F. Germania, deşi nu a beneficiat decât de jumătate din creditele primite de Franţa şi Anglia respectiv de 1,32 milioane dolari[1], a ajuns în anul 1988 să se plaseze pe primul loc în ceea ce priveşte volumul exporturilor (323 miliarde dolari), în ceea ce priveşte volumul exporturilor (323 miliarde dolari), înaintea S.U.A. (320 miliarde dolari), şi Japoniei (265 miliarde dolari). Această poziţie a fost generată, potrivit opiniei unor cercetători din Institutul de Cercetări Economice din Kiel, în primul rând, de hotărârea politică a aliaţilor occidentali de a permite Germaniei să se refacă, de abolirea planificării rigide, obligatorii şi ultracentralizate, de reforma valutară şi de relaxarea treptată a restricţiilor asupra comerţului exterior. De altfel, din totalul de fonduri primite în cadrul planului Marshall, R.F. Germania a utilizat numai 3,3% pentru achiziţionarea de utilaje şi vehicule, restul revenind, în special, importului de produse agricole.

Modernizarea Japoniei a constat în asimilarea, respectiv în „japonizarea" modelelor economice şi a tehnologiilor occidentale. Fără recurgerea la credite, în special între anii 1867-1912 (perioada Meiji), devenind astăzi una din principalele puteri financiare ale lumii, poziţie care-i conferă un rol de mare

[1] În sumele prezentate nu sunt incluse investiţiile americane directe precum şi alte forme de ajutor. De asemenea, nivelul sumelor prezentate este la cursul dolarului de după cel de-al doilea război mondial.

arbitru al unei „pax niponica” al finanţei internaţionale. În anul 1988 şi 1989, se arată în revista „Newsweek”, Japonia a investit mai mult de 20% din produsul său naţional brut (G.N.P.) în noi uzine şi echipamente. Anul acesta investiţiile totale ale Japoniei în producţie vor depăşi pe cele ale S.U.A., deşi acestea are un producător naţional brut mult mai mare decât al Japoniei. Se ştie că până în urmă cu câţiva ani progresul rapid al Japoniei era asigurat prin cumpărarea masivă de licenţe din alte ţări (anual numai din S.U.A. erau achiziţionate cca 10.000-12.000) pe care specialiştii niponi le îmbunătăţeau, ceea ce îi determinau, de foarte multe ori, pe cei ce vânduseră patentul, să-l rechiziţioneze cu adaosul de inventivitate al japonezilor şi la un preţ desigur, superior.

În etapa actuală, considerată ca o fază a unor urgenţe deosebite, deoarece vechile structuri nu pot fi deocamdată radical transformate, se încearcă soluţii provizorii de ameliorare a unora din aspectele vieţii economice, dintre care se consideră remarcabilă îmbunătăţirea nivelului de trai. Nu se poate însă spera într-o îmbunătăţire substanţială, datorită pagubelor provocate de vechea administraţie şi deci a unei moşteniri economice precare, a pierderilor ca urmare a nerealizării obiectivelor propuse şi a timpului avut la dispoziţie. Va persista o situaţie economică dificilă de stagnare care va putea genera inflaţie şi şomaj. Pentru contracararea unor astfel de credite dinafară, în special destinate unor importuri de produse folosite în consumul populaţiei. Importurile pentru ameliorarea condiţiilor de viaţă se consideră a fi investiţii rentabile deoarece într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat, ele se vor reflecta în rezultatele muncii destinatarilor lor.

Printre obiectivele pe care le avem în vedere într-o primă etapă de tranziţie, pentru restructurarea economică prin intermediul creditelor externe, ne-am oprit asupra câtorva mai importante:

1. **Orientarea structurilor şi ponderilor ramurilor şi subramurilor în concordanţă cu evoluţia care se afirmă pe plan internaţional**. Dintre ramurile şi subramurile vizate enumerăm: în primul rând ramurile energo-intensive şi apoi cele fără o bază de resurse interne (siderurgie şi metalurgie, petrochimie de mare tonaj, construcţiile de maşini grele, materialele de construcţii).
2. **Reorganizarea coloşilor industriali prin constituirea mai multor unităţi de sine stătătoare,** specializări adaptabile la cerinţele pieţii şi rentabile. Această cale tranzitorie uşurează acţiunea de perspectivă a privatizării respectivelor întreprinderi şi permite totodată o supleţe şi o elasticitate mai mare la fluctuaţiile pieţii. Se ridică problema coexistenţei proprietăţii de stat, cooperatiste şi private şi creşterii rolului în această perioadă a comerţului de stat, a achiziţiilor guvernamentale, a subvenţiilor şi creditelor. Într-o fază următoare capitalului social se divide între proprietatea de stat şi o formă nouă de proprietate a acelora care lucrează în acea întreprindere sau a altor contribuabili

care au subscris cu acţiuni la aceasta, interni şi externi, precum şi persoane fizice şi juridice.

3. **Constituirea unor forme de organizare continentale în agricultură, turism, comerţ, finanţe.** Aceste ramuri sunt atât un mijloc important de obţinere a unei părţi însemnate din venitul naţional, cât şi un mod de viaţă. Modele caracteristice preconizate au în vedere atât experienţa de până acum a acestora în Europa cât şi tradiţiile autohtone. Astfel pot fi constituite şi făcute să funcţioneze viabil ferma, hotelul, magazinul în care să lucreze membrii unei familii sau o colectivitate umană bazată pe forme de coeziune socială stimulatorii.
4. **Orientarea cu prioritate a investiţiilor finanţate din credite externe spre acele ramuri şi subramuri ce pot da rezultate imediate şi ale căror produse să fie nu numai vandabile, dar şi exportabile în condiţii de competitivitate ridicată,** astfel încât să creeze mijloacele necesare rambursării datoriei, ca de exemplu**:** turismul, agricultura, precum şi subramurile din amonte şi aval de agricultură (producătoare de utilaj şi materiale agricole şi prelucrătoare de produse agricole); industria uşoară etc.
5. **Închirierea şi vânzarea parţială sau totală a unor întreprinderi actualmente de stat şi investitorii străini,** privatizându-se o parte a economiei şi obţinându-se şi fonduri considerabile necesare modernizării altor întreprinderi.
6. Trăgând învăţămintele de rigoare din experienţa anilor trecuţi putem conchide că folosirea creditelor externe, în condiţiile în care România nu are datorii faţă de alte ţări, dar nu dispune de o bază tehnologică avansată, este o alternativă a schimbării actualelor structuri economice producătoare de pierderi.

Totuşi este de dorit ca recurgerea la credite externe să se facă pe de o parte, pe baza unor studii de fezabilitate bine fundamentate pentru fiecare investiţie în parte, iar pe de altă parte ţinându-se permanent seama că angajarea creditelor externe în stimularea dezvoltării şi restructurării economice trebuie să fie privită ca o cale complementară altor forme precum cooperarea, investiţii directe de capital etc.

7. Puncte de vedere privind descentralizarea economiei şi autonomia unităţilor

dr. Corneliu RUSSU

Înscrisă hotărât pe făgaşul trecerii de la modelul centralizat la cel de piaţă, economia românească se află în faţa unor modificări profunde – structurale, de mecanism, de direcţii ale dezvoltării – a căror realizare va

condiţiona, în esenţă, dobândirea atributelor mult râvnite de modernitate, productivitate înaltă, competitivitate redutabilă, eficienţă superioară. Dacă în ceea ce priveşte necesitatea imperioasă a angajării în acest proces de tranziţie nu există nici un fel de îndoială, subliniindu-se unanim că aceasta constituie unica şansă pentru economia noastră de a fi aşezată pe baze normale, cu adevărat economice, de a adopta mecanisme de funcţionare care şi-au probat, în mod temeinic şi convingător, viabilitatea şi eficacitatea, în schimb, referitor la căile şi ritmul realizării, opiniile specialiştilor şi ale factorilor de decizie se etalează într-un evantai larg, fapt întrutotul firesc dacă se are în vedere complexitatea profundă şi scară uriaşă a unui asemenea proces. Confruntarea tuturor punctelor de vedere, analiza lor atentă şi obiectivă, dezbaterea lor largă în cadrul unor forme adecvate vor permite degajarea celor mai indicate căi şi soluţii de adoptat şi evidenţierea modificărilor care au apărut, între timp, ca necesar a fi efectuate la măsurile deja luate în acest sens.

Câteva puncte de vedere privitoare la descentralizarea activităţii economice la scara economiei şi a unităţilor, precum şi la autonomia funcţională a acestora din urmă sunt prezentate în continuare.

1. **Descentralizarea economiei**, care semnifică, în esenţă procesul prin care competenţele decizionale sunt transmise într-o anumită măsură, de la nivelurile superioare ale organizării complexului economic naţional spre cele inferioare. **Gradul de descentralizare** exprimă măsura în care se produce transmiterea de competenţe şi care este determinată, la rândul ei, de conţinutul competenţelor transmise şi de intensitatea acestora. Altfel spus, descentralizarea reprezintă raporturi organizaţionale, formale între nivelurile organizatorice din economia naţională în virtutea cărora sferele de competenţe decizionale, gradele de libertate decizională şi acţională la fiecare nivel sunt clar delimitate, constituind suportul fără echivoc al prerogativelor fiecăruia dintre agenţii economici – organe guvernamentale de sinteză sau departamentele, asociaţii de unităţi economice, unităţi economice - care compun edificiul economic.

În lumina acestei filozofii a descentralizării apare clar că se poate vorbi cu adevărat de producerea unui asemenea proces de anvergură la scara economiei numai dacă el **se iniţiază şi avansată concomitent de jos în sus şi de sus în jos**, respectiv de la nivelul unităţilor economice şi de cel al organismelor guvernamentale. Congruenţa celor două fronturi, ascendent şi descendent, de realizare a descentralizării, asigură producerea acesteia de fond nu declarativ, formal, transpunerea reală a funcţionării economiei pe baze cu adevărat noi.

Deocamdată, trebuie recunoscut faptul că la nivelul unităţilor productive asumarea de competenţe decizionale sporite a devansat, în numeroase cazuri, punerea la punct a cadrului juridic şi a mecanismelor economice proprii funcţionării în condiţii de largă autonomie acestor unităţi. Cauza acestei stări

rezidă în existenţa a două tendinţe contrarii, explicabile fiecare în felul său: pe de o parte, dorinţa firească a unităţilor productive de a dispune de incomparabil mai multă libertate de mişcare decât până acum, de a se elibera de povara unui sistem sufocant pentru propria lor activitate; pe de altă parte, reticenţa manifestă sau escamotată prin mecanisme birocratice a organelor guvernamentale şi a centralelor de a transmite părţi importante din prerogativele lor decizionale nivelurilor inferioare pentru raţiunea evidentă că acest transfer le reduce simţitor sfera de acţiune şi poate pune, în perspectivă, sub semnul întrebării însăşi raţiunea existenţei unora dintre ele. La acestea se adaugă opinii autorizate şi nu puţine potrivit cărora descentralizarea rapidă şi profundă în economie va genera haos, va găsi conducerile multor întreprinderi lipsite de disponibilităţile cognitive, atitudinale şi acţionale indispensabile confruntării cu succes cu noile realităţi economice şi sociale proprii unei economii de piaţă puternic descentralizate.

Tuturor acestor reticenţe şi adversităţi se poate răspunde realist şi liniştitor, că:

- descentralizarea este cursul firesc de evoluţie al unei economii ca a noastră care a atins un anumit nivel de dezvoltare care a probat timp de peste patru decenii modelul birocratic şi falimentar al centralizării economice excesive şi care are în faţă obiectivul alinierii la principiile, regulile şi mecanismele funcţionare ale economiilor ţărilor dezvoltate;
- nu există economie exclusiv centralizată sau descentralizată şi activitatea economică total centralizată sau total descentralizată; dinamismul oricărei economii, posibilităţile de dezvoltare ale acesteia, capacitatea sa de a se adapta şi a face faţă rapid şi cu succes celor mai diverse situaţii conjuncturale depind, printre altele, de nivelul la care se situează echilibrul centralizare-descentralizare, respectiv de modul în care sunt eşalonate competenţele decizionale ale diverşilor agenţi componenţi ai ansamblului economiei;
- există domenii care, prin conţinutul activităţilor specifice, importanţa lor pentru ansamblul societăţii, condiţionarea puternică a celorlalte domenii, sunt indicate pentru o descentralizare limitată pe filierele: organe guvernamentale de sinteză – organe guvernamentale departamentale – grupări de întreprindere – întreprinderi (în industria extractivă, industria energetică, transportul feroviar, naval şi aerian, unele servicii de interes general etc.), aşa cum există şi domenii pentru care, prin prisma elementelor enunţate, descentralizarea largă apare deosebit de indicată (majoritatea ramurilor şi subramurilor industriei prelucrătoare, construcţiile, turismul, majoritatea serviciilor industriale, serviciile de uz individual).

1. Descentralizarea economiei şi autonomia unităţilor economice sunt într-o legătură organică, de directă proporţionalitate, gradul celei dintâi, exprimat prin natura şi extinderea competenţelor transmise, reflectându-se nemijlocit

în gradul de autonomie funcţională a unităţilor, respectiv în libertatea lor de mişcare decizională şi acţională.

Accentuăm, pentru spulberarea unor eventuale nedumeriri, necesitatea asigurării în condiţiile descentralizării economiei şi a sporirii autonomiei unităţilor, a afirmării autonomii atât pe plan decizional, cât şi pe cel al acţiunii concrete pentru transpunerea în fapt a deciziilor luate. Aceasta presupune crearea condiţiilor - materiale, financiare, tehnologice, organizatorice etc. – necesare materializării tuturor deciziilor care intră în sfera de competenţe a unităţii. Descentralizarea economiei, realizabilă prin reglementări juridice şi măsuri administrative, trebuie să găsească suportul material în posibilităţile concrete de care va dispune fiecare unitate în desfăşurarea activităţilor sale. Decizia de a introduce în fabricaţie şi de a comercializa un nou produs, luată în conducerea unei întreprinderi în virtutea autonomiei de care aceasta dispune, devine, evident, inoperantă, în condiţiile în care, de exemplu. Aprovizionarea tehnico-materială continuă să fie grevată de sistemul balanţelor materiale şi al contractelor dirijate, de lipsa de materii prime, materiale şi energie, de lipsa documentaţiei tehnico-ştiinţifice din ţară şi din străinătate.

Rezolvarea unei probleme atât de complexe şi cu implicaţii atât ca cea a reconfigurării structurale a economie, a reeşalonării într-o concepţie cu totul nouă a competenţelor decizionale între agenţii situaţi pe diferitele trepte ale edificiului economic presupune demersuri ample, şi, mai ales, conjugate pe toate planurile şi din toate unghiurile din care o asemenea problemă poate fi abordată, nerealizarea acestei cercetări indispensabile putând conduce la neglijarea unor laturi sau aspecte ale restructurării organizatorice a economiei şi, în final, la perpetuarea unor disfuncţionalităţi vechi sau la generarea unora noi.

În ultimele luni a devenit evident că modificările din activitatea practică au devansat vizibil şi în numeroase cazuri pe cele ale reglementărilor legislative menite să asigure cadrul juridic al descentralizării economice şi al autonomiei unităţii. Numeroase întreprinderi mari sau mici şi-au asumat, din proprie iniţiativă, competenţe decizionale sporite, recuză conlucrarea cu centralele industriale, au angajat legături de aprovizionare, cooperare şi colaborare în producţie şi desfacere cu parteneri aleşi pe criterii proprii etc. Necesitatea accelerării lucrărilor prin care să se contureze noua „fizionomie” a economiei naţionale şi rolul diverşilor agenţi economici care o populează este indiscutabilă.

2. Procesul de descentralizare a economiei începe, firesc de la nivelul ministerelor, prin transmiterea de competenţe decizionale eşalonului următor. La acest nivel, iniţierea descentralizării presupune modificări profunde, mai întâi pe plan funcţional, prin transferul de competenţe menţionat, iar apoi, ca o consecinţă firească a acestui transfer, pe plan structural, prin adoptarea unor forme organizatorice adecvate restrângerii simţitoare a atribuţiilor ce rămân a fi îndeplinite de minister.

În condiţiile restrângerii gamei de obiective şi a sferei atribuţiilor, competenţelor şi responsabilităţilor ministerelor, existenţa în perspectivă a celor profilate pe ramuri şi subramuri industriale nu se va mai justifica. De altfel, în nici o ţară dezvoltată nu există ministere coordonatoare pe ramuri şi subramuri ale industriei, ci pe ansamblul economiei şi pe cel al industriei, în sfera de cuprindere a acestora incluzându-se şi unele domenii specializate ale activităţii economice. De exemplu, în Franţa există Ministerul Economiei şi Finanţelor şi Ministeriul Industriei, Cercetării, Comerţului şi Artizanatului, În Japonia – Ministerul Comerţului Internaţional şi Industriei, în S.U.A. – Departamentul Comerţului.

Diminuarea în procesul descentralizării economiei a rolului ministerelor economice profilate pe ramuri ale economiei şi pe ramuri şi subramuri ale industriei este indicat să se facă treptat, într-o rimă etapă diminuându-se mult aparatul lor de lucru, într-o a doua etapă procedându-se la comasarea unor ministere care coordonează domenii complementare sau apropiate (de exemplu: Ministerul Geologiei cu Ministerul Minelor şi Ministerul Petrolului; Ministerul Industriei Metalurgice cu Ministerul Industriei Construcţiilor de Maşini etc.), iar într-o a treia etapă creându-se 2-3 ministere pentru coordonarea activităţii economico-productive, având departamente specializate pe ramuri şi subramuri ale economiei naţionale.

Reconsiderarea într-o asemenea perspectivă a rolului ministerelor economice presupune, pe lângă modificarea de ansamblu a organizării şi mecanismului de conducere şi funcţionare a economiei naţionale, limitări drastice de prerogative şi de personal, perspectiva acestora determinând, firesc, reacţii de adversitate a aparatului propriu faţă de procesul descentralizării. În aceste condiţii implicarea nemijlocită a aparatului ministerelor economice în conceperea, detalierea şi iniţierea măsurilor vizând descentralizarea treptată a economiei naţionale nu ar face decât să stânjenească acest proces, întârziindu-l, distorsionându-l şi reducându-i simţitor eficacitatea. Pentru aceste raţiuni ar fi oportună conceperea într-o viziune unitară a întregului ansamblu de măsuri detaliate privind descentralizarea economiei de către o comisie coordonată de guvern, alcătuită din cercetători, cadre didactice şi specialişti din activitatea economică ieşiţi la pensie, măsurile preconizate făcând obiectul unor reglementări legislative aplicate ferm de către Guvern.

Rolul nou al ministerelor economice în condiţiile economiei de piaţă va rezulta din atribuţiile desemnate acestora, care vor consta, în principal, în următoarele: efectuarea unor studii de prognoză cuprinzătoare privind direcţiile dezvoltării ştiinţei şi tehnologiei, producţiei, organizării etc. în fiecare domeniu major al activităţii productive, pe plan mondial, regional şi naţional, pe această bază conturându-se strategii orientative de evoluţie; informarea agenţilor economici din domeniul respectiv cu privire la evoluţiile probabile ale pieţei interne şi externe, la cele tehnice, tehnologice etc., la acordurile guvernamentale încheiate sau în curs de perfectare cu parteneri străini, la acţiunile de

cooperare şi colaborare iniţiate sau avute în vedere de minister, la problemele, perturbările şi dezechilibrele apărute în ultima perioadă sau care se profilează pentru perioada următoare în domeniu; iniţierea desfăşurării unor acţiuni majore de cooperare internaţională care prezintă un interes deosebit pentru domeniu; orientarea şi coordonarea activităţilor de cercetare-dezvoltare desfăşurate de institutele şi centrele de profil ale asociaţilor de întreprinderi şi întreprinderilor din domeniul respectiv; coordonarea centrului de perfecţionare a cadrelor de conducere şi de specializare în probleme de prognoză, marketing, organizarea producţiei şi a muncii, analiza valorii, asigurarea calităţii, cercetări operaţionale, birotică etc.

3. Descentralizarea efectivă a activităţii economice presupune reconsiderarea de fond a rolului şi modului de constituire a agenţilor situaţi la nivel mezoeconomic.

În prezent, aceşti agenţi sunt reprezentaţi de centrale şi unităţi asimilate acestora, care formează veriga intermediară din organizarea structurală a unor ramuri economice – industrie, construcţii, transporturi, turism. În locul acestor unităţi, organizate şi funcţionând pe baza administrativă şi având un rol contestat constant şi uneori vehement de întreprinderile subordonate, s-a propus, într-un material inclus în studiul cuprinzător al Comisiei guvernamentale pentru elaborarea programului economic al Guvernului, crearea unor asociaţii, crearea unor societăţi sau uniuni de întreprinderi, constituite pe baza acordului liber al acestora determinat de existenţa unor interese comune privind activitatea lor productivă şi realizarea centralizată a unor activităţi ca cele de marketing, vânzări la intern şi la export, aprovizionarea, reparaţii capitale, cercetare-dezvoltare etc.

Neinsistând asupra unor aspecte de detaliu privind modalităţile de constituire a acestor asociaţii, formele lor organizatorice, atribuţiile desemnate, cuprinse în materialul menţionat, considerăm necesare următoarele completări:

- existenţa acestor asociaţii de întreprinderi – justificate, în primul rând, prin raţiunile economice ale optimizării cooperării şi colaborării între întreprinderi cu profil de producţie similar sau complementar, precum şi ale efectuării în mod centralizat a activităţilor enumerate, a căror desfăşurare în fiecare dintre întreprinderile asociate ar fi mai puţin eficientă – este argumentată şi de experienţa convingătoare în acest sens a ţărilor dezvoltate, în activitatea lor economică concernele, societăţile, regiile, grupurile etc., cuprinzând întreprinderi de diferite dimensiuni şi profiluri şi având rol deosebit în baza căruia impun în conştiinţa naţională şi peste hotare nume de referinţă. Raţiunile principale ale existenţei, consolidării şi extinderii acestor forme de organizare a activităţii economice sunt de cel puţin două: pe de o parte, necesitatea îmbinării avantajelor funcţionării întreprinderilor de diferite dimensiuni, dispunând de largă autonomie (flexibilitatea organizatorică, viteză de reacţie mare a modificările cererii etc.), cu cele ale existenţei

ansamblurilor de întreprinderi (potenţial financiar, economico-productiv, de cercetare-dezvoltare etc. sporit); pe de altă parte diversificarea activităţilor desfăşurate de un concern de întreprinderi şi implicarea sa în domenii foarte diferite (productiv, turistic, bancar, imobiliar etc. îi asigură acestuia pe ansamblu, siguranţa realizării profitului, pierderile determinate de conjunctura nefavorabilă din unele domenii putând fi compensate de surplusurile realizate în alte domenii;

- centralele industriale şi unităţile asimilate au fost mult criticate pe temele raţiunii existenţei, utilităţii în angrenajul economic, atribuţiilor îndeplinite efectiv în raport cu cele prescrise etc., trecându-se însă întotdeauna cu vederea faptul că, din anul 1968 de când au fost înfiinţate, aceste mari unităţi economice nu au funcţionat niciodată în spiritul şi litera cadrului legislativ care le-a fost consacrat (Legea nr.11/1971 şi Legea nr. 5/1978). Opinia noastră este că aceste reglementări ofereau o bază suficient de judicioasă organizării şi funcţionării centralelor, aceasta fiind treptat erodată şi deformată prin instrucţiunile elaborate ulterior, fapt ce a condus la apariţia şi cronicizarea unor aberaţii, disfuncţii etc. în funcţionarea centralelor şi implicit la asumarea progresivă a unui rol administrativ, birocratic, în angrenajul economiei, mult mai depărtat de rolul economic ce le-a fost atribuit iniţial. În această optică este indicată tratarea cu discernământ a prevederilor legilor menţionate, sedimentarea acelora care îşi păstrează valabilitatea în noile condiţii de funcţionare a economiei şi includerea lor într-o lege a întreprinderii şi a asociaţiei de întreprinderi a cărei elaborare urgentă este imperios necesară;
- în detalierea printr-o asemenea lege, a formelor pe care le pot îmbrăca asociaţiile de întreprinderi, a modalităţilor de asociere, a atribuţiilor asociaţiei şi întreprinderilor cuprinse etc., problema raporturilor asociaţiei cu întreprinderile este esenţială şi rezolvarea ei corespunzătoare presupune, obligatoriu, prevederea stabilirii gradului de autonomie a întreprinderilor care s-au constituit în asociaţii prin prevederile acordului încheiat pe baza opţiunii libere a părţilor interesate, precum şi libertatea întreprinderilor care nu optează pentru asocierea de a funcţiona independent, bucurându-se de o largă autonomie în raporturile cu ministerul economic;
- autonomia funcţională de care se vor bucura întreprinderile limitează atribuţiile de coordonare ce revin asociaţiei acestora la elaborarea strategiei de dezvoltare pe ansamblul întreprinderilor componente. Efectuarea studiilor şi iniţierea acţiunilor necesare optimizării legăturilor dintre aceste întreprinderi. În schimb, se vor amplifica mult atribuţiile privind efectuarea centralizată a unor activităţi menţionate mai sus, în folosul întreprinderilor cuprinse în asociaţie (de exemplu, efectuarea importurilor de completare necesare din partea rămasă la dispoziţia asociaţiei din încasările, crearea şi asigurarea funcţionării reţelei interne şi externe proprii de comercializare a produselor etc.).

1. Întreprinderea ca unitate de bază a complexului economiei naţionale, trebuie să beneficieze în cea mai mare măsură de descentralizarea acesteia, în lumina considerentelor expuse la punctul 2 cu privire la corespondenţa dintre descentralizare şi autonomie.

În esenţă, autonomia reală a întreprinderii va consta în independenţa de decizie a acesteia în câteva probleme cardinale ale existenţei şi funcţionării ei şi anume: stabilirea statutului propriu în sensul de a putea opta pentru constituirea ca unitate independentă sau integrată într-o asociaţie de întreprinderi; stabilirea capacităţii de producţie, a gradului de specializare şi de integrare a fabricaţiei; alegerea partenerilor furnizori şi cumpărători; asocierea pe baze legale cu alţi agenţi economici din ţară şi străinătate; asigurarea şi utilizarea resurselor materiale şi financiare proprii şi atrase, dreptul de a dispune de o cotă din încasările în valută din străinătate şi de a repartiza beneficiul rămas după plata impozitelor, a dividendelor, după finanţarea dezvoltării etc.; angajarea şi garantarea creditelor; recrutarea, selectarea şi utilizarea forţei de muncă; adoptarea propriei structuri organizatorice. Este de subliniat faptul că această gamă de competenţe decizionale este concepută pentru întreprinderile de stat, cele în proprietatea mixtă (de stat şi privată) şi în proprietatea privată urmând, firesc, să beneficieze de autonomie mai accentuată.

Întrucât problemele funcţionării autonome a întreprinderilor în condiţiile economiei de piaţă sunt reflectate într-un spaţiu larg în studiul menţionat mai sus al Comisiei guvernamentale pentru elaborarea Programului economic de tranziţie la economia de piaţă în România, nu vom insista asupra lor. Subliniem din nou ideea că amploarea şi profunzimea procesului de descentralizare a economiei îşi găsesc cea mai convingătoare ilustrare în autonomia funcţională a întreprinderilor decizionale ale acestora de a efectua opţiuni şi a adopta hotărâri în probleme esenţiale ale activităţii curente şi viitorului lor.

1. Descentralizarea economiei pe filiera organe guvernamentale de sinteză – organe guvernamentale departamentale – asociaţii (uniuni) de întreprinderi – întreprinderi şi alte unităţi productive sau pe una asemănătoare din care lipseşte însă treapta asociaţiei de întreprinderi, se continuă, firesc, şi în interiorul întreprinderii prin descentralizare la nivelul acesteia sau a unei activităţi a sa.

Dacă la scara economiei descentralizarea semnifică redistribuirea competenţelor decizionale pe treptele organizatorice ale edificiului economic în sensul sporirii simţitoare a celor stabilite pentru treptele inferioare, descentralizarea la nivelul întreprinderii sau al unei activităţi a acesteia reprezintă generalizarea delegării la scara întregii întreprinderi sau a activităţii considerate, extinderea durabilă şi sistematică a delegărilor la toate nivelurile ierarhice. După delegarea de autoritate exprimă raporturile directe, personale, conducător-colaboratori în cadrul unui colectiv de lucru, având o pronunţată bază selectivă, descentralizarea reprezintă extinderea acestor raporturi în întreaga întreprindere sau la scara unei

activităţi, constituind, deci, un raport organizaţional, formalizat, între două niveluri ierarhice de conducere.

Principalii factori care condiţionează iniţierea şi extinderea acţiunilor de descentralizare la nivelul întreprinderii sau activităţilor acesteia sunt: nivelul de competenţă al cadrelor; mărimea întreprinderii, în raport cu care gradul de descentralizare este direct proporţional; diversificarea activităţilor întreprinderii; reţeaua de comunicaţii din unitate; sistemul de evidenţă a cheltuielilor, care trebuie să permită delimitarea perimetrului responsabilităţilor bugetare al fiecărui centru decizional. În funcţie de aceşti factori se alege forma sau se determină combinaţia de forme prin care se realizează descentralizarea în cadrul întreprinderii; aceste forme pot fi:

- descentralizarea teritorială, aplicabilă în întreprinderile care au subunităţi dispersate geografic, conducerilor acestora din urmă acordându-li-se un grad sporit de autonomie (trebuie făcută distincţia între descentralizare teritorială şi desconcentrarea geografică a unei întreprinderi, prima referindu-se la structura ei organizatorică şi la detaliile funcţionării ei, iar cea de-a doua la dispersia fizică a subunităţilor ei);
- descentralizarea pe produse, aplicabilă în întreprinderile cu o gamă restrânsă de produse realizate fiecare în volum mare;
- descentralizarea pe funcţiuni, aplicabilă în cadrul activităţilor corespunzătoare diferitelor funcţiuni ale întreprinderii (comercială, cercetare-dezvoltare, producţie, financiar-contabilă, personal) şi adâncită mai mult sau mai puţin în raport cu natura funcţiunilor (de exemplu, în cadrul celei de producţie descentralizarea poate şi trebuie să fie mult mai avansată decât în cadrul celei de cercetare-dezuvoltare sau financiar-contabilă).

Problema esenţială, în descentralizarea activităţilor unei întreprinderi, constă în determinarea echilibrului optim necesar între activităţile centralizate şi cele în care descentralizarea este avansată, precum şi cadrul fiecărei activităţi între deciziile centralizate şi cele descentralizate. Diferenţierea activităţilor centralizate de cele descentralizate se face precis prin regulamentul de organizare şi funcţionare al întreprinderii, care defineşte pentru diferitele activităţi, aria de competenţe decizionale acordate nivelurilor inferioare, treptele de autoritate de care dispun conducătorii situaţi la aceste niveluri.

De altfel, variaţia în limite largi a echilibrului centralizare-descentralizare face ca evoluţia unei întreprinderi să existe perioade de descentralizare, alternate cu perioade de recentralizare corespunzătoare, de regulă, celor în care există situaţii conjuncturale nefavorabile, când este indicată luarea unor decizii strategice şi tactice drastice. Totuşi avut, însă în vedere faptul că, în general, nu se recentralizează aceleaşi competenţe care au fost anterior descentralizate, ci anumite funcţii specifice (de exemplu, cea financiară).

2. Descentralizarea economiei, care se reflectă, între altele în creşterea autonomiei organizatorice şi funcţionale a întreprinderilor şi a celorlalte unităţi economice, precum şi descentralizarea acestora din urmă şi a

activităţilor lor au **influenţe marcante asupra importanţei relative a funcţiilor conducerii** – previziunea, organizarea, coordonarea, antrenarea şi controlul. Astfel, dacă în cadrul economiei centralizate funcţiile de coordonare şi controlul sunt principiile în raport cu celelalte, date fiind deficienţele funcţionale ale mecanismului propriu unui asemenea tip de economie, în cea descentralizată, de piaţă, funcţiile de previziune şi organizare capătă, la nivelul întreprinderii, întâietate.

Explicaţia modificării în ansamblul conducerii a importanţei funcţiei de previziune constă în faptul că în economia de piaţă capacitatea de prevedere a evoluţiei viitoare a sistemului economico-social al întreprinderii condiţionează însăşi menţinerea, adică supravieţuirea şi dezvoltarea sistemului, spre deosebire de economia centralizată la care greşelile de fond în prevederea dezvoltării unui sistem component sunt „recuperate" în virtutea dogmei anti economice privind virtuţile acestui tip de economie care îşi permite – prin subvenţii, redistribuiri de venit net etc., - să menţină în funcţiune şi agenţi economici nerentabili. Importanţa primordială a funcţiei de previziune este determinată deci, de trecerea de la economia centralistă, egalitaristă, uniformizatoare cu agenţi lipsiţi de „personalitate", la economia concurenţială, cu participanţi la circuitul economic având o mai marcantă sau mai estompată individualitate afirmată pe planul iniţiativei, creativităţii, eficienţei, la conturarea, impunerea şi consolidarea căreia funcţia de previziune are un rol determinant.

În ceea ce priveşte funcţia de organizare a conducerii, creşterea apreciabilă a importanţei acesteia trebuie pusă pe seama dinamismului deosebit al economiei de piaţă şi al agenţilor economici din cadrul acesteia, ceea ce obligă la frecvente reconsiderări, adaptări, ajustări ale organizării întreprinderii, reorganizările cu caracteristici de reînnoiri devenind forme tipice de reacţie a structurilor la schimbările mediului (A. Töffler – Şocul viitorului)

Un plus semnificativ de importanţă îl va dobândi, prin trecerea la economia de piaţă, şi funcţia de antrenare, prin aceasta determinându-se salariaţii întreprinderii să contribuie plenar la realizarea obiectivelor fixate pe baza luării în considerare a factorilor care îi motivează. Creşterea competitivităţii întreprinderii, afirmarea viguroasă şi expansiunea acesteia într-o economie concurenţială, depind, în mod decisiv, de măsura în care este antrenat personalul ei la desfăşurarea activităţii, în ansamblul procesului de conducere calitatea antrenării condiţionând, vizibil, eficienţa exercitării celorlalte funcţii ale conducerii.

Aceste considerente, cu caracter mai mult sau mai puţin teoretic, au fost făcute pentru a argumenta cerinţa ca în conturarea măsurilor necesare transpunerii în fapt a descentralizării economiei şi sporirii autonomiei întreprinderilor să se prevadă dezvoltarea puternică a componentelor organizatorice – funcţii de conducere, funcţii de staff, compartimente specializate – însărcinate cu desfăşurarea activităţilor specifice funcţiilor de previziune şi organizare. De asemenea, cu privire la modalităţile de materializare a funcţiei

de antrenare a conducerii este necesar ca în reglementările legislative să se prevadă modalităţi largi şi eficace de stimulare şi recompensare materială şi morală, individuală şi colectivă, de care să dispună cadrele de conducere pentru a asigură maximum de participare a salariaţilor la realizarea obiectivelor stabilite şi a da astfel bază concretă de manifestare a acestei funcţii. Asigurarea unor posibilităţi largi de stimulare a propriilor salariaţi trebuie să constituie una dintre căile de afirmare puternică a autonomiei întreprinderilor şi asociaţilor de întreprinderi, cerinţă argumentată prin efectele benefice pe care folosirea judicioasă a unor asemenea posibilităţi le va avea.

3. Schimbările calitative profunde pe care trecerea la economia de piaţă le va determina în desfăşurarea activităţii unităţilor economice se vor reflecta, între altele, şi în **modificarea ordinii de succedare a funcţiunilor întreprinderii în ansamblul procesului economico-productiv**.

În economia centralizată, primatul absolut al realizării planului de producţie şi ignorarea cererilor efective ale pieţei („se vinde ce se produce”) au făcut ca în desfăşurarea procesului economico-productiv ordinea de intervenţie a diferitelor funcţiuni să fie producţie, cercetare-dezvoltare şi apoi, concomitent, financiar-contabilă, personal şi comercială (prin activitatea de vânzări care finalizează procesul economic-productiv). Nu trebuie trecut cu vederea faptul că, în această succesiune, activitatea de aprovizionare componentă a funcţiunii comerciale, precede funcţiunea de producţie, ceea ce poate apărea ca o inadvertenţă în suita prezentată a celor cinci funcţiuni, explicată prin însăşi deficienţele mecanismului de funcţionare a economiei planificate centralizat, în care aprovizionarea este activitatea dominantă în funcţiunea comercială, şi nu o activitate componentă a funcţiunii de producţie, aşa cum este logic şi cum se întâmplă în economia de piaţă.

În contextul acestui tip de economie, succesiunea intervenţiei funcţiunilor este structural schimbată şi anume comercială. Cercetare-dezvoltare, apoi concomitent producţie, financiar-contabilă, personal, şi, în final din nou cea comercială care închide ciclul. Într-o asemenea succesiune, corespunzătoare sistemului impus de economia de piaţă „se produce ce se vinde”, ciclul debutează cu studii temeinice de marketing, specificaţiile furnizate de acestea constituind baza desfăşurării, în continuare, a cercetării şi dezvoltării, apoi a producţiei şi celorlalte funcţiuni.

Aceste repere teoretice sunt utile pentru eforturile de concepere şi detaliere a mecanismelor de desfăşurare a activităţilor întreprinderii în condiţiile funcţionării autonome a acesteia într-o economie de piaţă, prin prisma mecanismelor respective conturându-se reglementările juridice privitoare la organizarea, conducerea şi funcţionarea unităţilor economice.

1. În contextul economiei de piaţă şi a exercitării unei autonomii efective, întreprinderea va trebui să se dovedească puternic inovativă, posibilităţile ei de a se impune pe piaţă fiind condiţionate, în măsura decisivă, de potenţialul său creativ, tehnic, tehnologic, comercial, organizaţional etc., precum şi de

capacitatea sa de a pune deplin în valoare acest potenţial de a fi performantă în ceea ce priveşte calitatea şi preţul, respectiv tariful, produselor, serviciilor sau lucrărilor realizate. Strategia dezvoltării întreprinderii se va axa, tot mai accentuat, pe realizarea, în permanenţă, de noi produse şi activităţi, ritmul înnoirii lor devenind unul dintre cele mai severe criterii în competiţia dintre întreprinderi. Aplicarea unei asemenea strategii impune ca întreprinderea să devină deosebit de receptivă la cerinţele în continuă rafinare, diversificare şi schimbare ale mediului ceea ce presupune dobândirea şi creşterea capacităţii de sesizare rapidă a modificărilor produse în cerinţe, de adaptare rapidă la aceasta, de satisfacere a lor în cât mai scurt timp şi în condiţii de economicitate. Prin această prismă, vor trebui operate profunde transformări în modul de organizare şi conducere şi în mecanismul de funcţionare a întreprinderii, în primul rând prin amplificarea semnificativă a dimensiunii şi activităţii compartimentelor de recepţie şi de prelucrare a informaţiilor venite din exterior (grupe de prognoze tehnologice, tehnico-economice, de studii ale pieţei, de studii economice etc.), precum şi ale compartimentelor de cercetare-dezvoltare. Multiplicarea şi întărirea punctelor de contact ale întreprinderii cu mediul şi intensificarea simţitoare a activităţilor ei de cercetare-dezvoltare, asociate cu accentuarea continuă a flexibilităţii sale dimensionale, structurale şi funcţionale, sunt condiţii primordiale ale începerii funcţionării şi consolidării unei reale economii de piaţă, în care agentul economi-întreprindere să se dovedească, cu adevărat, dinamic, receptiv şi reactiv, preocupat de impunerea şi consolidarea propriei imagini de marcă.

2. Autonomia funcţional a întreprinderii permite acesteia, în perspectiva afirmării şi adâncirii caracterului său inovativ, să îşi cultive cu grijă potenţialului creativ şi să stimuleze intens dezvoltarea acestuia. Căile şi mijloacele de realizare a acţiunilor în această direcţie sunt extrem de variate, fiecare reclamând adaptarea unor forme organizatorice şi metode de conducere adecvate: selectarea riguroasă, după criteriile inteligenţei şi capacităţii creative, pe bază de metode şi tehnici ştiinţifice, a personalului care lucrează în activităţile de cercetare-dezvoltare; reciclarea periodică frecventă a personalului întreprinderii, în primul rând a celui din activităţile inovative; asigurarea unei baze informativ-documentare abundente şi continuu actualizate; asigurarea posibilităţilor cadrelor creative de excepţie de a lucra în domeniile care prezintă interes deosebit pentru ele; organizarea unui sistem cuprinzător şi operativ de culegere şi valorificare a ideilor inovative; recunoaşterea obiectivă şi aprecierea corespunzătoare a meritelor în domeniul creativităţii; asigurarea contactelor largi şi stimulative între specialiştii unităţii şi între aceştia şi lumea ştiinţifică şi tehnică exterioară; aplicarea metodelor de stimulare a creativităţii; asigurarea unui climat adecvat de muncă caracterizat prin colaborare, cooperare, fructificarea ideilor rezultate din confruntarea specialiştilor de diferite profiluri etc.

Afirmarea puternică a potenţialului creativ al întreprinderii, în condiţiile economiei concurenţiale, necesită adoptarea unei structuri organizatorice flexibile, cu o înaltă funcţionalitate, deschisă spre mediul de acţiune al unităţii, existenţa unui sistem comunicaţional alert, în cadrul căruia să se urmărească minimizarea acţiunii barierelor comunicaţionale, desfăşurarea unor procese de conducere realizate cu o largă bază participativă şi printr-o gamă de metode adaptate obiectivelor, particularităţilor şi dinamismului activităţilor inovative.

3. Autonomia întreprinderii, ca expresie concretă a unui anumit mod de organizare şi funcţionare a acesteia, trebuie să-şi găsească continuarea logică la nivel individual, în sensul de a se stabili fiecărui salariat sarcinile, competenţele şi responsabilităţile ce revin postului pe care îl ocupă, definite, însă, astfel, încât să-i ofere acesteia suficientă libertate de acţiune, câmp de afirmare a spiritului său de iniţiativă, precum şi o solidă bază motivaţională pentru activitatea ce o desfăşoară. Pentru a răspunde adecvat acestei cerinţe, proprii structurilor flexibile, adecvate unui grad ridicat de descentralizare a activităţilor întreprinderii, este necesar să se ţină seama de faptul că diversitatea şi complexitatea atribuţiilor şi sarcinilor unei funcţii determină profunzimea şi extinderea muncii ocupantului acesteia. Profunzimea muncii reprezintă ponderea sarcinilor, respectiv a lucrărilor sau operaţiilor pe care acestea le comportă, pentru care modalităţile de efectuare nu sunt precizate prin norme generale sau prin proceduri proprii unităţii; cu cât desfăşurarea muncii este stabilită în detalii şi controlată mai mult, cu atât profunzimea muncii – în accepţia prezentată – este mai redusă. Extinderea muncii reprezintă numărul de lucrări sau operaţii distincte pe care le presupune realizarea unei sarcini şi frecvenţa cu care acestea se repetă în cadrul muncii prestate de titularul unei funcţii; cu cât numărul acestora este mai mic şi frecvenţa lor mai mare, cu atât extinderea muncii este mai redusă. Raportul între profunzimea şi extinderea muncii, respectiv gradul de specializare a acesteia, se găseşte în legătură nemijlocită cu o latură esenţială a sa – satisfacţia. În general, creşterea gradului de specializare a muncii face să scadă gradul de satisfacţie pe care îl oferă aceasta, dezavantaj al specializării care poate fi combătut prin „lărgirea conţinutului muncii" (job enlargement) - respectiv lărgirea diapazonului de responsabilităţi, combinarea unor sarcini specializate în sarcini mai complexe, rotirea salariaţilor – şi „îmbogăţirea muncii" (job enrichment), care priveşte profunzimea ei şi care constă în preluarea de către executant a unor responsabilităţi suplimentare ca, de exemple, controlul propriei activităţi.

Asigurarea pentru fiecare salariat a uni cadru acţional larg şi incitant pentru afirmarea iniţiativei sale, precum şi înlăturarea efectelor nedorite ale unei prea înalte specializări a muncii se face prin descrierea şi specificarea funcţiei (job description and specification), care trebuie să fie, pentru o bună parte din funcţiile din întreprindere (îndeosebi pentru cele din activităţile de cercetare-dezvoltare, studii, prognoză, analize) cât mai generală, flexibilă, lăsând ocupantului fiecărui post posibilitatea redefinirii, în anumite limite

evident şi luării ad-hoc a unor decizii corespunzătoare situaţiilor în continuă schimbare.

4. Descentralizarea economiei, funcţionarea autonomă a întreprinderilor şi asociaţilor de întreprinderi, desfăşurarea la nivel individual a unei munci eficace şi cu o manifestă încărcătură motivaţională presupune, ca un numitor comun, stimularea şi consolidarea la toate nivelurile de conducere şi de execuţie din cadril economiei a unei **stări generale de spirit adecvate caracteristicilor economiei de piaţă** – dinamismul, concurenţa, eficacitatea, receptivitatea la nou şi superior. Această stare de spirit ce urmează să se generalizeze în rândurile celor ce acţionează în activitatea economică, indiferent de profesia sau meseria lor, se manifestă – pe plan conceptual, comportamental, atitudinal şi acţional – în forme personalizate extrem de diversificate, care se pot însă sintetiza în câteva trăsături definitorii: spiritul de iniţiativă, de întreprinzător dornic şi capabil să se angajeze în acţiuni noi, care incubă o semnificativă doză de risc; capacitatea de asumare a unor responsabilităţi sporite şi, implicit a autorităţii corespunzătoare acestora; receptivitatea la nou, indiferent de forma acestuia sau de planul pe care se manifestă capacitatea de a-l sesiza şi a-l prelua rapid şi eficace; disponibilitatea pentru confruntare, pentru competiţia loială, dorinţa efectivă de a se angaja în aceasta şi de a-i accepta verdictul; nevoia constantă de informare în probleme generale şi de specialitate, dorinţa continuă de a fi la corect cu noutăţile ce au incidenţă nemijlocită sau implicită asupra domeniului de activitate proprie; interesul de a identifica, pune la punct şi aplica, individual sau în echipă, soluţii noi şi superioare celor existente, preocuparea constantă pentru îmbunătăţirea acestora.

Inexistenţa sau manifestarea firavă a acestei stări de spirit indispensabile gândirii şi acţiunii conducătorilor, specialiştilor şi celorlalte categorii de oameni ai muncii, în contextul economiei de piaţă, riscă să frâneze simţitor tranziţia la acest model, să distorsioneze efectele benefice pe care le va avea în direcţia tranziţiei cadrul juridic a cărui punere la punct a început deja şi va câştiga în amploare.

8. Organizarea şi funcţionarea întreprinderii şi asociaţiei de întreprinderi în condiţiile trecerii la economia de piaţă

dr. Corneliu RUSSU
Vasile DAN
Ruxandra ISAIC MANIU
Daniel MĂRGUŞ

Trecerea treptată, în ritm susţinut, a economiei româneşti la o funcţionare bazată pe principiile şi legităţile economiei de piaţă comportă un ansamblu de măsuri vizând atât perfecţionarea statutului şi a cadrului de

organizare şi funcţionare a unităţilor industriale ca verigă de bază ale sistemului economic, cât şi modernizarea structurilor de conducere şi a relaţiilor la nivel macro şi mezoeconomici.

În perioada ultimelor două decenii sistemul de organizare şi conducere a industriei s-a caracterizat printr-o centralizare excesiv birocratică, în condiţiile: existenţei unor verigi organizatorice având un pronunţat caracter administrativ; nedepartajării judicioase a atribuţiilor şi competenţelor pe filiera minister-centrală-întreprindere; autonomiei funcţionale limitate a întreprinderii; constituirii centralelor industriale pe baze administrative şi nu economice (centrala industrială având preponderent atribuţii de comandă administrativă, de „sprijinire" şi de urmărire a activităţii unităţilor economice componente); implicări într-o proporţie însemnată a ministerelor de ramuri şi centralelor în conducerea operativă a întreprinderilor; limitării competenţelor decizionale ale ministerelor, rolul hotărâtor revenind organelor de sinteză; gradului redus de adaptabilitate a mecanismului de relaţii pe filiera minister-centrală-întreprindere cu influenţe negative, în special asupra stabilirii şi desfăşurării legăturilor cu partenerii externi; poziţiei de monopol a întreprinderilor producătoare, în special în cazul industriei prelucrătoare; ponderii însemnate a întreprinderilor mari şi foarte mari etc.

Actualul sistem de organizare şi conducere caracterizat prin existenţa verigilor întreprindere-centrală-minister economic. Ministerul Economiei Naţionale nu asigură premisele necesare în vederea sporirii autonomiei funcţionale şi economice a unităţilor industriale, desfăşurării eficiente a activităţii acestora în condiţiile economiei de piaţă.

Cristalizarea concepţiei privind conducerea, organizarea şi funcţionarea unităţilor industriale în condiţiile tranziţiei la economia de piaţă are drept punct de plecare următoarele **premise**:

- trecerea de la economia excesiv centralizată la cea de piaţă se va face treptat presupunând modificări apreciabile ale cadrului organizatoric şi ale sistemelor de conducere la nivel macro, mezo şi microeconomic, precum şi existenţa paralelă, în proporţii variabile, a elementelor organizatorice şi manageriale corespunzătoare celor două tipuri de economii;
- descentralizarea activităţii economice este tendinţa dominantă sub imperiul căreia urmează să se asigure autonomia crescândă a întreprinderii, ca cerinţă esenţială a acţiunii legilor specifice economiei de piaţă, paralel cu intervenţia, într-un anumit grad şi în forme specifice, a statului, realizată prin pârghii economice;
- existenţa şi adâncirea în ultimul deceniu a penuriei de resurse materiale, energetice şi financiare au determinat dezechilibre economice grave, care vor continua să aibă încă o lungă perioadă incidenţe profunde şi amplu resimţite asupra funcţionării întreprinderii – oricare ar fi natura acesteia şi domeniul în care acţionează – şi, implicit, şi asupra organizării şi conducerii acesteia)în sensul, de exemplu, de investiţii etc.

în detrimentul altora, al amplificării neeficiente a volumului relaţiilor compartimentelor respective etc.);

- existenţa, de asemenea, a unor importante capacităţi excedentare în special la nivelul treptelor primare ale filierelor de prelucrare industrială, precum şi lipsa uni echilibru raţional, între ponderile întreprinderilor de diferite dimensiuni în sensul preponderenţei covârşitoare a întreprinderilor mari şi foarte mari, fac mai dificile eforturile de găsire a unor forme organizatorice şi sisteme de conducere noi adecvate diversităţii apreciabile dimensionale a întreprinderilor nou înfiinţate sau a celor existente care se vor reorganiza, împărţi, regrupa etc.;
- autarhia tot mai accentuată în ultima perioadă în desfăşurarea activităţii economice la nivel naţional, departamental şi chiar de întreprindere, reflectată în amplificarea peste limitele raţionale a integrării producţiei, a determinat adoptarea de către întreprinderi a unor modele strategice şi acţionale mult depărtate de tendinţele conturate clar pe plan mondial, fapt ce impune revizuirea principală a acestor modele şi adoptarea unora noi, organizatorice şi manageriale, adecvate deplin economiei de piaţă;
- lipsa totală de concurenţă internă între întreprinderile din aceleaşi ramuri şi subramuri face ca astăzi, pe planurile organizării, conducerii şi funcţionării acestor agenţi economici, elementele specifice economiei concurenţiale – strategii adecvate, compartimente de marketing, de reclamă comercială etc. – să fie absente, impunând inserarea lor rapidă în noile configuraţii structurale şi sisteme de conducere care se vor adopta;
- distanţarea progresivă a organizării, conducerii şi funcţionării efective a întreprinderilor de prevederile cadrului legislativ (în primul rând de cele ale legilor nr. 11/1971 şi nr. 5/1978 privind organizarea şi conducerea unităţilor de stat) a generat deformări aberante pe acest plan, cea mai mare parte a lor neputând fi pusă pe seama prevederilor respective; în consecinţă, este indicat ca eforturile de identificare a celor mai potrivite forme organizatorice şi sisteme de conducere pentru condiţiile economiei de piaţă să decanteze prevederile legislative judicioase încă în vigoare şi să le alăture unor reglementări noi, astfel încât, noul cadru să servească întru totul obiectivului sporirii simţitoare a funcţionalităţii formelor organizatorice şi sistemelor de conducere pe care le preconizează;
- înscrierea organizării şi conducerii unităţilor industriale în şabloane rigide, stabilite centralizat, nefuncţionale – structuri organizatorice tip, normative de compartimentare, normative de personal, metode de conducere inadecvate (prim plan, prin comandamente etc.) – au determinat reducerea progresivă a disponibilităţilor funcţionale a salariaţilor şi, în primul rând, a cadrelor de conducere, în raport cu cerinţele fireşti ale unei economii moderne, dinamice, concurenţiale, aflate în progrese rapid tehnic, tehnologic şi organizatoric, precum şi o mentalitate specifică, retrogradată, conformă obiectivului unic al „realizării şi depăşirii sarcinilor

de plan"; realizarea unor modificări profunde în mentalitatea şi modul de acţiune ale salariaţilor, în general, şi ale managerilor, îndeosebi, va reclama un interval de timp mai lung decât cel necesar restructurărilor organizatorice şi ale sistemelor de conducere pe care le presupune tranziţia la economia de piaţă, ceea ce va determina traversarea unei perioade în care vor exista inevitabile disfuncţii generate de inadecvarea modelelor acţionale ale unor salariaţi la noile realităţi organizatorice şi de conducere.

În condiţiile economiei de piaţă se impune asigurarea autonomiei funcţionale depline a unităţilor industriale, asigurarea independenţei lor de decizie în ceea ce priveşte: elaborarea strategiei de dezvoltare şi a politicilor de realizare a acesteia; constituirea şi administrarea fondurilor; alegerea partenerilor de afaceri (furnizori, beneficiari, bănci etc.), din ţară şi din străinătate şi stabilirea relaţiilor cu aceştia; utilizarea pârghiilor economico-financiare; stabilirea structurii organizatorice şi a necesarului de personal; libera asociere etc.

În acest context, este necesar ca în prima etapă a perioadei de tranziţie să se elaboreze o nouă lege a unităţilor industriale (prin care să se prevadă modalităţile de constituire, reorganizare, desfiinţare, organizare, funcţionare şi conducere) şi, în acest sens, considerăm necesară luarea în considerare a următoarelor propuneri de prevederi.

1. Întreprinderea şi asociaţia de întreprinderi sunt organizaţii economice cu autonomie funcţională deplină, având personalitate juridică, care au drept scop producerea de bunuri, executarea de lucrări sau prestarea de servicii cerute de piaţă.
2. Autonomia funcţională a întreprinderii şi asociaţiei de întreprinderi se conferă odată cu înregistrarea acestora ca persoane juridice, ceea ce le asigură drepturi şi obligaţii cu oricare alte întreprinderi şi asociaţii de întreprinderi indiferent de forma de proprietate şi le permite să participe cu şanse egale pe piaţă.

Întreprinderile şi asociaţiile de întreprinderi au plan propriu de activitate, încheie bilanţ, au cont la bancă, beneficiază de credite bancare, au relaţii economice, financiare şi juridice cu alte unităţi şi relaţii bugetare directe.

Activitatea întreprinderii şi asociaţiei de întreprinderi se desfăşoară pe baza bugetului de venituri şi cheltuieli propriu şi are drept obiectiv principal obţinerea profitului. Fondurile fixe şi mijloacele circulante necesare desfăşurării activităţii se constituie în condiţiile legi în funcţie de forma de proprietate.

Fondurile fixe, materiile prime, materialele, combustibili, în măsura în care depăşesc nevoile unităţilor deţinătoare pot fi vândute.

3. Statul are un rol activ, pe de o parte, prin utilizarea pârghiilor economico-financiare (credite, taxe, impozite, subvenţii etc.), fără amestec administrativ în conducerea şi funcţionarea întreprinderii şi asociaţiei de întreprinderi, iar pe de altă parte, în calitate de agent economic în cazul întreprinderii şi asociaţiei de întreprinderi aflate în proprietatea statului.

Organul de stat care prin intervenţia sa în activitatea întreprinderii a provocat un prejudiciu acesteia, răspunde material în vederea acoperirii pagubelor.

4. În funcţie de forma de proprietate întreprinderea poate fi:
   - întreprindere proprietate publică, al cărei patrimoniu aparţine statului reprezentat prin organele sale de administraţie la nivel republican şi local.
   - Întreprinderea proprietate privată, al cărei patrimoniu aparţine uneia sau mai multor organe. În funcţie de modalitatea de posesiune a patrimoniului, întreprinderea proprietate privată poate fi individuală sau asociativă care îmbracă diferite forme: societate în nume colectiv, societate în comandită (simplă sau pe acţiuni), societate cu răspundere limitată, societate anonimă pe acţiuni.
   - Întreprindere proprietate mixtă, de stat şi privată, al cărei patrimoniu aparţine, în anumite proporţii, statului şi uneia sau mai multor persoane particulare.
5. Asociaţia de întreprinderi este constituită pe baza acordului liber al întreprinderilor determinat de unitatea de interese privind obiectivul activităţii şi realizarea centralizată a unor activităţi (marketing, desfacere intern şi export, aprovizionare, cercetare-dezvoltare etc.). Asociaţia poate cuprinde întreprinderi având diferite forme de proprietate, aparţinând unor ramuri diverse şi desfăşurând activităţi variate (cercetare, dezvoltare, producţie, export, service etc.). Întreprinderile componente ale asociaţiei îşi păstrează personalitatea juridică.

   Criteriile de bază privind gruparea întreprinderilor în asociaţii pot fi:
   - omogenitatea produselor şi tehnologiilor utilizate;
   - cooperarea tehnologică, economică, comercială la realizarea de produse complexe;
   - integrarea pe verticală a unor întreprinderi complementare care contribuie la realizarea unor produse finite;
   - diversificarea profilului de fabricaţie.
6. Asocierea întreprinderilor poate fi:
   - cu drepturi şi responsabilităţi egale pentru toate întreprinderile asociate în ceea ce priveşte exercitarea conducerii, precum şi distribuirea profiturilor şi suportarea pierderilor, chiar în condiţiile în care aportul financiar al întreprinderilor este diferenţiat;
   - cu drepturi şi responsabilităţi limitate în exercitarea conducerii, precum şi în distribuirea profiturilor şi suportarea pierderilor, în funcţie de aportul financiar al întreprinderilor;
   - cu drepturi şi responsabilităţi egale în ceea ce priveşte exercitarea conducerii numai de către o parte din întreprinderi, celelalte întreprinderi neparticipând deloc la procesele de conducere, dar toate având drepturi

limitate în ceea ce priveşte distribuirea profiturilor şi suportarea pierderilor, în funcţie de aportul financiar.

7. Organizarea şi funcţionarea întreprinderii şi asociaţiei de întreprinderi în condiţiile economiei de piaţă are la bază următoarele principii:
   - Descentralizarea conducerii activităţii;
   - Planificarea orientativă;
   - Autonomia funcţională deplină;
   - Conducerea participativă;
   - Liberă iniţiativă;
   - Cointeresarea materială;
   - Neadmiterea poziţiei de monopol;
   - Flexibilitatea dimensională, de profil şi organizatorică;
   - Concurenţa;
   - Eficienţă economică (maximizarea profitului);
   - Securitatea socială.
8. Înfiinţarea, desfiinţarea şi reorganizarea întreprinderii se hotărăşte de către:
   - Guvernul României sau alte organe de administraţie la nivel republican şi local – pentru întreprinderea proprietate publică;
   - Proprietari – pentru întreprinderile proprietate privată;
   - Guvernul României sau alte organe de administraţie la nivel republican şi local şi proprietari - pentru întreprinderile proprietate mixtă.

Prin actul de înfiinţare a întreprinderii se precizează: denumirea, sediul legal, obiectul de activitate, numele fondatorilor, valoarea patrimoniului şi aportul fondatorilor, participarea fondatorilor la împărţirea beneficiului, modul de organizare şi conducere a activităţii, modalităţile de reorganizare şi desfiinţare etc.

9. Înfiinţarea, desfiinţarea şi reorganizarea asociaţiei de întreprinderi se efectuează prin acordul scris al întreprinderilor interesate, încheiat pe baza opţiunii lor libere. Pentru înfiinţarea de întreprinderi este necesar avizul Ministerului Economiei naţionale şi al Ministerului Finanţelor, care urmăresc evitarea poziţiei de monopol al producătorilor, a defavorizării intereselor populaţiei, precum şi asigurarea intereselor apărării naţionale.

Prin actul de înfiinţare a asociaţiei de întreprinderi se precizează: denumirea, scopul asociaţiei, condiţiile de asociere, drepturile şi obligaţiile întreprinderilor, aportul financiar al fiecăruia la capitalul comun, modul de repartizare a profitului, relaţiile patrimoniale dintre întreprinderi, durata asocierii, modalităţile de retragere a întreprinderilor din asociaţie, structura organizatorică a aparatului propriu al asociaţiei.

Asociaţia de întreprinderi va asigura, în limita prevederilor acordului activităţii întreprinderilor componente şi efectuarea centralizată, în interesul acestora, a activităţilor menţionate în actul de finanţare.

Gradul de autonomie al întreprinderilor care s-au constituit în asociaţii va fi, în cadrul asociaţilor respective, cel stabilit prin prevederile acordului încheiat pe baza opţiunii lor libere.

10. Întreprinderea care nu optează pentru asociere va funcţiona independent, bucurându-se de autonomie funcţională deplină.
11. În cazul întreprinderilor sau asociaţiei de întreprinderi în stare de faliment, forma de lichidare a activităţii va fi hotărâtoare de către organele financiare care au constatat starea de fapt.
12. Conducerea întreprinderilor şi a asociaţilor de întreprinderi proprietate publică, mixtă precum şi a celor cu proprietate privată având peste 50 de salariaţi se realizează pe baza principiului conducerii participative exercitată prin Consiliul de administraţie – pentru deciziile strategice şi Comitetul directorial – pentru deciziile tactice şi operative. Forma de conducere a întreprinderilor proprietate privată având sub 50 de salariaţi este hotărâtă de proprietari.

Consiliul de administraţie are în principal următoarele atribuţii: aprobă strategia de dezvoltare, tactica şi strategia de marketing, politica de vânzări; examinează şi înaintează adunării generale a acţionarilor bugetul de venituri şi cheltuieli şi bilanţul contabil; aprobă programele sociale; numeşte şi revocă directorul; angajează şi concediază personalul de conducere al compartimentelor funcţionale şi de producţie.

Consiliul de administraţie se întruneşte în sesiuni ordinale o dată pe lună sau ori de câte ori este nevoie, la cererea preşedintelui sau a 1/3 din membrii săi.

Mărimea şi componenţa consiliului de administraţie se stabilesc de către organul ierarhic superior cu acordul salariaţilor, pentru întreprinderile proprietate publică, de către organul ierarhic superior şi adunarea generală a acţionarilor, pentru întreprinderile proprietate mixtă şi de către proprietari sau adunarea generală a acţionarilor, pentru întreprinderile proprietate privată.

Cadre de conducere de nivel superior (director, director adjunct, contabil şef, inginer şef) şi cele de nivel mediu şi inferior sunt numite pe bază de concurs şi confirmate de consiliul de administraţie.

Consiliul de administraţie cuprinde, de regulă, cadrele de conducere de nivel superior, liderul sindical şi alţi specialişti din întreprindere şi din afara acesteia (cadre didactice din învăţământul superior, cercetători ştiinţifici, personalităţi publice independente etc.).

Consiliul de administraţie al asociaţiei de întreprinderi are dreptul să ia decizii în numele acesteia conform prevederilor cuprinse în actul de înfiinţare al asociaţiei.

Consiliul de administraţie alege un comitet directorial care asigură conducerea operativă în perioada dintre şedinţe.

Comitetul directorial este compus din director (director general), directori adjuncţi, contabil şef şi inginer şef şi se întruneşte în şedinţe săptămânale.

Adunarea generală a acţionarilor este organul suprem de conducere al întreprinderilor (asociaţilor) aflate în proprietate mixtă sau privată; ea se convoacă în sesiuni ordinare odată pe an şi extraordinare la cererea deţinătorilor a 1/3 din capitalul social.

Adunarea generală a acţionarilor din întreprinderi şi asociaţii are în principal următoarele atribuţii: aprobă şi modifică statutul de funcţionare; aprobă structura organizatorică, fuzionarea, divizarea sau dizolvarea activităţii; examinează şi aprobă bugetul de venituri şi cheltuieli şi bilanţul contabil; aprobă mărirea sau reducerea capitalului social; aprobă repartizarea beneficiului, crearea fondului de rezervă şi mărimea dividendelor; aprobă mărirea sau reducerea capitalului social; aprobă contractarea de împrumuturi; aprobă investirea de capital în alte societăţi, utilizarea fondurilor de rezervă şi a fondului de dezvoltare; aprobă contractele colective de muncă.

13. Indiferent de forma de proprietate, ramura sau domeniul în care îşi desfăşoară activitatea întreprinderile trebuie să aibă, ca formă de manifestare a autonomiei, următoarele competenţe decizionale, grupate în continuare pe funcţiuni:

În Funcţiunea Comercială:

- efectuarea studiilor de marketing prin specialiştii proprii sau prin intermediul unor institute de cercetare specializate;
- încheierea contractelor economice (de aprovizionare din ţară şi din imprt cu materii prime şi materiale, semifabricate, utilaje etc. de desfacere la intern şi export);
- alegerea partenerilor de afaceri;
- promovarea produselor prin reclamă, participarea la târguri şi expoziţii, elaborarea de prospecte şi cataloage comerciale,
- stabilirea tipurilor şi modalităţilor de funcţionare a reţelei proprii de desfacere şi a celei de „service”;
- asigurarea transportului mărfurilor cu mijloace proprii sau închiriate;

În Funcţiunea „Cercetare - Dezvoltare”:

- adoptarea strategiei de dezvoltare;
- stabilirea planului propriu de activitate;
- stabilirea profilului de activitate pe baza studiilor proprii sau efectuate la cerere de institute specializate;
- introducerea noilor produse în fabricaţie pe baza cercetărilor proprii, a contractelor încheiate cu institutele de cercetare ştiinţifică de profil, a licenţelor etc.;
- adaptarea sau înlocuirea tehnologiilor de fabricaţie;
- stimularea activităţilor proprii de invenţii şi inovaţii şi cumpărare şi aplicarea de licenţe şi brevete;

- stabilirea şi dimensionarea fondurilor alocate activităţii de cercetare – dezvoltare;
- stabilirea structurii organizatorice proprii şi a documentelor de formalizare a acesteia (organigrama, regulamentul de organizare şi funcţionare, fişele posturilor);
- aplicarea de metode şi tehnici de conducere evoluate în toate domeniile de activitate;

În Funcţiunea de Producţie:

- stabilirea programelor de producţie în conformitate cu termenele contractuale stabilite cu beneficiarii,
- adoptarea formelor de organizare a activităţii de CTC, întreţinere şi reparaţii în conformitate cu specificul de fabricaţie;
- asigurarea condiţiilor de muncă în conformitate cu normele de tehnica securităţii, protecţie şi de igienă a muncii;
- stabilirea fondurilor şi a măsurilor de combatere a poluării mediului înconjurător;
- stabilirea normelor de consum şi de stoc în conformitate cu specificul activităţii.

În Funcţiunea Financiar – Contabilă:

- stabilirea bugetului de venituri şi cheltuieli şi încheierea bilanţului contabil în conformitate cu normele organelor financiare;
- dimensionarea volumului de mijloace circulante necesare;
- realizarea controlului gestionar de fond şi a controlului financiar preventiv de către specialiştii proprii şi prin organele financiare ale statului;
- stabilirea preţurilor şi tarifelor pe baza raportului dintre cerere şi ofertă în condiţiile în care statul fixează nivelul preţurilor doar la un număr redus de produse de importanţă deosebită;
- valorificarea imobilizărilor financiare de stocuri de materiale, producţie neterminată, produse finite, a fondurilor fixe disponibile prin sistemul licitaţilor interne şui externe sau prin alte modalităţi;
- scoaterea din funcţiune (casare) a fondurilor fixe amortizate integral;
- stabilirea beneficiului net (după scăderea impozitului datorat bugetului) şi repartizarea acestuia potrivit necesităţilor proprii ale întreprinderii în funcţie de cerinţele pieţei, conjunctura financiară, de riscul investiţional etc.;
- păstrarea la dispoziţia întreprinderii şi utilizarea de către aceasta a sumelor în valută, în limitele unui anumit procent din încasările valutare;
- apelarea la credite;
- acordarea de credite;
- cumpărarea de acţiuni;
- finanţarea de investiţii la terţi.

În Funcţiunea de Personal:

- stabilirea necesarului de personal, pe structură, pentru activitatea curentă şi de perspectivă, prin studii proprii sau în colaborare cu institute de cercetare specializate;
- adoptarea politicilor moderne în domeniul orientării, pregătirii, selecţionării şi încasării, promovării şi perfecţionării personalului în conformitate cu cerinţele curente şi de perspectivă ale propriei dezvoltări;
- stabilirea normelor de muncă, a formelor şi metodelor moderne de salarizare şi stimulare a creativităţii corespunzător condiţiilor existente.

14. Asociaţiile de întreprinderi se bucură de autonomia deplină în ceea ce priveşte: elaborarea strategiei de dezvoltare; stabilirea structurii organizatorice, a numărului şi structurii salariaţilor (pe categorii, meserii etc.), a nivelului fondului de retribuire în funcţie de gradul de realizare a producţiei marfă, a formei de retribuire şi a normelor de muncă; utilizarea pe destinaţii a profitului rămas după achitarea impozitelor către stat; utilizarea părţii din încasările valutare rămasă la dispoziţia asociaţiei (opinăm ca această parte să reprezinte, într-o primă etapă, circa un sfert din totalul încasărilor valutare şi să fie păstrată în contul propriu al B.R.C.E.) în vederea efectuării importurilor de completare necesare sau a stimulării salariaţilor; fixarea obiectivelor proprii de investiţii; stabilirea nivelurilor fondurilor de cercetare – dezvoltare şi a destinaţiei lor pe obiective, constituirea fondului de finanţare a obiectivelor privind produsele noi prin care să se anticipeze cerinţele beneficiarilor; elaborarea, aprobarea şi avizarea ofertelor la export; contractarea şi derularea exporturilor (exclusiv în cazul exporturilor complexe); gestionarea paşapoartelor de serviciu; constituirea fondurilor în valută, necesare pentru efectuarea deplasărilor externe, prin prelevarea de cote procentuale din valoarea încasărilor la export (opinăm că această cotă să reprezinte 0,3-0,5%); constituirea fondurilor proprii pentru activităţile de protocol, reclamă şi propagandă comercială; crearea reţelei interne şi externe proprii de comercializare a produselor etc.

15. În raporturile ministerului economic cu asociaţiile de întreprinderi, sau cu întreprinderile care funcţionează independent – în special în cazul ramurilor industriei prelucrătoare, rolul ministerului se va restrânge treptat la: informarea asociaţiilor sau întreprinderilor asupra dezechilibrelor care se conturează pe termen scurt, mediu şi lung; fundamentarea unor politici şi strategii de dezvoltare a ramurii şi subramurii; iniţierea şi desfăşurarea unor acţiuni majore de cooperare internaţională ce prezintă interes pentru ansamblul întreprinderilor care fac parte din domeniu său de activitate; fundamentarea, pornind de la tendinţele desprinse din ansamblul studiilor de prognoză şi analizelor retrospective efectuate, a celor mai adecvate politici în domeniul de cercetare –dezvoltare, financiar, monetar, valutar etc.; utilizarea exclusivă a pârghiilor economico-financiare, prin care să

cointereseze asociaţiile sau întreprinderile în angajarea, prin programele proprii de activitate, la realizarea obiectivelor planului naţional. În acest sens se pot avea în vedere: atribuirea comenzilor de stat pe baza scoaterii acestora la licitaţii la care participă asociaţiile de întreprinderi şi întreprinderile interesate; garantarea emiterii de acţiuni suplimentare necesare realizării anumitor obiective; acordarea de subvenţii şi de înlesniri fiscale pentru asimilarea în fabricaţie a unor produse noi, pentru încurajarea anumitor exporturi, reprofilarea, modernizarea şi recalificarea forţei de muncă,crearea unor unităţi productive în anumite localităţi ale ţării; efectuarea unor investiţii care să conducă la crearea de noi locuri de muncă; neautorizarea operaţiilor de import-export care ar putea influenţa negativ echilibrul balanţei comerciale sau ar periclita producţia naţională, cu implicaţii negative, în special, asupra gradului de ocupare al forţei de muncă.

În cazul ramurilor industriei extractive şi energetice, considerăm, că datorită rolului important al acestora – ele condiţionând buna funcţionare a economiei naţionale şi, într-o anumită măsură, competitivitatea produselor realizate de industria prelucrătoare, mecanismul de planificare îşi va păstra un caracter precumpănitor imperativ în ceea ce priveşte nivelurile planurilor de producţie şi resurselor alocate, stabilite pe baza evaluării realiste a rezervelor geologice existente şi în perspectivă şi a posibilităţilor tehnologice, ministerul economic, împreună cu Ministerul Economiei Naţionale urmând să adopte deciziile privind alternativele de producere a energiei electrice pe baza anumitor resurse.

Restructurarea cadrului organizatoric al industriei considerăm că este necesar să se desfăşoare în două etape.

Într-o primă etapă a perioadei de tranziţie spre economia de piaţă se impune înlocuirea actualelor centrale industriale cu asociaţii (uniuni) de întreprinderi şi creşterea autonomiei funcţionale a întreprinderilor pe baza redistribuirii judicioase a competenţelor decizionale şi a răspunderilor pe verigile organizatorice. Totodată, în această etapă este necesară creşterea numărului întreprinderilor mici şi mijlocii atât prin crearea de unităţi cât şi pe baza reanalizării dimensiunii întreprinderilor mari şi foarte mari existente. În acest mod se creează premisele necesare în vederea lichidării poziţiei de monopol a unor producători, asigurării condiţiilor de manifestare a concurenţei, a mecanismelor de piaţă, sporirii flexibilităţii în satisfacerea cerinţelor tot mai diversificate ale beneficiarilor.

În a doua etapă a perioadei de tranziţie spre economia de piaţă, considerăm necesară reevaluarea rolului ministerului economic de ramură (în prezent existând ministerele: energiei electrice; minelor; petrolului; industriei metalurgice; industriei construcţiei de maşini; industriei electrotehnicii şi informaticii; industriei chimice şi petrochimice; industriei lemnului; industriei uşoare; agriculturii şi industriei alimentare; transporturilor; poştelor şi

telecomunicaţiilor; construcţiilor; apelor, pădurilor şi mediului înconjurător) în sensul renunţării la implicarea acestuia în conducerea operativă a unităţilor economice şi orientării activităţii spre fundamentarea unor politici şi strategii de dezvoltare pe ramuri şi subramuri, asigurarea realizării obiectivelor planului naţional prin utilizarea pârghiilor economico-financiare în relaţiile cu întreprinderile şi asociaţiile (uniunile) de întreprinderi.

În acest context, apreciem ca posibile următoarele variante de reorganizare a ministerelor economice:

Comasarea unor ministere economice pe baza criteriului integrării pe verticală, prin care să se asigure coordonarea unitară a producătorilor de resurse materiale şi a consumatorilor principali ai acestora, sau a criteriului destinaţiei produselor, prin care să se asigure coordonarea unitară a producătorilor de bunuri de consum pentru populaţie.

Astfel, este posibilă realizarea următoarelor grupări:

- corespunzător primului criteriu:
  - ✓ Ministerul Minelor, Ministerul Energiei Electrice
  - ✓ Ministerul Petrolului, Ministerul Industriei Chimice şi Petrochimice
  - ✓ Ministerul Industriei Metalurgice, Ministerul Industriei Construcţiilor de Maşini, Ministerul Industriei Electrotehnicii, Electronicii şi Informaticii
- corespunzător celui de al doilea criteriu:

Ministerul Industriei Uşoare, Ministerul Industriei Lemnului

Comasarea unor ministere economice pe baza criteriului producţiei, prin care să se asigure coordonarea unitară a producătorilor de bunuri necesare consumului productiv sau populaţiei.

Astfel este posibilă realizarea următoarelor grupări:

- industria extractivă şi energetică: Ministerul Minelor, Ministerul Petrolului, Ministerul Energiei Electrice;
- industria maşinilor, utilajelor, echipamentelor şi produselor intermediare: Ministerul Industriei Metalurgice, Ministerul Industriei Construcţiilor de Maşini (exclusiv producătorii de autoturisme), Ministerul Industriei Electrotehnicii, Electronicii şi Informaticii (exclusiv producătorii de bunuri de consum), Ministerul Industriei Chimice şi Petrochimice (exclusiv producătorii de medicamente, cosmetice, detergenţi, produse din mase plastice), producătorii de ciment din Ministerul Lemnului şi Materialelor de Construcţii;
- industria bunurilor de consum: Ministerul Industriei Uşoare, producătorii de autoturisme din Ministerul Industriei Construcţiilor de Maşini, producătorii de bunuri de consum din Ministerul Industriei Electrotehnicii, Electronicii şi Informaticii, producători de medicamente, cosmetice, detergenţi, produse din mase plastice din Ministerul

Industriei Chimice şi Petrochimice, Ministerul Lemnului şi Materialelor de Construcţii 8 exclusiv producătorii de ciment).

Comasarea ministerelor economice de ramură într-un minister al Industriei având în componenţă sa departamente privind: extracţia cărbunelui, minereurilor, petrolului şi a gazului metan; producerea şi redistribuirea energiei electrice; siderurgia; construcţiile de maşini; electrotehnica, electronica şi informarea; chimia şi petrochimia; lemnul şi materialele de construcţii; pielăria şi încălţămintea; confecţiile şi tricotajele; prelucrarea mătăsii, lânii, cânepii, bumbacului etc.

Precizăm că în ţările dezvoltate industrial, cu economie de piaţă, este adoptată., de regulă, forma de organizare Ministerul Industriei (astfel, în Franţa este organizat Ministerul Industriei, Cercetării, Comerţului şi Artizanatului, iar în Japonia Ministerul Comerţului Internaţional şi al Industriei).

9. Cerinţe actuale pentru reducerea ciclului cercetare–dezvoltare–proiectare–investiţii

Roxana BOB

Capacitatea unei ţări de generare, de integrare în toate domeniile vieţii economico – socială şi de susţinere a ritmului de înnoire a progresului tehnico – ştiinţific contemporan în scopul îmbunătăţirii continue a standardului mediu de viaţă al populaţiei şi participării semnificative la schimbul internaţional de valori, este determinată de nivelul şi intensitatea factorilor care îi condiţionează ritmul de dezvoltare industrială cu o orientare structurală de tip intensiv, şi anume:

- potenţialul uman ştiinţific şi productiv;
- baza tehnico-materială şi financiară;
- potenţialul de organizare şi conducere;
- cadrul juridic şi legislativ;
- fluxurile informaţionale.

Pentru România, care îşi propune lichidarea într-o perioadă cât mai scurtă a decalajelor de natură tehnică şi economico-socială ce o despart de ţările dezvoltate din punct de vedere industrial, problema corelării evoluţiei progresului tehnic cu principiul economiei de tip capătă dimensiuni aparte. Accelerarea ritmului de dezvoltare economică a ţării noastre, pe seama intensificării efortului de asimilare şi de difuzare rapidă în producţie a celor mai noi produse şi tehnologii, nu se poate realiza decât pe baza uneia acţiuni rapide şi energice de reconsiderare a mecanismului actual de funcţionare a economiei româneşti şi de reevaluare şi vitalizare a ansamblului factorilor evidenţiaţi.

Trebuie precizat că până în prezent existenţa unei economii bazate pe monopol de stat cu o planificare administrativ - centralizată fundamentată pe un cadru legislativ restrictiv, precum şi opţiunea pentru o politică economică de tip autarhic, au generat o serie de dezechilibre, dereglări, distorsiuni şi blocaje în desfăşurarea ciclului cercetare-producţie care au condus adeseori la prelungirea excesivă a duratei etapelor sale componente (cercetare ştiinţifică, dezvoltare tehnologică, proiectare, investiţii).

Într-o manifestare sintetică acestea au fost:

- Manifestarea unui decalaj apreciabil între orizontul de timp al progresului tehnic înregistrat pe plan mondial şi orizontul timp al procesului decizional în abordarea şi finalizarea unor obiective de cercetare ştiinţifică şi dezvoltare tehnologică, determinat, pe de o parte, de existenţa unui sistem de orientare şi alocare dezechilibrată a resurselor materiale, financiare şi umane în contextul implicaţiilor de natură juridică a dicotomiei planificării centralizate, iar pe de altă parte, de fenomenul de diminuare progresivă a bazei informaţional-documentare de provenienţă externă;
- Supraestimarea posibilităţilor concrete de susţinere reciprocă a ramurilor industriale în efortul de crearea şi finalizare în activitatea productivă a obiectivelor de cercetare – dezvoltare şi a capacităţii autohtone de asimilare, agregatizare şi modernizare a maşinilor, utilajelor, instalaţiilor complexe, aparatelor, echipamentelor, componentelor şi subansamblelor şi de punere a lor în funcţiune la parametrii tehnologici proiectaţi, în concordanţă cu necesităţile actuale de modernizare a bazei tehnice în industrie;
- Impunerea în cadrul procesului investiţional, în toate etapele sale de realizare (pregătirea documentaţiei, tehnico - economice şi transformarea investiţiilor în fonduri fixe), a unui sistem decizional excesiv de centralizat cu efect de blocaj pe nivele de competenţă, pentru fundamentarea volumului de investiţii, pentru stabilirea oportunităţilor şi priorităţilor de alocare a resurselor materiale şi a surselor de finanţare, pentru fixarea termenelor de punere în funcţiune.

În contextul prezentat, asigurarea în cadrul unităţilor industriale (capacităţi de producţie noi sau dezvoltări şi modernizări de capacităţi existente) a unei baze tehnice care să permită creşterea semnificativă a eficienţei economice pentru activitatea productivă a fost tributară unui ciclu cercetare – dezvoltare – proiectare – investiţii a cărui durată a intrat de cele mai multe ori în discordanţă cu necesităţile de modernizare rapidă a structurilor de producţie, de înnoire a producţiei pe seama aplicării tehnologiilor noi şi de asimilare de noi maşini, utilaje, instalaţii şi aparate cu performanţei superioare. Astfel, potrivit aprecierii specialiştilor, pe fondul existenţei unui decalaj apreciabil între momentul abordării unor obiective de cercetare ştiinţifică şi

dezvoltare tehnologică în România şi cel înregistrat pe plan mondial[1], durata de elaborare, experimentare şi introducere în producţie a unor tehnologii noi sau perfecţionate care nu au solicitat proiectarea şi realizarea de utilaje noi sau modernizate a fost, spre exemplu, de 1 an – 2 ani şi 6 luni în industria uşoară, 2 ani – 3 ani în industria petrochimică şi până la 1 an în industria electronică (mijloace de automatizare). În cazul perfecţionării proceselor tehnologice care au necesitat utilaje şi instalaţii noi, cu posibilităţi noi, cât şi pentru realizarea de produse noi, care reclamă utilizarea unor utilaje cu posibilităţi productive noi, durata ciclului înregistrat a fost de 4 ani – 10 ani în industria uşoară, 5 ani – 10 ani în industria petrochimică şi 1 an – 9 ani în industria electronică (mijloace de automatizare).

Depăşirea urgentă a stării generale de criză şi stagnare care se manifestă în prezent în industria românească şi restructurarea ramurilor industriale în condiţiile intensificării efortului de creare şi difuzare a progresului tehnico-ştiinţific într-un ritm cât mai apropriat ritmului mondial al schimbărilor tehnologice, impune, ca o condiţie sine qua non, reconsiderarea cadrului economic şi juridic în care trebuie să se desfăşoare ciclul cercetare – dezvoltare – proiectare – investiţii. În acest sens apare tot mai evidentă necesitatea renunţării la tipul de economie monopolistă de stat puternic centralizată, dirijată prin metode administrative, coercitive şi egalizatoare (în condiţiile existenţei unor capacităţi de producţie supra dimensionate faţă de cerinţele pieţei şi a ponderii ridicate a întreprinderilor cu dimensiuni mari şi foarte mari), întrucât , în ansamblul ei nu este posibilă exercitate liberă a iniţiativei personale şi de grup şi nici promovarea largă a competenţei profesionale. Or, tocmai aceasta constituie însuşi raportul intensificării procesului de concepere şi introducere rapidă în producţie a progresului tehnico-ştiinţific.

Manifestarea liberei iniţiative şi implicit, promovarea unei competenţe reale în activitatea productivă nu se realizează decât prin intermediul mecanismului economiei de piaţă bazat pe principiile autonomiei depline a unităţilor economice indiferent de forma lor de proprietate, şi a existenţei pieţei libere a capitalului., forţei de muncă şi a informaţiilor ştiinţifice şi tehnice. Mutarea centrului de greutate, în ceea ce priveşte decizia economică, de la nivel macroeconomic la nivel microeconomic, atrage după sine o modificare clară a poziţiei producătorilor faţă de obiectivul lor central: obţinerea unui profit cât mai mare în condiţiile satisfacerii permanente, imediate şi la nivelul solicitat a cerinţelor consumatorilor.

---

[1] În industria petrochimică decalajul mediu este apreciat la 20 ani; în industria electronică decalajul mediu este apreciat la 25 ani pentru echipamente tehnologice de asamblare pentru electronica profesională şi 5-10 ani pentru aparate de măsură şi control, 8 ani pentru televiziune cu circuit închis şi 9 ani pentru radiotelecomunicaţii; în industria uşoară decalajul mediu este de 5-10 ani.

În acest context, unităţile economice producătoare, aflate sub incidenţa mecanismului natural de reglare a raporturilor dintre cerere şi ofertă, deci, potenţial situate pe poziţii de concurenţă, devin nemijlocit interesate în apropierea, prin intermediul investiţiilor, într-un timp cât mai scurt, a celor mai noi soluţii tehnice şi tehnologice. Materializarea dorinţei de reducere a duratei ciclului cercetare – dezvoltare – proiectare – investiţii este facilitată de posibilităţile pe care le oferă mecanismul economiei de piaţă în direcţia accesului liber la „resursele dezvoltării" (umane – la un nivel de maximă competenţă profesională, materiale, financiare, informaţionale etc.), sunt interne, cât şi atrase din exterior prin intermediul transferurilor de tehnologii şi al investiţiei de inteligenţă şi capital.

Ca urmare, producătorii dispun de libertatea decizie, atât în direcţia stabilirii nivelului şi momentului de abordare a unor obiective de cercetare ştiinţifică şi dezvoltare tehnologică şi de materializare a acestora în fonduri fixe (astfel încât să îşi poată asigura, într-o perioadă minimă de timp, un mod temeinic de producţie mai eficient), cât şi în direcţia stabilirii dimensiunii optime (actuale şi de perspectivă) a întreprinderilor şi a selectării conexiunilor celor mai favorizante cu terţii (institute specializate de cercetare şi proiectare, întreprinderi de construcţii), pentru cazurile în care realizarea ciclului cercetare – dezvoltare – proiectare – investiţii nu se realizează în regie proprie.

10. Probleme actuale şi de perspectivă ale forţei de muncă

I. Aspecte ale abordării profesionale a forţei de muncă în ţările dezvoltate

Christina SUCIU

Restructurarea economiei româneşti se va confrunta inevitabil cu o serie de probleme legate de adaptarea profesională a forţei de muncă. În acest sens, considerăm utilă studierea experienţei ţărilor puternic industrializate care s-au confruntat şi se confruntă încă cu serioase probleme legate de adaptarea profesională a forţei de muncă în vederea ocupării şi utilizării acesteia.

În toate ţările dezvoltate se încearcă găsirea unor modalităţi adecvate pentru evitarea dezvoltării sentimentului de marginalizare apărut în rândurile unei importante părţi a populaţiei care îngroaşă an de an rândurile şomerilor, prin încurajarea participării la toate tipurile de „învăţământ post obligatoriu[1].

[1] În literatura occidentală, termenul de „învăţământ post obligatoriu" desemnează toate activităţile care urmăresc adaptarea profesională a forţei de muncă, fără că ele au în vedere continuarea studiilor, pentru tinerii între 16-19 ani care au eşuat în învăţământul „obligatoriu" (aşa-numitul model şcolar de educaţie post obligatorie

Această soluţie este preferabilă, în opinia majorităţii specialiştilor, acordării ajutorului de şomaj – care practic asigură doar protecţia socială „existenţială" a acestora, fără a le putea garanta în vreun fel găsirea unor noi posibilităţi de ocupare – sau desfăşurării unor activităţi temporare.

Din multitudinea problemelor referitoare la modul în care are loc adaptarea profesională a forţei de muncă la cerinţele tot mai dinamice ale pieţei, inclusiv ale pieţei muncii, în ţările dezvoltate ale lumii, am selectat doar câteva aspecte mai semnificative, pe care le prezentăm în continuare.

1. În ceea ce priveşte cadrul instituţional în care se desfăşoară această activitate, se remarcă, în majoritatea ţărilor puternic industrializate, o tendinţă netă de descentralizare a acestei activităţi care este tot mai mult preluată de firme[1]. În acelaşi timp, însă apar tot mai multe instituţii specializate[2] care oferă multiple sensuri de formare profesională pentru piaţa muncii sau de consultanţă în acest domeniu. Trebuie menţionat însă faptul că, cu toate dificultăţile existente în coordonarea aceste activităţi la nivel naţional sau local, unele ţări cu tradiţie în domeniul formării şi perfecţionării profesionale a cadrelor[3], şi-au constituit organisme care

practicat, în S.U.A. şi Canada), fie că vizează antrenarea, într-o mai mare măsură, a sectorului non formal (în centrele specializate de perfecţionare a pregătirii profesionale, din cadrul firmelor articulare sau în alte instituţii specializate, în acest scop). A se vedea în acest sens, La formation après la scolarité obligatoire: L'éducation post obligatoire, OCDE, Paris, 1985, p.7-135.

[1] În Japonia, de exemplu, firmele cu mai puţin de 300 de angajaţi, pot obţine, singure sau împreună cu alte firme mai mici, fonduri de la guvern pentru organizarea unor cursuri de pregătire profesională. Astfel, în cadrul firmei Toyota -care pentru cei 45000 de slaariaţi are 130 de profesori – noul angajat parcurge, în primul an de lucru, un program de pregătire care include: timp de 7 luni discuţii cu personalul de conducere al firmmei despre istoria şi concepţia acesteia; 3 luni lucru în fabrică pentru a se familiariza şi a învăţa prin participarea directă cum funcţionează liniile de producţie; 3 luni capătă experienţă ca vânzător pe lângă negustori particulari din toată Japonia. Un alt exemplu sugestiv îl constituie Colegiul tehnicii japoneze pentru fontă şi oţel, unde majoritatea cursanţilor sunt absolvenţi ai învăţământului superior trimişi la colegiu în cadrul programului de instruire al firmei. A se vedea în acest sens, Competence and competition, Training and education, London BIT, 1984 şi Seel Today and Tomorrow nr.83, ian-mart, 1986, p.10-13.

[2] Instituţiile specializate se bucură de un mare prestigiu bine cunoscute în acest sens fiind de exemplu GERME (grupul de Învăţământ şi Cercetare pentru Managementul European) din Franţa sau Academia din Bod-Harzburg care, prin dotarea complexă şi personalul înalt calificat de care dispun oferă servicii de consilierat în domeniul formării forţei de muncă atât în centrele lor specializate cât şi la locurile de muncă ale beneficiarilor.

[3] O experienţă interesantă în acest sens o prezintă Franţa, în care, instituţii de prestigiu cum ar fi: Oficiul Naţional de Informare asupra Învăţământului şi Profesiilor, centrul de Studii şi Cercetări în domeniul ocupării forţei de muncă şi profesiilor, Centrul de Studii asupra problemelor folosirii forţei de muncă – aflate în coordonarea Secretariatului

realizează studii de amploare şi care propun măsuri privind cerinţele actuale şi de perspectivă ale obţinerii diferitelor calificări şi ale executării diferitelor profesii.

2. **Categoriile de populaţie** care sunt vizate în realizarea adaptării profesionale în ţările puternic industrializate sunt în principal:
   - tinerii care, din diferite motive, părăsesc sistemul de învăţământ după vârsta de 16 ani şi care încearcă să intre în viaţa activă fără să fi primit vreo pregătire adecvată;
   - tinerii care deşi au căpătat o pregătire generală polivalentă, trebuie să urmeze stagii de adaptare la condiţiile locului de muncă la care s-au angajat;
   - adulţii care din raţiuni economice, tehnologice sau sociale trebuie să beneficieze de acţiuni de reconversie profesională, dobândind o altă pregătire decât cea de bază sau să-şi împrospăteze şi perfecţioneze cunoştinţele în domeniul în care îşi desfăşoară activitatea;
   - adolescenţii şi adulţii care, datorită unor circumstanţe particulare trebuie să fie reintegraţi în viaţa profesională.

1. Principalele **forme** proiectate în ţările occidentale pentru adaptarea profesională a forţei de muncă sunt:

   1.1. **Programele de inserţie a tinerilor pe piaţa muncii**, care reunesc o serie de acţiuni de încurajare a acestei categorii atât de defavorizate în ultimii ani, prin atingerea, în unele ţări a unor rate medii ale şomajului superioare tuturor celorlalte categorii ocupaţionale[1].

În acest sens, într-o serie de ţări au fost adoptate unele programe speciale, dintre care amintim: **contractele de utilizare – formare** (apărute iniţial în Franţa şi adoptate ulterior, în forme asemănătoare, în Belgia, Italia şi R.F. Germania); **stagiile de iniţiere pentru viaţa profesională** sub conducerea unui specialist de care au beneficiat în Franţa, în anul 1987, cca 233 mii tineri; **contractele de adaptare -utilizare** de minimum 6 luni; firmele plătind, în această perioadă tinerilor o indemnizaţie care poate ajunge până la 80% din salariul minim garantat; **contractele de calificare** formate din asigurarea, timp de 500-1200 ore a unei formări şi calificări superioare, salariul fiind dependent de rezultatele obţinute în producţie; programele de **experienţă profesională şi de încurajare a încadrării**, iniţiate în anul 1986, în Irlanda pentru protecţia şi ajutoarea şomerilor.

General al Formării Continue de pe lângă Primul Ministru – au în vedere realizarea unor acţiuni concertate de studiere prospectivă a incidenţei dinamicii economiei asupra cerinţelor mobilităţii socio-profesionale.

[1] Astfel, în prima jumătate a anilor '80, rata medie a şomajului tinerilor în ţările membre ale CEE a fost de 11%, 40% dintre aceştia fiind sub 25 de ani, ponderea şomerilor tineri în totalul populaţiei active tinere (15-24 ani), ajungând în medie în 1987, la cca 16%.

În afara acestor programe de stimulare a inserţiei profesionale a tinerilor, statele vest-europene organizează, tot pentru aceştia şi **programe de completare a studiilor în timp parţial** fără părăsirea locului de muncă. În R.F. Germania, de exemplu, se acordă, în mod sistematic, 1-2 zile pe săptămână în acest scop tinerilor[1].

1.2. **Reciclarea periodică** a cadrelor pentru care nu se pune problema reorientării profesionale. De regulă, aceste cursuri sunt urmate în centrele de perfecţionare ale firmelor[2] în sursul aşa-numitului „concediu individual de pregătire" în care persoanele beneficiază de salariul integral, nefiindu-le afectat nici concediul de odihnă[3].

1.3. **Reconversia profesională** – numită uneori şi „formarea pentru o a doua şansă" Este destinată în general adulţilor şomeri, ajungându-se de regulă la calificări diferite de cele iniţiale. În acest scop, într-o serie de ţări ale lumii s-au constituit instituţii specializate[4], programele fiind

[1] Unul dintre cele mai interesate şi eficiente sisteme de încurajare a tinerilor îl reprezintă pachetul celor trei programme adoptate de guvernul suedez în anul 1983, şi anume: "şanse pentru tinerii de 16-17 ani" care au eşuat în plan şcolar şi care nu reuşesc să-şi găsească un loc de muncă; "Echipele de tineri între 18-19 ani" amplasaţi în special, în cadrul administraţiei publice şi cărora li se oferă posibilitatea ca, timp de 4 ore pe zi, să-şi îmbunătăţească formarea profesională; încurajarea angajării tinerilor de peste 18 ani prin declanşarea pachetelor de programme de "inserţie în întreprinderile private", 50% din salariul obţinut fiind obţinut fiind oferit societăţilor care facilitează angajarea. A se vedea în acest sens B.Jozizon,, L.R. Wise, Donner du travail aux jeunes: uneevaluation de la politique suedoise de l'emploi pour les jeunes, în "Bulletin International du Travail" nr.3/1989, p.373-393; xxx New Politics for the Young, OCDE, Paris, 1988.

[2] Firmele favorizează de obicei, frecventarea acestor cursuri. Astfel, în Spania firmele pentru facilitarea desfăşurării cursurilor peroidice de reciclare (care au loc din 4 în 4 ani), reduce ziua de muncă pe cheltuiala lor cu un număr de ore egal cu jumătate din orele de clasă, dar numai mult de 2 ore/zi pentru întregul curs.

[3] În unele ţări programele de reciclare capătă caracterul unei adevărate "educaţii de masă a adulţilor". Aşa de exemplu, în ţările scandinave în cadrul şcolilor superioare populare, cu durata de 1-3 ani, sistemul de reciclare este organizat pe trei nivele: cursuri normale, în orele de program (3-5 ore/ săptămână); studii individuale pe baza unor manuale de specialitate cu un curs de patru săptămâni în concediul anual de odihnă şi cursuri desfăşurate într-o instituţie de învăţământ superior (1-2 trimestre cu concediu fără plată). A se vedea, însens, J.Dumazedier, L'education generale des adultes, în L'Education" nr. 52, Paris, 1987, p.23-38.

[4] În Franţa de exemplu Asociaţia pentru Formarea Profesională a Adulţilor a stabilit ca, pentru cei concediaţi din motive independente de ei, reconversia profesională să se facă începându-se cu practicarea unor complexe baterii de testare individuale prin care să se stabilească "bilanţul cunoştinţelor" după care persoanele să fie îndrumate să urmeze fie un stagiu de 5 luni în noua specialitate, fie cicluri mai lungi de formare în centrele de reconversie profesională constituite la nivel de ramură sau al unităţilor patronale.

coordonate de obicei, de Ministerele Muncii din ţările respective în R.F. Germania, de exemplu Institutul Federal al Muncii urmăreşte în mod direct derularea acestor programe) şi fiind finanţate atât de la buget cât şi de către marile firme[1].

1.4. **Programele de asigurare a flexibilităţii funcţionale a forţei de muncă** ca urmare a modificărilor induse de progresul tehnic. De cele mai multe ori firmele recurg la **o calificare polivalentă** a propriilor muncitori şi specilişti.

Primele firme care au introdus astfel de programe au fost cele din domeniul construcţiei de autoturisme (Toyota, Renault, Ford, Volvo). În afara multor componente care le diferenţiază, aceste programe au, în esenţă două trăsături comune:

- primirea retribuţiei în funcţie de cea mai înaltă calificare deţinută, indiferent de atribuţiile efective ale locului de muncă;
- testarea periodică a calificării la toate specialităţile

1.5. **Învăţământul deschis,** în diversele sale forme (seral, fără frecvenţă, prin corespondenţă). El cunoaşte o evoluţie în ultimii ani, în special ca urmare a introducerii celor mai moderne mijloace de comunicare (radioul, televizorul, sateliţii, informatica, videodiscurile, videocasetele).

În scopul promovării învăţământului deschis s-au înfiinţat o serie de instituţii specializate, cum ar fi, de exemplu, Centrul Naţional de Învăţământ prin Corespondeţă al Ministerului Educaţiei Naţionale – în Franţa sau Academia de Studii prin Corespondenţă pentru cadrele de Conducere din R.F. Germania. De cele mai multe ori aceste instituţii au în vedere şi realizarea unor emisiuni televizate care să servească necesităţilor de formare profesională ale diferitelor locuri de muncă[2].

Cel mai frecvent cursanţii pornesc acasă sau la locurile de muncă „pachete de învăţare pe care le confruntă cu propria experienţă practică, organizându-şi individual timpul de învăţare şi ghidându-se după standardele definite instituţional pentru a face faţă examenelor[3].

---

[1] În Franţa costul reconversiei profesionale este suportat din Fondul Naţional de Pregătire Continuă şi Educaţie Permanentă a Forţei de Muncă provenit, în cea mai mare parte din contribuţiile firmelor (cele cu 10-20 de salariaţi contribuie cu 1,15% din fondul de salarii; cele cu 20-50 cu 1,22%; cele cu 50-500 cu 1,40%, cele cu 500-2000 cu 2,15%, iar cele cu peste 2000 angajaţi cu 3,45%).

[2] În Franţa de exemplu, Oficiul Francez pentru Tehnici Moderne de Învăţare (OFRATEME) a preluat şi extins emisiunile pentru adulţi ale posturilor naţionale asigurând prin publicaţii şi instructori un contact permanent cu cursanţii şi instructorii locali de la nivelul locurilor de muncă.

[3] Un exemplu sugestiv îl constituie cunoscuta Universitate deschisă (Open University) din Marea Britanie care se adresează persoanelor aflate în producţie, în vârstă de

Învăţământul deschis instituţionalizează **autoinstruirea**[1] adresându-se celor care doresc să înveţe, indiferent de vârstă, deschizând importante perspective armonizării activităţilor individuale de învăţare continuă cu cele instituţionalizate. Aşa cum se precizează în „Proiectul de educaţie pentru anul 2000 în Europa" elaborat de Fundaţia Europeană pentru Cultură, omul viitorului va acorda o atenţie deosebită autoinstruirii, peste 20-30 ani dorinţa autoperfecţionării urmând să constituie o parte a vieţii adulţilor.

11. Realităţi şi perspective privind ocuparea forţei de muncă în contextul restructurării economiei româneşti

Aura SUTARU

În condiţiile trecerii economiei româneşti la o profundă restructurare, pe criterii de eficienţă şi rentabilitate, un rol deosebit de important îl are regândirea şi reproiectarea politicii populaţiei şi forţei de muncă sub multiple aspecte.

Economia României dun punct de vedere al ocupării forţei de muncă se confruntă cu două tipuri de şomaj: unul direct şi unul ascuns. Forma directă este cauzată îndeosebi de lipsa mobilităţii profesionale la unele categorii de angajaţi calificaţi, de acţiunea unor actori conjuncturali legaţi de evoluţia situaţiei economice, precum şi de existenţa unor persoane care nu au solicitat până în prezent un loc de muncă (deşi au o calificare).

Forma ascunsă a şomajului este reprezentată de personalul apt de muncă care, din motive dependente sau independente, nu foloseşte integral

peste 25 ani. Pentru fiecare curs sunt elaborate: manuale, culegere de texte bibliografice, ghiduri de urmărire a emisiunilor radiotelevizate, chestionare de autoevaluare, auxiliare audiovizuale (diapozitive, filme etc.), indicaţii privind experimentările şi aparatura de laborator, acolo unde este necesar. Universitatea dispune de un centru care este logic de concepere şi elaborare a programelor de studiou care este în relaţie cu un departament specializat al radio-difuziunii britanice (BBC). Există şi centre regionale asociate acestei universităţi "la distanţă" în care se oferă consultaţii legate de posibilităţile de documentare, experimentare sau utilizare a calculatorului. Această formă de instruire cu rezultate deosebite legat de obţinerea unor competenţe profesionale în domenii de mare actualitate, îmbină formele de instruire fără frecvenţă sau prin corespondenţă cu forma directă (prin organizarea unor cursuri de scurtă durată, pe perioada de vară, cu concursul centrelor regionale de îndrumare, documentare, experimentare) şi cu forma indirectă prin programme radiodifuzate.

[1] A se vedea în acest sens A.Tough „Adult Learning În the Future" ,în „The Adult's Learning Projects", Toronto. The Ontario Institute for Studies În Education, 1985; St. Toma, Autoeducaţia, sens şi devenire, Editura Politică, 1983, p. 35-53 şi E. Heid, Self - evolution În learning, în „Reunion europeenne d'experts sur modalites d'apprentissage et autodidaxie „ Paris, UNESCO 1984.

timp de muncă, desfăşoară o activitate de o complexitate mai redusă în comparaţie cu calificarea sa etc.

O analiză privind populaţia şi îndeosebi forţa de muncă, efectuată pe baza datelor anului 1989, relevă următoarea situaţie faptică.

Numărul populaţiei ocupate a însumat la sfârşitul anului 1989, 10805,4 mii persoane (46,8% din total) din care 73,1% în ramurile producătoare de bunuri (industrie, construcţii, agricultură şi silvicultură) şi 26,9% în ramurile din sfera serviciilor.

Analizat din punct de vedere al ponderii populaţiei ocupate în sfera serviciilor, România se situa pe ultimul loc dintr-un număr de 22 de ţări europene luate ca referinţă.

În Belgia, Danemarca, Franţa, Italia, Olanda, Regatul Unit şi altele, ponderea populaţiei ocupate în sfera serviciilor este de 2-3 ori mai mare decât în România. Există de asemenea un mare decalaj şi faţă de ţările europene răsăritene: U.R.S.S., (42,4%), Ungaria (41,6%), Cehoslovacia (39,9%).

Din totalul populaţiei ocupate, salariaţii reprezintă peste 8 milioane persoane (74,2%)[1] .

Procesul de restructurare a economiei româneşti conduce la modificări atât cu privire la dimensiunile de volum cât şi la cele privind compoziţia forţei de muncă şi acest lucru este evident dacă se are în vedere faptul că, noile cuceriri ştiinţifice şi tehnice revoluţionează înseşi structurile economice, care comandă dimensiunile de volum şi structură ale cererii de forţă de muncă.

În ceea ce priveşte solicitările pentru încadrarea în mucă, acestea sunt variate ca număr dar şi ca structură. Acestea provin, îndeosebi de la salariaţii cărora din diferite motive li s-a desfăcut contractul de muncă de la tinerii absolvenţi de liceu şi şcoli profesionale neîncadraţi încă, sau de la cei care au satisfăcut stagiul militar, de la femei casnice care nu au mai lucrat până în prezent şi care solicită un loc de muncă etc.

Asigurarea pentru fiecare din aceste categorii de solicitanţi a unui loc de muncă nu este deloc o problemă uşoară deoarece nu întotdeauna ei pot fi primiţi în unităţile în care ar vrea să lucreze întrucât nu toţi au dobândit o anumită calificare, iar dacă au o anumită pregătire profesională, aceasta nu corespunde întotdeauna cu structura pe meserii a necesarului fiecărei unităţi. Pe de altă parte, locurile de muncă nu corespund în toate cazurile structurii de sex a solicitanţilor şi nici opţiunii acestora. Se constată, în acelaşi timp, o preponderenţă a solicitărilor din partea femeilor pentru comerţ, servicii, reţeaua sanitară, gospodăria comunală, sectoare necesare economiei, dar care în momentul de faţă nu sunt suficient pregătite pentru a absorbi deodată un număr mare de personal.

[1] Tribuna Economică nr. 10/1990

Mai trebuie, de asemenea avut în vedere şi faptul că începând din trimestrul II al anului în curs, vor trebui asigurate locuri de muncă pentru absolvenţii de şcoli profesionale, de liceu şi cei de învăţământ superior.

O condiţie necesară a formării pieţei forţei de muncă o constituie asigurarea unei mari mobilităţi a resurselor de muncă, crearea posibilităţilor eliberării neîngrădite a forţei de muncă excedentare şi ineficient utilizate în unităţile economice şi dezvoltarea unui sistem de protecţie socială a persoanelor eliberate[1].

Rezolvarea multiplelor probleme cu care se confruntă economia României pe linia ocupării forţei de muncă, a pregătirii (calificării, perfecţionării, recalificării) acesteia necesită adoptarea unui ansamblu corelat de măsuri, la nivel naţional şi local, printre care menţionăm:

1. Stimularea mobilităţii forţei de muncă (teritorială, de ramură, profesională) prin:
   - orientarea profesională (atât pentru tineri înainte de alegerea meseriei sau a locului de muncă, cât şi a populaţiei adulte precum şi a şomerilor);
   - corelarea reţelei şcolare (formative) cu cerinţele pieţei muncii[2], [3], [4],

---

[1] În Polonia spre exemplu a fost creat Fondul Muncii care este alimentat prin plăţi efectuate de toate întreprinderile, pentru ajutoare de şomaj sau plata recalificării.

[2] O strategie în acest domeniu presupune o subordonare a sarcinilor formativ-educative direcţiilor deziderabile ale schimbărilor profesionale. Folosind metoda normativă (pornind de la obiectrive structural-profesionale) se pot stabili măsuri necesare, pe etape întorcându-ne din viitor spre prezent. Din perspectiva „creării viitorului" profesiile se pot grupa astfel: de străpungere (cele care iniţiază direcţiile principale ale schimbărilor viitoare), de dezvoltare (cele care generalizează inovaţia determinată de primele) şi de susţinere (care preiau ca beneficiare inovaţia şi asigură funcţionarea dinamic echilibrată a economiei. Astfel, profesiile de străpundere se constituie în zona tehnologiilor informatice bazate pe inteligenţă artificială, biotehnologii, chimie de sinteză etc. A forma profesiile pentru viitor înseamnă a crea în primul rând acea forţă de muncă capabilă să realizeze „străpungerile" spre viitorul dezirabil. Profesiile de dezvoltare vor permite preluarea rapidă a noutăţilor ştiinţifico-tehnologice, asigurând în fapt transferul de la cercetare-proiectare spre producţie. Profesiile de susţinere sunt cele care desemnează beneficiarii primelor două grupe de profesii. Personalul muncitor cu această calificare va fi utilizatorul competent al microprocesoarelor, făcând eficiente (la beneficiar) tehnologiile informatice, biotehnologiile precum şi alte „produse" ale tehnicii de vârf ale viitorului (xxx, Studii de impact, ştiinţă, tehnologie, societate, Editura Academiei, Bucureşti, 1986, cap.V).

[3] În S.U.A. aproape toate şcolile secundare şi 4/6 din şcolile elementare au început să folosească computerele în programele lor de instruire de pe mijlocul anilor '80 şi 90% din copiii de vârstă şcolară preferă şcoli care au cel puţin un computer (eEconomic and Social Council, Commission for Social Development, Thirty-first Session, Vienna, March 1989, p.110).

[4] Se estimează că în S.U.A. circa ¾ din toate profesiile implică într-un fel sau altul folosirea computerului iar cei ce nu ştiu să folosească acest instrument se vor afla

- recalificarea profesională – ca modalitate de realizare a echilibrului pe termen scurt, pentru reducerea şomajului şi pregătirea forţei de muncă pentru nevoi viitoare;
- măsuri de stimulare financiară a mobilităţii forţei de muncă, de cointerese, menite să compenseze costul mişcării forţei de muncă pe teritoriu (inclusiv costul psihologic) al adaptării ofertei de muncă la cerere. Se au în vedere, în acest sens, diferenţele de salarii în favoarea unor zone, regiuni, întreprinderi, meserii în care persistă deficitul de forţă de muncă.

Pentru realizarea tuturor acestor ramuri trebuie să se aibă în vedere următorii factori:

- vârsta de intrare, respectiv de ieşire din activitate care influenţează durata vieţii active;
- promovarea unor modalităţi de întrerupere temporară a activităţii (se au în vedere în acest sens, facilităţile create pentru mamele care îngrijesc copii în vârstă până la un an[1].

1. Implementarea la nivel central – la nivelul Ministerului Muncii şi Ocrotirilor Sociale (Direcţia Forţei de Muncă) şi la nivel local – la nivelul oficiilor teritoriale, a unui sistem de evidenţă electronic modern cu ajutorul căruia să poată fi creată o evidenţă clară şi, mai ales operativă a locurilor de muncă libere, a condiţiilor necesare ocupării acestora, a personalului disponibilizat sau în curs de disponibilizare.
2. Un rol important va reveni compartimentelor de cercetare din cadrul institutelor de specialitate care vor avea menirea să elaboreze previziuni pe termen scurt şi pe termen lung (mai ales pentru acele meserii şi specialiştii care necesită o pregătire mai îndelungată de pregătire profesională sau pentru noi meserii).
3. Abrogarea sau modificarea în funcţie de necesităţile atapei actuale, a unor acte normative care reglementează raporturile de muncă cu privire la pregătire, perfecţionare, retribuire (Codul Muncii, Nomenclatorul de funcţii şi meserii unic pe economie, Legea retribuirii, Legea întreprinderii, Legea încadrării şi promovării în muncă etc.)
4. Presiunea ofertei în direcţia ocupării forţei de muncă ar putea scădea mai mult, în condiţiile modificării actualului Decret-Lege privind pensionarea, în sensul facilitării ieşirii la pensie şi a pesoanelor care, deşi nu au vârsta de pensionare, au 30 de ani (şi peste) de muncă (bărbaţi) şi 25 de ani (şi peste) de muncă (femei).

într-un evident dezavantaj (Paul Dobrescu, Computere şi trandafiri sau Paradoxurile Progresului), Editura Politică, Bucureşti, 1988, p.232)

[1] Această perioadă de un an ar putea fi divizată în două părţi, a câte 6 luni fiecare, putând fi un prilej de întrerupere a activităţii atât pentru soţie cât şi pentru soţ, lăsându-se la latitudinea acestora alegerea perioadei, în funcţie de interesele familiei (Exemplul multor ţări occidentale în această problemă este edificator).

5. Revederea decretului – lege referitor la iniţiativa particulară (eliminarea restricţiei mult prea drastice referitoare la nr. de lucrători (20 persoane) având în vedere faptul că în economia de piaţă un rol foarte important îl au firmele mici şi mijlocii ele constituind amortizorul şocurilor specifice economiei de piaţă prin gradul mare de flexibilitate pe care-l au; ele se pot adapta mult mai bine la modificările ce intervin în condiţiile unui sistem economic concurenţial bazat pe rentabilitate şi eficienţă[1] [2].

Experienţa internaţională oferă exemple semnificative. De exemplu,, în Japonia sunt peste 6,5 milioane întreprinderi mici reprezentând 99% din totalul întreprinderilor japoneze.

6. Restructurarea sistemului naţional de perfecţionare a pregătirii profesionale şi instruirea salariaţilor potrivit necesităţilor trecerii la economia de piaţă prin:
   - descentralizarea atribuţiilor privind perfecţionarea diferitelor categorii de personal prin preluarea de către întreprindere a responsabilităţilor pentru perfecţionarea tuturor angajaţilor săi, cu excepţia cadrelor de conducere[3].
   - Înfiinţarea la marile întreprinderi a unor centre de calificare şi perfecţionare, inclusiv pentru recalificarea personalului care datorită restructurării producţiei, urmează a fi redistribuit la alte locuri de muncă;
   - Crearea la nivel judeţean a unor centre de recalificare a personalului devenit disponibil (şomeri).

Pentru toate categoriile de personal, programele de perfecţionare vor cuprinde, în mod diferenţiat teme privind principiile şi legile economiei de piaţă, democraţia economică etc.

Pentru personalul de conducere vor fi prevăzute teme privind problemele de management specifice economiei de piaţă, a marketing-ului, a relaţiilor

---

[1] Recent, Guvernul ungar a ridicat restricţiile impuse în anii 1988-1989 sectorului particular. Astfel într-o primă etapă o întreprindere particulară avea dreptul să aibă cel puţin 30 de salariaţi apoi limita a fost crescută la 500 de salariaţi iar în prezent nu există nici o restricţie în acest domeniu, fapt ce influenţează în mod pozitiv procesul de ocupare a forţei de muncă.

[2] În cazul Franţei în anii '70 şi la începutul anilor '80, din numărul total de aproape 1,9 milioane de locuri de muncă nou create în activităţi industriale şi comerciale, peste 80% aparţin firmelor mici şi mijlocii cu cel mult 199 salariaţi. De altfel, personalul acestor firme deţinea, la începutul anilor '80, aproape 70% din numărul total de persoane ocupate în activităţi industriale şi comerciale. (Vasile Bogdan, Tribuna Economică nr. 14(supliment).

[3] Centrul de formare a managerilor cu sediul la Budapesta a lansat în toamna anului trecut un program de pregătire a tinerilor cadre de conducere. Programul se va încheia prin stagii efectuate în întreprinderi străine. Cursanţii vor fi primiţi de firmele din S.U.A., Franţa, Italia, Finlanda, Austria, Coreea de Sud şi Canada. După promovarea examenelor cursanţii vor avea posibilitatea să-şi continue studiile la Universitatea din Pittsburg, în S.U.A. (Tribuna Economică nr.6/1990).

economice valutare şi fiscale naţionale, a problemelor legate de comerţul exterior etc.[1]

7. Dezvoltarea sectorului terţiar (comerţ, turism, transporturi şi telecomunicaţii, învăţământ, ocrotirea sănătăţii etc.)
8. Extinderea cooperării economice internaţionale.

De exemplu, implicarea prin cooperare a capitalului străin, în activitatea de turism, îndeosebi, la realizarea de noi unităţi va conduce la o serie de avantaje (aport valutar, modernizare, rentabilizare) dar, mai ales, la crearea de noi locuri de muncă, contribuind la atragerea forţei de muncă disponibilizate în alte sectoare de activitate. Participarea investitorilor străini poate contribui la o perfecţionare rapidă – „din mers"[2] a personalului.

Trecerea economiei româneşti la economia de piaţă va determina coexistenţa unor sectoare de înalt nivel tehnic, productivitatea, competitivitate şi eficienţă, cu sectoare cu caracter şi funcţie principală a forţei de muncă, modalitate cunoscută în practica şi în literatura economică din unele ţări dezvoltate ca „teoria economiei duale". Coexistenţa celor două sectoare va asigura economiei româneşti o mai mare flexibilitate şi capacitate de îmbinare a ocupării forţei de muncă cu creşterea productivităţii muncii, precum şi multe alte avantaje de ordin economic şi social.[3]

12. Probleme ale protecţiei sociale în procesul de trecere la economia de piaţă

Stela POPESCU

În contextul actual, problemele protecţiei sociale se relevă ca o dominantă esenţială, cu ample şi multiple implicaţii în viaţa social şi economică a statelor lumii.

Sistemele actuale de asigurări sociale sunt aşezate, în marea lor majoritate, pe principiul repartiţiei, veniturile obţinute din contribuţii şi cotizaţii fiind utilizate pentru a acoperi prestaţiile exigibile, în cursul aceluiaşi an. Aceasta,

---

[1] Centrul de Perfecţionare şi Management pentru Comerţul Internaţional prezintă o ofertă curentă de peste 20 de programe de pregătire şi instruire concepute în funcţie de cerinţele beneficiarilor, pe baza unor tematici orientative: marketingul internaţional; politicile comerciale; mecanismele economiei de piaţă; tehnica negocierii şi derulării contractelor de comerţ internaţional; reţele externe de comercializare şi distribuţie; uzanţe internaţionale în formarea clauzelor internaţionale; organizarea şi funcţionarea societăţilor mixte şi atragerea investiţiilor de capital străin etc.(Tribuna Economică nr.18/1990)

[2] Petre Baron, Ioan Istrate, Turismul de la "sfera neproductivă la industrie", Tribuna Economică nr.18/1990

[3] Gh. Răboacă – Ocuparea forţei de muncă – certitudini şi dileme, Tribuna Economică nr.7/1990.

deoarece regăsim ca pârghii financiare utilizate în redistribuirea venitului naţional pensiile, indemnizaţiile şi ajutoarele prin asigurări sociale, contribuţiile salariaţilor pentru pensia alimentară, cu imprimarea trăsăturii specifice pârghiilor financiare, şi anume, nerambursabilitate (mobilizarea sau acordarea fondurilor făcându-se cu titlu definitiv). În cazul acordării ajutoarelor şi indemnizaţiilor sau trimiterii la tratament balneoclimateric şi odihnă, procedeul se justifică, constând în satisfacerea riscului asigurat, prin redistribuirea resurselor potrivit destinaţiei stabilite, în cursul perioadei amintite.

Analizând cazul pensiilor, sistemul repartiţiei realizează de fapt un transfer între generaţii. Reprezentând principala formă de ocrotire a cetăţenilor în cadru asigurărilor sociale şi constând în plăţi lunare acordate până la sfârşitul vieţii, din momentul pensionării, salariaţilor care îşi încetează activitatea datorită atingerii unei anumite limite de vârstă sau pierderii capacităţilor de muncă, pensiile sunt de fapt o creanţă a părinţilor asupra copiilor, la nivelul societăţii devenind o creanţă a unei întregi generaţii asupra generaţiei care urmează[1].

J. Bichot considera astfel că vărsămintele efectuate nu sunt cauza propriu-zisă a pensiilor pe care se contează, şi aceasta atâta timp cât generaţia a 2-a care, plăteşte pensiile generaţiei 1, în loc să atingă datoriile sale prin vărsămintele pe care le efectuează creează o creanţă asupra generaţiei a 3-a.

Acest punct de vedere pune pe prim plan raportul între generaţii, necesitatea ca potenţialul economic al unei generaţii (nu numai ca număr de persoane angajate în producţie) să fie în măsură să satisfacă, prin vărsămintele curente, generaţia anterioară, aflată cum în situaţia de pensionari.

În ultimii ani, pe plan mondial se constată o evoluţie accelerată a ponderii pentru pensii şi ocrotiri sociale, în produsul naţional brut. De exemplu, în S.U.A. dacă în anul 1950 ele deţineau 1,6% ajungând în 1985 la 9,3% pentru anul 2020 se preconizează atingerea unei ponderi de circa 12%, conform tabelului 1.

Tabelul 1

Indicatorii privind vârsta a treia în S.U.A. în perioada 1950-2020

	1950	**1985**	**2020**
Ponderea populaţiei de 65 de ani şi peste în totalul populaţiei (%)	7,7	12,0	17,3
Speranţa medie de viaţă (ani)			
Total	68	75	78
Bărbaţi	65	71	74
Femei	71	78	82
Ponderea cheltuielilor federale pentru pensii şi ocrotiri sociale în P.N.B. (%)	1,6	9,3	11,8

Sursa: Time, nr.8, S.U.A., 22 februarie 1988

[1] G. Basno, Protecţia socială în practica ţărilor dezvoltate, Tribuna Economică nr.20/1990, p.27-28.

Limitarea analizei la acest aspect în corelaţie cu studiul evoluţiei speranţei medii de viaţă, nu poate oferi decât o imagine cantitativă a fenomenului, reflectând doar creşterea numărului de pensionari, ca urmare a accelerării procesului de îmbătrânire a populaţiei în toate ţările dezvoltate. În realitate, cu toată creşterea acestei ponderi, nivelul actual de pensie rămâne o sursă relativ modestă de existenţă.

Astfel, în Franţa pensia de bază reprezintă 50% din salariul mediu (selectat din cei mai buni 10 ani) dacă subiectul întruneşte condiţia de a fi activat şi cotizat, minimum 37,5 ani. În mod justificat se intensifică astfel acţiunile educative privind adoptarea unei atitudini favorabile dezvoltării spiritului de economisire, pentru creşterea depozitelor bancare şi constituirea pe această bază a unei tot mai substanţiale surse de completare a veniturilor persoanelor retrase din activitate, alături de pensii.

În ţara noastră, dificultăţile legate de asigurarea cu locuri de muncă au constituit unul din argumentele adaptării cadrului legislativ actual noilor cerinţe.

Astfel, Decretul-lege nr. 60/1990 privind pensionarea cu reducere de vârstă a unor salariaţi, stipulând posibilitatea pensionării anticipate de împlinirea vârstei prevăzute de lege dar cu respectarea vechimii integrale în muncă şi funcţionând pe o perioadă de 6 luni, vine în întâmpinarea problemelor legate de asigurarea de locuri de muncă. Ne referim la posibilitatea creării unor premise mai largi atât de ocupare cât şi de promovare în muncă, inclusiv în funcţii de conducere a forţei de muncă tinere.

În spiritul aceleiaşi orientări,, Decretul-lege nr. 70/1990, cu privire la modificarea şi completarea unor reglementări referitoare la pensii, asigurări sociale şi ocrotiri sociale, intrat în vigoare la 01.03.1990, prevede posibilitatea reducerii vârstelor de pensionare. Astfel, pentru persoanele cu vechime integrală în muncă care au lucrat mai puţin de 20 de ani în grupa I sau mai puţin de 25 de ani în grupa a II a, vârstele de pensionare se reduc cu 6 luni pentru fiecare an efectiv lucrat în grupa I, şi respectiv, cu 3 luni pentru fiecare an efectiv lucrat în grupa a II-a.

Aplicarea unor astfel de măsuri de pensionare anticipată creează multiple posibilităţi de ocupare, disponibilizând un important număr de locuri de muncă.

Analizând ponderea salariaţilor care au, potrivit Decretului nr. 60/1990 – vârsta de pensionare în totalul persoanelor cu vechime integrală în muncă conform tabelului 2, se constată că, grupa de vârstă care are cea mai mare pondere (42,5%) este cuprinsă între 54-55 ani pentru bărbaţi şi 49-50 ani pentru femei.

Costul actual al şomajului constituie astăzi o povară grea pentru bugetul fiecărei ţări. Estimarea exactă a sumelor consacrate alocaţiilor de şomaj este dificilă datorită sistemului de acordate diferit de la o ţară la alta. După un studiu al CEE[1], un şomer cu doi copii primeşte lunar în Belgia şi în R.F.G. aproximativ

[1] Angelos Angelopoulos “Un plan mondial pentru ocuparea forţei de muncă”, p.62-64

3200 FF sau 37200 FF anual. De aici, se poate concluziona că povara anuală a şomajului în CEE este de 380 mld. FF (50 mld. $ S.U.A.) suma estimată fiind mult inferioară realităţii.

Tabelul nr. 2

Ponderea numărului de salariaţi aflaţi în jurul vârstei de pensionare în totalul personalului cu vechime integrală în vederea pensionării, potrivit prevederilor legale, în anul 1988

Numărul salariaţi având vârsta 56-57 ani bărbaţi 51-52 ani femei	Numărul salariaţi având vârsta 54-55 ani bărbaţi 51-52 ani femei	Număr salariaţi având vârsta 53 ani bărbaţi 48 ani femei
Total din care: 36,2	42,5	21,3
- bărbaţi 22,7	27,2	12,7
- femei 13,5	15,3	8,6

Sursa: pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanţelor

Notă: Aplicând procentul de 62,8% cât reprezintă salariaţii cu vechime integrală în totalul persoanelor cu vârstă de pensionare la numărul de persoane grupate pe cele trei categorii (56-57 ani bărbaţi-51-52 ani femei; 54-55 ani bărbaţi - 51-52 ani femei; 53 ani bărbaţi 48 ani femei) s-a obţinut numărul de persoane cu vechime integrală în vederea pensionării. Pe baza acestor valori s-au calculat apoi procentele din tabel.

Dacă în Franţa, totalul alocaţiilor atribuite cu titlul de ajutor de şomaj a fost evaluat pentru 1982, la 74 mld. FF (10 mld. $ S.U.A.), în Marea Britanie a fost în jurul sumei de 12,4 mld. £ (22 mld. $).

Alocaţiile de şomaj în Franţa se bazează pe un regim maxim normal de beneficiere de 14 luni şi excepţional de o prelungire de 5 luni în condiţiile în care protejatul este obligat să insiste asupra solicitării unui loc de muncă şi, eventual, să se încadreze în sistemele de reciclare oferite. Indemnizaţiile zilnice de şomaj ţin seama de salariul anterior din care se asigură o prestaţie de 40%, la care se adaugă o parte fixă, unică pentru toţi.

Pentru S.U.A., se estimează că, la sfârşitul lui 1981, alocaţiile de şomaj atingeau nivelul de 80 mld.$, iar în 1982, când numărul şomerilor era evaluat la 10.000.000., totalul alocaţiilor de şomaj se apropia de 100 mld.$. În S. U. A., însă, sistemul alocaţilor de şomaj nu este adaptat de lungă durată, după un anumit timp, mai bine de jumătate din şomeri nemaiprivind nici un ajutor.

Se ajunge la concluzia că, în prezent, totalul alocaţiilor de şomaj plătite de ţările industriale din occident se ridică la 200 mld.$ într-un singur an. În plus, se poate afirma că ajutorul de şomaj produce şi şomeri, deoarece pe de-o parte îi încurajează pe beneficiari să rămână mai mult şomeri şi să lucreze

clandestin, iar pe de altă parte, permite întreprinderilor să procedeze mai uşor la concedieri. Muncitorii clandestini, aşa numiţii "muncitori la negru" reprezintă, potrivit unui raport al BIT din august 1983, aproape 10% din populaţia activă şi numărul lor îl depăşeşte în unele ţări pe cei al şomerilor.

Dacă se calculează pierderea de venit a statului determinat de faptul că alocaţiile de şomaj sunt scutite de impozit şi de cotizaţia de asigurări sociale, se constată că, pentru ţările industriale din Occident, ea depăşeşte 250 mld.$ anual.

O dată cu recunoaşterea indemnizaţiei de şomaj, care ar trebui să se întemeieze nu atât pe nivelul productivităţii sociale a muncii, cât mai ales pe cerinţa de a reprezenta o sursă minimă de trai pentru cei care nu au sau nu pot să-şi piardă ulterior locul de muncă şi care doresc să se recalifice.

Propunem, astfel, instituirea ajutorului de şomaj ca parte integrantă a sistemului de asigurări sociale de stat, de care să beneficieze persoanele apte de muncă până în limita vârstei de pensionare, care nu sunt încadrate în muncă şi nu au surse de venit, beneficiarii unui astfel de sistem, fie persoane cărora li s-a desfăcut contractul de muncă din motive ce nu le sunt imputabile sau absolvenţi ai diferitelor forme de învăţământ care, din motive independente lor nu au fost încadraţi în muncă.

Ajutorul de şomaj se va acorda persoanelor, care îndeplinesc acestor condiţii, din momentul înregistrării lor la oficiul forţei de muncă şi până la încadrarea în muncă pe o perioadă determinată de timp. În ceea ce priveşte retragerea ajutorului de şomaj, aceasta va acţiona fie în momentul încadrării în muncă a celui în cauză, refuzului locului de muncă corespunzător pregătirii profesionale, oferit de oficiul forţei de muncă respectiv sau neacceptării înscrierii la un curs de calificare, recalificare sau întreprinderii nejustificate a acestuia.

Propunem astfel, constituirea fondului de şomaj pe baza unei cote procentuale temeinic fundamentate aplicate la fondul de salarii realizat de unităţile economice şi bugetare de stat, cooperatiste şi particulare, a unei contribuţii stabilite procentual la veniturile persoanelor ocupate în activităţi pe cont propriu, care vor să beneficieze de ajutorul de şomaj şi diverselor donaţii.

În perioada acordării ajutorului de şomaj, care nu va întrerupe vechimea în muncă a beneficiarului, propunem menţinerea drepturilor legale privind alocaţia pentru copii, asistenţă medicală şi reducerea sumelor datorate reprezentând chirii aferente suprafeţelor locative deţinute în locuinţele proprietate de stat.

Se impune totodată măsuri de verificare periodică a respectării condiţiilor de acordare a ajutorului de şomaj, iar în situaţia constatării încălcării acestora, se vor lua măsuri de încetare a plăţii şi de stabilire a obligaţiei de restituire a ajutorului de şomaj încasat ilegal.

Sistemul de alocaţii pentru şomaj constituie o problemă complexă şi un obstacol serios în relansarea activităţii economice în toate statele lumii. Cu

toate acestea, o renunţare la promovarea unei asemenea politici de ajutorare prin subvenţii devine imposibilă, datorită efectului previzional de antrenare a unei revoluţii sociale. De aceea, se impune o analiză profundă a cauzelor şi consecinţelor şomajului şi a multiplelor sale implicaţii financiare asupra bugetului şi economiei naţionale.

13. Necesitatea elaborării unei strategii de protecţie a mediului înconjurător în România

Gheorghe MANEA

Prezentăm în cele din urmă necesitatea elaborării unei strategii de protecţie a mediului înconjurător în România, pornind de la accepţiunea noţiunii de strategie şi de la starea actuală şi preconizată a fenomenului poluării din practica economică naţională. În acest context, vom încerca, în final schiţarea unor elemente ale unei asemenea strategii.

A. Găsim pentru strategie următoarele precizări noţionale:
   - Strategie = combinarea şi organizarea în timp a ansamblului de metode şi mijloace cu scopul atingerii unui obiectiv prestabilit. În sistemele efectuării rigide, strategia prestabilită obligă operatorul uman să prelucreze informaţiile disponibile şi să ia decizii astfel încât mărimile de ieşire ale procesului condus să fie cât mai puţin diferite de măririle de ieşire ale unui model dat.
   - O strategie sau o ecuaţie de ritm recunoaşte un obiectiv local spre care tinde punctul de decizie, compară obiectivul cu starea aparentă a sistemului pentru a sesiza diferenţa şi utiliza această diferenţa pentru a ghida acţiunea.
   - O strategie descrie cum sunt utilizate informaţiile disponibile pentru a genera decizii sau, în altă variantă a accepţiunii, strategia este vectorul adaptării sistemului la modificările suferite de calitatea mediului înconjurător.

Această modificare trebuie să se reflecte în viziunea strategică a firmelor şi instituţiilor care sunt apte să o perceapă la timp şi dintr-un unghi propriu scopului global, orientând şi modelând acţiunile într-o anumită direcţie care să imprime siguranţă evoluţiei traiectoriei procesului economic.

   - Viziunea strategică sau planificarea strategică ajută la fixarea obiectivelor şi alegerea mijloacelor de acţiune adaptate în funcţie de anumite alternative supuse în prealabil unui efort de reflexie prospectivă asupra evoluţiilor lor viitoare (probabile sau prestabilite).
   - Strategia alternativă, elaborată ca feed-back al sistemului considerat se aplică într-o situaţie anumită în funcţie de noi

combinaţii de elemente care modifică rezultatele sau care permit atingerea lor într-un mod rapid sau mai exact faţă de obiectivul prestabilit.

B. În termeni ai sistemelor cibernetice (social-economice, industriale, ecologice etc.) după felul cum se realizează corectarea abaterilor (sau reglajul de corecţie) pot fi sesizate moduri diferite de reglaj şi comportament. Se consideră că într-un sistem cibernetic abaterile ce provin, în special, din mediul înconjurător sunt corectate în cadrul unui "reglaj" iar cele datorate cauzelor interne, în cazul unui "autoreglaj".

Reglajele de corecţie pot fi cu reacţie negativă sau pozitivă, aceasta marcând evoluţia sistemului. Reglajele cu reacţie negativă sunt asociate activităţii de conducere pentru menţinerea traiectoriei sistemului în spaţiul stărilor, cele cu reacţia pozitivă se asociază, de obicei, activităţii de generare a unei abateri- derivată a strategiei de dezvoltate impusă sistemului.

Raportul dintre activitatea de reglaj şi cea de autoreglaj influenţează comportarea sistemului; cu cât activitatea de reglaj este mai amplă, cu atât creşte gradul de adaptabilitate a sistemului. Înzestrarea sistemelor clasice de reglaj automat (statice) cu capacitate de adaptare a apărut din necesitatea controlorii unor procese asupra cărora nu există o informaţie apriorică completă.

Faţă de cele clasice, sistemele adaptive dispun de o capacitate informaţională sportivă, fiind receptive la o gamă mai largă de semnale pe care trebuie să le identifice şi pe baza cărora trebuie să emită comenzi de modificarea a algoritmului de reglare.

Pe o treaptă superioară de organizare se află sistemele evolutive ca sisteme temporale care au prioritatea de a nu reveni niciodată la starea prin care au mai trecut. Ele sunt urmarea reglajelor cu reacţia pozitivă, care amplifică acţiunea factorului perturbator ce generează fluctuaţii interne sau schimbări ale mediului extern.

Pe termen scurt, stabilirea traiectului unui astfel de sistem este asigurat de reglaje cu reacţie negativă, dar pe termen lung, alura traiectoriei este determinată de strategia aleasă pentru dezvoltarea sistemului, astfel ca din totalitatea factorilor perturbatori unul sau mai mulţi, să fie "asimilaţi" de sistem prin modificarea structurii acestuia. Starea noului sistem format prezintă noi parametrii – sau valori noi ale parametrilor – putând apare chiar subsisteme noi şi relaţii noi între subsisteme.

Definirea unei strategii de dezvoltare a sistemului presupune delimitarea obiectivelor pe termen lung şi programarea, pe etape, a acţiunilor necesare conducerii procesului de fabricaţie în lumina strategiei de dezvoltare alese.

Se poate reţine, ca o concluzie parţială, conducerea sistemelor se identifică cu ansamblul deciziilor necesare coordonării acţiunilor pentru stăpânirea fenomenului atât la nivelul întregului sistem cât şi a proceselor

situate la nivelul subsistemelor acestuia. Ca atare, conducerea sistemului presupune armonizarea continuă a obiectivelor cu resursele, strategia de evoluţie a sistemului fiind determinată pentru urmărirea traiectului (prestabilite) a acestuia.

C. La nivel macroeconomic necesitatea strategiei poate fi pusă în evidenţă din analiza practicii economice anterioare sau ca răspuns la nevoia cercetării acesteia. Astfel:

- În funcţia de autoreglaj a sistemului economiei naţionale nu s-a regăsit conducerea strategică ce privea protecţia mediului. Din această cauză, emisiile de substanţe poluante nu au fost compensate de măsuri de ordin tehnico organizatoric, intensitatea fenomenului de poluare a mediului ieşind de sub control; în ultimii 5 ani, cantitatea poluanţilor a crescut de peste 3 ori, volumul producţiei industriale, în aceeaşi perioadă, fiind departe de această dinamică.

Cauzele acestei situaţii anormale au fost detaliate de specialiştii din ţara noastră, reţinându-se, dintre acestea, prioritatea acordată activităţii de producţie faţă de fenomenul de poluare, caracterul facultativ al respectării legislaţiei, coerciţiunea – când acesta se manifestă, este pe bază de amenzi şi nu de taxe, reducerea continuă a volumului de investiţii aferent instalaţiilor de tratare a afluenţelor poluanţi, scoaterea din funcţiune a unor staţii de tratare a substanţelor poluante (lipsa forţei de muncă, chimicale, piese de schimb, energie electrică etc.) secretul datelor ce uşura mistificarea etc.

- Funcţia de reglaj nu s-a dovedit operativă: neaderarea la tratatele internaţionale în domeniul protecţiei mediului înconjurător, norme de calitate a factorilor de mediu mai "blânde" decât cele similare ţărilor occidentale, lipsa controlului unor factori de mediu (radioactivitatea aerului, solului, analizele microbiologice ale factorilor de mediu, calitatea apei freatice etc.) au făcut ca la acest nivel, conducerea strategică să nu se regăsească la nivelul economiei naţionale.

Poluarea factorilor de mediu – a bazinelor în evoluţia sistemelor de fabricaţie (corect ar trebui spus, în involuţia acestor sectoare), amplificând daunele aduse mediului înconjurător: apa poluantă amonte de unităţile industriale, apariţia metalelor grele în circuitul apei, prezenţa azoţilor în apa freatică etc.

Scoaterea din "involuţie" a sistemelor industriale presupune o strategie bine elaborată pentru a putea cuprinde ansamblul fenomenului (de menţionat că depoluarea unui bazin de apă freatică poate implica perioada de 100-130 ani!)

Prefigurarea comportamentului evolutiv al sistemelor ecologice mari a impus stabilirea unor strategii globale pentru diminuarea acţiunii omului asupra naturii sau pentru punerea sub control a acesteia. Combaterea fenomenului de seră, stoparea procesului de deteriorare a stratului de ozon, a extinderii suprafeţelor deforestate, limitarea ariei şi intensităţii ploilor acide, depoluarea unor bazine hidrografice mari etc. presupun mari eforturi defalcate pe perioade

lungi care nu pot fi articulate decât în cadrul unor strategii globale cu derivaţii la nivelul fiecărei naţiuni.

Specific perioadei de tranziţie a economiei româneşti de la cea centralizată la cea de piaţă, întreaga structură economică va fi afectată; realizarea unei noi structuri (la nivel macro şi microeconomic) presupune existenţa unei strategii care să ghideze restructurarea. Elementele acestei strategii trebuie să ţină seama de următoarele consideraţiuni:

- necesitatea alinierii prevederilor normelor ce privesc calitatea factorilor de mediu la nivelul celor uzuale în ţările Europei occidentale (actualizarea şi completarea normelor şi legislaţiei în domeniul protecţiei mediului);
- privatizarea economiei va impune găsire unor instrumente noi de intervenţie guvernamentală pentru controlul procesului de poluare (reţele de monitoring la nivel naţional, coerciţiune prin taxe, aducerea la cunoştinţa opiniei publice a datelor ce privesc nivelul procesului de poluare a factorilor de mediu locali etc.);
- în perioada de tranziţie a economiei se vor subvenţiona de la buget unele fabricaţii, până la modernizarea acestora şi încadrarea emisiunilor de poluanţi în standardele de calitate, a factorilor de mediu.
- Nomenclatorul fabricaţiilor subvenţionate va rezulta din strategia de dezvoltare economico-socială a ţării.
- aderarea la tratatele internaţionale şi zonale presupune pregătirea acestei etape (din punct de vedere al eforturilor necesare pe plan financiar, informaţional, legislativ, al pregătirii forţei de muncă, a infrastructurii de control etc.), situată pe gradul etapelor strategiei naţionale.
- restructurarea întregii economii naţionale economico-socială a ţării va ţine seamă şi de criteriul ecologic la redimensionarea capacităţilor de producţie şi de modificarea nomenclatorului de fabricaţiei.

D. Se poate concluziona să strategia protecţiei mediului înconjurător trebuie să fie componentă a strategiei generale de dezvoltare economică regăsită de la nivelul unităţilor de producţie până la nivelul economiei naţionale. Se pune astfel în evidenţă necesitatea corelării - pe toate nivelele – a acestor strategii.

Această unitate este rezultanta stabilirii, alegerii sau elaborării următoarelor elemente, componente ale unei strategii:

- suportul teoretic al strategiei (atât al celei de dezvoltare economico-socială cât şi a celei de protecţia mediului);
- conceptele operaţionalizate pentru protecţia mediului;
- orizontul de timp al strategiei;
- obiectivele stabilite;
- delimitarea factorilor favorizanţi şi restrictivi ai atingerii acestor obiective;

- variante de decizii pentru atingerea obiectivelor;
- criterii de evaluare a variantelor;
- varianta preconizată şi detalierea programelor pe termen scurt.

14. Modelul existenţial în societatea industrială: muncă–habitat–timp liber–călătorii

Anca PETROVICI

Considerată până nu de mult sedentară, societatea umană se caracterizează într-o măsură tot mai mare prin mobilitate. Nevoia de a evada cotidian devine tot mai vizibilă.

Fără a reprezenta o lume funcţionând exclusiv în baza unor proprii, turismului se constituie, totuşi, într-o componentă distinctă a sistemului socio-economic, timpul liber şi călătoriile reprezentând factori determinanţi ai organizării existenţei umane şi a civilizaţiei moderne, nemaiputând fi, de aceea, neglijaţi.

Imperativul refacerii fiinţei umane în societatea industrială devine obiectiv fundamental al oricărui model de dezvoltare. Munca, habitatul, timpul liber reprezintă universul existenţei cotidiene al omului.

O parte a timpului liber se derulează în călătorii. Universul cotidian se deschide spre exterior. Destinaţia călătoriilor constituie celălalt pol – anticotidianul. Turismul devenit pârghie modelatoare vitală, ajută la decodificarea comportamentului şi motivaţiilor umane dar şi a speranţelor individuale. Această oscilaţie între cotidian este influenţată de o reţea complexă de interacţiuni, ce leagă patru câmpuri de forţă:

a. societatea şi scara sa valorică (subsistemul sociocultural);
b. economia şi structura sa (subsistemul economic);
c. mediul înconjurător şi resursele sale (subsistemul ecologic);
d. statul şi politica sa (subsistemul politic);

În societatea contemporană, asupra fiecărui subsistem dintre cele enumerate, se exercită cel puţin un factor destabilizator:

a. nevoia de proprietate, posesiune, avere etc. devine preponderentă comparativ cu manifestările toleranţei, moderaţiei etc. S-ar putea spune că valoarea lui umane dar şi a speranţelor individuale "a avea" a luat locul celei de "a fi".
b. tendinţei de concentrare a producţiei în giganţi industriali, ce generează o presiune sporită asupra firmelor mici.
c. dezechilibrele ecologice impun intensificarea preocupărilor de găsire a unor mijloace noi de reducere a poluării şi protecţiei mediului.

Grafic : "Modelul existenţial în societatea industrială" şi mijlocii, i se opune tendinţa de adâncire a specializării şi cooperării în producţie

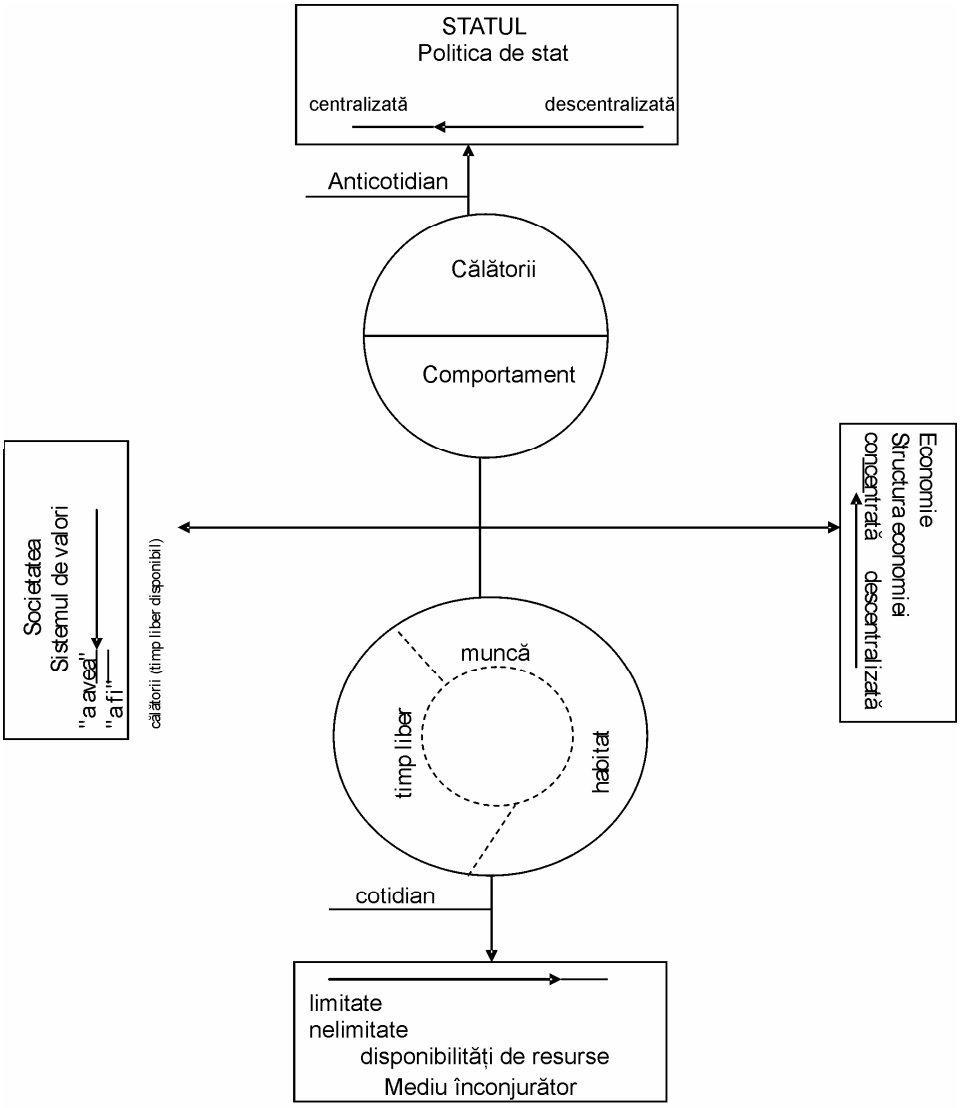

d. birocraţia şi supradimensionarea aparatului administrativ, generează accentuarea tendinţei de centralizare, statul fiind constrâns să cheltuie tot mai mult pentru realizarea infrastructurii şi mecanismelor de reglare a economiei.

Aceste câteva observaţii generale referitoare la subsistemele modelului existenţial relevă faptul că sistemul nu funcţionează chiar atât de armonios pe cât ne-ar lăsa să înţelegem graficul.

După o perioadă fastă în dezvoltarea economică s-a ajuns, datorită utilizării ultimelor posibilităţi economice, sociale şi ecologice, la un impas. Ciclul "magic" al dezvoltării: mai multă producţie → mai multă muncă → mai multe venituri → mai mult consum → mai multă producţie, funcţionează, deşi există contestări referitoare la posibilitatea continuării infinite a acestui ciclu. Creşterea anuală a produselor naţionale brute argumentează o astfel de posibilitate.

Dezechilibrele apărute în economie, în mediul înconjurător dar şi în interiorul fiinţei umane nu pot fi ignorate. Trebuie urmărită, în primul rând, inserarea economiei în relaţiile sociale şi nu invers: economia se subordonează omului.

Ca urmare a progresului societăţii industriale creşterea salariului şi reducerea timpului de muncă au devenit principalele obiective existenţiale.

Reducerea săptămânii de lucru a general apariţia unor implicaţii semnificative în modelul existenţial uman. Făcută fără o pregătire psihologică adecvată şi un cadrul educaţional corespunzător, reducerea săptămânii de lucru riscă să-ţi piardă eficienţa socială scontată, generând, mai degrabă, acumulări suplimentare de stres sau plictiseală.

S-a scris prea puţin despre modul în care poate fi utilizată eficient această resursă oferită după revoluţie "muncitorului" care în timpul săptămânii depune un efort fizic şi /sau psihic obositor.

Sensul, scopul, calitatea vieţii rămase sub semnul întrebării cer să fie redefinite acum când nevoile psihice, sociale capătă importanţă. Mulţi sunt cei care consideră că am depăşit "influenţa necesităţilor" şi am intrat sub "influenţa libertăţii".

Toţi cei care sunt prizonierii proceselor de muncă, a ciclului de viaţă şi habitat cem caracterizează societatea noastră industrială sunt tributarii unei consolaţii reflectate în refacerea forţei de muncă în alte spaţii decât cele destinate muncii şi habitatului cotidian. Procesul intens de urbanizare face ca modalităţii actuale de desfăşurare în acelaşi spaţiu atât al muncii cât şi al odihnei şi vieţii cotidiene să i se substituie un model existenţial ce poate fi definit astfel: "muncă aici" – habitat acolo odihnă altundeva".

După dreptul la concedii şi zile legale de odihnă, omul începe să-şi manifeste tot mai accentuat şi dreptul de a practica turismul. Astfel poate fi explicat fenomenul de transformare a activităţii turistice dintr-o manifestare a unor nevoi considerate a fi de lux într-o necesitatea firească.

În vederea satisfacerii acestei nevoi de turism este necesar a se diversifica o activitate ce poate fi denumită industrie turistică, o industrie a agenţiilor de turism, a întreprinderilor de transport, a unităţilor de cazare şi

alimentaţie publică, a antreprizelor de construcţii, a fabricanţilor de echipamente de tot felul, a birourilor de consulting şi planificare, a consilierilor economici şi publicitari, a băncilor, a vânzătorilor de "suvenire", "industrie" ce va avea dinamică, mijlocie publicitare, congres (organizate atât la nivel naţional cât şi internaţional), forurile sale specifice etc.

Psihologia şi sociologia turismului au urmărit, îndeosebi, impresiile şi comportamentul turismului, dar optica modernă a turismului trebuie să urmărească asigurarea satisfacerii optimale a intereselor tuturor celor implicaţi în activitatea turistică, precum şi ale populaţiei autohtone.

Multe probleme turistice sunt datorate tendinţei de concentrare a deplasărilor turistice în cadrul anumitor săptămâni şi weekend-uri dintr-un an cu o intensitate ce poate avea repercusiuni negative asupra mediului. Repartizarea uniformă a turiştilor pe zone geografice şi în decursul întregului an calendaristic nu este posibilă, însă problema proporţiilor rămâne o problemă importantă în alocarea resurselor pentru turism. Se pot lua măsuri în direcţia distribuţiei echilibrate a vacanţelor şi a repartizării infrastructurii turistice după principiul exploatării eficiente a bazei sale materiale.

Va trebui, deci ca repartizarea infrastructurii turistice să se facă asupra unui număr mare de centre, urmărindu-se încurajarea selectivă a micilor proiecte de pe urma cărora zonele mai puţin dezvoltate ar putea obţine profituri economice importante.

Evaluarea activităţii turistice prin intermediul indicatorilor, numărul de turişti, capacitatea de cazare şi de transport, volumul încasărilor din turism etc. este necesară dar nu şi suficientă. Trebuie ţinut seama şi de particularităţile ce decurg din caracterul oarecum sezonier al activităţii turistice, conjunctura socio-economică şi politică, gradul de atragere al turiştilor străini etc.

În acest fel, turismul ca ramură de bază a economiei naţionale concretizează efectele creşterii nivelului general de şcolarizare, precum şi a nevoilor socio-culturale ale populaţiei şi se constituie într-o activitate stimulativă, în ceea ce priveşte gradul de ocupare a forţei de muncă, iar în final intensificarea ritmului de dezvoltare a economiei.

De asemenea, este important să promovăm o mare diversitate de activităţi economice în regiunile turistice în concordanţă cu dezvoltarea agriculturii, silviculturii, a micii industrii şi a serviciilor nonturistice. În zonele turistice potenţiale, aceste ramuri economice trebuie să beneficieze de prioritate absolută, printre măsurile ce se pot lua, enumerându-se: reorientarea forţei de muncă eliberată din anumite sectoare de activitate în servicii de interes general, îmbinarea mai multor tipuri de activităţi turistice cu ocazia deplasărilor la sfârşit de săptămână şi în concedii la reşedinţele secundare, încurajarea producerii şi comercializării produselor alimentare locale, a materialelor locale şi promovarea specificului regional etc.

Investiţiile de capital destinate turismului sunt constituite din două părţi: fonduri ale unităţilor care primesc turişti şi fonduri atrase. Este important ca o

parte a acestui capital de surse atrase din exterior, la care contribuie şi turiştii să reprezinte un capital de risc pentru a finanţa acele părţi nerentabile la infrastructurii; totodată este importantă garantarea şi favorizarea participării populaţiei locale la investiţiile rentabile.

Autonomia în dezvoltare şi reducerea dependenţei de exterior nu înseamnă renunţarea completă la investiţiile atrase. Atragerea capitalului străin în dezvoltările turistice contribuie la lărgirea bazei financiare, populaţia locală nedispunând de mijloace financiare suficiente şi imediate.

Privită în general, implantarea instalaţiilor turistice devine oportună acolo unde nevoia de forţă de muncă poate fi satisfăcută prin ocuparea populaţiei locale. Este preferată reducerea la minim a forţei de muncă atrasă din exterior. De asemenea, trebuie remediată şi intensificată formarea profesională a forţei de muncă, a condiţiilor de muncă şi, ca o extensie, protecţia socială.

O dezvoltare armonioasă a turismului presupune ca personalul calificat din regiunile primitoare să fie angajat pe tot parcursul derulării activităţii turistice asigurându-se astfel colaborare în toate etapele (elaborarea proiectului, constituirea şi exploatarea instalaţiilor) şi intervenţia imediată atât la nivelul informaţional cât şi la cel publicitar şi financiar.

Practic, în întreaga lume, prestaţiile sunt asemănătoare, caracterul local retuşându-se în funcţie de dorinţele devenite uniforme ale clientului. Integrarea culturii indigene în oferta turistică, cuprinderea arhitecturii în regiunile turistice (elemente de stil, forme de construcţie şi artă artizanală locală), punerea la loc de cinste a specialităţilor culinare tradiţionale etc., vor asigura familiarizarea turismului cu creaţiile locale.

În acest mod, specificul local contribuie la particularizarea ofertei turistice.

Ramură de bază a economiei naţionale şi factor determinant al modelului existenţial uman, turismul se constituie ca o "resursă" vitală în procesul de relansare a activităţii economice în ţara noastră, în etapa actuală de tranziţie spre economia de piaţă.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE

NR. 9/1990

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

CUPRINS

I. RESTRUCTURAREA RAMURILOR INDUSTRIALE

INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAŢIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE

1. Probleme ale revizuirii raporturilor intersectoriale (Lucian Liviu ALBU) 317
2. Modalităţi de sprijinire de către stat a restructurării capacităţilor de producţie în industrie (Ileana FARMACHE) 320
3. Aspecte privind rolul guvernului şi al unor pârghii şi instrumente economice în implementarea strategiei de restructurare a ramurilor industriale (Elena PELINESCU) 326
4. Problematica, conţinutul şi modul de abordare a strategiilor de ramură în condiţiile trecerii la o economie de piaţă (Olga MIHĂESCU) 343
5. Deconstrucţia economiei (Mihail GONDOŞ) 348
6. Punerea în valoare a resurselor naturale luând în considerare avantajul comparativ (dr. Viorica RĂDUCANU) 356
7. Restructurarea economică şi eficienţa exploatării resurselor minerale (dr. Viorica RĂDUCANU, dr. Ecaterina DEACONESCU, Elena COJOCARU, Rodica MIROIU, Florina POPA, Doina ZAFIU, Marius BULEARCĂ, Angela FILIP) 360
8. Recuperarea şi utilizarea resurselor energetice secundare refolosibile (Cristian SIMA) 368
9. Restructurarea industriei textile şi a confecţiilor (Mihai Stoica, Nona CHILIAN, Mariana Vania, Mihaela PĂRĂLUŢĂ) 370
10. Probleme ale restructurării industriei alimentare (Elena GHEORGHIU, dr. Silvia MARINESCU-PAŞOI, Dorin SAVU) 374
11. Probleme economice ale creşterii calităţii ofertei la unele produse alimentare de origine vegetală (Doina TĂTARU) 378
12. Cerinţe privind conţinutul strategiei naţionale de restructurare a industriei metalurgice rezultând din analiza premiselor existente în România şi a tendinţelor de pe plan mondial (Teodor POPESCU) 385

13. Elemente determinante în procesul de restructurare şi reorientare a industriei chimice româneşti (Nicoleta HORNIANSCHI) 391

II. CALITATEA VIEŢII

INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂŢII VIEŢII

Unele consideraţii privind calitatea vieţii populaţiei vârstnice în România (Cornel ALECSE, Hilde PUWAK)..... 396

I. RESTRUCTURAREA RAMURILOR INDUSTRIALE
Institutul de Cercetare a Relaţiilor Interramuri şi a structurilor Industriale

1. Probleme ale revizuirii raporturilor intersectoriale

Lucian Liviu ALBU

Pentru perioada de tranziţie, pe care cu toţii o dorim cât mai scurtă, esenţială este, după părerea noastră, schimbarea opticii în domeniul structurilor economice şi al raporturilor intersectoriale. Argumentul principal în susţinerea acestei idei îl constituie gradul deosebit de ridicat de centralizare la care s-a ajuns astăzi în România comparabil doar cu cel înregistrat într-o „economie de război".

Trecerea de la „economia de război", hipercentralizată, în care sectoarele şi ramurile sunt ierarhizate în funcţie de contribuţia lor la realizarea „producţiei pentru front", la „economia de pace" presupune, în primul rând, renunţarea la vechile ierarhii, la dogma potrivită căreia sunt necesare şi posibile prestabilirea şi planificarea, până în cele mai mici detalii, a evoluţiei structurilor economice. Procesul tranzitoriu va fi însă deosebit de dificil, întrucât efectele negative ale unei întregi perioade istorice vor trebui înlăturate într-un interval de timp mult mai scurt.

În perioada de tranziţie, o atenţie deosebită se cere a fi acordată dezamorsării uriaşelor forţe inerţiale acumulate în economie. Aceasta se poate realiza prin introducerea unor reforme radicale într-o serie de domenii, cu impact major asupra întregului mecanism economic, precum proprietatea şi formele de gestiune, formarea preţurilor, alocarea investiţiilor şi acordarea creditelor, formele de salarizare şi repartizarea profitului etc.

Datorită faptului că în prezent statul deţine puterea absolută în economia românească, în perioada de trecere la economia de piaţă, rolul său în dezamorsarea forţelor inerţiale şi în transformarea radicală a mecanismului economic va fi decisiv. El poate direcţiona, prin diverse căi şi metode, alocarea resurselor şi redistribuirea veniturilor, contribuind astfel la stimularea dezvoltării unor sectoare şi ramuri economice şi la inhibarea dezvoltării altora. Pentru ca perioada de tranziţie să nu fie tributară forţelor inerţiale, conservatoare (care vor acţiona, în continuare, în forme tot mai rafinate, deosebit de periculoase în faza de viruşi ascunşi, scăpaţi prin sita reformelor, care pot infesta, prin efecte cumulate exponenţial, întregul sistem), trebuie acţionat simultan şi coordonat pe două planuri: al gândirii economice şi al măsurilor concrete de politică economică.

În cele ce urmează, punctăm câteva aspecte ce ţin de primul plan, argumentând necesitatea creării condiţiilor favorabile restructurării economiei la nivelul macrosectorial, în corelaţie, pe de o parte, cu tendinţele din ţările occidentale şi, pe de altă parte, cu nivelul actual al zestrei naţionale de resurse şi al utilizării lor.

Analiza în detaliu, pe baza datelor statistice, a raporturilor intersectoriale, a structurilor macroeconomice din România, comparativ cu ţările dezvoltate, precum şi prezentarea unor concluzii cu privire la posibilităţile de restructurare a economiei româneşti în viitor vor face obiectul unui studiu special.

Comparativ cu ţările dezvoltate, în România, pe fundalul unui nivel general de dotare cu factori calitativi mult mai redus, se constată existenţa unor diferenţe mari între sectoarele şi ramurile economice, precum şi în interiorul lor. Aceasta este consecinţa unei politici economice falimentare, care, în realitate, a ignorat sistematic scopul final al activităţii economice – creşterea consumului populaţiei şi progresul fiinţei umane.

Dacă, în societăţile occidentale, la baza evoluţiei economice au fost aşezate tendinţele din consumul populaţiei şi libertatea consumatorului, la noi, aceasta a fost drastic îngrădită, producţia dezvoltându-se autonom. Volumul producţiei, de multe ori fără finalitate economică, reprezenta un scop în sine. Monopolul producătorului a fost exacerbat, iar presiunea asupra consumatorului a devenit sufocantă, cu consecinţe dramatice asupra calităţii vieţii. Aflat la discreţia producătorului, consumatorul a fost lipsit de posibilitatea de a emite semnale, care în economiile sănătoase constituie impulsuri–cheie pentru orientarea producţiei.

Sistemele totalitare au drept corespondent în economie centralizarea excesivă a aparatului productiv, ceea ce duce, într-o fază ulterioară, prin creşterea, peste anumite limite, a presiunii asupra consumatorului, la o formă aberantă în care se trece şi la centralizarea consumului populaţiei (la noi aceasta s-a manifestat cel mai dramatic prin acele raţii alimentare şi prin livrarea pe bază de liste a unor produse industriale de consum, precum televizoare, frigidere, aragaze, automobile etc.) În astfel de sisteme, politica economică se caracterizează prin zgârcenia în domeniul consumului „neproductiv" (în primul rând reducerea aproape de zero a importurilor), comparativ cu generozitatea în cazul consumului „productiv" (procurarea din import, în cazul României, a unor cantităţi imense de cocs, ţiţei, minereuri feroase şi exploatarea neraţională, cu mari cheltuieli, a unor resurse autohtone, precum lemnul, gazele naturale, minereurile neferoase).

În ţara noastră, optica deformată în domeniul structurilor economice a avut drept consecinţă, în principal, neglijarea ramurilor legate de consumator, de om în general, aşa-numitele ramuri neproductive: învăţământul, cultura şi arta, sănătatea, turismul, transportul persoanelor, gospodăria comunală etc., precum şi ştiinţa şi cercetarea ştiinţifică. În acelaşi context, mirajul industria-

lizării (forţate) a avut ca efect ignorarea şi a unor ramuri productive, legate însă de ciclurile naturale, cum sunt agricultura şi silvicultura.

În cadrul industriei, ramurile legate de consumator au fost, de asemenea, defavorizate. Pe măsură ce industria grea s-a extins tot mai mult, iar importurile de materii prime n-au mai putut fi acoperite de exporturile ramurilor orientate spre consumator (îndeosebi agricultura) şi ale celor de prelucrare primară (produse energointensive provenind îndeosebi din metalurgie, materiale de construcţii şi chimie), s-a trecut la exploatarea neraţională a unor cantităţi tot mai mari din bogăţiile naţionale, cu consecinţe negative, inclusiv din punct de vedere ecologic (defrişarea pădurilor peste ritmul natural de regenerare, extragerea unor resurse ale subsolului având concentraţii şi calitate cu mult sub standardele internaţionale).

Datorită unei asemenea optici economice, în care primatul este atribuit producţiei în raport cu consumul, producţiei materiale în raport cu cea nematerială, industriei în raport cu agricultura, industriei grele în raport cu cea uşoară etc., în economia românească au apărut şi s-au dezvoltat discrepanţe şi dezechilibre între sectoarele şi ramurile economice, cu consecinţe dintre cele mai grave, atât pe plan economic, cât şi social. Înlăturarea sau cel puţin atenuarea lor trebuie avută în vedere, în primul rând, în etapa de tranziţie.

Ramurile şi sectoarele economice au fost, în virtutea celor arătate, ierarhizate în mod artificial, ceea ce a avut repercusiuni în cele mai diverse domenii ale vieţii economice: orientarea investiţiilor şi dotarea tehnică, amortizarea, salarizarea, pregătirea forţei de muncă, preţurile de livrare, modul de creditare, aprovizionarea cu materii prime, materiale şi energie din ţară şi de pe piaţa externă, repartizarea rezultatelor financiare etc.

Pe plan social, ierarhizarea arbitrară a ramurilor şi sectoarelor economice, neţinându-se seamă de legile pieţei, de raportul dintre cerere şi oferă, de utilitatea reală a produselor şi serviciilor, subevaluarea importanţei unor activităţi şi supraevaluarea altora, în funcţie de interesele regimului conducător, au dus la acumularea unor mari tensiuni sociale latente, a căror dezamorsare va constitui una dintre sarcinile fundamentale ale perioadei de tranziţie. Câteva exemple de situaţii aberante la care se ajunsese în domeniul salarizării se impun: un muncitor necalificat din industria grea câştiga cât un cadru sanitar cu studii medii, cât un programator cu studii medii sau cât un profesor de liceu; un cercetător ştiinţific, un biolog sau un inginer agronom, mai puţin decât un muncitor calificat din industrie; un salariat din industrie de 4-6 ori mai mult decât un ţăran membru cooperator, iar în cazul pensionării, acest raport devine de 8 până la 10.

Indiferent însă de ramura sau sectorul de activitate, decorelarea nivelului veniturilor de cel al muncii efectiv prestate şi îndeosebi de utilitatea pe plan economic şi social a acestei munci a fost, după părerea noastră, principala cauză distrugerii iniţiativelor, a degradării calităţii muncii şi moralităţii. Nivelarea

sau aşa-zisa omogenizare a forţei de muncă s-a realizat la un nivel tot mai scăzut de competenţă şi responsabilitate.

2. Modalităţi de sprijinire de către stat a restructurării capacităţilor de producţie în industrie

Ileana FARMACHE

Practica ţărilor cu economie de piaţă, indiferent de nivelul lor de dezvoltare şi de sistemul politic prin care se materializează anumite opţiuni de natură economico-socială, pune în evidenţă un rol bine definit al statului în asigurarea condiţiilor favorabile desfăşurării activităţii economice. Statul dispune de un ansamblu de mijloace de intervenţie şi de susţinere a creşterii şi restructurării economice, pe care îl utilizează în conformitate cu specificul diverselor ramuri ale economiei naţionale.

În România, statul, degrevat de rolul de planificator unic al economiei naţionale, va trebui să se alinieze modului de acţiune practicat de ţările cu economie de piaţă. Caracterul de excepţie însă al economiei româneşti în momentul de faţă, când încă nu sunt clar definite mijloacele şi căile de atingere a obiectivului de bază - trecerea la economia de piaţă – face dificilă, dacă nu chiar imposibilă, stabilirea unor modalităţi concrete de intervenţie a statului în economie după modelul altor ţări. Experienţa acestora nu este însă de neglijat, ea reprezentând, de altfel, singura sursă de informaţii de care dispunem în acest domeniu.

Având în vedere aceste considerente, ne propunem să prezentăm în continuare câteva posibile modalităţi de sprijinire de către stat, în condiţiile concrete ale ţării noastre, a unei acţiuni deosebit de importante: restructurarea ramurilor industriei şi în special a capacităţilor de producţie din industrie.

Pornim de la premisa că restructurarea, atât de des întâlnită în ultima vreme ca obiect de studiu în literatura economică, reprezintă în primul rând un mod de acţiune al întreprinderilor, în dorinţa de sporire a competitivităţii şi rentabilităţii lor, şi nicidecum un „monopol” al statului. Relaţia stat-întreprindere este însă necesară şi importantă deoarece puterea politică – ea însăşi supusă reînnoirilor – nu poate şi nu trebuie să remodeleze singură un aparat industrial creat într-o anumită perioadă istorică; statul are, în primul rând, rolul de a crea condiţii favorabile desfăşurării acestui proces.

Intervenţia statului în domeniul analizat vizează între altele:

I. sprijinirea modernizării capacităţilor de producţie în acele domenii de activitate unde este posibil şi totodată necesar sau diminuarea acestor capacităţi în cadrul ramurilor aflate în criză;
II. sprijinirea ramurilor de vârf şi a ridicării nivelului tehnic general al producţiei;

III. susţinerea creării şi extinderii întreprinderilor mici şi mijlocii.

Indiferent de direcţia şi de modalitatea concretă prin care se materializează aceste intervenţii, politica statului în acest domeniu trebuie să se bazeze pe o cunoaştere aprofundată a sistemului productiv şi a regulilor sale de funcţionare şi să se realizeze prin instituţii cu atribuţii specifice în acest sens.

I. Sprijinirea modernizării capacităţilor de producţie, respectiv a diminuării acestor capacităţi în ramurile aflate în criză

Declinul în cerere înregistrat în unele ramuri ale industriei, pe de o parte, necesitatea menţinerii în funcţiune a unor capacităţi de producţie de importanţă naţională, pe de alta, implică atât sprijinirea de către stat a modernizării şi/sau a reducerii unor capacităţi de producţie, cât şi intervenţia guvernamentală în atenuarea problemelor de ordin social pe care restrângerea fără o fundamentare riguroasă a unor activităţi le-ar determina.

Înainte de a ne referi în mod concret la aceste probleme, menţionăm faptul că, în ţările cu economie de piaţă, măsurile de politică structurală iniţiate de guvern sunt favorizate de:

- scăderea rentabilităţii unor produse primare mari consumatoare de materii prime, energie, combustibil, care a determinat reorientarea capitalului spre sectoarele de vârf, cu tehnologie avansată;
- dominarea industriei prelucrătoare de câteva mari grupuri puternic diversificate, care au putut, ele însele, să efectueze schimbările devenite necesare, reducând activitatea în sectoarele în declin şi dezvoltând altele, reciclarea şi redistribuirea forţei de muncă făcându-se în cadrul întreprinderii sau al grupului;
- garantarea, în principiu, de către întreprindere, a locurilor de muncă, muncitorii nepunând rezistenţă la evoluţia structurilor, iar nivelul lor ridicat de pregătire profesională facilitând adaptarea.

Spre deosebire de acestea, în ţara noastră, concurenţa determinată de caracterul de monopol asupra producţiei pe care îl deţin unele întreprinderi, existenţa unor mari platforme industriale „monolit” (de tipul celor din petrochimie sau siderurgie) şi a unor capacităţi de producţie rigide, precum şi slăbirea intensităţii procesului investiţional nu sunt de natură să faciliteze aplicarea unor asemenea măsuri.

1. Restructurarea capacităţilor de producţie în întreprinderi din astfel de ramuri fiind totuşi necesară, o primă modalitate de acţiune a statului o reprezintă sprijinirea revitalizării sectoarelor industriale în criză, pornind de la ideea că o simplă adaptare a capacităţilor poate să răspundă la problemele unei cereri în regresie, dar nu şi la cele ale unei competitivităţi în declin.

Acest sprijin îmbracă, după cum vom vedea în continuare, forme diferite. De la început trebuie subliniat însă faptul că, în ultimii ani, pe plan mondial, se remarcă o atitudine restrictivă faţă de sprijinirea financiară a ramurilor în declin, după ce, începând cu primul loc petrolier şi până la mijlocul anilor '80, guvernele multor ţări iniţiaseră ample programe de ajutorare a sectoarelor aflate în criză. Se urmăreşte ca, indiferent de natura lor, intervenţiile statului să nu aibă un caracter de gratuitate, ci unul de sprijin temporar, eventual rambursabil. Sunt evitate, în general, intervenţiile în extremis, prin subvenţii masive, pentru salvarea ramurilor în dificultate şi totodată sunt restrânse posibilităţile acestor sectoare de a exercita o presiune politică asupra guvernului pentru a obţine ajutoare substanţiale.

Intervenţia statului în acest domeniu se poate realiza prin asistenţă financiară directă, şi anume prin:

- subvenţii constând din sume de bani acordate fără compensaţie (de exemplu : modalitatea de sprijinire de către guvernul britanic a companiei British Steel) ;
- subvenţionarea unor elemente ale costurilor de producţie (de exemplu : în RFG, statul acoperă o parte din cheltuielile de transport al cărbunelui cocsificabil destinat firmelor siderurgice) ;
- acordarea unor credite pe termen lung în moneda naţională sau în devize fără dobândă sau cu dobândă redusă pentru realizarea unor lucrări de modernizare a producţiei ;
- practicarea unor impozite minime pe venituri în perioada în care se realizează lucrări de modernizare ;
- reducerea taxelor vamale la importul de materii prime, materiale, echipamente utilizate în modernizare.

Statul poate sprijini revitalizarea unor ramuri industriale şi pe calea unei asistenţe financiare indirecte, preluând în sarcina sa o serie de activităţi care, în mod obişnuit ţin de resortul întreprinderilor producătoare. În această categorie intră:

- finanţarea de către stat a unor proiecte de cercetare-dezvoltare ;
- crearea de institute de cercetare în ramurile în declin ;
- subvenţionarea creării de locuri de muncă în ramurile de vârf pentru a putea absorbi forţa de muncă eliberată din ramurile în declin ;
- acordarea de credite în condiţii concesionale şi/sau garantarea de către stat a creditelor acordate.

2. Mult mai eficientă, dar cu probleme sociale de mare anvergură, este politica de reducere a capacităţilor de producţie din ramurile în criză. Având în vedere faptul că opţiunea pentru închiderea capacităţilor de producţie nerentabile din punct de vedere al cererii sau pentru diminuarea excedentului de capacitate ţine de fiecare întreprindere în parte, statul îşi poate aduce contribuţia în rezolvarea aspectelor legate de forţa de muncă disponibilizată prin :

- acordarea de ajutoare financiare pentru dobândirea unei pregătiri suplimentare care să dea posibilitatea reîncadrării pe alte posturi în aceeaşi întreprindere sau în alt domeniu ;
- stimularea financiară pentru crearea de noi locuri de muncă, oferită ramurilor în expansiune;
- introducerea unor indemnizaţii de şomaj - inexistente până acum în economia noastră – care pot avea diferite cuantumuri: plata integrală a salariilor pe timp de un an, cum se procedează, de exemplu, în Grecia sau pe timp de 6 luni, după care se plătesc doar 75% pe o perioadă de timp determinată (cum se practică în Ungaria);
- stimularea ieşirilor la pensie, înainte de îndeplinirea condiţiilor de vârstă şi vechime în muncă în anumite momente, când presiunea asupra locurilor de muncă este foarte mare, măsură aplicată la noi în ultima vreme.
- Problemele legate de reducerea personalului în sectoarele în criză sunt mult uşurate în condiţiile unei pregătiri profesionale ridicate şi diversificate, care facilitează redistribuirea forţei de muncă. De asemenea, fricţiunile care rezultă din adaptare pot fi atenuate şi uneori evitate dacă între stat şi sectoarele în cauză există un schimb corect şi regulat de informaţii şi opinii şi dacă măsurile aplicate sunt un rezultat al acordurilor între ministerele interesate, sindicatele muncitorilor, reprezentanţii consumatorilor şi experţi independenţi.

3. Circumscrisă problemei reducerii capacităţilor de producţie considerăm a fi şi reglementarea actului de faliment al întreprinderii.

Statul poate elimina iniţierea de către bănci sau orice altă parte interesată a unei proceduri prin care o întreprindere cu dificultăţi financiare trebuie să se supună unei „monitorizări" a activităţii sale şi să pregătească, într-un anumit interval, un program de redresare a activităţii sale, acceptabil de către consiliul de administraţie şi de către bancă. Dacă acest program, din anumite cauze obiective sau de natură conjuncturală, nu a putut produce efectul scontat şi întreprinderii i se refuză noi credite de către bancă, întreprinderea respectivă poate trece sub controlul unui administrator special sau este declarată în stare de faliment, caz în care bunurile sale sunt scoase la licitaţie.

II. **Sprijinirea ramurilor de vârf şi a ridicării nivelului tehnic general al producţiei** constituie puncte de interes în politica industrială a oricărui stat care urmăreşte creşterea competitivităţii industriei naţionale şi ocuparea de către aceasta a unei poziţii cât mai favorabile pe piaţa internaţională. Avem în vedere că existenţa unei industrii capabile să conceapă şi să producă rapid şi la un cost competitiv echipamente adaptate nevoilor beneficiarilor interni are un rol important în reducerea costurilor modernizării şi mai ales a duratei în care se realizează aceasta, deoarece între producţia de echipamente şi utilaje şi investiţiile productive există o legătură directă, determinată de:

- ponderea ridicată pe care aceste mijloace de muncă o au în cadrul investiţiilor productive şi faptul că cea mai mare parte a necesarului de astfel de mijloace se procură din ţară;
- faptul că investiţiile productive reprezintă piaţa principală de desfacere a industriei de echipamente şi instalaţii.

Principalele probleme legate de politica industrială a statului atât în sprijinirea cercetării şi a dezvoltării în ramurile de vârf, cât şi în modernizarea întreprinderilor vizează eficienţa modalităţilor de intervenţie a puterii guvernamentale şi rolul lor în difuzarea inovaţiei.

Având în vedere experienţa ţărilor cu economie de piaţă în acest domeniu, este necesară promovarea acelor modele de intervenţie a statului care să se adapteze cel mai bine caracteristicilor actuale ale progresului tehnic. Aceste modele trebuie să asigure:

- orientarea sistemelor de ajutoare publice nu numai spre marile întreprinderi şi spre marile programe tehnologice, ci şi spre întreprinderile mici şi mijlocii, care se pot adapta mai uşor cerinţelor pieţei;
- orientarea ajutoarelor atât spre investiţii materiale, cât şi spre investiţii nemateriale, îndeosebi spre cele destinate cercetării şi inovării;
- activarea tuturor domeniilor pieţei publice pentru a asigura debuşeul producătorilor de echipamente; este vorba aici, pe lângă întreprinderile de stat, şi de instituţiile de ocrotire a sănătăţii, sistemul de educaţie naţional etc.

1. Intervenţia statului în promovarea cercetării în ramurile de vârf se poate realiza prin finanţarea directă a unor programe de cercetare, acordarea unor facilităţi fiscale întreprinderilor care au preocupări în acest domeniu sau prin ajutoare pentru promovarea şi difuzarea inovaţiilor. Aceste ajutoare, care au un caracter de noutate pentru economia noastră, constau în:

- sprijinirea întreprinderii prin programe de investiţii ale statului în faze iniţiale, de înalt risc, cum ar fi: dezvoltarea prealabilă demarării producţiei şi testării pieţei, activităţi destinate demonstrării validităţii comerciale a unui produs sau a unui procedeu nou etc.;
- ajutoare nefinanciare, precum cele acordate de centrele de transfer de tehnologie şi de asistenţă tehnică acordată întreprinderilor. Aceste centre acţionează, între altele, prin programe de evaluare a inovaţiei, care ajută antreprenorul să determine viabilitatea comercială a produsului său (acţiune întreprinsă, în general, în cooperare cu o unitate de învăţământ superior) sau prin identificarea micilor întreprinderi cu potenţial puternic, evaluarea posibilităţilor şi punerea lor în contact cu parteneri financiari şi industriali.

2. Statul poate avea un rol important şi în dezvoltarea capacităţilor de producţie în ramurile de vârf. Intervenţiile sale pot fi de tipul asistenţei

financiare directe, prin reducerea nivelului global de impozite, prin subvenţii şi facilităţi acordate implantărilor de capital străin purtător de progres tehnic, sau indirecte, prin garantarea preţurilor, garantarea creditelor etc.

Statul poate sprijini şi crearea de noi întreprinderi, o modalitate interesantă în acest sens reprezentând-o „pepinierele", care se constituie dintr-un ansamblu de clădiri şi construcţii cu o anumită dotare destinate a facilita faza de demaraj a unor întreprinderi.

Activitate nouă şi pentru industriile occidentale, pepinierele ar putea constitui, în cazul României, o modalitate eficientă de încurajare a privatizării, prin sprijinul acordat micilor întreprinderi, care acuză îndeosebi lipsa spaţiilor de producţie şi a mijloacelor de muncă, dar şi una de utilizare a unor capacităţi de producţie disponibile.

Aceste pepiniere oferă:

- local (spaţiu de producţie) la un preţ inferior faţă de cel al pieţei;
- servicii comune: secretariat, telefon, telex;
- asistenţă în gestiune şi contabilitate la preţuri reduse sau gratuit;
- relaţii privilegiate cu partenerii externi;
- sisteme de finanţare privilegiate;
- o adresă şi o imagine pentru noile întreprinderi.

Avantajele sunt descrescătoare în timp, obligând întreprinderile să părăsească sediul după 3-5 ani.

3. Statul poate acorda, de asemenea, facilităţi şi pentru încurajarea modernizării întreprinderilor, îndeosebi a celor mici şi mijlocii, facilităţi constând în reduceri de impozit, reduceri sau scutiri de taxe vamale pentru echipamentele din import destinate modernizării etc. Astfel, stimularea introducerii automatizării se poate face prin acordarea unor diminuări speciale pentru amortisment (30% din preţul de achiziţie) sau reduceri (7% din preţ) pentru maşinile şi echipamentele de automatizare achiziţionate, mai ales maşini-unelte cu comandă numerică şi roboţi industriali, considerate necesare pentru raţionalizarea şi creşterea eficienţei activităţii de producţie, distribuţie, gestiune. Dacă aceste echipamente sunt închiriate, şi nu cumpărate, se aplică un tratament fiscal preferenţial.

III. Susţinerea înfiinţării şi extinderii întreprinderilor mici şi mijlocii

Creşterea mai rapidă a productivităţii totale a factorilor de producţie înregistrată în întreprinderile mici şi mijlocii, capacitatea lor de absorbţie a forţei de muncă eliberate de marea industrie, rolul lor de amortizor al şocurilor provocate de modificările raportului între cerere şi ofertă, datorită capacităţii rapide de adaptare la cerinţele pieţei şi, nu în ultimul rând, posibilităţile ridicate de asimilare şi difuzare a progresului tehnic justifică măsuri de sprijinire a

acestora iniţiate de stat. Pentru economia noastră trebuie evidenţiat şi rolul acestor întreprinderi în trecerea la economia de piaţă, ele fiind prima formă prin care se realizează privatizarea şi totodată cea prin care aceasta se va extinde, până când se va trece la privatizarea pe scară largă a marii industrii.

Statul poate susţine înfiinţarea şi dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii prin:

- facilitarea eliberării de autorizaţii pentru iniţierea unor astfel de întreprinderi;
- acordarea de asistenţă de tipul „pepinierelor" (prezentate anterior);
- asigurarea unei reţele de servicii de popularizare;
- impulsionarea băncilor în acordarea de credite acestor întreprinderi;
- asigurarea monopolului producerii unor anumite produse, de realizarea cărora marea industrie se poate degreva;
- atribuirea de fonduri în valută pentru importul unor echipamente destinate modernizării capacităţilor de producţie;
- acordarea de avantaje fiscale cu scopul de a favoriza ameliorarea calităţii, exporturile, înlocuirea importurilor, punerea la punct a noi produse;
- autorizarea majorării preţurilor la produsele de calitate superioară.

Susţinerea întreprinderilor mici şi mijlocii este un punct des întâlnit în politica industrială a guvernelor din ţările cu economie de piaţă, ţări în care aceste întreprinderi asigură de multe ori ocuparea forţei de muncă în proporţie de peste 50%. Interesul în cazul României pentru o astfel de orientare este cu atât mai mare cu cât cea mai mare parte a forţei de muncă este concentrată în întreprinderi mari şi foarte mari, întreprinderi a căror adaptare la cerinţele economiei de piaţă se realizează greu şi datorită dimensiunilor lor.

3. Aspecte privind rolul guvernului şi al unor pârghii şi instrumente economice în implementarea strategiei de restructurare a ramurilor industriale

Elena PELINESCU

Realizarea strategiei de restructurare a ramurilor industriale în ţara noastră se va desfăşura, în primă etapă în condiţiile unei perioade de tranziţie de la economia planificată de tip centralizat la economia de piaţă, ceea ce presupune atât reevaluarea rolului guvernului, a pârghiilor şi instrumentelor economice de care dispune în realizarea acestei strategii, cât şi a modului în care acestea pot servi sau nu intereselor diferiţilor agenţi economici angrenaţi alături de stat[1] în acest proces.

[1] Statul nu este privit ca până acum în economia socialistă ca reprezentant şi administrator general al proprietăţii întregului popor asupra mijloacelor de producţie, ci ca un agent economic cu drepturi egale cu alţi agenţi economici.

A. Guvernul – agent regulator în implementarea politicilor de restructurare a ramurilor industriale

Implementarea oricărei strategii de restructurare a ramurilor industriale presupune fără îndoială intervenţia, mai mult sau mai puţin pronunţată, a guvernului printr-o serie de pârghii şi instrumente specifice derivate din politica economică generală, greutatea constând în găsirea unui echilibru între gradul de intervenţie şi nonintervenţie. Max F. Millikan[1] considera, spre exemplu, printre factorii prioritari de aplicare a unei strategii, în primul rând echilibrarea între eforturile guvernamentale excesive de reglare, control şi conducere a activităţii economice şi lipsa de atenţie în reglare şi controlul acesteia şi, în al doilea rând, pregătirea activităţii de conducere monetară, fiscală (taxe, poliţe fiscale) şi de control al pieţelor, ce va maximiza stimulentele de creştere a eficienţei economice exprimate prin productivitate.

Pentru România, aflată în faţa unui proces iminent de descentralizare (după o lungă perioadă de centralizare excesivă), problema echilibrului între eforturile guvernamentale de reglare şi control şi cele de liberalizare, lăsând cale deschisă elementelor mecanismelor pieţei, se pune cu deosebită acuitate. Lipsa momentană a unui mecanism bine pus la punct care să permită larga iniţiativă a agenţilor economici, a elementelor fundamentale ale pieţei libere, ca şi criza generală[2] ce marchează azi economia românească fac obiectiv necesară accentuarea rolului de agent regulator al guvernului. Întreprinderile, organizate fie ca regii autonome, fie ca societăţi comerciale, conform prevederilor Legii nr. 15/1990, vor fi nevoite să conlucreze strâns cu ministerele, guvernul, alte organisme guvernamentale pentru a găsi posibilităţile reale de sprijinire a eforturilor lor interne de redresare (cel puţin în acest an şi cel viitor când se află în formare elementele economiei de piaţă). Gradul de conlucrare va depinde fără îndoială de tipul de proprietate predominant şi forma de organizare, de mărimea întreprinderilor, obiectivele stabilite în politica economică şi socială a guvernului, intensitatea participării la acorduri şi grupări zonale, poziţia diferită a unor întreprinderi pe piaţă etc.

Pe măsura constituirii de pieţe bine organizate care să permită acţiunea liberă a reglării preţurilor de piaţă, accesul tuturor agenţilor economici existenţi la informaţie, distribuirea corectă şi rezonabilă a veniturilor, împiedicarea dezechilibrelor mediului natural prin poluare etc., rolul statului de agent regulator se va modifica, acţiunile fiind mai mult de natura încurajării sau

---

[1] M.F. Millikan. The Case for Development, A Strategy of Development, United Nation Centre for Economic and Social Information, New York, 1985, p. 21.

[2] Potrivit mai ales opiniei specialiştilor americani, după anul 1978, anul apariţiei în SUA a primelor dereglementări (măsuri de eliminare a unor acte normative cu caracter reglementar vizând domeniul fiscal, comercial etc.), intervenţia statului nu a diminuat prea mult efectele negative ale crizei economice, fapt ce explică valul de liberalizare ce a cuprins cu intensităţi diferite ţări capitaliste dezvoltate. Vezi: M. Didier. Economie – les règles du jeu, 2-ème édition, Editura Economica, Paris, 1989.

descurajării unor activităţi economice prin intermediul pârghiilor economice. Va avea loc trecerea de la politica de regularizare, al cărei obiectiv îl constituie „oferirea" de mijloace şi controlul utilizării acestora, la aceea de relansare a competitivităţii la nivel macroeconomic, concretizată într-o slăbire a intervenţiei guvernului paralel cu liberalizarea[1] acţiunii pârghiilor şi instrumentelor economico-financiare.

Aceasta înseamnă că intervenţia guvernului se va face simţită mai mult prin aplicarea pârghiilor economice existente la dispoziţia lui: fiscalitate, rata dobânzii, cursul de schimb, cheltuieli bugetare, protecţionism (intern, extern, ecologic şi social), aşa cum rezultă şi din tabelul 1. Prin acestea se va urmări asigurarea: coordonării diferitelor strategii de dezvoltare a întreprinderilor (bazate pe variete forme de proprietate) cu cea generală a guvernului; echilibrului interesului privat cu cel public, mai ales în cadrul politicii sociale; protejării şi stimulării unor activităţi, domenii de importanţă naţională; armonizării acţiunilor de stimulare cu cele de control în cadrul politicii investiţionale, comerciale, concurenţiale şi fiscale; corelării cererii cu oferta, având în vedere diferenţa de timp de care are nevoie oferta pentru a reacţiona la modificarea preţului în concordanţă cu cererea.

La baza modului de rezolvare a acestor probleme de către guvern va sta utilitatea economică a rezultatelor ce se doresc a se obţine. În funcţie de aceasta se va constitui baza reglementărilor cu caracter programatic, a intervenţiilor pentru încurajarea diferitelor activităţi, a reglementărilor de protecţionism.

Sintetic, unele măsuri, pârghii şi instrumente de intervenţie a guvernului în realizarea strategiei de restructurare a ramurilor industriale sunt prezentate în tabelul 2.

Se remarcă faptul că, la nivel macroeconomic, aceste măsuri derivă, în primul rând, dintr-o politică de încurajare diferenţiată a unor ramuri şi domenii, ceea ce duce de fapt la „dirijarea" într-o măsură oarecare a procesului de restructurare industrială, structura obţinută nefiind deci rezultatul liberei acţiuni a pieţei, ci şi a intervenţiei guvernului. Această intervenţie este necesar a fi limitată pentru a nu afecta efectele favorabile asupra eficienţei ce derivă din

[1] Liberalizarea acţiunii unor pârghii şi instrumente economico-financiare este un proces care, treptat, a început să cuprindă, după anul 1980, toate ţările industrializate şi este legat de o serie de inovaţii financiare, apariţia şi crearea unor pieţe financiare viitoare. Direcţiile principale ale dereglementărilor au constat în: liberul acces al operatorilor străini pe piaţa financiară, liberalizarea ratei de schimb, a ratei dobânzii, autorizarea euro-emisiilor (euro-yeni, euro-franci, euro-dolari etc.), crearea unei pieţe financiare viitoare (financial futures) – vezi Lionel Stoleru „L'ambition internationale", Editions du Seuil, Paris, 1987, p. 199-206, Fais nouveaux d'ordre legislatif et autre intervenus dans les pays développés et dans les pays en développement, matière de contrôle des pratiques commerciales restrictives (1985-1988), Conference des Nations Unies sur le commerce et le développement, 28 août 1988, Nations Unies.

libera concurenţă a agenţilor economici şi pentru a crea, pe baza acesteia, o structură industrială adecvată condiţiilor reale ale economiei, locului ei în comerţul mondial. De asemenea, măsurile pentru susţinerea unor domenii sunt completate cu acţiuni de protecţie fie a producătorului intern faţă de concurenţa străină, fie a consumatorului, guvernul urmărind de regulă întărirea poziţiei întreprinderilor naţionale atât în faţa concurenţei străine, cât şi a trusturilor.

Tabelul 1

Exemple de pârghii şi instrumente de intervenţie a statului în dezvoltarea economică

Domeniul de intervenţie	Instrumentul	Performanţe sau indicatori economici afectaţi de intervenţie
Monetar	• rata dobânzii	• nivelul investiţiilor • costul de producţie
Fiscal	• impozitul pe venitul persoanelor fizice • impozitul pe venitul societăţii • cheltuielile publice	• consumul şi volumul economiilor • beneficiul • investiţiile • nivelul preţurilor
Comerţ exterior	• cursul valutar • nivelul general al drepturilor vamale	• costul importurilor • preţul de import • balanţa de plăţi
Investiţiile străine	• impozitul	• nivelul investiţiilor străine
Consumul	• impozitul pe vânzări	• consumul
Forţa de muncă	• impozitul pe salarii • subvenţiile	• costul manoperei • beneficul • remunerarea muncii
Producţia	• impozitele şi subvenţiile • reglementarea preţurilor • producţia sectorului public • cercetarea şi asistenţa tehnică a sectorului public	• beneficiul şi producţia • investiţiile • nivelul producţiei • costul de producţie
Investiţiile	• rata dobânzii • scutirile fiscale • investiţiile sectorului public • restricţii	• beneficiul • volumul investiţiilor
Comerţul	• subvenţii la export • contingentări şi interdicţii la import	• preţul • beneficiul
Resursele naturale	• impozitele şi subvenţiile • investiţiile auxiliare	• costul de producţie • ritmul punerii în valoare

Sursa: Guide de planification du développement, op. cit., p. 44.

Tabelul 2

Măsuri, pârghii şi instrumente de intervenţie a guvernului în realizarea strategiei de restructurare a ramurilor industriale

Intensitatea intervenţiei	Tipul intervenţiei	Măsuri posibil de adoptat la nivel macroeconomic	Pârghii şi instrumente de realizare a măsurilor preconizate
Puternică	Susţinere directă	• Stabilirea domeniilor industriale ce trebuie sprijinite pe criteriul importanţei lor strategice, militare, economice sau sociale • Iniţierea şi subvenţionarea unor programe de cercetare-dezvoltare în domeniile considerate de importanţă naţională. • Favorizarea liberei circulaţii a informaţiilor • Asigurarea premiselor accesului întreprinderilor la rezultatele cercetărilor fundamentale • Subvenţii pentru recalificarea personalului din unele domenii de importanţă naţională, pentru formarea personalului muncitor • Adoptarea unor reglementări de protecţie vamală şi comercială a produselor din domeniile de interes naţional sau, în general, a producătorilor interni • Adoptarea unor reglementări privind controlul unor preţuri în scopul eliminării concurenţei neloiale	• Subvenţii pentru susţinerea domeniilor selectate • Impozite diferenţiate în favoarea domeniilor ce prezintă importanţă pentru guvern • Împrumuturi participative pentru întreprinderile din domeniile ce interesează guvernul • Credite cu dobânzi reduse pentru investiţiile în domenii de importanţă naţională • Scăderea cotelor fiscale asupra cheltuielilor de cercetare-dezvoltare din domeniile de importanţă naţională • Taxe vamale ridicate pentru produsele domeniilor protejate la intern • Constituirea unor fonduri de recalificare şi perfecţionare a pregătirii • Amenzi pentru practicarea de acorduri privind stabilirea concertată de preţuri de unii producători • Dobânzi penalizatoare pentru încălcarea reglementărilor de protecţie comercială a producătorilor interni • Liberalizarea preţurilor şi variaţia lor în funcţie de jocul cererii şi al ofertei

Intensitatea intervenţiei	Tipul intervenţiei	Măsuri posibil de adoptat la nivel macroeconomic	Pârghii şi instrumente de realizare a măsurilor preconizate
	Susţinere indirectă	• Modularea directă a consumurilor pentru favorizarea întreprinderilor mici şi mijlocii.	• O mai bună distribuţie a veniturilor
Slabă sau redusă	Directă	• Restrângerea domeniilor de importanţă naţională la cel militar • Anularea reglementărilor privind controlul preţurilor pentru protejarea producătorilor interni de concurenţa neloială • Abţinerea de la încheierea de acorduri internaţionale de control al practicilor discriminatorii (de repartizare a pieţei între întreprinderile mari producătoare) • Atenuarea treptată a unor practici comerciale restrictive ce introduc protecţionismul în comerţul internaţional	• Dezvoltarea strictă a domeniilor de activitate în funcţie de interesul direct al diferiţilor agenţi economici de a investi sau nu, de mărimea ratei dobânzii care stimulează sau reduce acest interes • Stabilirea pe piaţă a preţurilor prin liberul joc al concurenţei şi al reglementărilor pieţei • Limitarea dobânzilor penalizatoare în cazul încălcării unor legi prin crearea unor fuziuni anticoncurenţiale, antrenând creşteri de preţuri la consumator, urmare a dominaţiei pieţei • Eliminarea unor obstacole tarifare şi netarifare

Experienţa ţărilor cu economie de piaţă demonstrează că aceste măsuri pot fi acceptate în condiţiile în care contribuie la ponderarea factorului de risc pe care incumbă dezvoltarea unor domenii sau fabricaţii de produse şi/sau comercializarea acestora, stabilirea unei echităţi între concurenţi pe piaţă şi menţinerea unei concurenţe loiale. Prin intermediul lor, guvernul poate menţine fabricaţia în ramuri cu o capacitate mai redusă de autofinanţare, aflate în declin, sau le proteja pe cele supuse unei accentuate concurenţe externe.

Aceste măsuri vin să susţină strategiile ofensive ale diferiţilor agenţi economici pentru întărirea poziţiei lor pe piaţa produselor aflate în expansiune, având un rol stimulativ, sau contracarează efectele negative posibile ale strategiilor defensive în domenii aflate în declin[1].

[1] Industrie et développement dans le monde, Rapport 1986, ONUDI, Vienne, 11987, p. 17.

Spre exemplificare, ne vom referi la modul concret în care guvernul japonez a utilizat pârghiile şi instrumentele economice pentru a sprijini acţiunile de restructurare din industriile afectate de creşterea preţului energiei după primul şoc petrolier care a antrenat scăderea competitivităţii unor produse industriale (metalurgice, de construcţii de maşini etc.) ce se realizau cu un mare consum de resurse şi de reculul cererii.

Avantajul acestei intervenţii a fost repartizarea a costului adaptărilor echitabilă între toate întreprinderile şi guvern. Totodată, statul a susţinut (prin subvenţii şi credite avantajoase) investiţiile destinate reducerii consumurilor de energie şi de materii prime.

Intervenţia guvernului a avut loc în cadrul unui „plan de stabilizare sectorială”[1] la care şi-au adus contribuţia ministerele şi întreprinderile interesate, sindicatele profesionale, reprezentanţii consumatorilor şi experţi independenţi şi care a concertat acţiunile tuturor factorilor interesaţi. Sintetic, măsurile luate, pârghiile şi instrumentele folosite în funcţie de obiectivele urmărite sunt prezentate în tabelul 3. Se menţionează doar că, de exemplu, apariţia legii cartelurilor a determinat reducerea cu 13% a numărului întreprinderilor, cele rămase dirijându-şi eforturile spre diversificarea sortimentală a producţiei, investiţii pentru aplicarea unor noi tehnologii cu consumuri reduse de materii prime şi energie, recalificări ale unei părţi a personalului afectat de reducerea locurilor de muncă, iar producţia de oţel s-a redus timp de 6 luni la 60%, la toţi cei 51 de membri ai cartelului oţelului înfiinţat în anul 1981 cu acordul MITI etc.

Tabelul 3

Pârghii, instrumente economico-financiare, obiective şi măsuri politice utilizate de guvernul japonez pentru sprijinirea unor industrii aflate în dificultate economică

Obiective fixate	Măsuri politice	Pârghii şi instrumente economico-financiare utilizate
• Modernizare şi stabilizare a industriilor prezentând slăbiciuni structurale şi reglementarea costurilor de adaptare pentru evitarea falimentelor • Reducerea capacităţilor de producţie	• Adoptarea unei politici de ajustare structurală cuprinzând: - planuri de stabilizare sectorială - legalizarea cartelurilor ce-şi asumă răspunderea reducerii capacităţilor de producţie şi garantează	• Distribuirea de ajutoare financiare muncitorilor din regiunile şi ramurile afectate. • Distribuirea de ajutoare financiare domeniilor ameninţate: oţel, ferosiliciu, construcţii navale etc. • Ajutoare financiare pentru întreprinderile mici şi mijlocii • Incitarea băncilor la rezerve în acordarea de credite industriilor afectate

[1] H. Laumer şi W. Ochel. Adaptation des structures industrielles: l'exemple japonais, în: Problèmes économiques, nr.1969/1986, p. 24.

Obiective fixate	Măsuri politice	Pârghii şi instrumente economico-financiare utilizate
• Încurajarea inovării şi cooperării între întreprinderile din sectoarele afectate [x]	creditele de stat - adoptarea în 1978 a legii stabilizării sectoarelor aflate în criză, cu o durată de 5 ani - aprobarea, după 1983, a acordurilor de producţie pentru a favoriza scăderea costurilor	• Facilitarea reîncadrării şomerilor • Subvenţii pentru atenuarea scăderii veniturilor unei părţi din lucrători • Uşurarea fiscală a întreprinderilor afectate • Acordarea de ajutoare pentru cei ce sunt la cursuri pentru recalificare cu scoatere din muncă • Favorizarea creării de noi locuri de muncă prin credite avantajoase • Susţinerea investiţiilor destinate reducerii consumurilor de energie şi materii prime.

[x] *Obiective ale politicii după anul 1983.*

Sursa: Prelucrări după Problèmes économiques, Franţa, nr. 1969, 1986.

B. Posibilităţi de utilizare a unor pârghii şi instrumente economico-financiare în implementarea strategiei de restructurare a ramurilor industriale în ţara noastră

Implementarea politicilor şi strategiilor de restructurare a ramurilor industriale la nivel macro, mezo şi microeconomic de organisme guvernamentale şi diferiţi agenţi economici se va desfăşura în condiţiile crizei generale a economiei româneşti şi într-o perioadă de tranziţie spre economia de piaţă, ceea ce va determina o serie de aspecte specifice privind posibilităţile de utilizare a pârghiilor şi instrumentelor economice în realizarea obiectivelor propuse. Astfel, într-o primă perioadă estimată, conform programului guvernului, la peste un an, se vor putea utiliza încă pârghiile şi instrumentele economico-financiare ce acţionau în cadrul mecanismului de funcţionare a economiei planificate, ceea ce va conduce la îngreunarea manifestării iniţiativei agenţilor economici (cu atât mai mult cu cât forma de proprietate de stat rămâne dominantă) şi ponderarea interesului investitorilor străini de a pătrunde pe piaţa românească. Mai mult, etapizarea aplicării pachetului de legi care reglementează şi conturează cadrul general de utilizare a pârghiilor economice pentru înfăptuirea obiectivelor industriei la nivel macro, mezo şi microeconomic va crea disfuncţii şi distorsiuni prin coexistenţa, într-o anumită perioadă, a instrumentelor şi pârghiilor economico–financiare specifice unor mecanisme economice complet diferite. Eliminarea acestora ar fi posibilă numai prin aplicarea simultană a întregului pachet de reglementări privind funcţionarea economiei mecanismului de piaţă. Totodată, realizarea strategiilor şi politicilor

structurale în ţara noastră va avea loc în condiţiile scăderii performanţelor economiei româneşti şi ale adâncirii crizei generale, ceea ce va îngreuna procesele de restructurare care, în majoritatea ţărilor dezvoltate, s-au desfăşurat în condiţii ce au favorizat adaptările structurale (creştere economică înaltă şi stabilă, scăderea şomajului,flexibilitatea pieţei de bunuri, a forţei de muncă şi a capitalurilor)[1]. Toate acestea conduc la concluzia că, în ţara noastră, atingerea obiectivelor restructurării industriei va implica acţiuni cu puternic impact pe plan economic şi social ale căror efecte vor trebui controlate printr-o conducere economică bazată pe utilizarea largă a ansamblului pârghiilor şi instrumentelor economice.

Experienţa ţărilor cu economia de piaţă demonstrează că statul poate interveni în procesele de restructurare industrială ce au loc la nivel macro, mezo şi microeconomic printr-o serie de reglementări privind posibilităţile de utilizare a pârghiilor şi instrumentelor economice, în acest sens ştiut fiind că cele cu impactul cel mai puternic sunt: subvenţiile, creditele, dobânda, impozitele, taxele şi regimul preţurilor.

a. Subvenţiile

Primii paşi făcuţi pe calea trecerii la economia de piaţă, ca şi transparenţa precară a politicii guvernului nu lasă să se întrevadă în totalitate posibilităţile de utilizare a acestei pârghii în înfăptuirea obiectivului restructurării industriale, măsura în care statul va încuraja sau descuraja activităţile economice din unele ramuri, sectoare de activitate sau chiar întreprinderi[2].

Experienţa mondială arată că, în economiile de piaţă, guvernele utilizează subvenţiile pentru finanţarea activităţii de cercetare şi mai ales a celei fundamentale cu factor mare de risc, pentru susţinerea învăţământului de toate gradele, protecţia contra şomajului prin recalificarea sau perfecţionarea personalului muncitor şi asigurarea alocaţiilor de şomaj, menţinerea unui anumit nivel de trai, susţinerea unor domenii de importanţă naţională, protejarea unor locuri de muncă, asigurarea premiselor favorabile achiziţionării de resurse etc.

Este de aşteptat ca aceste orientări să se regăsească şi în politica românească de alocare de subvenţii, deşi deficitul finanţelor publice va determina sporirea gradului de incertitudine privind viitorul economiei şi va antrena creşterea prelevărilor obligatorii.

În aceste condiţii, principala problemă va consta în alegerea priorităţilor în alocarea subvenţiilor pentru susţinerea acţiunilor de restructurare industrială fără a afecta major condiţiile de concurenţă şi capacitatea reală de competiţie.

---

[1] H. Laumer şi W. Ochel „Adaptation des structures industriel les: l'exemple japonais", în Problèmes économiques, 1969/1986, p. 22.

[2] Datele cunoscute până în prezent arată orientarea spre subvenţionarea cu 60-70 miliarde lei/an a produselor de primă necesitate pentru populaţie – vezi Schiţa etapizată a programului guvernului de trecere la economia de piaţă, august 1990.

Aceasta devine cu atât mai importantă cu cât statul, fiind obligat să-şi subvenţioneze unităţile proprii cu activităţi mai puţin rentabile, dar de importanţă naţională – menţinând astfel o structură mai puţin competitivă – îşi diminuează capacitatea de subvenţionare a unităţilor din diferite domenii ce vor funcţiona în regim privat. Pe de altă parte, mărimea subvenţiilor nu poate depăşi anumite limite fără a afecta negativ eforturile de întărire a monedei naţionale şi ale bugetului, acţiuni extrem de importante pentru economia românească ce se confruntă cu fenomene inflaţioniste şi de dezechilibru bugetar.

Experienţa de până acum a ţării noastre, ca şi a altor ţări est-europene demonstrează că atunci când intervenţia statului pentru susţinerea unor domenii şi realizarea unei specializări naţionale are loc într-un mediu fără concurenţă, apare un fenomen de lipsă de vigoare în competiţia internaţională, iar structurile se creează artificial, şi nu pe baza unei reale confruntări dintre cerere şi ofertă, diminuând performanţele economiei. De aceea, pentru ca subvenţiile să aibă un impact favorabil asupra proceselor implicate de adoptarea strategiilor de restructurare industrială, este oportună orientarea lor, cu prioritate, spre domenii care impulsionează şi creează condiţii propice acestui proces (cum ar fi cercetarea fundamentală şi cea din domeniile în care ţara noastră are deja o experienţă, un potenţial creativ şi un portofoliu de brevete autohtone ce pot fi valorificate) şi spre protecţia socială a forţei umane afectate de restructurare.

Această orientare a constituit, de altfel, firul conducător în dirijarea subvenţiilor guvernelor ţărilor dezvoltate cu economie de piaţă către activităţile de cercetare-dezvoltare din domeniile de vârf, în care lupta concurenţială se dă pentru dominaţia tehnologică (maşini-unelte, informatică, circuite electronice, inginerie genetică, materiale noi, biochimie) şi în care deţin poziţii de frunte[1] sau către facilitarea accesului întreprinderilor mici şi mijlocii la rezultatele cercetărilor efectuate în institutele de stat, în vederea întăririi capacităţii lor concurenţiale.

De menţionat este faptul că acordarea de subvenţii sectoarelor de stat ce deţin o concentrare excesivă a competenţelor tehnologice a condus, în unele ţări vest-europene (Italia, Franţa), la o triplare a volumului acestora în perioada 1973-1983[2], contribuind, în final, la frânarea procesului normal de ajustare structurală impus de cerinţa asigurării pe termen lung a competitivităţii

[1]Potrivit unui studiu al Oficiului European de Brevete, SUA, Japonia şi R.F. Germania au totalizat 54% din cererile de brevete în domeniul maşinilor-unelte, mai mult de ¾ din cele în biochimie, inginerie genetică şi informatică şi în jur de 71% în sectorul circuitelor electronice – vezi „Politique et législation relatives à la technologie dans un environnement économique et technologique mouvant", Rapport du secrétariat de la CNUCED, 8 août 1988, p. 7.

[2] L. Stoléru „ L'ambition internationale, Seuil, Paris, 1987, p. 303.

domeniului în confruntarea cu piaţa mondială şi menţinerea cu mari eforturi a unor structuri neviabile.

Rezultă, aşadar, că subvenţiile constituie o pârghie ce trebuie utilizată cu multă grijă în încurajarea restructurării industriale datorită implicaţiilor negative atât pe planul competitivităţii şi al performanţelor, cât şi al eforturilor de întărire a monedei şi de echilibrare a bugetului. Dată fiind limitarea mărimii totale a subvenţiilor posibil de acordat şi faptul că ele sunt destinate şi altor domenii ale economiei naţionale, este posibil ca partea ce revine susţinerii industriei să fie destul de mică şi atunci rolul lor în realizarea obiectivelor restructurării unor ramuri industriale să scadă şi mai mult[1]. Este posibil ca, în timp, importanţa şi rolul acestei pârghii economice în înfăptuirea strategiei de restructurare a unor ramuri industriale româneşti să se modifice, ca urmare a schimbărilor survenite în cadrul economiei româneşti, acţiunea ei conjugându-se cu aceea a pârghiilor şi instrumentelor fiscale şi fiind legată de politica ofensivă sau defensivă adoptată.

b. Creditul şi dobânda

Ajustările impuse de cerinţa creşterii competitivităţii industriei româneşti nu vor putea avea loc fără atragerea de resurse şi din exteriorul unităţilor economice care să contrabalanseze costul imens al acestor acţiuni, deci fără apelarea la credite interne şi externe. Aceasta datorită faptului că rămânerile în urmă în domeniul tehnologic, uzura fizică şi mai ales morală a celei mai mari părţi din utilajele existente, mai ales în domeniile în care progresul ştiinţifico-tehnic a cunoscut o dinamică accelerată, implică eforturi financiare la care nu poate face faţă capacitatea încă redusă de autofinanţare a unităţilor productive şi nici resursele existente în ţară. Apelarea la credite este oarecum îngreunată de organizarea, în această perioadă, a pieţei capitalurilor (inexistentă în vechiul sistem planificat), de conturarea pe noi baze a politicii monetare şi financiare şi de reorganizare instituţională[2], acţiuni ce se vor desfăşura etapizat până în

[1] Un exemplu în acest sens îl oferă subvenţiile federale elveţiene pe anul 1988, ce au fost acordate cu prioritate pentru transporturi şi comunicaţii (31%), agricultură şi alimentaţie (27%), învăţământ şi cercetare (16%), igienă publică, asigurări şi boală (13%), alte domenii (13%). Subvenţionarea industriei ce a avut loc în cadrul acestei ultime destinaţii viza asigurarea unor garanţii ale statului contra riscului exporturilor, susţinerea (prin subvenţii speciale) informaticii sau acoperirea dobânzilor la capital (subvenţii în acest scop au fost acordate doar o singură dată, la nivelul anului 1980). Aceste destinaţii scot în evidenţă preocupările guvernului elveţian de a interveni în cât mai mică măsură pentru crearea unei competiţii false prin susţinerea unor domenii în detrimentul altora – vezi F. Bangerter , „Les subventions fédérales en 1988", în „La vie économique", nr. 9/1989, Berne, p. 28-31.

[2] Este de reanalizat dacă, în actualele condiţii, când se pun bazele pieţei capitalurilor, nu ar fi oportună înfiinţarea unui Institut Naţional de Credit Industrial, bazat pe ajutorul statului şi al unor întreprinderi industriale ce dispun de disponibilităţi ale fondurilor

luna iunie 1990. De altfel, în perioada septembrie-octombrie 1990 vor fi elaborate legea creditării, legea fructificării economiilor populaţiei, legea bancară, ce vor aduce, printre altele, precizări cu impact asupra modului şi posibilităţilor de utilizare a creditului şi dobânzii pentru înfăptuirea restructurării unor ramuri industriale.

Deoarece nevoile de credite vor fi foarte mari, statul îşi va putea utiliza instrumentele aflate la dispoziţia lui (modificarea ratei scontului, restricţii de credit, limitele rezervelor bancare obligatorii) pentru a influenţa masa creditelor posibil de acordat, deci a impulsiona sau frâna entuziasmul agenţilor economici de a apela la credite importante pentru înfăptuirea obiectivelor de restructurare sau a căuta alte căi (cooperare în producţie, constituire de societăţi mixte etc.).

Experienţa mondială arată că au existat cazuri de intervenţie a statului şi sub forma „dirijării creditelor" sau a programelor explicite de orientare a creditelor pentru susţinerea specializării sau a dezvoltării selective care nu întotdeauna au condus la rezultate economice pozitive, dat fiind dinamismul şi complexitatea economiilor, cât şi influenţele puternice şi greu de controlat ale unor factori conjuncturali[1].

Ştiut fiind faptul că riscul erorii creşte proporţional cu complexitatea economiei, că economia românească are o tristă experienţă a politicii de dirijare a structurării industriei prin vechea politică de investiţii, adoptarea în cazul ţării noastre a unei politici de orientare a creditelor trebuie făcută cu reţinere şi într-o proporţie redusă. Trebuie să accentuăm că riscul de a încuraja investiţii mai puţin rentabile, acţiuni de restructurare care să nu conducă în final la creşterea competitivităţii şi a profitului, deci la garanţia returnării creditelor acordate este mare în ţara noastră, întrucât inexistenţa unei adevărate concurenţe pe piaţa internă şi suportarea unor costuri de la buget au deformat imaginea despre capacitatea reală a unor unităţi de a rezista într-o concurenţă liberă.

Rata dobânzii poate şi ea constitui un instrument de stimulare a ajustărilor structurale dintr-un domeniu sau altul, în condiţiile în care statul utilizează rate diferenţiate pentru aşa-numitele „credite privilegiate". Se ajunge, de fapt, şi pe această cale, tot la o dirijare a creditelor cu implicaţiile menţionate anterior şi indirect la subvenţii, ca sursă de acoperire a diferenţelor

---

proprii de dezvoltare, organizat pe principiile prezentate de Mihai Manoilescu – vezi M. Manoilescu – „Politica producţiei naţionale", Biblioteca economică, Editura Culturală Naţională, Bucureşti, 1923

[1] De exemplu, guvernul a practicat atât controlul asupra distribuţiei creditelor prin programe explicite, cât şi persuasiunea morală, politică ce a reuşit, economia dezvoltându-se rapid şi devenind mai complexă. Guvernul a comis însă eroarea de a încuraja, în a doua jumătate a anilor '70, investiţiile în industria grea şi în şantiere navale, ceea ce a generat o supracapacitate şi o scădere a creşterii economice în anii '80, determinând guvernul să adopte ulterior o politică liberală – vezi: Rapport sur le développement dans le monde 1989, Banque Mondiale, Washington, 1989, p. 70.

ratelor dobânzii. Toate acestea indică faptul că în ţara noastră ar fi oportună adoptarea unei dobânzi cu un curs fix, deşi pe plan mondial se practică încă din anii '60 şi rata flotantă. Adoptarea unei rate a dobânzii cu un curs fix va avea impact asupra acţiunilor de restructurare din diferite ramuri industriale prin intermediul mărimii ei. Un nivel mai scăzut va stimula apelarea la credite mai mari, iar unul mai ridicat va pondera această acţiune[1].

În cazul ţării noastre, ce se confruntă cu un puternic fenomen inflaţionist, nu este oportun a se adopta o rată a dobânzii artificial scăzută, întrucât are repercusiuni negative prin reducerea valorii reale a activelor financiare şi prin faptul că ar mări riscul de credit, băncile neavând deocamdată informaţii pertinente despre adevărata putere a unităţii economice de a rezista în competiţie cu concurenţa.

c. Impozitele şi taxele

Guvernul poate, cu ajutorul impozitelor şi taxelor, să încurajeze sau să descurajeze unele activităţi sau sectoare, influenţând direct capacitatea fiecărui agent economic de a antrena anumiţi factori de producţie în procesul restructurării. Ele pot şi trebuie să constituie un stimulent al specializării naţionale, un mijloc de a proteja anumite domenii de importanţă naţională - într-o primă fază de eficientizare a activităţilor - de concurenţa străină, de a stimula interesul investitorilor străini de a pătrunde pe piaţa românească.

Experienţa mondială demonstrează o evoluţie în timp de la impozarea veniturilor la impozarea consumului (prin aplicarea taxei asupra valorii adăugate), reducerea mărimii impozitelor ce nu au fost încă suprimate în urma trecerii de la o formă de impozare la alta, eliminarea discrepanţelor între activităţi similare şi garantarea mai bună a neutralităţii impozitelor asupra deciziilor economice[2], deci inclusiv a celor de restructurare industrială.

Pachetele de legi ce urmează a reglementa sistemul impozitelor şi tarifelor în ţara noastră demonstrează dorinţa de înscriere în tendinţa mondială prin aplicarea, în primă fază, a impozării directe (legea impunerii profitului societăţilor comerciale, legea impunerii veniturilor din salarii, legea privind impozitul pe venitul global al persoanelor fizice) şi, între timp, pregătirea şi experimentarea legii privind taxa pe valoarea adăugată.

---

[1] Claude Bismut, analizând cauzele ce conduc la menţinerea unei rate înalte a dobânzii în ţările OECD (pe care le consideră a fi dereglementările sistemului financiar ce măresc prima de risc în rata dobânzii şi politica monetară restrictivă), arată că aceasta explică astăzi insuficienţa economiilor în raport cu nevoile de investiţii publice şi private, ceea ce afectează politicile structurale – vezi C. Bismut, „Pourquoi les taux d'intérêt réels restent-ils élevés? în „Economie et statistique", nr. 232/1990, p. 69.

La o concluzie similară ajunge şi Virginia Condert în „Les disparités internationales de comportements d'épargne. Une analyse des Etats Unis, du Japon et de l'Europe par le cycle de la vie", în „Economie et statistique", nr. 232/1990, p. 55-67.

[2] L. Stoléru, „L'ambition internationale", Seuil, Paris, 1987, p. 304.

Trecerea de la impozarea veniturilor la impozarea consumului va conduce la stimularea eforturilor de economisire[1], favorizând, prin aceasta, atât desfăşurarea proceselor de privatizare, cât şi creditarea investiţiilor solicitate de acţiunile de retehnologizare şi restructurarea a diferitelor sectoare de activitate prin intermediul băncilor (ce vor fi depozitarele şi gestionarele acestor economii).

Trebuie arătat că impozitele directe (pe venituri) au mai mari şanse să descurajeze producţia şi sunt prea puţin stimulative pentru întreprinzători, ceea ce nu este de dorit în actuala situaţie a ţării noastre. Aplicarea taxei pe valoarea adăugată poate influenţa preţul (această taxă incluzându-se în preţ şi fiind plătită de cumpărător), riscul fiind al „derapajului preţului”[2].

Încercările de a spori economiile pe calea reducerii impozitelor au dat greş, întrucât acestea vor intra în posesia celor bogaţi fără a mări cererea, deci fără a contribui într-o măsură oarecare la stimularea eforturilor de restructurare şi, în plus, sporesc inegalităţile sociale, efect care ar avea un impact social negativ în ţara noastră. Controlul asupra volumului cererii pe ansamblul economiei se va realiza şi în ţara noastră prin politica fiscală (impozite, taxe) şi de cheltuieli, ceea ce va spori influenţa acesteia asupra proceselor de restructurare industrială[3].

Un efect mult mai puternic asupra strategiei restructurării îl au taxele care trebuie privite în strânsă legătură şi cu politica protecţionistă, deoarece

---

[1] L. Croitoru pledează pentru adoptarea în ţara noastră a sistemului taxării consumului, care va contribui atât la creşterea economisirii, cât şi la scăderea ratei dobânzii (în ipoteza creării pieţei capitalurilor), prin tendinţa de echilibrare a cererii de monedă naţională pentru investiţii – vezi L. Croitoru, „Funcţionarea economiei şi restructurarea producţiei”, Caiet de studii nr. 5, 1990.

[2] M.J. Albertini, „Le rouage de l'économie nationale, Les éditions ouvrières”, Paris, 1988, p. 158.

[3] Semnificative, ca exemplu, pot fi succesele obţinute în modernizarea structurii producţiei în Coreea de Sud, ce s-au datorat în mare parte introducerii unor noi politici fiscale, concretizate în: ritm înalt al impozitului de descurajare a consumului, îmbunătăţirea impozitelor administrative, introducerea sistemului de impozare gradual pe venitul global, puternica promovare a impozitelor indirecte, care au păstrat o rată înaltă de elasticitate a veniturilor şi taxe de export scăzute, extinderea taxelor la produsele de bază şi creşterea taxelor la cele de lux. Se reţin patru principii care au condus politica fiscală a Coreei de Sud după 1962, şi anume: a) întreţinerea elasticităţii veniturilor prin sistemul de impozare pe unitate, în scopul menţinerii unei rate înalte a economiilor guvernamentale; b) utilizarea politicii libertăţii de acţiune pentru devierea efectelor inflaţiei şi ritmuri medii progresive ale impozitelor pe venituri; c) subordonarea redistribuirii veniturilor creşterii economice; d) evitarea impozării extensive a sectorului comerţului exterior în favoarea impozitelor pe producţia şi consumul intern – vezi R. Bahl, C. Kya, „Public finance during the Korean modernization process”, Harvard East University Press, Cambridge and London, 1986, p. 117-119.

uneori mărimea taxelor poate constitui o frână sau un stimulent în orientarea şi dezvoltarea unor domenii. Astfel, este posibil ca, de exemplu, existenţa unor taxe severe şi reglementări dure în privinţa protecţiei mediului înconjurător să descurajeze agenţii economici de a mai investi în industrii puternic poluante şi să-i determine să decidă reprofilarea sau restrângerea activităţilor generatoare de poluanţi, cu efecte directe asupra structurii ramurii, subramurii sau domeniului căruia îi aparţin. Mai mult, ele pot stimula iniţiativa unor agenţi economici de a realiza utilaje care să contribuie la reducerea gradului de poluare, deci la dezvoltarea unui domeniu care să răspundă cât mai bine cererii de protecţie a mediului înconjurător, care devine tot mai acută nu numai în ţările dezvoltate, ci în întreaga lume. De asemenea, protecţiile vamale naţionale având ca scop favorizarea producţiei autohtone pot stimula orientarea eforturilor agenţilor economici spre domeniile protejate, supuse mai puţin concurenţei străine. Aceasta deoarece, influenţând în sensul majorării preţurile produselor din import, ele pot descuraja cumpărătorii în alegerea acestor produse, orientându-le preferinţa spre cele interne, mai ieftine, a căror cerere va creşte, determinând agenţii economici să-şi sporească eforturile pentru acoperirea ei. În acest fel se poate influenţa şi specializarea naţională spre un domeniu sau altul. Nu trebuie uitate nici implicaţiile negative, ce pot consta într-o slăbire a puterii de competitivitate şi creşterea riscului în confruntările de pe piaţa mondială, în eforturile de a câştiga noi segmente de piaţă, deci de a mări cererea potenţial posibil a fi satisfăcută, cu efecte directe asupra volumului activităţii.

Experienţa demonstrează existenţa unei legături între capacitatea agenţilor economici din diferite economii de a pătrunde pe piaţă şi existenţa unor bariere netarifare de diferite intensităţi. Un studiu efectuat asupra a 8 ţări ale Comunităţii Economice Europene a pus în evidenţă dimensiunea diferită a importanţei vamale, în funcţie de sectoarele industriale, în pătrunderea pe piaţa unică comunitară. Astfel[1], industria de construcţii metalice, utilaje şi articole finite din metal, ceasuri înregistrează, în condiţiile unei protecţii slabe, un indice scăzut de penetrare; instrumente optice, materialele foto înregistrează un indice puternic, chiar în condiţiile unei protecţii slabe. De asemenea, maşinile agricole, maşinile textile, cele pentru industria alimentară şi chimică, bicicletele, motocicletele, aparatele electronice, electrocasnice, lămpile şi materialul de iluminat înregistrează un indice de penetrare puternic, însă în condiţiile unor importanţe medii ale barierelor netarifare. Rezultă deci că nivelul barierelor netarifare poate modifica natura şi nivelul concurenţei între producători şi de aceea ele trebuie avute în vedere la implementarea unei strategii. Presiunile exercitate asupra guvernelor, de eliminare a acestor bariere vamale (sub formă de taxe, contingentări etc.), tendinţele tot mai puternice de globalizare a

[1] Réalisation du grand marché intérieur: Les secteurs sensibles dans l'industrie et le tertiaire des économies européennes, în Problèmes économiques, nr. 2111/1989, p. 7-10.

industriei, ca şi eforturile de realizare a pieţei unice europene în 1992 vor diminua treptat importanţa şi rolul acestei pârghii în realizarea obiectivului de restructurare industrială.

Trebuie precizat că orientarea către protecţionism într-o ţară poate conduce la modificarea opţiunii pentru substituirea importurilor. Studii recente demonstrează că, dacă înclinaţia generală a unui regim comercial spre protecţionism (calculată ca raport între ritmul nominal mediu al protecţionismului pentru importatori şi cel pentru exportatori) este supraunitară, atunci apare clară orientarea spre substituirea importului[1], ceea ce duce la încurajarea domeniilor interne protejate cu efecte posibile în structură.

Rata finală a protecţionismului este de fapt mai mare decât cea reală, întrucât la rata nominală a protecţionismului se adaugă şi taxele, subsidiile şi alte impozite considerate intrări şi care se repercutează asupra creşterii preţului într-o proporţie mai mare decât în condiţiile unui comerţ liber, influenţând în sensul scăderii cererii şi deci şi a volumului producţiei. Acest efect descurajează producătorii ce exportă produsele lor şi justifică presiunile pe care le exercită asupra grupurilor guvernamentale pentru dereglementarea comerţului.

d. Cursul de schimb

Modificarea cursului de schimb al monedei naţionale cuplată cu efectele liberalizării preţurilor poate influenţa deciziile de restructurare industrială, atât la nivel macroeconomic, cât şi la nivel microeconomic. Aşezarea cursului valutar al leului pe baza puterii reale de cumpărare a monedei prin devalorizări periodice, ce se va desfăşura în perioada octombrie 1990–iunie 1991, trebuie corelată cu acţiunile de modificare şi adaptare a ratei dobânzii, pentru a realiza o politică monetară care să susţină atât acţiunile de restructurare şi specializare industrială ale ţării noastre, cât şi diminuarea inflaţiei şi stăpânirea ei. Este cunoscut că, datorită ratei de schimb care leagă monedele unor ţări diferite, inflaţia devine un handicap pentru exportul românesc. Aceasta, întrucât competitivitatea preţului produselor româneşti în raport cu preţurile pieţei practicate de alte ţări depinde atât de evoluţia ratei de schimb, cât şi de inflaţie. Dacă inflaţia nu este foarte mare, atunci măsurile de devalorizare a leului ar putea avea, conform teoriei elasticităţii critice Marshall şi Lernet, în condiţiile în care exportul este axat mai mult pe bunuri de consum ce cunosc o elasticitate ridicată în raport cu preţul, un efect favorabil asupra balanţei comerţului exterior, stimulând exportul românesc. Prin această cale, cererea creşte, deci oferta de produse va spori, influenţând astfel structura ramurilor ce produc asemenea produse.

[1] World Development Report, 1987, Oxford University Press, London, Glasgow, 1987, p. 79.

Cursul de schimb poate constitui astfel un instrument în încurajarea specializării naţionale în domeniile ce pot avea un avantaj comparativ.

e. Preţul

În România preţurile erau stabilite şi aprobate de organele centrale, singurele împuternicite să intervină prin reaşezări sau modificări în vederea eliminării necorelărilor ce apăreau în timp între valoarea în continuă schimbare – datorită transformărilor în procesele de producţie sau influenţei unor factori conjuncturali – şi nivelul preţului[1].

Acest sistem de stabilire a preţurilor devine incompatibil cu modul de funcţionare a economiei de piaţă, fiind necesară adoptarea principiului stabilirii lui prin jocul cererii şi al ofertei. Liberalizarea preţurilor va influenţa procesul de restructurare prin impactul pe care-l va avea asupra capacităţii de autofinanţare a acestui proces sau a asigurării veniturilor pentru efectuarea plăţilor la creditele luate, deci a puterii de a continua, adânci sau stopa acţiunile implicate de realizarea obiectivului restructurării. Este de ştiut că pentru multe din întreprinderile construcţiilor de maşini restructurarea este o chestiune de faliment sau supravieţuire.

În condiţiile ţării noastre, liberalizarea preţurilor trebuie abordată concomitent cu formarea pieţei capitalurilor, a forţei de muncă. Ea nu va opera modificări structurale imediate, datorită inexistenţei concurenţei interne şi a dimensiunii cererii interne nesatisfăcute, ce vor permite, în prima fază, o majorare a preţurilor, conducând la accentuarea stării inflaţioniste.

Schimbările în mecanismul de formare a preţurilor corelate cu cele ale cursului de schimb vor determina modificări în distribuirea resurselor, ceea ce va influenţa structura producţiei (deci oferta de bunuri şi servicii pe piaţă).

Deoarece nu toate preţurile pot fi lăsate să se formeze liber pe piaţă, din considerente de protecţie socială a consumatorului, influenţa acestora asupra modificării structurilor va fi mai puţin vizibilă.

Rezultă deci că, prin pârghii şi instrumente economico-financiare ca modificarea fiscalităţii (taxe, impozite), regimul subvenţiilor, restricţii cantitative şi calitative, se realizează de fapt „modularea" repartiţiei resurselor între diferite sectoare şi deci implementarea strategiei macro, mezo şi microeconomice de restructurare industrială în ţara noastră. Efectele şi impactul acestora sunt de multe ori corelate, datorită interdependenţei existente între acţiunea lor, făcând necesară coordonarea lor unitară în cadrul politicii economice a guvernului român pentru obţinerea obiectivului restructurării ramurilor industriale şi creşterii competitivităţii acestora, a performanţelor economiei româneşti şi diminuarea efectelor negative ale impactului restructurării asupra forţei de muncă.

[1] Este, de exemplu, cazul majorării la 1ianuarie 1981 a preţurilor de producţie cu 13% ca urmare a creşterii obiective a costurilor prin majorarea preţurilor materiilor prime sau recalcularea, în anul 1982, a preţurilor cu amănuntul la combustibili, energie electrică şi termică.

4. Problematica, conţinutul şi modul de abordare a strategiilor de ramură în condiţiile trecerii la o economie de piaţă

Olga MIHĂESCU

În esenţă, strategiile de ramură reprezintă acea orientare a dezvoltării acestora care să permită obţinerea celor mai bune rezultate (în ceea ce priveşte rentabilitatea activităţii şi prezenţa pe piaţă) în condiţiile folosirii cât mai raţionale a resurselor cu caracter limitat ca: forţa de muncă şi competenţa acesteia, capitalul, devizele şi resursele naturale.

Elaborarea strategiilor este un proces dificil şi laborios şi presupune combinarea eforturilor diverselor organisme (greu de realizat, deocamdată, în ţara noastră, cu structurile administrative şi mai ales cu mentalităţile existente); de aceea, considerăm utilă, ca fază preliminară a unui asemenea efort, conturarea ei din punct de vedere principal–metodologic.

Principiile ce trebuie promovate în cadrul strategiilor de ramură rezultă din situaţia deosebită în care se află ţara noastră – de trecere de la o economie totalitară, excesiv centralizată la o economie de piaţă – şi din trăsăturile de bază ale noului tip de economie în cadrul căreia va fiinţa ramura respectivă. Problemele cele mai importante ce trebuie avute în vedere în conturarea principiilor ce stau la baza strategiilor de ramură ar fi, după părerea noastră, următoarele[1]:

a. Consensul în privinţa trecerii la o economie de piaţă în ţara noastră cere eforturi concertate la toate nivelurile pentru operarea de mutaţii profunde în mecanismul de funcţionare a economiei, de la unul în care rolul regla (sau se pretindea a regla) totul, la unul în care piaţa are rolul hotărâtor în alocarea şi utilizarea resurselor, în organizarea, gestionarea şi reglarea economiei prin jocul ofertei şi cererii şi, respectiv, al preţurilor. Pe lângă multele şi profundele implicaţii de altă natură pe care trecerea le implică pentru elaborarea unei strategii, aceasta înseamnă, în primul rând, obligaţia de a judeca întâi utilitatea socială a eforturilor şi numai în al doilea rând posibilităţile de susţinere a acestora.

Trecerea la economia de piaţă - respectiv funcţionarea pe baza mecanismelor pieţei – implică modificarea structurii proprietăţii prin apariţia şi dezvoltarea treptată a proprietăţii private (toate economiile de piaţă contemporane fiind mixte), descentralizarea economiei prin asigurarea autonomiei de opţiune, decizie şi acţiune a agenţilor economici (din care unul este statul) şi modificarea de fond a poziţiei statului în economie. Fiecare din aceste trăsături

[1] Pentru desprinderea acestor probleme s-au folosit diverse lucrări de specialitate referitoare la economia de piaţă, printre care cele semnate de Sorica Sava în Tribuna economică şi în Probleme economice.

pe care va trebui să le capete economia românească are implicaţii profunde asupra modului de concepere şi instrumentare a strategiilor industriale.

Astfel apariţia proprietăţii private în ramurile industriale şi asigurarea autonomiei unităţilor economice (economia de piaţă fiind definită, printre altele, şi ca o „economie de întreprindere”[1]) impune necesitatea luării în considerare a realităţii că strategiile industriale se vor elabora la nivelul unităţilor (grupurilor de unităţi) economice, cele de ansamblu urmând să asigure cadrul general de orientare şi coordonare a activităţii economice din domeniu, dar, mai ales, să asigure statului posibilitatea de a-şi contura şi aplica măsurile de încurajare-descurajare considerate necesare pentru atingerea obiectivelor economico-sociale generale.

Trebuie subliniat faptul că într-o economie de piaţă statul este inclus în mecanismul general de funcţionare a acesteia atât ca administrator şi gestionar al părţii de proprietate publică existentă (situaţie în care este el însuşi agent economic ce se supune regulilor pieţei), cât şi – mult mai important – ca participant la reglarea şi conducerea economiei, prin funcţia sa de stabilire a „regulilor jocului”. Intervenţia sa este, în general, indirectă şi globală, având rolul de a completa, corecta şi sprijini funcţionarea mecanismelor autoreglatoare ale preţurilor şi ale pieţei. În toate economiile de piaţă statul intervine în funcţionarea economiei, alături de mecanismele de piaţă, ceea ce diferă fiind natura şi proporţiile acestei intervenţii. Un studiu efectuat în Franţa privitor la această problemă a pus în evidenţă existenţa a trei situaţii-tip ale poziţiei statului în mecanismul de fundamentare a strategiilor industriale[2];

- În cadrul marilor grupuri industriale, statul poate intervenii în sensul sprijinirii acestora, al completării mijloacelor mobilizate etc., dar ele nu le poate influenţa alegerile strategice, acestea impunându-şi propriile căi („guverne private”);
- În cadrul sectoarelor dispersate, în situaţia „de a pierde viteză”, statul poate interveni energic (ca un „mecanic”), chiar în sensul reorganizării, regrupării acestora, dar rezultatele sunt considerate a fi prea puţin încurajatoare;
- În cadrul sectoarelor pe care le administrează singur, statul se află în situaţia unui mare grup industrial.

a) Funcţionarea economiei după mecanismele pieţei impune ca mobil al activităţii profitul (exprimabil prin obiective parţiale), iar ca mod de luare în considerare a activităţii propriu zise, fluxurile între diferite tipuri de pieţe (exprimate prin numitorul comun care este moneda) care vin către sau pleacă de la unităţile economice.

---

[1] S. Sava, E. Ionescu, Economia de piaţă contemporană, Probleme economice, nr. 7/1990, Centrul de Informare şi Documentare Economică, Bucureşti.

[2] H. Dumez, „De la politique industrielle: existe-t-elle et quelle est sa vraie nature?”, în Economies et sociétés, vol. XX, nr. 12, 1986, p. 187-199.

Exprimate sintetic, principiile pe care trebuie să se bazeze strategia de ramură în condiţiile acestor trăsături şi mutaţii pe care le implică economia de piaţă sunt următoarele:

- primordialitatea cererii faţă de ofertă şi îndeosebi a celei internaţionale (piaţa internă fiind de mici dimensiuni, saturată sau uşor saturabilă faţă de dimensiunea ofertei ramurii);
- modificarea de fond a poziţiei statului (reprezentat, la nivelul ramurii, prin organismul de coordonare a acesteia – în prezent, ministerul) în determinarea caracteristicilor ofertei; în perspectivă, aceasta va fi definită prin două linii de forţă:

intervenţia, prin pârghii şi instrumente economico-financiare, în încurajarea-descurajarea unor domenii ale ofertei;

coordonarea directă a ofertei sectorului de stat din ramură;

- autonomizarea unităţilor în ceea ce priveşte dreptul de opţiune, decizie şi acţiune, cu două implicaţii majore asupra strategiei de ansamblu:

necesitatea armonizării intereselor producătorilor autonomi (exprimabile prin diverse variante de maximizare a profitului) cu interesele generale (obiective politice, economice şi sociale) prin strategia ramurii;

orientarea dezvoltării de ansamblu în aşa fel încât să valorifice la maximum principale atu al unităţilor în lupta concurenţială de pe piaţă, şi anume calitatea şi abundenţa dotării cu factori de producţie.

La acestea trebuie adăugată o observaţie decurgând din studiile cu caracter global efectuate la nivelul Organizaţiei Naţiunilor Unite, şi anume faptul că natura şi conţinutul concret al strategiilor de ramură sunt influenţate major şi de liberalismul politic naţional şi de deschiderea economiei mondiale[1].

Demersul conturării unei strategii a dezvoltării presupune în primul rând fixarea obiectivelor strategice generale şi specifice derivând din inexorabilitatea legilor pieţei concurenţiale, care supune orice activitate unui riguros examen. Criteriul de bază al pieţei este cel al eficienţei, ca expresie a concordanţei activităţilor economice cu nevoile efective ale societăţii. Aceasta ridică cerinţe obiective în ceea ce priveşte receptivitatea la exigenţele pieţei, capacitatea de adaptare la schimbări, flexibilitatea în mecanismul de funcţionare, preocuparea pentru înnoirea şi modernizarea produselor, metodelor şi formelor de promovare şi distribuţie a acestora etc.

A doua etapă a demersului ştiinţific de conturare a strategiei de dezvoltare a unei ramuri (şi chiar a unui domeniu din cadrul acesteia) o reprezintă alegerea variabilelor de stare care să permită analiza stării acesteia, ca punct de pornire în conturarea variantelor strategice de acţiune pentru

[1] Official Records 1989, Supliment nr. 11, Economic and Social Council, Comittee for Development Planning, United Nations, New York, 1989.

atingerea obiectivelor selectate. Analiza - diagnostic desfăşurată în cadrul procesului de formulare a strategiilor industriale trebuie orientată în aşa fel încât să permită o bună cunoaştere a premiselor restructurării ramurilor industriale, atât din punctul de vedere al dotărilor cu factori, al producţiilor şi produselor, al pieţelor, al eficienţei şi competitivităţii, cât şi al problemelor sociale, de mediu etc. pe care le generează; totodată, aceasta trebuie să asigure informaţiile şi datele primare necesare evaluării variantelor strategice propuse, pentru a face posibilă selectarea celei mai potrivite dintre acestea, în lumina obiectivelor prestabilite.

O a treia etapă a demersului de elaborare a strategiei ramurii în această logică a abordării problemelor o constituie construirea diferitelor variante – respectiv conturarea diferitelor căi şi politici industriale – pentru atingerea obiectivelor strategice propuse, urmând ca, în ultima parte a demersului nostru, să selectăm una dintre acestea pe baza comparării avantajelor şi performanţelor pe care le favorizează.

Considerăm că, în această fază a evoluţiei a teoriei şi practicii economice din ţara noastră, punerea la punct a unui instrumentar teoretico-metodologic simplu şi operant pentru efectuarea demersului explicitat este de mare utilitate şi aceasta s-ar dori să fie una din direcţiile de orientare a eforturilor colectivelor de cercetare economică.

Necesitatea unei „scheme logice" a elaborării unei strategii (unor scenarii) pe termen lung a fost subliniată şi argumentată şi de organismele internaţionale. Astfel, pentru realizarea studiului „Perspective économique générale jusqu'en l'an 2000", elaborată în 1988, Secretariatul CEE a utilizat un sistem de modele (SEM) realizate în concepţie modulară, format din modele sectoriale deschise – ceea ce permite modificarea sau lărgirea fiecărui elemenet particular – integrat într-o schemă logică (logiciel). În cadrul acesteia, obiectivele de politică generală prestabilite sunt exprimate prin variabile specifice supuse unor proceduri de simulare sub restricţii corespunzând celor din realitatea economică şi de reiterare în funcţie de rezultatele „raportării" la obiective, în aşa fel încât să asigure compatibilitatea acestora. În orice etapă, decizia de a opera în ipotezele exogene sau în parametri de comportament pentru alinierea rezultatelor la obiective este lăsată la latitudinea utilizatorului, nedecurgând din nici o tehnică de optimizare.

Organismele specializate ale ONU pe problemele dezvoltării consideră că obiectivele dezvoltării (de ansamblu sau sectoriale) se stabilesc în urma unei decizii politice, iar strategia de dezvoltare adoptată reprezintă una dintre numeroasele variante care există. Astfel, o strategie poate tinde să organizeze dezvoltarea în jurul sectorului privat, statul nejucând decât un rol subsidiar sau complementar; o alta poate conferi întreprinderilor publice responsabilitatea dezvoltării; altele pot introduce dezechilibre deliberate în dezvoltare prin accentul pus pe unele domenii sau pot să sugereze dezvoltarea orientată spre export etc. Oricum, alegerea unei strategii de dezvoltare este extrem de

importantă, datorită faptului că asigură cadrul pentru orice opţiune majoră în orizontul de timp pe care îl acoperă.

La rândul lor, strategiile se reflectă în politici de dezvoltare, considerate instrumentele specifice şi operaţionale de realizare a obiectivelor strategice (respectiv modalităţi de a pune pârghiile de intervenţie ale statului în serviciul dezvoltării economice[1]).

Referitor la modul de abordarea unui astfel de demers, organismul internaţional citat consideră că etapele prin care aceasta trebuie realizat sunt următoarele:

- Etapa 1: combinarea unei analize economice a realităţilor domeniului (a „faptelor" tehnice, politice, sociale, demografice sau economice) care urmăreşte punerea în evidenţă a principalelor condiţionări şi raporturi de cauzalitate privind principalele variabile economice cu unele „judecăţi de valoare" care reprezintă voinţa comună a celor din domeniu, viziunea unui om de stat, obligaţii decurgând din strategia de ansamblu a dezvoltării ţării etc.
- Etapa 2: formularea unui set de obiective referitoare la variabile economice şi sociale de importanţă crucială şi stabilirea compromisului ce trebuie operat în aşa fel încât să se asigure compatibilitatea celor alese (de exemplu, responsabilii politici fixează obiective privind ritmul de creştere a producţiei şi reducerea inflaţiei, dar numai în urma unor analize se poate stabili cea mai bună combinaţie a celor două obiective în aşa fel încât să fie realizabile).
- Etapa 3: identificarea strategiilor de dezvoltare (a variantelor strategice) capabile să asigure atingerea obiectivelor stabilite şi alegerea celei care presupune cele mai mici eforturi. În această etapă – care constituie „miezul" demersului întreprins - este foarte important să se ia în considerare restricţiile existente pe planul resurselor, respectiv al capitalului, forţei de muncă, resurselor naturale şi energetice şi al balanţei de plăţi.
- Etapa 4: selectarea pârghiilor şi instrumentelor de intervenţie a statului pentru traducerea în fapt a strategiilor propuse (variabilele de control).
- Etapa 5: evaluarea finală în vederea asigurării elementelor de corecţie ce trebuie avute în vedere în formularea viitoarelor strategii în domeniu.

[1] Guide de la planification du developpement, Procédures, méthodes et techniques, Département de la coopération technique pour le développement, Nations Unites, New York, 1987.

5. Deconstrucţia economiei

Mihail GONDOŞ

Punctul de inflexiune generat în dezvoltarea societăţii româneşti de seismul politic din decembrie a găsit economia naţională într-o situaţie critică. Cu toate acestea, captarea energiilor descătuşate şi orientarea lor în direcţia relansării economice nu s-au realizat încă. În parte justificabilă, după o lungă perioadă de hibernare politică şi socio-economică, disiparea energiilor creatoare constituie un fenomen îngrijorător, deoarece orice amânare a declanşării procesului de deconstrucţie economică diminuează şansele reuşitei.

În accepţiunea noastră, deconstrucţia economiei defineşte procesul prin care, în mod gradual, componente economice neviabile sunt demontate şi înlocuite cu altele eficiente, fără ca sistemul economic, în ansamblu, şi chiar subsistemele acestuia să-şi întrerupă funcţionarea normală.

În situaţie dificilă în care se găseşte economia românească, nu este posibilă întreruperea funcţionării unui subsistem sau chiar încetinirea substanţială a ritmului de creştere normal al unei ramuri sau subramuri economice. În plus, din opţiunile exprimate în legătură cu configuraţia noilor structuri politice, a rezultat că societatea noastră nu este pregătită pentru a suporta efectele sociale presupuse de aplicarea terapiei-şoc. O posibilă explicaţie ar putea fi şi aceea că opinia publică consideră achitat cu anticipaţie preţul schimbării. Ideea că societatea ar fi acceptat continuarea perioadei de privaţiuni derulate pe parcursul achitării datoriei externe, dacă acest lucru ar fi fost solicitat imediat după revoluţie, rămâne o afirmaţie din domeniul speculativ.

Utilizarea unui neologism – deconstrucţie – în definirea procesului de relansare a economiei naţionale este necesară întrucât nici unul dintre termenii consacraţi (reconstrucţie, restructurare, modernizare, refacere etc.) nu redă fidel esenţa procesului.

A reconstrui înseamnă a construi din nou, or, bună sau rea, economia noastră este construită. Ideea demolării şi a reconstruirii nu poate fi... constructivă, deoarece nu dispunem de resursele necesare şi mai ales de timp.

A restructura înseamnă a schimba o structură deja organizată, or, în cazul economiei noastre, oricât de bine s-ar realiza procesul de modificare a structurii existente, nu se va obţine o structură eficientă, întrucât o serie de elemente structurale vitale lipsesc.

A reface înseamnă, în primul rând, a face din nou ceva în parte distrus, dar întrucât conduce la sensul de a repara, apare ca insuficient de cuprinzător.

Modernizarea economiei, formulare obsedant folosită în trecut, apare ca inadecvată.

Considerăm că utilizarea neologismului menajează şi susceptibilităţile economiştilor conservatori care apreciază că „a veni cu elemente în plus, care

să provoace dezechilibre, ar însemna, pur şi simplu, subminarea economiei naţionale şi, în final, o compromitere a revoluţiei"[1].

Deconstrucţia economiei implică însă tocmai introducerea de elemente noi care să fortifice o economie despre care se poate afirma orice, numai că este echilibrată nu. Gravele dezechilibre existente între producţie şi consum, între ramurile de bază ale economiei naţionale, între nivelul dotării tehnice şi nivelul de calificare profesională etc. sunt prea evidente că să admitem că România are o economie echilibrată. Mai mult, nici o revoluţie – fie tehnică, ştiinţifică, politică sau morală – nu a fost compromisă pentru că s-a acţionat în sensul înlăturării dezechilibrelor. O revoluţie are ca efect tocmai distrugerea stării de dezechilibru existente, încheindu-se în momentul în care s-a realizat o nouă stare de echilibru.

Elementele principale care condiţionează deconstrucţia economiei sunt configuraţia aparatului productiv existent şi resursele materiale, umane şi financiare disponibile, **iar obiectul urmărit îl constituie obţinerea avantajului comparativ în relaţiile economice externe**. Consecinţa atingerii obiectivului este asigurarea unui standard de viaţă decent.

Prima întrebare care se ridică: de unde începem? Cu ce ramuri sau subramuri ale economiei naţionale demarăm procesul deconstrucţiei?

Însăşi analiza celor două restricţii prezentate, precum şi a funcţiei-obiectiv prefigurează strategia economică adecvată spaţiului nostru economic. Sferele productive care dispun de condiţii favorizate de însăşi configuraţia geografică solicită resurse materiale, umane şi financiare relativ reduse şi respectă imperativul obţinerii imediate a unor avantaje comparative în relaţiile economice externe sunt agricultura şi turismul.

Deci deconstrucţia economiei trebuie începută cu aceste ramuri, asigurându-se rapid atât rezolvarea problemei alimentare, cât şi a constituirii resurselor financiare necesare demontării gigantului industrial. În plus, aceste ramuri pot fi pregătite pentru a resorbi (temporar, în cazul agriculturii) excedentul de forţă de muncă rezultat în urma deconstrucţiei sistemului industrial.

Restructurarea învăţământului nu poate fi amânată nici un moment, pe de o parte, datorită lagului cu care apar efectele în acest domeniu, iar pe de altă parte, datorită situaţiei critice create prin marginalizarea acestei ramuri a economiei naţionale în ultimele decenii.

Într-o primă etapă deci, principalele eforturi urmează a fi îndreptate spre aceste ramuri ale economiei.

Evident, aceasta nu presupune neglijarea principalei ramuri: industria. Deconstrucţia acesteia însă fiind un proces complex şi delicat, presupune atât o perioadă de pregătire riguroasă, cât şi o desfăşurare subetapizată a procesului.

[1] Caiet de lucru nr.1, Institutul Naţional de Cerectări Economice, Bucureşti, 1990, p. 3.

În corelaţia directă cu dezvoltarea agriculturii, industria de prelucrare a materiilor prime şi produselor agricole (deci nu numai industria alimentară) se constituie ca prima componentă ce urmează a fi „demontată" în procesul de deconstrucţie a industriei. În toate domeniile, un astfel de proces poate fi convulsiv, amorsarea efectelor constituindu-se ca o preocupare vitală. Reducerea temporară a producţiei este un astfel de efect. Datele statistice relevă deja diminuarea semnificativă a indicatorului principal de rezultat. Cauzele de ordin social au, desigur, o pondere mare, dar explicarea stării de fapt exclusiv prin demotivarea psihologică a lucrărilor este forţată şi dăunătoare. Reducerea volumului producţiei în cursul procesului de deconstrucţie este inerentă la nivel mezoeconomic şi se datorează modificării proceselor de fabricaţie. Astfel, de efecte, apărute la nivelul întreprinderilor în care se depun eforturi investiţionale de asimilare în fabricaţie a unor produse realizate în condiţii de eficienţă, nu trebuie să apară la nivel macroeconomic, scăderile de producţie urmând a fi compensate de efortul suplimentar efectuat în unităţile economice care îşi desfăşoară procesul de producţie în condiţiile existente.

Deconstrucţia gradată promovată în prezent de factorii decizionali presupune ca un număr de unităţi economice să continue realizarea producţiei în condiţii de eficienţă scăzută, iar orientarea fabricaţiei spre produse la care se înregistrează un volum ridicat al cererii să se efectueze în ritmul lent existent înainte de evoluţie. Este una dintre consecinţele negative ale terapiei gradate. Rămâne de analizat dacă preţul plătit pentru această alternativă de dezvoltare este mai redus decât preţul terapiei-şoc.

În mod corect se apreciază că diminuarea sau întreruperea simultană în unităţile economice a producţiei cu eficienţă scăzută, precum şi a celei destinate segmentelor de piaţă saturate creează convulsii sociale. În mod nejustificat, însă, chiar şi în literatura de specialitate, au fost exagerate efectele sociale negative ale terapiei-şoc, alternativă experimentată deja în economiile unor ţări confruntate cu probleme asemănătoare. În aceste condiţii, apare precizarea că restrângerea unei pieţe de desfacere – generând sine-die diminuarea producţiei şi implicit apariţia şomajului – este determinată întotdeauna de apariţia unei noi pieţe care, la rândul ei, generează o sporire a unei noi producţii şi, implicit, resorbţia şomajului. Înţelegerea acestei realităţi economice este de natură să relaxeze dramatismul problemelor sociale. Depinde de creativitatea şi operativitatea umană ca demontarea şi remontarea unei capacităţi de producţie, precum şi reconversia profesională a forţei de muncă să se efectueze eficient şi rapid, astfel încât spectrul şomajului să nu paralizeze nevoia de schimbare. În fapt, numai capacităţile de producţie perimate sau lipsite de adaptabilitate la cerinţele în permanenţă modificare ale pieţei, precum şi salariaţii care pot să se recalifice rapid sunt generatorii problemelor sociale. Or, creativitatea şi adaptabilitatea sunt tocmai trăsăturile definitorii ale românilor, fără de care n-ar fi putut supravieţui milenii într-un spaţiu geopolitic agitat.

În cazul deconstrucţiei industriei alimentare, dar şi a celorlalte domenii aflate în corelaţie directă cu standardul de viaţă al populaţiei, diminuarea producţiei nu mai poate fi acceptată ca un rău necesar. Compensarea pierderilor de producţie pe tot parcursul acestui proces de reclădire trebuie asigurată printr-o politică judicioasă de importare a produselor alimentare necesare. Corelarea dezvoltării agriculturii şi a industriei alimentare în prima etapă a procesului deconstrucţiei economiei va conduce nu numai la asigurarea din resurse proprii a necesităţilor alimentare ale populaţiei, ci, foarte probabil, la sporirea aportului valutar.

La reintegrarea rapidă a României în circuitul economic mondial, alături de agricultură, turism şi industria alimentară, pot contribui în mod substanţial şi subramurile industriei uşoare (industria textilă, industria confecţiilor, industria pielăriei, blănăriei şi încălţămintei etc.), industria prelucrării lemnului, precum şi industria materialelor de construcţii, domenii care, de asemenea, beneficiază de resurse şi implică eforturi financiare relativ scăzute comparativ cu celelalte ramuri ale economiei naţionale. Apare logic ca procesul deconstrucţiei economiei să cuprindă, într-o a doua etapă, aceste subramuri industriale. În industria uşoară, pe actualele capacităţi de producţie pot fi create disponibilităţi mari pentru export şi există posibilităţi considerabile de asigurare cu materii prime dacă se renunţă la exportul acestora. De asemenea, nivelul de calificare a forţei de muncă, ce poate fi apreciat corespunzător, este dublat de tradiţia existentă în domeniu. Destructurarea industriei uşoare va presupune reconsiderarea caracteristicilor producţiei de acest gen, definită prin sezonalitate, schimbări frecvente ale modei, serie mică a procesului de producţie etc. În industria prelucrării lemnului se evidenţiază necesitatea modificărilor structurale în favoarea produselor finale care valorifică complet masa lemnoasă, resursă regenerabilă, dar nu inepuizabilă.

În opinia noastră, etapa de tranziţie spre economia de piaţă – despre care se fac referiri concrete în literatura de specialitate – trebuie să cuprindă aceste ramuri şi subramuri ale economiei naţionale ce pot fi considerate „locomotive” ale redresării economice.

De şi precizarea a fost făcută, se cuvine repetarea ideii că acordarea priorităţii în dezvoltarea domeniilor de activitate menţionate nu înseamnă neglijarea celorlalte ramuri ale economiei naţionale şi, în nici un caz, a industriilor promotoare de progres tehnic. Introducerea acestora în prima etapă a deconstrucţiei economiei este însă, restricţionată de volumul resurselor financiare disponibile, în primul rând, dar şi de nivelul până la care se apreciază că poate fi forţată securitatea socială.

Deconstrucţia industriei de maşini urmează a fi realizată, în concepţia noastră, pornindu-se de la subramurile în care se realizează produse de vârf: roboţi industriali, celule flexibile de prelucrare, maşini-unelte cu comandă numerică şi program, centre de prelucrare etc. De asemenea, industria electronică şi electrotehnică – considerată în ansamblu ramură de vârf –

trebuie supusă terapiei-şoc: fabricaţia de mini şi microcalculatoare, componente electronice, aparatură pentru telecomunicaţii etc., dar şi de bunuri electronice şi electrotehnice de larg consum nu poate fi adusă la nivelul tehnologic din ţările dezvoltate fără un efort financiar, uman şi material considerabil. Concluziile rezultate în urma parcurgerii primei etape a procesului de destructurare a economiei prezintă o importanţă majoră pentru factorii decizionali, care vor trebui să analizeze atent strategia şi momentul în care va începe demontarea giganticei industrii constructoare de maşini.

În opinia noastră, acest moment trebuie precedat de deconstrucţia altor două ramuri de bază ale economiei, şi anume transporturile şi construcţiile.

Generatoare de convulsii sociale, restructurarea industriei grele incumbă stabilirea clară a politicii investiţionale adecvate reprofilării capacităţilor de producţie existente sau deschiderii de noi capacităţi. În literatura de specialitate au fost făcute referiri la necesitatea reducerii considerabile a ratei acumulării chiar până la nivelul de 15%. Măsura, argumentată şi motivată prin nevoia de a se relaxa presiunea exercitată în prezent asupra fondului de consum şi, implicit, a standardului de viaţă al populaţiei, determină însă o diminuare a ritmului dezvoltării economice, îndeosebi odată cu intrarea în etapa a doua a deconstrucţiei economiei. Indiscutabil, acumulare-consum, stabilit în trecut cu totul arbitrar, a condus la reducerea severă a standardului de viaţă. Efectele benefice asupra nivelului de trai prin reducerea ratei acumulării la 15% se vor epuiza însă rapid, iar securitatea socială pe termen lung ar putea fi periclitată. În plus, etapa deconstrucţiei industriei grele nu poate fi realizată în aceste condiţii. Ar putea fi acceptată ideea că prima etapă – restructurarea agriculturii, turismului, industriei alimentare şi chiar a industriei uşoare – poate fi realizată şi cu o rată a acumulării scăzută. În opinia noastră însă, o astfel de politică ar masca efectele sociale ale primei etape ale deconstrucţiei economiei, or, este foarte important ca acestea să fie cunoscute, studiate şi controlate pentru a se putea desprinde măsurile necesare pentru etapa în care tensiunile sociale generale de reclădirea industriei constructoare de maşini, industriei electronice şi electrotehnice, industriei chimice şi industriei metalurgice nu vor mai putea fi mascate. Câştigul realizat prin ”triplarea”[1] coeficientului de eficienţă a investiţiilor, ca urmare a reducerii ratei acumulării la 15% s-ar putea să fie insignifiant comparativ cu pierderile ce pot apărea în momentul scăpării de sub control atât a şomajului, cât şi a inflaţiei. Reducerea ratei acumulării la un astfel de nivel constituie o pârghie ce va fi acţionată numai în situaţii limită, după epuizarea tuturor celorlalte posibilităţi de redresare economică.

Modul în care sunt utilizate resursele financiare obţinute printr-o rată corespunzătoare a acumulării reprezintă însă o problemă ce poate fi discutată. Menţinerea unei rate înalte a acumulării cu scopul păstrării în funcţiune a unor capacităţi de producţie incompatibile cu o economiei modernă este, într-

[1] Considerăm rezultatele analizei aşa cum au fost prezentate de autori. Ibidem, p. 32.

adevăr, un efort inutil, ce nu poate fi acceptat de populaţie. În acest context, devine banală aserţiunea că fondurile rezultate dintr-o rată a acumulării de 30%, de exemplu, nu pot fi destinate decât deconstrucţiei economiei.

Amânarea momentului declanşării deconstrucţiei industriei constructoare de maşini şi a industriei electronice şi electrotehnice poate genera controverse. În opinia noastră, opţiunea pentru o astfel de variantă este impusă de următoarele realităţi:

a. economia noastră slăbită nu suportă deconstrucţia simultană a tuturor ramurilor şi subramurilor datorită:

- lipsei de resurse financiare interne;
- dificultăţilor şi riscurilor contractării unor credite externe considerabile;
- necunoaşterii mecanismului prin care pot fi controlate seismele sociale ce se vor declanşa în urma aplicării terapiei-şoc. Eventual, o astfel de terapie poate fi aplicată după parcurgerea primei etape de deconstrucţie economică, timp în care pot fi cunoscute efectele sociale şi depistate măsurile specifice pentru România;
- reticenţei opiniei publice faţă de terapia-şoc, demonstrată prin votul exprimat la alegeri. Cât timp o mare majoritate a populaţiei consideră că şomajul şi inflaţia reprezintă preţuri de neplătit pentru schimbarea condiţiilor existente, nu se poate conta pe sprijinul acesteia în introducerea unor reforme economice drastice. Obligaţia factorilor decizionali politici şi a economiştilor este de a schimba, în primul rând, această mentalitate;

b. deconstrucţia industriei grele este un proces extrem de complex, precum şi un proces de durată, or, integrarea economiei româneşti în circuitul economic mondial nu poate fi întârziată;

c. analiza teoriei avantajului comparativ în relaţiile economice externe relevă că nu industria grea, ci agricultura, turismul, industria alimentară şi industria uşoară oferă garanţii în acest sens;

d. participarea într-o măsură sporită a României la diviziunea internaţională a muncii, precum şi integrarea ţării noastre în casa comună europeană este mai probabilă prin ramurile care beneficiază de resurse naturale interne. Este greu de admis că ţările dezvoltate ne vor primi cu braţele deschise pe segmentele de piaţă unde se poartă o luptă acerbă de concurenţă, respectiv în domeniile industriilor de vârf. Dobândirea (sau redobândirea) unor segmente de piaţă pentru produsele electronice, electrotehnice, informatice etc. se va realiza doar în condiţiile în care industria noastră grea va deveni competitivă. Acest moment apare îndepărtat şi nu se poate aştepta clipa reintegrării României în lume, urmând aceeaşi cale a dezvoltării autarhice din trecut. Până atunci se poate străpunge piaţa produselor agricole şi a produselor industriei

uşoare, iar piaţa turistică românească poate dobândi un segment considerabil al pieţei europene;

e. ramurile prevăzute pentru deconstrucţie în prima etapă a scenariului pentru care optăm pot contribui, dacă nu într-o măsură mai însemnată, cel puţin mai rapid la atragerea devizelor convertibile necesare pentru importurile tehnologiilor costisitoare ale restructurării industriei grele.

Cea de-a treia etapă a deconstrucţiei va cuprinde toate celelalte ramuri ale economiei naţionale. Îndeosebi industria chimică şi cea metalurgică, unde există capacităţi de producţie gigantice, iar caracterul energo şi material-intensiv este definitoriu, nu pot fi restructurate eficient dacă economia naţională nu a fost aşezată, până în acel moment, pe o temelie sănătoasă. Este foarte probabil că va fi necesar să fie dezafectate o serie de capacităţi mari de producţie din chimie şi metalurgie, ceea ce va genera în mod cert şomaj. Ramurile deja structurate trebuie să fie apte pentru a resorbi forţa de muncă eliberată din aceste domenii de activitate.

Promovarea unei dezvoltări selective de genul celei prezentate asigură atât concentrarea eforturilor investiţionale, cu efecte asupra creării a tot mai multor domenii competitive şi eficiente, cât şi sporirea şanselor de străpungere treptată a obstacolelor spre piaţa mondială. Evident, etapizarea este teoretică, practic, procesele de restructurare a ramurilor şi subramurilor economiei naţionale interferându-se între ele.

Trei sunt condiţiile obligatorii ce trebuie îndeplinite pentru ca procesul deconstrucţiei economiei să poată fi demarat:

1) Trecerea la sistemul relaţiilor de piaţă.

Deconstrucţia sistemului relaţiilor de piaţă a relevat monstruozitatea planificării hipercentralizate, efectul distructiv al monopolului producătorului, hipertrofia mecanismului de formare a preţurilor, consecinţele existenţei unei singure forme de proprietate, scleroza iniţiativei şi creativităţii, paralizia relaţiilor comerciale interne, dar, mai ales, externe, avitaminoza sistemului bancar, financiar şi de credit etc. Piaţa românească, acţionând după criterii neştiinţifice, era deconectată de la mediul înconjurător constituit din lumea civilizată. Carenţa informaţiilor referitoare la modul de funcţionare a mecanismului pieţei este reflectată chiar de platformele electorale, în care partea referitoare la strategiile economice ce trebuie urmate este perimată şi sumară. S-a ajuns până la a se propune valorificarea experienţei româneşti din perioada interbelică. Promovarea ideii întoarcerii la legislaţia (nu numai) economică în vigoare acum jumătate de secol nu este în sine destructivă, dar credinţa că în baza acesteia se poate reclădi o economie viitoare prosperă este naivă. După cum mecanismul economic nu poate funcţiona fără o legislaţie juridică sau cu o legislaţie evazivă, de natură să faciliteze arbitrariul interpretărilor, tot astfel mecanismul economic viitor nu poate funcţiona cu o legislaţie perimată.

Amânarea momentului trecerii ferme la sistemul relaţiilor de piaţă înseamnă, în fapt, amânarea demarării reale a procesului de relansare a economiei naţionale.

2) Constituirea „masei critice" necesare declanşării reacţiei în lanţ a reconstrucţiei economiei.

Una dintre problemele majore ale relansării economiei o constituie „masa critică" a capitalului financiar necesar pentru scoaterea acesteia din starea inerţială în care se găseşte. În opinia noastră, resursele interne nu asigură această masă critică, atragerea capitalului extern (investiţii de capital în reprezentare, agenţii ale firmelor străine etc. sau credite externe) fiind o condiţie sine-qua-non. În acest domeniu nu poate fi neglijată nicio posibilitate: facilitarea drepturilor ca unităţile economice să-şi sporească mijloacele financiare prin emiterea de obligaţiuni şi acţiuni la care pot subscrie atât investitorii români, cât şi străini, crearea de bănci române, străine sau mixte etc. Posibilele perfuzii şi transfuzii de capital străin sunt vitale şi de aceea asigurarea compatibilităţii de grupă sanguină trebuie să constituie preocuparea principală a factorilor politici decizionali. Este puţin probabil să găsim donatori atât timp cât sistemul nostru politic nu prezintă credibilitate.

Întrucât o parte din resursele financiare sunt destinate aprovizionării cu resurse deficitare, îndeosebi materii prime şi energie, se impune o precizare. În trecut, teoria avantajului comparativ în procurarea unor astfel de resurse s-a transformat într-o prejudecată: importarea la preţuri cât mai scăzute sau sistarea importului. Practica economică demonstrează că oricât de ieftine ar fi materiile prime (şi chiar energia) importate, dacă producţia realizată din (şi cu) acestea nu este eficientă, economia nu devine competitivă. Reciproca afirmaţiei relevă o concluzie care trebuie reamintită: dacă procesele de producţie sunt eficiente, deci dacă materiile prime importate sunt valorificate superior, preţul la care au fost achiziţionate nu mai au importanţă. Deseori, cu cât inputurile sunt mai scumpe, cu atât outputurile sunt mai eficiente. În „cutia neagră" a proceselor de producţie se decide pragul de la care importurile reprezintă în fapt exporturi gratuite de venit naţional. În această accepţie, imperativul exploatării zăcămintelor sărace sau cu condiţii dificile de extracţie de care dispunem se cuvine a fi reconsiderat. Cu atât mai mult cu cât tehnologiile de exploatare a acestor tipuri de resurse (ca de altfel şi a celor privind recuperarea, refolosirea, recondiţionarea) sunt deseori mai sofisticate şi costisitoare decât tehnologiile uzuale de producţie. Or, cercetarea ştiinţifică indigenă este confruntată cu probleme dificile în direcţia perfecţionării tehnologiilor de producţie, astfel încât deturnarea acesteia spre domenii conexe nu apare ca o soluţie pentru perioada pe care o parcurgem.

3) Deconstrucţia aparatului birocratic.

Problemele ridicate de numărul, structura şi componenţa forţei de muncă din ministere, centrele industriale, consilii teritoriale şi chiar din unităţile economice nu sunt simple. Necesitatea aşezării omului potrivit la locul potrivit

intră în contradicţie cu cerinţa de a asigura securitatea socială, mai ales în condiţiile în care această cerinţă este interpretată în sensul menţinerii fiecărui salariat în funcţia pe care o deţine în prezent. Ideal ar fi ca fiecare individ să-şi evalueze singur aptitudinile şi competenţa profesională. Reconsiderarea importanţei economiştilor în societate şi redobândirea demnităţii profesionale a acestora nu se poate realiza fără intervenţia factorilor politici decizionali.

Procesul deconstrucţiei economiei presupune existenţa unui cadru legislativ adecvat. Au fost deja adoptate o serie de decrete vitale (nr. 54 privind stimularea liberei iniţiative; nr. 96 privind atragerea capitalului străin etc.), dar modul în care sunt aplicate ridică deja o serie de probleme. Alte reglementări (referitoare, de exemplu, la şomaj, modalităţile de constituire a fondurilor de ajutor social, modalităţile de realizare a reconversiei profesionale etc.) urmează a fi redactate şi adoptate. Orice întârziere în crearea cadrului legislativ determină amânarea declanşării procesului deconstrucţiei economiei.

6. Punerea în valoare a resurselor naturale luând în considerare avantajul comparativ

dr. Viorica RĂDUCANU

În conturarea politicilor şi strategiilor viitoare privitoare la restructurarea economiei ţării noastre, o atenţie deosebită trebuie acordată posibilităţilor de asigurare din producţia internă a necesarului de materii prime şi energie, atât prin exploatarea rezervelor existente, cât şi prin atragerea în circuitul economic şi valorificarea raţională a unor noi resurse naturale. Totuşi, în calculele de eficienţă economică care trebuie făcute privind gama resurselor ce pot fi obţinute din producţia internă, trebuie să se aibă în vedere răspunsul la întrebarea: ce este mai eficient pentru România, obţinerea din producţia internă a materiilor prime şi energiei necesare, indiferent dacă aceste activităţi sunt sau nu eficiente, sau în cazul ineficienţei, procurarea lor din import? Cu alte cuvinte, atragerea în circuitul economic a noi resurse naturale, ca şi continuarea obţinerii unora dintre ele din producţia internă, trebuie abordate prin prisma avantajului comparativ.

Avantajul comparativ, în general, este considerat ca bază a schimburilor internaţionale, demonstrarea teoretică a lui David Riccardo formulată la începutul secolului 19 fiind viabilă şi astăzi. Totuşi, din punct de vedere practic, această teorie s-a schimbat profund datorită, pe de o parte, caracterului imperfect al concurenţei, iar pe de altă parte, impactului progresului tehnic contemporan. Ca atare, orice economie naţională trebuie privită în ambianţa unei economii mondiale într-o rapidă schimbare, ca urmare a pătrunderii progresului tehnic şi ştiinţific în toate laturile vieţii economico-sociale. În aceste condiţii, teoriile clasice ale avantajului comparativ nu mai pot fi utilizate la

motivarea orientării noilor structuri economice şi a comerţului exterior, fiind necesară revizuirea acestora prin confruntarea cu fenomenele economice reale şi în lumina noilor procese ce au loc în economiile naţionale[1].

Este unanim acceptată ideea că, atunci când o ţară dispune de o mare diversitate de factori de producţie[2] caracterizaţi printr-un grad relativ de mobilitate, această ţară are toate condiţiile pentru a-şi dezvolta o economie cu o structură complexă şi eficientă şi pentru a practica un comerţ exterior avantajos. Distribuţia geografică inegală între ţări şi regiuni face ca înzestrarea din punct de vedere calitativ şi cantitativ cu factori naturali de producţie să fie diferită şi, în cele mai multe cazuri, că nu poată fi adaptată cererii industriei. Se pune astfel problema alegerii unora dintre variantele: producţie/import, ceea ce implică cuantificarea volumului eforturilor totale pentru obţinerea din ţară a materiilor prime şi a energiei necesare şi a efortului valutar în cazul importului acestora, pentru plata căruia trebuie exportate produsele disponibile care necesită un efort de muncă socială diferită.

În ceea ce priveşte înzestrarea cu factori naturali a ţării noastre, se poate aprecia că România dispune de o paletă largă de resurse naturale de o importanţă majoră pentru economia naţională, şi anume: a) resurse minerale formate din: substanţe energetice (hidrocarburi, cărbuni, minereuri de uraniu şi ape geotermale), substanţe metalifere minereuri feroase şi neferoase, preţioase, de molibden, bauxită etc.) şi substanţe nemetalifere (sare, caolin, argilă refractară, baritină, dolomită etc.), ape minerale şi ape subterane; b) resurse de origine vegetală şi animalieră; c) resurse de apă (de suprafaţă şi freatică).

Existenţa acestui potenţial natural oferă condiţii favorabile pentru producerea unei game variate de materii prime şi a unei părţi apreciabile din energia solicitată de economie, neexcluzându-se posibilitatea importului de completare. Trebuie totuşi menţionat faptul că resursele minerale de care dispune ţara noastră sunt în cea mai mare parte sărace din punctul de vedere al conţinutului şi/sau situate în condiţii dificile de extracţie, ceea ce generează un dezavantaj comparativ în exploatarea acestora faţă de alte ţări cu rezerve bogate. Acest dezavantaj poate fi compensat numai prin aplicarea unor metode de extracţie (în cazul petrolului şi gazelor naturale) şi tehnologii de preparare (în cazul cărbunilor şi minereurilor) care să permită un grad avansat de recuperare a utilului.

În procesul complex de restructurare a economiei româneşti, se pune astfel problema unei noi abordări a problematicii exploatării şi valorificării resurselor naturale, de la evaluarea reală cantitativă şi calitativă a patrimoniului

---

[1] Vezi în acest context, A. Iancu – Schimburile economice internaţionale, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

[2] Factorii de producţie sunt reprezentaţi de rezerve exploatabile de resurse minerale, terenuri agrosilvice, fonduri fixe, forţă de muncă calificată, potenţial ridicat ştiinţific şi tehnologic etc.

naţional şi stabilirea corectă a oportunităţii atragerii lor în circuitul economic până la studierea posibilităţilor de acoperire din import a necesarului de materii prime şi energie, în condiţiile în care obţinerea acestora din producţia internă se dovedeşte ineficientă. Cu alte cuvinte, se pune problema stabilirii limitelor de exploatabilitate a unor zăcăminte, a limitelor economice de utilizare a unor terenuri cu fertilitate scăzută şi a limitelor de utilizare a surselor noi de energie sau a materialelor substituente. Dar problema stabilirii limitelor de exploatabilitate a unor resurse naturale trebuie abordată în funcţie de: a) nivelul cheltuielilor de producţie implicate pentru atragerea în circuitul economic şi exploatarea unor zăcăminte sau terenuri; b) preţurile de comercializare pe piaţa externă a materiilor prime şi energiei respective; c) eficienţa importului anumitor resurse comparativ cu eforturile de procurare a acestora din producţia internă. De asemenea, stabilirea corectă a acestor limite trebuie să ţină seama de următoarele caracteristici ale resurselor naturale, şi anume:

- limitarea naturală şi dispunerea rezervelor sau a terenurilor atât cantitativ, cât şi calitativ, pe diferite zone geografice;
- modificarea continuă a raportului între cuantumul nevoilor de consum de materii prime şi posibilităţile de obţinere din producţia internă, raport care, în condiţiile limitării naturale a rezervelor sau a terenurilor, este subunitar;
- creşterea permanentă a nevoilor de consum de resurse naturale, care implică atragerea în circuitul economic a unor zăcăminte cu condiţii geominiere tot mai dificile sau a unor terenuri cu fertilitate mai scăzută, ceea ce necesită consumuri mari de muncă socială pentru punerea lor în valoare.

Cu alte cuvinte, stabilirea limitelor de exploatabilitate a unor zăcăminte de substanţe minerale trebuie să se facă numai după o cunoaştere aprofundată a volumului real de rezerve geologice şi, mai ales, a celor industriale, a condiţiilor naturale specifice acestora şi, implicit, a posibilităţilor tehnologice de extracţie şi preparare, aceasta constituind de fapt principiul fundamental pentru luarea deciziilor de atragere în circuitul economic sau de menţinere în exploatare a unor zăcăminte. Totodată, introducerea în circuitul agricol a unor terenuri cu fertilitate scăzută ar trebui analizată numai prin prisma aplicării acelor tehnologii şi culturi care să permită obţinerea unor efecte economice favorabile.

Pentru determinarea limitei de exploatabilitate a unor zăcăminte sau terenuri se impune deci o estimare cât mai corectă a eforturilor necesare şi a efectelor obţinute în urma intrării acestora în circuitul economic, deoarece orice supraevaluare a eficienţei acestor activităţi ar avea consecinţe defavorabile asupra întregii economii. De aceea, considerăm că limita de exploatabilitate a unui zăcământ de substanţe minerale sau a unui teren cu fertilitate scăzută este dată de raportul între cheltuielile de producţie stabilite în funcţie de volumul total al eforturilor de atragere a acestora în circuitul economic şi preţul de comercializare pe piaţa externă a materiilor prime şi a resurselor energetice

respective. Cu cât acest raport este mai aproape de unitate, cu atât exploatarea unui zăcământ sau cultivarea unui teren este mai puţin eficientă în condiţiile tehnico-economice ale momentului analizei.

În cazul atragerii în circuitul economic a unor noi resurse naturale, în special a celor minerale, este necesară şi o analiză anticipată a ceea ce este mai eficient pentru economia naţională: imobilizarea de fonduri pentru o durată mai mare în scopul obţinerii materiilor prime şi energiei din producţia internă sau utilizarea acestor fonduri fie în alte ramuri ale industriei, fie în alte domenii care să permită obţinerea unor efecte economice favorabile într-un timp scurt sau periodic (crearea de societăţi mixte, depuneri la bănci internaţionale, comercializarea eficientă a unor produse prelucrate etc.), prin aceasta creându-se fondurile necesare importului de resurse. Această comparare este deosebit de importantă pentru ţara noastră care deşi beneficiază de un anumit potenţial de resurse minerale, face eforturi mari pentru obţinerea din producţia internă a principalelor materii prime şi a energiei necesare, datorită condiţiilor dificile de extracţie şi/sau conţinuturilor scăzute în elemente utile ale zăcămintelor exploatate.

În cazul atragerii în circuitul economic a noi rezerve geologice, comensurarea riguroasă a eforturilor necesare pentru punerea în valoare şi pentru exploatarea zăcămintelor respective, ca şi delimitarea aportului acestor resurse la echilibrarea balanţelor materiale şi energetice, capătă importanţă majoră pentru stabilirea preţurilor la principalele materii prime şi la energie. Problematica devine şi mai complexă în cazul în care preţurile produselor miniere sunt luate ca punct de plecare în procesul de formare a preţurilor tuturor produselor, mai ales atunci când producţia proprie a acestora deţine o anumită pondere în produsul social al unei ţări. De aceea, la stabilirea nivelului preţurilor la materiile prime provenite din exploatarea noilor zăcăminte trebuie să se ţină seama de volumul total al eforturilor făcute pentru obţinerea lor, ca şi de nivelul cheltuielilor unitare de producţie realizate la produsele miniere obţinute din zăcăminte cu condiţii naturale similare sau apropiate. Aceste tipuri de preţuri au o justificată nuanţă marginală, în sensul că, în cazul resurselor naturale, în special al celor deficitare, evoluţia preţurilor are o traiectorie ascendentă, uneori chiar exponenţială.

Cunoaşterea limitei de exploatabilitate şi a nivelului preţurilor de producţie la principalele materii prime şi la resursele energetice, este cu mult mai necesară în condiţiile de economiei de piaţă, când resursele naturale constituie, de fapt, punctul de plecare în procesul general de formare a preţurilor la toate produsele. Orice majorare a preţurilor la principalele resurse energetice şi materii prime obţinute fie din producţia internă, fie din import, atrage după sine creşterea preţurilor la produsele în care acestea sunt încorporate. Din aceste considerente, în multe ţări dezvoltate cu economie de piaţă care dispun de un anumit potenţial de resurse naturale, atât industria extractivă, cât şi agricultura sunt subvenţionate de către stat. Necesitatea

acestor subvenţii trebuie analizată în funcţie de tipul şi importanţa resursei în complexul economic naţional, ţinând totodată seama şi de avantajul obţinerii resurselor naturale respective din producţia internă comparativ cu cuantumul eforturilor necesare pentru procurarea lor din import.

Aspectele prezentate mai sus pot constitui baza de determinare a oportunităţii punerii în valoare a noi resurse naturale, la stabilirea limitei lor de exploatabilitate şi a avantajului obţinerii lor din producţia internă faţă de achiziţionarea lor din import.

7. Restructurarea economică şi eficienţa exploatării resurselor minerale

dr. Viorica RĂDUCANU, dr. Ecaterina DEACONESCU
Elena COJOCARU, Rodica MIROIU
Florina POPA, Doina ZAFIU
Marius BULEARCĂ, Angela FILIP

Pe baza premiselor generale care decurg din noile condiţii de funcţionare a economiei româneşti, restructurarea concepţiilor privind modul de asigurare a economiei naţionale cu resursele naturale necesare constituie o condiţie sine qua non a realizării unei industrii moderne în România. O asemenea restructurare se impune cu atât mai mult cu cât în ultimul timp au fost atrase în circuitul economic unele zăcăminte cu condiţii dificile de exploatare şi/sau conţinuturi reduse în elemente utile. De aceea, în ultimul timp, se apreciază că atragerea în circuitul economic a resurselor naturale constituie unul din domeniile prioritare atât pentru cercetarea ştiinţifică fundamentală şi aplicativă, cât şi pentru activitatea practică, date fiind condiţiile geominiere ale rezervelor din ţara noastră (zăcăminte în epuizare cu conţinuturi reduse de substanţe utile). Ţinând seama de specificul zăcămintelor de substanţe minerale, ca şi de necesitatea cunoaşterii tuturor laturilor, fenomenelor şi proceselor ce concură la realizarea materiilor prime şi a energiei necesare, se impune elaborarea unui instrumentar metodologic care să ofere posibilitatea fundamentării deciziilor de atragere în circuitul economic a resurselor naturale prin luarea în considerare a unui complex de criterii (tehnologic, energetic, ecologic, social şi economic) şi a indicatorilor respectivi de exprimare a acestora. Acest lucru face posibilă, pe de o parte, descrierea şi reprezentarea mai complexă a procesului supus analizei, iar pe de altă parte, alegerea soluţiei celei mai avantajoase, utilizând metode şi modele ale analizei multicriteriale. În acest fel, se asigură un grad mai mare de obiectivitate a deciziilor şi se poate preîntâmpina tendinţa de supraevaluare a eficienţei viitoarelor activităţi. Cercetările efectuate au relevat următoarele aspecte mai importante:

- În industria extractivă, spre deosebire de celelalte ramuri ale industriei, la alegerea deciziei optime de alocare a investiţiilor în scopul exploatării unor rezerve, un rol determinant îl are factorul natural, ca urmare atât a diversităţii zăcămintelor existente în ţara noastră, cât şi a accentuării dificultăţilor de extracţie şi de recuperare a elementelor utile. Aceasta, deoarece factorul natural este cel care influenţează direct atât metodele şi tehnologiile de exploatare, cât şi nivelul de eficienţă al întregii activităţi. De aceea, se impune ca, la stabilirea eforturilor necesare, a nivelului de eficienţă economică a exploatării unui zăcământ pe baza actului oficial de omologare cantitativă şi calitativă a acestora, să se aibă în vedere condiţiile naturale de zăcământ, generale pentru toate resursele (exprimate prin următorii indicatori: volumul rezervei geologice, adâncimea maximă de exploatare şi condiţiile hidrogeologice), pentru anumite tipuri de resurse (exprimate prin indicatori specifici mineralelor utile solide sau mineralelor utile fluide) şi pentru o anumită resursă (huilă, lignit, petrol, gaze naturale, minereuri cuprifere, sare, grafit etc.).

Factorul natural, exprimat prin diversificarea şi înrăutăţirea condiţiilor geominiere ale zăcămintelor existente în ţara noastră, influenţează direct (atunci când nivelul acestui indicator depinde direct de nivelul indicatorului ce exprimă factorul natural) sau indirect (când influenţa este în lanţ) nivelul tuturor indicatorilor de fundamentare a oportunităţii exploatării anumitor zăcăminte. De asemenea, factorul natural este şi cel care relevă cel mai bine eforturile făcute de ţara noastră pentru obţinerea resurselor naturale din producţia internă comparativ cu cele realizate de alte ţări, care beneficiază de zăcăminte cu condiţii geominiere mai favorabile.

- Durata ciclului de atragere în circuitul economic a zăcămintelor de resurse minerale şi implicit volumul fondurilor imobilizate pentru obţinerea acestor resurse constituie probleme principale, care trebuie luate în considerare de decidenţi la alegerea alternativelor de acoperire a necesarului de resurse naturale, fie din producţia internă, prin exploatarea unor noi zăcăminte, indiferent de calitatea şi condiţiile geominiere ale acestora, fie din import. Ciclul complet de atragere în circuitul economic a unor zăcăminte de substanţe minerale, de la cercetarea fundamentală geologică (când se fac prognozele geologice), de dezvoltare tehnologică (confirmarea rezervelor valorificabile) şi de fundamentare a investiţiilor şi până la intrarea în exploatare a unui nou zăcământ presupune o perioadă mai lungă (10-15 ani), formată din mai multe etape pe parcursul cărora se produc modificări, care, în cele mai multe cazuri, conduc la schimbarea deciziei iniţiale. Cu alte cuvinte, factorul timp influenţează direct eficienţa economică a activităţilor extractive, deoarece în această ramură investiţiile făcute până în momentul începerii exploatării constituie numai o parte din investiţiile totale, întrucât, pe întreaga durată de atragere în circuitul economic şi de exploatare a unei rezerve, în

special în perioada de declin natural al zăcământului, sunt necesare investiţii suplimentare pentru menţinerea capacităţilor de producţie, care influenţează considerabil nivelul costului de producţie. Pentru cuantificarea acestei influenţe se poate apela la mai mulţi indicatori, pentru industria extractivă cel care are un grad mai mare de relevanţă fiind „cheltuielile echivalate unitare". Acest indicator relevă cel mai bine impactul pe care factorul timp, prin intermediul duratei diferitelor etape de atragere în circuitul economic a unor zăcăminte, îl are asupra indicatorilor de eficienţă, deoarece prin modul său de determinare se cumulează, de fapt, majoritatea eforturilor pe care le face societatea la un moment dat pentru obţinerea materiilor prime necesare.

- Atragerea în circuitul economic a unor rezerve cu condiţii dificile de extracţie şi/sau conţinuturi scăzute în elemente utile determină cheltuieli de producţie tot mai mari pe unitatea de produs minier şi, implicit, o scădere a eficienţei exploatării respectivelor zăcăminte. Până în prezent, nu există o metodologie specifică industriei extractive pentru aprecierea eficienţei exploatării zăcămintelor de substanţe minerale care să reflecte întregul efort pe care societatea îl face pentru promovarea lor în circuitul economic. Ca atare, eficienţa postcalculată a exploatării anumitor zăcăminte de resurse minerale diferă mult de cea antecalculată în documentaţiile de fundamentare a investiţiilor. Analizele efectuate asupra modului de fundamentare a eficienţei investiţiilor pentru numeroase obiective puse în funcţiune în industria extractivă au relevat faptul că, în general, la aprecierea eficienţei exploatării respectivelor zăcăminte, s-a ţinut seama fie de criteriul tehnologic, fie de cel economic, fiind neglijate criteriile energetic, ecologic şi social. Luate separat, aceste criterii sau imaginea numai a unei singure laturi a realităţii în raport cu care se judecă diferite variante. De fapt, fiecare criteriu luat izolat are indicatori de exprimare proprii, care acţionează cu intensităţi diferite în funcţie atât de tipul şi calitatea resursei, volumul rezervelor, existenţa sau inexistenţa metodelor de exploatare şi a tehnologiilor de preparare-prelucrare, strategia economică a ţării, cât şi de situaţia resursei şi politica preţurilor pe piaţa externă. De asemenea, luarea în considerare, în mod izolat sau numai parţial a unuia sau a anumitor criterii poate să conducă la concluzii eronate, la atragerea în circuitul productiv a unor zăcăminte pe considerente tehnice sau de altă natură, dar care, de la început sau după o anumită perioadă de la intrarea în exploatare, se dovedesc ineficiente. Totodată, în cazul în care anumite criterii sunt considerate separat, între efectele estimate şi cele reale apar diferenţe mari, uneori chiar cele două categorii de efecte fiind contradictorii. Consecinţele acestor contradicţii se simt mai puternic după atragerea în circuitul economic a acestor rezerve, mai ales atunci când nu s-au stabilit apriori limitele de exploatabilitate a respectivului zăcământ sau când s-au considerat

minime efectele economice imediate, fără a ţine seama de influenţa factorului timp, a factorului natural şi a celorlalte criterii asupra celui economic.

În practica economică, criteriul decizional cel mai frecvent utilizat este cel economic, care se referă, în majoritatea cazurilor, la nivelul costurilor, investiţiilor, beneficiului, productivităţii muncii etc. Totuşi, pentru o fundamentare cât mai completă a oportunităţii atragerii în circuitul economic a unor zăcăminte de substanţe minerale, se impune luarea în considerare, alături de consecinţele economice, şi a celorlalte implicaţii de natură tehnologică, energetică, ecologică şi socială, exprimate prin diferiţi indicatori (unii în expresie naturală sau convenţională, alţii în expresie valorică) care să reprezinte, pe de-o parte, cheltuielile, iar pe de altă parte, rezultatele. Unii indicatori în expresie naturală nu pot fi transformaţi în indicatori valorici, fie din cauza lipsei de informaţii sau a imposibilităţilor legate de caracteristicile intrinseci ale fenomenului, fie datorită faptului că-şi pierd relevanţa. Sunt, de asemenea, caracteristici ale proceselor de producţie care nu pot fi exprimate prin indicatori cantitativi, ci prin indicatori calitativi care trebuie identificaţi, definiţi şi luaţi în considerare. Deci fiecare criteriu poate fi exprimat prin mai mulţi indicatori care, în cazul fundamentării investiţiilor în industria extractivă, au anumite particularităţi.

Necesitatea valorificării zăcămintelor cu condiţii grele de exploatare şi/sau conţinuturi reduse impune în mod deosebit aplicarea şi extinderea unor tehnologii noi sau modernizate, având randamente superioare de recuperare a elementelor utile. Acest fapt necesită reevaluarea efectelor generate de promovare a noilor tehnologii prin adoptarea criteriului tehnologic, alături de criterii de fundamentare a eficienţei exploatării rezervelor de resurse minerale. Promovarea tehnologiilor noi sau modernizarea celor existente poate conduce, în activităţile de exploatare a resurselor naturale, la creşterea potenţialului naţional de rezerve geologice, precum şi la valorificarea superioară a tuturor categoriilor de resurse naturale. Prin introducerea criteriului tehnologic şi a indicatorilor, specifici acestuia în structura metodologiei de fundamentare a eficienţei investiţiilor se poate cuantifica gradul în care variantele decizionale adoptate asigură realizarea nivelului cantitativ şi calitativ al producţiei fizice, pe seama promovării tehnologiilor şi utilajelor noi şi modernizate.

Pentru criteriul tehnologic au fost selecţionaţi acei indicatori ce pot exprima optimul procesului productiv sau al utilajului tehnologic din punctul de vedere al unor caracteristici tehnologice importante: capacitatea de producţie; randamentul de recuperare a substanţei utile; consumurile specifice de materii prime şi materiale; gradul de utilizare extensivă a utilajului tehnologic etc.

Indicatorii cuprinşi în criteriul tehnologic se exprimă în unităţi fizice, astfel încât au toate calităţile ce decurg dintr-un asemenea mod de calcul, oglindind real efectele schimbărilor tehnologice în timp; aspectele ce se au în vedere la fundamentarea studiilor de exploatare a zăcămintelor de resurse minerale

sunt, în primul rând, cele de ordin cantitativ, ce vizează realizarea unui volum maxim posibil al producţiei brut extrase.

Influenţa condiţiilor naturale de zăcăminte, caracterizate ca având un grad sporit de dificultate comparativ cu zăcămintele de substanţe minerale exploatate pe plan mondial, a impus adoptarea unor soluţii tehnologice şi a unor variante constructive a utilajelor specifice acestora, fapt ce reduce relevanţa unora dintre indicatorii incluşi în criteriul tehnologic (cum sunt gradul de modernizare şi greutatea unităţii de capacitate).

Ţinând seama de caracteristicile multiple ale procesului de implementare a tehnologiilor noi şi modernizate, se poate aprecia că introducerea criteriului tehnologic şi, implicit, a indicatorilor specifici acestuia în structura metodologiei de fundamentare a eficienţei exploatării resurselor naturale este deosebit de importantă, deoarece sistemul tehnologic poate influenţa procesele de producţie din punct de vedere economic, ecologic, energetic şi social. Ca atare, la adoptarea unei anumite tehnologii din mai multe variante posibile, trebuie măsurate şi evaluate corect toate aspectele calitative ale acesteia, în aşa fel încât să fie posibilă selectarea, pe baza indicatorilor tehnologici specifici, a tehnologiei optime.

Dimensionarea eforturilor şi efectelor caracteristice implicate de atragerea în circuitul economic a noi rezerve de resurse minerale impune şi utilizarea unor evaluări energetice care să stea la baza elaborării unor acte normative de calcul pentru fundamentarea investiţiilor şi modernizarea capacităţilor de producţie. În acest sens, utilizarea criteriului energetic creează posibilităţi sporite de analiză complexă a eficienţei energetice în activităţile extractive, avându-se în vedere, în principal, următoarele:

- obţinerea produselor miniere, în special a celor provenite din exploatarea resurselor energetice implică consumuri energetice atât în faza finală[1], cât şi în fazele anterioare (înglobate în utilaje, lucrări pregătitoare, materiale etc.);
- respectarea unor juste corelaţii între obiectivele economice ale dezvoltării viitoare şi resursele de care dispune economia naţională în perioada respectivă, în contextul în care se pune un deosebit accent şi pe asigurarea cantitativă şi calitativă din producţia internă a necesarului de materii prime şi de resurse energetice. Ca atare, determinarea corectă a consumului cumulat de resurse energetice poate servi la orientarea dezvoltării în perspectivă a ramurilor extractive, aceasta fiind un instrument cu care se poate analiza, în special în cazul resurselor energetice, eficienţa exploatării anumitor zăcăminte;
- evidenţierea întregului efort energetic necesar pentru obţinerea materiilor prime necesare, nu numai a consumurilor din ultima fază a procesului tehnologic.

[1] Acestea necesită dimensionarea exactă a consumurilor energetice pe fiecare tip de utilaj.

Abordarea globală a eficienţei atragerii în circuitul economic a unor zăcăminte de resurse energetice cu putere calorifică mai redusă are în vedere faptul că pentru obţinerea unei cantităţi de energie primară se consumă resurse energetice atât în fazele de extracţie, preparare şi transport, cât şi în etapele din amonte sau conexe acestor procese tehnologice (activităţile de construcţii-montaj, fabricarea utilajelor şi instalaţiilor tehnologice, protejarea mediului înconjurător etc.). În acest scop, cadrul general al analizei energetice bazate pe consumurile specifice directe de energie trebuie completat prin utilizarea unor indicatori energetici adecvaţi, cum sunt: consumul cumulat de resurse energetice şi energia netă.

Utilizarea **criteriului ecologic** la fundamentarea deciziei de promovare a unor noi zăcăminte derivă din amploarea schimbărilor ce se pot produce în mediul înconjurător, ca urmare a efectelor pe care le produce exploatarea zăcămintelor de substanţe minerale. Astfel, industria extractivă contribuie la degradarea mediului înconjurător prin suprafeţele afectate atât de exploatarea în carieră, cât şi de cea în subteran. Deşi exploatarea în subteran se consideră că afectează mai puţin mediul înconjurător, totuşi creşterea necesarului de resurse a determinat sporirea producţiei miniere, ceea ce a condus la creşterea suprafeţelor de teren preluate din circuitul economic pentru amplasarea utilităţilor industriale necesare şi pentru depozitarea sterilului din exploatare sau preparare. Totodată, atât industria extractivă, cât şi cea energetică contribuie la degradarea mediului înconjurător, prin cantităţile de substanţe nocive deversate în apă sau eliminate în atmosferă, antrenarea de praf de la carierele şi depozitele de cărbuni etc. Apare astfel necesitatea includerii criteriului ecologic alături de celelalte criterii în sistemul de fundamentare a oportunităţii atragerii în circuitul productiv a unor resurse naturale, pentru a se putea lua din timp măsurile necesare asigurării echilibrului natural, conservării şi ameliorării calităţii factorilor de mediu, în scopul creării unor condiţii de viaţă şi activitate cât mai bune pentru om. Pe de altă parte, cuprinderea în studiile de fundamentare a eficienţei exploatării anumitor resurse naturale, a criteriului ecologic va permite evaluarea din timp atât a daunelor, cât şi a cheltuielilor pentru prevenirea lor. O asemenea evaluare se impune cu atât mai mult cu cât, în ultimul timp, exploatarea în carieră retrage din circuitul economic suprafeţe mari de teren şi conduce în cele mai multe cazuri la schimbarea reliefului şi a bazinelor hidrografice.

În acest scop, se propune determinarea, în cadrul studiilor de fundamentare, a oportunităţii atragerii în circuitul economic a noi zăcăminte de substanţe minerale, a unor indicatori ecologici prin intermediul cărora să se poată evalua atât daunele provocate mediului înconjurător de exploatarea acestor zăcăminte, cât şi cheltuielile necesare pentru repararea acestor daune.

În adoptarea deciziilor privind exploatarea raţională a resurselor naturale, **criteriului economic** îi revine un rol important deoarece permite evidenţierea cheltuielilor de muncă vie şi materializată, respectiv a consumului de muncă socială concretizată în materii prime minerale, energetice, agricole şi silvice.

Criteriul economic, prin forma sa esenţială de exprimare – eficienţa economică a exploatării resurselor naturale – are un caracter complex, dinamic şi relativ, deoarece, pe de o parte îmbină elementele specifice celorlalte criterii (tehnologic, energetic etc.), iar pe de altă parte, se referă la activităţile de cercetare geologică, extracţie şi preparare a resurselor minerale. De asemenea, în criteriul economic se reflectă şi influenţa factorului timp şi a celui natural asupra eficienţei economice a exploatării resurselor naturale. Sub aspectul determinării temporale, eficienţa economică a atragerii în circuitul productiv a resurselor naturale are un caracter de perspectivă, fiind necesară estimarea efectelor exploatării pe termen lung. Caracterul relativ este evidenţiat şi de necesitatea efectuării calculului economic în mai multe variante tehnologice, ceea ce impulsionează introducerea mai rapidă a progresului tehnic în industriile extractive şi de prelucrare primară a resurselor naturale. Formele principale de exprimare a criteriului economic sunt indicatorii economici de producţie şi cei de investiţii.

Amplitudinea fenomenelor şi proceselor sociale cu care se confruntă astăzi industria extractivă (lipsa forţei de muncă, fluctuaţia mare a personalului muncitor, pregătirea profesională necorespunzătoare a forţei de muncă, condiţiile grele de muncă care pot afecta sănătatea minerilor, existenţa unui fond de locuinţe neacoperitor şi a dotărilor social-culturale insuficiente) este diferită de cea din ramurile industriei prelucrătoare, având influenţe puternice asupra activităţii din această ramură.

În practica actuală de fundamentare a oportunităţii atragerii în circuitul economic a unor zăcăminte de resurse minerale se utilizează un număr restrâns de elemente de calcul specifice **criteriului social** (o parte nesemnificativă din investiţiile social-culturale şi volumul despăgubirilor cuvenite populaţiei strămutate). Aceste elemente nu sunt individualizate ca fiind specifice criteriului social, ci sunt incluse în categoria investiţiilor conexe şi nu evidenţiază eforturile reale necesare pentru rezolvarea unor probleme sociale cu care se confruntă industria extractivă.

Multitudinea fenomenelor şi proceselor sociale specifice din industria extractivă impune ca, la întocmirea documentaţiilor de fundamentare a oportunităţii atragerii în circuitul productiv a unor zăcăminte de substanţe minerale, să se ia în considerare mai mulţi indicatori sociali care, deşi sunt specifici criteriului economic, trebuie evidenţiaţi distinct. În acest mod, se asigură dimensionarea cât mai exactă a eforturilor necesare pentru asigurarea condiţiilor normale de muncă şi de viaţă ale personalului muncitor încă din momentul începerii activităţii la obiectivul minier, între care menţionăm: investiţiile pentru construirea şi dezvoltarea fondului de locuinţe, şcoli, spitale, edificii culturale, unităţi economice din alte ramuri industriale, în vederea asigurării locurilor de muncă pentru membrii familiilor minerilor etc.

Din multitudinea de indicatori cu caracter social cunoscuţi, considerăm că, pentru activităţile din industria extractivă, cei care au un grad maxim de

relevanţă şi care pot fi incluşi în documentaţiile de fundamentare a oportunităţii exploatării unor zăcăminte sunt următorii: investiţia aferentă unui obiectiv minier, investiţia pentru atragerea şi stabilirea forţei de muncă pe o persoană ocupată, cheltuielile cu asistenţa medicală la 1000 de locuitori dintr-o unitate minieră, cheltuieli cu caracter social-economic nerecuperabile, populaţia strămutată.

În general, în abordarea sistematică a criteriilor de atragere în circuitul economic a resurselor naturale, problemele care se pun vizează atât interdependenţele existente între elementele acestui sistem, cât mai ales ierarhizarea lor, a indicatorilor prin care se exprimă în funcţie de anumite restricţii. Se impune astfel utilizarea metodelor analizei multicriteriale pentru fundamentarea oportunităţii atragerii în circuitul economic a zăcămintelor de resurse minerale, deoarece:

- pe tot parcursul procesului de producţie, factorul natural are un rol determinant, influenţând nivelul tuturor indicatorilor;
- tratarea unilaterală a problemelor din industria extractivă este dezavantajoasă dacă nu se ţine seama de influenţa tuturor factorilor care iau parte la activitatea respectivă;
- la adoptarea deciziilor de exploatare a unor rezerve de resurse minerale, trebuie să se ţină seama de mărimea duratei ciclului de atragere în circuitul economic a respectivului zăcământ, ştiind că eforturile de investiţii se fac la un moment dat, iar rezultatele se obţin după o perioadă mare.

Rezolvarea practică a problemelor de această natură se poate realiza prin metodele oferite de teoria deciziilor multicriteriale, metode care să fie compatibile cu cerinţele concrete.

Etapele semnificative pe care trebuie să le parcurgă un proces decizional în domeniul exploatării resurselor minerale sunt:

a) definirea corectă a tuturor elementelor procesului decizional;
b) alegerea celor mai reprezentative criterii de decizie;
c) stabilirea mulţimii consecinţelor, constând din valoarea indicatorilor menţionaţi;
d) aprecierea obiectivelor decidentului, respectiv a scopurilor propuse a fi atinse pentru criteriile de decizie alese;
e) determinarea coeficienţilor de importanţă;
f) selectarea metodelor de decizie multicriterială.

Structura complexă a acestui sistem de criterii, conexiunile existente între criterii şi indicatori, ca şi multitudinea variantelor necesită apelarea la modele de decizii multicriteriale prin care să se poată maximiza sau minimiza diferitele funcţii de mai multe variabile. Fiind o mulţime finită de variante care se compară între ele, se pot utiliza modele de decizii multicriteriale care permit alegerea variantei optime.

Metodele matematice aplicate pentru relevarea oportunităţii exploatării unor zăcăminte de substanţe minerale au ca principal scop definirea mai aprofundată a sistemului de indicatori, asigurându-se legăturile dintre diferitele componente şi eliminarea informaţiilor redundante. Totodată, luarea în considerare a influenţei factorului timp va permite aprecierea în dinamică a elementelor de fundamentare a deciziilor de atragere în circuitul productiv a resurselor naturale. O asemenea abordare este dată de faptul că, în industria extractivă, mai mult decât în celelalte ramuri ale industriei, orice proces investiţional presupune, pe de o parte, o durată mult mai mare de realizare, iar pe de altă parte, un anumit risc datorat influenţelor cumulate ale factorului natural şi ale factorului timp. Pentru diminuarea acestui risc, atât în studiile de cercetare geologică, de cercetare şi inginerie tehnologică, de proiectare, cât şi pe toată durata perioadelor de investiţii şi de exploatare, trebuie să se ţină seama de condiţiile naturale de zăcământ şi de stadiul progresului tehnic atins în domeniile analizate.

8. Recuperarea şi utilizarea resurselor energetice secundare refolosibile

Cristian SIMA

Dezvoltarea industriei, în special a unor ramuri energointensive, a antrenat sporirea necesarului de energie peste posibilităţile existente la un moment dat în ţara noastră. A devenit astfel necesară inventarierea tuturor posibilităţilor de acoperire a acestui necesar, implicit prin reintroducerea resurselor energetice secundare. Ca atare, ponderea resurselor energetice refolosibile în balanţa energetică a crescut, fără a diminua substanţial deficitul de energie. Ţinând seama de posibilitatea economisirii unor resurse energetice primare prin utilizarea resurselor energetice secundare, este imperios necesară determinarea limitei până la care acestea pot contribui la acoperirea unei părţi din deficitul balanţei energetice.

Problema resurselor energetice refolosibile (RER) privită prin prisma gradului de asigurare cu energie a marilor consumatori industriali devine actuală datorită atât volumului redus al rezervelor energetice primare existente în ţara noastră, cât şi fluctuaţiei preţurilor de comercializare a acestor resurse pe piaţa externă.

Totodată, recuperarea resurselor secundare energetice este mai eficientă, pe de o parte, ca urmare a investiţiei specifice pe tona de combustibil convenţional (tcc) recuperat şi duratei mai mici de recuperare a investiţiei efectuate, iar pe de altă parte, prin compatibilitatea costului unitar al tcc. recuperat cu cel al resursei primare care l-a generat.

Până în prezent, valorificarea resurselor energetice refolosibile cu potenţial mediu şi ridicat nu a generat probleme deosebite. Totuşi, în utilizarea

resurselor refolosibile cu potenţial energetic mediu şi scăzut, trebuie să se aibă în vedere trei restricţii de bază: existenţa utilizatorului final care valorifică resursa energetică refolosibilă, regimul de funcţionare a instalaţiei de bază, durata de recuperare a efortului energetic total din energia netă.

Experienţa mondială şi cea din economia noastră au demonstrat că promovarea unor resurse energetice refolosibile cu potenţial scăzut sau cu soluţii dificile de recuperare prezintă eficienţă economică şi energetică.

În general, bazându-se pe estimări destul de largi, putem afirma că 32-48% din energia primară consumată anual se regăseşte în produse şi servicii, restul de 52-68% reprezentând pierderi de energie. Randamentul mediu net anual de utilizare a formelor de energie în industrie nu depăşeşte 50% în anumite ramuri. Cei mai mari consumatori de energie primară şi cu posibilităţi de recuperare a resurselor secundare sunt: industria metalurgică, industria chimică şi cea a materialelor de construcţie, ca urmare a faptului că o pondere substanţială din căldura obţinută din combustibili în instalaţiile industriale din aceste ramuri este difuzată în atmosferă (gaz de combustie şi căldura radiantă) sau în apele de răcire.

Evaluarea reală efectuată în anul 1988 a indicat la nivelul economiei naţionale un potenţial RER de aproximativ 20,326 mil. tcc, din care potenţialul net reprezintă 88,8% respectiv 18,056 mil. tcc. Totodată, volumul de resurse energetice recuperabile neproduse[1] în capacităţile existente de producţie reprezintă 11,2%, respectiv 2,269 mil. tcc, din potenţialul total.

Pe ansamblul economiei naţionale, în anul 1988, RER au fost repartizate pe cele patru categorii principale de resurse, astfel: 35,8% resurse energetice recuperabile combustibile; 47,8% resurse energetice recuperabile cu potenţial termic ridicat;16,1% resurse energetice recuperabile cu potenţial termic scăzut (sub 100°C) şi 0,3% resurse energetice recuperabile de presiune şi mecanice.

Pentru includerea în balanţa energetică interesează în mod deosebit felul în care a fost valorificat potenţialul net de resurse energetice refolosibile. Astfel, din întreg potenţialul net de resurse energetice recuperabile, 63,7% le-au reprezentat cele valorificate şi 36,3% cele nevalorificate.

Resursele energetice refolosibile, prin modul în care pot fi reintroduse în circuitul economic, sunt grupate în două categorii: resurse recuperabile libere – resurse ce se valorifică în afara procesului tehnologic care le-a produs, disponibile pentru alte procese tehnologice sau pentru alţi consumatori (aburi pentru încălzire, apă caldă etc.) - şi resurse energetice recuperabile recirculate

[1] Noţiunea de resursă energetică recuperabilă neprodusă este reprezentativă, deoarece volumul de resurse energetice refolosibile neproduse în capacităţi existente de producţie însumează o cantitate de combustibil convenţional apreciabil, ca urmare a acţiunii următorilor factori: modificarea prin reducere a sarcinilor de plan referitoare la instalaţiile sau liniile tehnologice în care se generează resursele; lipsa de materii prime sau combustibil primar; prelungirea duratei reparaţiilor peste duratele normate etc.

– resursele valorificate în procesul tehnologic sau în procese care fac parte din aceeaşi structură de normă de consum specific cu instalaţia care le-a generat, în scopul creşterii randamentului energetic al acestor procese (energia mecanică, preîncălzirea utilajelor etc.).

Pe ansamblul economiei naţionale, gradul de utilizare a capacităţilor de producţie[1] a fost de 0,84, sub această valoare situându-se ministerele mari consumatoare de energie primară, dar producătoare de resurse energetice recuperabile.

Din cele de mai sus se relevă necesitatea continuării procesului de inventariere şi căutare a soluţiilor de reintroducere în circuitul productiv a resurselor energetice refolosibile mai ales în condiţiile restructurării industriei, şi găsirea căilor şi soluţiilor de economisire a acestor resurse. Mai mult, în condiţiile privatizării şi descentralizării, în care se urmăreşte autonomia întreprinderilor industriale şi deci a posesorilor de resurse secundare refolosibile, politica în acest domeniu trebuie îndreptată spre cointeresarea întreprinderilor de a valorifica aceste resurse care, după cum am observat, reprezintă o însemnată cantitate echivalentă în combustibili convenţionali.

9. Restructurarea industriei textile şi a confecţiilor

Mihai STOICA, Nona CHILIAN
Mariana VANIA, Mihaela PĂRĂLUŢĂ

În cadrul mai larg al procesului extrem de complex de reconstrucţie a sistemului economic naţional şi în condiţiile trecerii la o economie de piaţă, considerăm că o importanţă deosebită o vor avea industria textilă şi cea a confecţiilor. Această importanţă decurge, în primul rând, din locul şi rolul celor două ramuri în satisfacerea, prin intermediul bunurilor materiale create în aceste sectoare industriale, a unor cerinţe de bază ale populaţiei autohtone şi în asigurarea unei calităţi a vieţii compatibile cu eforturile depuse pentru dezvoltarea economică şi socială a României. În al doilea rând, industria textilă şi cea a confecţiilor ar putea oferi, prin sporirea competitivităţii lor, suportul absolut necesar, prin intermediul unor acumulări realizabile, pentru restructurarea şi a altor ramuri din complexul economic naţional. În al treilea rând, tradiţiile acumulate în acest domeniu, reflectate prin existenţa unor segmente de piaţă externă pentru desfacerea articolelor textile şi a îmbrăcămintei, oferă posibilitatea valorificării superioare a potenţialului uman şi material existent. Tocmai de aceea este necesară o cunoaştere temeinică a

[1] Gradul de utilizare a capacităţilor existente de valorificare a resurselor energetice refolosibile reprezintă raportul dintre valoarea producţiei de resurse energetice recuperabile şi capacitatea instalaţiei destinate valorificării resurselor energetice recuperabile generate.

stadiului actual al dezvoltării acestor ramuri şi, în strânsă legătură cu aceasta, a direcţiilor posibile de restructurare în perspectivă a acestor ramuri industriale. Care au fost esenţiale ale dezvoltării acestor ramuri?

a. Integrarea treptată în ţara noastră a unei părţi însemnate din întreaga filieră de producţie şi comercializare a fibrelor textile. Procesul de transformare a fibrelor naturale şi a celor chimice în articole textile cu caracter final este deosebit de complex, datorită, în principal, specificului fiecărei faze din componenţa filierei textile, adică obţinerea materiei prime, filarea, ţeserea, finisajul, tricotarea, confecţionarea şi distribuţia. În aceste condiţii, încercarea de integrare în ţară a cât mai multor faze din filiera textilă nu a făcut altceva decât să contribuie la scăderea flexibilităţii producţiei în adaptarea la condiţiile pieţei interne şi mai ales a celei externe. De altfel, o parte din avantajul comparativ pe care putea să-l aibă ţara noastră în acest domeniu datorită preţului extrem de scăzut al forţei de muncă a fost diminuat chiar de condiţiile obţinerii materiilor prime în amontele filierei (producţia şi calitatea unor materii prime – În, bumbac, lână – erau, în ce priveşte indicatorii calitativi, mult inferioare celor din alte ţări). Totodată, această integrare nu a permis asigurarea unei dotări tehnice corespunzătoare. Astfel, comparativ cu parametrii şi caracteristicile unor utilaje şi instalaţii existente pe plan mondial, industria textilă şi cea a confecţiilor din ţara noastră înregistrează un anumit decalaj, relativ mai redus în fazele primare ale prelucrării materiilor prime (filare) şi mult mai însemnat în fazele următoare, în principal ţesere. Eliminarea decalajelor existente în ceea ce priveşte promovarea progresului tehnic, cu deosebire în fazele de realizare a produselor intermediare, este de natură să completeze avantajul comparativ al ţării noastre oferit de disponibilitatea resurselor umane şi materiale pentru întreaga filieră şi de tradiţiile însemnate acumulate.

b. Participarea redusă a industriei mici în producţia articolelor textile. Referitor la modul de implicare a micii industrii în producţia de asemenea bunuri, este de menţionat că aceasta poartă amprenta unor trăsături specifice ale cerinţelor individuale pe care le satisfac asemenea bunuri. Este vorba de cerinţe de bază (de ordin primar) cu caracter de masă. Cererea pentru astfel de bunuri se diversifică în raport cu o serie de factori cum sunt: gusturile şi preferinţele, tradiţiile locale, modificările modei etc. Era necesară luarea în considerare din această cauză a asigurării compatibilităţii dintre distribuţia teritorială a unităţilor producătoare şi cea a beneficiarilor finali. Dar atât în ce priveşte unităţile cooperatiste, cât şi cele ale micilor meşteşugari, s-au înregistrat o serie de deficienţe. Astfel, în cadrul sistemului centralist-birocratic al anilor anteriori, statul intervenea în activitatea organizaţiilor cooperatiste printr-o gamă largă de forme, instrumente şi instituţii, care au deformat activitatea cooperaţiei. Acest fel a condus deseori la anihilarea liberei iniţiative, la transformarea mecanismului economic într-un cadru rigid, care a diminuat practic posibilităţile de dezvoltare şi diversificare a cooperaţiei. Organizaţiilor cooperatiste li se impunea prin plan cu caracter obligatoriu, ce, cum, când şi

cât să producă, atât ca volum, cât şi ca structură, ce eforturi materiale, umane şi financiare să depună, ce productivitate şi eficienţă economică să obţină. În mod similar, au fost utilizate o serie de mijloace economice, juridice, care frânau manifestarea liberei iniţiative a micilor meşteşugari. Toate aceste elemente au contribuit la diminuarea rolului industriei mici în realizarea articolelor textile. Cu toate acestea, avantajele industriei mici rămân, în condiţiile unui cadru favorabil, incontestabile, între acestea putând fi menţionate câteva:

- dimensiunea redusă a unităţilor le conferă acestora adaptabilitate rapidă la cerinţele populaţiei;
- valorificarea, într-o mai mare măsură, a resurselor umane şi materiale disponibile pe plan local şi, pe această bază, evitarea amplificării teritoriale a circulaţiei materiilor prime şi a produselor finite;
- cunoaşterea şi reflectarea operativă în programele de fabricaţie a cerinţelor tot mai diversificate ale populaţiei, inclusiv a tradiţiilor locale etc.

c. Orientarea industriei textile şi a celei a confecţiilor din ţara noastră spre adâncirea gradului de prelucrare a materiilor prime reprezintă consecinţa modului de stabilire, în condiţiile actuale, a preţurilor produselor intermediare şi finale, prin intermediul căruia se asigură o eficienţă mai ridicată în fazele finale. Prin actualul sistem de stabilire a preţurilor şi de repartizare a venitului net pe diferite faze ale filierei textile, se asigură acumularea, într-o proporţie însemnată, a beneficului, prin intermediul fabricaţiei unor produse cu caracter final, de tipul articolelor de îmbrăcăminte.

Prin modul în care se calculează venitul net inclus în preţul de producţie al articolelor textile, parcurgerea mai multor stadii de prelucrare a materiei prime originare determină o acumulare repetată a acestuia. Astfel, în cazul articolelor de îmbrăcăminte din lână, din totalul beneficiului cumulat inclus în preţul de producţie al produselor finale, numai 79,6% era reprezentat de cel aferent fazei finale de confecţionare, diferenţa de 20,4% reprezentând beneficii incluse în costurile de producţie aferente celorlalte faze ale prelucrării lânii. Recalcularea costurilor de producţie prin eliminarea elementelor de beneficiu incluse în acestea conduce la concluzia că, în stadiul final al filierei textile, în cadrul preţului de producţie, costurile de producţie propriu-zise reprezentau doar 48%. Stabilirea unei rate de rentabilitate sporită în raport cu gradul de prelucrare a materiilor prime originare, în condiţiile actuale de formare a preţurilor, amplifică acumularea repetată a unor elemente de venit net, ceea ce deformează imaginea privind eforturile depuse în fiecare stadiu al prelucrării, ca şi eficienţa activităţii depuse.

După criterii care se stabilesc în funcţie de modul de formare a preţurilor în ţara noastră, se poate spune că, în cadrul filierei textile, se asigură valorificarea superioară a materiilor prime originare. Dar acest grad de valorificare este recunoscut numai în parte ca fiind compatibil cu timpul de muncă socialmente necesar pe pieţele externe. Astfel, în multe cazuri,

încasările medii realizate de ţara noastră la exportul unor articole textile în ţările dezvoltate erau inferioare celor medii realizate de ansamblul ţărilor exportatoare.

Creşterea, în ultimii ani, a capacităţilor de producţie în interiorul diferitelor faze ale filierei textile din ţara noastră asigură atragerea într-o proporţie sporită în circuitul economic a unor resurse provenite din agricultură, silvicultură şi a celor obţinute prin intermediul industriei chimice. În condiţiile trecerii spre economia de piaţă, este necesară luarea în considerare a următoarelor direcţii principale:

1. Aplicarea unor tehnologii de cultivare a plantelor şi de creştere a animalelor compatibile cu cerinţele de realizare a unor randamente mai ridicate în fazele de prelucrare primară a fibrelor textile de origine vegetală şi animală, precum şi cu obţinerea unor produse cu caracter intermediar (fire, ţesături) de calitate superioară. Punerea în valoare a potenţialului productiv din agricultură conferă fibrelor naturale un avantaj comparativ în raport cu cele chimice, atât pe piaţa internă, cât şi pe pieţele externe. Pe piaţa internă, de exemplu, ea poate reduce presiunea pe care o exercită evoluţia ascendentă a consumului populaţiei autohtone asupra unor resurse al căror caracter restrictiv s-a accentuat în ultimii ani (îndeosebi în cazul hidrocarburilor).
2. Redistribuirea acumulărilor în favoarea producţiei resursei originare. Acest lucru ar putea fi realizat în condiţiile în care materiile prime şi materialele primare (practic resursa originară) deţin o pondere foarte redusă în preţul de producţie al produsului final, iar beneficiul cumulat pe întreaga filieră textilă conduce la o cotă ridicată de rentabilitate.
3. Orientarea cu prioritate a eforturilor din subramura industriei chimice producătoare de fibre şi fire sintetice spre îmbunătăţirea calităţii acestor produse textile intermediare şi mai puţin spre dezvoltarea de tip cantitativ a producţiei.
4. Modernizarea de fond a tehnologiilor în toate fazele filierei textile, cu deosebire în filaturi şi ţesături, unde decalajele existente faţă de realizările de vârf pe plan mondial riscă să diminueze avantajul comparativ. Această cerinţă derivă şi din faptul că valorificarea superioară a resurselor pe seama adâncirii prelucrării, în sensul menţinerii întregii filiere textile, se justifică atât timp cât se obţine un avantaj comparativ apreciat din perspectiva tuturor factorilor de producţie.
5. Modificarea structurii producţiei destinate exportului în favoarea sortimentelor care contribuie la valorificarea superioară a resurselor de materii prime, îndeosebi datorită faptului că sunt purtătoare de modă şi încorporează într-o proporţie ridicată estetică proprie. Această direcţie de acţiune este necesar să fie însoţită de diversificarea formelor de comercializare.

10. Probleme ale restructurării industriei alimentare

Elena GHEORGHIU
dr. Silvia MARINESCU-PAŞOI
Dorin SAVU

Dezechilibrele produse în funcţionarea complexului economico-naţional s-au datorat unor cauze multiple, un rol esenţial în cadrul acestora avându-l exacerbarea dogmei referitoare la prioritatea dezvoltării producţiei mijloacelor de producţie în raport cu a celei de bunuri de consum. O asemenea politică economică dezastruoasă s-a răsfrânt nefast asupra tuturor ramurilor preponderent producătoare de bunuri de consum, efecte negative de o deosebită amploare, prin natura cerinţelor pe care este chemată să le satisfacă, fiind înregistrate de industria alimentară.

În condiţiile în care, aşa cum se sublinia şi în Raportul Clubului de la Roma din septembrie 1983, „conceptul de securitate alimentară devine o valoare culturală, morală şi umanitară stringentă", soluţionarea problemei alimentaţiei, a asigurării securităţii alimentare de bază a întregii populaţii trebuie să constituie obiectivul primordial al oricărei politici economice care se doreşte viabilă.

Abordarea problemelor restructurării industriei alimentare în concordanţă cu cerinţele îmbunătăţirii de fond a alimentaţiei populaţiei este necesar să pornească de la o serie de premise obiective ale acestui proces, dintre care pot fi menţionate următoarele:

1. Agricultura, ca principal furnizor de materii prime al acestei industrii, beneficiază de condiţii pedoclimatice favorabile obţinerii unor producţii comparabile, din punct de vedere cantitativ şi calitativ, cu ale ţărilor dezvoltate, capabile să asigure satisfacerea cerinţelor pieţei interne şi să disponibilizeze importante cantităţi pentru export, în vederea obţinerii resurselor valutare necesare importurilor de alte bunuri alimentare nespecifice ţării noastre.
2. Ţara noastră dispune de o importantă şi îndelungată tradiţie în industria alimentară, aceasta fiind prima industrie care s-a afirmat la noi şi ale cărei baze artizanale au fost aşezate încă din secolul al XIII-lea.

Una din consecinţele benefice ale acestei tradiţii o constituie formarea mai multor generaţii de specialişti cu o pregătire profesională corespunzătoare soluţionării problemelor specifice cu care se confruntă această ramură.

3. În ultima perioadă s-a înregistrat o creştere a ponderii cheltuielilor destinate hranei în totalul cheltuielilor unei familii până la 50-60%, contrar tendinţei normale care rezultă din legităţile evoluţiei consumului. Pornind de la această premisă, se poate aprecia că dezvoltarea industriei bunurilor de consum, în general, şi a producţiei de bunuri alimentare, în

special, este unul din factorii importanţi care pot contribui la atenuarea tensiunilor inflaţioniste resimţite în ultimul timp.

4. Industria alimentară dispune de capacităţi mari de producţie, superioare celor necesare asigurării securităţii alimentare de bază a populaţiei autohtone, dar care sunt caracterizate, pe de o parte, printr-un grad ridicat de uzură fizică (valoarea utilajelor şi instalaţiilor complet amortizate în totalul celor existente în dotare fiind cuprinsă între 30 şi 60%) şi morală; din acest ultim punct de vedere, decalajele faţă de media mondială, în ceea ce priveşte nivelul tehnic şi calitativ al dotării, sunt semnificative, situându-se în urmă cu 15-20 de ani. Pe de altă parte, infrastructura acestora este orientată prioritar spre fazele de prelucrare primară şi secundară a materiilor prime, în defavoarea celor de obţinere şi de comercializare a produselor finale, rezultate ale unor faze de prelucrare superioară a materiilor prime în condiţii de eficienţă economică ridicată.

Această stare de fapt se datorează nu numai decalajelor înregistrate din punct de vedere tehnic, ci şi rămânerilor în urmă din domeniul cercetării ştiinţifice de profil.

Totodată, capacităţile de producţie existente sunt caracterizate printr-o subutilizare cronică, datorită deteriorării situaţiei din agricultură. În ultimii ani, gradul de utilizare a acestor capacităţi pe ansamblul ramurii a fost de 50-60%, cu valori situate între 47 şi 64% în industria zahărului, 50-70% în industria cărnii, 54-61% în industria laptelui, 38-89% în industria uleiului.

5. Industria alimentară asigură recuperarea rapidă a investiţiilor alocate datorită caracterului de masă al producţiei şi consumului, fiind, după agricultură, una din ramurile cu reacţia cea mai rapidă la eforturile investiţionale.

Este semnificativ, totodată, din punct de vedere al eficienţei activităţii desfăşurate în acest domeniu, faptul că, de-a lungul întregii sale evoluţii, ponderea producţiei alimentare în totalul producţiei industriale a fost net superioară ponderii investiţiilor alocate ramurii în totalul investiţiilor în industrie (acestea au fost, spre exemplu, în 1950 de 24,2% şi, respectiv, de 5,2%; în 1970 de 17,1% şi, respectiv, 2,3%; în 1989 de 9,2% şi, respectiv, 4,5%).

Plecând de la premisele enunţate şi având în vedere faptul că problema alimentaţiei a dobândit, din punct de vedere calitativ, noi trăsături şi dimensiuni, considerăm că perspectivele restructurării industriei alimentare vor depinde de modul de soluţionare a problemelor cu care se confruntă această ramură. Ele decurg din modul de asigurare cantitativă şi structural–calitativă cu factori de producţie şi din cel de combinare a acestora în diferite faze ale filierelor de prelucrare a materiilor prime agricole şi de comercializare a produselor alimentare finale. În acest caz, este necesar să se acţioneze convergent în următoarele direcţii principale:

1) Dezvoltarea bazei de materii prime printr-o asemenea orientare a utilizării suprafeţelor agricole prin care să se acorde prioritatea acelor culturi care

oferă premisele asigurării unei structuri moderne a alimentaţiei populaţiei. Este vorba, în acest context, de necesitatea creşterii ponderii proteinelor de origine animală în consumul alimentar (care, pentru condiţiile ţării noastre, este normal din punct de vedere fiziologic să ajungă la 60%), ceea ce concordă şi cu tendinţele de lungă durată care se manifestă în evoluţia cerinţelor locuitorilor ţărilor dezvoltate.

În acest proces însă, calitatea rezultatelor obţinute în agricultura autohtonă este hotărâtoare, dar nu şi suficientă. Desfăşurarea normală a activităţii din industria alimentară depinde într-o măsură însemnată şi de importul unor produse nespecifice condiţiilor pedoclimatice ale ţării noastre.

2) Impulsionarea producţiei din alte ramuri industriale care condiţionează pe cea a industriei alimentare şi care pot satisface cerinţele acesteia cu diferiţi compuşi chimici şi materiale pentru ambalaje, prin intermediul lor asigurându-se păstrarea proprietăţilor nutritive şi igienico-sanitare ale produselor alimentare (de la producător până la consumator), precum şi promovarea acestora pe pieţele interne şi externe. Pe termen scurt şi mediu, până la asimilarea în fabricaţia autohtonă a unor asemenea bunuri, devine obiectiv necesară recurgerea la importuri. Această orientare se justifică, din punct de vedere economic, prin faptul că eforturile propagate în alte ramuri industriale se repartizează şi recuperează prin intermediul unei producţii şi al unui consum de masă, destinate atât pieţei interne, cât şi celei externe.
3) Modernizarea de fond a capacităţilor de producţie existente, ceea ce implică alocarea fondurilor investiţionale în concordanţă cu cerinţele utilajelor şi instalaţiilor cu uzură fizică şi morală avansată. Pe termen scurt, asigurarea necesarului de utilaje şi instalaţii cu performanţe superioare este posibilă numai în parte prin intermediul industriei constructoare de maşini din ţara noastră, fiind necesară recurgerea la importuri. Pe termen mediu şi lung se justifică dezvoltarea fabricaţiei autohtone de asemenea bunuri, deoarece poate fi susţinută de evoluţia continuu ascendentă a volumului cerinţelor industriei alimentare din ţara noastră.

Alocarea de resurse investiţionale în acest scop trebuia să vizeze în egală măsură crearea şi dezvoltarea capacităţilor de păstrare (îndeosebi spaţii frigorifice) a valorii nutritive a bunurilor alimentare pe întregul flux, cât şi, mai ales, creşterea gradului de automatizare şi cibernetizare a principalelor procese tehnologice, în corelaţie cu intensificarea mecanizării şi automatizării proceselor de transport şi depozitare, ca tendinţă de fond ce se manifestă pe plan mondial.

Această direcţie de acţiune nu trebuie să fie însă exacerbată în cazul tehnologiilor tradiţionale, care asigură obţinerea unor produse specifice ţării noastre şi care au câştigat deja segmente importante de cumpărători pe piaţa internă şi externă.

4) Dezvoltarea unor subramuri moderne ale industriei alimentare, prin intermediul cărora să se asigure reorientarea infrastructurilor spre fazele care asigură adâncirea prelucrării produselor agricole în concordanţă cu cerinţele unei alimentaţii moderne. Aceste subramuri mai puţin prezente în structura actuală a industriei alimentare vor contribui, pe de o parte, la diversificarea sortimentală a producţiei, paleta de bunuri astfel obţinută fiind menită să satisfacă cerinţele tuturor categoriilor de consumatori. În acest context, o importanţă deosebită va trebui să fie acordată produselor pentru copii, celor dietetice, fortifiante, precum şi celor instant sau din sistemul catering.

Pe de altă parte, subramurile nou create vor trebui să-şi orienteze fabricaţia spre obţinerea unor produse porţionate şi condiţionate adecvat consumului individual, spre preambalarea şi conservarea acestora în conformitate cu cerinţele asigurării continuităţii consumului pe parcursul unui an agricol.

Această direcţie majoră va trebui să vizeze în mod necesar asigurarea unei largi cooperări internaţionale, întrucât ea utilizează o serie de realizări de vârf ale tehnicii mondiale, bazate pe rezultatele unor cercetări fundamentale şi aplicative care n-au fost dezvoltate la noi în ţară şi care presupun, totodată, importante fonduri financiare.

5) Intensificarea eforturilor în domeniul cercetării ştiinţifice specifice industriei alimentare, în special în cel al biotehnologiilor, al creării de înlocuitori cu valoare nutritivă comparabilă cu cerinţele asigurării dezvoltării fizice a locuitorilor. Potrivit estimărilor, realizările obţinute în ţara noastră în acest domeniu suportă consecinţele negative ale unor decalaje apreciabile în comparaţie cu cele obţinute pe plan mondial, ceea ce explică competitivitatea redusă a unor produse româneşti pe pieţele externe, ponderea principală în exporturile ţării noastre de produse alimentare deţinând-o până în prezent cele rezultate din faze de prelucrare primară sau secundară a materiilor prime agricole.

În acelaşi cadru, considerăm că este necesară reorientarea învăţământului de toate gradele în concordanţă cu tendinţele de lungă durată care se manifestă în evoluţia complexului economic naţional; în cazul industriei alimentare, acestuia îi revine sarcina pregătirii unor cadre competente, în pas cu toate cuceririle ştiinţifice şi tehnice de nivel mondial, care să asigure dezvoltarea în perspectivă a ramurii conform orientărilor prefigurate pe plan internaţional, mai ales în domeniul cercetării ştiinţifice de profil.

6) Redresarea substanţială a calităţii produselor alimentare ca o condiţie indispensabilă în satisfacerea exigenţelor sporite ale consumatorilor în acest domeniu, cel puţin din punct de vedere igienico-sanitar.

Totodată, calitatea produselor, în accepţiunea curentă, prevede echilibrarea produselor din punct de vedere nutriţional (al conţinutului în aminoacizi, lipide, zaharuri, vitamine etc.), păstrarea valorii nutritive, precum şi absenţa substanţelor toxice (nicotoxine, metale grele, pesticide etc.).

În abordarea problemelor calităţii produselor alimentare, dar nu numai a acestora, în viitor va trebui să se instituie ideea calităţii unice a bunurilor, atât pentru piaţa internă, cât şi pentru cea externă.

7) Elaborarea unei strategii concertate şi de lungă perspectivă în privinţa orientării exportului de produse alimentare, pornind de la premisa că restricţionarea acestora este conjuncturală.

Impulsionarea exporturilor va fi necesară în vederea obţinerii resurselor valutare menite să asigure importurile de produse nespecifice condiţiilor pedoclimatice ale ţării noastre, în vederea diversificării ofertei pentru piaţa internă.

Această direcţie de acţiune va trebui să ia în considerare faptul că majoritatea ţărilor dezvoltate au alocat resurse apreciabile pentru asigurarea securităţii alimentare de bază, având ca efect saturarea pieţelor proprii, ceea ce face tot mai dificilă penetrarea pe asemenea segmente de pieţe externe. De aceea, cooperarea internaţională ar putea să vizeze atât producţia, cât şi comercializarea pe pieţele externe a unor produse specifice ţării noastre.

Având în vedere faptul că toate măsurile de redresare a ramurilor din cadrul complexului economic naţional sunt luate în contextul renunţării la sistemul dirijist de conducere, considerăm că direcţiile de acţiune menţionate este necesar să fie iniţiate în concordanţă deplină cu cerinţele promovării liberei iniţiative.

Or, promovarea liberei iniţiative presupune îndepărtarea metodelor administrativ-birocratice de gestiune economică şi trecerea treptată la o economie de piaţă, aceasta din urmă semnificând că mecanismele au rolul primordial în asigurarea echilibrului dintre ofertă şi cerere, iniţiativa statului limitându-se la atenuarea sau chiar eliminarea, exclusiv prin intermediul pârghiilor economice, a disfuncţionalităţilor sistemului economic naţional care apar în noile condiţii de evoluţie a acestuia.

11. Probleme economice ale creşterii calităţii ofertei la unele produse alimentare de origine vegetală

Doina TĂTARU

Experienţa a arătat că, pe măsura creşterii structurilor productive complexe şi a creşterii calificării forţei de muncă, trebuie utilizate preponderent pârghii economice într-un sistem care poate deveni astfel eficient, oferind un nivel calitativ şi cantitativ al ofertei pe măsura cererii de produse.

În industria alimentară, datorită diversităţii resurselor agroalimentare autohtone de care are nevoie producţia finală, datorită variantelor multiple de combinări şi de complementarizare a resurselor naţionale cu cele atrase prin schimburile economice internaţionale, problema calităţii se identifică prin cea a

valorificării superioare a acestui gen de resurse, cu întregul angrenaj de implicaţii pe care le suscită.

În cazul particular al produselor alimentare de origine vegetală, rezultate în urma parcurgerii unor filiere de producţie, prelucrare şi comercializare, vom contura, mai întâi, câteva particularităţi esenţiale ale filierelor menţionate, pentru ca, mai apoi, să definim câteva aspecte care ar trebui urmărite în desfăşurarea concretă a activităţii acestui domeniu, din perspectiva mecanismelor de piaţă.

Între caracteristicile care dau o notă definitorie valorificării materiilor prime autohtone vegetale – în speţă legumele şi fructele – sunt de menţionat următoarele:

a. Resursele vegetale din agricultură au o valoare nutritivă, de regulă, în condiţiile în care se reuşeşte păstrarea proprietăţilor fizico-chimice şi organoleptice avute în momentul recoltării. Astfel, se explică atât ponderea ridicată a cantităţilor destinate consumului direct, la fondul pieţei, în ansamblul celor realizate, cât şi variaţia sezonieră a preţurilor acestor produse, care au valorile cele mai mari pentru trufandale, la începutul sezonului specific lor.

   Între perioadele de vegetaţie şi de recoltare care au caracter strict sezonier şi cele de consum individual de legume şi fructe în stare naturală apar neconcordanţe. Anume, între faza de vârf de recoltare şi cea finală de campanie agricolă se manifestă tendinţe de saturare a consumului în stare proaspătă. Surplusurile de cantităţi recoltate în aceste perioade trebuie preluate operativ pentru atenuarea gradului de perisabilitate şi distribuite proceselor de prelucrare industrială, transformându-se astfel în produse alimentare finite, la dispoziţia consumatorilor pe un întreg an agricol.

   Structura şi performanţele mijloacelor de sortare, manipulare, transport, depozitare, conservare din fazele care premerg sau succed activitatea întreprinderilor prelucrătoare, cât şi cele ale instalaţiilor specifice acestor întreprinderi influenţează direct viteza de reacţie a lanţului tehnologic.

   Structurile organizatorice ale filierelor în discuţie evidenţiază o interdependenţă destul de accentuată. Dacă intervenţia diferitelor verigi organizatorice nu se limitează la relaţiile specifice dintre agenţii economici participanţi, ci se relevă direct în desfăşurarea proceselor fizice, generând multiplicarea operaţiilor, apar dificultăţi în funcţionarea filierelor şi, implicit, produse de calitate proastă.

   În ţara noastră se practică, în unele zone, culturi anuale cu caracter tradiţional, specifice condiţiilor pedoclimatice româneşti, care permit utilizarea intensivă a principalei resurse din agricultură – suprafaţa arabilă –, câştigându-se un avantaj comparativ, la acest capitol, în schimburile economice internaţionale. Tocmai că aceste culturi au un ritm de vegetaţie şi de recoltare mai uniform, procesele desfăşurându-se

în perioade scurte de timp, valorificarea materiilor prime depinde din nou de modul în care funcţionează fiecare punct de pe filierele constituite.

Ţinând cont de acest specific, se va detalia, în continuare, un cadru de acţiune pentru o posibilă creştere calitativă a ofertei în produse alimentare pe bază de legume şi fructe:

1. **În ceea ce priveşte relaţiile de proprietate**

În primul rând, ar fi utilă trecerea alertă la privatizarea multora din întreprinderile existente de prelucrare şi industrializare a legumelor şi fructelor. Dintre formele prin care se poate realiza acest proces, cea mai importantă pentru etapa actuală este atragerea de capital străin şi transformarea întreprinderilor în societăţi cu capital mixt (autohton şi străin) sau chiar cu capital integral străin. Avantajele se vor regăsi în nivelul echipamentelor şi tehnologiilor cu adevărat performante, în organizarea procesului muncii, în schimbarea mentalităţii de abordare a activităţilor pe linia creşterii exigenţei generale şi personale, în nivelul salariilor.

În al doilea rând, este necesară înfiinţarea de întreprinderi particulare noi, de dimensiune mică, deci flexibile, care, prin procese noi de porţionare, conservare, preambalare şi comercializare, să valorifice pe cât posibil integral resursa primară, pe întreg circuitul materializării acesteia în produs final. Accentul trebuie pus pe tehnologizarea proceselor de intervenţie asupra materiei prime vegetale de la desprinderea ei din natură şi, în continuare, pe traseul către fondul pieţei, fiind conferită astfel calitatea producţiei încă din primele faze de lucru. Iată cum pot lua naştere adevărate subramuri industriale, fenomenul fiind perfect valabil pentru întreaga industrie alimentară. Aceasta va permite apariţia şi extinderea şi a altor fenomene de comercializare decât a celor de tip piaţă agroalimentară sau tip hală, care nu mai corespund pe deplin cerinţelor actuale ale consumatorilor.

În al treilea rând, este necesară îmbunătăţirea actualului cadru legislativ prin prevederea posibilităţilor de mărire a lotului de pământ în proprietatea individuală sau colectivă a ţăranilor şi a altor solicitanţi, pe măsură ce angajamentele lucrătorilor dovedesc rezultate palpabile. Trebuie avută în vedere schimbarea atitudinii acestora faţă de activităţile din câmp în momentul în care pot obţine un profit real de pe urma muncii proprii, în condiţiile unei concurenţe pe piaţă pentru diferitele sortimente de legume şi fructe. Pe de altă parte, avantajul s-ar regăsi în sfera prelucrătoare, care ar absorbi resurse vegetale de o calitate crescută. De asemenea, este necesară garantarea alternativei de închiriere a mijloacelor de muncă agricole de către persoane fizice sau societăţi săteşti de la actualele SMA-uri şi IAS- uri sau de la alte unităţi cu specific agricol, aparţinătoare industriei mici. În această perioadă de tranziţie este indicat ca statul să susţină sectorul agricol particular prin acordarea de credite, asistenţă tehnică, îngrăşăminte. Potrivită ar fi introducerea sistemului regiilor autonome, în cadrul căruia se pot executa, pentru gospodăriile ţărăneşti sau alte unităţi, prin contracte sau la comandă, cu

tarife convenite, o serie de prestări de servicii pentru producţia legumicolă şi pomicolă, ca de exemplu: irigaţii, lucrări mecanizate, desfacerea produselor.

2. **În ceea ce priveşte autonomia agenţilor economici**

În cadrul filierelor de prelucrare şi comercializare a legumelor şi fructelor, ideea maximizării profitului individual îmbinată cu cea a satisfacerii cererii consumatorilor, cu alte cuvinte, a asigurării unei părţi din securitatea alimentară de bază reprezintă coordonatele majore care trebuie să influenţeze deciziile agenţilor economici participanţi la o activitate economică de calitate şi cu produse competitive. În acest sens, acţiunile întreprinzătorilor au nevoie de un cadru legislativ şi financiar neîncorsetat, propice liberei iniţiative, unde statul – ca agent economic – să orienteze prin pârghii economice evoluţia generală a industriei alimentare, în speţă prelucrarea legumelor şi fructelor, în rezonanţă cu legile specifice consumului, dar şi cu strategia de ansamblu, pe termen scurt şi mediu, a întregii economii. Intervenţii guvernamentale pe termen lung nu ar fi de dorit în această perioadă, tocmai datorită adaptabilităţii pe care trebuie să o dovedească filierele de prelucrare şi comercializare în întreaga industrie alimentară la efectele inerente, cu caracter de dezechilibru, ale mecanismelor tipice de piaţă, dar care, chiar dacă nu imediat, cu siguranţă îşi vor arăta roadele mai târziu.

Un prim aspect în sprijinul celor de mai sus ar viza desfiinţarea acelor verigi organizatorice care împiedică fluenţa circuitelor fizice, prin atribuţiile lor de intervenţie directă în derularea fluxurilor materiale. Relaţiile cu caracter informaţional (de exemplu, completarea unei cantităţi mult prea mari de documente) între agenţii economici trebuie să aibă loc independent de circuitele produselor supuse prelucrării, deci, în ultimă instanţă, ale mărfurilor şi să se reducă la limita necesarului. Aceasta cu atât mai mult cu cât procesul de privatizare ar creşte inevitabil numărul subiecţilor cuprinşi într-o filieră.

Un al doilea aspect se referă la acordarea priorităţii totale circuitelor directe producător-consumator. Aceasta înseamnă eliminarea depozitelor intermediare, multe cu caracter inutil, şi a procedurilor mecanice suplimentare, care nu duc decât la pierderi de materie primă. O durată prea mare şi metode necorespunzătoare de păstrare, reacţii lente şi neorientate logic între participanţi, lipsa legăturilor fireşti şi imediate între desfacerea produselor în stare proaspătă şi preluarea operativă a cantităţilor în surplus faţă de cerinţele consumului către procesele de prelucrare industrială sunt elemente care trebuie să dispară în cadrul jocului „cerere-ofertă”, fiind înlocuite de noi relaţii operaţionale, susţinute de fluxuri tehnologice inexistente până acum, bazate pe distribuţia rapidă de produs la locul cerut – singura modalitate capabilă să susţină o ofertă de calitate.

Un al treilea aspect al autonomiei decizionale şi de acţiune a agenţilor economici din industria prelucrătoare de legume şi fructe este conferit de necesitatea formării specialiştilor în marketing, pe baza studiilor cărora o verigă economică poate şti permanent în ce situaţie se află, atât faţă de partenerii de

pe piaţa internă şi internaţională de acelaşi profil, cât şi faţă de consumatori, putând veni astfel în întâmpinarea necesităţilor lor. De aceeaşi importanţă este şi problema formării managerilor de întreprinderi, care să ordoneze masa de informaţii şi activităţi în mod eficient în relaţiile intra şi interîntreprinderi.

3. **În ceea ce priveşte preţurile produselor**

Este necesară formarea liberă pe piaţă a preţurilor produselor atât în stare naturală, cât şi prelucrate. Mecanismul concurenţial va permite ca, în funcţie de ofertă şi solicitări, nivelul preţurilor să se fixeze de la sine, ele oscilând în funcţie de sezon pentru produse în stare proaspătă şi în funcţie de preferinţe şi calitate pentru produsele prelucrate.

4. **În ceea ce priveşte asigurarea cu factori de producţie**

În măsura în care va exista o piaţă pentru fiecare factor de producţie în cadrul tuturor verigilor filierelor amintite, concurenţa în care vor intra aceştia va fi o garanţie a calităţii. În aceeaşi perspectivă, propagarea dezechilibrelor dintr-un singur punct îşi va pune amprenta în mod negativ pe rezultatele finale ale întregului lanţ economic. Între pieţele factorilor de producţie a căror evoluţie poate produce schimbări vizibile în punerea unei oferte competitive la dispoziţia consumatorilor, ne vom opri la două, şi anume:

a) Formarea pieţei tehnologiilor şi a informaţiei.

Competitivitatea cercetării ştiinţifice legumicole şi pomicole va putea creşte, în primul rând, prin cooperarea internaţională intensă şi, în al doilea rând, prin intensificarea eforturilor autohtone. Pe piaţa internă şi externă este căutată acea ofertă în produse finite ca rezultat al unor noi înlocuitori cu valoare nutritivă ridicată, al unor procedee optime de refrigerare şi păstrare, formată din compoziţii instant, semipreparate de combinaţie vegetală şi animală care necesită variante mai diverse de reţetă, o greutate redusă, dar un procent substanţial de principii nutritive la nivelul aportului fiziologic de securitate, stabilit de FAO/OMS. Un capitol al cercetării, unde concurenţa produselor străine ne face practic inexistenţi pe piaţa externă, este ambalarea şi designul mărfurilor alimentare de natură vegetală, domeniu în care trebuie concentrate eforturi mai mari financiare şi de concepţie, pentru a garanta pe piaţa românească şi externă produse vandabile, atât ca atractivitate, cât şi ca securitate alimentară.

Piaţa informaţiilor va aduce în prim-plan forme instituţionalizate de stocare şi evidenţiere a cercetărilor ştiinţifice de profil, naţionale şi străine, atât ca procedee, cât şi ca produse tehnice. Este bine ca aceste instituţii să se regăsească în număr mare şi forme variate – de la simplul caracter documentar, de bibliotecă, până la facilitatea angajării unor contracte de „know-how” de către agenţii economici interesaţi – aşa fel încât să fie deservite şi sub aspect teritorial cât mai multe zone ale ţării. Apare astfel posibilitatea înfiinţării şi a unor societăţi comerciale cu participare română şi străină, care să facă asemenea oferte întreprinderilor noastre.

În ceea ce priveşte piaţa capacităţilor de producţie, trebuie să se plece de la premisa îmbinării nivelurilor posibile de dotare tehnică diferită, adaptată genului de produs vegetal urmărit de ofertant, pentru a satisface în permanenţă clientela, care diferă în funcţie de zona teritorială, în funcţie de venituri şi preferinţe de consum. Principiul pe care trebuie să se meargă în cazurile concrete ale întreprinderilor industriale prelucrătoare de legume şi fructe este stoparea pe cât posibil a utilizării instalaţiilor uzate fizic şi moral, care afectează negativ flexibilitatea producţiei şi înmulţesc respingerile contractelor de calitate. Procesul tehnologic la care sunt supuse din nou produsele respinse generează pierderi duble, formate din valoarea produselor interzise la livrare şi din cheltuielile suplimentare implicate de activităţi de remediere a deficienţelor constatate. De asemenea, ar fi de dorit, pe de o parte, pe ansamblul întreprinderilor prelucrătoare, preluarea de utilaje şi tehnologii de fabricaţie de ultimă oră, iar pe de altă parte, pentru fazele din amonte şi aval de procesul propriu-zis de prelucrare, preluarea de capacităţi moderne de păstrare, depozitare, refrigerare, transport (domenii serios neglijate până acum). Aceste acţiuni ar trebui materializate, în primul rând, prin înfiinţarea societăţilor mixte şi, într-un procent mai mic, adaptat necesităţilor, prin importuri efective. În acelaşi sens trebuie reorientată producţia de ambalaje, unde capitalul străin ar oferi resursele de materie primă performante care încă ne lipsesc, procedee noi de ambalare, tehnici de reclamă – toate îmbinate cu posibilităţile româneşti actuale de resurse materiale şi de concepţie. Astfel, ca un rezultat al adâncirii prelucrării produselor agricole vegetale, oferta de pe piaţă va putea căpăta girul de calitate, fiind posibile: diversificarea sortimentală, porţionarea produselor pentru consumul individual rapid, marfă preambalată şi conservată în scopul susţinerii consumului pe un întreg an agricol, nu numai pe sezon.

b) Formarea pieţei forţei de muncă

În cazul unor activităţi performante, agricole şi industriale, care vizează produse din legume şi fructe, personalul angajat are nevoie, în primul rând, de concurenţă pentru a se menţine pe locul său de muncă. Lipsa propriei exigenţe faţă de rezultatele producţiei va duce la efecte negative evidente în derularea activităţii, oricare ar fi aceasta: de producţie agricolă, de prelucrare, de comercializare şi – ca o consecinţă – va justifica posibilitatea înlocuirii unui angajat cu altul mai competent.

În al doilea rând, lucrătorii vor fi interesaţi cu adevărat de rezultatul muncii lor şi deci şi de efortul pe care-l depun în momentul în care vor fi posesorii propriilor produse şi ai unor venituri în creştere. Mărirea valorii adăugate per oră de muncă va duce implicit la creşterea salariilor angajaţilor şi, în acelaşi timp, a calităţii ofertei în produse. De asemenea, trebuie stimulată în continuare piaţa liberă a produselor proaspete, în care producătorii propun propriile preţuri. Acel personal sezonier, care reprezintă o caracteristică a forţei de muncă ocupate în industria alimentară prelucrătoare de resurse vegetale, poate obţine venituri suplimentare îmbinând, pe parcursul unui an agricol,

muncile cu caracter preindustrial de la preluarea recoltelor cu cele specifice prelucrării industriale. În acest fel, se pot umple unele goluri de forţă de muncă în diverse verigi ale filierelor, cu rezultat favorabil asupra finalităţii structurale şi cantitative a producţiei cerute pe piaţă.

În al treilea rând, se ridică problema pregătirii profesionale a forţei de muncă. Un accent trebuie pus pe dezvoltarea, în cadrul învăţământului liceal şi superior, a specialităţilor de profit agrar, pe diversificarea stagiilor şi formelor de perfecţionare a personalului angajat, pe încheierea a cât mai multe contracte de specializări în străinătate sau în ţară, sub patronajul unor firme străine, pentru formarea de specialişti români de profil. De altfel, până în prezent, se constatase incapacitatea forţei noastre de muncă din întreprinderile de prelucrare a legumelor şi fructelor de a rezista în timp exigenţelor de utilizare a puţinelor instalaţii achiziţionate din străinătate în ultimii patruzeci de ani. Un al doilea accent trebuie pus de către stat pe stimularea mobilităţii profesionale în cazul reorientării unor întreprinderi şi activităţi. Aceasta s-ar traduce prin sprijinirea recalificării persoanelor disponibilizate astfel pentru alte specializări, conform necesităţilor, prin extinderea orarelor de lucru cu timp parţial pentru situaţii deosebite sau anumite categorii sociale. Asemenea elemente vor oferi angajaţilor condiţiile materiale şi morale ca, şi în cazul unor schimbări determinate de o economie de piaţă, aceştia să contribuie la o ofertă pe măsura cererii.

De asemenea, întreprinderile trebuie să-şi construiască periodic variante estimative cu privire la necesarul cantitativ şi structural de personal. În cazul întreprinderilor particulare nou înfiinţate, este indicat a se porni de la un număr mic de angajaţi, mărirea acestuia justificând-o doar evoluţia procesului de producţie.

În fine, în al patrulea rând, se cere o nouă viziune a organizării şi conducerii activităţilor interioare fiecărei verigi din filierele de prelucrare şi comercializare a legumelor şi fructelor. Fracţionarea circuitelor parcurse de resursele vegetale, ca şi neasigurarea cu materii prime corespunzătoare profilului de fabricaţie al întreprinderilor prelucrătoare – gândit, iniţial, în ideea complementarizării diverselor soiuri pe parcursul unei întregi campanii agricole – perturbau fluenţa activităţii, generând momente de stagnare în ocuparea timpului de lucru al angajaţilor şi afectau oferta finală. De aceea, sunt necesare acele cadre în consiliile de conducere ale unităţilor de producţie şi desfacere care, printr-o gândire şi atitudine managerială, să orienteze prompt şi corelat activităţile şi oamenii, aceasta ducând la profituri şi la dominarea pieţei printr-o ofertă de calitate.

5. **În ceea ce priveşte relaţiile directe cu străinătatea**

Integrarea rapidă în circuitul internaţional de produse a firmelor româneşti specializate în producţia de origine vegetală este o condiţie şi, în acelaşi timp, o rezultantă a creşterii calităţii şi diversităţii ofertei noastre pe pieţele externe, dar şi a posibilităţii de acoperire a cerinţelor interne cu produse străine.

Până în prezent, produsele noastre rezultate din fazele de prelucrare superioară a legumelor şi fructelor exportate pe diferite pieţe externe înregistrau cursuri de revenire superioare celor la exporturile de legume şi fructe proaspete sau semiconservate. Aceasta înseamnă că adâncirea prelucrării, ca un element al creşterii gradului de valorificare, apreciată prin prisma modului actual de formare a costurilor şi preţurilor de producţie la noi, nu se reflectă corespunzător în nivelul cursului de revenire. Între adâncirea prelucrării şi evoluţia cursului de revenire se stabileşte o corelaţie inversă.

În perioada de tranziţie este bine a nu se exporta produse alimentare, deci şi de origine vegetală. Pentru a avea însă o imagine clară a eficienţei exporturilor unor produse vegetale finite, s-ar putea aborda varianta ca, într-un viitor apropiat, să se mai păstreze drept probă exporturile la câteva din produsele care au înregistrat un curs de revenire mai mare decât cursul unic comercial, acoperindu-se din veniturile desfacerii produselor eficiente ineficienţa acestor produse. Se va putea constata astfel care sunt produsele nerentabile şi, implicit, ce anume fenomene le-au generat: preţuri interne deformate (în cazul reglementărilor succesive de cote de beneficii la preţul de cost al materialelor auxiliare şi al unor subansamble pentru produse cu un anume grad de prelucrare); productivitatea muncii slabă faţă de cea a lucrătorilor din ţările avansate, datorată şi decalajului tehnologic; comercializarea necorespunzătoare, prin servicii post vânzare, publicitate, ambalare, design necorespunzătoare; grad mare de protecţie a pieţelor de desfacere străine şi orientarea greşită a comercianţilor noştri către anumite debuşee, care reprezintă ţări dezvoltate, cu pieţele proprii deja saturate.

În atenţia agenţilor economici trebuie să stea, pe cât posibil, angajarea relaţiilor comerciale directe cu parteneri străini, atragerea pe piaţă a unor produse de import deficitare nouă (produse instant, sucuri, unele sortimente de conserve de fructe şi legume). Convertibilitatea viitoare a leului va însănătoşi şi exportul de produse vegetale. Esenţială rămâne, pentru următoarea etapă, formarea unor segmente de specializare a producţiei, pe ideea unor culturi specifice tradiţionale României, care, prin posibilitatea creşterii producţiilor medii la hectar şi a unor reţete garantate de produse finite, să ofere ţării noastre încasări valutare şi prestigiu pe piaţa externă.

12. Cerinţe privind conţinutul strategiei naţionale de restructurare a industriei metalurgice rezultând din analiza premiselor existente în România şi a tendinţelor de pe plan mondial

Teodor POPESCU

Modernizarea structurilor interne ale industriei metalurgice constituie o opţiune strategică de lungă perspectivă, încadrată organic în procesul

restructurării întregii economii naţionale. Procesul modernizării industriei metalurgice trebuie să aibă loc în concordanţă cu tendinţele existente în acest domeniu pe plan mondial şi cu condiţiile concrete din economia naţională.

Pe plan mondial, în etapa actuală de dezvoltare economico-socială, în majoritatea statelor industrializate, dar îndeosebi în ţările est-europene, au loc schimbări de amploare în structurile economiilor naţionale. În acest context, în industria metalurgică, schimbările sunt impuse atât de necesitatea depăşirii crizei de energie şi materii prime, cât şi de creşterea continuă a concurenţei pe piaţa mondială a produselor metalurgice. Dar, independent de conjunctura intenţională, necesitatea restructurării industriei metalurgice trebuie căutată în cerinţele obiective determinate de stadiul atins de această ramură industrială în dezvoltarea sa şi în capacitatea de a răspunde rapid la evoluţia cererilor formulate de beneficiari, în conformitate cu nivelul atins de ştiinţa şi tehnica contemporană.

Procesul de restructurare a industriei metalurgice este un proces care nu urmăreşte numai rezolvarea unor probleme cu caracter temporar, ci reprezintă o orientare de largă perspectivă, care ţine seama de necesitatea înfăptuirii permanente a unor mutaţii ample în structurile tehnologice şi economice.

Strategia de restructurare a industriei metalurgice naţionale trebuie să găsească răspuns unui evantai larg de probleme deosebite cu care se confruntă această industrie în prezent, de la eficienţa scăzută a multor fluxuri tehnologice şi până la problemele de ordin social. Procesul complex de restructurare a industriei metalurgice va afecta aproape întreaga configuraţie a acestei ramuri, respectiv baza tehnologică, structura organizatorică, nivelul şi structura capacităţilor de producţie şi a investiţiilor, programul de fabricaţie şi de comercializare a produselor etc. şi se înscrie în tendinţa generală de restructurare a economiei naţionale.

Pe plan mondial, procesul de restructurare a industriei metalurgice a prins contur încă din anii '70, continuând cu vigoare în primii ani ai deceniului nouă, deci în perioada în care, datorită, în principal, şocurilor petroliere, în economia mondială s-a făcut simţită o reducere semnificativă a ritmurilor de creştere economică, ceea ce a determinat şi scăderea cererii de produse metalurgice.

Acestor factori de ordin general li s-au adăugat o serie de factori specifici, un rol deosebit având reducerea activităţii într-o serie de ramuri industriale mari consumatoare de oţel – industriile de automobile şi de construcţii navale – concomitent cu creşterea accentuată a ramurilor tehnologice de vârf, purtătoare de progres tehnic.

În funcţie de stadiul şi de gradul de dezvoltare a economiilor naţionale, de modul specific în care acestea au fost afectate de criza economică mondială, amploarea şi natura restructurării metalurgice au fost diferite, cum diferite au fost şi strategiile adoptate de unele ţări sau grupe de ţări în domeniul analizat, conţinutul acestor strategii variind pe o scară largă între cei doi poli ai

economiei mondiale: ţările în curs de industrializare şi ţările dezvoltate industrial.

Numitorul comun al tuturor strategiilor de restructurare aplicate a fost şi evident va continua să fie şi în continuare creşterea continuă a eficienţei economice a industriei metalurgice. Aceasta se desfăşoară în condiţiile extrem de dificile ale unei concurenţe tot mai puternice pe piaţa mondială a produselor metalurgice, piaţă caracterizată printr-o creştere continuă a cerinţelor de calitate ale beneficiarilor. În acest context, trebuie menţionat că avântul sau reculul industriei metalurgice nu este condiţionat decât în mică măsură de competiţia cu noile materiale – ceramice, plastice, compozite – dau un eventual declin al industriei metalurgice ar crea premisele penetrării noilor materiale pe pieţele tradiţionale ale oţelului.

Pe plan mondial, în ultimii ani, s-a accentuat procesul de deplasare geografică a principalelor centre producătoare de oţel din ţările puternic industrializate spre noii producători din America de Sud şi Asia, transfer datorat în principal atât unor aspecte de ordin economic – aceste ţări sunt posesoare de resurse de materii prime şi energie la preţuri relativ scăzute şi au o mână de lucru ieftină – cât şi ecologic – legislaţii mai puţin drastice în acest domeniu şi o sensibilitate mai redusă a opiniei publice la problemele de acest gen.

În linii generale, ţările puternic industrializate vor continua şi în perspectiva sfârşitului de secol aplicarea unor strategii de restructurare a industriei metalurgice bazate în principal pe:

- modernizarea instalaţiilor şi tehnologiilor existente, în special în direcţia reducerii consumurilor energetice şi materiale şi a îmbunătăţirii calităţii produselor;
- închiderea capacităţilor de producţie devenite nerentabile ca urmare a unui grad avansat de uzură fizică şi/sau morală;
- concentrarea unor importante fonduri de investiţii în activităţile de cercetare şi dezvoltare, astfel încât rezultatele obţinute să permită atât reînnoirea şi valorificarea la un nivel ridicat a produselor metalurgice, cât şi un răspuns rapid şi de înaltă calitate la cererile formulate de beneficiari;
- renunţarea la construirea unor noi combinate siderurgice integrate care prezintă un lanţ deosebit de lung şi de greoi, concomitent cu accentuarea tendinţei de creare a unor întreprinderi foarte specializate, care pot, în acelaşi timp, să asigure o viteză de reacţie ridicată la cerinţele pieţei şi o calitate superioară a răspunsului la cererile beneficiarilor. Evoluţia capacităţilor de producere a oţelului în miniuzinele siderurgice din ultimii 10 ani este elocventă în susţinerea acestei idei – de la 12 mil. tone/an în 1980 la peste 45 mil. tone/an în 1990;
- amplificarea eforturilor de aplicare a tehnologiilor şi a cunoştinţelor acumulate în decursul anilor în industria metalurgică în sectoare conexe

şi/sau concurente oţelului, inclusiv în domeniul noilor materiale, în scopul realizării unor noi străpungeri în alte domenii decât cele clasice;

- accentuarea intervenţiei statului în susţinerea producătorilor autohtoni de oţel, prin punerea la dispoziţia acestora a unor importante fonduri de investiţii, atât în procesul de retehnologizare, cât şi în cel de cercetare–dezvoltare;
- evitarea impactului social nefavorabil pe care îl poate avea reducerea capacităţilor de producţie prin realizarea unor importante proiecte de reprofilare a forţei de muncă. În acest caz, intervenţia statului a fost salutară – a se vedea exemplul Japoniei, unde circa 2/3 din fondurile necesare au fost acoperite din resurse bugetare, sau al Pieţei Comune, unde circa 50% din aceste fonduri provin de la buget;
- realizarea şi extinderea la scară industrială a tehnicilor şi tehnologiilor nepoluante.

Cerinţele privind conţinutul strategiei naţionale de restructurare a industriei metalurgice româneşti vor fi determinate pornind nu numai de la principalele tendinţe existente în domeniul analizat pe plan mondial, ci şi de la condiţiile specifice actuale ale industriei metalurgice din România.

Rolul resurselor de materii prime, materiale şi energie în desfăşurarea proceselor metalurgice, procese caracterizate printr-un înalt grad de energo şi material-intensivitate, este deosebit de important. Resursele interne ale României sunt limitate, fiind în evidentă scădere şi de calitate relativ scăzută. Astfel, producţia de minereu de fier s-a redus în ultimii 15 ani cu peste 25%, producţia anuală nu va depăşi în următorii ani 1,5-2 mil. t/an, iar producţia de cărbune cocsificabil, chiar în condiţiile în care aproape s-a dublat în perioada 1975-1989, nu va putea asigura mai mult de 50% din necesar[1]. O problemă aparte o constituie fierul vechi, materie primă de bază pentru elaborarea oţelului în cuptoarele electrice. Resursele interne de fier vechi ale economiei naţionale sunt apreciate la 350 kg/tona de oţel produs, ceea ce ar putea asigura realizarea a numai 25-35% din producţia totală de oţel prin procedeul electric.

Totodată, nu trebuie uitat că, la nivelul economiei naţionale, combustibilii utilizaţi în industria metalurgică, atât gazele naturale şi păcura, cât şi energia electrică, sunt produse deficitare.

Obiectivul principal al acţiunii de restructurare a industriei metalurgice româneşti este, în perspectiva sfârşitului de secol, eficientizarea producţiei în condiţiile în care va avea loc şi privatizarea totală sau parţială a acestei ramuri.

[1] La o producţie de 10-11 mil. t oţel/an, siderurgia naţională are nevoie de importuri de circa 12 mil. t/an minereu de fier şi circa 3,5 mil. t/an cărbune cocsificabil. Rezultă o dependenţă de importuri evaluată la circa 85% la minereul de fier şi circa 50% la cărbunele cocsificabil.

În ultimii 20 de ani, industria metalurgică românească a cunoscut o dezvoltare autarhică. Extinderea capacităţilor de producţie de la Combinatul Galaţi şi construcţia Combinatului Siderurgic Călăraşi au fost, după părerea autorilor, erori majore în strategia dezvoltării industriei metalurgice româneşti, importantele fonduri alocate acestor investiţii putând fi folosite începând încă din anii '70 la modernizarea unităţilor deja existente.

În prezent în cadrul Departamentului Industriei Metalurgice există o concentrare foarte mare a fondurilor fixe, în special în cadrul combinatelor siderurgice.

Capacităţile de producţie în domeniul elaborării fontei şi oţelului erau la sfârşitul anului 1989 de 10,2 mil. tone şi, respectiv, 16,5 mil. t, depăşind, după părerea autorilor, necesarul real al economiei naţionale cu peste 30%, în condiţiile în care exportul produselor din structura actuală a acestor domenii nu este eficient pentru economia naţională.

Din punctul de vedere al structurii tehnologice de elaborare a oţelului, se remarcă ponderea mare, circa 30%, a oţelului produs în cuptoare Martin, procedeu depăşit la care s-a renunţat în toate ţările industrializate încă de la sfârşitul deceniului opt.

Dacă pe plan mondial tehnologia de turnare continuă a cunoscut o extindere relativ rapidă, ponderea oţelului turnat prin acest procedeu crescând de la 14% în 1975 la peste 65% în prezent (peste 80% din ţările industrializate), datorită multiplelor avantaje pe care le reprezintă faţă de procedeul clasic de turnare în lingouri (amintim doar două: creşterea cu 8-10% a coeficientului de scoatere a metalului şi reducerea cu 10-15% a consumurilor de energie), în România, ponderea acestui procedeu este în prezent de numai 32%.

De asemenea, procedeul modern de tratare a oţelului în afara cuptorului, procedeu prin care în ţările industrializate se tratează 60-65% din producţia de oţel, este foarte puţin utilizat în metalurgia naţională, respectiv circa 5%.

Din punctul de vedere al structurii producţiei de oţel, în România, ponderea oţelurilor aliate a scăzut de la circa 11% în anul 1985 la 8,9%, în timp ce, pe plan mondial, în ţările industrializate, ponderea acestor oţeluri a crescut continuu, fiind în prezent de 15-20%.

Analizând premisele existente în industria metalurgică din România şi tendinţele de pe plan mondial, putem defini principalele cerinţe privind conţinutul strategiei naţionale de restructurare a acestei industrii.

1. **Modernizarea structurilor tehnologice şi a tehnologiilor prin**:

- renunţarea la tehnologia de elaborare a oţelului prin procedeul Siemens-Martin şi înlocuirea parţială a capacităţilor existente – 4 mil. tone oţel/an – cu procedeele convertizor şi electric. Proporţia optimă consideră a fi 70-75% convertizor şi 25-30% electric;

- extinderea turnării continue, inclusiv pentru oţeluri aliate, până la nivelul atins în ţările industrializate, de circa 80%;
- îmbunătăţirea coeficienţilor de scoatere a metalului la prelucrarea la cald şi la rece în procesele de laminare, extrudare şi tragere a oţelului;
- dezvoltarea şi modernizarea procedeelor de acoperiri metalice electrolitice (cositorie, zincare, aluminizare) sau de acoperiri cu mase plastice şi alte materiale protectoare;
- extinderea şi modernizarea instalaţiilor de metalurgie în oală, cu şi fără degazare în vid etc.

1. **Dezvoltarea selectivă** a industriei metalurgice prin concentrarea eforturilor investiţionale în anumite domenii de activitate în care există atât o bază tehnică modernă, cât şi tradiţie şi pieţe de export deja cucerite – de exemplu, ţevile pentru industria petrolieră. Totodată, dezvoltarea selectivă în cadrul ramurii va asigura o serie de deschideri spre asigurarea unui echilibru judicios între cerere şi ofertă. Dorinţa de a realiza în ţară peste 95% din gama sortimentală de produse metalurgice necesare economiei naţionale constituie, alături de exportul cu orice preţ al unei părţi importante din producţia metalurgică, principalele cauze ale ineficienţei cronice a metalurgiei româneşti.
2. **Crearea cadrului legislativ, juridic şi economic care să încurajeze trecerea spre proprietatea privată în industria metalurgică** constituie un element de bază în asigurarea eficientizării producţiei în acest domeniu.

Este evident că numai restructurarea şi retehnologizarea industriei metalurgice româneşti, fără a se renunţa la centralizarea şi planificarea producţiei, nu va avea nici pe departe efectele scontate. Ţinând cont de volumul imens de fonduri fixe acumulate în timp în industria metalurgică naţională, trecerea la proprietatea privată este necesar să se efectueze treptat, într-o perioadă care să nu depăşească însă 5-6 ani. Într-o primă etapă se poate avea în vedere privatizarea capacităţilor de producţie pentru unele produse livrabile la fondul pieţei: cuie, unelte agricole etc. Apoi, ţinând cont atât de experienţa acumulată în primă etapă, cât şi de cea de pe plan mondial, se va putea trece la privatizarea totală sau parţială[1] a întreprinderilor metalurgice.

3. **Extinderea colaborării cu partenerii străini prin realizarea de societăţi mixte** pentru întreprinderile care au probleme acumulate în

[1] Repartizarea gratuită sub formă de acţiuni a 49% din valoarea fondurilor fixe personalului muncitor din întreprinderile metalurgice, ţinând cont de anumite criterii, restul de 51% rămânând în posesia statului, ar putea constitui o soluţie. Asigurarea unui procent ridicat din beneficiul întreprinderii acţionarilor, eventual şi în valută, ar duce, de asemenea, la o cointeresare majoră. Considerăm interesantă şi necesară efectuarea unui studiu care să determine condiţiile de funcţionare în acest cadru a unei unităţi metalurgice.

asigurarea bazei materiale, dar ale căror produse prezintă un interes deosebit pentru economia naţională. În acelaşi timp, considerăm utilă concesionarea unor capacităţi de prelucrare care ridică probleme de asigurare a bazei materiale şi care nu sunt vitale pentru economia naţională.

În scopul derulării rapide şi cu profituri maxime a activităţii, considerăm a fi necesară acordarea unei autonomii totale întreprinderilor producătoare în relaţiile cu partenerii externi.

4. **Menţinerea rolului statului în susţinerea industriei metalurgice naţionale** constituie parte integrantă a strategiei de restructurare a acestei industrii, a cărei evoluţie va avea implicaţii majore pe plan social. Va fi în mod sigur necesară acordarea de asistenţă financiară, atât pentru retehnologizare, cât şi pentru activitatea de cercetare-dezvoltare în domeniul analizat.

În contextul actual, restructurarea industriei metalurgice va necesita în mod sigur redimensionarea capacităţilor de producţie şi, în unele cazuri, reorientarea producţiei, ceea ce va avea ca urmare apariţia unor probleme dificile pe planul forţei de muncă. Numai intervenţia statului, prin acordarea de fonduri, pentru început chiar în proporţie de aproape 100%, în scopul reprofilării personalului sau pensionării anticipate a acestuia, va crea condiţiile necesare atenuării şi chiar lichidării posibilităţilor de apariţie a unor situaţii conflictuale pe plan social.

5. **Reducerea potenţialului poluant al industriei metalurgice** prin stabilirea şi punerea în aplicare a celor mai bune soluţii de depoluare şi protecţie a mediului în toate sectoarele metalurgice – cocsificare, aglomerare, elaborarea fontei şi oţelului etc. - concomitent cu aplicarea fermă a legilor existente şi elaborarea unor legi de protecţie a mediului specific activităţilor din industria metalurgică.

13. Elemente determinante în procesul de restructurare şi reorientare a industriei chimice româneşti

Nicoleta HORNIANSCHI

Din considerente legate, în principal, de menţinerea, pe termen lung, a unui ritm înalt de dezvoltare a producţiei industriale pe baza unei rate a acumulării foarte ridicate (peste 25-27%), industria chimică românească a fost orientată în ultimele decenii către o dezvoltare în ritmuri medii anuale alerte, orientare justificată iniţial de existenţa unei importante baze de materii prime şi energie care ulterior s-a dovedit insuficientă în raport cu obiectivele nerealiste fixate pentru această ramură. Menţionăm că nivelul producţiei în anul 1989 a atins 240,3 miliarde lei faţă de numai 34,7 miliarde lei în 1965, ceea ce

reprezintă o creştere de peste 6,9 ori a producţiei industriei chimice, corespunzând unui ritm mediu anual de 8,4% în intervalul considerat.

Evoluţia industriei chimice între 1965 şi 1989 este marcată de elemente specifice tipului de dezvoltare extensiv, dinamica indicatorilor cantitativi devansând-o pe cea a indicatorilor calitativi. Spre exemplu, creşterea volumului producţiei chimice a fost de 1,86 ori mai mare decât creşterea productivităţii muncii, fenomen înregistrat la scara întregii industrii, unde coeficientul de „devansare" a indicatorilor calitativi de către cei cantitativi a fost de 1,75. Dezvoltarea extensivă a industriei chimice s-a realizat preponderent pe seama sporirii volumului fondurilor fixe, ritmul de creştere a acestuia depăşindu-l pe cel al numărului personalului muncitor de 1,6 ori. Orientarea inadecvată, nefundamentată economic, a investiţiilor spre chimia de mare tonaj, cu caracter pronunţat energo-intensiv, a condus la supradimensionarea artificială a unor subramuri, ca, de exemplu, industria de rafinare a ţiţeiului, industria de îngrăşăminte chimice, cea de produse clorosodice etc., care deţineau în anul 1989 o pondere de aproximativ 65% în structura producţiei totale a ramurii. Alte subramuri, cum ar fi prelucrarea materialelor plastice, producţia de fibre şi fire artificiale şi sintetice sau industria de anvelope, au fost dezvoltate fără a se asigura corelaţia necesară cu posibilităţile de aprovizionare cu materii prime şi fără o analiză temeinică a dimensiunii şi structurii cererii interne şi externe. Toate acestea au condus, între altele, la fenomenul de reducere constantă a eficienţei utilizării fondurilor fixe puse în funcţiune în unităţile industriei chimice, astfel încât, între 1970-1975 şi 1980-1985, ritmul mediu anual în care a evoluat indicatorul menţionat a fost de -2,61% şi, respectiv, -4.05%. Deoarece în fundamentarea deciziilor din cadrul procesului investiţional nu s-a ţinut seama de implicaţiile celor două şocuri petroliere, din 1973 şi 1979, asupra eficienţei economice a prelucrării ţiţeiului importat, s-a ajuns în situaţia de a fi nevoie - în parte pentru acoperirea necesarului de combustibili grei şi de materii prime petrochimice, dar mai ales pentru menţinerea în funcţiune a marilor capacităţi de rafinare construite – să se apeleze la aşa-zisul „processing", activitate ce s-a dovedit (în conjunctura preţurilor ridicate practicate pe tona de ţiţei importat) total ineficientă.

Pe ansamblul ramurii, rezultatele obţinute până în prezent de industria chimică şi petrochimică românească, deşi notabile, în special prin prisma eforturilor făcute de cei ce muncesc în aceste domenii, nu pot fi considerate – în contextul exigenţelor economiei mondiale – ca fiind compatibile cu standardele de funcţionare a unei industrii competitive într-o economie de piaţă.

Pe plan mondial, după incertitudinile privind restructurarea industriei chimice manifestate în majoritatea ţărilor dezvoltate în deceniul al nouălea, se anticipează, pentru perioada anilor 1990-2000, un proces de restructurare rapidă, de mari proporţii, în vederea adaptării la noile condiţii concrete create în lume după cele două şocuri petroliere (resimţite foarte puternic la nivelul acestei ramuri industriale, pentru care ţiţeiul este atât sursă de energie, cât şi

materie primă) şi creşterii competitivităţii produselor chimice, atât pe pieţele interne, cât şi pe cele externe. Potrivit aprecierilor conţinute în publicaţiile de specialitate, acest proces va conduce la majorarea ponderii ţărilor în curs de dezvoltare în ansamblul producţiei chimice mondiale, de la 13% în 1980 la 23% în 1995. În acelaşi interval, se estimează menţinerea la un nivel aproximativ constant, de 18-19%, a ponderii ţărilor aflate până nu de mult în categoria celor denumite „socialiste".

Pentru perioada 1991-1995, studiile de specialitate anticipează un ritm mediu anual de creştere de 3,5% pentru industria chimică mondială şi de 2,5% pentru cea din ţările vest-europene. În etapa de după 1995 se aşteaptă ca procesul de relocalizare a industriei chimice mondiale să se desfăşoare mai nuanţat şi nu ca o simplă polarizare Nord - Sud a filierelor cu grad înalt şi, respectiv, mai scăzut de prelucrare.

Din cele expuse mai sus rezultă că, plecând atât de la considerente economice de ordin intern, cât şi de la realităţile şi tendinţele ce se manifestă pe plan mondial la nivelul acestei ramuri, procesul de restructurare şi reorientare a industriei chimice şi petrochimice naţionale apare ca unul dintre instrumentele cele mai eficace de aducere a activităţii desfăşurate în domeniul chimiei şi petrochimiei pe coordonatele unei funcţionări normale, performante şi eficiente – deci competitive.

Determinate pentru procesul de reorientare şi restructurare a industriei chimice româneşti se conturează a fi, în principal, elementele de ordin strategic şi tactic prezentate în continuare.

În primul rând, în contextul economiei de piaţă, însuşi obiectivul strategic al dezvoltării industriei chimice şi petrochimice ar urma să sufere modificări esenţiale în comparaţie cu perioada anterioară. Succint, principala schimbare previzibilă s-ar concretiza în aceea că, deşi probabil şi în continuare industria chimică va evalua astfel încât să răspundă prioritar cerinţelor interne, va exista însă o preocupare susţinută către orientarea producţiei ramurii spre acele domenii şi subramuri în care activitatea desfăşurată să se finalizeze în produse rentabile, în primul rând, pentru producătorul direct. În consecinţă, se poate anticipa un proces de autoreglare a activităţii productive în industria chimică din ţara noastră, pe principiile selectivităţii, în sensul adaptării structurii producţiei ramurii cerinţelor actuale şi mai ales celor de perspectivă ale economiei naţionale şi exigenţelor sporite ale pieţei mondiale, în condiţiile unor transformări profunde ale mecanismului economic, având drept scop primordial rentabilizarea producţiei obţinute. Garanţia realizării acestui deziderat constă într-o cât mai deplină liberalizare a vieţii economice, statul intervenind prin intermediul pârghiilor economice, financiare şi legislative de care dispune numai cu rol de regulator, pentru a preîntâmpina şi, mai ales, a atenua fenomenele negative ce ar putea apărea, în special la nivelul ocupării forţei de muncă.

Pe de altă parte – şi aceasta devine, în contextul economiei de piaţă, o cerinţă majoră, - o industrie chimică modernă nu poate fi competitivă decât în condiţiile în care este capabilă să se adapteze rapid schimbărilor intervenite la

nivelul cerinţelor pieţei interne şi externe. Or, realizarea unei asemenea flexibilităţi implică modificări structurale profunde în toate compartimentele activităţii productive, de la procesele de producţie şi pregătire a forţei de muncă până la nivelul ansamblului producţiei ramurii. Dezideratul integrării eficiente în diviziunea internaţională a muncii este deosebit de actual pentru orice economie, dar în special pentru cea a unor ţări care, ca şi în România, nu numai că nu dispun de resurse naturale bogate, dar, pentru moment şi în viitorul imediat, nu se află nici în situaţia de a-şi putea asigura convertibilitatea reală a monedei lor naţionale pe baza unui potenţial economic solid şi a unei activităţi economice performante. Se poate aprecia, din acest punct de vedere, că lipsa convertibilităţii monedei naţionale constituie un factor de frânare a procesului de restructurare.

În ultimul deceniu, în condiţiile diminuării competitivităţii lor în chimia de mare tonaj, firmele occidentale şi-au concentrat atenţia asupra altor categorii de produse, restructurându-şi activitatea pe produsele chimiei fine şi pe specialităţi bazate pe tehnologii de vârf. Analiza structurii exportului românesc de produse chimice, comparativ cu cea a exportului celorlalte ţări est-europene şi al unor ţări capitaliste dezvoltate, relevă orientarea pronunţată a ţărilor cu tradiţie în domeniul industriei chimice către grupele de produse cu grad înalt de prelucrare şi valoare adăugată: spre exemplu, în 1987, aceste grupe de produse au reprezentat între 60 şi 70% din exporturile de produse chimice ale principalelor ţări vest-europene şi între 50 şi 70% din cele ale ţărilor est-europene (cu excepţia URSS), comparativ cu numai 40% în cazul ţării noastre (din care produsele chimiei fine au reprezentat sub 10%). Situaţia nefavorabilă a producţiei şi exportului românesc de produse chimice, atât la nivelul macrostructural, cât şi microstructural, se reflectă în ultimă instanţă în preţul mediu unitar pe ansamblul exportului acestei categorii de produse, de circa 200 $/tonă, valoare de circa 3,5-8 ori mai mică decât cea realizată în ţările industrializate din Europa de Vest. În consecinţă, necesitatea creşterii competitivităţii industriei chimice naţionale pe piaţa internaţională şi încadrarea favorabilă a României în diviziunea internaţională a muncii constituie elemente determinante în procesul de restructurare şi orientare a chimiei româneşti.

Reducerea previzibilă a volumului de încasări în devize din exportul de produse petroliere, de îngrăşăminte chimice, de produse clorosodice etc. prin prisma obiectivului de restrângere cantitativă a exportului produselor energointensive poate fi cel puţin parţial compensată atât prin modificarea structurii producţiei la nivelul principalelor subramuri şi grupe de produse, în favoarea produselor de chimie fină, care deţin, în prezent o pondere de numai 7% în ansamblul producţiei industriei chimice, cât şi prin îmbunătăţirea structurii sortimentale în cadrul fiecărei grupe de produse în parte, prin ameliorarea structurii pe principalele clase de calitate.

Un element determinant în procesul de reorientare şi restructurare a chimiei româneşti îl constituie necesitatea diminuării presiunii acestei ramuri asupra mediului înconjurător, având în vedere că, în actuala sa structură, impactul asupra celor trei factori de mediu – aer, apă, sol, cu diferenţierile de

rigoare – nu este deloc neglijabil. Astfel, anual, din procesele de fabricaţie amplasate pe marile platforme chimice, sunt evacuate în mediu peste 10 milioane tone de poluanţi, dintre care aproximativ 25-30% cu potenţial nociv ridicat.

Dintre elementele ce ar putea avea o contribuţie majoră la accelerarea procesului de reorientare şi restructurare a industriei chimice şi petrochimice din ţara noastră, apreciem ca deosebit de importante:

- elaborarea unei strategii de dezvoltare selectivă a industriei româneşti în general şi a industriei chimice şi de prelucrare a ţiţeiului în special;
- pătrunderea masivă sub diverse forme a capitalului străin, atât în domeniul investiţional, cât şi în procesul retehnologizării sectoarelor rămase în urmă;
- privatizarea tuturor întreprinderilor rentabile sau aflate în apropierea limitei de rentabilitate (transformarea lor în societăţi pe acţiuni), ceea ce ar putea contribui într-o măsură considerabilă la relansarea pe coordonatele eficienţei a activităţii productive;
- realizarea neîntârziată a cadrului legislativ adecvat liberalizării economiei naţionale, ceea ce presupune o restructurare de fond a actualei legislaţii economice, improprie stimulării liberei iniţiative şi transformării întreprinderilor în agenţi economici autonomi.

Se impune precizarea că realizarea numai parţială a acestor deziderate, în sensul neglijării unuia sau altuia dintre elementele menţionate, ar avea drept efect blocarea sau, cel puţin, întârzierea sensibilă a procesului de reorientare şi restructurare a industriei naţionale, chiar dacă într-unul din domeniile menţionate s-ar face progrese notabile. În schimb, în condiţiile simultaneităţii realizării tuturor acestor cerinţe, procesul de reorientare şi restructurare a industriei chimice şi de prelucrare a ţiţeiului din ţara noastră ar putea beneficia de efectul sinergic al acţiunilor întreprinse, concretizat în diminuarea perioadei de tranziţie către un nou tip de economie.

II. CALITATEA VIEŢII
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂŢII VIEŢII

Unele consideraţii privind calitatea vieţii populaţiei vârstnice în România

Cornel ALECSE
Hilde PUWAK

Defavorizarea identifică în ansamblul social existenţa unor grupuri situate într-o postură inferioară prin raportarea la structura socială concepută în mod ierarhic. O definire operaţională a conceptului trebuie să releve determinaţia dimensiunii economice şi a celei sociale în interdependenţa lor, respectiv lipsa mijloacelor de subzistenţă sau situarea acestora sub un nivel minim acceptat drept prag al sărăciei şi emergenţa unor procese complexe care izolează anumite persoane şi grupuri, periferizându-le în cadrul câmpului social. Alături de aceste dimensiuni gravitează alte variabile aflate într-un raport de mobilitate definitorie cu defavorizarea. Acestea sunt variabile etnice, ale modelelor culturale, politice, demografice etc.

Printre grupurile susceptibile de defavorizare a căror vulnerabilitate impune instituirea unor programe de protecţie socială, se evidenţiază familiile numeroase, minorii orfani sau abandonaţi, handicapaţii, şomerii, persoanele vârstnice şi altele.

În prezentul material ne vom referi la ultima categorie.

Condiţiile de viaţă ale populaţiei vârstnice din ţara noastră pot fi apreciate ca nesatisfăcătoare pentru cea mai mare parte a bătrânilor, ele fiind rezultatul promovării unei politici sociale fondate pe o puternică segregare voluntară faţă de aceştia, pe declasare şi excluziune socială. Cu mici excepţii, populaţia vârstnică, de 65 a ani şi peste, din ţara noastră (care reprezintă 10,1% în populaţia totală) s-a dovedit a fi o grupă defavorizată sub aspectul obiectivelor social-umanitare care să le asigure o viaţă demnă, decentă, la adăpost de umilinţe şi neajunsuri. În cadrul ei se pot identifica categorii destul de largi de vârstnici expuşi unor riscuri pe plan social, material, medical, psihologic. Printre cauzele care au determinat această stare de fapt, se pot enumera:

a. promovarea unei legislaţii voit restrictive, care exceptează de la sistemul asigurărilor sociale persoanele vârstnice care nu au activat profesional, respectiv femeile casnice (cu excepţia văduvelor pensionarilor pentru limită de vârstă care pot dobândi pensie de urmaş dacă îndeplinesc anumite condiţii de vârstă), bătrânii rămaşi fără susţinători legali sau

abandonaţi, handicapaţii vârstnici, ţăranii cooperatori cu vechime mică în muncă, majoritatea ţăranilor din zonele necooperativizate ş.a.

b. deşi populaţia post activă beneficiază de pensii sau ajutoare sociale lunare, o parte importantă a acesteia obţine venituri care nu asigură un nivel minim de trai (stabilit pentru pensionari la cca 1000 lei pe lună, pentru anul 1990). La sfârşitul anului 1989, cca 87% din populaţia de 60 de ani şi peste era beneficiara prestaţiilor sistemului de asigurări sociale. După calculele noastre, mai mult de jumătate dintre aceştia provenind din categoria pensionarilor de urmaş, beneficiari de ajutor social, pensionari IOVR (gradele II, IV), pensionari ţărani din zonele necooperativizate, aveau un venit (pensie sau ajutor social) sub 1000 lei pe lună. Aceasta înseamnă că, în prezent, 52% din populaţia vârstnică a ţării dispune de un venit sigur, dar insuficient pentru asigurarea unor condiţii de viaţă normale, fiind dependentă material de susţinători sau nevoită să muncească după vârsta legală de pensionare pentru completarea resurselor necesare traiului (cazul pensionarilor ţărani);
c. restrângerea posibilităţilor de asigurare protectivă a vârstnicilor fără venituri în instituţii specializate de asistenţă. În prezent, conform legislaţiei actuale, obligaţia de întreţinere şi îngrijire a vârstnicilor fără venituri îi revine familiei, indiferent de situaţia concretă a acesteia. Deşi se prevede legal şi posibilitatea îngrijirii bătrânilor dependenţi material sau bolnavi cronici în căminele pentru bătrâni sau căminele spital, aceasta nu se aplică decât în mod excepţional. Astfel, s-a ajuns chiar la o subocupare a locurilor existente în instituţiile specializate, în condiţiile în care România dispune de o reţea foarte slab dezvoltată de unităţi specializate pentru asistenţa vârstnicilor. De altfel, după 1983, reţeaua unităţilor specializate de acest gen s-a dezvoltat foarte puţin. În anul respectiv revenea un loc la 94 de persoane de 65 de ani şi peste, iar la sfârşitul anului 1989, un loc la 104 persoane. Calitatea condiţiilor de viaţă din aceste instituţii este marcată de resursele financiare insuficiente, precum şi de lipsa acută de cadre de specialitate şi personal de îngrijire;
d. frustrarea populaţiei vârstnice de asistenţa medicală de urgenţă, ambulatorie şi îndeosebi de cea spitalicească;
e. lipsa oricăror preocupări sistematice la nivelul colectivităţilor pentru investigarea condiţiilor de locuit ale vârstnicilor; antrenarea lor în viaţa socială, culturală, politică; mobilizarea resurselor profesionale, intelectuale şi culturale pe care populaţia vârstnică le oferă, accentuând astfel marginalizarea personală şi socială;
f. absenţa oricăror măsuri privind protecţia consumatorului vârstnic;
g. neacordarea niciunei facilităţi sociale menite să îmbunătăţească condiţiile de viaţă ale bătrânilor (gratuitatea medicamentelor, a tratamentelor balneare, reduceri la transport, abonamente de presă, RTV, combustibili etc.).

Formulând ca obiectiv principal al programelor de asigurare a protecţiei sociale a bătrânilor crearea unor condiţii de viaţă demne şi sigure, păstrarea capacităţii lor de a funcţiona social independent pe o perioadă cât mai îndelungată după retragerea din producţie şi valorificarea potenţialului pe care îl conservă în folosul dezvoltării economice şi sociale, realizarea unor legături normale cu familia şi colectivitatea, în cele ce urmează vom schiţa unele orientări şi măsuri pe care le considerăm necesare pentru crearea unor condiţii de viaţă normale, decente, civilizate pentru bătrâni, încă din această etapă a tranziţiei spre economia de piaţă.

O primă direcţie ar consta în asigurarea materială a populaţiei vârstnice, scop în care se impune identificarea bătrânilor lipsiţi în prezent de orice suport material, precum şi a celor care din motive de sănătate nu se pot îngriji singuri şi/sau nu au resurse suficiente. Pentru aceasta considerăm oportună instituirea în funcţie de situaţie a unui ajutor social pentru cei lipsiţi de orice venituri sau internarea lor în instituţii pentru asistenţa vârstnicilor. În favoarea acestora s-ar putea institui o multitudine de forme de intervenţie socială, de la ajutor bănesc la cel în natură.

Problema asigurării materiale se pune şi pentru bătrânii cu pensii mici, al căror cuantum se situează sub 1000 lei lunar, ceea ce îi plasează sub nivelul minimului de trai stabilit pentru această categorie, pentru anul 1990.

A doua direcţie vizează asigurarea unor condiţii optime de îngrijire a sănătăţii prin creşterea accesibilităţii populaţiei vârstnice la reţeaua medicală, instituirea gratuităţii medicamentelor şi tratamentelor balneare pentru cei cu venituri sub 1000 lei pe lună. Pentru bătrânii internaţi în cămine, îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă se poate realiza prin mărirea alocaţiilor zilnice pentru hrană şi medicamente, îmbunătăţirea normativelor de personal, îmbogăţirea normativului de vestimentaţie şi creşterea gradului de confort al spaţiilor de locuit.

În al treilea rând, se impune investigarea condiţiilor de locuit ale vârstnicilor, ceea ce presupune inventarierea prealabilă a fondului de locuinţe ocupat de bătrâni. În prezent, gradul de confort al unei însemnate părţi a spaţiului locativ nu se încadrează într-un minim necesar nici în cazul locuinţelor individuale şi nici în cazul căminelor pentru bătrâni. Creşterea gradului de confort se poate face treptat, stimulând sprijinirea bătrânilor prin iniţiativa particulară, prin finanţarea unor construcţii prin credite acordate de stat scutite de impozite, înfiinţarea unor „cooperative” specializate în repararea locuinţelor, efectuarea benevolă a unor munci de întreţinere etc.

A patra direcţie ar constitui-o crearea unei reţele teritoriale specializate, care să depisteze, să rezolve şi să urmărească ocrotirea şi asigurarea unei vieţi decente acestei categorii de populaţie. Complementar acestei reţele ar putea fi stimulate acţiunile particulare (bună vecinătate), promovarea iniţiativei de autoasistenţă ş.a.

Reintegrarea în sistemul cooperării internaţionale în domeniul ocrotirii bătrânilor şi obţinerea sprijinului ONU pentru activităţi privind populaţia

vârstnică, precum şi stabilirea unor legături permanente cu organismele internaţionale specializate ar contribui pozitiv la implementarea Planului internaţional de acţiune pentru bătrâni şi în România.

Preocuparea pentru instituirea unor programe sociale protective pentru bătrâni trebuie să aibă în vedere şi o perspectivă pe termen lung, întrucât îmbătrânirea demografică sesizabilă şi în ţara noastră se va accentua în următorii ani (în anul 2000, populaţia de 65 de ani şi peste va reprezenta cca 4,4 milioane, respectiv 18% din populaţia totală). În acest sens, considerăm că obiectivele pe termen lung ar trebui să vizeze:

a. îmbunătăţirea schemelor de obţinere a pensiilor sau ajutoarelor sociale, în scopul asigurării cu venituri a întregii populaţii la niveluri care să asigure condiţii normale de trai în raport cu evoluţia costului vieţii;
b. diversificarea şi îmbunătăţirea structurilor de sprijinire şi susţinere a vârstnicilor la nivelul colectivităţii prin crearea unei largi infrastructuri sociale şi/sau la nivelul familiei;
c. încurajarea participării populaţiei vârstnice în societate la organizarea şi desfăşurarea unor activităţi pentru alţi bătrâni sau în folosul altor categorii de populaţie (supravegherea copiilor altora, organizarea de cluburi de zi pentru vârsta a treia, ajutorarea familiilor tinere care au în întreţinere bătrâni etc.).
d. adaptarea programelor de construcţii de locuinţe în funcţie şi de nevoile specifice populaţiei vârstnice, urmărindu-se şi crearea unui mediu social care să diminueze până la eliminare sortimentul marginalizării personale şi sociale.
e. diversificarea serviciilor sociale destinate protecţiei şi îngrijirii vârstnicilor.

Pornind de la faptul că realizarea unei politici sociale de calitate necesită resurse însemnate a căror acoperire integrală de la bugetul statului constituie o problemă chiar şi pentru ţările cu un nivel înalt de dezvoltare, considerăm că orientarea de bază în această direcţie trebuie să o constituie complementaritatea surselor de finanţare. Finanţarea programelor de asistenţă socială pentru bătrâni ar putea fi rezolvată, în acest sens, prin contribuţia statului, prin organismele guvernamentale, ca şi prin cea a investiţiilor neguvernamentale de tipul asociaţiilor benevole, filantropice, laice sau religioase.

Realizarea în România a obiectivelor menţionate anterior, pe care le apreciem ca deosebit de stringente pentru ameliorarea condiţiilor de viaţă ale acestei categorii de populaţie vârstnică care prezintă cele mai grave probleme de asigurare materială şi/sau de îngrijire a sănătăţii lor, ar necesita, într-o primă etapă, un efort financiar suplimentar evaluat de noi la cca 15-20 miliarde lei anual, reprezentând o creştere a cheltuielilor actuale pentru asigurări şi asistenţă socială cu 30-50%. Deşi efortul se dovedeşte mare pentru condiţiile actuale, considerăm că el este imperios necesar, ţinând cont de starea actuală a problemei în România comparativ cu celelalte ţări europene.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE

Nr. 10/1990

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

CUPRINS

I. *PROBLEME ALE TRANZIŢIEI ROMÂNIEI SPRE ECONOMIA DE PIAŢĂ*

1. Productivitatea socială a muncii în România (Analiză comparativă cu 119 ţări) (dr. Constantin GRIGORESCU) 405
2. Regimul valutar ca instrument al procesului de restructurare a economiei româneşti (Ramona ANDRU)..... 421

II. CALITATEA VIEŢII

1. Diagnoza calităţii vieţii – date preliminare (dr. Ioan MĂRGINEAN, Gheorghe SOCOL)..... 430
2. Strategii economice de creştere a calităţii vieţii (Bogdan IATAN)..... 450
3. Transformarea modurilor şi a stilurilor de viaţă sub impactul trecerii la economia de piaţă (Laura URSE)..... 456

III. FORŢA DE MUNCĂ – VENITURI

1. Consideraţii cu privire la veniturile individuale în economia de piaţă (Gabriel MĂŢĂUAN, Radu VRÂNCEANU)..... 460
2. Coordonate ale stabilirii salariului minim în anul 1990 (Maria POENARU, Maria MOLNAR) 467

IV. TURISM – SERVICII

1. Capitalul străin – sursă importantă pentru modernizarea bazei turistice din România (dr. Gheorghe BARBU)..... 487
2. Aspecte privind sfera serviciilor în condiţiile unei economii concurenţiale (Mariana STANCIU)..... 490

I. PROBLEME ALE TRANZIŢIEI ROMÂNIEI SPRE ECONOMIA DE PIAŢĂ

1. Productivitatea socială a muncii în România (Analiză comparativă cu 119 ţări)

În evaluarea nivelului de dezvoltare economică a României comparativ cu ţările luate în analiză, productivitatea socială a muncii, ca indicator de eficienţă, are o importanţă deosebită. Practic, mărimea acestui indicator exprimă calitatea factorilor de producţie, nivelul tehnic al aparatului de producţie, pregătirea forţei de muncă, comportamentul acesteia şi organizarea producţiei şi a muncii.

În lucrarea de faţă, productivitatea socială a muncii a fost determinată ca raport între produsul naţional brut (sau produsul intern brut) exprimat în dolari SUA şi populaţia activă. Date fiind sursele de date de care am dispus, analiza se face la nivelul anului 1988. Precizăm că datele utilizate pentru calculul productivităţii sociale a muncii sunt relativ comparabile între ţări şi provin, atât pentru produsul naţional brut, cât şi pentru populaţia activă, din publicaţiile internaţionale, îndeosebi ale Băncii Mondiale şi ale instituţiilor din sistemul ONU[1].

Afirmaţia privind comparabilitatea datelor are în vedere faptul că, în general, ele sunt determinate potrivit unor principii metodologice unitare.

Aşa cum rezultă din sursele folosite, pentru exprimarea în dolari SUA a produsului naţional brut al tuturor ţărilor luate în comparaţie "sunt utilizate, pe de o parte" mărimile produsului naţional brut în monedă naţională şi preţuri curente şi, pe de altă parte, cursurile oficiale de schimb ale valutelor naţionale în raport cu dolarul.

În scopul ridicării gradului de relevanţă a datelor, la calculul pentru un anumit an al produsului naţional brut în dolari, Banca Mondială ia în considerare media cursurilor oficiale de schimb pe trei ani, şi nu cursul de schimb aferent anului respectiv. Totodată, cursurile oficiale se corectează cu raporturile dintre indicii de inflaţie din fiecare ţară şi cei din SUA. Menţionăm că evaluarea în dolari a produsului intern brut se face prin cursurile oficiale de

---

[1] The World Bank Atlas1989, Washington, D.C., 1989; United Nations Development Programme. Preparations for the fifth programming cycle (1992-1996). Options for the allocation of resources to individual indicative planning figures, DP/1990/43 add 1, 4 April 1990; Monthly Bulletin of Statistics, Vol. XLIV no.1 – January 1990, United Nations, New York, 1990; FAO Yearbook, Production, Vol. 42, 1988; International Financial Statistics, Vol. XLIII No.2, February 1990.

schimb corespunzătoare unui singur an, respectiv ale anului de calcul. Ca atare, datele privind produsul naţional brut şi cele ale produsului intern brut nu sunt perfect comparabile[1]. La aceasta mai trebuie adăugat şi faptul că produsul naţional brut include veniturile nete ale factorilor economici provenite din străinătate (salarii şi venituri din proprietăţi şi întreprinderi).

În ţările cu valute convertibile, cursurile oficiale de schimb se formează liber pe piaţa monetară şi, de regulă, reflectă cursurile efectiv aplicate în operaţiunile economice externe.

Pentru ţările care nu au valute convertibile, transformarea în dolari SUA a produsului naţional brut ridică probleme metodologice deosebite, întrucât cursurile de schimb sunt stabilite de către organele de stat. De regulă, această practică s-a afirmat în economiile cu planificare centralizată, inclusiv în România. Dificultatea provine şi ca urmare a faptului că în ţările respective s-a practicat o multitudine de cursuri de schimb, între care cursuri comerciale şi cursuri turistice (necomerciale). În România "spre exemplu, în decursul anului 1989" exista un curs comercial a cărui mărime medie a fost de 14,602 lei/dolar pentru relaţiile comerciale şi tranzacţiile de capital în valute convertibile şi un curs necomercial (turistic) de 8,963 lei/dolar. Ţările care trec de la economia cu planificare centralizată la economia de piaţă promovează, ca măsuri tranzitorii, utilizarea unor cursuri unice de schimb şi o fundamentare cât mai realistă a acestora pe baza cursurilor de revenire. În ţara noastră, spre exemplu, la începutul anului 1990 s-a renunţat la existenţa celor două cursuri de schimb şi s-a introdus un curs unic care oscilează în jurul a 21 lei dolarul[2]. Aşa cum se arată într-un studiu, noul curs al dolarului în lei este mai realist, dar el nu reprezintă un curs de echilibru între preţurile interne şi cele externe[3].

---

[1] Rapport sur le developpement dans le monde 1990, Banque Mondiale, Washington, 1990, p. 268.

[2] International Financial Statistics, no. 2, February, 1990, p. 442 şi Decret-lege nr. 44 din 1 febr. 1990 privind stabilirea cursurilor în lei a valutelor altor state (Monitorul Oficial al României, An II, nr. 18 din 3 febr. 1990). Articolul 1 al decretului are următorul conţinut:

- Acest curs se foloseşte atât pentru operaţiunile comerciale, cât şi pentru operaţiunile necomerciale. Cursul în lei al dolarului se modifică de Banca Naţională a României prin folosirea unui coş de valute, în funcţie de evoluţia dolarului SUA pe piaţa internaţională.
- Cursurile în lei ale dolarului SUA şi celelalte valute cotate de Banca Naţională a României se modifică săptămânal.
- Menţionăm, de asemenea, că prin Hotărârea Guvernului nr. 61/21 din 1990 se acordă unele facilităţi cetăţenilor străini care dobândesc sume în valută (Monitorul Oficial al României, An II, nr. 13 din 20 ian. 1990).

[3] Vezi Theodor Stolojan:
"Convertibilitatea leului" (în cotidianul "Dimineaţa" nr.95 din 13 iunie 1990). Pe "piaţa paralelă" (neoficială) care a luat o largă extindere în ultima perioadă, cursul dolarului oscilează între 100 şi 150 lei.

Prin utilizarea acestui curs, Comisia Naţională pentru Statistică a evaluat pentru România un produs intern brut pe locuitor de 1765 dolari în 1988. Precizăm că în 1988, în monedă naţională, produsul intern brut pe locuitor în România a fost de 37.057 lei.[1]

Dintre fostele ţări cu planificare centralizată, Banca Mondială nu a publicat produsul naţional brut în dolari decât pentru Ungaria, Iugoslavia şi Polonia, ţări care au introdus cu mai mulţi ani în urmă cursuri unice de schimb. Pentru celelalte economii, inclusiv România "există însă unele evaluări în dolari ale produsului naţional brut în publicaţiile ONU sau în unele lucrări de specialitate" fără să se indice însă metoda de calcul. Astfel, într-un studiu privind opţiunile pentru alocarea resurselor în perioada 1992-1996 elaborat sub egida Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), produsul naţional brut pe locuitor al României în 1988 este estimat la 2210 dolari, iar în lucrarea privind edificarea economiilor cu piaţă liberă în Europa Centrală şi Estică, elaborată de Institutul de Finanţe Internaţionale, mărimea respectivă este de 3072 dolari[2]. Ţinându-se seama de numărul populaţiei, volumul total al produsului naţional brut al României se evaluează la 50,9 mld. dolari în primul caz şi la 70,8 mld. dolari în cazul al doilea.

Observăm că evaluările din aceste surse pentru Iugoslavia, Ungaria şi Polonia sunt asemănătoare cu cele din publicaţiile Băncii Mondiale. Iată cifrele respective:

Produsul naţional pe locuitor în 1988 (dolari)

	Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare	**Banca Mondială**	**Institutul de Finanţe Internaţionale (Washington)**
România	2210	…	3072
Iugoslavia	2680	2680	2570
Ungaria	2460	2460	2533
Polonia	1850	1850	1757

În analiza productivităţii sociale a muncii din România comparativ cu cea din celelalte ţări "vom lua în considerare atât evaluarea cuprinsă în lucrarea Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare, cât şi pe cea a Comisiei Naţionale pentru Statistică. Apreciem însă că publicaţia PNUD aproximează

[1] Comisia Naţională pentru Statistică, Breviarul statistic al României 1990, p. 39.

[2] United Nations Development Programme Preparations for the fifth programming cycle (1992-1996). Options for the allocation of resources to individual indicative planning figures DP/1990/43/ Add 1, 4 April 1990; The Institute of International Finance, INC, Building free market economics În central and eastern Europe: challenges and realities, April 1990.

mai bine mărimea produsului naţional brut. La cursul mediu comercial pe 3 ani (1986-1988) de 14,996, produsul intern brut este de 2.470 dolari[1]. Observăm, de asemenea, că în 1988 România a plătit dobânzi la creditele externe de stat de 420 mil. dolari[2].

Aşa cum s-a arătat, calculul produsului naţional brut în dolari s-a făcut prin utilizarea cursurilor oficiale ale valutelor naţionale în raport cu dolarul SUA. Această metodă are anumite limite. Pe de o parte, cursurile de schimb reflectă raporturile de preţuri dintre ţări numai pentru o parte a produsului intern brut, respectiv pentru acea parte care face obiectul realizării pe pieţele externe. Pe de altă parte, cursurile de schimb sunt influenţate de politicile monetare ale ţărilor, de măsurile pe care acestea le iau pentru promovarea relaţiilor externe, ca şi de unii factori de ordin social-politic. În vederea asigurării unei comparabilităţi cât mai reale a mărimii produsului naţional brut" s-au dezvoltat şi alte metode de transformare a indicatorilor respectivi într-o monedă unică. În acest sens, în cadrul Programului de comparaţie internaţională ONU, se determină pentru un număr însemnat de ţări parităţile puterii de cumpărare ale monedelor naţionale în raport cu dolarul, pornindu-se de la raporturile de preţuri interne ale produselor şi serviciilor componente ale produsului intern brut. Comparaţiile se fac periodic, la intervale de 5 ani, iar ultima comparaţie, faza a V-a, se referă la anul 1985. În decursul celor 5 faze ale Programului de comparaţie internaţională au participat peste 70 de ţări. România a participat la faza a III -a, corespunzătoare anului 1975 a şi parţial la faza a IV-a "pe 1980, de la care însă s-a retras. În intervalul dintre două faze se fac evaluări ale parităţii puterii de cumpărare a valutelor naţionale în raport cu dolarul pe baza evoluţiei raporturilor de preţuri.

Potrivit datelor de care dispunem, în 1988, spre exemplu, majoritatea monedelor naţionale ale ţărilor dezvoltate europene luate în analiză erau supraevaluate în raport cu dolarul SUA. Mărimea medie a supraevaluării era de 22,0% şi varia între 12,8% în Irlanda şi 65,2% în Elveţia.

În schimb, în ţările mai puţin dezvoltate, valutele naţionale sunt subevaluate în raport cu dolarul cu 29,7% în Grecia şi cu 58,3% în Portugalia[3]. Din păcate, pentru România nu dispunem de date oficiale privind paritatea puterii de cumpărare a leului în raport cu dolarul, întrucât, aşa cum s-a arătat ţara noastră s-a retras de la faza a IV-a a proiectului ONU pe 1980. În faza respectivă urma ca evaluarea puterii de cumpărare a leului în raport cu dolarul SUA să se facă prin intermediul comparării cu Austria.

---

[1] Pe ani, cursurile comerciale se prezintă astfel: 1986 - 16,153 lei/dolari; 1987 – 14,557 lei şi 1988 – 14,227 lei, v. International Financial Statistics, vol. XLIII, nr. 2, February 1990, p. 442.

[2] Rapport sur le development dans le monde, 1990, Banque Mondiale, Washington, 1990, p. 247.

[3] OECD, National Accounts, 1980-1988, Main aggregates, vol. 1, Paris, 1990, p.127 şi 145 (date calculate).

Pe baza datelor preliminare ale fazei respective, a rezultat că şi în ţara noastră puterea de cumpărare a leului în raport cu dolarul SUA era mai mare decât cea indicată de cursul mediu comercial. Potrivit unor calcule estimative, rezultă că în 1985 diferenţa dintre paritatea puterii de cumpărare a leului în raport cu dolarul SUA şi cursul comercial era sensibil diferită, coeficienţii respectivi de transformare a leilor în dolari fiind de 10,58 lei/dolar şi 17,141 lei/dolar[1]. Ţinând seama de evoluţia ulterioară a preţurilor din SUA şi ţara noastră în 1988 "cursul dolarului la paritatea puterii de cumpărare se aproximează la 9,32 lei[2]. Menţionăm că în anul 1988 cursul comercial mediu al dolarului SUA era de 14,277 lei, iar cursul necomercial (turistic) era de 11,386 lei[3]. Evident, prin utilizarea cursului dolarului în funcţie de paritatea puterii de cumpărare" rezulta un produs intern brut pe locuitor mult mai mare decât estimările menţionate anterior, respectiv 3976 dolari.

În continuare, vom analiza nivelul productivităţii sociale a muncii din România pe două planuri:

a. într-un context mai larg, mondial, comparativ cu 118 ţări. Analiza are la bază produsul naţional brut calculat prin cursurile oficiale de schimb, aşa cum rezultă din publicaţiile Băncii Mondiale şi ONU; pentru România s-a avut în vedere "aşa cum s-a mai arătat" un produs naţional brut de 2210 şi "respectiv "de 1765 dolari pe locuitor;
b. într-un context mai restrâns, european, comparativ cu 24 de ţări. În acest plan, pe lângă utilizarea produsului naţional brut determinat potrivit metodei mai sus amintite, s-a luat în considerare, acolo unde a fost posibil, şi produsul intern brut determinat prin folosirea parităţii puterii de cumpărare a monedelor naţionale în raport cu dolarul SUA.

Ca şi în cazul altor lucrări, pentru analiza productivităţii sociale a muncii din ţara noastră comparativ cu cele 118 ţări "s-a determinat nivelul absolut al productivităţii muncii pe fiecare ţară, s-a făcut ierarhizarea ţărilor şi clasificarea lor în 5 grupe, avându-se în vedere asigurarea unor coeficienţi de variaţie cât mai reduşi în cadrul fiecărei grupe. Intervalele grupelor de productivitate se prezintă astfel: grupa I este de peste 25000 dolari pe o pers. activă; grupa a II-a: 10000-25000 dolari; grupa a III-a: 4000-10000 dolari; grupa a IV-a: 1000-4000 dolari şi grupa a V-a sub 1000 dolari. Apreciem că grupele sunt relativ omogene, coeficienţii de variaţie a productivităţii muncii pe ţări faţă de productivitatea medie având următoarele mărimi: 0,17 grupa I, 0,26 grupa aII-

[1]Studiu în domeniu întocmit în 1987 de un colectiv de specialişti din Ministerul Finanţelor, Comitetul de Stat al Planificării, Direcţia Centrală de Statistică, Comitetul de Stat pentru Preţuri şi Institutul de Economie Socialistă.

[2] Evoluţia raportului de preţuri s-a determinat pe baza dinamicii în preţuri curente şi preţuri constante a PIB din SUA şi a venitului naţional din România.

[3] International Financial Statistics, vol. XLIII, No. 2, Febraury 1990.

a, 0,24 grupa a III-a, 0,37 grupa a IV-a, 0,33 grupa a V-a. Principalele rezultate ale calculelor sunt cuprinse în tabelul nr. 1 şi anexă.

Tabelul nr. 1

Gruparea ţărilor după nivelul productivităţii sociale a muncii în 1988

Grupa	Intervale de grupe (dolari)	Număr de ţări (locuri)	Media grupei (dolari)	Decalaje faţă de media		
				Mondială	Gr. a II-a	Gr. I
I	Peste 25000	16 (1-16)	37551	4,94	2,34	1,00
II	10000-25000	9 (17-25)	16020	2,11	1,00	0,43
III	4000-10000	25 (26-50)	6642	0,87	0,41	0,18
IV	1000-4000	38 (51-88)	1985	0,26	0,12	0,05
V	Sub 1000	31 (89-119)	627	0,08	0,04	0,02
	TOTAL	119 (1-119)	7597	1,00	0,47	0,20
	ROMÂNIA	(47)	4602	0,61	0,29	0,12

Sursa datelor primare: Pentru PNB, The World Bank Atlas 1989; United Nations Development Programme, Options for the allocation of resources to indicative planning figures (DP/1990/430/Add 1), 4 Aprilie 1990; pentru populaţia activă, FAO Yearbook Production, vol. 42, 1988; Comisia Naţională pentru Statistică.

Productivitatea medie a muncii pe cele 5 grupe de ţări relevă existenţa unor puternice decalaje pe plan mondial. Grupa I, care cuprinde ţările puternic dezvoltate economic, are o productivitate de 37.551 dolari. Aici întâlnim ţări ca: SUA, Japonia, Elveţia, R F Germania, Franţa, Italia, Regatul Unit, etc. În schimb, grupelor III-IV formate în majoritate din ţări în curs de dezvoltare le corespund niveluri de productivitate mult mai scăzute: 6642 dolari, 1985 dolari şi "respectiv" 627 dolari. Decalajul relativ de productivitate dintre grupa I şi a V-a este de 1 la 59,9. Semnificativă în această comparaţie este nu numai diferenţa extrem de mare de productivitate, dar şi faptul că în grupa a V-a se află ţările cu cea mai numeroasă populaţie – R.P. Chineză şi India. Menţionăm totodată, că aceeaşi grupă cuprinde şi alte ţări cu ponderi însemnate în populaţia mondială – Bangladesh, Birmania, Vietnam şi Etiopia.

Decalajele relative de productivitate sunt, de asemenea, foarte mari şi între grupele IV şi III şi grupa I "şi anume: 1 la 18,9 şi "respectiv" 1 la 5,7. Şi aici se întâlnesc ţări cu ponderi însemnate în populaţia mondială. Dintre ţările respective menţionăm: Turcia, Egipt, Nigeria, Thailanda, Filipine, Pakistan, Indonezia (grupa a IV-a), Brazilia, Mexic URSS şi Coreea de Sud (grupa a III-a).

Grupa a II-a de ţări are o productivitate a muncii de 16.020 dolari şi cuprinde atât economii dezvoltate "ca: Spania, Irlanda, Noua Zeelandă, cât şi economii mai puţin dezvoltate pe care Naţiunile Unite sau guvernele lor le

consideră în curs de dezvoltare – Israel, Singapore, Grecia, Cipru, Iran şi Algeria.

Aşa cum s-a arătat, cea mai mare parte a omenirii are o eficienţă socială a muncii extrem de scăzută. Populaţia celor 119 ţări luate în analiză era în 1988 de 5.004,2 mil. şi reprezenta circa 97,8% din populaţia mondială. Pentru întregirea cunoaşterii decalajelor de productivitate existente pe plan mondial" redăm în continuare repartizarea ţărilor şi a populaţiei pe grupe de productivitate.

Tabelul nr. 2

Repartizarea populaţiei pe intervale de productivitate în 1988 (119 ţări)

Grupa	Intervale de productivitate (dolari)	Număr de ţări	Populaţia	
			Mil.	%
I	Peste 25.000	16	704,52	14,1
II	10.000-25.000	9	140,02	2,8
III	4.000-10.000	25	840,19	16,8
IV	1.000-4.000	38	813,07	16,2
V	Sub 1.000	31	2.506,41	50,1
	TOTAL	119	5.004,21	100,0

Sursa: Bulletin mensuel de statistique, N.U., vol. XLIII, no. 12, décembre 1989, p.1-5; FAO, Production, vol. 42, 1988, p. 63 şi tab.nr. 1

Datele nu necesită comentarii deosebite. Pe de o parte, ţările cuprinse în grupele III-V de productivitate deţin împreună 4.159,67 mil. persoane, respectiv 83,1% din populaţia ţărilor luate în analiză, iar din populaţia mondială circa 81,3%. Deosebit de mare este ponderea populaţiei din grupa a V-a, 50,1% "unde productivitatea muncii este mai mică de 1000 dolari. Pe de altă parte, ponderea populaţiei din grupa I – cu cea mai ridicată productivitate - este de numai 14,1% şi cea din grupa a II-a de 2,8%.

Cu o productivitate a muncii de 4602 dolari, România ocupă locul 47 şi se plasează în eşalonul inferior din grupa a III-a de ţări (anexă). Nivelul productivităţii muncii din România este sub media mondială, iar decalajul său faţă de productivitatea muncii din ţările cuprinse în grupa a II-a este de 1 la 3,5, iar raportul cu cea din grupa I de ţări este de 1 la 8,2. Aceste mărimi corespund unui produs naţional brut pe locuitor de 2.210 dolari.

În cazul în care luăm în considerare un produs intern brut pe locuitor de 1765 dolari, nivelul productivităţii muncii este de 3675 dolari. Potrivit acestui nivel, România coboară în grupa a IV-a de productivitate, pe locul 53. În mod corespunzător, decalajul care ne desparte de productivitatea medie a muncii din grupa a II-a creşte de la 1 : 3,5 la 1: 4,4, iar faţă de grupa I de la 1 : 8,2 la 1: 10,2.

Analiza în context european a productivităţii sociale a muncii din ţara noastră relevă, de asemenea, mari decalaje faţă de ţările cu economie dezvoltată. Potrivit variantei în care produsul naţional brut se calculează prin intermediul cursurilor oficiale de schimb, nivelurile de productivitate sunt prezentate în tabelul nr. 3.

Tabelul nr. 3

Productivitatea socială a muncii în România comparativ cu celelalte ţări europene în anul 1988 (PNB determinat prin cursurile oficiale de schimb)

(dolari)

Nr. crt.	Ţara	PBN pe o pers. activă	România 1,00
1	Elveţia	53.857	11,70
2	Norvegia	40.230	8,74
3	R.F. Germania	38.186	8,30
4	Suedia	37.337	8,11
5	Finlanda	36.512	7,93
6	Franţa	35.662	7,75
7	Olanda	35.296	7,67
8	Belgia	35.179	7,64
9	Danemarca	33.422	7,26
10	Italia	33.064	7,18
11	Austria	32.915	7,15
12	Regatul Unit	25.882	5,62
13	Spania	21.181	4,60
14	Irlanda	19.037	4,14
15	Grecia	12.365	2,69
16	R.D. Germană	9.021	1,96
17	Portugalia	8.242	1,79
18	Cehoslovacia	7.529	1,64
19	URSS	7.031	1,53
20	Iugoslavia	5.931	1,29
21	Ungaria	4.986	1,08
22	România	4.602	1,00
23	Bulgaria	4.386	0,95
24	Polonia	3.622	0,79
25	Albania	1.672	0,36
	Media productivităţii muncii în ţările dezvoltate (nr. crt.1-14)	32.793	7,13
	Media europeană a productivităţii muncii (nr. crt.1-25)	17.217	3,74

Aşa cum se constată din tabel, România ocupă unul din ultimele locuri în ierarhia celor 25 de ţări, respectiv locul 22. După România, se află Bulgaria, Polonia şi Albania. Decalajul relativ este foarte mare nu numai în raport cu productivitatea socială a muncii din ţările dezvoltate, dar şi în raport cu media

europeană a indicatorului. Astfel, productivitatea socială a muncii din ţările dezvoltate este de 7,1 ori mai mare decât în România, iar media europeană a indicatorului de 3,7 ori. Deosebit de semnificative sunt şi decalajele absolute, respectiv 28.701 şi 12.615 dolari.

Potrivit metodei de determinare a produsului intern brut în dolari SUA prin paritatea puterii de cumpărare a valutelor, decalajul dintre productivitatea socială a muncii din România şi cea din ţările europene dezvoltate este sensibil mai mic. Pentru comparare cu metoda anterioară "vom reda în tabelul nr. 4 ambele serii de date. Precizăm că varianta I din tabel corespunde productivităţii muncii rezultate din utilizarea la calculul produsului intern brut a cursurilor oficiale de schimb şi varianta a II a – productivităţii muncii care are în vedere parităţile puterii de cumpărare.

Tabelul nr. 4

Productivitatea socială a muncii în România şi unele ţări europene în 1988

	PIB pe o persoană activă (dolari)		Raport	România 1,00	
	Varianta I	Varianta II		Varianta I	Varianta II
Elveţia	52.429	31.744	0,61	11,39	3,83
Norvegia	42.449	31.983	0,75	9,22	3,86
Finlanda	41.475	26.893	0,65	9,01	3,25
R.F. Germania	41.344	29.900	0,72	8,98	3,61
Suedia	40.755	27.931	0,69	8,86	3,37
Franţa	40.268	32.217	0,80	8,75	3,89
Danemarca	37.479	24.303	0,65	8,14	2,94
Austria	37.052	27.673	0,75	8,05	3,34
Belgia	36.268	30.167	0,83	7,88	3,64
Olanda	34.891	28.962	0,83	7,58	3,50
Italia	34.706	31.224	0,90	7,54	3,77
Regatul Unit	29.497	27.482	0,93	6,41	3,32
Irlanda	25.050	22.205	1,07	5,44	2,68
Spania	23.243	24.896	1,07	5,05	3,00
Media	35.674	29.243	0,82	7,75	3,53
Grecia	13.255	17.197	1,30	2,88	2,08
Portugalia	9.179	14.528	1,58	1,99	1,76
România	4.602	8.280	1,80	1,00	1,00

Sursa: National Accounts 1960-1988, OECD, Paris, 1990, p.127 şi 145; Historical Statistics 1960-1988, OECD, Paris, 1990, p. 22. Pentru România sursele menţionate anterior. Diferenţa dintre media productivităţii muncii din ţările europene cu economie dezvoltată din tabelul nr.4 varianta I faţă de cea din tabelul nr.3 provin din metodologia de calcul a produsului intern brut şi, respectiv, a produsului naţional brut.

La paritatea puterii de cumpărare a leului în raport cu dolarul, productivitatea socială a muncii din România este de 1,80 ori mai mare decât cea rezultată din utilizarea în calcul a produsului naţional brut cuprins în publicaţia PNUD şi de 2,25 ori decât productivitatea rezultată din transformarea în dolari a produsului intern brut la cursul de 21 lei pe dolar. Ţinând seama şi de faptul că în 1988 valutele în ţările europene dezvoltate erau supraevaluate în raport cu dolarul, decalajul productivităţii sociale a muncii din România în raport cu ţările dezvoltate se reduce de la 1 la 7,75 în varianta I la 1 la 3,53 în varianta aII-a. O anumită reducere a decalajelor în materie se înregistrează şi în raport cu Grecia şi Portugalia. Deşi decalajul dintre productivitatea socială a muncii din România şi cea din ţările europene cuprinse în varianta aII-a este considerabil mai mic, şi în această situaţie România se plasează pe ultimul loc.

Din rezultatele preliminare ale fazei a V-a a programului de comparaţie internaţională ONU rezultă că, în anul 1985, la paritatea puterii de cumpărare, produsul intern brut al Ungariei era de 2,3 ori mai mare decât cel calculat pe baza cursurilor oficiale de schimb, iar al Iugoslaviei de 2,2 ori. Ca atare, şi productivitatea socială a muncii în varianta aII-a din aceste ţări s-ar plasa deasupra celei din România[1]. Pentru alte ţări europene nu dispunem de date de productivitate potrivit variantei aII-a. Ca atare, nu putem face aprecieri asupra modificărilor pe care le-ar fi cunoscut decalajul amintit.

Din cele menţionate mai sus rezultă că România are de parcurs un drum lung pentru a atinge nivelurile de productivitate existente în ţările europene, atât dezvoltate, cât şi mai puţin dezvoltate. La aceasta trebuie avut în vedere că în anii 1989 şi 1990 productivitatea socială a muncii din România a scăzut, pe când în majoritatea ţărilor luate în comparaţie a cunoscut o creştere. Precizăm, de asemenea, că ţările vest-europene se află într-o cursă continuă de creştere a productivităţii muncii, în această privinţă neexistând un punct terminus. Potrivit variantei aII-a de calcul al productivităţii muncii, ţările vest-europene, ca şi alte ţări cu economie dezvoltată sunt în urma Statelor Unite ale Americii. În 1988, în SUA, la o persoană activă reveneau 39.598 dolari. Faţă de acest nivel, productivitatea socială a muncii în varianta aII-a era, spre exemplu, de 91,1% în Canada, 81,4% în Franţa, 80,2% în Elveţia, 80,8% în Norvegia, 75,5% în R F Germania, 71,8% în Japonia şi 69,4% în Regatul Unit. În aceeaşi comparaţie, mărimea relativă a productivităţii sociale a muncii din România era de numai 20,9% sau, altfel spus, decalajul dintre România şi SUA era de 1 la 4,8[2].

Mărimea foarte scăzută a productivităţii sociale a muncii din România în raport cu media europeană şi îndeosebi în raport cu productivitatea din ţările dezvoltate reflectă, în principal, un nivel tehnologic scăzut al producţiei, o

[1] Rapport sur le développement dans le monde 1990, Banque Mondiale, Washington, 1990, p.205 şi 259 (date calculate).

[2] Calcule potrivit datelor menţionate la tabelul nr. 4.

structură necorespunzătoare a economiei naţionale, inclusiv a industriei, şi forme de organizare şi conducere birocratice, nestimulative pentru valorificarea cu eficienţă ridicată a resurselor materiale şi de muncă.

Etatizarea aproape generală a economiei în perioada postbelică, practic şi a sectorului cooperatist, planificarea de la centru până la cele mai mici detalii a dezvoltării ramurilor şi sectoarelor de activitate, a fiecărei unităţi economice, încălcarea legilor economice obiective şi practicarea subiectivismului în luarea deciziilor, ca şi neglijarea trebuinţelor curente ale populaţiei în numele unui viitor fericit au frânat iniţiativa şi creativitatea tuturor categoriilor socioprofesionale, extinderea în economie a progresului tehnico-ştiinţific contemporan ca factori esenţiali ai productivităţii muncii. Afirmarea până la limita extremă a centralismului şi subiectivismului, în anii dictaturii ceauşiste, a împins ţara într-o profundă criză economico-socială, evidenţiată şi prin locul periferic pe care îl deţine România în Europa la cel mai semnificativ indicator de eficienţă – productivitatea muncii.

În cele ce urmează ne vom referi la câteva aspecte mai importante, cu rol major în valorificarea la un nivel scăzut a resurselor materiale şi de muncă din ţara noastră.

În perioada postbelică, în România, s-au alocat mari fonduri pentru dezvoltare, după 1965 circa 1/3 din venitul naţional. Cea mai mare parte a fondurilor au fost destinate pentru industrializarea ţării. Caracterul monopolist statal al economiei a făcut însă ca utilizarea fondurilor să nu se înscrie pe coordonatele făuririi unei economii moderne şi, ca atare, să se concretizeze în indici de eficienţă foarte scăzuţi în raport cu situaţia din ţările dezvoltate.

În procesul dezvoltării industriei au căpătat dimensiuni deosebite ramurile mari consumatoare de resurse energetice şi de materii prime minerale şi care, date fiind rezervele reduse de care dispune ţara noastră, trebuie să fie procurate din import. În 1989, ramurile industriale energointensive – metalurgia, chimia şi materialele de construcţii – deţineau 23,2% în totalul producţiei marfă (circa 10,5% în 1938) şi peste patru cincimi în consumul industrial de energie electrică[1]. Consumul mare de energie se datorează şi faptului că în ramurile respective se utilizează procedee tehnologice care au o eficienţă foarte redusă. În industria metalurgică, spre exemplu, în timp ce ţările membre ale Comunităţii Economice Europene au renunţat de mult la procedeul Siemmens-Martin de obţinere a oţelului, în România, în 1988, prin procedeul amintit se obţineau 28% din producţia de oţel.

Ca urmare a ponderii însemnate a ramurilor amintite şi a tehnologiilor utilizate, consumul de energie primară la o unitate de produs intern brut este

[1] Datele privind starea actuală a economiei provin din lucrările elaborate de Comisia Naţională pentru Statistică, respectiv "România în cifre 1990" şi Buletinul de informare publică, nr. 3/1990.

de 3,5 ori mai mare decât consumul mediu european şi de 6,8 ori decât în ţările europene dezvoltate (datele se referă la anul 1987).

Dimensiunile tot mai mari ale ramurilor industriale energointensive au determinat creşterea importurilor de energie. Astfel, în totalul resurselor din 1989, importul de energie electrică a fost de 9,3% (faţă de 4,3% în 1985), de cărbune cocsificabil de 60% şi de ţiţei de circa 2/3. Per total, importul de energie primară şi transformată în balanţa resurselor a fost 39,2% (faţă de 28,2% în 1980). Arătăm, de asemenea, că şi la alte resurse industria noastră este puternic dependentă de import. Necesarul de minereu de fier este acoperit aproape în întregime de import, iar la bauxită a fost de circa ¾.

Lipsa de corelare dintre capacităţile de producţie create şi baza proprie de resurse energetice şi de materii prime a căpătat accente deosebite în ultimul timp, fapt ce a determinat utilizarea incompletă a capacităţilor, evident cu efecte nefavorabile asupra producţiei şi productivităţii muncii.

Nivelul scăzut al productivităţii muncii este şi rezultatul faptului că în dezvoltarea industriei nu s-a ţinut seama de cerinţa specializării internaţionale, respectiv de dezvoltarea selectivă a produselor, îndeosebi în industria constructoare de maşini. Această orientare a frânat realizarea unor produse de înalt nivel tehnic şi competitiv pe plan internaţional. De aici şi participarea redusă a industriei construcţiilor de maşini în exportul României pe relaţia devize convertibile. Astfel, ponderea exportului pe relaţia DC de maşini, utilaje şi mijloace de transport în exportul total pe relaţia respectivă a fost de 11,1% în 1970, 12,6% în 1980, pentru ca în 1989 să se reducă la numai 8,6%. În ţările membre ale OECD (în majoritate ţări dezvoltate), ponderea grupei amintite în exportul lor total era în 1987 de 41%. Ponderi deosebit de mari apar în exportul următoarelor ţări: R F Germania 49%, Suedia 44%, Regatul Unit 37%, Franţa 36%. Menţionăm că recordul mondial în această privinţă este deţinut de Japonia cu 65%. Este adevărat că în totalul exportului românesc grupa amintită de produse este mult mai mare (37,6% în 1987), dar exportul lor s-a realizat în principal în ţările membre ale CAER, în care, după cum se ştie, se acceptau reciproc şi produse de nivel tehnic inferior celor din Europa Occidentală.

Calitatea fondurilor fixe, cu prioritate a părţii active a acestora, are un rol hotărâtor asupra productivităţii muncii. Datele statistice relevă însă că în ţara noastră fondurile fixe, considerabil mai mari decât în 1950, au un grad avansat de uzură. În anul 1989, pe total industrie, nivelul mediu de uzură a fost de 38,6% iar în ramurile de vârf ale industriei uzura fondurilor fixe înregistrează procente mai ridicate: 41,3% în industria electrotehnică, 44,1% în industria electronică, 45,4% în industria producătoare de mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou, 52,1% în industria coloranţilor şi 54,5% în industria medicamentelor şi produselor farmaceutice. În condiţiile în care în prezent durata medie de viaţă a produselor este tot mai redusă, gradul avansat de uzură fizică a fondurilor fixe indică şi un grad de uzură morală, evident cu efecte nefavorabile

asupra eficienţei muncii sociale. Această stare de lucruri este rezultatul faptului că investiţiile (foarte mari ca volum) au fost orientate cu prioritate în direcţia creării de noi capacităţi de producţie şi într-o proporţie foarte mică pentru înlocuirea şi modernizarea aparatului de producţie. O influenţă esenţială în această privinţă o are şi politica de amortizare a fondurilor fixe, care prevede durata de utilizare foarte mare în raport cu practica existentă pe plan european şi mondial, unde durata normată de utilizare a fondurilor fixe este în medie de 3 ori mai mică decât la noi.

Ca urmare a celor menţionate mai sus, industria, care deţine 59,1% în venitul naţional, are o pondere hotărâtoare asupra raportului dintre productivitatea socială a muncii din ţara noastră şi cea din ţările luate în analiză.

Locul periferic al României în Europa la indicatorul privind productivitatea socială a muncii rezultă şi din condiţiile existente în celelalte ramuri ale economiei. Dotarea agriculturii cu tractoare şi maşini agricole, spre exemplu, este cu mult inferioară celei din Europa Occidentală şi chiar faţă de dotarea respectivă din majoritatea ţărilor din estul şi centrul Europei. Aceeaşi constatare se poate face şi în legătură cu îngrăşămintele chimice utilizate.

În ţara noastră s-au făcut eforturi deosebite pentru amenajarea unei mari suprafeţe pentru irigarea culturilor în condiţii de secetă. Dar lipsa de energie electrică a făcut imposibilă folosirea pe deplin a acestui factor esenţial de sporire a producţiei agricole. Lipsa de carburanţi, lubrifianţi şi piese de schimb a determinat, de asemenea, şi folosirea incompletă a parcului de tractoare şi maşini agricole, şi aşa necorespunzător cu cerinţele unei agriculturi moderne.

În agricultură, mai mult decât în celelalte ramuri ale economiei, mecanismul economic a avut o influenţă negativă asupra producţiei agricole. Ne referim în primul rând la foarfecele preţurilor dintre produsele agricole şi cele industriale destinate agriculturii, respectiv la preluarea de către stat prin sistemul de preţuri a unei părţi însemnate din venitul net creat în agricultură. De aici şi nivelul foarte scăzut al veniturilor ţărănimii şi, ca atare, lipsa de interes aproape total a acesteia în sporirea producţiei. Aşa se şi explică faptul că randamentele agricole în ţara noastră, atât la producţia vegetală, cât şi la producţia animală, sunt printre cele mai mici din Europa.

Decalajele dintre productivitatea socială a muncii din ţara noastră în raport cu media europeană şi media din ţările dezvoltate se datoresc şi lipsei unui puternic sector de servicii productive. Fondurile alocate pentru cercetarea ştiinţifică au fost reduse, iar organizarea şi conducerea acestui sector vital al oricărei economii avansate nu au stimulat creativitatea şi aplicarea în producţie a progresului ştiinţific. De asemenea, formarea cadrelor, îndeosebi a cadrelor cu studii superioare, este cu totul rămasă în urmă în raport cu situaţia din ţările luate în comparaţie. În acelaşi cadru de idei, arătăm lipsa aproape totală a instituţiilor specializate în acordarea de consultanţă pe probleme de organizare şi conducere a unităţilor economice, instituţii care au căpătat o largă extindere în ţările occidentale.

ANEXA

Ierarhizarea ţărilor după nivelul productivităţii sociale a muncii în anul 1988

dolari PNB/persoană activă

Rang	Ţara	Nivel
GRUPA I		
1	Elveţia	53857
2	Japonia	41967
3	SUA	40243
4	Norvegia	40230
5	R F Germania	38186
6	Suedia	37337
7	Finlanda	36512
8	Franţa	35662
9	Olanda	35296
10	Belgia	35179
11	Canada	33473
12	Danemarca	33422
13	Italia	33064
14	Austria	32914
15	Australia	26403
16	Regatul Unit	25882
	Media grupei	37551
GRUPA A II-A		
17	Israel	22769
18	Noua Zeelandă	21270
19	Spania	21181
20	Irlanda	19037
21	Singapore	18992
22	Cipru	13671
23	Grecia	12365
24	Iran	12188
25	Algeria	10885
	Media grupei	16020
GRUPA A III-A		
26	Venezuela	9211
27	R.D. Germană	9021
28	Trinidad Tobago	8628
29	Irak	8494

Rang	Ţara	Nivel
30	Iordania	8419
31	Portugalia	8242
32	Coreea de Sud	8163
33	Cehoslovacia	7529
34	Argentina	7493
35	URSS	7031
36	Gabon	6680
37	Siria	6574
38	Panama	6420
39	Uruguay	6321
40	Africa de Sud	6306
41	Brazilia	6237
42	Iugoslavia	5931
43	Mexic	5132
44	Costa Rica	5030
45	Ungaria	4986
46	Malaiezia	4759
47	România	4602
48	Peru	4568
49	Bulgaria	4386
50	Chile	4294
	Media grupei	6642
GRUPA A IV-A		
51	Columbia	3783
52	Tunisia	3767
53	Polonia	3622
54	Ecuador	3553
55	R.P.D. Coreeană	3543
56	Paraguay	3464
57	Guatemala	3092
58	Salvador	3077
59	Cuba	2923
60	Turcia	2870
61	Honduras	2755
62	R.A. Yemen	2899
63	Nicaragua	2630
64	Camerun	2573
65	Liban	2542
66	Maroc	2474

Rang	Ţara	Nivel
67	Egipt	2432
68	Congo	2347
69	Jamaica	2240
70	R. Dominicană	2163
71	Coasta de Fildeş	1951
72	Thailanda	1920
73	Bolivia	1841
74	RPD Yemen	1770
75	Filipine	1727
76	Mongolia	1680
77	Albania	1672
78	Zimbabwe	1623
79	Angola	1572
80	Papua Noua G.	1539
81	Mauritania	1485
82	Senegal	1463
83	Liberia	1197
84	Sri Lanka	1124
85	Pakistan	1104
86	Indonezia	1100
87	Ghana	1078
88	Sudan	1048
	Media grupei	1985
GRUPA A V-A		
89	Kenya	927
90	Togo	898
91	Zambia	858
92	India	845
93	R. Centrafricană	805
94	Afganistan	770
95	Nigeria	769
96	Mali	730
97	Benin	720
98	Haiti	708
99	Sierra Leone	688
100	Ruanda	630
101	Uganda	625
102	Niger	601
103	Guineea	592

Rang	Ţara	Nivel
104	Bangladesh	560
105	R.P. Chineză	556
106	Birmania	528
107	Ciad	454
108	Zair	449
109	Burkina Faso	443
110	Burundi	438
111	Somalia	426
112	Madagascar	411
113	Nepal	403
114	Vietnam	400
115	Laos	378
116	Malawi	364
117	Tanzania	318
118	Etiopia	301
119	Mozambic	189
	Media grupei	627
	Media mondială	7597

2. Regimul valutar ca instrument al procesului de restructurare a economiei româneşti

Ramona ANDRU

Regimul valutar, considerat un instrument activ în procesul restructurării economiei naţionale, poate influenţa în mod pozitiv acest proces în măsura în care gradul de liberalizare a sistemului valutar şi de comerţ corespunde obiectivelor stabilite de reformele economice. Dar nu este mai puţin adevărat că liberalizarea regimului valutar poate fi privită atât ca o măsură în vederea restructurării economiei naţionale, cât şi ca finalitate a acestui proces.

Îmbinând cele două modalităţi de abordare în analiza evoluţiei regimului valutar românesc, a reieşit faptul că rigiditatea monopolului valutar şi a monopolului comerţului exterior şi-a pus amprenta pe întreg sistemul relaţiilor financiar-valutare; instituţia monopolului statului nu-şi mai găseşte justificarea într-o societate care a optat spre liberalizarea structurilor şi a mecanismelor sale.

Restructurarea regimului valutar şi a sistemului de comerţ este un proces complex, de durată, solicită eforturi mari în realizarea sa, fiind apreciat

de către economişti ca un proces necesar şi ireversibil. Căile şi modalităţile de relaxare şi liberalizare a regimului valutar, respectiv a sistemului de comerţ alese trebuie însă să corespundă şi să se integreze în strategia politicii economice a statului; nu poate fi realizată o liberalizare totală a regimului valutar în condiţiile în care se optează pentru o trecere graduală spre mecanismele pieţei şi invers. De altfel, măsurile luate în prima jumătate a anului 1990 şi prezentate în cele ce urmează confirmă acest lucru.

1. Breşele realizate în cadrul regimului valutar şi al sistemului de comerţ

Impusă de necesitatea integrării României în economia mondială, reforma regimului valutar şi a sistemului de comerţ a debutat printr-un set de măsuri mai mult sau mai puţin îndrăzneţ, dar care nu mai suportau amânare în reglementarea şi aplicarea lor.

Una din cele mai importante măsuri luate în prima parte a anului 1990 a vizat problema cursurilor valutare, şi anume unificarea cursului comercial cu cel necomercial pentru valutele convertibile. În perioada următoare, considerăm că stabilirea unui curs de schimb real utilizat în toate operaţiile de comerţ exterior invizibil şi cooperare va influenţa în mod pozitiv mecanismul economic, constituind un criteriu de apreciere a eficienţei economice.

Devalorizarea leului în raport cu dolarul începând cu luna noiembrie 1990 şi stabilirea cursului de schimb la 35 de lei/$ poate fi considerată un pas spre stabilirea unui curs real.

O altă direcţie în scopul restructurării regimului valutar a urmărit descentralizarea activităţii de comerţ exterior şi acordarea autonomiei întreprinderilor producătoare în desfăşurarea propriilor tranzacţii de comerţ exterior. Ca urmare a acestei măsuri, unităţile economice autorizate să efectueze operaţii de comerţ exterior, având o infrastructură şi personal specializat cu care vor conduce tranzacţiile de import-export, îşi vor organiza în străinătate, direct sau prin asociere, reţeaua corespunzătoare de reprezentare, informare şi comercializare.

De subliniat este faptul că aceste unităţi, în calitatea lor de persoane juridice cu autonomie în negocierea şi încheierea contractelor externe, poartă răspunderea exclusivă, în raport cu partenerii externi, în ce priveşte executarea obligaţiilor stabilite prin contracte.

Un pas important în liberalizarea regimului valutar românesc l-a constituit acordarea dreptului unor unităţi din anumite sectoare de activitate (industrie mică, cooperaţie, turism, presă, cercetare ştiinţifică, învăţământ superior) de a utiliza o parte din valuta încasată din operaţiile de comerţ exterior pentru acoperirea unor cheltuieli ocazionate de extinderea relaţiilor cu străinătatea.

Ulterior, Decretul-lege nr.54/1990, prin prevederile sale (art.14 şi 15) aduce noi reglementări în ce priveşte relaxarea regimului valutar, şi anume se

acordă dreptul unităţilor mici, asociaţiilor cu scop lucrativ şi chiar persoanelor care au fost autorizate să desfăşoare o activitate independentă, să-şi desfacă pe piaţa externă produsele sau serviciile direct sau prin intermediul întreprinderilor de comerţ exterior ori al firmelor străine, după ce au primit în prealabil autorizaţia de export de la Ministerul Comerţului şi Turismului. Sumele în valută realizate din activitatea de export se păstrează numai în conturi deschise pe numele întreprinderii la BRCE; din veniturile realizate, 50 la sută se decontează în lei agentului economic, restul sumei în valută rămâne la dispoziţia acestuia, putând fi folosită pentru orice plăţi în străinătate, potrivit obiectivului său de activitate, în orice monedă, precum şi pentru orice fel de plăţi în valută sau lei în ţară.

De remarcat este faptul că, prin normele de aplicare a Decretului–lege nr.54/1990, a fost stabilită o metodologie mult simplificată, atât pentru deschiderea conturilor în valută, cât şi pentru efectuarea operaţiilor de alimentări sau plăţi – ceea ce este un aspect stimulator cel puţin din punct de vedere psihologic pentru titularii conturilor în valută.

Legea nr.15/1990, prin prevederile art. 44, dă dreptul regiilor autonome şi societăţilor comerciale ce se vor constitui în temeiul legii mai sus menţionate, de a dispune asupra unei cote de 30 la sută din veniturile nete în valută[1], iar începând cu data de 1 februarie 1991, această cotă se va ridica la 50 la sută. Restul veniturilor nete în valută se vor schimba în lei, în mod obligatoriu, la BRCE, pe baza cursului oficial al leului la data respectivă.

Acelaşi act normativ, prin art. 48, stipulează faptul că Banca Română de Comerţ Exterior poate organiza licitaţii valutare la cererea agenţilor economici care deţin, în condiţiile legii, valută şi pe care vor să le transfere altor subiecţi economici, contra lei, la cursuri diferite de cel oficial.

Aceste măsuri, expuse în mod succint şi alese în prezentare pe considerentul reprezentativităţii din întregul set de măsuri instituite până în prezent, au urmărit „demolarea" monopolului comerţului exterior, care izola libera iniţiativă a întreprinderilor producătoare de piaţa externă.

Deşi breşele realizate în cadrul regimului valutar şi al sistemului de comerţ nu se reflectă imediat într-o adâncire a integrării economiei româneşti în economia mondială, aceasta nu trebuie să surprindă, datorită scurtei perioade de când s-a optat pentru înfăptuirea reformei. În schimb aceasta demonstrează o dată în plus necesitatea aplicării în continuare, cu mai multă îndrăzneală, atât a reformelor financiar-valutare, cât şi a celor economice, precum şi faptul că restructurarea întregului regim valutar trebuie să aibă loc în paralel cu restructurarea mecanismului economic intern.

[1] Prin venituri nete în valută, în sensul legii amintite, se înţeleg încasările din operaţiile de export după scăderea importurilor legate de realizarea operaţilor respective.

2. Unele consideraţii privind restructurarea regimului valutar românesc

Fără a mai insista asupra argumentelor ce pledează pentru relaxarea monopolului valutar şi liberalizarea sistemului de comerţ, apreciem că aceste procese au implicaţii deosebit de importante atât pentru stat, cât şi pentru agenţii economici.

A. Prin descentralizarea activităţii de comerţ exterior şi acordarea dreptului subiecţilor economici de a negocia şi de a încheia contracte direct cu partenerii străini, în a căror derulare îşi vor asuma întreaga răspundere, aceştia vor deveni adevărate entităţi economice. Dar descentralizarea activităţii de comerţ exterior implică descentralizarea repartizării spre agenţii economici a mijloacelor valutare necesare acestora. Este firesc să fie aşa, deoarece agenţii economici, prin comercializarea rezultatelor activităţii lor pe piaţa externă, obţin mijloace de plată străine, situaţie în care apărea nejustificat fluxul valutar dublu între stat şi aceştia: cedarea în favoarea statului a devizelor obţinute, iar pe de altă parte, alocarea de către stat a resurselor valutare necesare fiecărui agent economic pentru propriile nevoi. Rezolvarea acestei situaţii a avut loc odată cu acordarea dreptului regiilor autonome, societăţilor comerciale, întreprinderilor mici[1] etc. de a-şi reţine din încasările valutare nete o anumită cotă pe baza căreia să-şi constituie propriile fonduri valutare. Apare astfel creată premisa funcţionării agenţilor economici pe baza principiului autofinanţării valutare.

În noile condiţii, statul va supraveghea şi ţine sub control regimul valutar şi sistemul de comerţ prin intermediul unor pârghii economice, cum ar fi: taxele vamale,dobânda, sistemul de preţuri etc.

Suntem de părere că rolul de barometru în indicarea măsurilor ce se impun a fi luate în scopul relaxării îl va avea modul de funcţionare al economiei naţionale. Atunci când situaţia economică (exprimată prin indicatori ca: rezervele valutare, datoria externă, gradul de solvabilitate, soldul balanţei de plăţi etc.) va fi favorabilă, statul va putea mări gradul de liberalizare a regimului valutar; în mod corespunzător, apariţia unor fenomene negative în mecanismul economic intern va conduce la instituirea unor măsuri restrictive în cadrul regimului valutar.

De asemenea, considerăm că procesul de liberalizare (restructurare) a regimului valutar, atât de aşteptat de către subiecţii economici, trebuie făcut cu mult discernământ, dat fiind faptul că, cel puţin în primii ani ai impactului cu sistemul de piaţă, economia naţională trebuie protejată de influenţe conjuncturale negative.

[1] În înţelesul prevederilor Decretului-lege nr. 57/1990.

B. În ceea ce priveşte autonomia agenţilor economici în sfera comerţului exterior, apreciem că ea este, în mod obiectiv, dependentă de măsura în care aceştia dobândesc autonomie deplină în cadrul pieţei interne.

De exemplu, dreptul dat unui subiect economic de a exporta un produs poate fi limitat de anumite restricţii stabilite în ce priveşte fabricarea unor componente care intră în structura produsului respectiv. În mod similar, dreptul de export al unui subiect economic este afectat de cererea sporită de pe piaţa internă a produselor ce fac obiectul tranzacţiei externe – caz în care exportul va fi limitat de către stat, în mod direct sau indirect, în vederea echilibrării raportului dintre cererea şi oferta internă.

Ritmul în care se poate extinde autonomia regiilor autonome şi a societăţilor comerciale în comerţul exterior este determinat de fenomenul inflaţionist. În momentul în care rata presupusă a inflaţiei în economie depăşeşte rata tolerabilă, provocând o inflaţie accelerată, la controlul sever al preţurilor se vor alătura ca măsură imediată şi unele raţionalizări în „alocările" de materii prime, determinând, în final, restrângerea libertăţii subiecţilor în activitatea de comerţ exterior.

Din punct de vedere teoretic, restructurarea regimului valutar, liberalizarea activităţii de comerţ exterior şi integrarea în economia mondială se poate realiza prin simpla abolire a monopolului valutar şi a monopolului comerţului exterior. Dar, în mod practic, fără a înfăptui o reformă a sistemului de preţuri şi fără ca toţi agenţii economici să se încadreze într-o disciplină financiară riguroasă, aceste obiective rămân de neatins.

C. Procesul restructurării regimului valutar necesită punerea la dispoziţia subiecţilor economici a unui set suplimentar de stimulente financiare.

Dacă în economia planificată cursurile de revenire nu au oferit, în timp, stimulente corespunzătoare pentru realizarea obiectivelor din domeniul exportului, considerăm necesar ca noua reformă a regimului valutar să fie completată de noi reglementări legislative, cu caracter stimulativ pentru agenţii economici care îşi desfac producţia pe piaţa externă.

În cadrul stimulentelor financiare pentru export, s-ar putea include: acordarea unor credite în valută, pe baza condiţiilor stabilite de BRCE, diferenţierea nivelului dobânzii oferite de bancă pentru depozitele valutare pe termen şi cele la vedere ş.a.

Posibilitatea dată agenţilor economici de a-şi ţine o cotă din valută obţinută şi păstrarea acesteia în conturi valutare proprii apreciem că sunt în măsură să stimuleze cel mai mult participanţii la tranzacţiile externe.

Conturile valutare ale agenţilor economici nu trebuie să se rezume la a înlocui, în parte sau total, alocaţiile valutare anterioare. Existenţa conturilor valutare trebuie să constituie pentru titulari certe posibilităţi de lărgire a domeniului de opţiune în ceea ce priveşte gama importurilor pe care aceştia le vor putea realiza.

Fără a supraevalua importanţa şi rolul conturilor valutare, apreciem că aceasta reprezintă, prin rolul pe care îl au, unul din cele mai importante stimulente pentru export, prin îndepărtarea, în sens pozitiv, de la alocaţiile exprese, centralizate, de valută pe care le-a acordat statul întreprinderilor economice.

Măsura în care conturile valutare ale agenţilor economici vor deveni, în mod real, un instrument de promovare şi încurajare a exportului depinde de mărimea părţii din valuta încasată şi reţinută de către aceştia.

Deşi legea privind reorganizarea întreprinderilor economice de stat ca regii autonome şi societăţi comerciale a reglementat mărimea cotei din veniturile nete în valută ce va rămâne la dispoziţia agenţilor, dorim să subliniem faptul că problema stabilirii unei astfel de cote presupune o analiză profundă, în care elementele generale trebuie îmbinate cu cele particulare, cele teoretice cu cele practice – datorită caracterului fără precedent al unei astfel de acţiuni.

Suntem de părere că partea (cota) din veniturile nete valutare ce urmează să rămână la dispoziţia subiecţilor economici ar trebui stabilită în mod diferenţiat, şi nu ca valoare unică pentru toţi participanţii la tranziţiile comerciale externe. De asemenea, considerăm că în determinarea sa este în mod obiectiv necesar să se ia în considerare un set de criterii de apreciere a condiţiilor concrete pentru fiecare agent economic. Cota stabilită ar trebui ca periodic să fie revizuită pentru a oferi posibilitatea beneficiarilor ei de a-şi forma fonduri valutare proprii, în scopul realizării unor importuri, al organizării unor acţiuni în străinătate legate de activitatea lor de comerţ, dar şi pentru stimularea propriului personal.

Situaţia dorită pentru un subiect economic cu activitate de comerţ exterior este ca, pe baza fondurilor valutare proprii, prin abilitatea comportării şi prin respectarea unei discipline financiare desăvârşite, să ajungă să se autofinanţeze în domeniul valutar.

Cu alte cuvinte, partea din încasările valutare cuvenită subiecţilor economici va trebui în aşa fel determinată încât, prin aceasta, să nu se ajungă la o acumulare excesivă de mijloace valutare în rezerve valutare centrale, iar la polul opus să provoace o îngustare a spaţiului de acţiune al agenţilor economici.

În urma unor analize efectuate, apreciem că, pentru a stabili, în mod riguros, cota din valuta netă ce se cuvine subiecţilor economici, ca urmare a activităţii de comerţ exterior desfăşurate, ar putea fi luate în considerare cel puţin următoarele criterii:

- interesul statului pentru încurajarea sau pentru limitarea exportului anumitor produse. De exemplu, în cazul exportului unor produse care încorporează metale neferoase,chiar dacă tranzacţia este considerată profitabilă, în interesul economiei naţionale, statul va putea descuraja exportul prin intermediul cotei valutare;

- gradul de prelucrare a produselor ce fac obiectul exportului. Considerăm că agenţii economici care exportă mărfuri cu un grad de prelucrare ridicat au dreptul să beneficieze de o cotă mai mare din valuta încasată. În acest caz, prin intermediul cotei, se poate influenţa tendinţa de comercializare a unor produse cu un grad scăzut de prelucrare, ceea ce nu este favorabil economiei naţionale (de exemplu, exportul de cherestea sau alte semifabricate din industria lemnului, în comparaţie cu exportul de mobilă);
- ponderea importului (direct sau indirect) în realizarea produselor pentru export. Măsura în care produsele exportate au în componenţa lor materii prime, materiale provenite din import sau pentru a căror realizare s-au folosit, fără a intra în substanţa noului produs, obiectul unor importuri anterioare (tehnologii, instalaţii) apreciem că reprezintă unul din cele mai importante criterii;
- forma de proprietate în care se încadrează subiectul economic. Situaţia este diferită în cazul unor societăţi comerciale particulare, care funcţionează pe principiul autofinanţării valutare, şi cazul regiilor autonome, care vor continua să fie în proprietatea statului.

D. Stabilirea cotelor valutare unice pentru toţi subiecţii economici va conduce la formarea unor excedente valutare pentru unii, în timp ce alţii vor resimţi lipsa fondurilor.

Această situaţie este depăşită în mod favorabil, atât pentru stat, cât şi pentru participanţii la circuitul economic, prin utilizarea unor mecanisme care permit circulaţia valutelor între subiecţii economici – piaţa valutară.

În timp ce înfiinţarea şi extinderea unor astfel de mecanisme tinde să complice sistemul cursurilor de schimb, acestea au însă, cel puţin în perioada de tranziţie, un rol pozitiv în obţinerea informaţiilor necesare atât pentru autorităţi (Ministerul Finanţelor, Ministerul Comerţului şi Turismului), cât şi pentru subiecţii economici în evaluarea corectă a valutelor pe plan intern şi în determinarea cât mai exactă a cursului de schimb.

Premisa de bază a înfiinţării unei pieţe valutare în România (ca ţara care se situează la începutul drumului spre sistemul de piaţă) apreciem că este realizarea unui echilibru economic în care moneda naţională să fie mult mai mult apreciată în comparaţie cu devizele. În caz contrar, ar apărea imediat o cerere imensă de valute care ar avea ca efect formarea unor cursuri nereale.

Evident, este greu de stabilit precis momentul când se va stabili un astfel de echilibru economic, dar în mod cert apare faptul că pentru înfiinţarea pieţei valutare în România trebuie ca în prealabil să se realizeze conjugarea unei multitudini de factori şi asigurarea unor premise între care cele de ordin economic, monetar ocupă un loc hotărâtor.

Dar, prin înfiinţarea şi funcţionarea unei pieţe valutare, nu înseamnă că s-a ajuns la o situaţie ideală în economia naţională. Considerăm că, cel puţin în prima perioadă a funcţionării sale, ea necesită a fi dirijată de către stat (prin

intermediul unei bănci), cu ajutorul unor pârghii care, prin elasticitatea şi eficienţa lor, ar avea ca scop menţinerea echilibrului economic, iar printr-o modalitate corespunzătoare, să-l influenţeze şi să-l stăpânească. Rolul băncii ar fi acela ca, prin acţiunile întreprinse, să urmărească realizarea tendinţei de egalizare a cererii şi ofertei de valută.

Ulterior, odată atins un anumit echilibru monetar şi valutar în economie, se va putea trece la funcţionarea pieţei valutare fără ca aceasta să fie dirijată de stat (rolul intermediar l-ar îndeplini o organizaţie specializată). Doar într-un astfel de moment piaţa valutară ar deveni locul de formare a cursului real al leului, realizându-se astfel una din cele mai importante premise ale trecerii la convertibilitatea monedei naţionale.

Pe baza celor prezentate, considerăm că, în procesul restructurării regimului valutar românesc pot fi avute în vedere următoarele propuneri:

1. Stabilirea unui curs de schimb real; utilizarea sa în toate operaţiunile de schimb de comerţ exterior, comerţ invizibil şi cooperare va deveni un criteriu de apreciere a eficienţei economice din acest domeniu de activitate.
2. Descentralizarea efectivă a activităţii de comerţ exterior şi stabilirea pentru agenţii economici (de către Ministerul Comerţului şi Turismului şi Ministerul Economic în perioada de tranziţie) a unor orientări privind modul de derulare a activităţii de comerţ exterior. Sprijinirea trecerii la desfăşurarea operaţiilor de comerţ exterior direct de către unităţile producătoare se va face printr-un sistem de pârghii şi instrumente de control şi stimulare (taxe vamale, dobânzi, prime de export etc.).
3. Flexibilitatea procedurilor de înregistrare şi autorizare atât a agenţilor ce optează pentru efectuarea operaţiilor de export-import, cât şi pentru produsele ce fac obiectul acestor operaţiuni.
4. Acordarea unei autonomii depline agenţilor economici (ce presupune libertate de acţiune, atât pe piaţa internă, cât şi pe piaţa externă) care se dovedesc a fi la nivel mondial în ce priveşte organizarea, producţia, eficienţa.
5. Pentru unităţile producătoare care optează pentru realizarea activităţii de comerţ exterior în mod direct, fără a apela la întreprinderi specializate, se impune organizarea într-un termen cât mai scurt a unui compartiment/serviciu de specialitate, cu personal având pregătirea şi experienţa corespunzătoare acestui domeniu.
6. Acordarea pentru întreprinderile care realizează operaţii de export a unei cote mai corect evaluate din valuta obţinută ca urmare a comercializării directe sau indirecte a rezultatelor activităţii lor pe piaţa internaţională.

În stabilirea părţii din încasările valutare ce urmează a se lăsa la dispoziţia subiecţilor economici, apreciem că trebuie avute în vedere criterii de tipul: gradul de prelucrare a produselor exportate, interesul statului pentru

încurajarea sau limitarea exportului unor/anumite mărfuri, ponderea importurilor în valoarea produselor exportate, forma de proprietate în care se încadrează subiectul economic.

7. Constituirea fondurilor valutare proprii pe seama încasărilor din import, urmând ca din acestea subiecţii economici să acopere importurile necesare activităţii lor pentru organizarea în străinătate a activităţii de prospectare a pieţei, publicitate.

Este important ca agenţii economici să aibă posibilitatea folosirii fondurilor valutare nu numai în anul constituirii lor, ci să rămână definitiv la dispoziţia acestora, dându-se posibilitatea acumulării unor resurse valutare ce vor fi utilizate în acoperirea cheltuielilor privind dotările din import.

Funcţionarea întreprinderilor cu producţie destinată exportului pe principiul autofinanţării valutare este unul dintre cele mai importante obiective urmărite prin liberalizarea sistemului valutar şi de comerţ.

8. Acordarea de către BRCE a unor credite valutare în condiţii avantajoase pentru întreprinderile producătoare care prezintă garanţii de restituire.
9. Extinderea reţelei de unităţi ale BRCE în principalele oraşe ale ţării şi înfiinţarea de bănci comerciale specializate în scopul finanţării unor activităţi economice externe din diferite ramuri.
10. Diferenţierea nivelului dobânzii acordate pentru depozitele valutare ale persoanelor juridice şi fizice, în funcţie de tipul depunerii: la vedere sau pe termen. Prin aceasta s-ar stimula interesul deţinătorilor de a-şi păstra mijloacele de plată străine în depozite pe termen (cu dobândă mai mare), în timp ce banca ar realiza atragerea resurselor valutare la dispoziţia sa.
11. Acordarea unor scutiri sau reduceri de taxe valutare pentru agenţii economici, în funcţie de gradul de prelucrare, relaţia pe care se efectuează exportul – având în vedere priorităţile stabilite prin politica comercială a statului.
12. Crearea premiselor necesare înfiinţării unei pieţe valutare în România prin care se va da posibilitatea circulaţiei valutelor între subiecţii economici. Chiar dacă extinderea unor mecanisme specifice ei (licitaţii, burse valutare) ar tinde să complice sistemul cursurilor de schimb, avantajul informaţiilor necesare autorităţilor şi subiecţilor economici în evaluarea corectă a valutelor pe plan intern şi în stabilirea unui curs valutar real.
13. Revizuirea legislaţiei privind regimul valutar şi abrogarea elementelor nerealiste şi perimate din actele normative.
14. Corelarea şi sincronizarea setului de măsuri privind restructurarea regimului valutar cu măsurile de restructurare a întregului mecanism economic.

II. CALITATEA VIEŢII

1. Diagnoza calităţii vieţii – date preliminare

dr. Ioan MĂRGINEAN,
Gheorghe SOCOL

Realizarea unei diagnoze a calităţii vieţii este o încercare oarecum temerară, dar cu atât mai necesară în condiţiile actuale ale ţării noastre.

Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii şi-a propus să întreprindă investigaţiile şi analizele destinate a conduce la obţinerea unei diagnoze a calităţii vieţii în România[1]. S-a avut în vedere experienţa internaţională[2] şi naţională de studiere a calităţii vieţii[3].

În elaborarea programului şi a schemei operaţionale de cercetare, s-a pornit de la o accepţie generală asupra calităţii vieţii, care subsumează ansamblul condiţiilor în care trăiesc oamenii, accesibilitatea populaţiei la bunuri şi servicii, percepţia, evaluarea şi gradul de satisfacţie/insatisfacţie resimţit în legătură cu viaţa şi componentele acesteia.

Diagnoza calităţii vieţii presupune utilizarea unui set de indicatori obiectivi şi subiectivi. Nu ne propunem să prezentăm aici şi acum domeniul teoretico-metodologic de cercetare şi culegere de informaţii pentru întocmirea diagnozei calităţii vieţii. Dorim să relevăm doar unele aspecte (ce urmează să fie şi ele aprofundate) reieşite din cercetarea concretă întreprinsă pe un eşantion naţional alcătuit din 2050 subiecţi (tot atâtea gospodării)[4]. În fapt, vom

---

[1] La realizarea cercetării privind diagnoza calităţii vieţii (coordonată de dr. Ioan Mărginean şi Gheorghe Socol) participă un număr de cercetători şi cadre medii (documentarişti, statisticieni, operatori) din ICCV. De asemenea, este implicată colaborarea cu o serie de instituţii centrale, cum ar fi: Comisia Naţională pentru Statistică, Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale, Ministerul de Finanţe etc. Tuturor celor care într-un fel sau altul au legătură cu cercetarea le aducem mulţumirile noastre.

[2] Menţionăm aici doar studiul de sinteză elaborat de K.F. Schuessler şi G.A. Fisher: „Quality of Life Research and Sociology", publicat în Annual Review of Sociology vol.II, 1985, ca şi lucrarea „Level of Living and Ineguality În the Nordic Countries", 1984.

[3] Vezi mai ales lucrarea coordonată de Cătălin Zamfir, Indicatori şi surse de variaţie a calităţii vieţii, Ed. Academiei, Bucureşti, 1984.

[4] Cercetarea a avut loc în lunile mai-iunie 1990. La întocmirea eşantionului am beneficiat de concursul domnului dr. Sandu Dumitru – Laboratorul de Sociologie Urbană – care a reuşit să identifice la nivelul ţării 15 zone socio-culturale, pe baza unei analize de indicatori statistici (analiza Cluster). O descriere a eşantionului

avea în vedere numai câteva componente: veniturile, locuinţa, înzestrarea cu bunuri de folosinţă îndelungată şi percepţiile populaţiei privind calitatea vieţii ei.

I. Componenta materială a calităţii vieţii

1. Veniturile populaţiei

Pe întregul eşantion, venitul mediu pe gospodărie a fost de 3.209,8 lei/lună (la subeşantionul de ţărani era de 2.456 lei). Venitul mediu pe o persoană a fost de 1.858 lei/lună (s-au cules date pentru luna anterioară cercetării). Datele furnizate de cercetarea concretă sunt apropriate de valorile naţionale. Se cuvine însă să menţionăm şi anumite distorsiuni ce pot să apară, ceea ce conduce la un anumit relativism în studierea veniturilor. O primă categorie de posibile erori se referă la reţineri şi omisiuni în a declara cu exactitate veniturile obţinute, mai ales dacă este vorba şi de venituri ilicite. În al doilea rând, am enumera distorsiunile involuntare datorate lipsei unei evidenţe riguroase, festelor pe care le joacă memoria. În fine, alte erori apar ca urmare a specificului veniturilor din agricultură, ele fiind obţinute de-a lungul unui an întreg, apoi partea din produse care se consumă nu poate fi raportată fără distorsiuni la preţurile, destul de fluctuante, ale pieţei etc.

Revenind la analiza propriu-zisă, observăm că o diferenţă sensibilă de venit se constată şi în funcţie de mediul rezidenţial. În timp ce venitul mediu lunar pe gospodărie pentru mediul urban este de 3.460,50 lei şi venitul mediu pe un membru de familie de 2.037,74 lei, în mediul rural veniturile respective sunt de 2.869,34 lei şi 1.615,24 lei, în condiţiile în care numărul mediu de persoane, ca şi numărul mediu de persoane ocupate din gospodărie sunt mai mari (anexa nr. 2).

O a doua diferenţă sensibilă, şi aceasta plauzibilă de altfel, este între veniturile ţăranilor şi ale celorlalte categorii socioprofesionale, diferenţa fiind mai accentuată în ceea ce priveşte venitul mediu pe un membru din gospodărie. Este vorba de paradoxul regimului dictatorial, care a făcut ca tocmai clasa cea mai hărţuită să fie şi cea mai oropsită la repartizarea venitului naţional.

Ar mai fi, între altele, de remarcat situaţia persoanelor în vârstă de peste 60 de ani, care au veniturile mai mari decât cele scontate. Situaţia aceasta, care pare să contrazică adevărul bine cunoscut că pensiile sunt mici în România, se explică, pe de-o parte, prin faptul că numărul mediu de persoane pe o gospodărie este sensibil mai mic decât în cazul celorlalte categorii de populaţie, iar pe de altă parte, prin aceea că fiecărei gospodării de acest fel îi revin 0,74 şi, respectiv, 1,01 persoane ocupate, pensia cumulându-se cu venitul unui alt membru de familie (pot fi şi distorsiuni de reprezentativitate).

---

cercetat se află în anexa nr. 1

După ce am văzut cum se prezintă veniturile declarate ale diferitelor categorii de populaţie, să vedem cum sunt ele evaluate de persoanele investigate, prin raportarea lor la necesităţi:

- 10,3% le-au apreciat ca situându-se sub strictul necesar;
- 50,3% le-au apreciat la limita strictului necesar;
- 30,1% au estimat că depăşesc într-o măsură această limită;
- 4,4% au considerat că au tot ce le trebuie, fără constrângeri şi renunţări.

Să urmărim în detaliu ce variaţii există de la o categorie socioprofesională la alta, ştiut fiind că satisfacţia sau insatisfacţia depind nu numai de ceea ce avem, ci şi de nivelul aspiraţiilor. Pentru aceasta ne vom servi de anexa nr.3. Sunt mai multe observaţii de făcut.

O primă observaţie este că statutul socioprofesional duce la o diferenţiere consistentă a autoestimării veniturilor.

A doua observaţie este că micile diferenţieri, în măsura în care apar, sunt convergente cu declaraţiile referitoare la venit. Astfel, dacă, în ceea ce priveşte venitul, consemnăm valori ceva mai mari pentru subiecţii din mediul urban în raport cu cei din mediul rural, acum vom constata că deosebirea de percepţie a raportului dintre venituri şi necesităţi în cele două medii rezidenţiale este în concordanţă cu veniturile declarate, în mediul rural ponderea estimărilor situate în prima jumătate a scalei, deci în zona nefavorabilă, fiind mai mare decât în cazul subiecţilor cu domiciliul la oraş.

A treia observaţie: venitul este apreciat, cel mai frecvent, ca fiind sub necesităţi de către persoanele casnice (18,7%), care declară venituri mici, persoanele în vârstă de peste 60 de ani (15,3%), ţărani (14,2%) şi pensionari (13,2%), adică tocmai de către categoriile care au într-adevăr o situaţie social-economică mai puţin favorabilă.

A patra constatare este că, în toate categoriile socioprofesionale reprezentative, cu excepţia intelectualilor, peste 50% din persoanele chestionate îşi estimează veniturile ca fiind sub limita necesităţilor sau la această limită.

În al cincilea rând, este de remarcat că, potrivit estimărilor proprii, în nici o grupă socioprofesională reprezentativă (cu excepţia intelectualilor) veniturile situate dincolo de limita necesităţilor nu reprezintă majoritatea. Chiar şi în cazul excepţiei menţionate (intelectualii), proporţia cumulată a celor care îşi evaluează veniturile ca depăşind puţin trebuinţele şi a celor care se consideră mai înlesniţi este, aşa cum se vede, de numai 52,3%.

În al şaselea rând, este de remarcat procentul ceva mai ridicat (comparativ vorbind) al ţăranilor (7,6%), pensionarilor (8,8%) şi persoanelor în vârstă de peste 60 de ani (11,5%) care apreciază că veniturile lor le depăşesc clar necesităţile. Având în vedere că tocmai aceste grupări socioprofesionale se disting prin nivelul redus al veniturilor, considerăm că acest aparent paradox s-ar putea explica prin nivelul mai scăzut al aspiraţiilor acestora.

O particularitate a veniturilor populaţiei româneşti este prezenţa frecventă în structură acestora (mai exact spus, în eşantion, în 80% din cazuri), într-un procent ce diferă de la o categorie socioprofesională la alta, pentru a putea fi aproape nul în cazul tehnicienilor, funcţionarilor şi intelectualilor, a venitului obţinut din cultivarea pământului. (Pentru detalii, vezi anexa nr. 4). Particularitatea de care vorbim are, credem, două cauze. Una o reprezintă legăturile încă puternice ale unei populaţii urbane şi industriale plecate doar de o generaţie de la sat şi din agricultură. E vorba deci de nişte reziduuri tradiţionaliste de comportament. A doua cauză ne trimite la necesitatea dobândirii de către populaţie, datorită penuriei cronice, a unor surse proprii de bunuri alimentare. Deci o motivaţie economică. Media anuală a veniturilor băneşti obţinute de pe terenurile agricole în folosinţă este de 398,89 lei (e vorba de anul 1989). Ea este fireşte mai mare la sat şi foarte mică la oraş şi, de asemenea, mai mare în cazul ţăranilor şi persoanelor de peste 60 de ani.

Concluzionând, autoestimarea relaţiei existente între venituri şi trebuinţe evidenţiază existenţa unei tendinţe de grupare a populaţiei (şi, având în vedere reprezentativitatea eşantionului, a populaţiei întregii ţări) studiate spre jumătatea inferioară a scalei cu care s-a operat, între diferitele categorii socio-profesionale şi zone rezidenţiale apărând diferenţieri cvasi nesemnificative. Rezultă astfel,o slabă stratificare socială din perspectiva estimării veniturilor sau, mai exact spus, o stratificare bipolară: un pol, mai masiv, al celor care îşi evaluează veniturile sub sau până la limita acoperirii trebuinţelor stricte şi un al doilea pol, mai firav, reprezentat de aceia care consideră că veniturile lor depăşesc, mai mult sau mai puţin limita necesităţilor. Întrezărim în acest tablou roadele funestei politici omogenizante duse de vechiul regim. Funestă, pentru că, aşa cum se vede şi din cele de mai sus, era o omogenizare în sărăcie şi pentru că elimina motivaţia care stă la baza emulaţiei dintre agenţii economici şi sociali, adică cea mai importantă pârghie a progresului.

În eşantionul studiat, 19,4% din subiecţi au avut pe cineva din familie care a lucrat la CAP în anul 1989. Această activitate a adus familiei respective, după spusele celor intervievaţi, în medie, 582,94 lei, 313,09 kg cereale, 38,69 kg legume, 9,10 kg fructe, 43,50 kg alte produse, ceea ce reprezintă foarte puţin, chiar admiţând că cifrele indicate ar trebui corectate prin adaos. Totuşi este de menţionat că produsele obţinute de pe urma activităţii în CAP, cumulate cu cele recoltate de pe terenurile în folosinţă (care au avut, desigur, contribuţia decisivă), au asigurat necesităţile de consum parţial, în totalitate sau chiar cu excedent pentru 29,2% din eşantion.

Dacă restrângem analiza acestui aspect numai la subeşantionul de ţărani, atunci, de pe urma activităţii în CAP, anul trecut s-au obţinut în medie următoarele: bani – 790,10 lei, cereale – 79,61 kg, ceva mai mult, dar tot departe de necesităţile unei familii.

2. Locuinţa

Locuinţa face parte din categoria de bunuri fără de care existenţa omului este de neconceput. De-a lungul timpului, caracteristicile ei funcţionale s-au perfecţionat continuu, ea fiind atât expresia, cât şi condiţia unei anumite calităţi a vieţii. De aceea, studierea condiţiilor de locuit este obligatorie pentru determinarea calităţii vieţii în România de azi şi ea a făcut într-adevăr obiectul cercetării noastre.

Ca şi în cazul altor dimensiuni ale calităţii vieţii, şi de această dată informaţiile pe care le utilizăm sunt declaraţii şi aprecieri ale celor intervievaţi. Din acest motiv, unele au un grad mai mare de certitudine, fiind simple constatări factuale, altele însă sunt supuse efectului de distorsiune propriu anchetelor prin chestionar. Dincolo de aceste rezerve, rezultatele sunt prezentate în anexa nr.5.

Populaţia studiată prin eşantion trăieşte în locuinţe de 1, 2 şi 3 camere, iar spaţiul locuibil ce revine unei persoane este de peste 10 m^2 , cu un minim de 11,5 m^2 în cazul muncitorilor şi un maxim de 24,9 m^2 când e vorba de persoanele de peste 60 de ani. Locuinţa caracteristică (apartament sau casă la curte) este cea de 2-3 camere, indiferent de mediul rezidenţial şi de categoria socioprofesională, peste 2/3 din persoanele incluse în eşantion trăind în astfel de locuinţe. Conform informaţiei obţinute, ţăranii sunt proprietarii locuinţei în proporţie de peste 90%, iar celelalte categorii socioprofesionale mergând de la 44,9% (pensionarii) până la 50,1% (muncitorii), excepţie făcând grupul tehnicieni-maiştri, unde ponderea locuinţelor proprietate personală atinge 57,1%.

De menţionat existenţa casei de odihnă sau a casei de la ţară (mai frecventă la pensionari – 9,6% şi casnice – 12,5% şi mai puţin răspândită în cazul intelectualilor – 8,5%), probabil moştenire.

În ceea ce priveşte dotarea locuinţelor cu dependinţe (bucătărie, cămară, baie), acestea sunt mai puţin frecvente în mediul rural şi mai des prezente în oraş, aşa cum era de aşteptat. Comparativ cu oraşul, puţine gospodării ţărăneşti sau din mediul rural dispun de toate aceste accesorii ale unei vieţi civilizate (17,5% în cazul ţăranilor, 23,6% per total mediu rural, faţă de 65,1% per total urban). În afară de ţărani, şi muncitorii stau mai rău la acest capitol în raport cu alte categorii socioprofesionale, în timp ce pensionarii şi casnicele se situează la cele mai înalte cote din acest punct de vedere, 75,0% şi, respectiv, 67,7% din locuinţele acestora beneficiind de dependinţele menţionate.

3. Înzestrarea cu bunuri de folosinţă îndelungată

Prin componenţa lor, bunurile din dotarea gospodăriei sunt un indiciu foarte util al calităţii şi stilului de viaţă al unei familii. Distingem în această categorie două tipuri de obiecte: obiectele de uz gospodăresc care sunt produsul civilizaţiei moderne (frigider, congelator, aspirator, autoturism etc.), care se substituie uneltelor, sculelor şi echipamentului tradiţional şi obiecte cu

caracter cultural care, exceptând biblioteca, sunt, de asemenea, creaţie a tehnicii moderne (radio, televizor, video etc.).

Dobândirea lor a depins de trei condiţii: existenţa resurselor materiale de a le achiziţiona, prezenţa lor pe piaţă, existenţa nevoii culturale respective în cazul obiectelor cu caracter cultural sau a trebuinţei casnice în cazul celorlalte obiecte. Aceste trei condiţii trebuie întrunite simultan. Aşa cum rezultă din anexa nr. 6, nivelul actual de înzestrare a gospodăriilor din România cu aceste obiecte reflectă întocmai gradul în care sunt întrunite cele trei condiţii menţionate mai sus la nivelul diferitelor categorii socioprofesionale. Simpla parcurgere a datelor învederează concluzia că proporţia redusă a înzestrării gospodăriilor cu congelatoare a depins şi de redusa ofertă pe piaţă a acestui articol. Către această concluzie conduce de altfel şi dorinţa mărturisită de 24,0% dintre cei intervievaţi de a achiziţiona în acest an un astfel de articol şi care, datorită absenţei din magazine a congelatoarelor, va rămâne în continuare nesatisfăcută. Este, de asemenea, ştiut că cererea de autoturisme este cu mult mai mare decât oferta existentă pe piaţa de desfacere, după cum un număr important de familii şi-ar dori un autoturism, dar nu au mijloace băneşti pentru a-l plăti. În sfârşit, diferenţa mare între unele categorii socioocupaţionale în privinţa deţinerii de echipament cultural este indiscutabil şi rezultatul unor aspiraţii diferite.

Privite pe ansamblu, datele referitoare la înzestrarea cu echipament şi articole casnice atestă rămânerea în urmă a mediului rural în general şi a ţărănimii în particular faţă de oraş şi faţă de celelalte categorii socioocupaţionale. La originea acestei situaţii pare să nu fie venitul, ci considerate de ordin cultural. Şi pentru a înlătura o posibilă, dar eronată confuzie, precizăm că atribuim aici termenului cultură sensul său antropologic. Aşa stând lucrurile, mai redusa răspândire a aparaturii casnice moderne în rândul ţăranilor este în primul rând expresia ataşamentului lor mai ferm de valorile lor culturale tradiţionale, împrejurare care nu poate să nu-şi pună pecetea asupra stilului de viaţă sătesc, dar fără să ducă automat la diminuarea calităţii vieţii acestora. Ca să fie mai clar, considerăm bunăoară că frecvenţa redusă a aspiratorului la ţărani (17,5%) nu trebuie să facă obiectul preocupării speciale din perspectiva calităţii vieţii (de altfel e de observat că acest aparat nici n-ar putea fi de prea mare folos în menţinerea curăţeniei într-un spaţiu atât de întins şi atât de expus agresiunii murdăriei cum este o gospodărie ţărănească), pe când absenţa telefonului nu mai poate fi privită la fel de neutru.

Exceptându-i pe ţărani, ca şi în cazul celorlalte dimensiuni ale calităţii vieţii analizate până acum, nici de data aceasta nu se semnalează existenţa unor diferenţieri tranşante între diferitele categorii socioocupaţionale, în afară poate de bibliotecă, prin care intelectualii şi funcţionarii şi grupul altor ocupaţii (în acest ultim caz însă cu rezerva că nu suntem convinşi de reprezentativitate) se delimitează net de celelalte diviziuni socioprofesionale, cauza fiind probabil orientarea mai accentuată a acestora spre valorile culturale. De altfel, se

observă, în general, o mai bună reprezentare a obiectelor cu funcţie culturală şi de divertisment la aceste categorii socioprofesionale. Muncitorii, în schimb, sunt, atât în privinţa articolelor cu funcţie cultural-distractivă, cât şi a celor de uz gospodăresc, mai slab dotaţi.

Sondarea intenţiilor de viitor pune în evidenţă dorinţa celor cuprinşi în eşantion de a-şi completa înzestrarea gospodăriei cu anumite articole de uz casnic care să contribuie la ridicarea standardului lor de viaţă. Cum opţiunile lor se îndreaptă însă spre articole, în general, deficitare pe piaţă (mobilă, aparatură frigorifică, aparatură electronică şi altele), materializarea acestor intenţii este condiţionată de realizarea unei considerabile expansiuni a industriei bunurilor de larg consum, care nu se întrezăreşte încă.

Având în vedere că în România au existat şi în perioada defunctului regim (într-un procent insignifiant, este drept) şi ţărani particulari, în cercetarea noastră am pornit de la ideea că pământul, animalele, maşinile şi instalaţiile, precum şi atelierele şi, mai nou, magazinele pot juca un rol important în determinarea calităţii vieţii unor categorii sociale sau indivizi. Constatările au depăşit cu mult aşteptările noastre, cercetările punând în evidenţă că deţin pământ şi se ocupă într-o măsură mai mică sau mai mare de cultivarea lui şi de creşterea animalelor nu numai ţăranii particulari şi ţăranii în genere, ci toate categoriile socioprofesionale. După cum se vede, şi este important de subliniat, chiar şi persoanele cu domiciliul în mediul urban deţin pământ şi cresc animale într-o proporţie de 8,5% şi, respectiv, 9,6%, ceea ce le-a produs compensarea într-o măsură a penuriei de produse alimentare. Ţăranii, care au deţinut şi cultivat pământ şi crescut animale în proporţie de 77,1% şi 91,9%, şi-au asigurat pe această cale nevoile de consum într-o măsură însemnată atât la produsele vegetale, cât şi la cele animaliere, obţinând şi un venit mediu pe eşantion în bani de circa 8.500 lei.

Acestea au fost, în linii generale, premisele materiale ale calităţii vieţii în România, aşa cum au rezultat ele din informaţiile obţinute cu ajutorul eşantionului naţional la care am recurs. Să vedem acum ce urmări au avut aceste premise în planul percepţiei calităţii vieţii, aşa cum rezultă ea pe baza aceluiaşi eşantion.

II. Percepţia calităţii vieţii

Este un fapt bine cunoscut că între stările noastre obiective de satisfacţie şi insatisfacţie, de fericire şi nefericire etc. şi premisele lor obiective, materiale, nu există un raport de determinare mecanic, între cauză (factorii obiectivi, materiali) şi efect (trăirile noastre sufleteşti) interpunându-se regulator aspiraţiile. Din acest motiv, cercetările asupra calităţii vieţii trebuie să examineze cu atenţie atât veniturile şi alte premise materiale ale nivelurilor de trai, cât şi efectul acestora în planul stărilor sufleteşti.

1. Viaţa de familie

Cercetarea a urmărit aprecierea subiecţilor despre relaţiile cu cei apropiaţi (partener de viaţă, copii, părinţi, socri, situaţia copiilor, starea sănătăţii membrilor de familie), precum şi diferite date despre situaţia materială, la care ne-am referit mai înainte.

Conform aprecierilor formulate, între membrii de familie, relaţiile sunt în general, bune şi foarte bune, la nivelul întregului eşantion.

Situaţia (şcolară şi profesională) a copiilor îi mulţumeşte pe părinţii lor, cu unele accente spre mai bine în cazul copiilor de tehnicieni-maiştri, funcţionari, intelectuali şi grupul „alte ocupaţii", comparativ cu cei de muncitori şi ţărani; acelaşi raport se consemnează, dar ceva mai diminuat, între urban şi rural.

În ceea ce priveşte sănătatea, atât proprie, cât şi aceea a membrilor de familie, autoaprecierile sunt precumpănitor bune şi foarte bune, exceptându-i pe pensionari, ţărani şi persoanele de peste 60 de ani, unde majoritatea acuză o sănătate nesatisfăcătoare. În plus, ar mai fi de remarcat din nou o anumită diferenţiere între tehnicieni-maiştri, funcţionari, intelectuali şi categoria alte ocupaţii, pe de-o parte, şi ţărani, muncitori şi casnice, pe de altă parte, primul grup caracterizându-se printr-o stare de sănătate – declarată – mai bună.

2. Munca şi percepţia calităţii vieţii de muncă

Imaginea asupra modului în care munca, condiţiile de muncă, promovarea în muncă şi alte probleme legate de activitatea profesională a oamenilor sunt diferite de la o categorie de populaţie la alta.

După cum se pare, condiţiile de muncă sunt, în general, mulţumitoare. Totuşi, muncitorii, ţăranii şi femeile pretind într-o proporţie mai mare decât celelalte categorii socioprofesionale că lucrează în condiţii necorespunzătoare, fapt care nu poate rămâne fără urmări în planul calităţii vieţii acestor profesii.

În ceea ce priveşte promovarea în muncă şi perspectivele promovării în viitor, ţăranii şi femeile par să fie în dezavantaj faţă de restul categoriilor socioprofesionale.

Transportul la locul de muncă (cu excepţia ţăranilor), posibilitatea de afirmare şi posibilitatea de a obţine un loc de muncă pe măsura interesului şi capacităţii (în proporţie mai redusă la intelectuali) sunt chestiuni mai delicate, care dau naştere unui procent mai mare de insatisfacţie.

Munca suplimentară deţine o pondere crescută la bărbaţi şi în cadrul eşantionului de ţărani, unde se asociază, în mod paradoxal, cu o capacitate de muncă pretins necorespunzătoare în proporţie mai mare ca la toate celelalte categorii socioprofesionale. Dacă ţinem însă cont că în cazul ţăranilor este vorba de o forţă de muncă îmbătrânită şi feminizată, situaţia devine explicabilă.

Din delimitările parţiale şi particulare anterioare se sintetizează în final unul sau două sentimente generalizatoare care exprimă acordul (sau dezacordul) dintre individ şi munca sa, sentimentul atât de important al

satisfacţiei pentru profesia practicată şi cel al mulţumirii pentru locul de muncă. În legătură cu aceasta, este de remarcat că procentul celor puternic motivaţi de profesia lor este de este 3 ori mai mare decât al celor care se arată puţin satisfăcuţi de profesia pe care o au. Între categoriile socioprofesionale, maiştrii, tehnicienii, intelectualii şi grupul alte ocupaţii sunt mai mulţumiţi de profesia lor, în timp ce la muncitori şi funcţionari procentul de redusă satisfacţie profesională este mai mare ca la celelalte profesii. Este aproape sigur că, şi într-un caz, şi în celălalt, la originea percepţiei respective se află caracterul muncii, complex de creaţie, coordonare şi conducere, în primul caz, şi relativ monoton, solicitant fizic ori birocratic în cazul muncitorilor şi funcţionarilor.

3. Percepţia mediului natural

Aprecierile privind ambianţa (locuinţă, cartier, localitate şi mediul rural) merg preponderent spre valori peste medie, între cei patru indicatori locuinţa bucurându-se de o mai favorabilă percepţie. Condiţiile de locuit sunt apreciate aproape la fel în cele două medii rezidenţiale, şi anume preponderent favorabil. Dintre categoriile socioprofesionale, persoanele în vârstă de peste 60 de ani, pensionarii, grupul altor ocupaţii, al tehnicienilor şi maiştrilor, ţăranii şi funcţionarii, în proporţie de peste ¾, îşi consideră locuinţa bună şi foarte bună. Muncitorii, casnicele şi tinerii sub 30 ani beneficiază de condiţii de locuit mai puţin avantajoase, sub media pe eşantion, dar bune şi foarte bune mai mult de jumătate.

De mediul natural şi de cartierul în care locuiesc sunt mulţumiţi şi foarte mulţumiţi puţin peste 50% din cei chestionaşi, procentul crescând la aproape 70% în cazul localităţii. Este normal, şi aceasta rezultă clar din răspunsuri, ca locuitorii din mediul rural şi ţăranii să fie mulţumiţi de mediul natural în care trăiesc, în timp ce muncitorii şi intelectualii să aibă reticenţe.

4. Calitatea mediului social

Între calitatea vieţii, în general, şi calitatea vieţii fiecărui individ, pe de o parte, şi calitatea mediului social există o strânsă interdependenţă. Indicii privind calitatea mediului social i-am obţinut prin întrebări referitoare la raporturile cu vecinii, funcţionarea instituţiilor publice, conducerea societăţii, administrarea localităţii, securitatea personală, respectarea drepturilor şi echitatea în societate. Trebuie remarcat că, exceptând aprecierile privind relaţiile cu vecinii, care sunt percepute în proporţie considerabilă ca bune şi foarte bune, răspunsurile primite la celelalte conduc spre concluzia că mediul social este, în general, un factor care în momentul de faţă trage în jos calitatea vieţii în România. Valori aşa de scăzute cum constatăm în cazul indicatorilor privind calitatea mediului social nu au avut nici veniturile, nici munca şi condiţiile de muncă, nici serviciile şi nici mediul ambiant. Calificativul nesatisfăcător cunoaşte valori ridicate, iar în cazul indicatorului etichitatea în societate, majoritatea relativă a eşantionului se raliază opiniei nefavorabile.

5. Calitatea serviciilor

Şi serviciile reprezintă un punct nevralgic în opinia intervievaţilor, chiar dacă aprovizionarea cu alimente, sursa atâtor nemulţumiri în trecut, este considerată de 37,1% din subiecţi bună (şi foarte bună), de 35,8% medie şi de 26,5% nesatisfăcătoare sau foarte nesatisfăcătoare. (Amintim că investigaţia a avut loc în lunile iunie-iulie a.c.).

Aprovizonarea cu produse nealimentare, serviciile de reparaţii casnice şi transportul în comun rămân, în general, în continuare în urma aspiraţiilor, în timp ce asistenţa medicală, calitatea învăţământului şi mass-media, fără a se ridica la valori foarte ridicate, întrunesc o apreciere mai favorabilă. Este demn de reţinut că dacă, în ceea ce priveşte calitatea, învăţământul este preponderent apreciat ca bun, accesibilitatea lui se consideră că lasă de dorit, în special pentru ţărani.

6. Timpul liber şi petrecerea lui

După cum se susţine, timpul liber al categoriilor socioprofesionale ocupate măsoară cel mai adesea 1-5 ore sau nu există deloc. Este de menţionat că între sexe nu se constată o deosebire consistentă în ceea ce priveşte durata timpului liber. Dintre cele două medii rezidenţiale, orăşenii dispun, cum era de bănuit, de mai mult timp liber. Circa 50% din ţărani nu admit a avea timp liber.

După părerea celor intervievaţi, timpul liber este bine folosit în familie, dar posibilităţile de a merge la spectacol sau de a face sport sunt reduse. În consecinţă, satisfacţia pentru modul de petrecere a timpului liber este minimă sau mediocră, ceea ce se vede din ponderea, în general, redusă a activităţilor de timp liber cu caracter cultural şi frecvenţa mai consistentă a celor de divertisment uşor şi gospodăresc.

Constatăm şi pe această cale locul televiziunii în preocupările omului de azi, poziţia ei de cel mai important mijloc de divertisment.

*

* *

Pătrunzând mai adânc în analiza determinanţilor calităţii vieţii, ajungem la nucleul valorilor spirituale. Omul trăieşte în societate şi în lume, în sens larg, împreună cu semenii săi. Iată de ce calitatea vieţii fiecăruia dintre noi depinde de felul cum sunt ceilalţi oameni şi felul cum este lumea este şi expresia modului cum îi percepem noi pe semenii noştri şi restul lumii. Pentru a realiza, din acest punct de vedere, o diagnoză a calităţii vieţii, s-a folosit un set de întrebări cu răspunsuri nuanţate. Judecând după răspunsurile date, semenii noştri sunt apreciaţi în eşantion ca fiinţe ponderate şi realiste. Omul de alături este moderat, binevoitor, deschis, responsabil şi de încredere, alteori egoist şi

nesigur. Oricum ar fi omul la un moment dat, cu timpul se poate schimba, deci e perfectibil.

Cât priveşte lumea, din eşantion se degajă impresia că nu trăim într-un univers ostil, că omul poate cunoaşte lumea. Înlănţuirea evenimentelor nefiind **ab initio** potrivnică omului, se recomandă să ne asumăm curajul implicării. Ceea ce întreprindem nu ne poate fi indiferent, fatalismul nefiind recomandabil. Sentimentul general este de optimism.

Calitatea vieţii se traduce în plan subiectiv prin sentimente complexe globale, sumative sau parţiale, particulare, respectiv vizând un aspect distinct al existenţei noastre. Între aceste sentimente şi indicatorii calităţii vieţii (luaţi în totalitatea lor, parţial sau chiar individual) nu există o simetrie perfectă. Cauza caestei desincronizări o reprezintă, aşa cum am mai arătat deja, aspiraţiile care se interpun între cauză (factorii determinanţi ai calităţii vieţii) şi efect (starea sufletească corespunzătoare, respectiv calitatea percepută a vieţii). De aceea, recunoscând importanţa analizei indicatorilor materiali ai calităţii vieţii, trebuie să admitem că hotărâtoare este percepţia acesteia. Or, din acest punct de vedere, ce ne relevă studiul efectuat?

Dintre indicatorii (şi componentele) care ar putea să ne ofere o măsură a realizării în viaţă, viaţă de familie este un prilej de mulţumire deosebită pentru un procent important din subiecţi, indiferent de mediul rezidenţial, statut socioprofesional sau vârstă. În rest, şi petrecerea timpului liber, şi veniturile, şi viaţa de zi cu zi, şi ceea ce am realizat până în prezent, şi momentele de bucurie, şi momentele de insatisfacţie sunt percepute preponderent nefavorabil în cadrul eşantionului. Între diferitele componente ale structurii sociale sunt desigur unele diferenţe, dar ele se înscriu în aceeaşi apreciere generală nesatisfăcătoare. Aşa stând lucrurile, concluzia care se impune este tristă: calitatea vieţii în România este în prezent în suferinţă. Constatarea aceasta, în generalitatea ei, este poate cea mai gravă acuzaţie la adresa regimului defunct care a putut atinge o asemenea dureroasă performanţă. Omogenizarea pe care a dorit-o atâta i-a reuşit, după cum se vede, dar a fost o omogenizare în jos.

Revoluţia din decembrie 1989 a pus în mişcare un proces de reconstrucţie a ţării pe baze cu totul noi. Faţă de transformările care vor avea loc şi pe care le vom suporta este firesc să se nască diferite preocupări, aparenţe ori temeri. Dintre diferitele primejdii posibile, cu urmări drastice asupra calităţii vieţii, cea mai temută este inflaţia (63,3% din cei cuprinşi în eşantion). Cei mai îngrijoraţi de perspectiva ei sunt funcţionarii, pe când ţăranii par mai puţin preocupaţi comparativ cu celelalte categorii socioprofesionale. (49,3%). Alte posibile manifestări disfuncţionale ale organismului social: şomajul, scăderea veniturilor, conflictele sociale şi criminalitatea se dovedesc şi ele sursa unei legitime şi variabile îngrijorări. Mediul urban pare mai vulnerabil în raport cu satul, ţăranii par mai optimişti decât restul categoriilor socioprofesionale.

Imaginea pe care o au oamenii despre calitatea vieţii lor nu este dintre cele mai favorabile. Cu toate acestea, lipsurile şi insatisfacţiile nu le-au alterat viziunea despre lume, care rămâne, aşa cum rezultă din studiul întreprins,

preponderent optimistă. Oamenii cred în continuare în capacitatea lor de a determina cursul evenimentelor şi, prin aceasta, de a-şi făuri un destin mai bun. Încrederea aceasta poate fi, în condiţiile unei politici judicioase, punctul de plecare pentru ridicarea calităţii vieţii în lunile şi anii care vin la nivelul standardelor europene.

Anexe

Anexa nr. 1

Repartizarea subiecţilor din eşantion după principalele date socioocupaţionale

Sexul: bărbaţi 53,8%; femei 46,2%	
Ocupaţia de bază (%)	
- ţărani	21,8
- muncitori	39,1
- tehnicieni, maiştri	6,1
- funcţionari	4,7
- intelectuali	14,9
- alte ocupaţii	2,0
- pensionari	6,6
- casnice	4,7
Sectorul economic în care lucrează (%)	
- public (de stat)	63,9
- particular	6,1
- cooperaţie	18,6
Domeniile de activitate (%)	
- agricultură	29,6
- industrie	34,0
- transp., telecomunicaţii	4,4
- comerţ, turism	5,1
- construcţii	2,5
- învăţământ, cultură	5,5
- cercetare, proiectare	1,4
- sănătate	4,6
- altele	1,4
Situaţia faţă de conducere (%)	
- fără funcţie de conducere	70,3
- şef atelier, secţie	3,1
- şef echipă, birou	7,9
- în conducerea unităţii	4,3
Pregătirea şcolară (%)	
- fără şcoală	1,7
- şcoală generală neterminată	9,5
- şcoală generală	22,3
- şcoală profesională	17,0
- liceu	25,4

- şcoală postliceală	6,1
- studii superioare	18,9
- altele	0,7
Locul de naştere (%)	
- rural	69,2
- urban	30,6
Domiciliul actual (%)	
- rural	38,7
- urban	57,4
- comună suburbană	3,7
Vârsta (%)	
- sub 25 ani	12,5
- sub 30 ani	24,3
- între 31- 60	66,7
- peste 60 ani	8,9
- vârsta medie	40,3
Numărul mediu de copii în întreţinere	1,3
Ocupaţia soţiei (soţului) (%)	
- nu sunt căsătorit(ă)	16,9
- fără ocupaţie (casnică)	6,0
- ţăran(că)	13,3
- muncitor (muncitoare)	31,1
- funcţionar(ă)	10,3
- intelectuală(ă)	14,5
- altele	7,5

Anexa nr. 2

Venituri după mediul de rezidenţă şi statut socioocupaţional

Nr. crt.	Rezidenţă/statut socioocupaţional	Venit mediu pe gospodărie (lei lunar)	Venit mediu pe membru gospodărie (lei lunar)	Nr. mediu de persoane ocupate pe gospodărie	Nr. mediu persoane gospodărie
1	Total eşantion	3209,84	1858,11	1,90	3,89
2	Urban	3460,50	2337,74	1,80	3,64
3	Rural	2869,34	1615,24	2,18	4,23
4	Ţărani	2454,12	1467,90	2,05	4,24
5	Muncitori	3353,72	1799,89	2,01	3,91
6	Tehnicieni, maiştri	4300,67	2304,40	2,05	4,22
7	Funcţionari	3773,25	2179,78	2,09	4,05
8	Intelectuali	4196,25	2286,39	1,98	3,66
9	Alte ocupaţii[x]	2687,29	1911,88	2,27	3,39
10	Pensionari	3042,37	2144,85	0,74	2,66
11	Casnice	868,96	1471,04	1,04	4,11
12	Sub 25 ani	2718,74	1942,59	2,18	3,50
13	Sub 30 ani	2876,13	1914,55	2,10	3,51
14	31-60 ani	3412,37	1838,11	1,94	4,16
15	Peste 60 ani	2605,78	1853,78	1,01	2,85

x) Numărul de subiecţi din această categorie sociocupaţională a fost de numai 41, astfel încât rezultatele obţinute ar putea fi neconcludente.

Anexa nr. 3

Estimarea veniturilor familiei în raport cu necesităţile

Nr. crt.	Mediu rezidenţial categoria socioprofesională	Sub necesităţi (%)	La limita necesităţilor (%)	Puţin peste trebuinţe (%)	Depăşind clar trebuinţele (%)
1	Total eşantion	10,3	53,3	30,7	4,4
2	Femei	11,3	53,1	30,3	4,1
3	Bărbaţi	9,5	53,4	31,0	4,6
4	Urban	7,4	53,8	34,2	3,5
5	Rural	14,2	52,6	26,1	5,5
6	Ţărani	13,9	53,6	24,2	7,6
7	Muncitori	10,7	59,8	26,0	2,0
8	Tehnicieni, maiştri	2,4	50,0	42,1	3,2
9	Funcţionari	11,3	46,4	38,1	3,1
10	Intelectuali	3,9	41,8	47,7	4,6
11	Alte ocupaţii[x]	4,9	41,5	46,3	7,3
12	Pensionari	13,2	53,7	24,3	8,8
13	Casnice	18,7	50,0	25,0	4,2
14	Sub 25 ani	10,1	56,6	26,0	5,4
15	Sub 30 ani	11,2	58,1	25,3	4,0
16	31-60 ani	9,4	52,1	33,6	3,6
17	Peste 60 ani	15,3	48,6	23,5	11,5

x) Vezi nota de la situaţia nr.2

Anexa nr. 4

Veniturile băneşti declarate obţinute de pe terenurile agricole în folosinţă în anul 1989

Nr. crt.	Categoria socioprofesională Mediu rezident	Venit (lei)
1	Total eşantion	398,89
2	Urban	119,90
3	Rural	1920,91
4	Ţărani	4605,45
5	Muncitori	401,67
6	Tehnicieni	nesemnificativ
7	Funcţionari	nesemnificativ
8	Intelectuali	nesemnificativ
9	Pensionari	79,37
10	Casnice	119,06
11	Persoane sub 25 ani	291,68
12	Persoane sub 30 ani	219,58
13	Persoane 31-60 ani	393,68
14	Persoane peste 60 ani	1054,66

Anexa nr. 5

Locuinţa şi condiţiile de locuit

Nr. crt.	Mediu rezident categoria socioprofesională	Nr. camere					Suprafaţa medie pe persoană (m^2)	Proprietate %	Casă odihnă/casă la ţară	Dependinţe (bucătărie, cămară, baie)		
		1	2	3	4	5 (şi peste)				Nimic %	Parţial %	Toate %
1	Total eşantion	7,2	33,7	36,9	17,3	4,7	13,8	58,9	9,1	8,4	43,9	47,4
2	Eşantion ţărani	2,5	24,9	34,8	28,5	9,4	20,4	92,8	7,4	6,5	75,8	7,5
3	Rural	5,3	21,1	36,7	24,4	9,4	16,7	42,9	9,8	10,2	65,9	23,6
4	Urban	8,7	40,8	37,0	11,9	1,3	13,2	42,5	8,5	7,1	27,5	65,1
5	Muncitori	11,7	38,3	34,6	11,7	3,2	11,5	50,1	9,8	12,6	41,9	45,1
6	Tehnicieni, maiştri	4,0	26,2	45,2	18,3	6,3	13,7	57,1	9,5	11,9	28,6	59,5
7	Funcţionari	7,2	34,0	38,1	16,5	4,1	13,5	49,5	10,3	6,2	29,9	63,9
8	Intelectuali	4,6	27,8	43,5	20,3	3,3	14,8	48,0	8,5	3,6	30,7	65,0
9	Alte ocupaţii[x]	9,8	26,8	43,9	12,2	7,3	15,3	43,9	17,1	2,4	26,8	70,7
10	Pensionari	6,6	52,2	30,1	10,3	0,7	19,6	44,9	9,6	2,2	22,8	75,0
11	Casnice	4,2	40,6	39,6	12,5	3,1	13,1	46,9	12,5	7,3	25,0	67,7
12	Persoane sub 25 ani	24,8	24,8	27,9	15,5	5,8	12,3	45,0	13,2	11,2	40,3	47,3
13	Persoane sub 30 ani	20,0	31,7	29,1	13,6	5,0	12,1	43,3	10,6	11,2	41,3	46,9
14	Persoane 31-60 ani	2,8	33,4	39,8	18,9	5,0	14,3	63,5	8,9	7,5	44,8	47,4
15	Persoane peste 60 ani	5,5	41,0	36,6	15,3	1,6	24,9	67,2	6,6	7,7	43,7	48,6

x) Vezi nota la anexa nr. 1

Anexa nr. 6

Înzestrarea gospodăriei cu bunuri casnice

Nr. crt.	Mediu rezidenţial Categoria socioprofesională	Frigider	Congelator	Maşini spălat	Aspirator	Radio	TV	Video	Magnet., casetofon, pick-up	Bicicletă	Motocicleta	Autoturism	Telefon	Nu	Bibliotecă		
															100 vol. %	500 vol.%	Peste 500 vol. %
1	Total eşantion	79,2	19,3	67,1	55,4	86,7	88,0	7,7	48,	39,3	3,5	25,9	45,8	38,6	35,1	16,4	9,5
2	Urban	89,5	25,9	78,1	75,4	88,8	91,7	10,6	57,7	29,2	2,4	33,3	64,7	20,5	39,5	25,1	14,5
3	Rural	65,6	10,2	52,2	28,5	84,0	83,2	3,8	35,3	53,0	4,9	15,8	20,3	62,9	29,1	4,7	2,6
4	Subeşantion ţărani	61,7	7,2	47,3	17,5	82,3	82,7	3,6	26,7	57,6	5,8	10,1	15,2	69,5	26,9	2,2	1,1
5	Muncitori	75,7	13,7	65,2	53,6	84,3	85,1	5,6	49,4	37,1	4,1	18,9	36,2	48,1	39,2	9,2	2,6
6	Tehnicieni, maiştri	91,3	23,0	84,9	81,0	89,7	94,4	7,1	62,7	34,1	-	44,4	60,3	21,4	46,0	22,2	9,5
7	Funcţionari	91,8	29,9	74,2	75,3	88,7	88,7	16,5	67,0	46,4	3,1	43,3	61,9	9,3	36,1	43,3	11,3
8	Intelectuali	94,4	36,9	81,4	80,1	94,1	95,1	13,4	69,6	31,4	1,6	52,6	79,1	3,6	22,2	39,5	34,6
9	Alte ocupaţii	87,8	36,6	85,4	75,6	85,4	95,1	14,6	56,1	43,9	4,9	36,6	65,9	7,3	51,2	36,6	4,9
10	Pensionari	94,9	26,5	76,5	83,8	92,6	94,9	9,6	37,5	14,0	0,7	27,9	83,8	16,2	43,4	19,9	20,6
11	Casnice	87,5	31,2	78,1	65,6	89,6	91,7	11,5	40,6	31,2	2,1	21,9	62,5	25,0	46,9	18,7	9,4
12	Sub 25 ani	62,4	16,7	49,6	43,0	81,0	77,1	5,4	52,3	38,8	3,1	15,5	31,0	47,0	36,0	11,6	4,3
13	Sub 30 ani	69,1	14,4	57,7	47,5	82,4	82,2	5,6	55,1	36,9	3,2	15,6	31,9	44,5	35,5	15,2	4,4
14	31-60 ani	82,4	21,2	71,6	59,0	88,0	90,4	8,8	48,1	41,4	3,8	30,6	49,2	36,0	35,5	17,3	10,7
15	Peste 60 ani	93,1	18,0	59,0	50,3	88,5	86,3	4,9	29,0	30,1	2,2	18,0	57,9	41,5	31,7	12,6	14,2

Anexa nr. 7

Intenţiile de cumpărare şi realizare în 1990

Nr. crt.	Mediul rezidenţial Categoria socioprofesională	Autoturism %	Mobilă %	Congelator %	Frigider %	Maşină spălat %	Aparatură electronică %	Obiecte de valoare	Alte bunuri	Întreprinderi particulare
1	Total eşantion	15,6	27,3	24,0	20,7	21,8	32,6	7,1	24,5	9,8
2	Urban	16,8	25,0	24,5	13,5	17,3	37,2	8,3	24,9	12,7
3	Rural	13,9	30,1	23,4	30,0	27,6	26,1	5,4	24,2	6,0
4	Subeşantion ţărani	11,0	31,2	20,2	30,3	23,8	22,2	4,0	24,4	6,5
5	Muncitori	17,6	32,2	26,5	24,2	26,1	34,6	5,9	25,5	8,4
6	Tehnicieni, maiştri	16,7	22,2	29,4	19,8	23,8	37,3	5,6	21,4	12,7
7	Funcţionari	21,6	28,9	18,6	11,3	15,5	38,1	8,2	23,1	14,4
8	Intelectuali	19,0	23,2	25,5	10,5	18,0	42,5	13,7	23,9	19,0
9	Alte ocupaţii	26,8	22,0	19,5	19,5	17,1	34,1	7,3	29,3	17,1
10	Pensionari	8,1	6,6	22,8	2,2	8,1	29,4	8,8	21,3	2,2
11	Casnice	8,3	17,7	19,8	16,7	14,6	25,0	8,3	26,0	7,3
12	Sub 25 ani	13,6	41,5	20,9	30,2	31,4	37,2	7,4	31,0	6,6
13	Sub 30 ani	17,2	40,7	23,2	28,5	27,5	38,9	7,4	26,5	10,4
14	31-60 ani	16,0	25,2	25,6	19,5	21,3	32,2	7,2	24,0	10,5
15	Peste 60 ani	8,2	6,0	14,8	8,2	10,4	18,6	6,0	23,0	3,3

2. Strategii economice de creştere a calităţii vieţii

Bogdan IATAN

1. General şi particular în strategia economică

Strategia constituie ansamblul acţiunilor orientate spre pregătirea, planificarea şi conducerea operaţiunilor îndreptate către realizarea obiectivului propus.

O strategie se formulează pentru o anumită perioadă şi diferă de la ţară la ţară în funcţie de condiţiile concrete existente pe plan naţional şi internaţional.

Alegerea unei strategii corecte este decisivă datorită faptului că toate acţiunile de natură economică sau neeconomică îi sunt subordonate şi pentru că aplicarea ei bine fundamentată generează în principiu rezultatele pozitive.

Pentru înfăptuirea unei strategii este pusă în mişcare o gamă variată de pârghii financiare, legislative, administrative care sunt folosite în luarea şi punerea în aplicare a măsurilor la diferite niveluri de decizie. Din această cauză, succesul unei strategii se află în corelaţie cu mijloacele folosite, cu tactica adoptată.

În cazul calităţii vieţii, a cărei creştere reprezintă obiectul fundamental, strategia trebuie să ţină cont de elementele sale componente: nivel de trai, calitatea mediului înconjurător, calitatea mediului de muncă, calitatea mediului familial, calitatea mediului social. Pentru îmbunătăţirea celor cinci elemente, strategiile elaborate pot fi de natură economică sau noneconomică.

Locul şi rolul strategiilor economice se află în strânsă legătură cu importanţa şi caracterul obiectivului fixat şi cu termenul – scurt, mijlociu sau lung – pentru care acestea se elaborează.

În cazul unei economii, strategia poate să vizeze fie o anumită ramură sau domeniu al vieţii social-economice, ca, de exemplu, strategia în domeniul investiţiilor, al agriculturii, al energiei, fie întregul complex economic prin industrializare, retehnologizare sau modificarea structurii economice.

Subordonate strategiilor economice generale de la nivelul unei economii naţionale, se formulează şi strategii la nivel local privind zone sau regiuni ale statului respectiv.

Totodată, strategiile de dezvoltare economică pot fi elaborate şi pentru un grup de ţări sau pentru regiuni ale globului, fiind sprijinite de organisme internaţionale specializate, prin programe, mijloace financiare sau materiale.

2. Experienţe internaţionale

În elaborarea unei strategii economice complexe, ca în cazul ţării noastre, trebuie ţinut cont de experienţele altor state în acest domeniu, pentru a cântări corect eficienţa acestora şi pentru a alege modelul cel mai uşor de

adaptat la realităţile româneşti şi a evita la timp repetarea greşelilor făcute de alţii. În cele ce urmează prezentăm, pe scurt, câteva coordonate ale strategiilor altor ţări aplicate domeniului economico-social.

În **Grecia**, agricultura aparţine în întregime sectorului privat, la fel ca şi comerţul interior, în timp ce statul este administratorul instituţiilor de învăţământ şi sănătate şi al reţelei de transporturi. Industria prelucrătoare se află în proporţie de aproape 70% în proprietate particulară, fiind deci foarte puţin concentrată, 99% din întreprinderi sunt de dimensiuni mici şi mijlocii, cu până la 1000 de angajaţi.

Spania, din 1978, şi-a propus obiective asemănătoare cu ale ţării noastre, trecând la restructurarea economiei naţionale şi modernizarea din mers a principalelor ramuri economice, eforturi ce au generat importante costuri sociale, printre care şi pierderea a peste 100 mii locuri de muncă.

După aderarea în 1986 la Piaţa Comună, economia spaniolă s-a confruntat cu o intensificare a concurenţei, ceea ce a condus în ultimii patru ani la efectuarea unor investiţii masive, al căror ritm anual de creştere a depăşit 13%.

În prezent, turismul a devenit o ramură de bază a economiei, la fel ca şi serviciile, a căror pondere este de cca 60%. Totodată, are loc o creştere intensă a activităţii de construcţii, al cărei ritm anual depăşeşte 10%.

Creşterea economică a Spaniei s-a bazat pe creşterea cererii interne de consum, importurile ajungând să fie de două ori mai mari decât exporturile.

Cu toate aceste realizări, structurile industriale sunt învechite, industria foarte puţin specializată datorită costului mic al forţei de muncă, ce a determinat orientarea spre producţia ce încorporează o cantitate foarte mare de manoperă.

Un proces de reorientare cunoaşte şi economia Suediei, dezvoltarea acesteia fiind privită într-un context mai larg, prin luarea în considerare şi a altor sectoare, ca informatica, cercetarea, comunicaţiile, educaţia.

Din anul 1982, Suedia a cunoscut un ritm mediu anual de creştere a PIB de 4% pe an. În perioada 1982-1986, investiţiile în capital fix au crescut cu peste 40%. Sectoarele mari consumatoare de energie şi materii prime au cunoscut o scădere a producţiei. Astfel, producţia de oţel a scăzut de la 7 milioane tone în 1982 la 5,5 milioane tone în 1986. S-au redus, de asemenea, construcţiile navale.

Ponderea industriilor bazate pe tehnologie de vârf şi pe cercetare a crescut. S-a dezvoltat producţia de produse electronice, chimice, farmaceutice, echipamente de transport şi telecomunicaţii, s-au înviorat industriile textile şi de încălţăminte. Producţia de automobile s-a dublat, reprezentând 8% din valoarea adăugată a industriei suedeze.

3. Elemente definitorii pentru o posibilă strategie economică în România

Ceea ce trebuie precizat de la început este că, în cazul ţării noastre, strategia creşterii calităţii vieţii se suprapune până la identificare cu cea a reformei pe toate planurile – economic, social, politic, cultural.

Conform unui principiu verificat adesea în practică, pentru a ajunge cât mai sus trebuie să aspiri cât mai sus.

Programul guvernamental prevede o serie de reforme care, aplicate cum trebuie, vor face ca într-un timp relativ scurt – 6 ani – standardul de viaţă în România să fie la nivel mediu european. Un obiectiv îndrăzneţ, dar foarte greu de realizat. Atingerea acestui nivel presupune însă o bază economică solidă, care să funcţioneze sănătos.

a. Situaţia actuală a economiei româneşti

În momentul actual, structura economiei naţionale este disproporţionată. Există o multitudine de unităţi gigant, aparţinând unor sectoare grele, mari consumatoare de energie, cu producţie sub capacităţile proiectate, cu produse despre care putem spune că nici pentru economia internă nu mai sunt competitive, unităţi care se confruntă cu o gravă criză de materii prime. Există, de asemenea, unităţi reprezentante ale tehnicii de vârf, care realizează însă produse cu performanţe ale anilor '70. Întreprinderile de bunuri de consum, deşi relativ numeroase, din punct de vedere al capacităţilor lor nu satisfac nevoile populaţiei. În ultimele două decenii, industria şi-a tras ceva din agricultură, care în momentul de faţă îşi desfăşoară activitatea într-un sistem de preţuri total nestimulator. Sistemul de preţuri însuşi, la nivelul întregii economii, a fost creat artificial, nereflectând adevăratele raporturi valorice ale produsului societăţii. În cazul unui sistem de preţuri libere, toate întreprinderile ar deveni falimentare.

Sistemul serviciilor sociale - învăţământ şi cultură, sănătate, asigurări sociale - este depăşit.

Resursele de materii prime, cantitatea şi calitatea apei, starea pădurilor, sănătatea pământului sunt profund alterate.

Direcţii ale strategiei economice

Edificarea unui nou tip de economie presupune o restructurare profundă a tuturor ramurilor în condiţiile unei prestaţii sociale eficiente şi ale protejării mediului înconjurător.

În domeniul industriei. Pentru redresarea economiei, în ţara noastră s-ar lua în considerare următoarele două variante:

1. Menţinerea actualei structuri economice, care să fie supusă unui amplu proces de modernizare;

2. Modificarea structurii economice actuale şi mutarea centrului de greutate spre industria bunurilor de consum, prestări de servicii şi mica industrie.

Alegerea primei variante prezintă o serie de neajunsuri:

- presupune efectuarea unei a doua industrializări, ceea ce ar determina costuri financiare şi sociale imense;
- menţinând actuala structură economică înseamnă să perpetuăm o configuraţie în care ramurile energofage vor constitui un continuu balast;
- ţara noastră nu are tradiţie în producţia de tehnologii şi produse competitive ale industriei grele, fiindu-ne deci greu să devenim un ofertant valoros.
- Cea de-a doua varinată este mai fericită, prin avantajele pe care le prezintă:
- s-ar echilibra cererea cu oferta, creându-se şi disponibilităţi pentru export în cazul că vom aplica tehnologii de înaltă productivitate;
- procesele tehnologice vor fi mai uşor de condus;
- o asigurare între-un grad mai mare cu materii prime din producţia internă, în condiţiile în care agricultura va suferi şi ea un proces de modernizare adecvat.

Realizarea unei industrii moderne trebuie să fie susţinută de un sector energetic puternic, care în momentul de faţă se află în mare dificultate.

Pentru ieşirea din criză, credem că trebuie dezvoltată rapid folosirea energiei atomice şi celei neconvenţionale, paralel cu scăderea consumului de petrol în centralele electrice, prin modernizarea acestora şi cu exploatarea la maximum a reţelei hidrografice. Totodată, sunt necesare conservarea resurselor de ţiţei, gaze naturale şi cărbune, printr-o exploatare raţională, şi creşterea importurilor.

Dezvoltarea industriei se va face având ca bază mecanismul economiei de piaţă. Aceasta se desfăşoară într-un cadru (economic, legislativ) care la noi deocamdată lipseşte. De asemenea, există sectoare economice care, mai ales în situaţia instabilă de la noi, nu pot fi lăsate, datorită importanţei lor, să funcţioneze pe baza unor astfel de relaţii. Rolul planului nu poaste fi, aşadar, exclus, dar el va trebui să se manifeste fără rigiditate, în ramurile primare ale economiei, care vor rămâne o bună perioadă de timp în mâna statului.

În domeniul agriculturii

Agricultura oferă mari rezerve, atât în ceea ce priveşte aprovizionarea populaţiei, cât şi din punct de vedere al ocupării forţei de muncă.

Acestei ramuri trebuie să i se aplice o reformă generală, care să constea nu numai în împroprietărirea ţăranimii, cât mai ales în sprijinirea ei cu mijloacele materiale necesare, prin chirii reduse percepute asupra uneltelor,

prin acordarea de credite pe termen lung şi cu dobândă redusă şi, în cazul lucrătorilor în unităţile agricole de stat, prin salarii stimulatoare.

Repopularea satelor şi atragerea forţei de muncă în agricultură presupune orientarea unui important segment al investiţiilor în această ramură.

În domeniul racordării la economia mondială

În perioda interbelică existau în ţara noastră două curente diametral opuse în cadrul politicii economice: „prin noi înşine" şi „porţi deschise capitalului străin".

Dacă pentru acea vreme prima opţiune era perfect viabilă datorită slabei interacţiuni a economiilor naţionale şi existenţei unei baze economice care plasa România la nivel mediu european, acum această orientare, cel puţin o perioadă de timp, este exclusă, atât din cauza secătuirii economice şi a nivelului de trai scăzut, cât mai ales datorită puternicelor interdependenţe existente pe plan mondial care fac ca nici o economie să nu poată avansa decât integrată sistemului economic internaţional.

Cum se remarcă din a doua variantă, economia noastră trebuie să se deschidă spre exterior, nelăsând însă o pătrundere anarhică a capitalului străin, care să fie mai apoi scăpat de sub control, iar procesul trebuie dirijat spre punctele nevralgice ale economiei, acolo unde ea nu se poate reface decât cu ajutorul acestui capital. Împrumuturile externe raţional contractate şi utilizate constituie, de asemenea, un instrument important.

După cum se ştie, ţările Pieţei Comune au niveluri diferite de dezvoltare, state ca Marea Britanie, Franţa sau Germania făcând parte din elita ţărilor avansate, în timp ce altele, ca, Grecia, Spania sau Portugalia, se află la niveluri inferioare de dezvoltare din CEE. Pentru început, România va trebui să adâncească cooperarea cu acestea din urmă, căutând să ajungă într-o relaţie de complementaritate economică cu ele şi să cucerească astfel noi segmente ale pieţei europene.

În domeniul social

Un nivel de trai ridicat presupune nu numai satisfacerea într-o măsură îndestulătoare cu bunuri materiale, ci şi un sector de servicii social-culturale dezvoltat.

Strategia economică în plan social se referă la crearea cadrului necesar pentru susţinerea din punct de vedere material şi financiar a instituţiilor acestui sector.

Un rol principal joacă atât unităţile economice care trebuie să furnizeze baza materială, cât şi statul, care trebuie să redistribuie o parte din veniturile sale în această sferă.

Suedia reprezintă un exemplu edificator în acest sens, unde cea mai mare parte a fondurilor provine din impozitul pe venituri. Formarea acestora se

realizează în proporţie de 40% de la stat, 30% din veniturile regiunilor şi municipiilor şi 30% de la patroni. Guvernul asigură fondurile necesare pensiilor, alocaţiilor pentru copii, alocaţiilor de locuinţe, patronii suportă cheltuielile legate de pensiile suplimentare, îngrijirea medicală, ajutoarele de boală, iar municipiile acordă baza materială şi financiară pentru asistenţa medicală a celor nevoiaşi. În ultimii douăzeci de ani, în Suedia a scăzut contribuţia cetăţenilor şi a crescut cea a patronilor. La noi, cel puţin pentru anul trecut, venitul naţional se distribuia în proporţie de 70% în fond de consum şi 30% în fond de acumulare. Mărirea procentului atribuit fondului de consum pentru ameliorarea nivelului de trai este doar un simplu paliativ. A fost demonstrat faptul că, după o perioadă de câţiva ani, fondul de consum, în cazul menţinerii unei rate mai ridicate a acumulării, depăşeşte în mărime absolută pe cel realizat în cazul uneia mai scăzute în condiţiile păstrării unui nivel identic al productivităţii fondurilor fixe productive (al eficienţei acumulării). Or, stabilind o strategie pe un termen mai îndelungat, nu putem lua în considerare această variantă.

Calitatea serviciilor social-culturale depinde în mare măsură de cei care le prestează: personalul sanitar, cadrele din învăţământ şi asigurări sociale, oamenii de cultură.

Aceste cateforii, prin prisma salariului primit în prezent, nu sunt stimulate să desfăşoare o muncă de calitate, importanţa activităţii lor nu este corect apreciată. Aşadar, este necesară revizuirea sistemului de salarizare în această sferă.

Un element care determină calitatea serviciilor social-culturale este dotarea materială, simţindu-se nevoia alocării unor surse financiare sporite.

Odată cu trecerea la economia de piaţă, prin pârghii legislative trebuie să se încurajeze susţinerea acţiunilor social-culturale de către unităţile economice, prin măsuri ca: dreptul acestora de a finanţa anumite instituţii; dreptul de a înfiinţa instituţii particulare; posibilitatea existenţei paralele a instituţiilor de asigurări sociale particulare, sindicale şi de stat; dreptul de a crea reţele proprii de asistenţă socială; scutiri de impozite pentru sumele afectate acestor acţiuni.

Totodată statul trebuie să acorde subvenţii pentru menţinerea unor preţuri accesibile la produsele ce se desfac în domeniul social-cultural: medicamente, cărţi şi manuale, hrană pentru cantine, obiecte de folosinţă pentru persoanele handicapate, construcţii de locuinţe etc.

În domeniul protecţiei mediului înconjurător

Pe lângă nivelul de trai, o componentă a calităţii vieţii o constituie calitatea mediului natural.

Creşterea economică este un obiectiv al societăţii, însă atât producţia, cât şi consumul alterează mediul înconjurător. Această alterare are loc în principal în două direcţii: poluarea (chimică, radioactivă, sonoră, vizuală) şi secătuirea resurselor (defrişări, consum de apă, exploatarea subsolului).

Eliminarea degradării madiului natural presupune luarea unor măsuri în plan economic cu caracter reparator şi preventiv.

Măsurile cu caracter reparator se referă în special la anumite cheltuieli ce trebuie făcute pentru înlăturarea efectelor negative şi care se suportă de către stat, unităţile poluante şi consumator, prin preţ.

Măsurile cu caracter preventiv se referă la încetarea funcţionării unor întreprinderi sau restrângerea activităţii lor la limitarea investiţiilor în obective poluante.

Protejarea resurselor solului şi subsolului constituie, de asemenea, o cerinţă căreia acţiunile economice trebuie să i se subordoneze. Exploatarea acestora trebuie să se facă raţional, pentru a permite regenerarea lor, stabilindu-se o limită la care să se stopeze exploatarea.

Deşi apare o contradicţie între necesitatea unei dezvoltări rapide şi necesitatea protejării mediului natural, nu trebuie uitat că această din urmă acţiune costă, iar câştigurile realizate prin protejare trebuie cântărite în raport cu costul acesteia.

3. Transformarea modurilor şi a stilurilor de viaţă sub impactul trecerii la economia de piaţă

Laura URSE

Omul şi viaţa lui rămân cel mai dificil şi delicat subiect de cercetare, de aceea preocupările au fost specializate, deci unilaterale. Ca urmare, omul cotemporan s-a trezit în faţa unei multitudini de imagini despre el însuşi, imagini care adeseori se contrapun, se anulează. Omul abstract al filosofului, omul teologului şi al umanistului sau, mai recent, homo tehnicus, homo economicus, homo socoilogus sunt numai câteva ipostaze ale aceleiaşi fiinţe împreună cu viaţa ei. „Modul de viaţă" şi „stilul de viaţă" sunt abordări ale vieţii oamenilor din perspectiva sociologilor. Dar este locul să amintim că, dacă tuturor li se cere rigoare, sociologiei, prin natura obiectivului ei, i se cere mai mult, şi anume sinceritate. Rigoarea o ajută să descopere adevărul, iar sinceritatea să-l rostească cu francheţe. Sociologul trebuie să spună cinstit că ceea ce vede şi poate afla nu reprezintă întregul – iată dovada sincerităţii! Şi mai trebuie să atragă atenţia că partea văzută a fenomenelor sociale, din unghiul său de vedere, trebuie completată cu partea văzută din alte unghiuri. În acest sens trebuie privit „modul de viaţă" şi „stilul de viaţă", abordarea lor completată presupunând transdisciplinaritate, deci nu o adiţionare mai mult sau mai puţin mecanică şi electrică a opiniilor diferitelor ştiinţe, succesiv sau simultan, ci o abordare integrală şi integralistă a problemelor vieţii social-umane în ordinea de priorităţi stabilită tot de viaţă. Cercetarea modurilor şi stilurilor de viaţă pe care o vom efectua porneşte de la aceste principii. În

cercetările demarate ne confruntăm cu două greutăţi: pe de o parte, sunt greutăţile de ordin teoretico-metodologic, iar pe de altă parte, greutatea diagnosticării propriu-zise a formării modurilor şi stilurilor de viaţă. Va trebui să se ajungă la explicarea modalităţilor de formare a actelor de viaţă sub presiunea diverselor influenţe, pentru că, oprindu-se numai la explicarea şi enumerarea factorilor care determină constituirea faptelor de viaţă, fără a pătrunde în chimia combinării acestora, înseamnă să rămânem la periferia fenomenelor.

Conform părerii celor mai mulţi cercetători, modul de viaţă este efect al unor condiţii sociale date, în timp ce stilul de viaţă înseamnă posibilitatea alternativelor, variaţia care poate exista în condiţiile date ca urmare a unor opţiuni personale. În cercetarea concretă nu cred că trebuie să se separe categoric aceste două optici, pentru că se introduce un element de artificialitate, viaţa oamenilor fiind un tot în care elementele exterioare se întrepătrund cu cele personale în cadrul unui proces complex. Adâncirea cunoaşterii vieţii oamenilor nu trebuie să se oprească la stadiul amănunţit al diverselor domenii sau perspective, ci trebuie, în final, să depăşească această viziune, recompunând ansamblul.

Pornind de la această premisă metodologică, se va desfăşura studierea modurilor şi stilurilor de viaţă din ţara noastră, pe fondul transformărilor care au început deja şi care vor continua să marcheze încă un timp mersul vieţii economice, sociale, politice.

Considerăm că transformările în planul modurilor şi stilurilor de viaţă în ţara noastră vor gravita în jurul următoarelor probleme:

- **Proprietatea**, ca element fundamental al schimbărilor şi care va influenţa, la rândul ei, munca, modul de dobândire a veniturilor, modalitatea de folosire a veniturilor, obiectivele de viaţă, relaţiile interpersonale şi, nu în ultimul rând, va duce la accentuarea inegalităţii între oameni.
- Munca, desfăşurată în cadrul mai multor forme de proprietate, se schimbă în însuşi modul ei de desfăşurare şi va trebui să aibă la bază cointeresarea reală. Corelat cu **modul de salarizare,** va determina o schimbare de mentalitate, gravitând în jurul hărniciei şi iniţiativei, ca singure soluţii pentru a avea un loc de muncă şi o sursă de venituri. Spectrul **şomajului** va determina, pe de o parte, interes mai mare pentru pregătirea profesională, pentru cantitatea şi calitatea muncii depuse în întreprindere, cât şi un sentiment de securitate scăzut, ceea ce va marca mentalităţile, stilul de muncă şi de viaţă. Schimbarea **relaţiilor de muncă** este urmarea firească a celor arătate mai sus, marcate de responsabilitate, competiţie etc.
- Scăderea **duratei de muncă** prin micşorarea săptămânii de lucru constituie un element cu greutate în structurarea unor noi moduri şi

stiluri de viaţă în ţara noastră. Ştim că această scurtare a săptămânii de lucru a fost rezultatul unei iniţiative guvernamentale şi finalizată prin presiunea sindicală. În mod direct, ea are ca rezultat mărirea timpului extraprofesional şi a timpului liber. Din păcate, această scădere a duratei săptămânii de lucru a avut loc în condiţiile dezorganizării, din diferite motive, a procesului de producţie şi a dus la accentuarea scăderii producţiei şi la menţinerea şi chiar la creşterea veniturilor din muncă, situaţie nefirească şi contrară legităţilor economiei de piaţă. Redresarea situaţiei nu pare să fie rapidă. Chiar depăşind această situaţie, oamenii vor trebui să aleagă între două alternative: mai mult liber ca urmare a reducerii săptămânii de lucru (cu un anume nivel al veniturilor) sau mai mulţi bani, muncind suplimentar. Opţiunea va determina schimbări în modul şi stilul de viaţă al fiecăruia.

- **Veniturile:** în corelaţie cu proprietatea şi munca, modul în care le obţinem şi nivelul acestora vor influenţa destinaţia lor, mentalităţile noastre în cea ce priveşte repartizarea veniturilor pe care le obţinem Cum le vom repartiza între hrană, îmbrăcăminte, timp liber, dotarea gospodăriei cu bunuri, creşterea şi educarea copiilor, acumulare pur şi simplu, acumulare pentru investiţii? Prognozele noastre nu se pot inspira din tendinţele altor ţări, datorită specificităţii situaţiei din ţara noastră, specificitate dată de situaţia de tranziţie în care ne aflăm şi ne vom afla un timp şi care este în egală măsură economică şi non-economică (obiceiuri, mentalităţi, valori etc.). Este de aşteptat o diferenţiere mare a veniturilor între diferite grupuri şi persoane, ceea ce va influenţa opţiunile pentru anumite activităţi şi profesii, schimbarea rolului banului în ierarhia valorică şi, în general, modalităţile în care vom trăi, mai ales atunci când veniturile se vor întâlni cu aspiraţiile, precum şi cu cantitatea de bunuri existente pe piaţă.
- **Profesiile** vor cunoaşte un proces de reconsiderare, cu influenţă asupra învăţământului. Până acum era un element important de diferenţiere a modurilor şi stilurilor de viaţă, rămânând de văzut dacă nu va ceda locul altor criterii sau nu se va alătura altor criterii.
- Spre ce tipuri de profesii se vor îndrepta tinerii? Se vor îndrepta spre profesii specifice agriculturii? Se vor îndrepta spre munci grele sau vor prefera să „întreprindă" ceva din care vor câştiga suficient sau chiar foarte bine? Care va fi gradul de şcolarizare în condiţiile în care învăţământul nu mai este obligatoriu decât până la un anumit nivel, inferior celui de până acum? Accesul la formele superioare de învăţământ va creşte sau va scădea? Situaţia încă instabilă, fără o legislaţie definitivă nu permite încă să se dea răspunsuri cu un grad mai mare de precizie.

- **Timpul liber** va fi puternic şi direct influenţat de venituri şi de durata timpului de muncă. Care va fi opţiunea următoare: mai multă muncă (pentru câştiguri mai mari) sau mai mult timp liber (pentru odihnă şi divertisment)? Vom achiziţiona mai multe bunuri în gospodării pentru petrecerea timpului liber? Unde ne vom petrece cu precădere timpul liber: în familie, în localitate sau în afara localităţii? Care va fi rolul televiziunii, atât în petrecerea timpului liber, cât şi în formarea modurilor şi stilurilor de viaţă, prin informaţiile pe care le furnizează, contribuind la naşterea unor modele în diminuarea tradiţiei şi a specificităţii naţionale şi în preluarea unor modele străine de a gândi şi de a trăi. Cum se va corela eficienţa financiară cu calitatea programelor oferite de diferite instituţii culturale, precum şi efectul acestor programe asupra nivelului cultural şi moral al publicului.
- **Gospodăria şi viaţa de familie,** adică tocmai ceea ce este marcat mai mult de opţiuni personale (respectiv stilul de viaţă) vor fi determinate atât de proprietate, muncă, venituri, profesii, timp liber, cât şi de idealuri, aspiraţii, valori care se formează.
- **Diferenţierile sociale** probabil se vor accentua. Însăşi conştiinţa acestor diferenţe şi a apartenenţei la anumite categorii constituie un factor important, capabil să determine opţiuni în ceea ce priveşte stilul de viaţă.
- **Relaţiile interumane** marcate de noile tipuri de proprietate, noile relaţii de muncă, inegalităţi, concurenţă, aspecte politice au început deja să se schimbe şi vor marca profund viaţa noastră.

Această trecere în revistă a direcţiilor unor transformări, cu implicaţii directe asupra modului şi stilului de viaţă, ne îndreptăţesc să ne întrebăm:

- care va fi raportul dintre „a avea" şi „a fi" în viaţa noastră?
- posibilul accent pe „a avea" (a dobândi) nu va duce la o sărăcire a vieţii noastre, şi aşa sărăcită spiritual, moral în perioada anterioară?
- are „a fi" o şansă reală de a căpăta un loc important în viaţa noastră şi cum?
- cât de mult se vor diversifica modurile şi stilurile de viaţă şi care va fi profilul acestora?
- din punct de vedere al sistemului dominant de raportare a acţiunilor noastre, spre ce stiluri de viaţă ne îndreptăm cu precădere: izolat, familial sau public?
- din punct de vedere al orientării dominante în viaţă, există două direcţii fundamentale: pasivă şi activă; există deja premise pentru orientarea activă, dar care vor fi trăsăturile acestei orientări active?
- aceleaşi premise duc către stiluri de viaţă inovatoare, în care iniţiativa şi imaginaţia au un rol important. Rămâne de văzut spre ce vor fi îndreptate iniţiativa şi imaginaţia.

Acestea sunt numai o parte din întrebările la care, prin cercetările noastre, vom încerca să dăm răspunsuri, pentru a ne constitui în surse de informaţii necesare politicilor sociale având ca obiectiv îmbunătăţirea calităţii vieţii.

III. FORŢA DE MUNCĂ – VENITURI

1. Consideraţii cu privire la veniturile individuale în economia de piaţă

Gabriel MĂŢĂUAN,
Radu VRÂNCEANU

Orientarea ireversibilă a României spre o economie de piaţă este însoţită de un reviriment al cunoaşterii ştiinţifice în acest domeniu.

Dintre numeroasele probleme ridicate de această tranziţie, cele legate de formarea, distribuirea şi utilizarea veniturilor individuale prezintă un interes deosebit, ele constituind surse majore de insatisfacţii potenţiale sau manifeste.

La momentul actual, trebuie să recunoaştem că principiile economiei de piaţă funcţionează mai mult subteran, legalizarea şi implementarea lor „la lumină" întâmpinând încă multe dificultăţi. Cu toate acestea, procesul transformării economice a fost demarat şi probabil va cunoaşte o dezvoltare tot mai pronunţată.

O componentă esenţială a sa va fi învăţarea modului de viaţă economic, în care omul îşi va gândi problemele materiale în termeni băneşti, şi nu ca până acum în cantităţi de genul „limită a subzistenţei".

Odată cu aceasta, actualele frustrări legate de creşterea preţurilor se vor atenua; oamenii vor accepta inflaţia, pentru că, în limite rezonabile, ea este inevitabilă[1] şi este o dovadă de înţelepciune să accepţi inevitabilul. În schimb, şi este important de anticipat, oamenii vor percepe mult mai acut insatisfacţiile generate de *inerţia veniturilor* individuale. Cunoaşterea mecanismului de formare şi distribuire a lor va permite decidenţilor politici să adopte măsurile cele mai adecvate pentru atenuarea acestor frustrări, pornind de la realităţile concrete ale societăţii noastre.

Ne propunem, în cele ce urmează, câteva consideraţii cu privire la formarea şi distribuirea veniturilor primare ale indivizilor într-o economie de piaţă. Prin venituri primare înţelegem în cadrul articolului veniturile băneşti directe obţinute de indivizi, indiferent de sursa obţinerii lor (muncă sau proprietate), dar înainte de impozitare (prelevarea la bugetul statului a unei părţi variabile din acestea). Pentru moment nu ne vom ocupa nici de veniturile

[1] Din punct de vedere teoretic, este posibilă realizarea unei inflaţii zero; dar atingerea unui asemenea obiectiv în prezent ar fi extrem de costisitor şi poate chiar lipsit de interes; într-un anumit model de creştere economică, inflaţia poate fi un stimulent în mobilizarea economiilor societăţii pentru investiţii şi chiar în creşterea venitului naţional real.

sub formă de transferuri băneşti, primite de indivizi sub formă de pensii, alocaţii, alte ajutoare, şi nici de formele nonbăneşti de venituri, cum ar fi timpul liber sau disutilitatea muncii[1].

Trebuie să remarcăm faptul, că în prezent, posibilităţile de analiză a diferitelor categorii de venituri sunt cu totul altele. Această deschidere are la bază două premise: pe de o parte, din punct de vedere teoretic, se constată o receptivitate a economiştilor faţă, de modelele teoretice ale economiei de piaţă, în toată diversitatea lor, orice opinie putând fi acceptată sau cel puţin discutată în măsura în care este însoţită de argumente viabile; pe de altă parte, în sfârşit putem dispune de date reale. Chiar dacă din punct de vedere metodologic ele nu sunt întotdeauna cele mai adecvate pentru a reflecta în profunzime fenomenul, cel puţin nu sunt mistificate sau disimulate. O tentativă remarcabilă de corectare a carenţei metodologice o constituie strădania Comisiei Naţionale pentru Statistică de adoptare a Sistemului conturilor naţionale şi de calculare a setului respectiv de indicatori sintetici (PIB, PIN, PNB, PNN). Se pune, aşadar, capăt practicii nefaste de desprindere din indicatorii sintetici a activităţii sectorului aşa-zis „neproductiv".

Principiul fundamental al repartiţiei veniturilor în societatea socialistă este/era „fiecăruia după cantitatea, calitatea şi importanţa socială a muncii depuse". În cele ce urmează încercăm să clarificăm o problemă interesantă: are sau nu sens vehicularea acestui principiu, aplicat la economia de piaţă.

Deci munca, dar numai cea din „sfera productivă" este concepută ca izvorul singular al venitului primar al individului. Tot munca este şi sursa plusvalorii, culeasă şi repartizată ulterior centralizat de statul socialist pentru investiţii şi consum social.

Deci un prim paradox: munca în „sfera neproductivă" nu creează venit; totuşi lucrătorii din această activitate vor fi şi ei remuneraţi, deoarece sunt folositori bunului mers al economiei. Această teorie justifică în bună măsură desconsiderarea activităţii şi indivizilor angajaţi în aceste activităţi. Nu este uşor pentru nimeni să fie judecat că trăieşte „din munca" celor din producţie.

Aşadar, în conformitate cu binecunoscutul principiu, determinarea venitului este o rezultantă a acţiunii intercorelate a celor trei componente (cantitatea, calitatea şi importanţa socială). Primele două desemnau volumul muncii şi specificitatea ei, deci aspectul cantitativ: „câtă muncă la parametrii calitativi respectivi", iar importanţa socială stabilea de fapt preţul muncii.

Al doilea paradox: munca nu mai era marfă, dar oamenii primeau o contravaloare în bani, în schimbul prestării ei. E adevărat însă că nu aveau dreptul să negocieze mărimea acestei sume, ci ea era stabilită centralizat, prin decizii politico-administrative, care, de cele mai multe ori, s-au dovedit falimentare. Aş aminti un singur exemplu: politica forţată de industrializare,

[1] A se vedea şi "Legea entropiei şi procesul economic", N. Georgescu-Roegen, Ed. Politică, 1979.

care a determinat această imensă risipă de muncă socială, a fost susţinută şi prin fixarea unui salariu net superior celor din alte ramuri, în special din agricultură şi servicii.

Din cele mai sus arătate se desprinde o concluzie: principiul socialist de distribuire a veniturilor, este un concept inutil pentru economia de piaţă: el nu redă nici esenţa formării veniturilor, nici mecanismul prin care acestea se formează.

De aceea, trecerea la economia de piaţă impune adoptarea modelului neoclasic în explicarea mecanismului de formare a veniturilor indivizilor, indiferent dacă asupra soluţiilor de depăşire a crizelor, inerente oricărui sistem economic, se pot adopta variantele cele mai diferite (între dirijism şi liberalism). Acest model are drept principiu etic de distribuţie a veniturilor „fiecăruia după ceea ce produce individul şi capitalul pe care-l deţine”[1].

Astfel enunţat, principiul recunoaşte capacitatea tuturor factorilor de producţie de a produce venit şi dreptul individului de a-şi însuşi veniturile aferente tuturor factorilor de care dispune (fie muncă, fie capital sau pământ). În plus, venitul este legat nu de munca cheltuită, ci de produsul realizat, mai exact de utilitatea socială a muncii. Nu orice consum de muncă (chiar de calitate) înseamnă venit, ci numai munca consumată pentru a răspunde strict unei nevoi sociale.

Opinăm, aşadar, pentru această formulare, care redă mai corect esenţa distribuţiei veniturilor în economia de piaţă.

Totuşi între factorii de producţie ai modelului neoclasic (muncă, pământ, capital), rolul prioritar revine muncii; facem această afirmaţie nu în sensul ierarhizării valorice, pentru că până la un punct între factori există un raport de substituibilitate, ci pentru că, în ţările industrializate, ponderea cea mai însemnată în totalul veniturilor o deţin veniturile din muncă (peste 75%), restul revenind celor din proprietate şi profiturilor.

De aceea, odată acceptată teoria pluralismului surselor de venituri, ne vom referi la mecanismul de distribuţie a acestora pe exemplul concret al veniturilor din muncă.

Expresia veniturilor primare din muncă va fi:

$$v = q_m \times p_m$$

q = cantitatea muncii;

p = preţul muncii (sau salariul).

Fără îndoială, cantitatea de muncă este o variabilă importantă, atât la nivel individual, cât şi social. P.A. Samuelson întăreşte această observaţie

[1] Milton Friedman – Capitalism and Freedom, The University of Chicago, 1962, 1982 (p.161).

printr-o remarcă spirituală: „Cine munceşte mai mult va câştiga mai mult şi cine economiseşte mai mult va sfârşi, vai, mai bogat”[1].

Cu toate acestea, la nivel individual, variaţia cantităţii de muncă (de o anumită calitate, bineînţeles) este mult limitată, atât fiziologic, cât şi datorită unor determinări socioculturale şi istorice.

Problema principală este **preţul** pe care individul îl primeşte pentru o oră de muncă, în condiţiile specifice sectorului său de activitate, adică nivelul salariului. În condiţiile dinamismului actual al societăţilor industriale, el devine factorul hotărâtor de variaţie a veniturilor. La rândul său, el este determinat, într-un mod complex, de interacţiunea a numeroşi alţi factori. Modelul neoclasic prezintă o variantă operaţională a acestei determinări. **Deşi subiectul acestei interacţiuni este individual, salariul ca obiect este un raport social**. De aceea, în explicarea procesului de determinare a preţului trebuie să analizăm piaţa muncii şi categoriile sale generalizatoare, cererea şi oferta de muncă.

Organizarea economiei de piaţă presupune că actorii economici sunt întreprinderile (indiferent de mărimea lor). Ele participă pe piaţă atât ca producători ai bunurilor şi serviciilor care intră în sfera consumului, cât şi ca cumpărători, pe pieţele factorilor de producţie, inclusiv pe piaţa muncii.

Preţul muncii sau salariul este şi el determinat de jocul cererii şi ofertei, după mecanismul care reglementează preţul oricărei mărfi. El reflectă utilitatea marginală a muncii, în raport cu utilităţile marginale ale mărfurilor care o pot substitui (în condiţii de raritate a resurselor).

Pentru mai multă rigurozitate, să privim separat cererea şi oferta de muncă: curba cererii are o traiectorie descendentă: cu cât salariul va creşte cu atât cantitatea de muncă cerută pe piaţa respectivă se va reduce, întrucât (a) ea tinde să fie substituită de factorii mai ieftini şi (b) creşterea preţului muncii determină creşterea preţului mărfii rezultate şi, în ultimă instanţă, determină scăderea cererii mărfii respective.

Microeconomicul ne dă o explicaţie mai riguroasă a acestui fenomen, cu ajutorul conceptului de *productivitate marginală a muncii* (echivalentul la scară naţională al venitului marginal), care reprezintă *sporul de venit prin atragerea a încă unui muncitor în producţie.*

Sub formalizare matematică, dacă exprimăm venitul total ca funcţie de cantitatea de muncă, $v = f(L)$, productivitatea marginală a muncii va fi:

$$w_m = \lim \frac{\Delta V}{\Delta L} = f'(L).$$

Sub formă grafică, se pot trasa următoarele curbe:

[1] P.A. Samuelson, Economics În a Golden Age: A Personal Memoir – din vol. “Paul Samuelson and Modern Economic Theory”, McGraw-Hill, 1983.

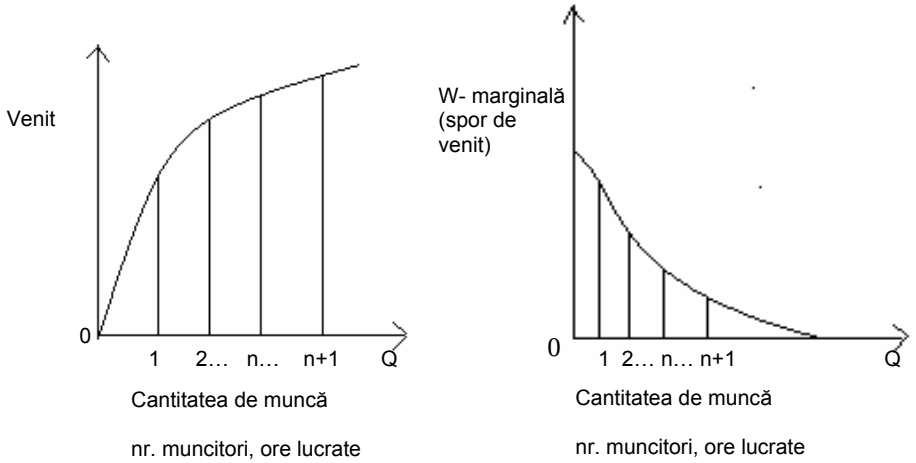

Productivitatea marginală este cu atât mai ridicată cu cât nivelul de dotare tehnică şi potenţialul tehnologic al ţării, ramurii sau întreprinderii este mai ridicat. Metodele superioare de producţie determină obţinerea unui venit superior, nu numai total, dar şi suplimentar (marginal), prin atragerea de forţă de muncă suplimentară; cu alte cuvinte, obţinem nu numai o productivitate totală (ca medie) superioară, ci şi o productivitate marginală superioară. Aceste metode superioare de producţie implică cu precădere know-how superior, dezvoltarea ştiinţelor aplicative, a legislaţiei economice, a managementului; în plus, ele necesită o abundenţă mai mare de capital (maşini, echipamente, tehnică de calcul, clădiri etc.).

Dar care este legătura dintre productivitatea marginală şi cererea de muncă. De fapt, cele două noţiuni se suprapun: cererea de muncă la un moment dat va fi egală cu productivitatea marginală a muncii: dacă pentru întreprindere, ramură sau societate, venitul suplimentar pe care-l produce un muncitor suplimentar în producţie compensează cheltuielile necesitate de atragerea lui (salariul), atunci el va fi angajat. Dacă venitul produs va fi mai mic decât aceste cheltuieli, creşterea cantităţii de muncă cu o unitate nu se justifică.

În ceea ce priveşte oferta, de regulă, cu cât creşte preţul, cu atât creşte oferta; considerând la un moment dat populaţia unei ţări constantă, volumul total al forţei de muncă poate varia în funcţie de ponderea populaţiei active în totalul populaţiei, timpul de muncă efectiv lucrat şi intensitatea muncii. Traiectoria ascendentă a curbei ofertei este explicată dacă avem în vedere utilitatea marginală a salariului pentru individ. Fiecare oră de muncă lucrată în plus necesită eforturi tot mai mari; astfel, pentru a presta încă o oră el trebuie

să primească un salariu tot mai mare. Salariul nominal trebuie **să compenseze însă eforturile implicate de ultima oră lucrată,** altfel individul va lucra cu o oră mai puţin. În practică, variaţiile ofertei cantităţii de muncă sunt mult limitate, mai ales la nivel social. În schimb, de la ramură la ramură sau de la întreprindere la întreprindere, muncitorii se pot deplasa în vederea obţinerii veniturilor celor mai mari.

Cererea şi oferta sunt termeni generalizatori: ei reflectă influenţa agregată a numeroşi factori: economici, sociali, politici, demografici, geografici, care, la rândul lor, surprind diferenţieri ale dorinţei oamenilor de a vinde sau de a cumpăra această marfă specială care este munca.

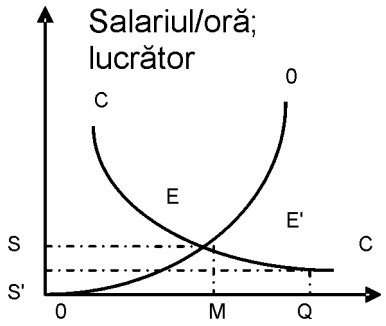

Din schema noastră se observă determinarea unică a nivelului salariilor şi a cantităţii utilizate, din jocul cererii şi ofertei. Nici un alt nivel de salariu nu se justifică.

Să luăm exemplul patronului „hrăpăreţ". Dacă el va oferi salarii mici, fără îndoială că muncitorii vor pleca să se angajeze la alt patron. Dar este posibil ca „în goana după profit, toţii patronii să convină să plătească salarii mai mici decât salariul de echilibru? Într-o economie de piaţă – nu!

Explicaţia e simplă: scăderea salariului ar duce la creşterea cererii de muncă. Fiecare patron ar fi interesat în atragerea unei cantităţi mai mari de muncă (întrucât utilitatea marginală a acestui factor pe dolar cheltuit ar creşte). Dar cantitatea este limitată şi mai mică decât cererea totală: singurul mod de a atrage forţa de muncă este de a-i oferi un preţ mai mare, adică un salariu mai mare. Acest comportament economic va duce automat la prăbuşirea convenţiei iniţiale. În economia de piaţă, principalul apărător al interesului general este interesul personal, aşa cum remarca cu peste două sute de ani în urmă Adam Smith.

Aşadar, am căutat să prezentăm succint formarea veniturilor din muncă. Veniturile din proprietate au acelaşi mecanism de formare şi distribuire. Oamenii pot să cumpere pământ sau să investească în capital. Utilizarea eficientă a acestora aduce proprietarilor un venit, numit rentă funciară în cazul pământului sau dobândă în cazul capitalului. Nivelul acestui venit se formează,

la fel ca şi salariul, prin acţiunea forţelor pieţei, a cererii şi ofertei. Mărimea venitului individului va fi, aşadar, determinată de cantitatea pe care-o posedă factorul respectiv şi de nivelul veniturilor pe care-l produce factorul în utilizarea pe care i-o dă proprietarul lui.

În încheiere, dorim să ne referim la câteva aspecte legate de rolul statului în politica veniturilor. Deşi deosebit de important, rolul statului trebuie complet reconsiderat. Statul trebuie să fie pus cu adevărat în slujba individului, şi nu să se manifeste ca un instrument de subordonare a acestuia unei puteri scăpate de sub control, chiar dacă aceasta pretinde că apără „interesul naţional".

De aceea, principala funcţie a statului la momentul actual trebuie să fie cea **legislativă.** Prin aceasta trebuie să se restabilească şi să se garanteze libertăţile fundamentale ale individului. În domeniul politicii veniturilor, esenţială ar fi garantarea dreptului individului de a dispune suveran de forţa sa de muncă, fiind liber să accepte sau nu condiţiile de muncă fixate de diferiţi patroni. El trebuie să poată negocia de pe poziţii de egalitate condiţiile de muncă şi angajare, inclusiv salariul – fie individual, fie reprezentat de sindicat.

Pentru ca acest drept să fie real, trebuie operată o descentralizare radicală a pieţei muncii, adică, odată cu acordarea autonomiei depline a întreprinderilor, trebuie asigurat dreptul acestora de a negocia în nume propriu salariile angajaţilor şi renunţarea la mecanismul rigid şi centralizat al „Legii retribuţiilor", care de fapt statua dreptul puterii centralizate de a fixa (arbitrar) salariile. De fapt, Legea 15/1990 (art. 41) ţine seama de acest principiu, în cadrul sistemului complex de măsuri care urmăreşte acordarea unei reale autonomii fostelor întreprinderi de stat. Totuşi, pentru etapa de tranziţie, nu excludem posibilitatea unui control al statului asupra salariilor, în limite largi, tocmai în scopul protejării nivelului de trai al categoriilor socioprofesionale defavorizate.

În cursul articolului ne-am referit strict la veniturile primare ale indivizilor, deci cuvenite lor direct din muncă sau proprietate şi *neimpozitate*. Politica fiscală are un impact deosebit asupra politicii de venituri. Fără să intrăm în amănunte, suntem de părere că renunţarea la sistemul indirect de impozitare este o necesitate a funcţionării corecte a mecanismului economiei de piaţă. Într-un alt articol ne propunem să supunem atenţiei cititorilor câteva consideraţii despre politica fiscală faţă de motivaţiile indivizilor pentru „a câştiga bani" sau/şi a produce venit.

O influenţă importantă asupra utilizării veniturilor o are politica socială a statului. Finanţarea centralizată a diferitelor programe sociale reduce cheltuielile individuale în aceste domenii şi creează posibilitatea utilizării veniturilor pe alte destinaţii. Atragem atenţia totuşi asupra numeroaselor critici pe care le suscită acest gen de programe, chiar în ţările în care ele sunt implementate de foarte mulţi ani.

Statul rămâne promotorul politicii monetare şi, prin urmare, principalul răspunzător de stabilitatea monetară. Este necesară, în acest domeniu, promovarea unei politici judicioase, astfel încât să se îmbine stimularea activităţii economice şi împiedicarea gâtuirilor financiare, cu menţinerea controlului asupra masei monetare pentru a preîntâmpina o inflaţie galopantă.

2. Coordonate ale stabilirii salariului minim în anul 1990

Maria POENARU,
Maria MOLNAR

1. Salariul minim constituie un element fundamental al construcţiei unui sistem de salarizare, dimensiunea sa fiind element modelator al numeroaselor echilibre ce trebuie urmărite în plan economic şi social. Mărimea salariului minim poate fi fundamentată pe numeroase elemente de judecată şi corelaţii pe care acesta le presupune în funcţionalitatea sa. În funcţie de importanţa care se acordă unuia sau altuia dintre elementele de fundamentare, pot fi determinate diferite variante ale salariului minim. Stabilirea salariului minim garantat este, în aceste condiţii, o problemă de decizie politică.
2. Dintre metodele utilizate pentru stabilirea salariului minim, am considerat-o ca adecvată condiţiilor ţării noastre în perioada actuală pe cea care se bazează pe minimul de trai. Aceasta presupune deducerea salariului minim din bugetul minim de consum al unei familii standard de salariaţi.

Minimul de trai

3. Minimul de trai este exprimat prin cheltuielile necesare asigurării unui nivel de trai decent, acceptabil din punct de vedere social în perioada actuală. Aceasta poate să constituie baza de calcul al unor indicatori sociali importanţi, cum sunt salariul minim, pensia minimă, ajutorul de şomaj, alocaţia pentru copii şi alte ajutoare sociale.
4. În determinarea minimului de trai[1] a fost utilizată metoda normativă, evaluându-se necesarul fizic de alimente, bunuri nealimentare şi servicii, precum şi cheltuielile aferente acestuia pentru *o familie de salariaţi din mediul urban, compusă din patru persoane*: soţ, soţie (26-45 ani) şi doi copii – băiat de 10-15 ani şi fată de 7-9 ani. S-a avut în vedere ipoteza că

[1] În această sinteză sunt utilizate rezultatele cuprinse în lucrarea „Minimul de trai în perioada de tranziţie la economia de piaţă, elaborată în cadrul planului de cercetare pe anul 1990 al Institutului de Economie Naţională. În fundamentarea nivelurilor consumului fizic şi cheltuielilor aferente minimului de trai s-au avut în vedere şi rezultatele unui studiu efectuat în anul 1989 de colectivul de cercetare în colaborare cu specialişti din institute de cercetare, ministere şi instituţii de sinteză.

ambii părinţi sunt muncitori şi prestează o activitate cu efort mediu, precum şi faptul că familia locuieşte într-un apartament cu trei camere situat într-un oraş de dimensiuni relativ mari, ceea ce implică efectuarea unor cheltuieli de transport la locul de muncă.

5. *Consumul alimentar* a fost determinat, pe grupe de alimente, pe baza recomandărilor nutriţioniştilor, având totodată în vedere şi parametrii actuali ai consumului mediu pe locuitor. Calculul s-a efectuat pornind de la recomandările corespunzătoare fiecăruia din membrii familiei, în funcţie de sex, vârstă şi grad de efort fizic.
   La evaluarea consumului alimentar au fost utilizate preţurile medii de cumpărare din comerţul cu amănuntul şi de pe piaţa ţărănească. Acestea au fost calculate pentru fiecare grupă de produse alimentare pe baza datelor din bugetele de familie pe anul 1988, luându-se în considerare ponderile medii efective ale cumpărărilor din cele două surse (comerţ şi piaţa ţărănească).
   Cantităţile de alimente determinate, precum şi valoarea anuală a consumului alimentar estimat în medie pe un membru de familie sunt prezentate în anexa nr. 1. În aceeaşi anexă sunt prezentate şi elementele care au constituit puncte de reper în stabilirea consumului alimentar minim – consumul alimentar pe o persoană calculat pe baza recomandărilor nutriţioniştilor (tabelul nr. 2) şi, respectiv, consumul mediu pe locuitor realizat în anul 1989 şi cel stabilit în programul pentru anul 1990 (tabelul nr. 3). Preţurile la care s-a făcut evaluarea sunt prezentate în tabelul nr. 4 din anexă.
   Din calculele efectuate a rezultat că pentru acoperirea consumului minim de alimente propus este necesar un volum de cheltuieli de *735 lei lunar în medie pe o persoană din familie*[1].
6. Nivelul minim al cheltuielilor pentru *bunuri nealimentare* a fost determinat pe un nomenclator de 287 de produse de uz personal şi familial. La baza estimării consumului în expresie fizică au stat aprecierile specialiştilor cu privire la gradul de dotare minim necesar, frecvenţa cumpărărilor sau duratele de funcţionare. Pentru evaluare s-au utilizat preţurile corespunzătoare produselor existente în comerţ în anii 1988-1989, la sortimente destinate consumului de bază. În cadrul subgrupelor de produse nealimentare, au fost estimate, sub forma unor sume globale, şi o serie de cheltuieli necesare achiziţionării unor bunuri necuprinse în nomenclator.
   Potrivit estimărilor, cheltuielile necesare acoperirii consumului minim de bunuri nealimentare se ridică la *390 lei lunar pe o persoană*. Detalii privind

[1] Realizarea unui consum de alimente la nivelul recomandat de nutriţionişti – care la unele grupe de produse este mai ridicat decât consumul mediu pe locuitor realizat în prezent – ar presupune, la aceleaşi preţuri, un volum de cheltuieli de 946 lei lunar pe o persoană din familie.

principalele componente ale acestor cheltuieli şi elementele care au stat la baza determinării lor sunt prezentate în anexa nr. 2.

7. Pentru estimarea cheltuielilor minime pentru *plata serviciilor*, s-a avut în vedere un nomenclator cuprinzând 22 de tipuri de servicii apreciate, în general, ca fiind de strictă necesitate. Consumul fizic de servicii pe categorii a fost determinat pe baza aprecierii specialiştilor cu privire la frecvenţa utilizării acestora, precum şi a consumurilor efectiv realizate în prezent de familiile de salariaţi din ţara noastră. Pentru evaluarea cheltuielilor necesare plăţii acestor servicii s-au utilizat tarifele în vigoare. Au fost, de asemenea, prevăzute anumite sume pentru unele categorii de servicii neevidenţiate distinct în nomenclator.
   A rezultat un necesar de cheltuieli pentru servicii însumând *227 lei lunar pe o persoană din familie*. Detalii privind principalele componente ale cheltuielilor pentru plata serviciilor şi elementele care au stat la baza calculului acestora sunt prezentate în anexa nr. 3.
8. Din calculele efectuate a rezultat un *volum al cheltuielilor minim de consum de 1352 lei lunar pe o persoană din familie*. Ponderea cheltuielilor pentru consumul alimentar reprezintă 54,4%.
9. Pentru *actualizarea* rezultatelor calculului cheltuielilor minime de consum, s-a utilizat un indice de creştere a preţurilor şi tarifelor în 1990 comparativ cu 1988, estimat având în vedere indicele 1989/1988 comunicat de Comisia Naţională pentru Statistică. A rezultat pentru 1990 un volum al cheltuielilor minime necesare de *1400 lei lunar pe o persoană din familie*.

După părerea noastră, privit sub aspect cantitativ-structural, acest rezultat poate fi utilizat în perioada următorilor 4-5 ani la stabilirea parametrilor minimi ai nivelului de trai (salariu minim, pensia minimă, indemnizaţia de şomaj), ca şi a altor parametri ai politicii în domeniul veniturilor, în concepţia altor componente ale politicii sociale (consum, preţuri etc.). Aceasta, întrucât dimensiunile cantitative ale componentelor consumului minim corespund, după părerea noastră, condiţiilor previzibile ale evoluţiei nivelului de trai în perioada imediat următoare. Evident, în cazul unor creşteri de proporţii a preţurilor şi tarifelor la produsele şi serviciile de bază cuprinse în setul celor luate în considerare la calculul bugetului minim, este necesară recalcularea nivelului cheltuielilor. În funcţie de opţiune privind corelaţia venituri-preţuri, se poate recurge fie la recalcularea bugetului minim la noile preţuri, fie la indexarea bugetului minim cu ajutorul unui indice de preţuri calculat pentru un coş restrâns de bunuri şi servicii, compus din articole de uz curent cu importanţă şi pondere mare în bugetul familiilor (alimente, transport la locul de muncă, chirie, energie electrică şi termică etc.).

Salariul minim

10. La un nivel al cheltuielilor minime de 1400 lei lunar pe o persoană, bugetul minim al unei familii compuse din patru persoane se ridică la 5600 lei lunar.

Aceste cheltuieli trebuie acoperite din veniturile salariale şi alocaţiile familiale.

În aprecierea contribuţiei celor două surse, considerăm că trebuie avut în vedere faptul că salariul minim este conceput să îndeplinească, pe lângă funcţia sa economică, şi o funcţie socială[1]. Considerăm că în perioada actuală instrumentul principal pentru asigurarea veniturilor necesare acoperirii minimului de trai în cazul familiilor de salariaţi trebuie să fie salariul. În favoarea acestei opţiuni pledează faptul că în ţara noastră, comparativ cu alte ţări, preţul forţei de muncă este foarte scăzut. Menţionăm, de asemenea, că o acoperire a minimului de trai prin alte instrumente de politică socială, îndeosebi prin majorarea alocaţiilor pentru copii, este o alternativă mai puţin eficientă, fiind deosebit de costisitoare şi slăbind legătura dintre venituri şi muncă.

11. În determinarea salariului minim am pornit de la ipoteza menţinerii nivelului actual al alocaţiilor de care beneficiază familia cu doi copii (670 lei)[2], precum şi de la faptul că modelul de ocupare a ambilor părinţi este predominant în prezent.

    Din calcule rezultă că pentru acoperirea cheltuielilor minime ale unei familii compuse din patru persoane este necesar un nivel minim al salariului de 2400 lei.

12. Legiferarea unui salariu minim garantat de 2400 lei lunar, faţă de 2000 lei cât reprezintă în prezent salariul minim, presupune, prin efectele în lanţ pe care le antrenează, o creştere importantă a veniturilor din salarii şi a costurilor salariale. Din calcule aproximative a rezultat: a) creşterea cu peste 10% a fondului de salarii (circa 38 miliarde lei anual) şi a cheltuielilor cu salariile, dacă majorarea salariului minim este însoţită de majorarea cu 400 lei a salariului tarifar al fiecărui salariat. Aceasta implică o restrângere a evantaiului actual al salariilor tarifare, o reducere a raportului dintre salariul tarifar minim şi cel maxim; b) creşterea cu 20% a fondului de salarii şi cheltuielilor cu salariile, dacă se aplică salariului tarifar, pe toată scala salarială, indicele de creştere a salariului minim.

13. După părerea noastră, în condiţiile resurselor limitate de care dispune şi ale evoluţiei nefavorabile a indicatorilor de realizare a producţiei şi a productivităţii muncii, economia naţională nu poate susţine financiar şi

[1] Pentru asigurarea veniturilor necesare acoperirii minimului de trai la nivelul familiei se poate avea în vedere şi alternativa utilizării unor instrumente cu funcţie socială preponderentă (alocaţii familiale de dimensiuni mai mari, ajutoare sociale, facilităţi legate de locuinţă etc.). Desigur, adoptarea unui astfel de sistem pentru asigurarea minimului presupune determinarea costurilor şi implicaţiilor sale asupra bugetelor de protecţie socială.

[2] Asigurarea minimului de trai al familiilor de diferite dimensiuni, în contextul conturării unor noi coordonate ale politicii demografice, presupune însă regândirea sistemului alocaţiilor familiale.

material astfel de creşteri ale veniturilor populaţiei şi ale costurilor de producţie. Subliniem că o asemenea măsură de creştere a salariului minim, cu toate consecinţele sale în întregul sistem al veniturilor şi costurilor, va genera presiuni inflaţioniste.

Ridicarea nivelului salariului minim trebuie să rămână un obiectiv prioritar al politicii sociale, a cărui realizare trebuie susţinută de creşterea producţiei şi a productivităţii muncii. Avem, de asemenea, în vedere şi gândirea unui sistem de salarizare bazat pe mai multe variante de construcţie a reţelei tarifare pornind de la diferite niveluri ale salariului tarifar minim, aplicarea într-o întreprindere a unei variante sau alteia urmând să fie condiţionată de creşterea corespunzătoare a productivităţii muncii.

14. Dacă liberalizarea preţurilor va conduce rapid la creşterea costului vieţii, se impun măsuri operative de indexare a veniturilor. Aceasta întrucât scăderea în termeni reali a salariului minim sub 2000 lei cât este în prezent este, după părerea noastră, inacceptabilă, putând să conducă la tensiuni sociale.

Anexe

Anexa nr. 1

Tabelul nr. 1

Consumul alimentar minim estimat pentru o familie de salariaţi

Nr. crt.		U.M.	Cantităţi medii anuale				Cantităţi medii pe o persoană din familie	Preţ unitar[x], lei	Valoarea consumului mediu anual pe o persoană, lei
			Bărbat 26-45 ani	Femeie 26-45 ani	Băiat 10-15 ani	Fată 7-9 ani			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Produse din cereale, în echivalent făină	Kg	156	117	155	71	125	8,08	1010
2	Cartofi	Kg	112	92	97	47	87	7,38	642
3	Legume şi produse din legume, în echivalent legume proaspete	Kg	137	137	110	64	112	8,36	936
4	Leguminoase	Kg	8,3	6,9	5,5	2,7	6	21,33	128
5	Fructe şi produse din fructe, în echivalent fructe proaspete	Kg	55	47	55	39	49	10,69	524
6	Carne şi produse din carne, în echivalent carne	Kg	62	62	61	31	54	45,38	2450
7	Peşte şi produse din peşte, în echivalent peşte	Kg	3,8	3,8	5,4	3,8	4,2	25,65	108
8	Lapte şi produse din lapte, exclusiv unt, în echivalent lapte cu 3,5% grăsime	Litri	143	126	245	216	182	8,49	1545
9	Ouă, inclusiv cele din produse prelucrate	Bucăţi	195	195	365	195	237	1,91	453
10	Grăsimi vegetale şi animale, greutate brută	Kg	23,7	21,7	19,7	19,7	21,2	23,71	503
11	Zahăr şi produse din zahăr, în echivalent zahăr	Kg	23,5	19,6	25,4	17,6	21,5	19,70	423
12	Alte bunuri alimentare	Lei							100
13	Cheltuieli totale anuale								8822
14	Cheltuieli medii lunare								735

[x] *Preţurile au fost calculate pe grupe de alimente pe baza datelor din bugetele de familie pe anul 1988.*

Tabelul nr. 2

Consumul alimentar calculat pe baza recomandărilor nutriţioniştilor pentru o familie de salariaţi

Nr. crt.		U.M.	Cantităţi medii anuale				Cantităţi medii pe o persoană din familie	Preţ unitar[x], lei	Valoarea consumului mediu anual pe o persoană, lei
			Bărbat 26-45 ani	Femeie 26-45 ani	Băiat 10-15 ani	Fată 7-9 ani			
1	Produse din cereale, în echivalent făină	Kg	130	120	153	90	123	8,08	994
2	Cartofi	Kg	85	80	85	63	78	7,38	576
3	Legume şi produse din legume, în echivalent legume proaspete	Kg	183	183	210	153	162	8,36	1522
4	Leguminoase	Kg	6	4	6	3	5	21,33	107
5	Fructe şi produse din fructe, în echivalent fructe proaspete	Kg	85	75	105	95	90	10,69	962
6	Carne şi produse din carne, în echivalent carne	Kg	70	68	70	53	65	45,38	2950
7	Peşte şi produse din peşte, în echivalent peşte	Kg	8	8	11	8	9	25,65	231
8	Lapte şi produse din lapte, exclusiv unt, în echivalent lapte cu 3,5% grăsime	Litri	145	145	280	290	215	8,49	1825
9	Ouă, inclusiv cele din produse prelucrate	Bucăţi	260	200	340	320	280	1,91	535
10	Grăsimi vegetale şi animale, greutate brută	Kg	16	15	21	14	17	23,71	403
11	Zahăr şi produse din zahăr, în echivalent zahăr	Kg	24	22	25	22	23	19,70	453
12	Alte bunuri alimentare	Lei							800
13	Cheltuieli totale anuale								11358
14	Cheltuieli medii lunare								946

[x] *Preţurile au fost calculate pe grupe de alimente pe baza datelor din bugetele de familie pe anul 1988*

Tabelul nr. 3

Consumul mediu anual pe locuitor al principalelor produse alimentare

Nr. crt.		U.M.	Realizări 1989	Program 1990
1	Cereale, în echivalent făină	Kg	164,4	165,0
2	Cartofi	Kg	71,1	80,0
3	Legume şi produse din legume	Kg	131,1	151,0
4	Carne şi produse din carne	Kg	50,4	63,9
5	Peşte şi produse din peşte	Kg	6,6	8,1
6	Lapte şi produse din lapte, exclusiv unt	Kg	138	160
7	Ouă	Bucăţi	228	250
8	Zahăr şi produse din zahăr	Kg	24,0	31,4

Sursa: Schiţă privind strategia înfăptuirii economiei de piaţă în România, mai 1990, p. 25.

Tabelul nr. 4

Preţurile medii de cumpărare a produselor alimentare în anul 1988 pentru familiile de salariaţi

Nr. crt.		Preţ de cumpărare, lei		Ponderea cumpărăturilor de pe piaţa ţărănească, %	Preţul mediu, lei
		din comerţ	de pe piaţa ţărănească		
1	Produse din cereale în echivalent făină	7,25	12,00	17,5	8,08
2	Cartofi	2,65	10,00	64,4	7,38
3	Legume şi produse din legume	4,60	11,0	58,7	8,36
4	Leguminoase	10,00	26,00	70,8	21,33
5	Fructe şi produse din fructe	8,60	13,00	47,5	10,69
6	Carne şi produse din carne	35,00	68,00	31,5	45,38
7	Peşte şi produse din peşte	25,65	-	-	25,65
8	Lapte şi produse din lapte	7,09	9,55	56,9	8,49
9	Ouă	1,65	3,20	16,8	1,91
10	Grăsimi vegetale şi animale	20,45	45,65	9,3	23,71
11	Zahăr şi produse zaharoase	19,70	-	-	19,70

Anexa nr. 2

Tabelul nr. 1

Cheltuieli pentru produse nealimentare

Nr. crt.		Lei anual pe familie	Lei lunar pe familie	Lei lunar pe persoană
1	Îmbrăcăminte şi încălţăminte	10.521	877	219
2	Articole textile de uz casnic	1.063	89	22
3	Mobilă	1.195	100	25
4	Bunuri de folosinţă îndelungată	1.018	85	21
5	Veselă, tacâmuri, articole de menaj	400	33	8
6	Produse chimice şi alte articole de uz gospodăresc	1.330	111	28
7	Articole electrice	97	8	2
8	Articole tehnico-sanitare	324	27	7
9	Articole culturale, de papetărie, ceasuri, sport-turism	1.819	152	38
10	Articole de igienă	854	71	18
11	Scule de uz gospodăresc	90	7	2
TOTAL		18.711	1.560	390

Tabelul nr. 2

Cheltuieli pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte - bărbaţi

Nr. crt.		U.M.	Consum cantitativ [x]	Preţ unitar, lei	Valoarea consumului, lei
1	Palton	Buc.	1/10	1.400	140
2	Canadiană	Buc.	1/4	680	170
3	Costum din ţesături tip lână	Buc.	1/4	1.170	293
4	Sacou	Buc.	1/4	600	150
5	Pantaloni din ţesături tip lână	Per.	2/3	350	233
6	Pantaloni din ţesături tip bumbac	Per.	1/2	245	123
7	Salopete, haine de lucru	Buc	2/3	270	180
8	Pulovere (fire pna)	Buc.	1/2	250	125
9	Cămăşi cu mânecă lungă	Buc.	5/3	115	192

Nr. crt.		U.M.	Consum cantitativ [x]	Preţ unitar, lei	Valoarea consumului, lei
10	Cămăşi cu mânecă scurtă	Buc.	3/4	85	64
11	Tricouri	Buc.	1/1	75	75
12	Pijamale	Buc.	2/3	230	153
13	Ghete, bocanci	Per.	1/2	350	175
14	Pantofi	Per.	1/3	360	120
		Per.	1/2	210	105
15	Sandale	Per.	1/1	180	180
16	Accesorii	Lei			300
Cheltuieli anuale					2.778
Cheltuieli medii lunare					232

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul (cantitatea) de obiecte cumpărate şi durata utilizării.*

Tabelul nr. 3

Cheltuieli pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte – femei

Nr. crt.		U.M.	Consum cantitativ [x]	Preţ unitar, lei	Valoarea consumului, lei
1	Palton	Buc.	1/10	1.300	130
2	Scurtă	Buc.	1/4	800	200
3	Pardesiu, impermeabil	Buc.	1/6	700	117
4	Costum taior	Buc.	1/5	1.000	200
5	Pantaloni din ţesătură tip lână	Per.	1/3	380	126
6	Pantaloni din ţesătură tip bumbac	Per.	1/4	250	63
7	Fustă din ţesătură tip lână	Buc.	1/2	300	150
8	Fustă din ţesătură tip bumbac	Buc.	1/2	155	78
9	Rochie din ţesătură tip lână	Buc.	1/3	350	117
10	Rochie din ţesătură tip bumbac	Buc.	2/2	175	175
11	Rochie de casă	Buc.	2/3	170	113
12	Bluză din ţesătură tip bumbac	Buc.	2/3	130	87
13	Pulover (fire pna)	Buc.	3/4	250	187
14	Jachete (fire pna)	Buc.	2/3	250	167
15	Compleuri din ţesătură tip bumbac	Buc.	1/2	360	180
16	Haine de lucru	Buc.	2/3	170	113
17	Cămăşi de noapte, pijamale	Buc.	3/4	110	83

Nr. crt.		U.M.	Consum cantitativ [x]	Preţ unitar, lei	Valoarea consumului, lei
18	Ghete, cizme	Per.	1/2	380	190
19	Pantofi	Per.	1/2	180	90
		Per.	1/3	320	107
20	Sandale	Per.	1/1	145	145
21	Accesorii	Lei			400
Cheltuieli anuale					3.218
Cheltuieli medii lunare					268

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul (cantitatea) de obiecte cumpărate şi durata utilizării.*

Tabelul nr. 4

Cheltuieli pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte – băiat 14 ani

Nr. crt.		U.M.	Consum cantitativ [x]	Preţ unitar, lei	Valoarea consumului, lei
1	Înlocuitor palton	Buc.	1/3	650	216
2	Canadiană	Buc.	1/2	400	200
3	Pantaloni din ţesătură tip lână	Per.	1/1	270	270
4	Pantaloni din ţesătură tip bumbac	Per.	1/2	220	110
5	Pantaloni scurţi	Per.	1/1	50	50
6	Cămăşi cu mânecă lungă	Buc.	2/1	120	240
7	Tricouri	Buc.	3/2	50	75
8	Pulovere (fire pna)	Buc.	1/1	150	150
9	Trening	Buc.	1/2	320	160
10	Pijamale	Buc.	1/1	100	100
11	Ghete, cizme	Per.	1/1	325	325
12	Pantofi	Per.	1/1	150	150
13	Cizme din cauciuc	Per.	1/2	60	30
14	Încălţăminte sport	Per.	2/1	70	140
15	Accesorii	Lei			200
Cheltuieli anuale					2.416
Cheltuieli medii lunare					201

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul (cantitatea) de obiecte cumpărate şi durata utilizării.*

Tabelul nr. 5

Cheltuielile pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte – fată 9 ani

Nr. crt.		U.M.	Consum cantitativ [x]	Preţ unitar, lei	Valoarea consumului, lei
1	Înlocuitor palton	Buc.	1/3	350	117
2	Bluză de vânt	Buc.	1/2	300	150
3	Pantaloni din ţesătură tip lână	Per.	1/1	160	160
4	Pantaloni scurţi	Per.	1/2	45	23
5	Trening	Buc.	1/2	230	115
6	Rochiţă din ţesătură tip lână	Buc.	1/3	210	70
7	Rochiţă din ţesătură tip bumbac	Buc.	1/1	110	110
8	Fustă din ţesătură tip lână	Buc.	1/2	180	90
9	Fustă din ţesătură tip bumbac	Buc.	1/1	90	90
10	Bluză din ţesătură tip bumbac	Buc.	2/1	85	170
11	Tricouri	Buc.	3/2	55	83
12	Pulovere (fire pna)	Buc.	1/2	125	63
13	Pijamale, cămăşi de noapte	Buc.	1/1	80	80
14	Jachete (fire pna)	Buc.	1/2	125	63
15	Cizme, ghete	Per.	1/1	250	250
16	Pantofi	Per.	1/1	140	140
17	Cizme din cauciuc	Per.	1/2	50	25
18	Încălţăminte sport	Per.	2/1	55	110
19	Accesorii	Lei			200
Cheltuieli anuale					2.109
Cheltuieli medii lunare					176

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul (cantitatea) de obiecte cumpărate şi durata utilizării.*

Tabelul nr. 6

Cheltuieli pentru articole textile de uz casnic

Nr. crt.		U.M.	Consum cantitativ [x]	Preţ unitar, lei	Valoarea consumului, lei
1	Covoare, carpete, preşuri	Mp	18/15	93	112
2	Perdele	Ml	12/15	80	64
3	Garnituri pat	Buc.	6/6	350	350
4	Perne	Buc.	4/30	80	11
5	Pături din bumbac	Buc.	3/8	110	41
6	Plăpumi, pături de lână	Buc.	3/12	600	150
7	Cuverturi de pat	Buc.	3/10	250	75
8	Prosoape	Buc.	8/4	30	60
9	Alte produse textile	Lei			200
Cheltuieli anuale					1.063
Cheltuieli medii lunare pe o familie					89
Cheltuieli medii lunare pe o persoană					22

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul (cantitatea) de obiecte cumpărate şi durata utilizării.*

Tabelul nr. 7

Cheltuieli pentru mobilă

Nr. crt.		U.M.	Consum cantitativ [x]	Preţ unitar, lei	Valoarea consumului, lei
1	Pat de două persoane	Buc.	1/20	3.200	160
2	Pat de o persoană	Buc.	2/20	1.200	120
3	Şifonier	Buc.	1/20	3.400	170
4	Masă sufragerie	Buc.	1/20	925	46
5	Masă simplă	Buc.	1/20	431	22
6	Scaune tapiţate	Buc.	6/20	300	90
7	Corp bibliotecă	Buc.	1/20	2.240	112
8	Vitrină	Buc.	1/20	1.900	95
9	Bucătărie	Garnitură	1/20	2.600	130
10	Divers mobilier	Lei			250
Cheltuieli anuale					1.195
Cheltuieli medii lunare pe o familie					100
Cheltuieli medii lunare pe o persoană					25

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul (cantitatea) de obiecte cumpărate şi durata utilizării.*

Tabelul nr. 8

Cheltuieli pentru bunuri de folosinţă îndelungată

Nr. crt.		U.M.	Consum cantitativ [x]	Preţ unitar, lei	Valoarea consumului, lei
1	Televizor	Buc.	1/10	3.000	300
2	Radioreceptor	Buc.	1/10	600	60
3	Frigider	Buc.	1/15	4.300	287
4	Fier de călcat	Buc.	1/5	160	32
5	Corpuri de iluminat	Buc.	4/15	70	19
6	Maşină aragaz	Buc.	1/25	2.070	83
7	Maşină de cusut	Buc.	1/30	2.410	80
8	Maşină de spălat rufe	Buc.	1/12	1.880	157
Cheltuieli anuale					1.018
Cheltuieli medii lunare pe o familie					85
Cheltuieli medii lunare pe o persoană					21

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul (cantitatea) de obiecte cumpărate şi durata utilizării.*

Anexa nr. 2

LISTA
articolelor cuprinse în nomeclatorul consumului nealimentar minim (neevidenţiate analitic în tabelele anterioare)

I. Veselă, tacâmuri, articole de bucătărie şi altele
   1. Vase de bucătărie: căniţe, oale, cratiţe, tigaie, capace, ibric, polonic, spumătoare, pâlnie, castroane, tavă friptură, lighean, oală de fiert lapte, ceaun.
   2. Aparate, dispozitive şi articole pentru prepararea şi păstrarea hranei: maşină de tocat carne, forme şi tăvi de copt, răzătoare, grătar, dispozitiv de stors roşii, cutii de menaj, tel, sârmă, strecurătoare paste, sită, fund de lemn, ciocan de bătut carne, cuţit vinete, făcăleţ, sucitori, piuliţă usturoi, linguri lemn, cuţit de bucătărie, deschizător sticle şi conserve, tirbuşon, râşniţă pentru piper.
   3. Articole pentru servirea mesei: tacâmuri, coş de pâine, tavă pentru servit.
   4. Articole din faianţă: servicii de masă, farfurii, platou, castroane, căni, ceşti cu farfurii, vază.
   5. Articoel din sticlă: pahare, cană de apă.
   6. Articole din material plastic: găleţi, lighean, butoi, farfurii, pahare, tăvi, pâlnii, bătător covor, cutii alimente, strecurătoare ceai.
   7. Articole pentru întreţinerea curăţeniei vestimentaţiei şi locuinţei: cârlige rufe, sfoară rufe, scândură călcat, bureţi sârmă pentru vase, cazan pentru fiert rufe, făraş gunoi, umeraşe haine, perii, mături.

II. Produse chimice şi de uz gospodăresc: detergenţi, săpun de rufe, sodă caustică, sodă calcinată, apret, produse pentru înălbit, albăstrit, produse pentru scos pete, produse pentru vopsit ţesături, insecticid, pompe pulverizat, praf curăţat, perii (încălţăminte, haine, menaj), ipsos şi humă pentru zugrăvit, oxizi, pământuri colorate, mică, vopsea, chituri, diluanţi, conservant legume, alte produse chimice.

III. Articole electrice: becuri, întrerupătoare, siguranţe, lanterne, baterii electrice.

IV. Articole tehnico-sanitare: spălător bucătărie, cadă baie, lavoar baie, rezervor WC, vas WC, ramă WC, baterie lavoar, baterie baie, oglindă baie, covor p.v.c., geamuri trase, dulăpior baie.

V. Articole culturale, de papetărie, jucării, ceasuri, sport, turism: ziare, reviste, cărţi, articole de papetărie (servietă, stilou, caiete, creioane, pix, rezerve pix, cerneală, gumă, linie, echer, compas, penar, ascuţitori, coperţi, plicuri şi hârtie de scris, hârtie ambalaj, ace gămălie, pioneze, felicitări), şerveţele şi hârtie igienică, jucării, ceasuri, geamantane, alte articole.

VI. Articole de igienă personală: săpun toaletă, cremă (săpun) de ras, pastă de dinţi, şampon, deodorant, apă colonie, ruj, lac unghii, cremă toaletă, lame de ras, perii de dinţi, aparat de ras, foarfece, perii unghii, bureţi baie, pieptene, oglinzi, savoniere, dizolvant, pudră talc.

VII. Scule pentru uz gospodăresc: cleşte scos cuie, cleşte patent, ciocan, fierăstrău, ramă bomfaier cu pânză, pile, şurubelniţe, metru, foarfeci casă, cuie, şuruburi.

Anexa nr. 3

Tabelul nr. 1

Cheltuieli pentru servicii

Nr. crt.		Lei anual pe familie	Lei lunar pe familie	Lei lunar pe persoană
1	Servicii de reparare şi întreţinere a îmbrăcămintei şi încălţămintei	417	35	9
2	Servicii de igienă personală	280	23	6
3	Servicii de transport	2325	194	48
4	Servicii de poştă şi telecomunicaţii	502	42	10
5	Servicii de gospodărie comunală şi locativă, de reparaţii locuinţă şi bunuri de folosinţă îndelungată	6.605	550	138
6	Servicii culturale	308	26	6
7	Servicii de tratament balnear şi odihnă	459	38	10
TOTAL		10.896	908	227

Tabelul nr. 2

Cheltuieli pentru servicii de reparare şi întreţinere a îmbrăcămintei şi încălţămintei

Nr. crt.		Consum cantitativ [x]	Tarif, lei/ prestaţie	Valoarea consumului, lei
1	Curăţat costum	2/1	38	76
2	Curăţat palton, pardesiu	3/4	45	34
3	Curăţat rochie, costum taior	1/1	34	34
4	Reparaţii încălţăminte înlocuit feţe tocuri înlocuit tălpi reparaţii mărunte	 6/1 1/3	 15 67	 90 22 140
Cheltuieli anuale				417
Cheltuieli medii lunare pe o familie				35
Cheltuieli medii lunare pe o persoană				9

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul de prestaţii şi durata în ani a perioadei în care se utilizează serviciile respective.*

Tabelul nr. 3

Cheltuieli pentru servicii de igienă personală

Nr. crt.		Consum cantitativ [x]	Tarif, lei/ prestaţie	Valoarea consumului, lei
1	Tuns			
	bărbat	12/1	5	60
	băiat	12/1	5	60
	fată	6/1	10	60
2	Tuns, coafat	4/1	25	100
Cheltuieli anuale				280
Cheltuieli medii lunare pe o familie				23
Cheltuieli medii lunare pe o persoană				6

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul de prestaţii şi durata în ani a perioadei în care se utilizează serviciile respective.*

Tabelul nr. 4

Cheltuieli pentru servicii de transport

Nr. crt.		Consum cantitativ [x]	Tarif, lei/ prestaţie	Valoarea consumului, lei
1	Transport urban			
	abonamente	33/1	60	1.980
	călătorii – dus-întors	52/1	3,50	182
2	Transport interurban			
	dus-întors pe calea ferată 250-300 Km	4/3	122	163
Cheltuieli anuale				2.325
Cheltuieli medii lunare pe o familie				194
Cheltuieli medii lunare pe o persoană				48

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul de prestaţii şi durata în ani a perioadei în care se utilizează serviciile respective.*

Tabelul nr. 5

Cheltuieli pentru servicii de poştă şi telecomunicaţii

Nr. crt.		Consum cantitativ [x]	Tarif, lei/ prestaţie	Valoarea consumului, lei
1	Abonament radio	1/1	120	120
2	Abonament TV	1/1	180	180
3	Convorbiri telefonice urbane interurbane	 100/1 4/1	 1 18	 100 72
4	Alte servicii poştale			30
Cheltuieli anuale				502
Cheltuieli medii lunare pe o familie				42
Cheltuieli medii lunare pe o persoană				10

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul de prestaţii şi durata în ani a perioadei în care se utilizează serviciile respective.*

Tabelul nr. 6

Cheltuieli pentru servicii de gospodărie comunală şi locativă, de reparaţii locuinţă şi bunuri de folosinţă îndelungată

Nr. crt.		Consum cantitativ [x]	Tarif, lei/ prestaţie	Valoarea consumului, lei
1	Chirie (apartament 3 camere)	12/1	140	1.680
2	Energie electrică, kwh	500	0,65	325
3	Energie termică, gaze, apă, alte servicii comunale (apartament 3 camere)	12/1	350	4.200
4	Zugrăvit, vopsit, reparaţii locuinţă (apartament 3 camere)	1/10	1000	100
5	Reparaţii mobilier, instalaţii sanitare, articole electrocasnice			300
Cheltuieli anuale				6.605
Cheltuieli medii lunare pe o familie				550
Cheltuieli medii lunare pe o persoană				138

[x] *Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul de prestaţii şi durata în ani a perioadei în care se utilizează serviciile respective.*

Tabelul nr. 7

Cheltuieli pentru servicii culturale

Nr. crt.		Consum cantitativ [x]	Tarif, lei/ prestaţie	Valoarea consumului, lei
1	Spectacole cinematografice	30/1	6	180
2	Spectacole tetrale, muzicale etc.	4/1	20	80
3	Manifestări culturale diverse	4/1	10	40
4	Vizite la muzee	2/1	4	8
Cheltuieli anuale				308
Cheltuieli medii lunare pe o familie				26
Cheltuieli medii lunare pe o persoană				6

x Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul de prestaţii şi durata în ani a perioadei în care se utilizează serviciile respective.

Tabelul nr. 8

Cheltuieli pentru servicii de tratament balnear şi odihnă

Nr. crt.		Consum cantitativ [x]	Tarif, lei/ prestaţie	Valoarea consumului, lei
1	Bilet de odihnă	2/5 2/5	768 380	307 152
Cheltuieli anuale				459
Cheltuieli medii lunare pe o familie				38
Cheltuieli medii lunare pe o persoană				10

x Consumul cantitativ este exprimat ca raport între numărul de prestaţii şi durata în ani a perioadei în care se utilizează serviciile respective.

IV. TURISM – SERVICII

1. Capitalul străin – sursă importantă pentru modernizarea bazei turistice din România

dr. Gheorghe BARBU

În prezent, oferta turistică românească cunoaşte o situaţie ce impune măsuri serioase pentru a o ridica la nivelul exigenţelor clientelei interne şi mai ales ale celei externe. Probleme mari există, bineînţeles, nu în ceea ce priveşte resursele turistice naturale şi chiar cele antropice, ci în celelalte compartimente ale ofertei, şi anume baza materială, şi în varietatea şi calitatea prestaţiilor specifice. Baza materială care susţine turismul românesc, începând cu cea din transporturi şi încheind cu cea din sfera agrementului, este învechită, depăşită sub aspectul condiţiilor pe care trebuie să le întrunească şi disproporţionată în raport cu cerinţele şi preferinţele „consumatorilor" de turism; multe din serviciile turistice prestate, pe lângă deficienţele de coţinut (decurgând, în majoritatea cazurilor, din lipsuri de ordin material), nu sunt satisfăcătoare nici sub aspectul operativităţii şi nici al laturii comportamnetale a personalului.

Rezolvarea problemei modernizării turismului, la nivel de ramură, presupune fonduri mari. În efortul de aducere cât mai repede a unei părţi însemnate din oferta turistică românească la nivelul exigenţelor actuale ale clientelei autohtone şi străine, pe primul loc se înscriu – cel puţin pe câţiva ani - resursele financiare externe.

Experienţa internaţională evidenţiază faptul că, în turism, interesele de plasare a capitalului străin se extind asupra unui număr mare de zone de activitate. Poziţia principală este deţinută de cazare, ceea ce înseamnă că elementele materiale spre care se vor orienta cu precădere investiţiile externe vor fi *capacităţile de cazare turistică* şi, înainte de toate, hotelurile. Ţinând seama de situaţia existentă în ţara noastră la capacităţile hoteliere, adaptările la necesităţi se pot înfăptui prin modernizarea hotelurilor construite înainte de anii '80 şi prin edificarea de hoteluri noi, în principal cele de confort ridicat. Numărul de hoteluri susceptibile de înnoiri este mare, atât în staţiunile de litoral, cât şi în alte staţiuni şi centre de interes turistic. Problema principală care se ridică este aceea ca, prin modernizare, *să se asigure alinierea la sistemul de clasificare pe stele*. Soluţionarea, într-un timp cât mai scurt, a acestei probleme este posibilă numai prin participarea capitalului străin.

În staţiunile de litoral, unde modernizarea poate fi considerată ca soluţia de bază a adaptării spaţiilor de cazare la cerinţele actuale şi viitoare, *concensionarea*, prin licitaţie, a unui număr de hoteluri mari cu funcţionare sezonieră este o formulă ce se impune a fi utilizată pentru atragerea de capital

străin. Pentru hotelurile cu funcţionare permanentă, în principal pentru cele destinate cazării persoanelor care vin la tratament balnear, recomandabilă este participarea capitalului străin la constituirea de *societăţi mixte*. Această ultimă variantă merită să fie avută în vedere şi în cazul hotelurilor din staţiunile balneare de interes naţional şi internaţional.

În capitală, într-o serie de oraşe mari ale ţării şi chiar în unele staţiuni balneare (ca, de exemplu, Băile Tuşnad, Govora, Slănic Moldova ş.a.) şi montane (Păltiniş, Semenic, Durău etc.), pe lângă modernizarea hotelurilor existente, este necesar să fie construite capacităţi noi, în care scop contribuţia capitalului străin merită să se bucure de toată atenţia; participarea acestui capital la edificarea de obiective noi poate avea loc fie intrând în combinaţie cu capitalul autohton privat sau public, fie acţionând în mod autohton (soluţie pe care o considerăm excepţie).

Extinderea într-o măsură însemnată a relaţiilor directe economice şi de altă natură (ştiinţifică, culturală etc.) dintre întreprinderi (care vor deveni firme, în sensul cel mai exact al cuvântului) şi instituţii din diverse localităţi ale României, pe de o parte, şi cele din alte ţări ale lumii, pe de altă parte, precum şi preocuparea manifestată de persoanele care se deplasează de a avea la dipoziţie, la destinaţie, o anumită gamă de servicii vor determina afilierea unui număr mare de hoteluri la sisteme internaţionale de rezervare a locurilor şi integrarea lor în reţelele hoteliere internaţionale.

Urgenţa şi amploarea acţiunii de echipare a drumurilor cu *moteluri* şi mai ales cu *campinguri* presupun, de asemenea, un aport însemnat de capital străin. În efortul de ridicare a ofertei turistice din ţara noastră la nivelul exigenţelor actuale, în ceea ce priveşte echipamentele rutiere sunt multe de făcut, iar în privinţa *campingurilor*, trebuie să se ţină seama de amenajările şi elementele intrate în dotarea acestor forme de cazare din străinătate. Este cunoscut că, în prezent, în multe *campinguri* din alte ţări, în afară de locuri de parcare bine realizate, de grupuri sanitare şi de *bungalowuri* moderne, dotate cu aparate de radio, cu televizoare, frigidere ş.a., există bucătării şi spălătorii comune, duşuri cu apă caldă şi rece, unităţi comerciale şi de alimentaţie publică, condiţii de agrement, iar în apropiere, unele în ele au staţii service şi staţii de benzină. Realizarea unor asemenea *campinguri* presupune fonduri financiare şi mijloace materiale însemnate, fără a mai vorbi de problemele pe care le ridică buna lor administrare şi funcţionare.

Antrenarea capitalului străin la crearea de *campinguri* în România ar trebui să aibă în vedere un număr limitat de trasee rutiere şi în principal din cele care străbat ţara de la vest spre est şi spre sud.

Între capitolele de bază materială turistică ce pot găsi în capitalul străin o sursă de finanţare se înscriu şi unele tipuri de unităţi de alimentaţie publică, bazele de tratament din staţiunile balneare, instalaţiile de transport pe cablu din staţiunile amenajate pentru practicarea sporturilor de iarnă şi o serie de mijloace de agrement-divertisment.

Participarea firmelor străine la procesul de adaptare a alimentaţiei publice la cerinţele turismului actual este necesară mai ales în cazul *restaurantelor* profilate pe bucătăria anumitor zone geografice şi popoare (restaurante cu produse din bucătăria franţuzească, engleză, italiană, rusească, arabă, japoneză etc.) şi al unor tipuri de unităţi caracteristice altor ţări (pizzerii, baruri orientale, bragagerii, berării cu bere nemţească etc.). Reastaurante de genul celor menţionate pot fi create în special prin concesionarea unora din actualele localuri existente în Bucureşti, în unele staţiuni de pe litoral (Mamaia, Eforie Nord şi Neptun) şi, eventual, în staţiunile balneare Băile Felix şi Băile Herculane anumitor firme din străinătate.

Pentru a veni în sprijinul alimentaţiei publice din ţară, este necesară crearea, cu contribuţia unor firme străine, de fabrici de brânzeturi, de băuturi răcoritoare (într-o gamă variată), de bere etc.

Înnoirea aparaturii medicale din staţiunile balneare implică fonduri băneşti şi presupune aducerea, prin intermediul importului, a tot ceea ce este nou în domeniul acesta în lume. Ca urmare, pentru a se putea da curs rapid cerinţei respective, trebuie recurs tot la colaborarea cu firme străine. Deoarece, în majoritatea staţiunilor balneare, cabinetele de tratament sunt integrate în hoteluri, firmele care vor participa sau vor exploata unul sau altul din hoteluri urmează să rezolve şi problema dotării cu aparatură medicală modernă.

În ceea ce priveşte transportul pe cablu, este esenţial ca în staţiunile profilate pe practicarea sporturilor de iarnă să se aibă în vedere atragerea de firme specializate la mărirea capacităţii acestui gen de transport şi mai ales la dotarea cu *instalaţii de telegondole*, apreciate pentru capacitatea şi confortul lor. Varinatele care pot fi luate în considerare sunt fie construirea şi exploatarea în comun a unor asemenea instalaţii, sub forma societăţilor mixte, fie furnizarea – în baza unui credit acordat partenerului român – a elementelor componente şi eventual realizarea instalaţiei.

Pe linie de *agrement,* aşa cum reiese şi din experienţa anterioară a ţării noastre, participarea capitalului străin la crearea unor mijloace se dovedeşte extrem de utilă. Între obiectivele de acest gen care trebuie realizate cu ajutorul unor firme din străinătate, un loc aparte îl ocupă cazinourile, acestea având condiţii de funcţionare în special în oraşele mari cu trafic turistic internaţional însemnat în mai tot timpul anului.

Având în vedere deschiderea largă a economiei naţionale spre economia mondială şi interesul manifestat de intelectualitatea românească pentru participarea la schimbul de opinii în diversele domenii ale ştiinţei şi ale culturii, în viitorul apropiat se vor dovedi ca foarte necesare o serie de amenajări, cum ar fi *bursele* (de mărfuri şi valori), *centrele de congres* ş.a. Edificarea într-un timp cât mai scurt a unor asemenea obiective, care presupun şi dotări cu tehnică bazată pe electronică şi microelectronică, implică fonduri băneşti mari şi experienţă acumulată, condiţii ce sunt asigurate de unele firme din străinătate.

În afara participării la ridicarea calităţii şi la diversificarea ofertei turistice interne, capitalul străin poate contribui la punerea în valoare cât mai bine a întregului potenţial turistic autohton şi prin desfăşurarea de acţiuni de promovare a „produsului" turistic românesc pe piaţă, în primul rând pe cea externă, precum şi prin constituirea de firme de comercializare (sub forma agenţiilor de voiaj). Posibilităţile existente în aceste direcţii nu sunt puţine; unele decurg din prestigiul firmei străine partenere în rândul clientelei turistice din diverse ţări, altele din însuşi interesul firmei respective de a susţine, prin publicitate, „produsul" turistic românesc pe o piaţă sau alta.

2. Aspecte privind sfera serviciilor în condiţiile unei economii concurenţiale

Mariana STANCIU

În cele ce urmează, ne propunem clarificarea unor coordonate esenţiale privind conceptul, clarificarea şi starea actuală a serviciilor în ţara noastră.

Cronologic, unele servicii au apărut odată cu manifestarea omului ca fiinţă socială, dar dezvoltarea lor din ultimele decenii a introdus în modul de viaţă transformări şi exigenţe atât de radicale încât mulţi economişti se referă la societatea actuală ca la o „civilizaţie a serviciilor".

Dincolo de diversitatea lor, serviciile vizează satisfacerea unor cerinţe repetabile impuse de convieţuirea în colectivitate, fie de necesităţile general umane individuale. Efectele serviciilor se prezintă ca mărfuri eterogene, care diversifică şi completează oferta şi se distribuie prin programe şi instituţii special constituite.

În domeniul clasificării serviciilor, teoria economică românească a utilizat, până în decembrie 1989, principii care s-au bazat pe teoria marxistă a plusvalorii, adaptate la o economie supercentralizată şi planificată. Această modalitate de abordare s-a dovedit nu numai inadecvată, dar şi nocivă pentru teoria şi practica economică şi socială.

Sistemul de balanţe ale producţiei materiale a operat cu două mari categorii de servicii:

- servicii materiale, considerate servicii productive (deoarece completează producţia de bunuri tangibile) şi care se iau în calcul la evaluarea venitului naţional;
- servicii nemateriale, parţial considerate neproductive sau de consum, care înglobează toate celelalte servicii.

Definirea celor două părţi ale sferei serviciilor şi delimitarea lor prin calificativul „material" sau „nematerial" prezintă deficienţe atât de conţinut, cât şi de formă, introducând şi premise de identificare arbitrară a componentelor lor.

Conceptele „servicii productive” şi „servicii neproductive” s-au constituit prin sugestia oferită de teoria marxistă asupra „muncii productive” şi „muncii neproductive”. În concepţia lui Marx[1], caracterul productiv al muncii în capitalism nu depinde de natura produsului, ci de contribuţia foţei de muncă la autovalorificarea capitalului (dacă munca produce plusvaloare şi dacă este retribuită din capital). Potrivit acestui principiu, orice angajat într-o întreprindere capitalistă (chiar dacă este artist, profesor sau medic), a cărui recompensă bănească este mai mică decât contravaloarea muncii prestate, realizează o muncă productivă, în timp ce un lucrător care, de exemplu, repară ceasul capitalismului, este un muncitor neproductiv, deoarece este recompensat pentru efortul său din veniturile capitalismului, şi nu din capital. Munca neproductivă, prin intermediul veniturilor, se subordonează direct consumului personal. Marx utilizează frecvent pentru definirea muncii neproductive, în sens capitalist, termenul de „servicii”.

Pe de altă parte, Marx însuşi abdică de la convenţia pe care a impus-o, analizând categoriile economice „muncă productivă” şi „muncă neproductivă”, în afara contextului iniţial al definirii, folosind criteriul rezultatului muncii (bunurile tangibile şi, respectiv, serviciile).

Economia politică a socialismului a preluat aceste noţiuni fără a preciza cu exactitate, de la început, conţinutul lor.

Din cele de mai sus, rezultă că împărţirea sferei serviciilor în „servicii productive” şi „servicii neproductive” este rezultatul unei problematizări artificiale, care materializează doar intenţia politică de a evidenţia caracterul însuşirii de către întreprinzător a plusvalorii.

Însuşi faptul că tot mai multe servicii au fost incluse în sfera activităţilor creatoare de venit naţional (toate serviciile contribuind direct sau indirect la realizarea venitului naţional) face ca abordarea lor faţă de această sferă să pară nerevelatoare.

Cât priveşte calificarea anumitor servicii drept „materiale”, iar a altora drept „nemateriale”, aceasta este, de asemenea, inadecvată scopului urmărit, deoarece, dacă semantica adjectivului „material” nu este clară, nu acelaşi lucru se întâmplă cu cea a adjectivului „nematerial”. În general, descrierea unei anumite însuşiri a unui lucru printr-o calitate absentă suferă de imprecizie şi lasă loc pentru interpretări diferite şi chiar contradictorii.

Spre o mai clară evidenţiere a naturii serviciilor, propunem utilizarea unui criteriu mai simplu de clasificare, şi anume efectul util pe care îl realizează acel serviciu. Această modalitate poate dizolva toate celelalte încercări de clasificare. Astfel, vom putea identifica trei mari categorii de servicii, anume servicii care oferă consumatorului:

- unul sau mai multe obiecte;
- una sau mai multe operaţiuni;

[1] K. Marx, Teoria plusvalorii, anexa nr. 12.

- una sau mai multe informaţii.

Din punct de vedere al frecvenţei de apariţie a serviciilor în viaţa oamenilor, distingem:

- servicii cu caracter permanent (serviciile comerciale, serviciile casnice – care ţin de aşa-numita economie ascunsă sau subterană, serviciile de transport în comun şi serviciile de distribuire a apei şi energiei);
- serviciile cu caracter relativ frecvent (alimentaţia publică, asistenţa şi asigurările sociale, ocrotirea sănătăţii, învăţământul, cultura, telecomunicaţiile, poşta etc.);
- serviciile care intervin ocazional în viaţa oamenilor.

Această grupare a serviciilor relevă că cele care intervin permanent şi relativ frecvent sunt cele care, inevitabil, vor consuma cea mai mare parte a timpului şi veniturilor oamenilor. De aceea, orice tentativă de reformă trebuie să aibă în vedere întâi perfecţionarea acestor servicii, deoarece ele dau nota dominantă a calităţii vieţii, pornind de la analiza realistă a inconvenientelor şi aşteptărilor sociale.

În condiţiile actuale, date de perioada de tranziţie la o economie a eficienţei, trebuie să regândim toate categoriile economice cu care vom opera în viitor şi să evaluăm sfera serviciilor global şi pe tipuri de servicii, atât cantitativ, cât, mai ales, calitativ.

Un rol important în dezvoltarea sferei serviciilor va reveni în egală măsură şi sectorului iniţiativei particulare.

Statul se va ocupa de acele domenii care prezintă un risc mai mare (cercetarea ştiinţifică fundamentală, de exemplu), care necesită investiţii masive fără un venit imediat, sau de servicii cu caracter mai special: regularizarea circulaţiei băneşti, regimul valutar, gestionarea resurselor de forţă de muncă, mai ales în perioada de tranziţie, impozite, credit, legislaţie etc. Serviciile organizate de stat care vor deservi economia în ansamblu vor fi finanţate de la buget, pe seama impozitelor pe venituri.

Sectorul particular poate şi trebuie să preia o serie de servicii care până în prezent au fost organizate de stat doar la un nivel necorespunzător. De asemenea, îşi poate manifesta iniţiativa în domenii care până acum au lipsit din peisajul nostru economic. Pentru startul acestora, statul este dator să organizeze neîntârziat sistemul legislativ necesar şi un sistem de creditare stimulativ. Concomitent, trebuie realizat un control strâns asupra tendinţelor de apariţie a unor servicii nocive: reclamă agresivă, jocuri de noroc, afaceri imobiliare etc.

Având în vedere că serviciile pentru consumul populaţiei au un impact direct şi decisibv asupra calităţii vieţii, în cele ce urmează ne vom referi numai la ele.

Indiferent de natura lor, serviciile provoacă o serie de consecinţe sociale şi individuale, în funcţie de gradul de realizare calitativă a cererii. Înţelegerea

priorităţilor, a consecinţelor calitative, cât şi a caracterului lor general, independent de tipul serviciului, impune evaluarea gradului de realizare calitativă, în scopul reproiectării serviciului, astfel încât, treptat, să constituim un mediu reconfortant şi atractiv, capabil să menţină o motivaţie pozitivă la nivel social şi individual.

Concepţia că, prin prestarea unui anumit serviciu, în orice condiţii, se îndeplineşte implicit menirea serviciului respectiv ca tip reprezintă o orientare falsă, dominant cantitativă, spre acoperirea unei anumite nevoi sociale sau individuale. Dimensiunea calitativă are în vedere simultaneitatea unor caracteristici ale serviciului, care îi conferă complexitatea proprie oricărei intenţii de a servi.

Consecinţele executării unui serviciu sunt de două feluri: cantitative (evaluează măsura execuţiei, încadrarea în timp, producerea obiectivului specific integral) şi calitative (vizează o serie de influenţe asupra aspiraţiilor, motivaţiilor şi chiar asupra integrării sociale a oamenilor). Estimarea nivelului de satisfacere calitativă a serviciului oglindeşte în plan intelectual şi emoţional nivelul execuţiei.

Evoluţia volumului şi calităţii serviciilor de consum pentru populaţie va fi o funcţie de mărimea investiţiilor alocate acestui sector şi de raportul existent în repartizarea resurselor pe cele două grupe de servicii: plătite şi gratuite. Fondurile sociale de consum, care vor asigura gratuitatea şi accesul egal al populaţiei la serviciile sociale, trebuie astfel dimensionate şi repartizate încât nivelul calitativ realizat în aceste servicii să justifice efortul societăţii şi să ducă la eliminarea acelor situaţii în care serviciile gratuite necorespunzătoare calitativ propagă insatisfacţii şi frustrări în mediul social. În acest scop, se impune atât o analiză atentă a relaţiei dintre volumul fondurilor sociale de consum şi posibilitatea asigurării calităţii serviciului cu aceste fonduri, cât şi o creştere mai rapidă şi pe termen lung a fondurilor sociale de consum decât a celor destinate repartiţiei după muncă.

Realizarea unei reţele cât mai diverse şi mai adaptate structural cererii de servicii nu se poate înfăptui decât printr-o politică economică de extindere şi eficientizare a serviciilor existente şi de înfiinţare a acelor servicii indispensabile oricărei societăţi civilizate (în special servicii personale).

Având în vedere că restructurarea economiei în profil structural şi de ramură va genera creşterea ofertei de forţă de muncă, se impune o iniţiativă urgentă din partea Ministerului Muncii şi Ocrotirii Sociale în scopul selectării şi orientării acestei resurse spre sfera serviciilor. Astfel, trebuie organizată o reţea complexă de şcolarizare pentru formarea, reconversia şi perfecţionarea profesională pe domenii şi specializări de servicii, valorificând în acest sens şi experienţele altor ţări.

În cele ce urmează, vom formula câteva sugestii privind necesitatea şi posibilitatea înfiinţării de noi servicii în domeniul deservirii informaţionale a populaţiei şi îmbunătăţirii serviciilor de învăţământ:

- realizarea unor unităţi de deservire informaţională a populaţiei, pe diferite domenii ale vieţii;
- realizarea unor baze de date care să înregistreze invenţiile, inovaţiile şi experienţele omenirii (chiar şi la nivel internaţional);
- specializarea mai accentuată a presei, pe măsura intereselor tot mai particulare ale cititorilor, în scopul evitării constrângerii informaţionale;
- realizarea unor noi biblioteci, pe specialităţi, ştiinţifice şi culturale, cu un acces mai simplu la materialul documentar;
- revizuirea marilor biblioteci existente, în ideea îmbunătăţirii clasificărilor fişierelor şi întocmirii unei evidenţe mai operative şi mai adecvate a fondului documentar;
- realizarea unor servicii de igienizare intelectuală, care să combată fascinaţia imaginii şi a cuvântului oral, prin canalizarea energiilor spre studiu organizat şi meditaţie;
- reevaluarea principiilor fundamentale ale învăţământului de toate gradele, în sensul deplasării accentului de pe aspectele cantitative ale asimilării pe dezvoltarea capacităţii de sinteză, selecţie şi utilizare a informaţiilor şi a sistemelor moderne de depozitare a informaţiilor;
- înfiinţarea unor centre de depistare a vocaţiilor şi a supradotaţilor, în scopul evitării risipei de talente şi capacităţi;
- realizarea unor servicii speciale care, pe domenii, să ducă o activitate susţinută de identificare şi popularizare a problemelor, stiut fiind că necunoaşterea sau ignorarea acestora nu va stopa evoluţia lor subterană, cu costuri sociale foarte mari.

INDEX DE AUTORI

MIHĂILESCU Alexandru, 180, 235, 243 ***(III)***
BERINDEI Anca, 31, 44 ***(III)***
PETROVICI Anca, 204, 308 ***(III)***
FILIP Angela, 315, 360 ***(III)***
SUTARU Aura, 203, 294 ***(III)***
IANCU Aurel, 203, 205, 235 ***(III)***
RĂDULESCU Aurelian, 153 ***(III)***
TOMA Camelia, 31, 44 ***(III)***
CORDUNEANU Carmen, 94 ***(III)***
SUCIU Christina, 203, 289 ***(III)***
BOLOCAN Constantin, 10 ***(III)***
ROTARU Constantin, 180 ***(III)***
ALECSE Cornel, 316, 396 ***(III)***
SCUTARU Cornelia, 56, 137, 147, 150 ***(III)***
RUSSU Corneliu, 203, 261, 274 ***(III)***
SIMA Cristian, 315, 368 ***(III)***
BUMBAC Cristina, 166 ***(III)***
MORARU Dan, 3, 5, 31, 44 ***(III)***
MĂRGUŞ Daniel, 203, 274 ***(III)***
GAVRILESCU Dinu, 147 ***(III)***
RĂCHITĂ Doina, 121 ***(III)***
TĂTARU Doina, 315, 378 ***(III)***
ZAFIU Doina, 315, 360 ***(III)***
SAVU Dorin, 374 ***(III)***
DUMITRU Dumitru, 140 ***(III)***
TUDORACHE Dumitru, 20, 26, 31, 44, 52 ***(III)***
DEACONESCU Ecaterina, 315, 360 ***(III)***
BECA Elena, 14 ***(III)***
COJOCARU Elena, 315, 360 ***(III)***
GHEORGHIU Elena, 315, 374 ***(III)***
PELINESCU Elena, 315, 326 ***(III)***
POPA Florina, 315, 360 ***(III)***
*CONDOPOL Gabriela, 203, 251****(III)***
MANEA Gheorghe, 109, 156, 304 ***(III)***
SOCOL Gheorghe, 403, 430 ***(III)***
PUWAK Hilde, 316, 396 ***(III)***
FARMACHE Ileana, 315, 320 ***(III)***
MĂRGINEAN Ioan, 403, 430 ***(III)***
CROITORU Lucian, 203, 213, 235 ***(III)***
Liviu ALBU Lucian, 315, 317 ***(III)***
CARTAS Maria, 153 ***(III)***
VANIA Mariana, 370 ***(III)***
BULEARCĂ Marius, 315, 360 ***(III)***
CIMPOEAŞU Mihaela, 203, 255 ***(III)***
PĂRĂLUŢĂ Mihaela, 315, 370 ***(III)***
STOICA Mihai, 370 ***(III)***
GONDOŞ Mihail, 315, 348 ***(III)***
NICOLAU Mircea, 31, 44 ***(III)***
HORNIANSCHI Nicoleta, 316, 391 ***(III)***
ANTONESCU Nicoliţa, 64 ***(III)***
CHILIAN Nona, 315, 370 ***(III)***
MIHĂESCU Olga, 315, 343 ***(III)***
ROTARU Petru, 203, 235 ***(III)***
PATACHI Radu, 20, 31, 44, 52 ***(III)***
ANDRU Ramona, 403, 421 ***(III)***
BĂLĂNESCU Rodica, 94 ***(III)***
MIROIU Rodica, 315, 360 ***(III)***
CONSTANTIN Romeo, 78 ***(III)***
BOB Roxana, 203, 286 ***(III)***
ISAIC MANIU Ruxandra, 203, 274 ***(III)***
MARINESCU-PAŞOI Silvia, 315, 374 ***(III)***
POPESCU Stela, 204, 299 ***(III)***
POPESCU Teodor, 316, 385 ***(III)***
BOGDAN Vasile, 203, 235 ***(III)***
DAN Vasile, 203, 274 ***(III)***
VIEZUINĂ Vasile, 203, 255 ***(III)***
FLORIAN Violeta, 16 ***(III)***
RĂDUCANU Viorica, 315, 356, 360 ***(III)***